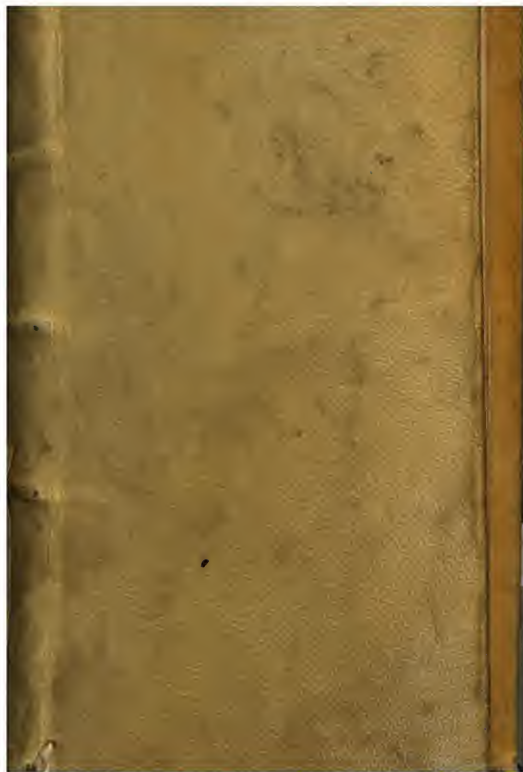

L.
ANNÆI
SENECÆ
PHILOSOPHI
TOM.II.
Continens
EPISTOLAS.

VENETIIS
Apud Baba.

MDCXLII

B. R.
NEAPOLIS

L. ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM EPISTOLÆ.

EPISTOLA PRIMA.

T A fac, mi Lucili: vindica te tibi, & tempus quod adhuc aut auferebatur, aut ſurripiebatur, aut excidebat, collige & ſerua. Perſuade tibi ſic eſſe, vt ſcribo. quædam tempora eripiuntur nobis, quædam ſubducuntur, quædam effluunt. Turpiſſima tamen eſt iactura, quæ per negligentiam venit: & ſi volueris attendere, magna vitæ pars elabitur malè agentibus, maxima nihil agentibus, tota aliud agentibus. Quem mihi dabis, qui aliquod pretium tempori ponat? qui diem æſtimet? qui intelligat ſe quotidie mori? In hoc enim fallimur, quòd mortem pro-

ſpicimus: magna pars eius iam præteriit. quidquid ætatis retro eſt, mors tenet. Fac ergo,mi Lucili,quod facere te ſcribis, omnes horas complectere:ſic fiet,vt minùs ex craſtino pendeas, ſi hodierno manum injeceris. Dum differtur vita, tranſcurrit. Omnia,mi Lucili,aliena ſunt:tempus tantùm noſtrum eſt. In huius rei vnius fugacis ac lubricæ poſſeſſionem natura nos miſit,ex qua nos expellit quicumque vult. Sed tanta ſtultitia mortalium eſt, vt quæ minima & viliſſima ſunt, certè reparabilia,imputari ſibi,cùm impetrauere,patiantur:nemo ſe iudicet quidquam debere,qui tempus accepit. cùm interim hoc vnũ eſt, quod ne gratus quidem poteſt reddere. Interrogabis fortaſſe,quid ego faciã,qui tibi iſta præcipio?Fatebor ingenuè:quod apud luxurioſum, ſed diligentem, euenit; ratio mihi conſtat impenſæ. Nõ poſſum dicere, me nihil perdere:ſed quid perdam,& quare,& quemadmodum, dicam:cauſſas paupertatis meę reddã. Sic euenit mihi,quod pleriſq; non ſuo vitio ad inopiam redda-ctis: omnes ignoſcunt, nemo ſuccurrit. Quid ergo eſt?nõ puto pauperẽ,cui quantulumcumq;ſupereſt,ſat eſt. Tu tamẽ malo ſerues tua, & bono tẽpore vti incipias. Nam, vt viſum eſt majoribus noſtris: Sera parſimonia in fundo eſt. Non enim tãtùm minimum in imo,ſed peſſimum remanet.

EPIST. II. Ex his quæ mihi ſcribis, & ex his quę audio,bonam ſpem de te cõcipio,

cipio.non discurris,nec locorum mutationibus inquietaris.Ægri animi ista iactatio est.Primum argumentum compositę mẽtis existimo, posse consistere, & secũ morari. Illud autẽ vide, ne ista lectio multorum auctorum,& omnis generis voluminum, habeat aliquid vagum & instabile. Certis ingeniis immorari & innutriri oportet,si velis aliquid trahere,quod in animo fideliter sedeat. Nusquã est, qui vbiq; est. In peregrinatione vitã agentibus hoc euenit,vt multa hospitia habeant,nullas amicitias. Idem accidat necesse est iis qui nullius se ingenio familiariter applicant, sed omnia cursim & properãtes transmittunt.Non prodest cibus,nec corpori accedit, qui statim sumptus emittitur. Nihil æquè sanitatem impedit, quàm remediorum crebra mutatio. Non venit vulnus ad cicatricem, in quo crebrò medicamenta tentantur. Non cõualescit planta quæ sæpè transfertur. nihil tam vtile est, quod in transitu prosit. Distrahit animum librorũ multitudo. Itaque cùm legere non possis quantum habueris, sat est habere quantũ legas. Sed modò, inquis, hunc librũ euoluere volo,modo illum.Fastidientis stomachi est, multa degustare: quæ vbi varia sunt & diuersa,inquinant, non alunt. Probatos itaque semper lege: & si quando ad alios diuertere libuerit,ad priores redi. Aliquid quotidie aduersus paupertatem aliquid aduersus mortẽ auxilij compara,nec

minus aduersus ceteras pestes. Et cũ multa percurreris, vnum excerpe, quod illo die concoquas. Hoc ipse quoque facio: ex pluribus quæ lego, aliquid apprehendo. Hodiernum hoc est, quod apud Epicurũ nactus sum. soleo enim & in aliena castra transire, non tanquam transfuga, sed tamquam explorator. Honesta, inquit, res est, læta paupertas. Illa verò non est paupertas, si læta est. Cui enim cum paupertate benè conuenit, diues est. Non qui parum habet, sed qui plus cupit, pauper est. Quid enim refert, quantum illi in arca, quantum in horreis iaceat, quantum pascat, aut fœneret, si alieno imminet, si non acquisita, sed acquirenda computat? Quis sit diuitiarum modus, quæris? Primus, habere quod necesse est; proximus, quod sat est.

EPIST. III. Epistolas ad me perferendas tradidisti, vt scribis, amico tuo. Deinde admones me, ne omnia cum eo ad te pertinentia communicem, quia nec soleas ipse quidem hoc facere. Ita eadem epistola illum & dixisti amicum, & negasti. Itaque sic priore illo verbo quasi publico vsus es, & sic illum amicum vocasti, quomodo omnes candidatos, bonos viros dicimus; quomodo obuios, si nomen non succurrit, dominos salutamus. Hoc abierit. Sed si aliquem amicum existimas, cui non tantumdem credis quantum tibi, vehementer erras, & non satis nosti vim veræ amicitiæ. Tu verò omnia cum amico delibera,

libera, sed de ipso priùs. Post amicitiam credendum est, ante amicitiam iudicandum. Isti verò præposterè officia permiscent, qui contra præcepta Theophrasti, cùm amauerint, iudicant; & non amant, cùm iudicauerint. Diu cogita, an tibi in amicitiam aliquis recipiendus sit: cùm placuerit fieri, toto illum pectore admitte: tam audacter cum illo loquere, quàm tecum. Tu quidem ita viue, vt nihil committas, nisi quod committere etiam inimico possis: sed quia interueniunt quædam, quæ consuetudo fecit arcana, cum amico omnes curas, omnes cogitationes tuas misce. Fidelem si putaueris, facies. Nam multi fallere docuerunt, dum timẽt falli: & aliis ius peccandi suspicando fecerunt. Quid est ergo, quare vlla verba coram amico retraham? quid est, quare me coram illo non putem solum? Quidam quæ tantùm amicis committenda sunt, obuiis narrant, & in quaslibet aures, quidquid illos vrit, exonerant: quidam rursus etiam carissimorum conscientiam reformidant, &, si possent, ne sibi quidem credituri, interiùs premunt omne secretum. Neutrum faciendum est. vtrumque enim vitium est, & omnibus credere, & nulli: sed alterum honestius dixerim vitium, alterum tutius. Sic vtrosque reprehendas, & eos qui semper inquieti sunt, & eos qui semper quiescunt. Nam illa tumultu gaudens, non est industria, sed exagitatæ

mentis concursatio: & hæc non est quies, quæ motum omnem molestiam iudicat, sed dissolutio & languor. Itaque hoc quod apud Pomponium legi, animo tuo mandabitur. Quidam adeo in latebras refugerunt, vt putent in turbido esse quicquid in luce est. Inter se ista miscēda sunt, & quiescenti agendum, & agenti quiescēdum est. Cum rerum natura delibera. illa dicet tibi, se & diem fecisse & noctem.

EPIST. IV. Perseuera vt cœpisti, & quantum potes propera: quo diutiùs frui emendato animo & cōposito possis. Frueris quidem etiam dum emendas, etiam dum componis: alia tamen illa voluptas est, quæ percipitur ex contemplatione mētis ab omni labe puræ & splēdidæ. Tenes vtique memoria, quantum senseris gaudium, cùm, prætexta posita, sumpsisti virilem togam, & in forum deductus es: maius exspecta, cùm puerilem animum deposueris, & te in viros philosophia trāsscripserit. Adhuc enim non pueritia in nobis, sed, quod est grauius, puerilitas remanet: & hoc quidē peius est, quòd auctoritatem habemus senum, vitia puerorū: nec puerorum tantùm, sed infantiū. Illi leuia, hi falsa formidant: nos vtraque. Profice modò, & intelliges, quædam ideò minùs timenda, quia multum metus afferunt. Nullum magnum malum, quod extremum est. Mors ad te venit. timēda erat, si tecum esse posset: necesse est, aut non per-

ueniat, aut pertranseat. Difficile est, inquis, animum perducere ad contemptum animæ. Non vides, quàm ex friuolis caussis contemnatur? Alius ante amicæ fores laqueo pepēdit; alius se præcipitauit à tecto, ne dominum stomachātem diutiùs audiret; alius, ne reduceretur è fuga, ferrū adegit in viscera. Non putas virtutē hoc effecturam, quod effecit nimia formido? Nulli potest secura vita cōtingere, qui de producenda nimis cogitat: qui inter magna bona multos cōsules numerat. Hoc quotidie meditare, vt possis æquo animo vitam relinquere: quàm multi sic complectūtur, & tenent, quomodo qui à torrente rapiūtur, spinas & aspera. Pleriq; inter mortis metum, & vitæ tormenta, miseri fluctuant: & viuere nolunt, & mori nesciunt. Fac itaq; tibi iucundā vitam, omnem pro illa sollicitudinem deponendo. Nullum bonum iuuat habentem, nisi ad cuius amissionem præparatus est animus. Nullius autem rei facilior amissio est, quàm quæ desiderari amissa non potest. Ergo aduersus omnia quę accidere possunt etiam potentissimis, adhortare te & indura. De Pompeij capite pupillus & spado tulere sententiam: de Crasso crudelis & insolens Parthus. Caius Cæsar iussit Lepidū Decimo tribuno præbere ceruicē: ipse Chæreę præstitit. Neminem eò fortuna prouexit, vt non tantum illi minaretur, quantum permiserat. Noli huic tranquillitati confidere. momento

mare vertitur: eodem die, vbi luserunt nauigia, sorbentur. Cogita posse latronem & hostem admouere iugulo tuo gladium: vt potestas maior absit, nemo non seruus habet in te vitę necisque arbitrium. Ita dico, quisquis vitam suam contempsit, tuæ dominus est. recognosce exemplum eorum, qui domesticis insidijs periērũt, aut aperta vi, aut dolo: & intelliges, non pauciores seruorũ ira cecidisse, quàm regum. Quid ad te itaque quàm potens sit quem times, cùm id propter quod times, nemo non possit? At si fortè in manus hostium incideris, victor te duci iubebit, eò nempe quò duceris. Quid te ipse decipis, & hoc nunc primum, quod olim patiebaris, intelligis? Ita dico, ex quo natus es, duceris. Hæc & huiusmodi versanda in animo sunt, si volumus illam vltimã horam placidi exspectare: cuius metus omnes alias inquietas facit. Sed vt epistolę finem imponam, accipe quod hodierno die mihi placuit. & hoc quoque ex alienis hortulis sumptum est, Magnæ diuitiæ sunt, lege naturæ composita paupertas. Lex autem illa naturæ, scis quos nobis terminos statuit? Non esurire, non sitire, non algere. Vt famem sitimque depellas, non est necesse superbis assidere liminibus; nec supercilium graue, & contumeliosam etiam humanitatem pati: non est necesse maria tentare, nec sequi castra. Parabile est quod natura desiderat, & expositum: ad superuacua sudatur. Illa sunt

quæ togam conterunt, quæ nos ſeneſcere ſub tentorio cogunt, quæ in aliena littora impingunt. Ad manum eſt, quod ſatis eſt.

EPIST. V. Quòd pertinaciter ſtudes, & omnibus omiſſis, hoc vnum agis, vt te quotidie meliorem facias, & probo, & gaudeo: nec tantùm hortor, vt perſeueres, ſed etiam rogo. illud autem te admoneo, ne eorum more qui non proficere, ſed conſpici cupiunt, facias aliqua, quæ in habitu tuo, aut genere vitæ notabilia ſint. Aſperum cultum, & intonſum caput, & negligentiorem barbam, & indictum argento odium, & cubile humi poſitum, & quidquid aliud ambitionē peruerſa via ſequitur, deuita. Satis ipſum nomen philoſophiæ, etiam ſi modeſtè tractetur, inuidioſum eſt. Quid ſi nos hominū conſuetudini cęperimus excerpere? Intus omnia diſſimilia ſint: frons noſtra populo cōueniat. Non ſplendeat toga: ne ſordeat quidem. nō habeamus argentum, in quod ſolidi auri cælatura deſcenderit: ſed non putemus frugalitatis indicium auro argētoque caruiſſe. Id agamus, vt meliorem vitam ſequāmur quàm vulgus, non vt contrariam: alioqui quos emendari volumus, fugamus, & à nobis auertimus. Illud quoque efficimus, vt nihil imitari velint noſtri, dum timent ne imitanda ſint omnia. Hoc primum philoſophia promittit, ſenſum communem, humanitatem & congregationem: à qua profeſſione diſſimilitudo ſeparabit.

Videamus ne ista, per quæ admirationem parare volumus, ridicula & odiosa sint. Nempe propositum nostrum est, secũdum naturam viuere. Hoc contra naturam est, torquere corpus suũ, & faciles odisse munditias, & squallorem appetere, & cibis non tantùm vilibus vti, sed tætris & horridis. Quemadmodum delicatas res desiderare, luxuriæ est: ita vsitatas & nõ magno parabiles fugere, dementiæ est. Frugalitatem exigit philosophia, non pœnam: potest autem esse non incompta frugalitas. Hic mihi modus placet. Temperetur vita inter bonos mores & publicos: suspiciant omnes vitam nostram, sed & agnoscant. Quid ergo? Eadem faciemus, quæ ceteri? nihil inter nos & illos intererit? plurimum. Dissimiles esse nos vulgo, sciat, qui inspexerit propiùs. qui domum intrauerit, nos potiùs miretur, quàm supellectilem nostrã. Magnus ille est, qui fictilibus sic vtitur, quemadmodum argento: nec ille minor est, qui sic argento vtitur, quemadmodum fictilibus. Infirmi animi est, pati non posse diuitias. Sed vt huius quoq; diei lucellum tecum communicem, apud Hecatonem nostrum inueni, cupiditatum finem, etiam ad timoris remedia proficere. Desines, inquit, timere, si sperare desieris. Dices, quomodo ista tam diuersa pariter sunt? Ita est, mi Lucili: cùm videantur dissidere, coniuncta sunt. Quemadmodum eadẽ catena & custodiam & militẽ copulat: sic ista

quæ

quæ tam dissimilia sunt, pariter incedunt. Spem metus sequitur. Nec miror ista sic ire. vtrumque pendentis animi est, vtrumque futuri expectatione soliciti. Maxima autem vtriusque caussa est, quòd non ad præsentia aptamur, sed cogitationes in longinqua præmittimus. Itaque prouidentia, maximum bonum conditionis humanæ, in malum versa est. Feræ pericula quæ vident, fugiunt; cùm effugere, securæ sunt: nos & venturo torquemur, & præterito. Multa bona nostra nobis nocent. timoris enim tormentum memoria reducit, prouidentia anticipat. Nemo tantùm præsentibus miser est.

EPIST. VI. Intelligo, Lucili, non emendari me tantùm, sed trāsfigurari: nec hoc promitto iam aut spero, nihil in me superesse, quod mutandum sit. Quidni multa habeam quæ debeant corrigi, quæ extenuari, quę attolli? Et hoc ipsum argumentum est in melius translati animi, quòd vitia sua, quæ adhuc ignorabat, videt. Quibusdā ægris gratulatio fit, cùm seipsi ægros esse senserunt. Cuperem itaq; tecum communicare tam subitā mei mutationem: tunc amicitiæ nostræ certiorem fiduciam habere cœpissem, illius verę, quā non spes, non timor, non vtilitatis suæ cura diuellit: illius, cū qua homines moriuntur, & pro qua moriuntur. Multos tibi dabo, qui non amico, sed amicitia caruerunt. Hoc non potest accidere, cùm animos in socie-

ſocietatem honeſta cupiendi par voluntas trahit. Quid ni non poſſit? Sciunt enim ipſos omnia habere communia, & quidem magis aduerſa. Concipere animo non potes, quantum momenti afferre mihi ſingulos dies videam. Mitte, inquis, & nobis iſta, quæ tã efficacia expertus es. Ego verò cupio iſta omnia in te trãsfundere, & in hoc gaudeo aliquid diſcere, vt doceam: nec me vlla res delectabit, licèt eximia ſit & ſalutaris, quam mihi vni ſciturus ſim. Sicũ hac exceptione detur ſapiẽtia, vt illã incluſam teneam, nec enunciem, reijciam. Nullius boni, ſine ſocio, iucunda poſſeſſio eſt. Mittam itaque ipſos tibi libros; & ne multum operæ impendas, dum paſſim profutura ſectaris, imponam notas, vt ad ea ipſa protinus quæ probo & miror, accedas. Plus tamen tibi & viua vox & conuictus, quàm oratio, proderit. in rem præſentem venias oportet. Primùm quia homines ampliùs oculis quàm auribus credunt: deinde quia longum iter eſt per præcepta, breue & efficax per exempla. Zenonem Cleanthes non expreſſiſſet, ſi eum tantummodo audiſſet. vitæ eius interfuit, ſecreta perſpexit, obſeruauit illum, an ex formula ſua viueret. Plato & Ariſtoteles, & omnis in diuerſum itura ſapientium turba, plus ex moribus, quàm ex verbis Socratis traxit. Metrodorum, & Hermachum, & Polyænum, magnos viros nõ ſchola Epicuri, ſed contuberniũ fecit. Nec in hoc te acceſſo

tan-

tantùm, vt proficias, sed vt prosis. plurimum enim alter alteri conferemus. Interim quia diurnam tibi mercedulam debeo, quid me hodie apud Hecatonem delectauerit, dicam. Quæris, inquit, quid profecerim? Amicus esse mihi cœpi. Multum profecit. numquã erit solus. Qui sibi amicus est, scito hunc amicũ omnibus esse.

EPIST. VII. Quid tibi vitandum prȩcipuè existimes, quæris? turbam. Nondum enim illi te tutò cõmiseris. Ego certè confiteor imbecillitatem meam. Numquam mores quos extuli, refero. Aliquid ex eo quod composui, turbatur: aliquid ex his quæ fugaui, redit. Quod ægris euenit, quos longa imbecillitas vsque eò affecit, vt numquam sine offensa proferantur, hoc accidit nobis, quorum animi ex longo morbo reficiuntur. Inimica est multorum conuersatio. Nemo non aliquod nobis vitium aut commendat, aut imprimit, aut nescientibus allinit. Vtique quò maior est populus cui commiscemur, hoc periculi plus est. Nihil verò est tam damnosum bonis moribus, quàm in aliquo spectaculo desidere. Tunc enim per voluptatem faciliùs vitia surrepunt. Quid me existimas dicere? auarior redeo, ambitiosior, luxuriosior? imò verò crudelior & inhumanior, quia inter homines fui. Casu in meridianum spectaculum incidi, lusus expectans, & sales, & aliquid laxamenti, quo hominum oculi ab humano cruo-

cruore acquiescant. Contrà est, quidquid antè pugnatũ est, misericordia fuit. Nunc omissis nugis, mera homicidia sunt: nihil habent quo tegãtur: ad ictum totis corporibus expositi, numquam frustrà manum mittunt. Hoc pleriq; ordinarijs paribus & postulaticijs præferũt. Quid ni præferant? non galea, non scuto repellitur ferrum. Quò munimenta? quò gladij artes? Omnia ista mortis moræ sunt. Manè leonibus & vrsis homines, meridie spectatoribus suis obiiciuntur: interfectores interfecturis iubentur obijci, & victorem in aliam detinent cædem. exitus pugnantium mors est: ferro & igne res geritur. Hæc fiunt, dum vacat arena. Sed latrocinium fecit aliquis: quid ergo meruit? vt suspendatur. Occidit hominem. qui occidit, ille meruit vt hoc pateretur: tu quid meruisti miser, vt hoc spectes? Occide, vre, verbera. Quare tam timide incurrit in ferrũ? quare parùm audacter occidit? quare parum libenter moritur? Plagis aguntur in vulnera, & mutuos ictus nudis & obuiis pectoribus excipiunt. Intermissum est spectaculum? interim iugulantur homines, ne nihil agatur. Age ne hoc quidem intelligitis, mala exempla in eos redũdare qui faciunt? Agite diis immortalibus gratias, quòd eum docetis esse crudelem, qui non potest discere. Subducendus populo est tener animus, & parùm tenax recti: facilè transitur ad plures. Socrati, Catoni, & Lælio excute-
re

re mentem suam dissimilis multitudo potuisset: adeò nemo nostrũ, qui cum maximè concinnamus ingenium, ferre impetum vitiorum tam magno comitatu venientium potest. Vnum exemplum aut luxuriæ, aut auaritiæ, multum mali facit: conuictor delicatus paullatim eneruat & emollit: vicinus diues cupiditatem irritat: malignus comes quamuis candido & simplici, rubiginem suam affricuit: quid tu accidere his credis, in quos publicè factus est impetus? Necesse est aut imiteris, aut oderis. Vtrumque autem deuitandum est: ne vel similis malis fias, quia multi sunt: nève inimicus multis, quia dissimiles sunt. Recede in teipsum quantum potes. cum his versare, qui te meliorẽ facturi sunt: illos admitte, quos tu potes facere meliores. Mutuò ista fiunt, & homines dum docent, discunt. Non est ergo quòd te gloria publicandi ingenij producat in medium, vt recitare istis velis, aut disputare: quod facere te vellẽ, si haberes isti populo idoneam mentem. Nemo est, qui intelligere te possit. Aliquis fortasse vnus aut alter incidet: & hic ipse formandus tibi erit, instituendusque ad intellectũ tui. Cui ergo, inquis, ista didici? non est quod timeas, ne operam perdideris, si tibi didicisti. Sed ne mihi soli hodie didicerim, communicabo tecũ quę occurrerũt mihi egregiè dicta circa eumdem fere sensum tria: ex quibus vnum hæc epistola in debitum soluet, duo in antecessum

ſum accipe. Democritus ait: Vnus mihi pro populo eſt, & populus pro vno. Benè & ille quiſquis fuit (ambigitur enim de auctore) cùm quæreretur ab illo, quò tanta diligentia artis ſpectaret ad pauciſſimos perventuræ? Satis ſunt, inquit, mihi pauci, ſatis eſt vnus, ſatis eſt nullus. Egregiè hoc tertium. Epicurus cùm vni ex conſortibus ſtudiorum ſuorum ſcriberet: Hæc, inquit, ego non multis, ſed tibi: ſatis enim magnum alter alteri theatrum ſumus. Iſta, mi Lucili, condenda in animum ſunt, vt contemnas voluptatem, ex plurium aſſenſione venientem. Multi te laudant. Ecquid habes cur placeas tibi, ſi is es quem multi intelligunt? introrſus bona tua ſpectent.

EPIST. VIII. Tu me, inquis, vitare turbam iubes, ſecedere, & conſcientia eſſe contentum: vbi illa præcepta veſtra, quæ imperant in actu mori? Quid? ego tibi videor interim ſedere? in hoc me recondidi, & fores clauſi, vt prodeſſe pluribus poſſim. Nullus mihi per otium dies exit: partem noctium ſtudijs vindico: nõ vaco ſomno, ſed ſuccumbo, & oculos vigilia fatigatos, cadenteſque, in opere detineo. Seceſſi non tantùm ab hominibus, ſed etiam à rebus, & primùm à meis. Poſterorũ negotium ago: illis aliqua quæ poſſint prodeſſe, conſcribo: ſalutares admonitiones, velut medicamentorum vtilium compoſitiones, litteris mando, eſſe illas efficaces in meis vlceribus expertus: quæ etiã ſi perſa-

nata

nata non ſunt, ſerpere deſierunt. Rectum iter, quod ſerò cognoui,& laſſus errando, aliis monſtro. Clamo, Vitate quæcumque vulgo placent, quæ caſus attribuit: ad omne fortuitum bonum, ſuſpicioſi pauidique ſubſiſtite. Et fera,& piſcis, ſpe aliqua oblectante decipitur. Munera iſta fortunæ putatis? inſidię ſunt. Quiſquis noſtrum tutam agere vitam volet, quantum plurimum poteſt, iſta viſcata beneficia deuitet: in quibus hoc quoq; miſerrimi fallimur; habere nos putamus, habemur. In præcipitia curſus iſte deducit: huius eminentis vitæ exitus, cadere eſt. Deinde ne reſiſtere quidem licet, cum cœpit trãſuerſos agere felicitas. Aut ſaltem rectis, aut temet frueris. Qui hoc faciunt, nõ euertit fortuna, ſed cernulat & allidit. Hanc ergo ſanam & ſalubrẽ formam vitæ tenere memento, vt corpori tantum indulgeas, quantum bonæ valetudini ſatis eſt. Duriùs tractandũ eſt, ne animo malè pareat: cibus famem ſedet, potio ſitim extinguat, veſtis arceat frigus, domus munimentum ſit aduerſus infeſta corpori. Hãc vtrùm ceſpes erexerit, an varius lapis gentis alienæ, nihil intereſt: ſcito hominem tam benè culmo, quàm auro tegi. Cõtemne omnia, quæ ſuperuacuus labor velut ornamentũ ac decus ponit. Cogita in te, præter animũ, nihil eſſe mirabile: cui magno nihil magnũ eſt. Si hoc mecum, ſi hoc cum poſteris loquor, nõ videor tibi plus prodeſſe, quàm cùm ad vadimo-

nium

nium aduocatus descenderem, aut tabulis testamenti annulum imprimerem, aut in senatu candidato vocem & manum commodarem? Mihi crede: qui nihil agere videntur, maiora agunt, humana diuinaq; ue simul tractant. Sed iam finis faciendus est, & aliquid, vt institui, pro hac epistola dependendum. id de meo non fiet. adhuc Epicurum replicamus, cuius hanc vocem hodierno die legi. Philosophiæ seruias oportet, vt tibi contingat vera libertas. Non differtur in diem, qui se illi subiecit & tradidit. statim circumagitur. hoc enim ipsum philosophię seruire, libertas est. Potest fieri, vt me interroges, quare ab Epicuro tam multa benè dicta referā potiùs quàm nostrorū. quid est tamē, quare tu istas Epicuri voces putes esse, non publicas? Quàm multa poetæ dicunt, quæ à philosophis aut dicta sunt aut dicenda? Non attingam tragicos, aut togatas nostras: habent enim hæ quoq; aliquid seueritatis, & sunt inter comœdias & tragœdias medię: quantum disertissimorū versuum inter mimos iacet? quàm multa Publii, nō excalceatis, sed cothurnatis dicēda sunt? Vnum eius versum, qui ad philosophiam pertinet, & ad hanc partem quę modò fuit in manibus, referā, quo negat fortuita in nostris habenda.

Alienum est omne, quidquid optando venit.

Hunc versum à te dici non paullò meliùs, & adstrictiùs, memini:

Non

Non est tuum, fortuna quod fecit tuum.
Illud etiamnum meliùs dictum à te non præteribo:
Dari bonum quod potuit, auferri potest.
Hoc non imputo in solutum. de tuo tibi.

EPIST. IX. An meritò reprehendat in quadam epistola Epicurus eos, qui dicunt sapientem se ipso esse contentum, & propter hoc amico nō indigere, desideras scire. Hoc obijcitur Stilponi ab Epicuro, & his quibus summum bonū visum est animus impatiens. In ambiguitatem incidēdum est, si exprimere ἀπάθειαν vno verbo scitè voluerimus, & Impatientiam dicere. Poterit enim contrariū ei, quod significare volumus, intelligi. Nos enim eum volumus dicere, qui respuat omnis mali sēsum: accipietur is, qui nullum possit ferre malum. Vide ergo, nū satius sit, aut inuulnerabilem animum dicere, aut animū extra omnem patientiam positū. Hoc inter nos & illos interest. Noster sapiens vincit quidem incommodum omne, sed sentit: illorum, ne sentit quidē. Illud nobis cum illis commune est, sapientem seipso esse cōtentum: sed tamen & amicum habere vult, & vicinum, & cōtubernalem, quamuis sibi ipse sufficiat. Vide quàm sit se cōtentus. aliquando sui parte contentus est, si illi manū aut morbus, aut hostis inciderit. Si quis oculū casus excusserit, reliquiæ illi suæ satisfacient: & erit imminuto corpore & amputato tā lætus, quàm integro fuit. Quæ sibi

bi desunt,non desiderat:sed nō deesse mauult. Ita sapiens se contentus est,non vt velit esse sine amico,sed vt possit:& hoc quod dico possit, tale est. amissum æquo animo fert:sine amico quidem numquam erit. in sua potestate habet,quā citò reparet. Quomodo si perdiderit Phidias statuam, protinus alteram faciet: sic & hic faciendarum amicitiarū artifex substituet alium in locum amissi. Quęris quomodo amicum citò facturus sit? dicam, si illud mihi tecum conuenerit,vt statim tibi soluam quod debeo, & quantum ad hanc epistolam, paria faciamus. Hecaton ait:Ego tibi mōstrabo amatorium,sine medicamēto, sine herba, sine vllius veneficæ carmine. Si vis amari, ama. Habet autem non tantùm amicitię vsus,veteris & certę, magnam voluptatem, sed etiam initium & comparatio nouæ. Quod interest inter metētem agricolam, & serētem:hoc inter eum qui parauit amicū,& qui parat. Attalus philosophus dicere solebat, Iucūdius esse amicum facere, quàm habere: quomodo artifici iucundius est pingere, quā pinxisse. Illa in opere suo occupata solicitudo,ingens oblectamētum habet in ipsa occupatione. Nō æquè delectatur,qui ab opere perfecto remouit manū. iam fructu artis suæ fruitur: ipsa fruebatur arte,cùm pingeret. Fructuosior est adolescentia liberorum, sed infantia dulcior. Nunc ad propositum reuertamur. Sapiens etiam si contentus est se, tamen habere

bere amicũ vult: si ob nihil aliud, vt exerceat amicitiam, ne tam magna virtus iaceat: non ob hoc quod Epicurus dicebat in hac ipsa epistola, vt habeat qui sibi ęgro assideat, succurrat in vincula coniecto vel inopi: sed vt habeat aliquẽ, cui ipse ægro assideat, quem ipsum circumuentũ hostili custodia liberet. Qui se spectat, & propter hoc ad amicitiam venit, malè cogitat: quemadmodum cœpit, sic desinet. Parauit amicum aduersus vincula laturum opem: cùm primùm crepuerit catena, discedet. Hæ sunt amicitię, quas temporarias populus appellat. Qui caussa vtilitatis assumptus est, tamdiu placebit, quamdiu vtilis fuerit. Hac re florentes amicorum turba circumsedet: circa euersos ingens solitudo est: & inde amici fugiunt, vbi probantur. Hac re ista tot nefaria exempla sunt, aliorum metu relinquentium, aliorum metu prodẽtium. Necesse est initia inter se & exitus congruant. Qui amicus esse cępit, quia expedit; placebit ei aliquod pretium contra amicitiam, si vllum in illa placet pretium præter ipsam. In quid amicũ paro? vt habeam pro quo mori possim, vt habeam quem in exsilium sequar, cuius me morti opponam & impendam. Ista quam tu describis, negotiatio est, non amicitia: quę ad commodum accedit, quæ quid cõsecutura sit, spectat. Nõ dubiè habet aliquid simile amicitiæ, affectus amantium: possis dicere, illam esse insanã amicitiam. numquid ergo

go quisquam amat lucri caussa? numquid ambitionis aut gloriæ? Ipse per se amor, omnium aliarum rerum negligẽs, animos in cupiditatem formæ, nõ sine spe mutuæ caritatis, accẽdit. Quid ergo? ex honestiori caussa coit turpis affectus? Non agitur, inquis, nunc hoc, an amicitia propter se, an propter aliud sit expetenda. nam si propter seipsam expetẽda est, potest ad illam accedere, qui seipso contẽtus est. Quomodo ergo ad illam accedit? quomodo ad rem pulcherrimam: non lucro captus, nec varietate fortunę perterritus. Detrahit amicitię maiestatẽ suam, qui illam parat ad bonos casus. Se contentus est sapiens. Hoc, mi Lucili, perperã plerique interpretantur: sapientem vndique submouent, & intra cutem suam cogunt. Distinguendum est autem, quid & quatenus vox ista promittat. Se contentus est sapiens, ad beatè viuendum, non ad viuẽdum. Ad hoc enim multis illi rebus opus est; ad illud tantùm animo sano, & erecto, & despiciente fortunam. Volo tibi Chrysippi quoque distinctionẽ indicare. Ait sapientem nulla re indigere, & tamen multis illi rebus opus esse: contra, stulto nulla re opus est, nulla enim re scit vti, sed omnibus eget. Sapienti & manibus, & oculis, & multis ad quotidianum vsum necessariis opus est, sed eget nulla re: egere enim, necessitatis est: nihil autem necesse sapienti est. Ergo quamuis seipso cõtentus sit, amicis illi opus est. hos cupit

habe-

habere quamplurimos, non vt beatè viuat: viuet enim etiam sine amicis beatè. Summum bonum extrinsecùs instrumenta non quærit, domi colitur: ex se totum est. incipit fortunæ esse subiectum, si quam partem sui foris quærit. Qualis tamen futura est vita sapientis, si sine amicis relinquatur in custodiam conjectus, vel in aliqua gēte aliena destitutus, vel in nauigatione longa retētus, aut in desertum littus ejectus? qualis est Iouis, cùm resoluto mundo, & diis in vnum confusis, paullisper cessante natura, acquiescit sibi, cogitationibus suis traditus. Tale quiddam sapiens facit. in se reconditur, secum est, quamdiu quidem illi licet suo arbitrio res suas ordinare, se contentus est: & ducit vxorem, se contentus est: & liberos tollit, se contentus est: & tamen non viuet, si fuerit sine homine victurus. Ad amicitiam fert illum nulla vtilitas sua, sed naturalis irritatio. nam vt aliarum nobis rerum innata dulcedo est, sic amicitiæ. Quomodo solitudo in odio est, sic in dulcedine appetitio societatis. Quomodo hominem homini natura conciliat, sic inest huic quoque rei stimulus, qui nos amicitiarū appetentes faciat. Nihilominus cùm sit amicorum amantissimus, cùm illos sibi comparet, sæpè præferat: omne intra se bonum terminabit, & dicet quod Stilpon ille dixit, Stilpon quem Epicuri epistola insequitur. Hic enim capta patria, amissis liberis, amissa vxore, cùm ex incen-

dio publico ſolus, & tamen beatus exiret, interroganti Demetrio, cui cognomen ab exitio vrbium Poliorcetes fuit, Numquid perdidiſſet? Omnia, inquit, bona mea mecum ſunt. Ecce vir fortis ac ſtrenuus ipſam hoſtis ſui victoriam vicit. Nihil, inquit, perdidi. dubitare illum coegit, an viciſſet. Omnia mea mecum ſunt. Iuſtitia, virtus, temperantia, prudentia; hoc ipſum, nihil bonum putare quod eripi poſſit. Miramur animalia quædam, quæ per medios ignes ſine noxa corporum tranſeunt. quanto hic mirabilior vir, qui per ferrum & ruinas & ignes, illęſus & indēnis euaſit? Vides quanto facilius ſit totam gentem, quàm vnum virum vincere? Hæc vox illi eſt communis cum Stoico. æquè & hic intacta bona per concrematas vrbes fert. Se enim ipſo contentus eſt, hoc felicitatem ſuam fine deſignat. Ne exiſtimes nos ſolos generoſa verba iactare: & ipſe Stilponis objurgator Epicurus, ſimilem illi vocem emiſit; quam tu boni conſule, etiam ſi hunc diem iam expunxi. Si cui, inquit, ſua non videntur ampliſſima, licèt totius mundi dominus ſit, tamen miſer eſt. Vel ſi hoc modo tibi melius enunciari videtur: id enim agendum, vt non verbis ſeruiamus, ſed ſenſibus: Miſer eſt, qui ſe non beatiſſimum iudicat, licèt imperet mundo. Vt ſcias autem hos ſenſus communes eſſe, natura ſcilicet dictante, apud poetam comicum inuenies;

Non eſt beatus, eſſe ſe qui non putat.

Quid

Quid enim refert qualis ſtatus tuus ſit, ſi tibi videtur malus? Quid ergo? inquis, ſi beatum ſe dixerit ille turpiter diues, & ille multorum dominus, ſed plurium ſeruus: beatus ſua ſententia fiet? Non quid dicat, ſed quid ſentiat, refert: nec quid vno die ſentiat, ſed quid aſſiduè. Non eſt autem quòd verearis, ne ad indignum res tanta perueniat. Niſi ſapienti ſua non placent. omnis ſtultitia laborat faſtidio ſui.

EPIST. X. Sic eſt, non muto ſententiam. fuge multitudinē, fuge paucitatem, fuge etiam vnum. Non habeo cum quo te communicatum velim, & vide quò iudicium meum abeat: audeo te tibi credere. Crates, vt aiunt, huius ipſius Stilponis auditor, cuius mētionem priori epiſtola feci, cum vidiſſet adoleſcentulū ſecretò ambulantem, interrogauit, Quid illic ſolus faceret? Mecum, inquit, loquor. cui Crates: Caue, inquit, rogo & diligenter attende, ne cum homine malo loquaris. Lugētem timētemque cuſtodire ſolemus, ne ſolitudine malè vtatur: nemo eſt ex imprudentibus, qui relinqui ſibi debeat. Tunc mala cōſilia agitāt: tunc aut alijs, aut ipſis futura pericula ſtruunt. Tunc cupiditates improbas ordinant: tunc quidquid aut metu, aut pudore celabat, animus expromit: tunc audaciam acuit, libidinem irritat, iracundiā inſtigat. Denique, quod vnum ſolitudo habet commodū, nihil vlli committere, non timere iudicem, perit ſtulto: ipſe ſe

prodit. Vide itaq; quid de te sperem, imò quid spōdeam mihi. spes enim incerti boni nomen est. nō inuenio cum quo te malim esse, quàm tecum. Repeto memoria, quàm magno animo quędam verba proieceris, quàm roboris plena. gratulatus sum protinus mihi, & dixi: Nō à summis labris ista venerunt: habent hæ voces fundamentum. iste homo non est vnus è populo, ad salutem spectat. Sic loquere, sic viue: vide ne te vlla res deprimat. Votorum tuorum veterum licet dijs gratiam facias: alia de integro suscipe: roga bonam mentem, bonam valetudinem animi, deinde corporis. Quid ni tu ista vota sæpè facias? audacter Deum roga, nil illum de alieno rogaturus. Sed vt more meo cum aliquo munusculo epistolam mittam, verum est, quod apud Athenodorum inueni: Tunc scito te esse omnibus cupiditatibus solutum, cum eò perueneris, vt nihil Deum roges, nisi quod rogare possis palàm. Nunc enim quanta dementia est hominum? turpissima vota dijs insusurrāt: si quis admouerit aurem, conticescent; & quod scire hominem nolunt, Deo narrant. Vide ergo ne hoc præcipi salubriter possit: Sic viue cum hominibus, tamquam Deus videat; sic loquere cum Deo, tāquā homines audiant.

EPIST. XI. Locutus est mecum amicus tuus bonæ indolis: in quo quantum esset animi, quantum ingenij, quantum iam etiam profectus, sermo primus ostendit.

Dedit

Dedit enim nobis gustum, ad quem respondebit: non enim ex præparato locutus est, sed subitò deprehēsus. Vbi se collegit, verecundiam, bonū in adolescēte signum, vix potuit excutere. adeò illi ex alto suffusus est rubor. Hic illum, quātum suspicor, etiam cum se confirmauerit, & omnibus vitijs exuerit, sapientem quoq; sequetur. Nulla enim sapientia, naturalia corporis aut animi vitia ponuntur: quidquid infixum ac ingenitum est, lenitur arte, non vincitur. Quibusdam etiam cōstantissimis in conspectu populi sudor erumpit, nō aliter quàm fatigatis & ęstuātibus solet: quibusdam tremunt genua dicturis: quorumdam dentes colliduntur, lingua titubat, labra cōcurrūt. Hęc nec disciplina, nec vsus vmquam excutit: sed natura vim suā exercet, & illos vitij sui etiā robustissimos admonet. Inter hęc & ruborem esse scio, qui grauissimis quoq; viris subitus offunditur. Magis quidem in iuuenibus apparet, quibus & plus caloris est, & tenera frons: nihilominus veteranos & senes tāgit. Quidam numquam magis, quàm cùm erubuerint, timendi sunt: quasi omnem verecundiam effuderint. Sulla tunc erat violentissimus, cùm faciem eius sanguis inuaserat. Nihil erat mollius ore Pompeij. numquam non coram pluribus erubuit: vtique in concionibus. Fabianum, cùm in senatū testis esset inductus, erubuisse memini: & hic mirè illum pudor decuit. Non accidit hoc ab

infirmitate mentis, sed à nouitate rei: quæ inexercitatos etsi non concutit, mouet, naturali in hoc facilitate corporis pronos. Nã vt quidã boni sanguinis sunt, ita quidam incitati & mobilis, & citò in os prodeuntis. Hæc, vt dixi, nulla sapientia abigit: alioquin haberet rerũ naturam sub imperio si omnia eraderet vitia. Quæcumque attribuit cõditio nascẽdi, & corporis temperatura, cùm multùm se diuque animus cõposuerit, hęrebunt. Nihil horum vitari potest, nõ magis, quàm accersi. Artifices scenici, qui imitantur affectus, qui metum & trepidationem exprimunt, qui tristitiam repræsentãt, hoc indicio imitãtur verecũdiam: deijciunt vultum, verba submittunt, figunt in terram oculos & deprimunt, ruborem sibi exprimere nõ possunt. nec prohibetur hic, nec adducitur. Nihil aduersus hæc sapientia promittit, nihil proficit: sui iuris sunt, iniussa veniunt, iniussa discedũt. Iam clausulam epistola poscit: accipe, & quidem vtilem & salutarem, quam te affigere animo volo. Aliquis vir bonus nobis eligendus est, ac semper ante oculos habendus, vt sic tamquã illo spectante viuamus, & omnia tamquam illo vidẽte faciamus. Hoc, mi Lucili, Epicurus præcepit: custodem nobis & pædagogum dedit: nec immeritò. Magna pars peccatorum tollitur, si peccaturis testis adsistat. Aliquẽ habeat animus, quẽ vereatur, cuius auctoritate etiam secretũ suum sanctius faciat. O

feli-

felicem illum, qui non adſpectus tantũ, ſed etiam cogitatus emendat! O felicem, qui ſic aliquem vereri poteſt, vt ad memoriam quoque eius ſe componat, atque ordinet! Qui ſic aliquem vereri poteſt, citò erit verẽdus. Elige itaq; Catonem: ſi hic videtur tibi nimis rigidus, elige remiſſioris animi virũ, Lęlium: elige eum, cuius tibi placuit & vita, & oratio, & ipſius animum ante te ferens & vultus; illum ſemper tibi oſtende, vel cuſtodem vel exemplũ. Opus eſt, inquam, aliquo, ad quẽ mores noſtri ſe ipſi exigãt. Niſi ad regulã, praua non corriges.

EPIST. XII. Quocumque me verto, argumẽta ſenectutis meę video. Veneram in ſuburbanum meum, & querebar de impenſis ædificij dilabentis: ait villicus, non eſſe negligentię ſuę vitium: omnia ſe facere, ſed villam veterem eſſe. Hæc villa inter manus meas creuit. Quid mihi futurũ eſt, ſi iam putria ſunt ętatis meę ſaxa? Iratus illi, proximam occaſionem ſtomachandi arripio. Apparet, inquam, has platanos negligi. nullas habent frondes. quàm nodoſi ſunt, & retorridi rami? quàm triſtes & ſquallidi trunci? Hoc nõ accideret, ſi quis has circumfoderet, ſi irrigaret. Iurat per Genium meum, ſe omnia facere, in nulla re ceſſare curam ſuam: ſed illas vetulas eſſe. Quod inter nos ſit, ego illas poſueram, ego illarum primum viderã folium. Conuerſus ad ianuam: Quis eſt, inquam, iſte decrepitus, & meritò ad oſtium admotus?

foras enim ſpectat. Vnde iſtunc nactus es? quid te delectauit, alienum mortuum tollere? At ille: Non cognoſcis me? inquit. ego ſum Felicio, cui ſolebas ſigillaria afferre: ego ſum Philoſiti villici filius, deliciolum tuum. Profectò, inquam, iſte delirat. Populus etiam deliciolum meum factus eſt. Prorſus poteſt fieri. dẽtes illi cum maximè cadunt. Debeo hoc ſuburbano meo, quòd mihi ſenectus mea, quocumq; aduerterã, apparuit. Complectamur illam, & amemus: plena eſt voluptatis, ſi illa ſcias vti. Gratiſſima ſunt poma, cum fugiunt: pueritię maximus in exitu decor eſt: deditos vino potatio extrema delectat, illa quę mergit, quæ ebrietati ſummam manum imponit. Quod in ſe iucundiſſimum omnis voluptas habet, in finem ſui differt. iucundiſſima eſt ætas deuexa iam, nõ tamen præceps: & illam quoque in extrema tegula ſtantem, iudico habere ſuas voluptates: aut hoc ipſum ſuccedit in locum voluptatum, nullis egere. Quàm dulce eſt, cupiditates fugaſſe ac reliquiſſe? Moleſtum eſt, inquis, mortem ante oculos habere. Primùm iſta tam iuueni ante oculos debet eſſe, quàm ſeni: non enim citamur ex cenſu: deinde nemo tam ſenex eſt, vt improbè vnum diem ſperet. Vnus autẽ dies, gradus eſt vitæ. tota ætas partibus conſtat, & orbes habet circumductos maiores minoribus. Eſt aliquis, qui omnes complectatur & cingat. hic pertinet à natali ad diem ex-

tremum. est alter, qui annos adolescentię excludit. est qui totam pueritiam ambitu suo adstringit. est deinde ipse annus, in se omnia cōtinens tempora, quorum multiplicatione vita cōponitur. Mensis arctiore pręcingitur circulo: angustissimum habet dies gyrū: sed & hic ab initio ad exitū venit, ab ortu ad occasum. Ideò Heracletus, cui cognomē Scotinon fecit orationis obscuritas: Vnus, inquit, dies par omni est. Hoc alius aliter accepit: dixit enim parem esse horis: nec mētitur. Nā si dies tempus est vigintiquatuor horarū, necesse est omnes inter se dies pares esse: quia nox habet, quod dies perdidit. Alius ait, parem esse vnū diem omnib. similitudine: nihil enim habet longissimi temporis spatium, quod non in vno die inuenias, lucem & noctem, & alternas mundi vices. Planiora facit ista nox aliàs contractior, aliàs productior. Itaque sic ordinandus est dies omnis, tamquā cogat agmen, & consummet atq; expleat vitam. Pacuuius qui Syriam vsu suam fecit, cùm vino & illis funereis epulis sibi parentauerat, sic in cubiculū ferebatur à cœna, vt inter plausus exoletorū hoc ad symphoniā caneretur: βεβίωκε; βεβίωκε, nullo non se die extulit. Hoc quod ille ex mala cōscientia faciebat, nos ex bona faciamus, & in somnū ituri, læti, hilaresq; dicamus,

Vixi, & quem dederat cursum fortuna peregi.

Crastinum si adiecerit Deus, læti recipiamus.

mus. Ille beatissimus est & securus sui possessor, qui crastinum sine solicitudine expectat. Quisquis dixit, Vixi, quotidie ad lucrũ surgit. Sed iam debeo epistolam cludere. Sic, inquis, sine vllo ad me peculio veniet? Noli timere: aliquid secũ feret. quare aliquid dixi? multum. Quid enim hac voce præclarius, quam illi trado ad te perferendam? Malum est in necessitate viuere. sed in necessitate viuere, necessitas nulla est. Quid ni nulla sit? patent vndiq; ad libertatem viæ multæ, breues, faciles. Agamus Deo gratias, quòd nemo in vita teneri potest. calcare ipsas necessitates licet. Epicurus, inquis, dixit: Quid tibi cum alieno? Quod verum est, meum est. perseuerabo Epicurũ tibi ingerere: vt isti qui in verba iurant, nec quid dicatur æstimant, sed à quo, sciãt, quę optima sunt, esse cõmunia.

EPIST. XIII. Multum tibi esse animi scio. nam etiam antequam instruerem te pręceptis salutaribus, & dura vincẽtibus, satis aduersus fortunam placebas tibi: & multò magis, postquam cum illa cõseruisti manũ, viresq; expertus es tuas, quę nũquam certã dare fiduciam sui possunt, nisi cùm multæ difficultates hinc & illinc apparuerint, aliquãdo verò & propius accesserint. Sic verus ille animus, & in alienum non venturus arbitrium, probatur: hęc eius obrussa est. Nõ potest athleta magnos spiritus ad certamẽ adferre, qui numquã sugillatus est. Ille qui fudit sanguinẽ suum,

cuius

cuius dētes crepuerunt ſub pugno, ille qui ſupplantatus aduerſarium toto tulit corpore, nec proiecit animum proiectus, qui quoties cecidit contumacior reſurrexit, cum magna ſpe deſcendit ad pugnam. Ergo, vt ſimilitudinem iſtam proſequar, ſæpè iam fortuna ſupra te fuit: nec tamen tradidiſti te, ſed ſubſiliiſti, & acrior reſtitiſti. multum enim adijcit ſibi virtus laceſſita. Tamen ſi tibi videtur, accipe à me auxilia quibus munire te poſſis. Plura ſunt, Lucili, quæ nos terrent, quàm quæ premunt: & ſæpiùs opinione, quàm re laboramus. Non loquor tecum Stoica lingua, ſed hac ſubmiſſiore. Nos enim dicimus, omnia iſta quæ gemitus mugituſque exprimunt, leuia eſſe, & cōtemnenda. Omittamus hæc magna verba, ſed, dij boni, vera! illud tibi præcipio, ne ſis miſer ante tempus: cùm illa quæ velut imminentia expauiſti, fortaſſe nunquam ventura ſint, certè nondum venerint. Quædā ergo nos magis torquent, quàm debeant: quædam antè torquent, quàm debeant: quædam torquent, cùm omnino non debeant. Aut augemus dolorem, aut fingimus, aut præcipimus. Primum illud, quia res in cōtrouerſia eſt, & litem conteſtatam habemus, in præſentia differatur. Quod ego leue dixero, tu grauiſſimum eſſe contendes. ſcio alios inter flagella ridere, alios gemere ſub colapho. Poſtea videbimus, vtrùm iſta ſuis viribus valeant, an imbecillitate no-

stra: illud præsta mihi, vt quoties circũsteterint, qui tibi te miserũ esse persuadeant, non quid audias, sed quid sentias cogites, & cũ patientia tua deliberes, ac te ipse interroges, qui tua optimè nosti. Quid est quare isti me complorent? quid est quòd trepident, quòd contagium quoq; mei timeant, quasi transilire calamitas possit? Est aliquid istic mali? an res ista magis infamis est quàm mala? Ipse te interroga. Numquid sine caussa crucior, & mereo, & quod non est malum facio? Quomodo, inquis, intelligam, vana sint, an vera, quibus angor? Accipe huius rei regulam. Aut præsentibus torquemur, aut futuris, aut vtrisque. De præsentibus, facile est iudicium. si corpus tuum liberum est, sanum est, nec vllus ex iniuria dolor est: videbimus quid futurum sit; hodie nihil negotij habet. At enim futurum est. Primum dispice, an certa argumenta sint venturi mali. plerumq; enim suspicionibus laboramus, & illudit nobis illa, quæ conficere bellum solet, fama: multò autem magis singulos conficit. Ita est, mi Lucili. citò accedimus opinioni. non coarguimus illa, quæ nos in metum adducunt: nec excutimus, sed trepidamus: & sic vertimus terga, quemadmodum illi, quos puluis motus fuga pecorum, exuit castris, aut quos aliqua fabula sine auctore sparsa conterruit. Nescio quomodo magis vana perturbant. vera enim modum suum habent: quidquid ex incerto venit, conie-

cturæ

ſturæ & licentiæ pauentis animi traditur. Nulli itaque tam pernicioſi, tam irreuocabiles, quàm lymphatici metus ſunt. ceteri enim ſine ratione, hi ſine mente ſunt. Inquiramus itaq; in rem diligẽter. Veriſimile eſt, aliquid futurum mali? nõ ſtatim verum eſt. Quàm multa nõ expectata venerunt, quã multa exſpectata numquam cõparuerunt? Etiam ſi futurum eſt, quid iuuat dolori ſuo occurrere? ſatis citò dolebis, cùm venerit: interim tibi meliora promitte. Quid facies lucri? tẽpus. Multa interuenient, quibus vicinum periculum vel propè admotum, aut ſubſiſtat, aut deſinat, aut in alienũ caput tranſeat. Incendium ad fugã patuit: quoſdã molliter ruina depoſuit: aliquando gladius ab ipſa ceruice reuocatus eſt: aliquis carnifici ſuo ſuperſtes fuit. Habet etiam mala fortuna leuitatem. fortaſſe erit, fortaſſe non erit: interim dum nõ eſt, meliora propone. Nonnumquã nullis apparẽtibus ſignis, quę mali aliquid pronuncient, animus ſibi falſas imagines fingit, aut verbum aliquod dubiæ ſignificationis detorquet in peius, aut maiorẽ ſibi offenſam proponit alicuius quàm eſt, & cogitat non quantum iratus ille ſit, ſed quãtum liceat irato. Nulla autem cauſſa vitę eſt, nullus miſeriarum modus, ſi timetur quãtum poteſt, Hic prudẽtia proſit, hic robore animi euidentem quoque metum reſpue: ſi minus, vitio vitium repelle, ſpe metum tempera. Nihil tam certum eſt ex his quę timen-

timentur, vt non certius sit, & formidatã subsidere,& sperata decipere. Ergo & spem ac metũ examina:& quoties incerta erunt omnia,tibi faue, crede quod mauis. si plures habebis sententias metus; nihilominus in hanc partem potius inclina,& perturbare te desine. Ac subinde hoc in animo volue, maiorẽ partẽ mortalium, cùm illi nec sit quidquam mali,nec pro certo futurum sit,æstuare ac discurrere. Nemo enim resistit sibi, cùm cęperit impelli,nec timorem suum redigit ad verũ. Nemo dicit, Vanus auctor est, vanus: aut finxit, aut credidit. Damus nos referẽtibus,expauescimus dubia pro certis, nõ seruamus modũ rerum, statim in timorem venit scrupulus. Pudet me sic tecum loqui, & tam leuibus remediis te focillare. Alius dicat, Fortasse hoc non veniet: tu dic, Quid porrò si veniet? videbimus vtrùm veniet: fortasse pro me veniet & mors ista vitã honestabit. Cicuta magnum Socratem fecit: Catoni gladium assertorẽ libertatis extorque, magnã partem detraxeris glorię. Nimiùm diu te cohortor, cũ tibi admonitione magis,quàm exhortatione opus sit. Nõ in diuersum te à natura tua ducimus: natus es ad ista quæ dicimus. Eò magis bonũ tuũ auge, & exorna. Sed iam finem epistolæ faciam,si illi signum suum impressero: id est, aliquam magnificam vocem perferendam ad te mandauero. Inter cetera mala, hoc quoq; habet stultitia proprium,semper incipit viuere.

uere. Cōſidera quid vox iſta ſignificet, Lucili virorum optime: & intelliges quàm fœda ſit hominū leuitas, quotidie noua vitæ fundamenta ponentium, nouas ſpes etiam in exitu inchoantium. Circūſpice tecum ſingulos. occurrent tibi ſenes, qui ſe cummaximè ad ambitionē, ad peregrinationes, ad negotiandum parent. Quid eſt autem turpius, quàm ſenex viuere incipiens? Nō adijcerem auctorē huic voci, niſi eſſet ſecretior, nec inter vulgata Epicuri dicta, quę mihi & laudare, & adoptare permiſi.

EPIST. XIV. Fateor inſitam eſſe nobis corporis noſtri caritatē: fateor nos huius gerere tutelam: nec nego indulgēdum illi, ſeruiendū nego. Multis enim ſeruiet, qui corpori ſeruit, qui pro illo nimium timet, qui ad illud omnia refert. Sic gerere nos debemus, non tamquam propter corpus viuere debeamus, ſed tamquam non poſſimus ſine corpore. Huius nos nimius amor timoribus inquietat, ſolicitudinibus onerat, contumelijs obijcit. Honeſtum ei vile eſt, cui corpus nimis carū eſt. Agatur eius diligentiſſimè cura: ita tamen, vt cum exiget ratio, cum dignitas, cum fides, mittendum in ignem ſit. Nihilominus, quantū poſſumus, euitemus incommoda quoque, non tantum pericula: & in tutum nos reducamus, excogitantes ſubinde, quibus poſſint timenda depelli. Quorum tria, ni fallor, genera ſunt. Timetur inopia, timētur morbi, timentur quæ per vim potentioris

tioris eueniunt. Ex his omnibus nihil magis nos concutit, quàm quod ex aliena potentia impendet. Magno enim strepitu & tumultu venit. Naturalia mala quę retuli inopiæ atq; morbi, silentio subeunt, nec oculis nec auribus quidquā terroris incutiunt: ingens alterius mali pompa est, ferrum circa se & ignes habet, & catenas, & turbam ferarū, quam in viscera immittat humana. Cogita hoc loco carcerē, & cruces, & eculeos, & vncum; & adactum per medium hominē, qui per os emergat, stipitē; & distracta in diuersū actis curribus membra; illam tunicam, alimentis ignium & illitam & intextam; quidquid aliud pręter hęc, commenta sæuitia est. Nō est itaque mirū, si maximus huius rei timor est, cuius & varietas magna, & apparatus terribilis est. Nam quemadmodum plus agit tortor, quò plura instrumenta doloris exposuit (specie enim vincuntur, qui patientia restitissent:) ita ex his, quę animos nostros subigunt & domant, plus proficiunt, quę habent quod ostendāt. Illę pestes non minùs graues sunt, famem dico & sitim, & pręcordiorum suppurationes, & febrē viscera ipsa torrentē: sed latent. nihil habent quod intentent, quod pręferant: hæc, vt magna bella, adspectu paratuq; vicerunt. Demus itaq; operam, abstineamus offensis. Interdum populus est, quem timere debeamus; interdum, si ea ciuitatis disciplina est, vt plurima per senatum transigantur,

gra-

gratiosi in eo viri, interdum singuli, quibus potestas populi, & in populũ data est. Hos omnes amicos habere, operosum est: satis est inimicos non habere. Itaq; sapiens numquam potẽtium iras prouocabit: imò declinabit, non aliter quàm in nauigando procellam. Cùm peteres Siciliam, traiecisti fretum; temerarius gubernator contempsit austri minas. ille est enim, qui Siculum pelagus exasperet, & in vertices cogat. non sinistrum petit littus, sed id, quo propior Charybdis maria cõuoluit. At ille cautior, peritos locorum rogat, qui ęstus sit, quę signa dent nubes, & longè ab illa regione verticibus infami cursum tenet. Idem facit sapiens: nocituram potentiam vitat, hoc primum cauens, ne vitare videatur. Pars enim securitatis & in hoc est, non ex professo eam petere: quia quę quis fugit, damnat. Circumspiciendũ nobis est ergo, quomodo à vulgo tuti esse possimus. Primũ nihil inde cõcupiscamus, vnde rixa est inter cõpetitores: deinde nihil habeamus, quod cum magno emolumento insidiantis eripi possit. quã minimũ sit in corpore tuo spoliorum. Nemo ad humanũ sanguinẽ propter ipsum venit, aut admodum pauci: plures computant quàm oderũt. Nudum latro trãsmittit: etiam in obsessa via pauperi pax est. Tria deinde ex præceptione veteri pręstanda sunt, vt vitentur: Odium, Inuidia, Contemptus. Quomodo hoc fiat, sapientia sola monstrabit. Difficile enim temperamen-

mentum est, verendumque, ne in contemptum nos inuidiæ timor transferat: nedum calcari nolumus, videamur posse calcari. Multis timẽdi attulit caussas, timeri posse. Vndiq; nos reducamus, nõ minùs contemni quã suspici nocet. Ad philosophiam ergo confugiendum est. hę litteræ, non dico apud bonos, sed apud mediocriter malos infularũ loco sunt. Nã forensis eloquentia, & quęcumq; alia populum mouent, aduersarium habent: hæc quieta, & sui negotij, contemni non potest: cui ab omnibus artibus, etiam apud pessimos honor est. Numquam in tantũ conualescet nequitia, numquam sic cõtra virtutes coniurabitur, vt nõ philosophiæ nomen venerabile & sacrum maneat. Ceterũ philosophia ipsa tranquillè modesteq; tractanda est. Quid ergo, inquis? videbitur tibi M. Cato modestè philosophari, qui bellum ciuile sentẽtia sua reprimit? qui furentiũ principum armis medius interuenit? qui alijs Pompeium offendentibus, alijs Cęsarem, simul lacessit duos? Potest aliquis disputare, an illo tẽpore capessenda fuerit sapienti respublica. Quid tibi vis M. Cato? iam nõ agitur de libertate; olim pessundata est: quęritur vtrùm Cęsar, an Pompeius possideat rempublicam. Quid tibi cum ista contentione? nullæ partes tuę sunt: dominus eligitur. Quid tua, vter vincat? melior vincere non potest: potest esse pejor, qui victus fuerit; non potest melior, qui vicerit. Vltimas partes atti-

gi

gi Catonis: sed ne priores quidem anni fuerunt, qui sapientem in illam rapinam reipublicæ admitterent. Quid aliud quàm vociferatus est Cato,& misit irritas voces, cùm modò per populi leuatus manus, & obrutus sputis, & portandus extra forum traheretur, modò è senatu in carcerē duceretur? Sed posteà videbimus, an sapienti opera perdēda sit: interim ad hos te voco, qui à republica exclusi, secesserunt ad colendam vitam, & humano generi iura condenda, sine vlla potentioris offensa. Non conturbabit sapiens publicos mores, nec populum in se vitæ nouitate cōuertet. Quid ergo? vtique erit tutus, qui hoc propositum sequetur? Promittere tibi hoc nō magis possum, quàm in homine temperante bonam valetudinem: & tamen facit temperantia bonā valetudinem. Perit aliqua nauis in portu: sed tu quid accidere in medio maris credis? Quanto huic periculum paratius foret, multa agenti, molientique, cui ne otium quidem tutum est? Pereunt aliquando innocentes: quis negat? nocentes tamen sæpiùs. Ars ei constat, qui per ornamēta percussus est. Denique consilium omnium rerum sapiens, nō exitum spectat. Initia in potestate nostra sunt: de euentu fortuna iudicat, cui de me sententiam non do. At aliquid vexationis affert, aliquid aduersi. non damnatur latro, cùm occidit. Nūc ad quotidianam stipem manum porrigis. aurea te stipe implebo. Et

quia

quia facta est auri mentio, accipe quemadmodum vsus fructusque eius tibi esse gratior possit. Is maximè diuitijs fruitur, qui minimè diuitijs indiget. Ede, inquis, auctorem. Vt scias quàm benigni simus, propositum est aliena laudare: Epicuri est, aut Metrodori, aut alicuius ex illa officina. Et quid interest, quis dixerit? omnibus dixit. Qui eget diuitijs, timet pro illis: nemo autẽ solicito bono fruitur. Adijcere illis aliquid studet, dũ de incremento cogitat: oblitus est vsus, rationes accipit, forum conterit, Kalendarium versat, fit ex domino procurator.

EPIST. XV. Mos antiquis fuit, vsque ad meam seruatus ętatem, primis epistolę verbis adijcere: Si vales, benè est. Rectè & nos dicimus: Si philosopharis, benè est. Valere enim hoc demum est: sine hoc, æger est animus. Corpus quoque etiam si magnas habet vires, nõ aliter quàm furiosi aut phrenetici, validum est. Ergo hanc valetudinem præcipuè cura, deinde & illam secundam: quæ non magno tibi constabit, si volueris benè valere. Stulta est enim, mi Lucili, & minimè cõueniens litterato viro, occupatio exercendi lacertos, & dilatandi ceruicem, ac latera firmandi. cùm tibi feliciter sagina cesserit, & tori creuerint: nec vires vmquam opimi bouis, nec pondus ęquabis. Adiice nunc, quòd maiore corporis sarcina animus eliditur, & minùs agilis est. Itaque, quantum potes, circumscribe

corpus.

corpus tuum,& animo locum laxa. multa sequuntur incommoda huic deditos curę. Primùm exercitationes,quarũ labor spiritum exhaurit, & inhabilem intentioni ac studijs acrioribus reddit: deinde, copia ciborũ, subtilitas animi impeditur. Accedũt pessimæ notæ mancipia in magisterium recepta, homines inter oleum & vinũ occupati: quibus ad votũ dies est actus, si benè desudauerũt, si in locum eius quod effluxit, multũ potionis alterius, ieiuno gutture ingesserũt. Bibere & sudare, vita cardiaci est. Sunt exercitationes & faciles & breues, quæ corpus & sine mora laxent,& tempori parcant: cuius præcipua ratio habenda est. Cursus, & cum aliquo pondere manus motæ, & saltus, vel ille qui corpus in altum leuat, vel ille qui in longum mittit, vel ille (vt ita dicam) Saliaris, aut (vt contumeliosiùs dicam) fullonius. Quodlibet ex his elige, vso fit facile. Quidquid facies, citò redi à corpore ad animum, illum diebus ac noctibus exerce. labore modico alitur ille. Hanc exercitationẽ non frigus, non æstus impediet, ne senectus quidẽ. Id bonum cura, quod vetustate fit melius. Neque ego te iubeo semper imminere libro, aut pugillaribus. dandum & aliquod interuallum animo: ita tamen vt non resoluatur, sed remittatur. Gestatio & corpus concutit, & studio non officit: possis legere, possis dictare, possis loqui, possis audire: quorum nihil nec ambulatio quidem

dem vetat fieri. Nec tu intentionem vocis contempseris: quam veto te per gradus & certos modos attollere, deinde deprimere. Quòd si velis deinde quemadmodum ambules discere, admittes istos, quos noua artificia docuit fames: erit qui gradus tuos temperet, & buccas edentis obseruet, & intantum procedet, inquantum eius audaciam patientiæ lenitate produxeris. Quid ergo? à clamore protinus & à summa contentione vox tua incipiet? Vsque adeò naturale est, paullatim incitari, vt litigantes quoque à sermone incipiant, ad vociferationem transeant. nemo statim Quiritium fidem implorat. Ergo vtcumque tibi impetus animi suaserit, modò vehementius fac vitijs conuicium, modò lentius, prout vox quoq; te hortabitur & latus. Modesta, cùm receperis illam reuocarisque, descēdat, non decidat: moderatoris sui temperamentum habeat, nec indocto & rustico more desęuiat. Non enim id agitur, vt exerceatur vox, sed vt exerceat. Detraxi tibi non pusillum negotium: mercedula, & munus gratum, ad hæc beneficia accedet. Ecce insigne præceptū. *Stulti vita ingrata est, trepida est, tota in futurū fertur.* Quis hæc, inquis, dicit? Idem qui supra. Quā tu nunc vitam dici existimas stultam? Babę & Ixionis? Non ita est. nostra dicitur: quos cæca cupiditas in nocitura, certè numquā satiatura, pręcipitat: quibus si quid satis esse posset, fuisset: qui non cogitamus quàm

iucun-

iucundum sit nihil poscere, quàm magnificum sit plenum esse, nec ex fortuna pendere. Subinde itaque, Lucili, quàm multa sis consecutus, recordare: cùm adspexeris quot te antecedant, cogita quot sequantur. Si vis gratus esse aduersus deos, & aduersus vitam tuam, cogita quàm multos antecesseris. Quid tibi cum ceteris? te ipse antecessisti. finem constitue, quem transire ne possis quidem, si velis: discedēt aliquando ista insidiosa bona, & sperantibus meliora, quàm assecutis. Si quid in illis esset solidi, aliquando & implerent: nunc haurientium sitim concitant, & inuitant speciosi apparatus. Quod futuri temporis incerta sors voluit, quare potiùs à fortuna impetrem, vt det, quàm à me, ne petam? Quare autem petā, oblitus fragilitatis humanę? Cōgeram? in quid? laborē? ecce hic vltimus dies. vt nō sit, propè ab vltimo est.

EPIST. XVI. Liquere tibi hoc scio, Lucili, neminē posse beatè viuere, ne tolerabiliter quidem, sine sapientiæ studio: & beatam vitā perfecta sapientia effici, ceterùm tolerabilem etiam inchoata. Sed hoc, quod liquet, firmādum, & altiùs quotidiana meditatione figendum est. Plus operis est in eo, vt proposita custodias, quàm vt honesta proponas. Perseuerandum est, & assiduo studio robur addendum, donec bona mens sit, quod bona voluntas est. Itaque tibi apud me pluribus verbis opus non est, aut affirmatis, aut tam longis: intelligo te

mul-

multum profecisse. Quæ scribis, vnde veniant scio: non sunt ficta, nec colorata. Dicam tamen quid sentiam. Iam de te spem habeo, nondum fiduciam. Tu quoque idem facias volo. non est quod tibi citò & facilè credas: excute te, & variè scrutare, & obserua. Illud ante omnia vide, vtrùm in Philosophia, an in ipsa vita profeceris. Non est philosophia populare artificium, nec ostentationi paratum: non in verbis, sed in rebus est. Nec in hoc adhibetur, vt aliqua oblectatione consumatur dies, vt dematur otio nausea: animũ format & fabricat, vitam disponit, actiones regit, agenda & omittenda demonstrat, sedet ad gubernaculum, & per ancipitia fluctuantium dirigit cursum. sine hac nemo securus est. Innumerabilia accidunt singulis horis, quę cõsilium exigunt, quod ab hac petendum est. Dicet aliquis: Quid mihi prodest philosophia, si fatum est? quid prodest, si Deus rector est? quid prodest, si casus imperat? Nam & mutari certa non possunt, & nihil præparari potest aduersus incerta: si aut consilium meum Deus occupauit, decreuitque quid facerem, aut consilio meo nil fortuna permittit. Quidquid est ex his, Lucili, vel si omnia hæc sunt, philosophandum est: siue nos inexorabili lege fata constringunt, siue arbiter Deus vniuersi cuncta disponit, siue casus res humanas sine ordine impellit & iactat, philosophia nos tueri debet. Hæc adhortabitur,

tabitur, vt Deo libenter pareamus, vt fortunæ contumaciter resistamus: hæc docebit vt Deum sequaris, feras casum. Sed non est nunc in hanc disputationem transeundum, quid sit iuris nostri, si prouidentia in imperio est, aut si fatorum series illigatos trahit, aut si repentina, aut subita dominantur: illò nunc reuertor vt te moneam & exhorter, ne patiaris animum tuum delabi & refrigescere. Constitue illum, & contine, vt habitus fiat quod est impetus. Iam ab initio, si benè te noui, circumspexisti ecquid hęc epistola munusculi attulerit? excute illam, & inuenies. Non est quòd mireris animum meum: adhuc de alieno liberalis sum. Quare autem alienum dixi? quidquid benè dictum est ab vllo, meum est. Sic quoque quod ab Epicuro dictum est: Si ad naturam viues, numquam eris pauper: si ad opinionem, numquam diues. Exiguum natura desiderat, opinio immensum. Congeratur in te, quidquid multi locupletes possederunt: vltra priuatum pecuniæ modum fortuna te prouehat, auro tegat, purpura vestiat, & eò deliciarum opumque perducat, vt terram marmoribus abscondas, & non tantùm habere tibi liceat, sed calcare diuitias: accedant statuę & picturæ, & quidquid ars vlla luxuriæ laborauit: maiora cupere ab his disces. Naturalia desideria finita sunt: ex falsa opinione nascētia, vbi desināt, non habēt. nullus enim terminus falso est. Via

eunti aliquid extremum eſt: error immenſus eſt. Retrahete à vanis: & cùm voles ſcire, quod petis, vtrùm naturalem habeat, an cæcam cupiditatem, conſidera an poſſit alicubi conſiſtere. Si longè progreſſo, ſemper aliquid longius reſtat; ſcito id naturale non eſſe.

EPIST. XVII. Proijce omnia iſta, ſi ſapis, imò vt ſapias: & ad bonam mentem magno curſu, ac totis viribus, tende. Si quid eſt quo teneris, aut expedi, aut incide. Moratur, inquis, me res familiaris. ſic illam diſponere volo, vt ſufficere nihil agenti poſſit: ne aut paupertas mihi oneri ſit, aut ego alicui. Cum hæc dicis, non videris vim ac potentiam eius de quo cogitas boni noſſe: & ſummam quidem rei peruides, quantum philoſophia proſit; partes autem nondum ſatis ſubtiliter diſpicis. Necdum ſcis, quantum vbiq; nos adiuuet: quemadmodum & in maximis (vt Ciceronis vtar verbis) opituletur, & in minima deſcendat. Mihi crede, aduoca illam in conſilium: ſuadebit tibi, ne ad calculos ſedeas. Nempe hoc quæris, & hoc iſta dilatione vis conſequi, ne tibi paupertas timenda ſit. Quid ſi appetenda eſt? multis ad philoſophandum obſtitere diuitiæ; paupertas expedita eſt, ſecura eſt. Cùm claſſicum cecinit, ſcit non ſe peti: cùm aliqua conclamatio eſt, quomodo exeat, non quid efferat, quærit. Si nauigandum eſt, non perſtrepunt portus, nec vnius co-

mitatu

mitatu inquieta sunt littora; non circumstat illam turba seruorum, ad quos pascendos transmarinarum regionum est optanda ferrilitas. Facile est pascere paucos větres, & benè institutos,& nihil aliud desiderantes, quàm impleri. Paruo fames constat, magno fastidium. Paupertas contenta est desiderijs instantibus satisfacere. Quid est ergo,quare tu hanc recuses contubernalem, cuius mores sanus diues imitatur? Si vis va.are animo, aut pauper sis oportet, aut pauperi similis. Non potest studium salutare fieri sine frugalitatis cura: frugalitas autem, paupertas voluntaria est. Tolle itaque istas excusationes:Quantum sat est, nondum habeo: si ad illam summam peruenero, tunc me totum philosophiæ dabo. Atqui nihil prius quàm hoc parandum est: quod tu differs,& post cetera paras:ab hoc incipiendum est. Parare,inquis,vnde viuam, volo.Simul & parare disce. Si quid te vetat benè viuere,benè mori non vetat. Non est quòd paupertas nos à philosophia reuocet, ne egestas quidem:toleranda est enim ad hoc properantibus vel fames, quam tolerauere quidam in obsidionibus. Et quod aliud erat illius patientiæ præmium, quàm in arbitrium non cadere victoris? quanto hoc maius est, quo promittitur perpetua libertas, nullius nec hominis, nec Dei timor? Et quidē vel esurienti ad ista veniendum est. Perpessi sunt exercitus inopiam om-

nium rerum, vixerunt herbarum radicibus, & dictu fœdam tulerunt famem. hæc omnia passi sunt pro regno (quò magis mireris) alieno: dubitabit aliquis ferre paupertatem, vt animum furoribus liberet? Non est ergo priùs acquirendum. licet ad philosophiam etiam sine viatico peruenire. Ita est, cùm omnia habueris, tunc & sapientiam habere voles. Hæc erit vltimum vitæ instrumentum, & (vt ita dicam) additamentum. Tu verò siue aliquid habes, iam philosophare: vnde enim scis, an iam nimis habeas? siue nihil, hoc prius quære, quàm quidquam. At necessària deerunt. Primùm deesse non poterunt, quia natura minimum petit: naturæ autem se sapiens accommodat. Sed si necessitates vltimæ inciderint, iamdudum exsiliet è vita, & molestus sibi esse desinet. Si verò exiguum fuerit & angustũ, quo possit vita produci: id boni consulet, nec vltra necessaria solicitus aut anxius, ventri & scapulis suum reddet, & occupationes diuitum, concursationesque ad diuitias euntium, securus lætusque ridebit, ac dicet: Quid in longum ipse te differs? expectabìsne fœnoris quæstum, aut ex merce compendium, aut tabulas beati senis, cùm fieri possis statim diues? Repræsentat opes sapientia: quas cuicumque fecit superuacuas, dedit. Hæc ad alios pertinent: tu locupletibus propior es. Sæculum muta, nimis habes. Inest omni sæculo, quod

sat

ſat eſt. Poteram hoc loco epiſtolam claudere, niſi te malè inſtituiſſem. Reges Parthos non poteſt quiſquam ſalutare ſine munere, tibi valedicere non licet gratis. Quid iſtuc? ab Epicuro mutuum ſumam: Multis paraſſe diuitias, non finis miſeriarum fuit, ſed mutatio. Non hoc miror. non eſt enim in rebus vitium, ſed in ipſo animo. Illud quod paupertatem grauem fecerat, & diuitias graues fecit. Quemadmodum nihil differt, vtrùm ægrum in ligneo lecto, an in aureo colloces: quocumque illum tranſtuleris, morbum ſuum ſecum transfert: ſic nihil refert, vtrùm animus æger in diuitijs, an in paupertate ponatur. malum ſuum, illum ſequitur.

EPIST. XVIII. December eſt menſis, cùm maximè ciuitas deſudat. Ius luxuriæ publicè datum eſt: ingenti apparatu ſonant omnia: tamquam quidquam inter Saturnalia interſit, & dies rerum agendarum. Adeò nihil intereſt, vt non videatur mihi erraſſe, qui dixit, olim menſem Decembrem fuiſſe, nunc annum. Si te hic haberem, libenter tecum conferrem quid exiſtimares eſſe faciendum: vtrùm nihil ex quotidiana conſuetudine mouendum; an ne diſſidere videremur cum publicis moribus, & hilariùs cœnandum & exuendam togam. Nam quod fieri niſi in tumultu & triſti tempore ciuitatis non ſolebat, voluptatis cauſſa ac feſtorum dierum veſtem mutauimus. Si te benè no-

lenta, aut frustum hordeacei panis: sed summa voluptas est, posse capere etiam ex his voluptatem, & ad id se reduxisse, quod eripere nulla fortunæ iniquitas possit. Liberaliora sunt alimenta carceris: sepositos ad capitale supplicium, non tam anguste qui occisurus est, pascit. Quanta est animi magnitudo, ad id sua sponte descendere, quod nec ad extrema quidem redactis timendum sit? hoc est præoccupare tela fortunæ. Incipe ergo, mi Lucili, sequi horum consuetudinem, & aliquos dies destina, quibus secedas à tuis rebus, minimoque te facias familiarem. Incipe cum paupertate habere commercium.

Aude hospes contemnere opes, & te quoque dignum
Finge Deo.

Nemo alius est Deo dignus, quàm qui opes contempsit. quarum possessione tibi non interdico: sed efficere volo, vt illas intrepidè possideas. quod vno consequeris modo, si te etiam sine illis beatè victurum persuaseris tibi; si illas tamquam exituras semper adspexeris. Sed iam incipiamus epistolam complicare. Priùs, inquis, redde quod debes. Delegabo tibi Epicurum. ab illo fiet numeratio. Immodica ira gignit insaniam. Hoc quàm verum sit, necesse est scias, cùm habueris & seruum, & inimicum. In omnes personas hic exardescit affectus: tam ex amore nascitur, quàm ex odio: non minùs inter

feria,

feria, quàm inter lusus & iocos. Nec interest, ex quàm magna caussa nascatur, sed in qualem perueniat animum. Sic ignis non refert quàm magnus, sed quò incidat. nam etiam maximum solida non receperunt: rursus arida, & corripi facilia, scintillam quoque fouent vsque in incendium. Ita est, mi Lucili, ingentis iræ exitus, furor est: & ideò ira vitanda est, non moderationis caussa, sed sanitatis.

EPIST. XIX. Exsulto quotiens epistolas tuas accipio. implent enim me bona spe: iam non promittunt de te, sed spondent. Ita fac, oro atque obsecro: quid enim habeo melius, quod amicum rogem, quàm quod pro ipso rogaturus sum? si potes, subduc te istis occupationibus: si minùs, eripe. Satis multum temporis sparsimus, incipiamus in senectute vasa colligere. Numquid inuidiosum est? in freto viximus, moriamur in portu. Neque ego suaserim tibi nomen ex otio petere, quod nec iactare debes, nec abscondere. Nunquam enim vsq; eò te abigam, generis humani furore damnato: vt latebram tibi aliquam parari & obliuionē velim. id age, vt otium tuum non emineat, sed appareat. Deinde videbunt de isto, quibus integra sunt & propria consilia: an velint vitam per obscurum transmittere. tibi liberum non est. In medium te protulit ingenij vigor, scriptorum elegantia, claræ & nobiles amicitiæ, Tanta notitia te inuasit.

mentum est,verendumque,ne in contemptum nos inuidiæ timor transferat:nedum calcari nolumus, videamur posse calcari. Multis timēdi attulit caussas,timeri posse. Vndiq; nos reducamus,nō minùs contemni quā suspici nocet. Ad philosophiam ergo confugiendum est. hę litteræ,non dico apud bonos, sed apud mediocriter malos īnfularū loco sunt. Nā forensis eloquentia, & quęcumq;alia populum monent,aduersarium habent: hæc quieta,& sui negotij, contemni non potest: cui ab omnibus artibus,etiam apud pessimos honor est. Numquam in tantū conualescet nequitia, numquam sic cōtra virtutes coniurabitur,vt nō philosophiæ nomen venerabile & sacrum maneat. Ceterū philosophia ipsa tranquillè modesteq; tractanda est. Quid ergo,inquis?videbitur tibi M.Cato modestè philosophari, qui bellum ciuile sentētia sua reprimit? qui furentiū principum armis medius interuenit? qui alijs Pompeium offendentibus,alijs Cęsarem,simul lacessit duos? Potest aliquis disputare, an illo tēpore capessenda fuerit sapienti respublica. Quid tibi vis M. Cato? iam nō agitur de libertate; olim pessundata est: quęritur vtrùm Cęsar, an Pompeius possideat rempublicam. Quid tibi cum ista contentione?nullæ partes tuę sunt: dominus eligitur. Quid tua, vter vincat? melior vincere non potest: potest esse pejor,qui victus fuerit; non potest melior,qui vicerit. Vltimas partes atti-

gi

gi Catonis: sed ne priores quidem anni fuerunt, qui sapientem in illam rapinam reipublicæ admitterent. Quid aliud quàm vociferatus est Cato, & misit irritas voces, cùm modò per populi leuatus manus, & obrutus sputis, & portandus extra forum traheretur, modò è senatu in carcerē duceretur? Sed posteà videbimus, an sapienti opera perdēda sit: interim ad hos te voco, qui à republica exclusi, secesserunt ad colendam vitam, & humano generi iura condenda, sine vlla potentioris offensa. Non conturbabit sapiens publicos mores, nec populum in se vitæ nouitate cōuertet. Quid ergo? vtique erit tutus, qui hoc propositum sequetur? Promittere tibi hoc nō magis possum, quàm in homine temperante bonam valetudinem: & tamen facit temperantia bonā valetudinem. Perit aliqua nauis in portu: sed tu quid accidere in medio maris credis? Quanto huic periculum paratius foret, multa agenti, molientique, cui ne otium quidem tutum est? Pereunt aliquando innocentes: quis negat? nocentes tamen sæpiùs. Ars ei constat, qui per ornamēta percussus est. Denique consilium omnium rerum sapiens, nō exitum spectat. Initia in potestate nostra sunt: de euentu fortuna iudicat, cui de me sententiam non do. At aliquid vexationis affert, aliquid aduersi. non damnatur latro, cùm occidit. Nūc ad quotidianam stipem manum porrigis. aurea te stipe implebo. Et
quia

quia facta est auri mentio, accipe quemadmodum vsus fructusque eius tibi esse gratior possit. Is maximè diuitijs fruitur, qui minimè diuitijs indiget. Ede, inquis, auctorem. Vt scias quàm benigni simus, propositum est aliena laudare: Epicuri est, aut Metrodori, aut alicuius ex illa officina. Et quid interest, quis dixerit? omnibus dixit. Qui eget diuitijs, timet pro illis: nemo autẽ solicito bono fruitur. Adijcere illis aliquid studet, dũ de incremento cogitat: oblitus est vsus, rationes accipit, forum conterit, Kalendarium versat, fit ex domino procurator.

EPIST. XV. Mos antiquis fuit, vsque ad meam seruatus ętatem, primis epistolę verbis adijcere: *Si vales, benè est.* Rectè & nos dicimus: Si philosopharis, benè est. Valere enim hoc demum est: sine hoc, æger est animus. Corpus quoque etiam si magnas habet vires, nõ aliter quàm furiosi aut phrenetici, validum est. Ergo hanc valetudinem præcipuè cura, deinde & illam secundam: quæ non magno tibi constabit, si volueris benè valere. Stulta est enim, mi Lucili, & minimè cõueniens litterato viro, occupatio exercendi lacertos, & dilatandi ceruicem, ac latera firmandi. cùm tibi feliciter sagina cesserit, & tori creuerint: nec vires vmquam opimi bouis, nec pondus ęquabis. Adiice nunc, quòd maiore corporis sarcina animus eliditur, & minùs agilis est. Itaque, quantum potes, circumscribe corpus.

corpus tuum,& animo locum laxa.multa ſequuntur incommoda huic deditos curę. Primùm exercitationes,quarũ labor ſpiritum exhaurit, & inhabilem intentioni ac ſtudijs acrioribus reddit: deinde, copia ciborũ, ſubtilitas animi impeditur. Accedũt peſſimæ notæ mancipia in magiſterium recepta, homines inter oleum & vinũ occupati: quibus ad votũ dies eſt actus, ſi benè deſudauerũt, ſi in locum eius quod effluxit,multũ potionis alterius,ieiuno gutture ingeſſerũt. Bibere & ſudare,vita cardiaci eſt. Sunt exercitationes & faciles & breues, quæ corpus & ſine mora laxent,& tempori parcant: cuius præcipua ratio habenda eſt. Curſus, & cum aliquo pondere manus motæ, & ſaltus, vel ille qui corpus in altum leuat, vel ille qui in longum mittit, vel ille (vt ita dicam) Saliaris, aut (vt contumelioſiùs dicam) fullonius. Quodlibet ex his elige,vſo fit facile. Quidquid facies,citò redi à corpore ad animum,illum diebus ac noctibus exerce. labore modico alitur ille. Hanc exercitationẽ non frigus, non æſtus impediet,ne ſenectus quidẽ. Id bonum cura,quod vetuſtate fit melius. Neque ego te iubeo ſemper imminere libro, aut pugillaribus. dandum & aliquod interuallum animo: ita tamen vt non reſoluatur, ſed remittatur. Geſtatio & corpus concutit, & ſtudio non officit: poſſis legere, poſſis dictare, poſſis loqui,poſſis audire: quorum nihil nec ambulatio quidem

dem vetat fieri. Nec tu intentionem vocis contempseris: quam veto te per gradus & certos modos attollere, deinde deprimere. Quòd si velis deinde quemadmodum ambules discere, admittes istos, quos noua artificia docuit fames: erit qui gradus tuos temperet, & buccas edentis obseruet, & intantum procedet, inquantum eius audaciam patientiæ lenitate produxeris. Quid ergo? à clamore protinus & à summa contentione vox tua incipiet? Vsque adeò naturale est, paullatim incitari, vt litigantes quoque à sermone incipiant, ad vociferationem transeant. nemo statim Quiritium fidem implorat. Ergo vtcumque tibi impetus animi suaserit, modò vehementius fac vitijs conuicium, modò lentius, prout vox quoq; te hortabitur & latus. Modesta, cùm receperis illam reuocarísque, descẽdat, non decidat: moderatoris sui temperamentum habeat, nec indocto & rustico more desęuiat. Non enim id agitur, vt exerceatur vox, sed vt exerceat. Detraxi tibi non pusillum negotium: mercedula, & munus gratum, ad hæc beneficia accedet. Ecce insigne præceptũ. *Stulti vita ingrata est, trepida est, tota in futurũ fertur.* Quis hæc, inquis, dicit? Idem qui supra. Quã tu nunc vitam dici existimas stultam? Babę & Ixionis? Non ita est. nostra dicitur: quos cæca cupiditas in nocitura, certè numquã satiatura, pręcipitat: quibus si quid satis esse posset, fuisset: qui non cogitamus quàm iucun-

iucundum sit nihil poscere, quàm magnificum sit plenum esse, nec ex fortuna pendere. Subinde itaque, Lucili, quàm multa sis consecutus, recordare: cùm adspexeris quot te antecedant, cogita quot sequantur. Si vis gratus esse aduersus deos, & aduersus vitam tuam, cogita quàm multos antecesseris. Quid tibi cum ceteris? te ipse antecessisti. finem constitue, quem transire ne possis quidem, si velis: discedēt aliquando ista insidiosa bona, & sperantibus meliora, quàm assecutis. Si quid in illis esset solidi, aliquando & implerent: nunc haurientium sitim concitant, & inuitant speciosi apparatus. Quod futuri temporis incerta sors voluit, quare potiùs à fortuna impetrem, vt det, quàm à me, ne petam? Quare autem petā, oblitus fragilitatis humanę? Cōgeram? in quid? laborē? ecce hic vltimus dies. vt nō sit, propè ab vltimo est.

EPIST. XVI. Liquere tibi hoc scio, Lucili, neminē posse beatè viuere, ne tolerabiliter quidem, sine sapientiæ studio: & beatam vitā perfecta sapientia effici, ceterùm tolerabilem etiam inchoata. Sed hoc, quod liquet, firmādum, & altiùs quotidiana meditatione figendum est. Plus operis est in eo, vt proposita custodias, quàm vt honesta proponas. Perseuerandum est, & assiduo studio robur addendum, donec bona mens sit, quod bona voluntas est. Itaque tibi apud me pluribus verbis opus non est, aut affirmatis, aut tam longis: intelligo te mul-

multum profecisse. Quæ scribis, vnde veniant scio: non sunt ficta, nec colorata. Dicam tamen quid sentiam. Iam de te spem habeo, nondum fiduciam. Tu quoque idem facias volo. non est quod tibi citò & facilè credas: excute te,& variè scrutare, & obserua. Illud ante omnia vide: vtrùm in Philosophia,an in ipsa vita profeceris. Non est philosophia populare artificium, nec ostentationi paratum: non in verbis, sed in rebus est. Nec in hoc adhibetur, vt aliqua oblectatione consumatur dies, vt dematur otio nausea: animũ format & fabricat, vitam disponit, actiones regit, agenda & omittenda demonstrat, sedet ad gubernaculum, & per ancipitia fluctuantium dirigit cursum. sine hac nemo securus est. Innumerabilia accidunt singulis horis, quę cõsilium exigunt,quod ab hac petendum est. Dicet aliquis: Quid mihi prodest philosophia,si fatum est?quid prodest, si Deus rector est? quid prodest,si casus imperat? Nam & mutari certa non possunt, & nihil præparari potest aduersus incerta: si aut consilium meum Deus occupauit, decreuitque quid facerem, aut consilio meo nil fortuna permittit. Quidquid est ex his, Lucili, vel si omnia hæc sunt, philosophandum est: siue nos inexorabili lege fata constringunt, siue arbiter Deus vniuersi cuncta disponit, siue casus res humanas sine ordine impellit & iactat, philosophia nos tueri debet. Hæc adhortabitur,

tabitur, vt Deo libenter pareamus, vt fortunæ contumaciter resistamus: hæc docebit vt Deum sequaris, feras casum. Sed non est nunc in hanc disputationem transeundum, quid sit iuris nostri, si prouidentia in imperio est, aut si fatorum series illigatos trahit, aut si repentina, aut subita dominantur: illò nunc reuertor vt te moneam & exhorter, ne patiaris animum tuum delabi & refrigescere. Constitue illum, & contine, vt habitus fiat quod est impetus. Iam ab initio, si benè te noui, circumspexisti ecquid hęc epistola munusculi attulerit? excute illam, & inuenies. Non est quòd mireris animum meum: adhuc de alieno liberalis sum. Quare autem alienum dixi? quidquid benè dictum est ab vllo, meum est. Sic quoque quod ab Epicuro dictum est: Si ad naturam viues, numquam eris pauper: si ad opinionem, numquam diues. Exiguum natura desiderat, opinio immensum. Congeratur in te, quidquid multi locupletes possederunt: vltra priuatum pecuniæ modum fortuna te prouehat, auro tegat, purpura vestiat, & eò deliciarum opumq́ue perducat, vt terram marmoribus abscondas, & non tantùm habere tibi liceat, sed calcare diuitias: accedant statuę & picturæ, & quidquid ars vlla luxuriæ laborauit: maiora cupere ab his disces. Naturalia desideria finita sunt: ex falsa opinione nascētia, vbi desinãt, non habēt. nullus enim terminus falso est. Via

eunti aliquid extremum eſt: error immenſus eſt. Retrahete à vanis: & cùm voles ſcire, quod petis, vtrùm naturalem habeat, an cæcam cupiditatem, conſidera an poſſit alicubi conſiſtere. Si longè progreſſo, ſemper aliquid longius reſtat; ſcito id naturale non eſſe.

EPIST. XVII. Proijce omnia iſta, ſi ſapis, imò vt ſapias: & ad bonam mentem magno curſu, ac totis viribus, tende. Si quid eſt quo teneris, aut expedi, aut incide. Moratur, inquis, me res familiaris. ſic illam diſponere volo, vt ſufficere nihil agenti poſſit: ne aut paupertas mihi oneri ſit, aut ego alicui. Cum hæc dicis, non videris vim ac potentiam eius de quo cogitas boni noſſe: & ſummam quidem rei peruides, quantum philoſophia proſit; partes autem nondum ſatis ſubtiliter diſpicis. Necdum ſcis, quantum vbiq; nos adiuuet: quemadmodum & in maximis (vt Ciceronis vtar verbis) opituletur, & in minima deſcendat. Mihi crede, aduoca illam in conſilium: ſuadebit tibi, ne ad calculos ſedeas. Nempe hoc quæris, & hoc iſta dilatione vis conſequi, ne tibi paupertas timenda ſit. Quid ſi appetenda eſt? multis ad philoſophandum obſtitere diuitiæ; paupertas expedita eſt, ſecura eſt. Cùm claſſicum cecinit, ſcit non ſe peti: cùm aliqua conclamatio eſt, quomodo exeat, non quid efferat, quærit. Si nauigandum eſt, non perſtrepunt portus, nec vnius comitatu

mitatu

mitatu inquieta sunt littora; non circumstat illam turba seruorum, ad quos pascendos transmarinarum regionum est optanda fertilitas. Facile est pascere paucos vētres, & benè institutos, & nihil aliud desiderantes, quàm impleri. Paruo fames constat, magno fastidium. Paupertas contenta est desiderijs instantibus satisfacere. Quid est ergo, quare tu hanc recuses contubernalem, cuius mores sanus diues imitatur? Si vis vacare animo, aut pauper sis oportet, aut pauperi similis. Non potest studium salutare fieri sine frugalitatis cura: frugalitas autem, paupertas voluntaria est. Tolle itaque istas excusationes: Quantum sat est, nondum habeo: si ad illam summam peruenero, tunc me totum philosophiæ dabo. Atqui nihil prius quàm hoc parandum est: quod tu differs, & post cetera paras: ab hoc incipiendum est. Parare, inquis, vnde viuam, volo. Simul & parare disce. Si quid te vetat benè viuere, benè mori non vetat. Non est quòd paupertas nos à philosophia reuocet, ne egestas quidem: toleranda est enim ad hoc properantibus vel fames, quam tolerauere quidam in obsidionibus. Et quod aliud erat illius patientiæ præmium, quàm in arbitrium non cadere victoris? quanto hoc maius est, quo promittitur perpetua libertas, nullius nec hominis, nec Dei timor? Et quidē vel esurienti ad ista veniendum est. Perpessi sunt exercitus inopiam om-

nium rerum, vixerunt herbarum radicibus, & dictu fœdam tulerunt famem. hæc omnia passi sunt pro regno (quò magis mireris) alieno: dubitabit aliquis ferre paupertatem, vt animum furoribus liberet? Non est ergo priùs acquirendum. licet ad philosophiam etiam sine viatico peruenire. Ita est, cùm omnia habueris, tunc & sapientiam habere voles. Hæc erit vltimum vitæ instrumentum, & (vt ita dicam) additamentum. Tu verò siue aliquid habes, iam philosophare: vnde enim scis, an iam nimis habeas? siue nihil, hoc prius quære, quàm quidquam. At necessaria deerunt. Primùm deesse non poterunt, quia natura minimum petit: naturæ autem se sapiens accommodat. Sed si necessitates vltimæ inciderint, iamdudum exsiliet è vita, & molestus sibi esse desinet. Si verò exiguum fuerit & angustũ, quo possit vita produci: id boni consulet, nec vltra necessaria solicitus aut anxius, ventri & scapulis suum reddet, & occupationes diuitum, concursationesque ad diuitias euntium, securus lætusque ridebit, ac dicet: Quid in longum ipse te differs? expectabisne fœnoris quæstum, aut ex merce compendium, aut tabulas beati senis, cùm fieri possis statim diues? Repræsentat opes sapientia: quas cuicumque fecit superuacuas, dedit. Hæc ad alios pertinent: tu locupletibus propior es. Sæculum muta, nimis habes. Inest omni sæculo, quod

sat

ſat eſt. Poteram hoc loco epiſtolam claudere, niſi te malè inſtituiſſem. Reges Parthos non poteſt quiſquam ſalutare ſine munere, tibi valedicere non licet gratis. Quid iſtuc? ab Epicuro mutuum ſumam: Multis paraſſe diuitias, non finis miſeriarum fuit, ſed mutatio. Non hoc miror. non eſt enim in rebus vitium, ſed in ipſo animo. Illud quod paupertatem grauem fecerat, & diuitias graues fecit. Quemadmodum nihil differt, vtrùm ægrum in ligneo lecto, an in aureo colloces: quocumque illum tranſtuleris, morbum ſuum ſecum transfert: ſic nihil refert, vtrùm animus æger in diuitijs, an in paupertate ponatur. malum ſuum, illum ſequitur.

EPIST. XVIII. December eſt menſis, cùm maximè ciuitas deſudat. Ius luxuriæ publicè datum eſt: ingenti apparatu ſonant omnia: tamquam quidquam inter Saturnalia interſit, & dies rerum agendarum. Adeò nihil intereſt, vt non videatur mihi erraſſe, qui dixit, olim menſem Decembrem fuiſſe, nunc annum. Si te hic haberem, libenter tecum conferrem quid exiſtimares eſſe faciendum: vtrùm nihil ex quotidiana conſuetudine mouendum; an ne diſſidere videremur cum publicis moribus, & hilariùs cœnandum & exuendam togam. Nam quod fieri niſi in tumultu & triſti tempore ciuitatis non ſolebat, voluptatis cauſſa ac feſtorum dierum veſtem mutauimus. Si te benè no-

ui, arbitri partibus functus, nec per omnia nos similes esse pilleatæ turbæ voluisses, nec per omnia dissimiles: nisi fortè his maximè diebus animo imperandum est, vt tunc voluptatibus solus abstineat, cùm in illas omnis turba procubuit. Certissimum argumentum firmitatis suæ capit, si ad blanda & in luxuriam trahentia nec it, nec abducitur. Hoc multo fortius est, ebrio ac vomitante populo, siccum ac sobrium esse: illud temperatius, non excerpere se, nec insigniri, nec misceri omnibus: & eadem, sed non eodem modo, facere. Licet enim sine luxuria agere festum diem. Ceterùm adeò mihi placet tentare animi tui firmitatem, vt ex præcepto magnorum virorum tibi quoque pręcipiam: interponas aliquot dies, quibus contentus minimo ac vilissimo cibo, dura atque horrida veste, dicas tibi: Hoc est quod timebatur? In ipsa securitate animus ad difficilia se præparet, & contra iniurias fortunæ, inter beneficia firmetur. Miles in media pace decurrit sine vllo hoste, vallum iacit, & superuacuo labore lassatur, vt sufficere necessario possit. Quem in ipsa re trepidare nolueris, ante rem exerce. Hoc secuti sunt, qui omnibus mensibus paupertatem imitati, propè ad inopiam accesserunt, ne vmquam expauescerent, quod sępe didicissent. Non est nunc, quòd existimes me ducere te ad modicas cænas & pauperum cellas, & quidquid aliud est, per

quod

quod luxuria diuitiarum tædio ludit. Grabatus ille verus sit, & sagum, & panis durus ac sordidus. Hoc triduo & quatriduo fer, interdum pluribus diebus: vt non lusus sit, sed experimentum. Tunc mihi crede, Lucili, exsultabis, dupondio satur, & intelliges ad saturitatem non opus esse fortuna: hoc enim quod necessitati sat est, debet etiam irata. Non est tamen quare tu multum tibi facere videaris: facies enim quod multa millia seruorum, multa millia pauperum faciunt. Illo nomine te suspice, quòd facies non coactus. Tam facile erit tibi illud pati semper, quàm aliquando experiri. Exerceamur ad palum: & ne imparatos fortuna deprendat, fiat nobis paupertas familiaris. Securiùs diuites erimus, si scierimus quàm non sit graue pauperes esse. Certos habebat dies ille magister voluptatis Epicurus, quibus malignè famem exstingueret: visurus an aliquid deesset ex plena & consummata voluptate, vel quantum deesset, & an dignum, quod quis magno labore pensaret. hoc certè in his epistolis ait, quas scripsit, Charino magistratu, ad Polyenum. Et quidem gloriatur, non toto asse se pasci: Metrodorum, qui nondum tantum profecerit, toto. In hoc tu victu saturitatem non putas esse? Et voluptas est. Voluptas autem, non illa leuis, & fugax, & subinde reficienda, sed stabilis & certa. Non enim iucunda res est aqua & po-

lenta, aut frustum hordeacei panis: sed summa voluptas est, posse capere etiam ex his voluptatem, & ad id se reduxisse, quod eripere nulla fortunæ iniquitas possit. Liberaliora sunt alimenta carceris: sepositos ad capitale supplicium, non tam anguste qui occisurus est, pascit. Quanta est animi magnitudo, ad id sua sponte descendere, quod nec ad extrema quidem redactis timendum sit? hoc est præoccupare tela fortunæ. Incipe ergo, mi Lucili, sequi horum consuetudinem, & aliquos dies destina, quibus secedas à tuis rebus, minimoque te facias familiarem. Incipe cum paupertate habere commercium.

Aude hospes contemnere opes, & te
quoque dignum
Finge Deo.

Nemo alius est Deo dignus, quàm qui opes contempsit. quarum possessione tibi non interdico: sed efficere volo, vt illas intrepidè possideas. quod vno consequeris modo, si te etiam sine illis beatè victurum persuaseris tibi; si illas tamquam exituras semper adspexeris. Sed iam incipiamus epistolam complicare. Prius, inquis, redde quod debes. Delegabo tibi Epicurum. ab illo fiet numeratio. Immodica ira gignit insaniam. Hoc quàm verum sit, necesse est scias, cùm habueris & seruum, & inimicum. In omnes personas hic exardescit affectus: tam ex amore nascitur, quàm ex odio: non minus inter

seria.

feria, quàm inter lusus & iocos. Nec interest, ex quàm magna caussa nascatur, sed in qualem perueniat animum. Sic ignis non refert quàm magnus, sed quò incidat. nam etiam maximum solida non receperunt: rursus arida, & corripi facilia, scintillam quoque fouent vsque in incendium. Ita est, mi Lucili, ingentis iræ exitus, furor est: & ideò ira vitanda est, non moderationis caussa, sed sanitatis.

EPIST. XIX. Exsulto quotiens epistolas tuas accipio. implent enim me bona spe: iam non promittunt de te, sed spondent. Ita fac, oro atque obsecro: quid enim habeo melius, quod amicum rogem, quàm quod pro ipso rogaturus sum? si potes, subduc te istis occupationibus: si minùs, eripe. Satis multum temporis sparsimus, incipiamus in senectute vasa colligere. Numquid inuidiosum est? in freto viximus, moriamur in portu. Neque ego suaserim tibi nomen ex otio petere, quod nec iactare debes, nec abscondere. Nunquam enim vsq; eò te abigam, generis humani furore damnato: vt latebram tibi aliquam parari & obliuionẽ velim. id age, vt otium tuum non emineat, sed appareat. Deinde videbunt de isto, quibus integra sunt & propria consilia: an velint vitam per obscurum transmittere. tibi liberum non est. In medium te protulit ingenij vigor, scriptorum elegantia, claræ & nobiles amicitiæ, Tanta notitia te inua-

ſit, vt ſi in extrema mergaris, ac penitus condaris, tamen priora te monſtrabunt. tenebras habere non potes: ſequetur priſtinæ lucis multum, quocumque fugeris. Quietem potes vindicare, ſine vllius odio, ſine deſiderio, aut morſu animi tui. Quid enim relinques, quod inuitus relictum à te poſſis cogitare? clientes? quorum nemo te ipſum ſequitur, ſed aliquid ex te. Amicos? olim amicitia petebatur, nunc præda. Mutabunt teſtamenta deſtituti ſenes? migrabit ad aliud limen ſalutator? non poteſt paruo res magna conſtare. Æſtima vtrùm te relinquere, an aliquid ex tuis malis. Vtinam tibi quidem ſeneſcere contigiſſet intra natalium tuorum modum, nec te in altum fortuna miſiſſet! Tulit te longè à conſpectu vitæ ſalubris rapida felicitas, prouincia & procuratio, & quidquid ab iſtis promittitur: maiora deinde officia te excipient, & ex alijs alia. Quis exitus erit? quid exſpectas, donec deſinas? habere, quod cupias? Numquam erit tempus. Qualem dicimus eſſe ſeriem cauſſarum, ex quibus nectitur fatum, talem & cupiditatum: altera ex fine alterius naſcitur. In eam demiſſus es vitam, quæ nunquam tibi miſeriarum terminum ac ſeruitutis ipſa factura ſit. Subduc ceruicem iugo tritam. ſemel illam incidi, quàm ſemper premi, ſatius eſt. Si te ad priuata retuleris, minora erunt omnia, ſed affatim implebunt: at nunc plurima & vndique ingeſta

gesta non satiant. Vtrùm autem mauis, ex inopia saturitatem, an in copia famem? Et auida felicitas est, & alienæ auiditati exposita. Quamdiu tibi satis nihil fuerit, ipse alijs non eris. Quomodo, inquis, exibo? vtcumque. Cogita quàm multa temerè pro pecunia, quàm multa laboriosè pro honore tentaueris: aliquid & pro otio audendum est, aut in ista solicitudine procurationum, & deinde vrbanorum officiorum, senescendum in tumultu, ac semper nouis fluctibus, quos effugere nulla modestia, nulla vitæ quiete contingit. Quid enim ad rem pertinet, an tu quiescere velis? fortuna tua non vult. Quid si illi etiam nunc permiseris crescere? quantum ad successum accesserit, accedet ad metum. Volo tibi hoc loco referre dictum Mecænatis. vera in ipso eculeo docuit. Ipsa enim altitudo attonat summa. Si quæris, in quo libro dixerit, in eo qui Prometheus inscribitur. hoc voluit dicere, attonita habet summa. Est ergo tanti vlla potentia, vt sit tibi tam ebrius sermo? Ingeniosus vir ille fuit, magnum exemplum Romanę eloquentiæ daturus, nisi illum eneruasset felicitas, imò castrasset. Hic te exitus manet, nisi iam contrahas vela, nisi (quod ille serò voluit) terram leges. Poteram tecum & hac Mecęnatis sententia parem facere rationem: sed mouebis mihi controuersiam, si te noui, nec voles quod debeo, in aspero & probo accipere. Vt se res ha-

bet, ab Epicuro versura facienda est. Antè, inquit, circumspiciendum est, cum quibus edas & bibas, quàm quid edas & bibas. Nam sine amico visceratio, leonis ac lupi vita est. Hoc non continget tibi, nisi secesseris: alioquin habebis conuiuas, quos ex turba salutantium nomenclator digesserit. Errat autem qui amicum in atrio quærit, in conuiuio probat. Nullum habet maius malum occupatus homo, & bonis suis obsessus. quàm quòd amicos sibi putat, quibus ipse non est: quòd beneficia sua efficacia iudicat ad conciliandos amicos, cùm quidam, quò plus debent, magis oderint. Leue æs alienum debitorem facit; graue inimicum. Quid ergo? beneficia non parant amicitias? parant, si accepturos licuit eligere; si collata, non sparsa sunt. Itaque dum incipis esse mentis tuæ, interim hoc consilio sapientum vtere, vt magis ad rem existimes pertinere, quis, quàm quid acceperit.

EPIST. XX. Si vales, & te dignum putas qui aliquando fias tuus, gaudeo. mea enim gloria erit, si te istinc vbi sine spe exeundi fluctuaris, extraxero. Illud autem, mi Lucili, te rogo atque hortor, vt philosophiam in præcordia ima demittas, & experimentum tui profectus capias, non oratione, nec scripto: sed animi firmitate, & cupiditatum deminutione. Verba rebus proba. Aliud propositum est declamantibus, & assensionem coronæ

captan-

captantibus, aliud his qui iuuenum & otiosorum aures disputatione varia aut volubili detinent. Facere docet philosophia, non dicere: & hoc exigit, vt ad legem suam quisque viuat, ne orationi vita dissentiat, vt ipsa inter se vita vnius, sine actionum dissensione, coloris sit. Maximum hoc est & officium sapientiæ, & indicium, vt verbis opera concordent, vt & ipse vbique par sibi idemque sit. Quis hoc præstabit? pauci, aliqui tamen. Est difficile hoc: nec dico sapientem semper vno iturum gradu, sed vna via. Obserua itaque, numquid vestis tua domusque dissentiant: numquid in te liberalis sis, in tuos sordidus: numquid cænes frugaliter, ædifices luxuriosè. Vnam semel, ad quam viuas, regulam prende, & ad hanc omnem vitam tuam exæqua. Quidam se domi contrahunt, dilatant foris & extendunt. Vitium est hæc diuersitas, & signum vacillantis animi, ac nondum habentis tenorem suum. Etiamnum dicam vnde sit ista inconstantia, & dissimilitudo rerum consiliorumque. Nemo proponit sibi quid velit, nec si proposuit, perseuerat in eo, sed trãsilit: nec tantùm mutat, sed redit, & in ea quæ deseruit ac damnauit, reuoluitur. Itaq; vt relinquam definitiones sapientiæ veteres, & totum complectar humanæ vitæ modum, hac possum contentus esse: Quid est sapientia? Semper idem velle atque idem nolle. Licèt illam

illam exceptiunculam non adijcias, vt rectum sit quod velis. Non potest cuiquam semper idem placere, nisi rectum. Nesciunt ergo homines quid velint, nisi illo momento, quo volunt. in totum, nulli velle, aut nolle decretum est. Variatur quotidie iudicium, & in contrarium vertitur: ac plerisque agitur vita per lusum. Preme ergo quod cœpisti: & fortasse perduceris aut ad summum, aut eò quod summum nondum esse solus intelligas. Quid fiet, inquis, huic turbæ familiarium? Turba ista cùm à te pasci desierit, ipsa se pascet: aut quod tu beneficio tuo non potes scire, paupertatis scies. Illa veros certosque amicos retinebit: discedet quisquis non te, sed aliud sequebatur. Non est autem vel ob hoc vnum amanda paupertas, quòd à quibus ameris, ostendit? O quando ille veniet dies, quo nemo in honorem tuum mentiatur! Huc ergo cogitationes tuæ tendant, hoc cura, hoc opta, omnia alia vota Deo remissurus, vt contentus sis temetipso & ex te nascentibus bonis. Quæ potest esse felicitas Deo propior? Redige te ad parua, ex quibus cadere non possis: idque vt libentiùs facias, ad hoc pertinebit tributum epistolæ huius, quod statim conferam. Inuideas licèt: etiam nunc libenter pro me dependet Epicurus. Magnificentior (mihi crede) sermo tuus in grabato videbitur & in panno, non enim dicentur tantùm illa, sed probabuntur. Ego certè

aliter

aliter audio quę dicit Demetrius noster, cùm illum vidi nudum, quanto minùs quàm stramentis incubantem? tunc enim non præceptor veri, sed testis est. Quid ergo? non licet diuitias in sinu positas contemnere? Quid ni liceat? & ille ingentis animi est, qui illas circumfusas sibi multùm diuque miratus, quòd ad se venerint, ridet, suásque audit magis esse quàm sentit. Multum est, non corrumpi diuitiarum contubernio. Magnus est ille qui in diuitijs pauper est: sed securior, qui caret diuitijs. Nescio, inquis, quomodo iste paupertatem laturus sit, si in illam inciderit. Nec ego Epicuri angelus scio, an pauper iste contempturus sit diuitias, si in illas inciderit. Itaque in vtroq; mens æstimanda est, inspiciendumque, an ille paupertati indulgeat, an hic diuitijs nō indulgeat. Alioquin leue argumentum est bonę voluntatis grabatus, aut pannus, nisi apparuit aliquē illa non necessitate pati, sed malle. Ceterùm magnæ indolis est, ad ista non properare tamquam ad meliora, sed pręparare tamquam ad facilia. Et sunt, Lucili, facilia: cùm verò multò antè meditatus accesseris, iucunda quoque. Inest enim illis, sine qua nihil est iucundum, securitas. Necessarium ergo iudico id quod tibi scripsi magnos viros sæpè fecisse, aliquos dies interponere, quibus nos imaginaria paupertate exerceamus ad veram: quod eò magis faciendum est, quòd delicijs permadui-

maduimus, & omnia dura ac difficilia iudicamus: Potiùs excitandus è somno, & vellicandus est animus, admonendusque naturam nobis minimum constituisse. Nemo nascitur diues. quisquis exit in lucem, iussus est lacte & panno esse contentus. ab his initiis nos regna non capiunt.

EPIST. XXI. Cum istis negotium tibi esse iudicas, de quibus scripseras? maximum negotium tecum habes: tu tibi molestus es. Quid velis, nescis: meliùs probas honesta, quam sequeris: vides vbi sit posita felicitas, sed ad illam peruenire non audes. Quid sit autem quod te impediat, quia parùm ipse dispicis, dicam. Magna hæc esse existimas, quæ relicturus es: & cùm proposuisti tibi illam securitatem, ad quam transiturus es, retinet te huius vitæ, à qua recessurus es, fulgor, tamquam in sordida & obscura casurum. Erras Lucili: ex hac vita ad illam ascenditur. Quod interest inter splendorem & lucem, cùm hæc certam originem habeat ac suam, ille niteat alieno: hoc inter hanc vitam, & illam. Hæc, quia fulgore extrinsecos veniente percussa est, crassam illi statim vmbram faciet quisquis obstiterit: illa verò suo lumine illustris est. Studia te tua clarum & nobilem efficient. Exemplum Epicuri referam. cùm Idomeneo scriberet, & illum à vita speciosa ad fidelem stabilemque glo-

gloriam reuocaret, rigidæ tunc potentiæ ministrum, & magna tractantem: Si gloria, inquit, tangeris, notiorem te epistolæ meæ facient, quàm omnia ista quæ colis, & propter quæ coleris. Numquid ergo mentitus est? quis Idomenea nosset, nisi Epicurus illum suis litteris incidisset? Omnes illos megistanas & satrapas, & regem ipsum, ex quo Idomenei titulus petebatur, obliuio alta suppressit. Nomen Attici perire Ciceronis epistolæ non sinunt. nihil illi profuisset gener Agrippa, & Tiberius progener, & Drusus Cæsar pronepos: inter tam magna nomina taceretur, nisi Cicero illum applicuisset. Profunda supra nos altitudo temporis veniet, pauca ingenia caput exserent, & in idem quandoque silentium abitura obliuioni resistent, ac se diu vindicabunt. Quod Epicurus amico suo potuit promittere, hoc tibi promitto, Lucili. Habebo apud posteros gratiam, possum mecum duratura nomina educere. Virgilius noster duobus memoriam æternam promisit, & præstat.

Fortunati ambo, si quid mea carmina possunt.
Nulla dies vmquam memori vos eximet æuo.
Dum domus Aeneæ Capitoli immobile saxum
Accolet, imperiumq; pater Romanus habebit.

Quam

Quoſcumque in medium fortuna protulit, quicumque membra ac partes alienæ potentiæ fuerant, horum gratia viguit, domus frequentata eſt, dum ipſi ſteterunt: poſt ipſos citò memoria defecit. Ingeniorum creſcit dignatio: nec ipſis tantùm habetur, ſed quidquid illorum memoriæ adhæſit, excipitur. Ne gratis Idomeneus in epiſtolam meam venerit, ipſe eam de ſuo redimet. Ad hunc Epicurus illam nobilem ſententiam ſcripſit, qua hortatur vt Pythoclea locupletem non publica, nec ancipiti via faciat. Si vis, inquit, Pythoclea diuitem facere, non pecuniç adijciendum, ſed cupiditatibus detrahendum eſt. Et apertior iſta ſententia eſt, quàm vt interpretanda ſit, & diſertior quàm vt adiuuanda. Hoc vnum te admoneo, ne iſtud tantùm exiſtimes de diuitijs dictum: quocumque tranſtuleris, idem poterit. Si vis Pythoclea honeſtum facere, non honoribus adiiciendum eſt, ſed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea eſſe in perpetua voluptate, non voluptatibus adijciendnm eſt, ſed cupiditatibus detrahendum. Si vis Pythoclea ſenem facere, & implere vitam, non annis adijciendum eſt, ſed cupiditatibus detrahendum. Has voces non eſt quòd Epicuri eſſe iudices, publicæ ſunt. Quod fieri in ſenatu ſolet, faciendum ego in philoſophia quoque exiſtimo. cùm cenſuit aliquis, quod ex parte mihi placeat: iubeo illum diuidere ſen-

ſententiam, & ſequor. Eò libentiùs Epicuri egregia dicta commemoro, vt iſtis qui ad illa confugient, ſpe mala inducti, qui velamentum ſeipſos ſuorum vitiorum habituros exiſtimant, probem, quocumque ierint, honeſtè eſſe viuendum. Cùm adierint hos hortulos & inſcriptum hortulis, Hoſpes hic benè manebis, hic ſummum bonum voluptas eſt: paratus erit iſtius domicilij cuſtos, hoſpitalis, humanus, & te polenta excipiet, & aquam quoque largè adminiſtrabit; & dicet: Ecquid benè acceptus es? Non irritant, inquam, hi hortuli famē, ſed extinguunt: nec maiorem ipſis potionibus ſitim faciunt, ſed naturali & gratuito remedio ſedant. In hac voluptate conſenui. de his tecum deſiderijs loquor, quæ conſolationem non recipiunt, quibus dandum eſt aliquid vt deſinant. Nam de illis extraordinarijs quæ licet differre, licet caſtigare & opprimere, hoc vnum commonefaciam, Iſta voluptas non naturalis eſt, non neceſſaria: huic nihil debes. ſi quid impendis, voluntarium eſt. Venter præcepta non audit, poſcit, appellat. non eſt tamen moleſtus creditor, paruo dimittitur: ſi modò das illi quod debes, non quod potes.

EPIST. XXII. Iam intelligis educendum eſſe te ex iſtis occupationibus, ſpecioſis & malis: ſed quomodo id conſequi poſſis, quæris. Quædam non niſi à præſen-

te

te monſtrantur. Non poteſt medicus per epiſtolas cibi, aut balnei, tempus eligere: vena tangenda eſt. Vetus prouerbium eſt, Gladiatorem in arena capere conſilium. Aliquid aduerſarij vultus, aliquid manus mota, aliquid ipſa inclinatio corporis, intuentem monet. Quid fieri ſoleat, quid oporteat. in vniuerſum & mandari poteſt, & ſcribi: tale conſilium non tantùm abſentibus, ſed etiam poſteris datur. illud alterum quando fieri debeat, aut quemadmodum, ex longinquo nemo ſuadebit: cum rebus ipſis deliberandum eſt. Non tantùm præſentis, ſed vigilantis eſt, occaſionem obſeruare properantem. Itaque hanc circumſpice: hanc ſi videris, prende: & toto impetu, totis viribus id age, vt te iſtis officijs exuas. Et quidem quam ſententiam feram, attende. Cenſeo aut ex iſta vita tibi, aut è vita exeundum. Sed illud idem exiſtimo, leui eundum via: vt quod malè implicuiſti, ſoluas potiùs quàm abrumpas. dummodo, ſi alia ſoluendi ratio non erit, vel abrumpas. Nemo tam timidus eſt, vt malit ſemper pendere, quàm ſemel cadere. interim, quod primum eſt, impedire te noli, contentus eſto negotijs, in quæ deſcendiſti, vel quod videri mauis, incidiſti. Non eſt quòd ad vlteriora nitaris. aut perdes excuſationem, & apparebit te non incidiſſe. Iſta enim quæ dici ſolent, falſa ſunt: Non potui aliter. Quid ſi nollem? neceſſe

erat.

erat. Nulli necesse est, felicitatem cursu sequi: est aliquid, etiam si non repugnare, subsistere, nec instare fortunæ ferenti. Numquid offenderis, si in consilium non venio tantum, sed aduoco? & quidem prudentiores quàm ipse sum, ad quos soleo referre, si quid delibero. Epicuri epistolam ad hanc rem pertinentem legi, Idomeneo quæ scribitur. quem rogat, vt quantum potest fugiat & properet, antequam aliqua vis maior interueniat, & auferat libertatem recedendi. Idem tamen subiicit, nihil esse tentandum, nisi cùm aptè poterit tempestiueque tentari: sed cùm illud tempus diu captatum venerit, exsiliendum ait. Dormitare de fuga cogitantem vetat, & sperat etiam ex difficillimis salutarem exitum: si nec properemus ante tempus, nec cessemus in tempore. Puto nunc & Stoicam sententiam quęris. non est quòd quisquam illos apud te temeritatis infamet: cautiores quàm fortiores sunt. Exspectas forsitan, vt tibi hęc dicantur? Turpe est cedere oneri: luctare cum officio, quod semel recepisti. Non est vir fortis & strenuus, qui laborem fugit: verum ibi crescit illi animus, ipsa rerum difficultate. Dicentur tibi ista, si operæpretium habebit perseuerantia, si nihil indignum bono viro faciendum patiendùmve erit: alioquin sordido se & contumelioso labore non conteret, nec in negotiis erit negotij caussa. Ne illud quidem,
quod

quod existimas eum facturum, faciet, vt ambitiosis rebus implicitus, earum semper æstus ferat. Sed cùm videbit breuia in quibus volutatur, incerta, ancipitia: repetet pedem, nec vertet terga, sed sensim recedet in tutum. Facile est autem, mi Lucili, occupationes euadere, si occupationum pretia contempseris. illa sunt, quæ nos morantur & detinent. Quid ergo? tam longas spes relinquam? ab ipsa messe discedam? nudum erit latus? incomitata lectica? atrium vacuum? Ab his ergo inuiti homines recedunt, & mercedem miseriarum amant, ipsas execrantur. Sic de ambitione, quomodo de amica queruntur, id est, si verum affectum eorum inspicias, non oderunt, sed litigant. Excute istos, qui quæ cupiere, deplorant, & de earum rerum loquuntur fuga, quibus carere non possunt: videbis voluntariam esse illis in eo moram, quod ægrè ferre ipsos & miserè, loquuntur. Ita est, mi Lucili, paucos seruitus, plures seruitutem tenent. Sed si deponere illam in animo est, & libertas bona fide placuit: in hoc autem vnum aduocationem petis, vt sine perpetua sollicitudine id tibi facere contingat: quid ni te tota cohors Stoicorum probatura sit? Omnes Zenones & Chrysippi moderata, & honesta, & vera suadebunt. Sed si propter hoc tergiuersaris, vt circumspicias, quantum feras tecum, & quàm magna pecunia instruas otium: numquam

exitum

exitum inuenies. Nemo cum ſarcinis enatat. Emerge ad meliorem vitam; propitiis dijs. ſed non ſic, quo modo iſtis propitij ſunt, quibus bono ac benigno vultu mala magnifica tribuerunt: ab hoc vno excuſati, quòd iſta quæ vrunt, quæ excruciant, optantibus data ſunt. Iam imprimebam epiſtolæ ſignum: reſoluenda eſt, vt cum ſollenni ad te munuſculo veniat, & aliquam magnificam vocem ſecum ferat. & ecce occurrit mihi neſcio vtrùm verior, an eloquentior. cuius? inquis. Epicuri. adhuc enim alienas ſarcinas adorno. Nemo non ita exit è vita, tàmquam modò intrauerit. Quemcunque vis occupa, adoleſcentem, ſenem, medium: inuenies æquè timidum mortis, æquè inſcium vitæ. nemo quidquam habet facti. in futurum enim noſtra diſtulimus. Nihil me magis in iſta voce delectat, quàm quòd exprobratur ſenibus infantia. Nemo, inquit, aliter, quàm quomodo natus eſt, exit è vita. Falſum eſt, peiores morimur, quàm naſcimur. Noſtrum iſtud, non naturę vitium eſt. illa de nobis conqueri debet, & dicere: Quid hoc eſt? ſine cupiditatibus vos genui, ſine timoribus, ſine ſuperſtitione, ſine perfidia, ceteriſque peſtibus. quales intraſtis, exite. Percepit ſapientiam, ſi quis tam ſecurus moritur, quàm naſcitur. Nunc verò trepidamus, cùm periculum acceſſit: non animus nobis, non color conſtat: lacrimę nihil profuturę cadũt. Quid eſt turpius,
quàm

quàm in ipſo limine ſecuritatis eſſe ſolicitum? Cauſſa autem hæc eſt, quòd inanes omnium bonorum ſumus, quorum in fine vitæ deſiderio laboramus. Non enim apud nos, pars eius vlla ſubſedit. tranſmiſſa eſt & effluxit. Nemo quàm benè viuat, ſed quàm diu, curat: cùm omnibus poſſit contingere, vt benè viuant; vt diu, nulli.

EPIST. XXIII. Putas me tibi ſcripturum, quàm humanè nobiſcum hiems egerit, quæ & remiſſa fuit, & breuis: quàm malignum ver ſit, quàm præpoſterum frigus, & alias ineptias verba quærentium. Ego verò aliquid, quod & mihi & tibi prodeſſe poſſit, ſcribam. Quid autem id erit, niſi vt te exhorter ad bonam mentem? Huius fundamentum quod ſit quæris? ne gaudeas vanis. Fundamentum hoc eſſe dixi: culmen eſt. Ad ſumma peruenit, qui ſcit quo gaudeat, qui felicitatem ſuam in aliena poteſtate non poſuit. Sollicitus eſt, & incertus ſui, quem ſpes aliqua proritat: licèt ad manum ſit, licèt non ex difficili petatur, licèt illum numquam ſperata deceperint. Hoc ante omnia fac, mi Lucili, diſce gaudere. Exiſtimas me nunc detrahere tibi multas voluptates, qui fortuita ſubmoueo, qui ſpes, dulciſſima oblectamenta, deuitãdas exiſtimo? imò contrà nolo tibi vnquam deeſſe lætitiam. volo illam tibi domi naſci: naſcitur, ſi modò intra teipſum ſit. Ceteræ hilaritates non implent pectus, ſed frontem remittunt,

tunt, leues sunt: nisi fortè tu iudicas illum gaudere, qui ridet. Animus debet esse alacer & fidens, & super omnia erectus. Mihi crede, res seuera est verũ gaudium. An tu existimas quenquam soluto vultu, &, vt isti delicati loquuntur, hilari oculo mortem contemnere? paupertati domum aperire? voluptates tenere sub freno? meditari dolorum patientiam? Hæc qui apud se versat, in magno gaudio est, sed parùm blando. In huius gaudij possessione esse te volo. nunquam deficiet, cùm semel vnde petatur inueneris. Leuium metallorum fructus in summo est: illa opulentissima sunt, quorum in alto latet vena, assiduè pleniùs responsura fodienti. Hæc quibus delectatur vulgus, tenuem habent ac perfusoriam voluptatem: & quodcumque inuectitium gaudium est, fundamento caret. Hoc de quo loquor, ad quod te conor perducere, solidum est, & quod plus pateat introrsus. Fac, oro te, Lucili carissime, quod vnum potest te præstare felicem. disijce & conculca ista quæ extrinsecus splendent, quæ tibi promittuntur ab alio: ad verum bonum specta, & de tuo gaude. Quid est autem hoc? de te ipso, & tui optima parte. Corpusculum quoque, etiã si nihil fieri sine illo potest, magis necessariã rem crede, quàm magnam. Vanas suggerit voluptates, breues, pœnitendas, ac nisi magna moderatione temperentur in contrarium abituras. Ita dico, in præcipiti

est voluptas, ad dolorem vergit, nisi modum teneat: modum autem tenere in eo difficile est, quod bonum esse credideris. Veri boni auiditas, tuta est. Quid sit istud, interrogas, aut vnde subeat? dicam. Ex bona conscientia, ex honestis consilijs, ex rectis actionibus, ex contemptu fortuitorum, ex placido vitæ & cõtinuo tenore vnam prementis viam. Nam illi qui ex alijs propositis in alia transiliunt, aut ne transiliunt quidem, sed casu quodã transmittuntur, quomodo habere quidquam certum mansurumùe possunt, suspensi & vagi? Pauci sunt, qui consilio se suaque disponant: cęteri eorum more quæ fluminibus innatant, non eunt, sed feruntur. Ex quibus alia lenior vnda detinuit, ac molliùs vexit: alia vehementior rapuit; alia proximè ripam, cursu languescente, deposuit; alia torrens impetus eiecit in mare. Ideò constituendum est, quid velimus, & in eo perseuerandum. Hic est locus soluendi æris alieni. Possum enim vocem tibi Epicuri tui reddere, & hanc epistolam liberare. Molestum est, semper vitam inchoare. aut si hoc modo magis sensus potest exprimi: Malè viuunt qui semper viuere incipiunt. Quare, inquis? desiderat enim explanationẽ ista vox. Quia semper illis imperfecta vita est. non potest autem stare paratus ad mortẽ, qui modò incipit viuere. Id agendum est, vt satis vixerimus: nemo hoc putat, qui orditur cum maximè vitam.

Non eſt quòd exiſtimes, paucos eſſe hos. propemodum omnes ſunt. Quidam viuere tunc incipiunt, cùm deſinendum eſt. ſi hoc iudicas mirum, adijciam quod magis admireris: quidam antè viuere defecerunt, quàm inciperent.

EPIST. XXIV. Sollicitum te eſſe ſcribis de iudicij euentu, quod tibi furor inimici denunciat, & exiſtimas me ſuaſurum vt meliora tibi ipſi proponas, & acquieſcas ſpei blandæ. Quid enim neceſſe eſt mala accerſere, & ſatis citò patienda cùm venerint, præſumere, ac præſens tempus futuri metu perdere? Eſt ſine dubio ſtultum, quia quandoque ſis futurus miſer, eſſe iam miſerum. Sed ego alia te ad ſecuritatem via ducam. Si vis omnem ſolicitudinem exuere, quidquid vereris ne eueniat, euenturum vtique propone: & quodcumque illud eſt malum, tecum ipſe metire, ac timorem tuum taxa. intelliges profectò aut non magnum, aut non longum eſſe, quod metuis. nec diu exempla, quibus confirmeris, colligenda ſunt: omnis illa ætas tulit. In quamcunque partem rerum, vel ciuilium, vel externarum, memoriam miſeris; occurrent tibi ingenia, aut profectus, aut impetus magni. Numquid accidere tibi, ſi damneris, poteſt durius, quàm vt mittaris in exſilium? vt ducaris in carcerem? numquid vltra quidquam timendum eſt vlli, quàm vt vratur? quàm vt pereat? Singula iſta conſtitue,

& contemptores eorum cita, qui non quærendi, sed eligendi sunt. Damnationem suam Rutilius sic tulit, tamquam nihil illi molestum esset aliud; quàm quòd malè iudicaretur. Exsilium Metellus fortiter tulit, Rutilius etiam libenter. alter, vt rediret Reipub. præstitit: alter reditum suum Sullæ negauit, cui nihil tunc negabatur. In carcere Socrates disputauit, & exire (cùm essent qui promitterent fugam) noluit: remansitque, vt duarum rerum grauissimarum hominibus metum demeret, mortis & carceris. Mucius ignibus manum imposuit. Acerbum est vri: quanto acerbius si id te faciente patiaris? Vides hominem non eruditum, nec vllis præceptis contra mortem aut dolorem subornatum, militari tantùm robore instructum, pœnas à se irriti conatus exigentem. spectator distillantis in hostili foculo dextræ stetit, nec antè remouit nudis ossibus fluentem manum, quàm ignis illi ab hoste subductus est. Facere aliquid in illis castris felicius potuit, nihil fortius. Vide quanto acrior sit ad occupanda pericula virtus, quàm crudelitas ad irroganda. Faciliùs Porsena Mucio ignouit, quòd voluerat occidere; quàm sibi Mucius, quòd non occiderit. Decantatæ, inquis, in omnibus scholis fabulæ istæ sunt. iam mihi, cùm ad contemnendam mortem ventum fuerit, Catonem narrabis. Quid ni ego narrem, vltima

ma

ma illa nocte Platonis librum legentem, posito ad caput gladio? duo hæc in rebus extremis instrumenta prospexerat, alterum vt vellet mori, alterum vt posset. Compositis ergo rebus, vtcumque componi fractæ atque vltimæ poterant, id agendum existimauit, ne cui Catonem aut occidere liceret, aut seruare contingeret. & stricto gladio, quem vsque in illum diem ab omni cæde purum seruauerat; Nihil, inquit, egisti fortuna, omnibus conatibus meis obstando. non pro mea adhuc, sed pro patriæ libertate pugnaui: nec agebam tanta pertinacia, vt liber, sed vt inter liberos viuerem: nunc quoniam deploratæ sunt res generis humani, Cato deducatur in tutum. Impressit deinde mortiferum corpori vulnus: quo obligato à medicis, cùm minus sanguinis haberet, minus virium, animi idem, iam non tantùm Cæsari, sed sibi iratus, nudas in vulnus manus egit, & generosum illum contemptoremque omnis potentiæ spiritum non emisit, sed eiecit. Non in hoc exempla hæc nunc congero, vt ingenium exerceam, sed vt te aduersus id quod maximè terribile videtur, exhorter. Faciliùs autem exhortabor, si ostendero, non tantùm fortes viros hoc momentum efflandæ animæ contempsisse: sed quosdam ad alia ignauos, in hac re exæquasse animum fortissimorum. sicut illum Cn. Pompeij socerum Scipionem, qui

contrario in Africam vento relatus, cùm teneri nauem suam videret ab hostibus, ferro se transuerberauit, & quærentibus vbi Imperator esset: Imperator, inquit, benè se habet. Vox hæc illum parem maioribus fecit, & fatalē Scipionibus in Africa gloriam non est interrumpi passa. Multum fuit Carthaginem vincere, sed amplius mortem. Imperator, inquit, benè se habet. An aliter debebat Imperator, & quidem Catonis, mori? Non reuoco te ad historias, nec ex omnibus sæculis contemptores mortis, qui sunt plurimi, colligo: respice ad hęc nostra tempora, de quorum languore ac delicijs querimur. omnis ordinis homines succurrent, omnis fortunæ, omnis ætatis, qui mala sua morte pręciderunt. Mihi crede, Lucili, adeò mors timenda non est, vt beneficio eius nihil anteferendum sit. Securus itaque inimici minas audi: & quamuis conscientia tua tibi fiduciam faciat, tamen quia multa extra caussam valent, & quod æquissimum est spera, & ad id te quod est iniquissimū, compara. Illud ante omnia memento, demere rebus tumultum, ac videre quid in quaque re sit: scies nihil esse in istis terribile, nisi ipsum timorem. Quod vides accidere pueris, hoc nobis quoque maiusculis pueris euenit. illi quos amant, quibus assueuerunt, cum quibus ludunt, si personatos vident, expauescunt: non hominibus tantùm, sed & rebus persona demen-

menda est, & reddenda facies sua. Quid mihi gladios & ignes ostendis, & turbam carnificum circa te frementium? Tolle istam pompam, sub qua lates, & stultos territas. mors es, quã nuper seruus meus, quam ancilla contempsit. Quid tu rursus mihi flagella & eculeos magno apparatu explicas? quid singulis articulis singula machinamenta, quibus extorqueantur aptata, & mille alia instrumenta excarnificandi particulatim hominis? Pone ista, quæ nos obstupefaciunt: iube conticescere gemitus & exclamationes, & vocum inter lacerationem elisarum acerbitatem. Nempe dolor est, quem podagricus ille contemnit, quem stomachicus ille in ipsis delicijs perfert, quem in puerperio puella perpetitur. Leuis est, si ferre possum: breuis est, si ferre non possum. Hæc in animo voluta, quæ sæpè audisti, sæpè dixisti: sed an verè audieris, an verè dixeris, effectu proba. hoc enim turpissimum est, quod nobis obijci solet, verba nos philosophiæ, non opera tractare. Quid tu? nunc primùm tibi mortem imminere scisti, nunc exsilium, nunc dolorem? in hæc natus es. Quidquid fieri potest, quasi futurum cogitemus. Quod facere te moneo, scio certè fecisse. Nunc admoneo, vt animum tuum non mergas in istam solicitudinem. hebetabitur enim, & minus habebit vigoris, cùm exsurgendum erit. Abduc illum à priuata caussa ad publi-

cam: dic mortale tibi & fragile corpusculum esse, cui non ex iniuria tantùm aut ex potentioris viribus denunciabitur dolor, sed ipsę voluptates in tormenta vertuntur. Epulæ cruditatem afferunt, ebrietates neruorum torporem tremoremque: libidines pedum, manuum, articulorum omnium deprauationes. Pauper fiam? inter plures ero. Exsul fiam? ibi me natum putabo, quò mittar. Alligabor? quid enim? nunc solutus sum? ad hoc me natura graue corporis mei pondus adstrinxit. Moriar? hoc dicis, desinam ægrotare posse, desinam alligari posse, desinam mori posse. Non sum tam ineptus, vt Epicuream cantilenam hoc loco persequar, & dicam vanos esse inferorum metus, nec Ixionem rota volui, nec saxum humero Sisiphi trudi in aduersum, nec vllius viscera & renasci posse quotidie, & carpi. Nemo tam puer est, vt Cerberum timeat, & tenebras, & laruarum habitum nudis ossibus cohærentium. Mors nos aut consumit, aut emittit. Emissis meliora restant, onere detracto: consumptis nihil restat. bona pariter malaque submota sunt. Permitte mihi referre hoc loco tuum versum, si priùs admonuero, vt te indices non alijs scripsisse ista, sed etiam tibi. Turpe est aliud loqui, aliud sentire: quanto turpius, aliud scribere, aliud sentire? Memini te illum locum aliquando tractasse, non repentè nos in mortem incidere, sed minutatim procedere.

dere. Quotidie morimur, quotidie enim demitur aliqua pars vitæ: & tunc quoque cùm crescimus, vita decrescit. Infantiam amisimus, deinde pueritiam, deinde adolescentiam: vsque ad hesternum, quidquid transiit tẽporis, periit. hunc ipsum quem agimus diem, cum morte diuidimus. Quemadmodum clepsydram non extremum stillicidium exhaurit, sed quidquid antè defluxit: sic vltima hora, qua esse desinimus, non sola mortem facit, sed sola consummat. Tunc ad illam peruenimus, sed diu venimus. Hæc cùm descripsisses, quo soles ore, semper quidem magnus, numquam tamen acrior, quàm vbi veritati commodas verba, dixisti:

Mors non vltima venit; quæ rapit vltima, mors est.

Malo te legas, quàm epistolam meam: apparebit enim tibi, hanc quam timemus mortem extremam esse, non solam. Video quò spectes. quæris quid huic epistolæ infulserim, quod dictum alicuius animosum, quod præceptum vtile? Ex hac ipsa materia quæ in manibus fuit, mittetur aliquid. Obiurgat Epicurus non minùs eos qui mortem concupiscunt, quàm eos qui timent, & ait: Ridiculum est, currere ad mortem tædio vitæ, cum genere vitæ, vt currendum esset ad mortem, effeceris. Item alio loco dicit: Quid tam ridiculum, quàm appetere mortem, cùm vitam tibi inquietam feceris metu mor-

tis? His adijcias & illud eiusdem notæ licet, tantam hominum imprudentiam esse, imò dementiam, vt quidam timore mortis cogantur ad mortem. Quidquid horum tractaueris, confirmabis animum, vel ad mortis, vel ad vitæ patientiam. In vtrumque monendi ac firmandi sumus: & ne nimis amemus vitam, & ne nimis oderimus. etiam cum ratio suadet finire, non temerè, nec cum procursu capiendus est impetus. Vir fortis ac sapiens non fugere debet è vita, sed exire. Et ante omnia ille quoque vitetur affectus, qui multos occupauit, libido moriendi. Est enim, mi Lucili, vt ad alia, sic etiam ad moriendum inconsulta animi inclinatio: quæ sæpè generosos atque acerrimæ indolis viros corripit, sæpe ignauos iacentesque. illi contemnunt vitam, hi grauantur. Quosdam subit eadem faciendi videndique satietas, & vitæ non odium, sed fastidium: in quod prolabimur, ipsa impellente philosophia, dum dicimus: Quousque eadem? Nempe expergiscar, dormiam, satiabor, esuriam, algebo, æstuabo: nullius rei finis est, sed in orbem nexa sunt omnia: fugiunt ac sequũtur. Diem nox premit, dies noctẽ: ęstas in autumnum desinit, autumno hiems instat, quæ vere compescitur: omnia trãseunt, vt reuertantur. nihil noui video, nihil noui facio. Fit aliquãdo & huius rei nausea. Multi sũt qui non acerbũ iudicẽt viuere, sed superfluum.

EPIST.

EPIST. XXV. Quod ad duos amicos nostros pertinet, diuersa via eundum est. alterius enim vitia emendanda, alterius frangenda sunt. Vtar libertate tota: non amo illum, nisi offendero. Quid ergo? inquis. quadragenarium pupillum cogitas sub tutela tua continere? Respice ætatem eius iam duram & intractabilem. non potest reformari. tenera finguntur. An profecturus sim nescio: malo successum mihi, quàm fidem deesse. Nec desperaueris, etiam diutinos ægros posse sanari. si contra intemperantiam steteris, si multa inuitos & facere coegeris & pati. Nec de altero quidem satis fiducię habeo: excepto eo, quòd adhuc peccare erubescit. nutriendus est hic pudor: qui quamdiu in animo eius durauerit, aliquis erit bonæ spei locus. Cũ hoc veterano parciùs agendum puto, ne in desperationem sui veniat. Nec vllum tempus aggrediendi melius fuit, quàm hoc, dum interquiescit, dum emendato similis est. Alijs hæc intermissio eius imposuit. mihi verba non dat: exspecto cum magno fænore vitia reditura, quæ nunc scio cessare, non deesse. Impendam huic rei dies: & vtrùm possit aliquid agi, an non possit, experiar. Tu nobis te, vt facis, fortem præsta, & sarcinas contrahe. Nihil ex his quæ habemus, necessarium est. Ad legem naturæ reuertamur: diuitiæ paratæ sunt. Aut gratuitum est quo egemus, aut vile. Panem & aquam na-

tura desiderat. nemo ad hæc pauper est. intra quæ quisquis desiderium suum clusit, cum ipso Ioue de felicitate contendat, vt ait Epicurus: cuius aliquam vocem huic epistolæ inuoluam. Sic fac, inquit, omnia, tamquam spectet aliquis. Prodest sine dubio, custodem sibi imposuisse, & habere quem respicias, quem interesse cogitationibus tuis iudices. Hoc quidem longè magnificentius est, sic viuere tamquam sub alicuius boni viri, ac semper præsentis, oculis: sed ego etiam hoc contentus sum, vt sic facias quæcumque facies, tamquam spectet aliquis. Omnia nobis mala solitudo persuadet. Cùm iam profeceris tantum, vt sit tibi etiam tui reuerentia, licebit dimittas pædagogum: interim te aliquorum auctoritate custodi. Aut Cato ille sit, aut Scipio, aut Lælius, aut cuius interuentu perditi quoque homines vitia supprimerent, dum te efficis eum, coram quo peccare non audeas. Cùm hæc effeceris, & aliqua cœperit apud te tui esse dignatio, incipiam tibi permittere: quod idem suadet Epicurus. Tunc præcipuè in te ipse secede, cùm esse cogeris in turba. Dissimilem te fieri multis oportet. dum tibi tutum non est à te recedere: circumspice singulos. Nemo est, cui non satius sit cum quolibet esse, quàm secum. Tunc præcipuè in te ipse secede, cùm esse cogeris in turba, si bonus vir, si quietus, si temperans es: alioquin in turbam.

bam tibi à te recedendum est. Istic enim malo viro propius es.

EPIST. XXVI. Modò dicebam tibi, in conspectu esse me senectutis: iam vereor, ne senectutem post me reliquerim. Aliud iam his annis, certè huic corpori vocabulum conuenit: quoniam quidem Senectus, lassæ ætatis, non fractæ nomen est. Inter decrepitos me numera, & extrema tangentes. Gratias tamen mihi apud te ago: non sentio in animo ætatis iniuriam, cùm sentiam in corpore. tantùm vitia, & vitiorum ministeria senuerunt. Viget animus, & gaudet non multum sibi esse cum corpore: magnam oneris partem sui deposuit: exsultat, & mihi facit controuersiam de senectute. hunc ait esse florem suum. Credamus illi. bono suo vtatur. Ire in cogitationem iuuat, & dispicere, quid ex hac tranquillitate & modestia morum sapientię debeam, quid ętati: & diligenter excutere, quæ non possim facere, quæ nolim: possim ne aliquid, quod nolim. Nam si quid non possum, non posse me gaudeo. Quæ enim querela est, quod incommodum, si quod debet desinere, defecit? Incommodum summum est, inquis, minui & deperire, &, vt propriè dicam, liquescere. Non enim subitò impulsi ac prostrati sumus: carpimur. singuli dies aliquid subtrahunt viribus. Et quis exitus est melior, quàm in finem suum, natura soluente, dilabi? Non quia aliquid

mali.

mali est ictus, & è vita repentinus excessus: sed quia lenis hæc via est, subduci. Ego certè, velut appropinquet experimentum, & ille laturus sententiam de omnibus annis meis dies venerit, ita me obseruo & alloquor: Nihil est, inquam, adhuc, quod aut rebus aut verbis exhibuimus. leuia sunt ista & fallacia pignora animi, multisque inuoluta lenociniis: quid profecerim, morti crediturus sum. Non timidè itaque componor ad illum diem, quo remotis strophis ac fucis, de me iudicaturus sum, vtrùm loquar fortia, an sentiam: numquid simulatio fuerit & mimus, quidquid contra fortunam iactaui verborum contumacium. Remoue existimationem hominum: dubia semper est, & in partem vtramque diuiditur. Remoue studia totam vitam tractata: mors de te pronuntiatura est. Ita dico, disputationes & litterata colloquia, & ex præceptis sapientium verba collecta, & eruditus sermo, non ostendunt verum robur animi. est enim oratio etiam timidissimis audax. quid egeris, tunc apparebit, cùm animam ages. Accipio conditionem, non reformido iudicium. Hæc mecum loquor: sed tecum quoque me locutum puta. Iunior es? quid refert? non dinumerantur anni. Incertum est, quo te loco mors exspectet: itaque tu illam omni loco exspecta. Finire iam volebam, & manus spectabat ad clausulam: sed conficienda sunt sacra: & huic epistolæ

epiſtolæ viaticum dandum eſt. Puta me non dicere, vnde ſumpturus ſim mutuum: ſcis cuius arca vtar. Exſpecta puſillum, & de domo fiet numeratio: interim commodabit Epicurus, qui ait: Meditare vtrùm commodius ſit, vel mortem tranſire ad nos, vel nos ad eam. Hic patet ſenſus. Egregia res eſt, mortem condiſcere. Superuacuum forſitan putas id diſcere, quo ſemel vtendum eſt? hoc eſt ipſum, quare meditari debeamus. ſemper diſcendum eſt, quod an ſciamus, experiri non poſſumus. Meditare mortem. Qui hoc dicit, meditari libertatem iubet. qui mori didicit, ſeruire dedidicit: ſupra omnem potentiam eſt, certè extra omnem. Quid ad illum carcer, & cuſtodia, & clauſtra? liberum oſtium habet. Vna eſt catena quę nos alligatos tenet, amor vitæ: qui vt non eſt abijciendus, ita minuendus eſt: vt ſi quando res exiget, nihil nos detineat, nec impediat, quo minùs parati ſimus, quod quandoque faciendum eſt, ſtatim facere.

EPIST. XXVII. Tu me, inquis, mones. iam enim te ipſe monuiſti, iam correxiſti? ideò aliorum emendationi vacas? Non ſum tam improbus, vt curationes æger obeam: ſed tamquam in eodem valetudinario iaceam, de communi malo tecum colloquor, remedia communico. Sic itaque me audi, tamquam mecum loquar. in ſecretum te meum admitto; & te adhibito, mecum exigo. Clamo

mi-

mihi ipſe, Numera annos tuos: & pudebit eadem velle, quæ volueras puer, eadem parare. Hoc denique tibi citra diem mortis præſta: moriantur ante te vitia. Dimitte iſtas voluptates turbidas, magno luendas. non venturæ tantùm, ſed præteritæ nocent. Quemadmodum ſcelera etiam ſi non ſint deprehenſa cùm fierent, ſolicitudo non cum ipſis abit: ita improbarum voluptatum, etiam poſt ipſas, pœnitentia eſt. Non ſunt ſolidæ, non ſunt fideles. etiam ſi non nocent, fugiunt. Aliquod potiùs bonum manſurum circumſpice. nullum autem eſt, niſi quod animus ex ſe ſibi inuenit. Sola virtus præſtat gaudium perpetuum, ſecurum: etiam ſi quid obſtat, nubium modo interuenit, quæ infra feruntur, nec vnquam diem vincunt. Quando ad hoc gaudium peruenire continget? non quidem ceſſatur adhuc, ſed non feſtinatur. Multum reſtat operis, in quod ipſe neceſſe eſt vigiliam, ipſe laborem tuum impendas, ſi effici cupis. Delegationem res iſta non recipit. Aliud litterarum genus adiutorium admittit. Caluiſius Sabinus memoria noſtra fuit diues: & patrimonium habebat libertini, & ingenium. Numquam vidi hominem beatum indecentiùs. Huic memoria tam mala erat, vt illi modò nomen Vlyxis excideret, modò Achillis, modò Priami: quos tam benè nouerat, quàm pædagogos noſtros nouimus. Nemo vetulus nomenclator, qui

nomina non reddit, sed imponit, tam perperam tribus, quàm ille Troianos & Achiuos persalutabat. Nihilominus eruditus volebat videri. Hanc itaque compendiariam excogitauit. magna summa emit seruos, vnum qui Homerum teneret, alterum qui Hesiodum: nouem præterea Lyricis singulos assignauit. Magno emisse illum non est quod mireris. non inuenerat: faciendos locauit. Postquam hæc familia illi comparata est, cœpit conuiuas suos inquietare. Habebat ad pedes hos, à quibus subinde cùm peteret versus, quos referret, sæpè in medio versu excidebat. Suasit illi Satellius Quadratus, stultorum diuitum arrosor, & quod sequitur, arrisor, & quod duobus his adiunctum est, derisor, vt Grammaticos haberet analectas. Cùm dixisset Sabinus, centenis millibus sibi constare singulos seruos: Minoris, inquit, totidem scrinia emisses. Ille tamen in ea opinione erat, vt putaret se scire, quod quisquam in domo sua sciret. Idem Satellius illum hortari cœpit, vt luctaretur, hominem ægrum, pallidum, gracilem. Cùm Sabinus respondisset, Et quomodo possum? vix viuo. Noli, obsecro te, inquit, istud dicere. non vides quàm multos seruos valentissimos habeas? Bona mens nec commendatur, nec emitur: & puto, si venalis esset, non haberet emptorem. at mala quotidie emitur. Sed accipe iam quod debeo, & vale. Diuitiæ sunt, ad legẽ

naturæ

naturæ composita paupertas. Hoc sæpè dicit Epicurus, aliter atque aliter. Sed numquam nimis dicitur, quod numquam satis discitur. Quibusdam remedia monstranda, quibusdam inculcanda sunt.

EPIST. XXVIII. Hoc tibi soli putas accidisse, & admiraris quasi rem nouam: quòd peregrinatione tam longa, & tot locorum varietatibus, non discussisti tristitiam grauitatemque mentis. Animum debes mutare, non cælum. Licèt vastum traieceris mare, licèt (vt ait Virgilius noster) terręque vrbesque recedant: sequentur te, quocumque perueneris, vitia. Hoc idem cuidam querenti Socrates ait: Quid miraris, nihil tibi peregrinationes prodesse, cùm te circumferas? Premit te eadem caussa quæ expulit. Quid terrarũ iuuare nouitas potest? quid cognitio vrbium, aut locorum? in irritum cedit ista iactatio. Quæris quare te fuga ista non adiuuet? tecum fugis. Onus animi deponendum est: non antè tibi vllus placebit locus. Talem nunc esse habitum tuum cogita, qualem Virgilius noster vatis inducit, iam concitatæ & instigatæ, multumque habentis in se spiritus non sui:

Bacchatur vates, magnum si pectore possit
Excussisse Deum.

Vadis huc & illuc, vt excutias insidens pondus, quod ipsa iactatione incommodius

dius fit. ſicut in naui onera immota minùs vrgent: inæqualiter conuoluta, citiùs eam partem in quam incubuere demergunt. Quidquid facis,contra te facis,& motu ipſo noces tibi. ægrum enim concutis. At cùm iſtud exemeris malum, omnis mutatio loci iucunda fiet. In vltimas expellaris terras licebit, in quolibet barbariæ angulo colloceris: hoſpitalis tibi illa qualiſcumque ſedes erit. Magis quis veneris, quàm quò, intereſt: & ideò nulli loco addicere debemus animum. Cum hac perſuaſione viuendum eſt: Non ſum vni angulo natus: patria mea totus hic eſt mundus. Quod ſi liqueret tibi,non admirareris, nil adiuuari te regionum varietatibus,in quas ſubinde priorum tædio migras. Prima enim quæque placuiſſet, ſi omnem tuam crederes. Non peregrinaris, ſed erras & ageris, ac locum ex loco mutas: cùm illud quod quęris,Bene viuere, omni loco poſitum ſit. Num quid tam turbidum fieri poteſt, quàm forum;ibi quoq; licet quietè viuere, ſi neceſſe ſit. Sed ſi liceat diſponere ſe,conſpectum quoq;& viciniam fori procul fugiam. nam vt loca grauia,etiam firmiſſimam valetudinem tentant: ita bonæ quoque menti, necdum adhuc perfectæ, & conualeſcenti, ſunt aliqua parùm ſalubria. Diſſentio ab his qui in fluctus medios eunt; & tumultuoſam probantes vitam, quotidie cum difficultatibus rerum, magno animo colluctantur. Sapiens feret

iſta

ista, non eliget: & malet in pace esse, quàm in pugna. Non enim multum prodest vitia sua proiecisse, si cum alienis rixandum est. Triginta, inquis, tyranni Socratem circumsteterunt, nec potuerunt animum eius infringere. Quid interest, quot domini sint? seruitus vna est. Hanc qui contempsit, in quantalibet turba dominantium liber est. Tempus est desinere, sed si priùs portorium soluero. Initium est salutis, notitia peccati. Egregiè mihi hoc dixisse videtur Epicurus. Nam qui peccare se nescit, corrigi non vult. deprehendas te oportet, antequam emendes. Quidam vitiis gloriantur. Tu existimas aliquid de remedio cogitare, qui mala sua virtutum loco numerant? Ideò quantum potes, teipse coargue. inquire in te: accusatoris primùm partibus fungere, deinde iudicis, nouissimè deprecatoris. aliquando te offende.

EPIST. XXIX. De Marcellino nostro quæris, & vis scire quid agat. Raró ad nos venit, nulla alia ex caussa, quàm quia audire verum timet: à quo periculo iam abest. nulli enim nisi audituro dicendum est. Ideò de Diogene, nec minùs de aliis Cynicis, qui libertate promiscua vsi sunt, & obuios quosque monuerunt, dubitari solet, an hoc facere debuerint. Quid enim si quis surdos obiurget, aut natura morbove mutos? Quare, inquis, verbis parcam? gratuita sunt. Non possum scire an ei profuturus sim, quem admoneo: illud

scio,

ſcio, alicui me profuturum, ſi multos admonuero. Spargenda eſt manus: non poteſt fieri, vt non aliquando ſuccedat, multa tentanti. Hoc, mi Lucili, non exiſtimo faciendum magno viro. diluitur eius auctoritas, nec habet apud eos ſatis ponderis, quos poſſet minùs obſolefacta corrigere. Sagittarius non aliquando ferire debet, ſed aliquando deerrare. Non eſt ars, quæ ad effectum caſu venit. Sapientia ars eſt. certum petat: eligat profecturos: ab his quos deſperauit, recedat: non tamen citò relinquat, ſed in ipſa deſperatione extrema remedia tentet. Marcellinum noſtrum ego nondum deſpero. etiamnum ſeruari poteſt: ſed ſi citò illi manus porrigitur. Eſt quidem periculum, ne porrigentem trahat. magna in illo ingenij vis eſt, ſed iam tendentis in prauum. Nihilominus adibo hoc periculum, & audebo illi mala ſua oſtendere. Faciet quod ſolet, aduocabit illas facetias, quæ riſum euocare lugentibus poſſunt: & in ſe primùm, deinde in nos iocabitur: omnia quæ dicturus ſum, occupabit. Scrutabitur ſcholas noſtras, & obijciet philoſophis congiaria, amicas, gulam: oſtendet mihi alium in adulterio, alium in popina, alium in aula: oſtendet mihi lepidum philoſophum Ariſtonem, qui in geſtatione diſſerebat. hoc enim ad edendas operas tempus acceperat. De cuius ſecta cùm quæreretur, Scaurus ait: Vtique Peripateticus non eſt. De eodem

cùm

cùm consuleretur Iulius Græcinus, vir egregius, quid sentiret: Non possum, inquit, tibi dicere. nescio enim quid de gradu faciat. tamquam de essedario interrogaretur. Hos mihi circulatores, qui philosophiam honestiùs neglexissent, quàm vendunt, in faciem ingeret. Constitui tamen contumelias perpeti. moueat ille mihi risum: ego fortasse illi lacrimas mouebo: aut, si ridere perseuerabit, gaudebo, tamquam in malis, quòd illi genus insaniæ hilare contigerit. Sed non est illa hilaritas longa. obserua. videbis eosdem intra exiguum tempus acerrimè ridere, & acerrimè rabere. Propositum est aggredi illum, & ostendere quanto pluris fuerit, cùm multis minoris videretur. Vitia eius etiam si non excidero, inhibebo. non desinent, sed intermittent: fortasse autem & desinent, si intermittendi consuetudinem fecerint. Non est hoc ipsum fastidiendum quoniam quidem grauiter affectis, sanitatis loco est bona remissio. Dum me illi paro, tu interim qui potes, qui intelligis vnde quò euaseris, & ex eo suspicaris, quousq; sis euasurus, compone mores tuos, attolle animum, aduersus formidata consiste, numerare eos noli, qui tibi metum faciunt. Nonne videatur stultus, si quis multitudinem timeat eo loco, per quem transitus singulis est? æquè ad tuam mortem multis aditus non est, licet illam multi minentur. Sic istud natura disposuit.

spiritum

ſpiritum tibi tam vnus eripiet, quàm vnus dedit. Si pudorem haberes, vltimam mihi penſionem remiſiſſes. Sed ne ego quidem me ſordidè geram in fænore æris alieni,& tibi quod debeo impingam. Numquam volui populo placere. nam quæ ego ſcio, non probat populus; quæ probat populus, ego neſcio. Quis hoc? inquis: tamquam neſcias cui imperem. Epicurus. Sed idem hoc omnes tibi ex omni domo conclamabunt, Peripatetici, Academici, Stoici, Cynici. Quis enim placere poteſt populo, cui placet virtus? malis artibus popularibus fauor quæritur: ſimilem te illis facias oportet. non probabunt, niſi agnouerint. Multo autem ad rem magis pertinet, qualis tibi videaris, quàm qualis aliis. Conciliari niſi turpi ratione amor turpium non poteſt. Quid ergo illa laudata,& omnibus præferenda artibus rebuſque philoſophia præſtabit? ſcilicet vt malis tibi placere, quàm populo: vt æſtimes iudicia, non numeres: vt ſine metu deorum hominumque viuas: vt aut vincas mala, aut finias. Ceterum ſi te videro celebrem ſecundis vocibus vulgi, ſi intrante te clamor, plauſus, & pantomimica ornamenta obſtrepuerint, ſi tota ciuitate feminæ te puerique laudauerint: quid ni ego tui miſerear, cùm ſciam quæ via ad iſtum fauorem ferat?

EPIST. XXX. Baſſum Aufidium, virum optimum, vidi quaſſum, ætati oblu-

obluctantem. Sed iam plus illum degrauat, quàm quod possit attolli. Magno senectus & vniuerso pondere incubuit. Scis illum semper infirmi corporis & exhausti fuisse: diu illud continuit, & vt veriùs dicam, concinnauit. subitò defecit. Quemadmodum in naue quæ sentinam trahit, vni rimæ aut alteri obsistitur; vbi plurimis locis laxari cœpit & cedere, succurri non potest nauigio dehiscenti: ita in senili corpore aliquatenus imbecillitas sustineri & fulciri potest. vbi tamquam in putri ædificio omnis iunctura diducitur, & dum alia excipitur, alia discinditur: circumspiciendum est, quomodo exeas. Bassus tamen noster alacer animo est: hoc philosophia præstat: in quocumque corporis habitu fortem, in conspectu mortis hilarem lætumque, nec deficientem, quamuis deficiat. Magnus gubernator & scisso nauigat velo, & si exarmauit, tamen reliquias nauigij aptat ad cursum. Hoc facit Bassus noster: & eo animo vultuque finem suum spectat, quo alienum spectare, nimis securi esse putares. Magna res est hæc, Lucili, & diu discenda, cùm aduentat hora illa ineuitabilis, æquo animo abire. Alia genera mortis, spei mixta sunt. Desinit morbus, incendium extinguitur, ruina quos videbatur oppressura deposuit; mare quos hauserat, eadem vi qua sorbebat, eiecit incolumes; gladium miles ab ipsa perituri ceruice reuocauit; nihil habet

bet quod ſperet, quem ſenectus ducit ad mortem. huic vni intercedi non poteſt. Nullo genere homines molliùs moriuntur, ſed nec diutiùs. Baſſus noſter videtur mihi proſequi ſe, & componere, & viuere tamquam ſuperſtes ſibi, & ſapienter ferre diſcidium ſui. Nam de morte multa loquitur, & id agit ſedulò, vt nobis perſuadeat, ſi quid incommodi aut metus in hoc negotio eſt, morientis vitium eſſe, non mortis: nec magis in ipſa quidquam eſſe moleſtiæ, quàm poſt ipſam. Tam demens autem eſt qui timet quod non eſt paſſurus, quàm qui timet quod non eſt ſenſurus. An quiſquam hoc futurum credit, vt per quam nihil ſentitur, ea ſentiatur? Ergo, inquit, mors adeò extra omne malum eſt, vt ſit extra omnem malorum metum. Hæc ego ſcio & ſæpè dicta, & ſæpè dicenda. ſed neque cùm legerem, æquè mihi profuerunt: neque cùm audirem, his dicentibus, qui negabant timenda à quorum metu aberant. Hic verò plurimum auctoritatis habuit, cùm loqueretur de morte vicina. Dicam enim quid ſentiam. Puto etiam fortiorem eum eſſe, qui in ipſa morte eſt, quàm qui circa mortem eſt. Mors enim admota, etiam imperitis animum dedit, non vitandi ineuitabilia. Sic gladiator tota pugna timidiſſimus iugulum aduerſario præſtat, & errantem gladium ſibi attemperat. At illa quæ in propinquo eſt, vtique ventura,

desiderat lentam animi firmitatem: quæ est rarior, nec potest nisi à sapiente prestari. Libentissimè itaque illum audiebam, quasi ferentem de morte sententiam, & qualis esset eius natura, velut propiùs inspectæ, indicantem. Plus, vt puto, fidei haberet apud te, plus ponderis, si quis reuixisset, & in morte nihil mali esse narraret expertus. Accessus mortis quam perturbationem afferat, optimè hi tibi dicent, qui secundum illam steterunt, qui venientem & viderunt, & receperunt. Inter hos Bassum licet numeres, qui nos decipi noluit. is ait, tam stultum esse qui mortem timeat, quàm qui senectutem. Nam quemadmodum senectus adolescentiam sequitur, ita mors senectutem. Viuere noluit, qui mori non vult. Vita enim cum exceptione mortis data est: ad hanc itur. quam ideò timere dementis est; quia certa exspectantur, dubia metuuntur. Mors necessitatem habet, ęquam & inuictam. Quis queri potest, in ea conditione se esse, in qua nemo non est? prima enim pars æquitatis, est æqualitas. Sed nunc superuacuum est, naturæ caussam agere: quæ non aliam voluit legem nostram esse, quàm suam. quidquid composuit, resoluit: & quidquid resoluit, componit iterum. Iam verò si cui contigit, vt illum senectus leniter emitteret, non repentè auulsum vitæ, sed minutatim subductum, ne ille gratias agere dijs

omni-

omnibus debet, quòd satiatus ad requiem homini necessariam, lasso gratam, perductus est. Vides quosdam optantes mortem, & quidem magis quàm rogari solet vita. Nescio vtros existimem maiorem nobis animum dare: qui deposcunt mortem, an qui hilares eam quietique opperiuntur. quoniam illud ex rabie interdum, ac repentina indignatione fit; hæc ex iudicio certo tranquillitas est. Venit aliquis ad mortem iratus morti: venientem nemo hilaris excipit, nisi qui se ad illam diu composuerat. Fateor ergo, ad hominem mihi carum, ex pluribus me caussis frequentiùs venisse, vt scirem an illum toties eumdem inuenirem: numquid cum corporis viribus minueretur animi vigor. qui sic crescebat illi, quomodo manifestior notari solet agitatorum lætitia, cùm septimo spatio palmę appropinquant. Dicebat quidem ille Epicuri præceptis obsequens, primùm sperare se, nullum dolorem esse in illo extremo anhelitu: si tamen esset, habere aliquantulum in ipsa breuitate solatij. Nullum enim dolorem longum esse, qui magnus est. Ceterùm succursurum sibi etiam in ipsa distractione animæ corporisque, si cum cruciatu id fieret, post illum dolorem se dolere non posse. Non dubitare autem se, quin senilis anima in primis labris esset, nec magna vi distraheretur à corpore. Ignis qui valentem materiam occupauit, aqua, & in-

terdum ruina exſtinguendus eſt: ille qui alimentis deficitur, ſua ſponte ſubſidit. Libenter hæc, mi Lucili, audio non tamquam noua, ſed tamquam in rem præſentem perductus. Quid ergo? nõ multos ſpectaui abrumpentes vitam? ego verò vidi: ſed plus momenti apud me habent, qui ad mortẽ veniunt ſine odio vitæ; & admittunt illam, non attrahunt. Illud quidem aiebat tormentum noſtra nos ſentire opera, quod tunc trepidamus, cùm propè à nobis eſſe credimus mortem. A quo enim non eſt, parata omnibus locis, omnibuſque momentis? Sed conſideremus, inquit, tunc cùm aliqua cauſſa moriendi videtur accedere, quanto aliæ propiores ſint quæ non timentur. Hoſtis alicui mortem minabatur: hanc cruditas occupauit. Si diſtinguere voluerimus cauſſas metus noſtri, inueniemus alias eſſe, alias videri. Non mortem timemus, ſed cogitationem mortis: ab ipſa enim ſemper tantumdem abſumus. Ita ſi timenda mors eſt, ſemper timenda eſt. quod enim tempus morti exemptum eſt? Sed vereri debeo, ne tam longas epiſtolas, peiùs quàm mortem, oderis: itaque finem facio. Tu tamen mortẽ vt numquã timeas, ſemper cogita.

EPIST. XXXI. Agnoſco Lucilium meum, incipit quem promiſerat exhibere. ſequere illum impetum animi, quo ad optima quęque, calcatis popularibus bonis, ibas. Non deſidero maiorem melio-

rem-

remque te fieri ; quàm moliebaris. Fundamenta tua multum loci occupauerunt. tantum effice, quantum conatus es: & illa quæ tecum in animo tulisti, tracta. Ad summam, sapiens eris, si clauseris aures, quibus ceram parum est obdere: firmiori spissamento opus est, quàm vsum in socijs Vlixem ferunt. Illa vox quæ timebatur, erat blanda, non tamen publica: at hæc quæ timenda est, non ex vno scopulo, sed ex omni terrarum parte circumsonat. Præteruehere itaque non vnum locum insidiosa voluptate suspectum, sed omnes vrbes: surdum te amantissimis tui præsta. Bono animo malè precantur. & si vis esse felix, deos ora, ne quid tibi ex his quæ optantur eueniat. Non sunt ista bona, quę in te isti volunt congeri: vnum bonum est, quod beatæ vitę caussa & firmamentũ est, sibi fidere. Hoc autem contingere non potest, nisi contemptus est labor, & in eorum numero habitus, quę neque bona sunt, neque mala. Fieri enim non potest; vt vna res modò mala sit, modò bona: modò leuis & perferenda, modò expauescenda: Labor bonum non est. quid ergo est bonum? laboris contemptio. Itaque in vanum operosos culpauerim: rursus ad honesta nitentes, quanto magis incubuerint, minusque sibi vinci ac strigare permiserint, admirabor & clamabo, Tanto melior surge & respira: & cliuum istum vno, si potes, spiritu exsupera. Generosos

animos labor nutrit. Non est ergo quòd ex illo veteri voto parentum tuorum eligas, quid contingere tibi velis, quid optes: & in totum, iam per maxima acto viro turpe est, etiamnum deos fatigare. Quid votis opus est? fac te ipse felicem. facies autem, si intellexeris bona esse, quibus admixta est virtus: turpia, quibus malitia coniuncta est. Quemadmodum sine mixtura lucis nihil splendidum est: nihil atrum, nisi quod tenebras habet, aut aliquid in se traxit obscuri: quemadmodum sine adiutorio ignis, nihil calidum est, nihil sine aere frigidum: ita honesta & turpia virtutis & malitiæ societas efficit. Quid ergo est bonum? rerum scientia. Quid malum est? rerum imperitia. Ille prudens atque artifex, pro tempore, quæque repellet aut eliget. Sed nec quæ repellit timet, nec miratur quæ eligit: si modò magnus illi & inuictus animus est. Submitti te ac deprimi veto. laborem si non recuses, parum est; posce. Quis ergo, inquis, labor friuolus & superuacuus est? in quem humiles caussæ vocauerint. non est malus, non magis quàm ille qui pulchris rebus impenditur: quoniam animi est ipsa tolerãtia, quæ se ad dura & aspera hortatur, & dicit: Quid cessas? non est viri, timere sudorem. Huc & illud accedat, vt perfecta virtus sit, æqualitas ac tenor vitæ per omnia consonans sibi: quod non potest esse, nisi rerum scientia contingat, &

ars,

ars, per quam diuina & humana noscantur. Hoc est summum bonum: quod si occupas, incipis deorum esse socius, non supplex. Quomodo, inquis, istò peruenitur? nõ per Peninum Graiũmve montem, nec per deserta Candauiæ: nec Syrtes tibi, nec Scylla aut Charybdis, adeundæ sunt; quę tamẽ omnia transisti procuratiunculę pretio. Tutum iter est, iucundum est, ad quod natura te instruxit. Dedit tibi illa, quæ si non deserueris, par Deo surges. Parem autem Deo pecunia non faciet: Deus nihil habet. Prætexta non faciet: Deus nudus est. Fama non faciet, nec ostentatio tui, & in populos nominis dimissa notitia: nemo nouit Deum. multi de illo malè existimant, & impunè. Non turba seruorum, lecticam tuam per itinera vrbana ac peregrina portantium: Deus ille maximus potentissimusque ipse vehit omnia. Ne forma quidem & vires beatum te facere possunt: nihil horum non patitur vetustatem. Quærendum est ergo quod non fiat in dies deterius, cui non possit obstari. Quid hoc est? animus: sed hic rectus, bonus, magnus. Quid aliud voces hunc, quàm Deum in humano corpore hospitantem? Hic animus tam in equitem Romanum, quàm in libertinum, quàm in seruum, potest cadere. Quid est eques Romanus, aut libertinus, aut seruus? Nomina ex ambitione, aut ex iniuria nata. Subsilire in cœlum ex angulo

licet : exſurge modò, & te quoque dignum finge Deo. Finges autem non auro, non argento : non poteſt ex hac materia imago Deo exprimi ſimilis. Cogita illos, cùm propitij eſſent, fictiles fuiſſe.

EPIST. XXXII. Inquiro in te, & ab omnibus ſciſcitor, qui ex iſta regione veniunt, quid agas, vbi & cum quibus moreris. Verba dare non potes, tecum ſum. Sic viue, tamquam quid facias auditurus ſim : imò tamquam viſurus. Quæris, quid me maximè ex his quæ de te audio, delectet? quòd nihil audio: quòd plerique, ex his quos interrogo, neſciunt quid agas. Hoc eſt ſalutare, non conuerſari diſſimilibus, & diuerſa cupientibus. Habeo quidem fiduciam non poſſe te torqueri, manſurumque in propoſito, etiam ſi ſolicitantium turba circumeat. Quid ergo eſt? non timeo ne immutent te, timeo ne impediant. Multum autem nocet & qui moratur, vtique in tanta breuitate vitæ: quam breuiorem inconſtãtia facimus, aliud eius ſubinde atque aliud facientes initium. Diducimus illam in particulas ac lancinamus. Propera ergo Lucili cariſſime, & cogita, quantum celeritati additurus fueris, ſi à tergo hoſtis inſtaret, ſi equitem aduentare ſuſpicareris, ac fugientium premere veſtigia. Fit hoc, premeris: accelera, & euade. perduc te in tutum, & ſubinde conſidera, quàm pulchra res ſit conſummare vitam ante mortem, deinde ex-

ſpecta-

ſpectare ſecurum reliquam temporis ſui partem: in poſſeſſione beatæ vitæ poſitum: quæ beatior non fit, ſi longior. O quando videbis illud tempus, quo ſcies tempus ad te non pertinere, quo tranquillus placiduſque eris, & craſtini negligens, & in ſumma tui ſatietate! Vis ſcire, quid ſit quod faciat homines auidos futuri? Nemo ſibi contigit. Optauerunt vtique tibi alia parentes tui: ſed ego tibi contrà, omnium eorum contemptum opto, quorum illi copiam. Vota illorum multos compilant, vt te locupletent. quidquid ad te transferunt, alicui detrahendum eſt. Opto tibi tui facultatem, vt vagis cogitationibus agitata mens, tandem reſiſtat, & certa ſit: vt placeat ſibi, & intellectis veris bonis, quæ ſimul intellecta ſunt, poſſidentur, ætatis adiectione non egeat. Ille demùm neceſſitates ſupergreſſus eſt, & exauctoratus ac liber, qui viuit vita peracta.

EPIST. XXXIII. Deſideras his quoque epiſtolis, ſicut prioribus, adſcribi aliquas voces noſtrorum procerum. Non fuerunt circa floſculos occupati: totus contextus illorum virilis eſt. inæqualitatem ſcias eſſe, vbi quæ eminent, notabilia ſunt. Non eſt admirationi vna arbor, vbi in eamdem altitudinem tota ſilua ſurrexit. Eiuſmodi vocibus referta ſunt carmina, refertæ hiſtoriæ. Itaque nolo Epicuri illas eſſe exiſtimes: publicæ ſunt, & maximè noſtræ. Sed in illo magis annotantur,

quia raræ interueniunt, quia insperatæ, quia mirum est aliquid fortiter dici ab homine mollitiam professo. Ita enim plerique iudicant. apud me verò Epicurus est & fortis, licet manuleatus sit. Fortitudo, & industria, & ad bellum prompta mens, tam in Persas quàm in altè cinctos cadit. Non est ergo quòd exigas excerpta, & repetita: continuum est apud nostros quidquid apud alios excerpitur. Non habemus itaque ista odorifera, nec emptorem decipimus, nihil inuenturum cùm intrauerit, præter illa quę in fronte suspensa sunt. Ipsis permittimus, vnde velint sumere exemplar. Puta nos velle singulares sententias ex turba separare: cui illas adsignabimus? Zenoni, an Cleanthi, an Chrysippo, an Panætio, an Posidonio? Non sumus sub rege: sibi quisque se vindicat. apud istos quidquid dicit Hermachus, quidquid Metrodorus ad vnũ refertur. Omnia quæ quisquam in illo contubernio locutus est, vnius ductu & auspicijs dicta sunt. Non possumus, inquam, licèt tentemus, ex tanta rerum æqualium copia, aliquid educere.

Pauperis est numerare pecus.

Quocumque miseris oculum, id tibi occurrit quod eminere posset, nisi inter paria legeretur. Quare depone istam spem, posse te summatim degustare ingenia maximorum virorum: tota tibi inspicienda sunt, tota tractanda. Res geritur, & per lineamenta sui ingenij opus nectitur, ex

quo

quo nihil subduci sine ruina potest. Nec recuso, quò minùs singula membra, dummodo in ipso homine, consideres. Non est formosa, cuius crus laudatur aut brachium, sed illa cuius vniuersa facies admirationem singulis partibus abstulit. Si tamen exegeris; non tam mendicè tecum agam, sed plena manu fiet. Ingens eorum turba est passim iacentium; sumenda erunt, non colligenda. Non enim excidunt, sed fluunt perpetua, & inter se connexa sunt. Nec dubito, quin multum conferant rudibus adhuc, & extrinsecus auscultantibus. Faciliùs enim singula insidunt circumscripta, & carminis modo inclusa. Ideò pueris & sententias ediscendas damus, & has quas Græci chrias vocant: quia complecti eas puerilis animus potest: quia plus adhuc non capit certi profectus. Viro captare flosculos turpe est, & fulcire se notissimis & paucissimis vocibus, & memoria stare. Sibi iam innitatur. dicat ista, non teneat. Turpe est enim seni aut prospicienti senectutem, ex commentario sapere. Hoc Zeno dixit. tu quid? Hoc Cleanthes. tu quid? quousque sub alio moueris? & impera, & dic, quod memoriæ tradatur: aliquid & de tuo profer. Omnes itaque istos numquam auctores, semper interpretes, sub aliena vmbra latentes, nihil puto habere generosi, numquam ausos aliquando facere, quod diu didicerant. Memoriam in alienis exer-

cuerunt. Aliud eſt, meminiſſe: aliud, ſcire. Meminiſſe, eſt rem commiſſam memoriæ cuſtodire: at contrà, ſcire, eſt & ſua facere quæque, nec ab exemplari pendere, & toties ad magiſtrum reſpicere. Hoc dicit Zeno, hoc Cleanthes. Aliquid interſit inter te, & librum: quouſque diſces? iam & præcipe. Quid eſt, quare audiam, quod legere poſſum? Multum, inquit, viua vox facit. non quidem hæc, quę alienis verbis commodatur, & actuarij vice fungitur. Adijce nunc, quòd iſti qui nunquam tutelæ ſuæ fiunt, primùm in ea re ſequuntur priores, in qua nemo non à priore deſciuit: deinde in ea re ſequuntur, quæ adhuc quæritur. numquam autem inuenietur, ſi contenti fuerimus inuentis. Præterea qui alium ſequitur, nihil inuenit, imò nec quærit. Quid ergo? non ibo per priorum veſtigia? ego verò vtar via veteri: ſed ſi propiorem planioremq; inuenero, hanc muniam. Qui ante nos iſta mouerunt, non domini noſtri, ſed duces ſunt. Patet omnibus veritas, nondum eſt occupata: multum ex illa etiam futuris relictum eſt.

EPIST. XXXIV. Creſco & exulto, & diſcuſſa ſenectute recaleſco, quoties ex his quæ agis & ſcribis, intelligo quantum te ipſe (nam turbam olim reliqueras) ſupergrederis. Si agricolam arbor ad fructum perducta delectat, ſi paſtor ex fœtu gregis ſui capit voluptatem, ſi alumnum

ſuum

ſuum nemo aliter intuetur quàm vt adoleſcentiam illius ſuam iudicet: quid euenire credis his, qui ingenia educauerunt, & quæ tenera formauerunt, adulta ſubitò vident? Aſſero te mihi. meum opus es. Ego cùm vidiſſem indolem tuam, inieci manum, exhortatus ſum, addidi ſtimulos, nec lentè ire paſſus ſum, ſed ſubinde incitaui: & nunc idem facio. Sed iam currentem hortor, & inuicem hortantem. Quid, aliud, inquis, adhuc volo? in hoc plurimum eſt. Non ſic quomodo principia totius operis dimidium occupare dicuntur, ita res animo conſtat: pars magna bonitatis eſt, velle fieri bonum. Scis quem dicam bonum? perfectum, abſolutum, quem malum facere nulla vis, nulla neceſſitas poſſit. Hunc in te proſpicio, ſi perſeueraueris & incubueris, & id egeris, vt omnia facta dictaque tua inter ſe congruant ac reſpondeant ſibi, & vna forma percuſſa ſint. Non eſt huiuſmodi animus in recto, cuius acta diſcordant.

EPIST. XXXV. Cùm te tam obnixè rogo vt ſtudeas, meum negotium ago. habere amicum volo: quod cōtingere mihi (niſi pergas excolere te vt cœpiſti) non poteſt. Nunc enim amas me, amicus non es. Quid ergo? hæc inter ſe diuerſa ſunt? imò diſſimilia. Qui amicus eſt, amat: qui amat, non vtique amicus eſt. Itaque amicitia ſemper prodeſt: amor etiam aliquando nocet. Si nihil aliud, ob hoc profice,

fice, vt amare discas. Festina ergo, dum mihi proficis, ne istuc alteri didiceris. Ego quidem percipio iam fructum, cùm mihi fingo vno nos animo futuros, & quidquid ætati meæ vigoris abscessit, id ad me ex tua, quamquam non multum abest, rediturum: sed tamen re quoque ipsa lætus esse volo. Venit ad nos ex his quos amamus, etiam absentibus, gaudium: sed id leue & euanidum. Conspectus, & præsentia, & conuersatio aliquid habet viuæ voluptatis: vtique si non tantùm quem velis, sed qualem velis videas. Affer itaque te mihi, ingens munus: & quò magis instes, cogita me senem esse, te mortalem. Propera ad me, sed ad te priùs. profice, & ante omnia hoc cura, vt constes tibi. Quoties experiri voles, an aliquid actum sit, obserua an eadem velis hodie quæ heri. Mutatio voluntatis indicat animum natare aliubi, atque aliubi apparere, prout tulit ventus. Non vagatur, quod est fixum & fundatum. Istud sapienti perfectè contingit, aliquatenus & proficienti prouectoque. Quid ergo interest? hic commouetur quidē, non tamen transit, sed suo loco nutat: ille nec commouetur quidem.

EPIST. XXXVI. Amicum tuum hortare, vt istos magno animo cōtemnat, qui illum obiurgant, quòd vmbram & otium petierit, quòd dignitatem suam destituerit, & cùm plus consequi posset, prętulerit quietem omnibus. Quàm vtiliter nego-

negotiũ suum gesserit, quotidie illis ostẽdet. Hi quibus inuidetur, non desinent transire. alij elidentur, alij cadent. Res est inquieta, felicitas: ipsa se exagitat, mouet cerebrum, non vno genere. Alios in aliud irritat: hos in potentiam, illos in luxuriam: hos inflat, illos mollit, & totos resoluit. At benè aliquis illam fert: sic, quomodo vinum. Itaque non est quòd tibi isti persuadeant, eum esse felicem, qui à multis obsidetur. sic ad illum, quemadmodum ad lacum, concurritur: quem qui exhauriunt, & turbant. Nugatorium & inertem vocant. Scis quosdam peruersè loqui, & signare contraria. Felicem vocabant. quid ergo? erat? Ne illud quidem curo, quod quibusdam nimis horridi animi videtur & tætrici. Ariston aiebat, malle se adolescentem tristem, quàm hilarem & amabilem turbæ. Vinum enim fieri bonum, quod recens durum & asperum visum est: non pati ætatem quod in dolio placuit. Sine eum tristem appellent, & inimicum processibus suis. benè se dabit in vetustate ipsa tristitia: perseueret modò colere virtutem, perhibere liberalia studia, non illa quibus perfundi satis est, sed hæc quibus tingendus est animus. hoc est discendi tempus. Quid ergo? aliquod est, quo non sit discendum? minimè. sed quemadmodum omnibus annis studere honestum est: ita non omnibus instirui. Turpis & ridicula res est, elementarius senex.

nex. Iuuem parandum, seni vtendum est. Facies ergo rem vtilissimam tibi, si illum quàm optimum feceris. Hæc aiunt beneficia esse expetenda tribuendaque, non dubiè primæ sortis, quæ tam prodest dare quàm accipere. Denique nihil illi iam liberi est: spopondit. minùs autem turpe est creditori, quàm spei bonæ decoquere. Ad illud æs alienum soluendum, opus est negotianti nauigatione prospera, agrum colenti vbertate eius quam colit terræ, & cæli fauore: ille quod debet, sola potest voluntate persoluere. In mores fortuna ius non habet. Hos disponat: vt quàm tranquillissimus ille animus ad perfectum veniat. qui nec ablatum sibi quidquam sentit, nec adiectum, sed in eodem habitu est, quocumque res cadunt. Cui siue aggeruntur vulgaria bona, supra res suas eminet: siue aliquid ex istis vel omnia casus excussit, minor non fit. Si in Parthia natus esset, arcum infans statim tenderet: si in Germania, protinus puer tenerum hastile vibraret: si auorum nostrorũ temporibus fuisset, equitare, & hostem cominus percutere didicisset. Hæc singulis disciplina gentis suæ suadet, & imperat. Quid ergo huic meditandum est? quod aduersus omnia tela, quod aduersus omne hostium genus benè facit, mortem cõtemnere: quæ quin habeat in se aliquid terribile, vt & animos nostros (quos in amorem sui natura formauit) offendat,

nemo

nemo dubitat: nec eum necesse esset in id comparari & acui, in quod instinctu quodam voluntario iremus, sicut feruntur omnes ad conseruationem sui. Nemo discit, vt, si necesse fuerit, æquo animo in rosa iaceat: sed in hoc duratur, vt tormẽtis non submittat fidem: vt, si necesse fuerit, stans etiam aliquando saucius, pro vallo peruigilet, & ne pilo quidem incumbat. quia solet obrepere interim somnus in aliquod adminiculum reclinatis. Mors nullum habet incommodum. Esse enim debet aliquid, cuius sit incommodum. Quòd si tanta cupiditas longioris æui te tenet, cogita nihil eorum quæ ab oculis abeunt, & in rerum naturam, ex qua prodierunt, ac mox processura sunt, reconduntur, consumi. Desinunt ista, non pereunt. Et mors, quam pertimescimus ac recusamus, intermittit vitam, non eripit. veniet iterùm, qui nos in lucem reponat dies, quem multi recusarent, nisi oblitos reduceret. Sed posteà diligentiùs docebo, omnia quæ videntur perire, mutari. Æquo animo debet rediturus exire. Obserua orbem rerum in se remeantium: videbis in hoc mundo nihil exstingui, sed vicibus descendere ac resurgere. Æstas abit, sed alter annus illam adducit: hiems cecidit, referent illam sui menses: solem nox obruit, sed ipsam statim dies abiget. Stellarum iste decursus, quidquid præterierit, repetit: pars cœli leuatur assiduè, pars

mer-

mergitur. Denique finem faciam, si hoc vnum adiecero, nec infantes, nec pueros, nec mente lapsos, timere mortem: & esse turpissimum, si eam securitatem nobis ratio non pręstat, ad quam stultitia perducit.

EPIST. XXXVII. Quod maximum vinculum est ad bonam mentem, promisisti virum bonum. Sacramento rogatus es. Deridebit, si quis tibi dixerit, mollem esse militiam & facilem, nolo te decipi. Eadem honestissimi huius, & illius turpissimi auctoramenti, verba sunt, vri, vinciri, ferroque necari. Ab illis qui manus arenæ locant, & edunt ac bibunt, quæ per sanguinem reddant, cauetur vt ista vel inuiti patiantur: à te vt volens libensque patiaris. Illis licet arma submittere, misericordiam populi tentare: tu neque submittes, nec vitam rogabis. recto tibi inuictoque moriendum est. Quid porrò prodest, paucos dies aut annos lucrifacere? sine missione nascimur. Quomodo ergo, inquis, me expediam? effugere non potes necessitates: potes vincere. Fiat via: & hanc tibi viam dabit philosophia. ad hanc te confer, si vis saluus esse, si securus, si beatus: denique si vis esse, quod est maximum, liber. Hoc contingere aliter non potest. Humilis res est stultitia, abiecta, sordida, seruilis, multis affectibus & sæuissimis subiecta. Hos tam graues dominos, interdum alternis imperantes, interdum pariter. dimittit à te sapientia, quæ

sola

ſola libertas eſt. Vna ad hanc fert via, & quidem recta. non aberrabis: vade certo gradu. Si vis tibi omnia ſubiicere, te ſubiice rationi. multos reges, ſi ratio te rexerit. Ab illa diſces, quid & quemadmodum aggredi debeas: non incides rebus. Neminem mihi dabis, qui ſciat quomodo quod vult cœperit velle. non conſilio adductus vllo, ſed impetu impactus eſt. Non minùs ſæpè fortuna in nos incurrit, quàm nos in illam. Turpe eſt non ire, ſed ferri: & ſubito in medio turbine rerum ſtupentem quærere: Huc ego quemadmodum veni?

EPIST. XXXVIII. Meritò exigis, vt hoc inter nos epiſtolarum commercium frequentemus. Plurimùm proficit ſermo, qui minutatim irrepſerit animo. Diſputationes præparatæ, & effuſæ audiēte populo, plus habent ſtrepitus, minus familiaritatis. Philoſophia bonum conſilium eſt: conſilium nemo clamore dat. Aliquando vtendum eſt & illis, vt ita dicam, concionibus, vbi qui dubitat, impellendus eſt: vbi verò non hoc agendum eſt, vt velit diſcere, ſed vt diſcat, ad hæc ſubmiſſiora verba veniendum eſt. Faciliùs intrant, ſed & hærent. nec enim multis opus eſt, ſed efficacibus. Seminis modo ſpargenda ſunt: quod quamuis ſit exiguum, cùm occupauit idoneum locum, vires ſuas explicat, & ex minimo in maximos auctus diffunditur. Idem facit oratio. non latè

patet,

patet, si aspicias: in opere crescit. Pauca sunt quæ dicuntur: sed si illa animus benè exceperit, conualescunt & exsurgunt. Eadem est, inquam, præceptorum conditio, quæ seminum. multũ efficiunt, & si angusta sunt: tãtùm, vt dixi, idonea mens rapiat illa, & in se trahat. Multa inuicem & ipsa generabit, & plus reddet, quàm acceperit.

EPIST. XXXIX. Commentarios quos desideras, diligẽter ornatos, & in angustum coactos, ego verò componam: sed vide ne plus profectura sit oratio ordinaria, quàm hæc quæ nunc vulgò Breuiarium dicitur, olim cùm Latinè loqueremur, Summarium vocabatur. Illa res discenti magis necessaria est: hæc scienti. Illa enim docet, hæc admonet. Sed vtriusque rei tibi copiam faciam. Tu à me, non est quòd illum aut illum exigas. qui notorem dat, ignotus est. Scribam ego quod vis, sed meo more. Interim multos habes, quorum scripta nescio an satis ordinent. Sume in manus indicem philosophorum: hæc ipsa res expergisci te coget, si videris quam multi tibi laborauerint; concupisces & ipse ex illis vnus esse. Habet enim hoc optimum in se generosus animus, quòd concitatur ad honesta. Neminem excelsi ingenij virum humilia delectant & sordida: magnarum rerum species ad se vocat & extollit. Quemadmodum flamma surgit in rectum, iacere ac deprimi non potest, nõ magis quàm quiescere:

ſcere: ita noſter animus in motu eſt, eò mobilior & actuoſior, quò vehementior fuerit. Sed felix qui ad meliora hunc impetum dedit! ponet ſe extra ius ditionemque fortunæ. ſecunda temperabit, aduerſa comminuet, & alijs admiranda deſpiciet. Magni animi eſt, magna contemnere, ac mediocria malle, quàm nimia. Illa enim vtilia vitaliaque ſunt: at hæc, eò quòd ſuperfluunt, nocent. Sic ſegetem nimia ſternit vbertas: ſic rami onere franguntur: ſic ad maturitatem non peruenit nimia fecunditas. Idem animis quoque euenit, quos immoderata felicitas rumpit: qua non tantùm in aliorum iniuriam, ſed etiam in ſuam vtuntur. Quis hoſtis in quemquam tam contumelioſus fuit, quàm in quoſdam voluptates ſuæ ſunt? quorum impotentiæ atque inſanæ libidini ob hoc vnum poſſis ignoſcere, quòd quæ fecere, patiuntur. Nec immeritò hic illos furor vexat. neceſſe eſt in immenſum exeat cupiditas, quæ naturalem modum tranſiliit. Illa enim habet ſuum finem: inania, & ex libidine orta, ſine termino ſunt. Neceſſaria metitur vtilitas. ſuperuacua quò redigis? Voluptatibus itaque ſe mergunt, quibus in conſuetudinem adductis carere non poſſunt: & ob hoc miſerrimi ſunt, quòd eò perueniunt, vt illis quæ ſuperuacua fuerāt, facta ſint neceſſaria. ſeruiunt itaque voluptatibus, non fruuntur: & mala ſua, quod malorum vltimum eſt, amant.

Tunc

Tunc autem consummata est infelicitas, vbi turpia non solùm delectant, sed etiam placent: & desinit esse remedio locus, vbi quæ fuerant vitia, mores sunt.

EPIST. XL. Quòd frequenter mihi scribis, gratias ago. nam quo vno modo potes, te mihi ostendis. Numquam epistolam tuam accipio, vt non protinus vnà simus. Si imagines nobis amicorum absentium iucundæ sunt, quæ memoriam renouant, & desiderium absentiæ falso atque inani solatio leuant: quanto iucundiores sunt litteræ, quæ vera amici absentis vestigia, veras notas afferunt? Nam quod in conspectu dulcissimum est, id amici manus epistolæ impressa præstat, agnoscere. Audisse te scribis, Serapionem philosophum, cùm istuc applicuisset, solere magno cursu verba conuoluere, quæ non effundit vnà, sed premit & vrget. plura enim veniunt, quàm quibus vox vna sufficiat. Hoc non probo in philosopho, cuius pronuntiatio quoque, sicut vita, debet esse composita. nihil autem ordinatum est, quod præcipitatur & properat. Itaque oratio illa apud Homerum concitata, & sine intermissione in morem niuis superueniens, oratori data est: at lenis & melle dulcior seni profluit. Sic itaque habe, istam vim dicendi rapidam atque abundantem, aptiorem esse circulanti, quàm agenti rem magnam ac seriam, docentiquè. æquè stillare illam nolo, quàm

quàm currere. nec extendat aures, nec obruat. Nam illa quoque inopia & exilitas, minùs intentum auditorem habet, tædio interruptę tarditatis: faciliùs tamen insidit quod exspectatur, quàm quod prętervolat. Denique tradere homines discipulis præcepta dicuntur: non traditur, quod fugit. Adiice nunc, quòd quæ veritati operam dat oratio, incomposita debet esse & simplex. Hæc popularis nihil habet veri. mouere vult turbam, & inconsultas aures impetu rapere: tractandam se non præbet, aufertur. Quomodo autem regere potest, quæ regi non potest? Quid quòd hæc oratio, quæ sanandis mentibus adhibetur, descendere in nos debet? remedia non prosunt, nisi immorentur. Multum præterea habet inanitatis, & vani. plus sonat, quàm valet. Lenienda sunt quæ me exterrent, compescenda quæ irritant, discutienda quæ fallunt: inhibenda luxuria, corripienda auaritia. Quid horum raptim potest fieri? quis medicus ægros in transitu curat? Quid, quòd ne voluptatem quidem vllam habet, talis verborum sine delectu ruentium strepitus? sed vt pleraque quæ fieri posse nõ crederes, cognouisse satis est: sic istos, qui verba exercuerunt, abundè est semel audisse. Quid enim quis discere, quid imitari velit? quid de eorum animo iudicet, quorum oratio perturbata & admissa est, nec potest reprimi? Quemadmodum per procliue curren-

tium,

tium, non vbi visum est, gradus sistitur, sed incitato corporis pondere se rapit, ac longius quàm voluit effertur: sic ista dicendi celeritas nec in sua potestate est, nec satis decora philosophiæ. quæ ponere debet verba, non proiicere, & pedetentim procedere. Quid ergo? non aliquando & insurget? Quid ni? sed salua dignitate morum: quam violenta ista & nimia vis exuit. Habeat vires magnas, moderatas tamen: perennis sit vnda, non torrens. Vix oratori permiserim talem dicendi velocitatem, irreuocabilem, ac sine lege vadentem. Quemadmodum enim iudex subsequi poterit, aliquando etiam imperitus ac rudis: tum quoque cùm illum aut ostentatio abstulerit, aut affectus impotens sui? tantum festinet atque ingerat, quantum aures pati possunt. Rectè ergo facies, si non videris istos, qui quantum dicant, non quemadmodum, quærunt: & ipse malueris aliquando si necesse est, vel iuxta P. Vinicium dicere. qui, cùm quæreretur, quomodo diceret, Asellius ait, Tractim. Nam Geminus Varius ait: Quomodo istũ disertum dicatis, nescio: tria verba non potest iungere. Quid ni malis tu sic dicere, quomodo Vinicius? Aliquis tam insulsus interuenerit, quàm qui illi singula verba vellenti, tamquam dictaret, non diceret, ait: Dic, vel numquam dicas. Nam Q. Haterij cursum suis temporibus oratoris celeberrimi, longè abesse ab homine

sano

ſano volo. Numquam dubitauit, numquam intermiſit: ſemel incipiebat, ſemel deſinebat. Quædam tamen & nationibus puto magis aut minùs conuenire. In Græcis hanc licentiam tuleris: nos etiam cùm ſcribimus, interpungere conſueuimus; Cicero quoq; noſter, à quo Romana eloquentia exſtitit, gradarius fuit. Romanus ſermo magis ſe circumſpicit,& æſtimat, & præbet æſtimandum. Fabianus vir egregius & vita & ſcientia, & quod poſt iſta eſt,eloquentia quoque,diſputabat expeditè magis, quàm concitatè: vt poſſes dicere,facilitatem eſſe illam, non celeritatem. Hanc ego in viro ſapiente recipio. non exigo, vt oratio eius ſine impedimento exeat: proferatur tamen malo quàm profluat. Eò autem magis te deterreo ab iſto morbo, quòd non poteſt tibi iſta res contingere aliter, quàm ſi te pudere deſierit. perfrices frontem oportet, & ipſe te non audias. Multa enim inobſeruatus ille curſus feret, quæ reprehendere velis. Non poteſt, inquam, tibi contingere res iſta, ſalua verecundia. Præterea exercitatione opus eſt quotidiana, & à rebus ſtudium transferendum eſt ad verba. Hæc autem etiam ſi aderunt, & poterunt ſine vllo tuo labore decurrere, tamen tẽperanda ſunt. nam quemadmodum ſapienti viro inceſſus modeſtior conuenit: ita oratio preſſa, non audax. Summa ergo ſummarum hæc erit, tardiloquum te eſſe iubeo,

EPIST. XLI. Facis rem optimam, & tibi salutarem, si, vt scribis, perseueras ire ad bonam mentem: quàm stultum est optare, cùm possis à te impetrare. Non sunt ad cœlum eleuandæ manus, nec exorandus æditųus, vt nos ad aures simulacri, quasi magis exaudiri possimus, admittat: propè est à te Deus, tecum est, intus est. Ita dico, Lucili, sacer intra nos spiritus sedet, malorum bonorumque nostrorum obseruator & custos: hic prout à nobis tractatus est, ita nos ipse tractat. Bonus vir sine Deo nemo est. An potest aliquis supra fortunam, nisi ab illo adiutus, exsurgere? ille dat consilia magnifica, & erecta. In vnoquoque virorum bonorum (quis Deus, incertum est) habitat Deus. Si tibi occurrit vetustis arboribus & solitam altitudinem egressis frequens lucus, & conspectum cœli densitate ramorum aliorum alios protegentium submouens: illa proceritas siluę, & secretum loci, & admiratio vmbræ, in aperto tam densæ atque continuę, fidem tibi numinis facit. Et siquis specus saxis penitus exesis montem suspenderit, non manufactus, sed naturalibus caussis in tantam laxitatem excauatus: animum tuum quadam religionis suspicione percutiet. Magnorum fluminum capita veneramur: subita & ex abdito vasti amnis eruptio aras habet. coluntur aquarum calentium fontes: & stagna quædam, vel opacitas vel immensa al-

titudo

titudo ſacrauit. Si hominem videris interritum periculis, intactum cupiditatibus, inter aduerſa felicem, in medijs tempeſtatibus placidum, ex ſuperiore loco homines videntem, ex æquo deos: non ſubibit te veneratio eius? non dices: iſta res maior eſt altiorque, quàm vt credi ſimilis huic, in quo eſt, corpuſculo poſſit? Vis iſtuc diuina deſcendit. animum excellentem, moderatum, omnia tamquam minora tranſeuntem, quidquid timemus optamuſque ridentem, cæleſtis potentia agitat. non poteſt res tanta ſine adminiculo numinis ſtare. Itaque maiore ſui parte illic eſt, vnde deſcendit. Quemadmodum radij ſolis contingunt quidem terram, ſed ibi ſunt vnde mittuntur: ſic animus magnus & ſacer, & in hoc demiſſus vt propiùs diuina noſſemus, conuerſatur quidem nobiſcum, ſed hæret origini ſuæ. Illinc pendet: illuc ſpectat ac nititur: noſtris tamquam melior intereſt. Quis eſt ergo hic? animus qui nullo bono niſi ſuo nititur. Quid enim eſt ſtultius, quàm in homine aliena laudare? quid eo dementius, qui ea miratur, quæ in alium protinus transferri poſſint? Non faciunt meliorem equum aurei fræni. Aliter leo aurata iuba demittitur, dum contractatur, & ad patientiam recipiendi ornamenta cogitur fatigatus: aliter incultus, integri ſpiritus. Hic ſcilicet impetu acer, qualem illum eſſe natura voluit, ſpecioſus ex horrido, cuius hic

decor eſt, non ſine timore adſpici, præfertur illi languido, & bracteato. Nemo gloriari niſi ſuo debet. Vitem laudamus, ſi fructu palmites onerat, ſi ipſa ad terram, pondere eorum quæ tulit, adminicula deducit. Num quis huic illam præferet vitem, cui aureę vuę, aurea folia dependent? Propria virtus eſt in vite, fertilitas: in homine quoque id laudandum eſt, quod ipſius eſt. Familiam formoſam habet, & domum pulchram: multum ſerit, multum fænerat. nihil horum in ipſo eſt, ſed circa ipſum. Lauda in ipſo, quod nec eripi poteſt, nec dari: quod proprium eſt hominis. Quæris quid ſit? animus, & ratio in animo perfecta. Rationale enim animal eſt homo. conſummatur itaque eius bonum, ſi id adimpleuit cui naſcitur. Quid eſt autem quod ab illo ratio hæc exigit? rem facillimam, ſecundum naturam ſuam viuere: ſed hanc difficilem facit communis inſania. In vitia alter alterum trudimus. quomodo autem ad ſalutē reuocari poſſunt, quos nemo retinet, populus impellit?

EPIST. XLII. Iam tibi iſte perſuaſit, ſe virum bonum eſſe. Atqui vir bonus tam citò nec fieri poteſt, nec intelligi. Scis quem nunc virum bonum dicam? huius ſecundæ notæ. nam ille alter fortaſſe, tamquam phœnix, ſemel anno quingenteſimo naſcitur: nec eſt mirum, ex interuallo magna generari. Mediocria & in turbam naſcentia, ſæpè fortuna producit:

eximia

eximia verò, ipsa raritate commendat. Sed iste multum adhuc abest ab eo, quod profitetur; & si sciret quid esset vir bonus, nondum se esse crederet: fortasse etiam fieri posse desperaret. At malè existimat de malis. Hoc etiam mali faciunt. nec vlla maior pœna nequitiæ est, quàm quòd sibi ac suis displicet. At odit eos qui subita & magna potentia impotenter vtuntur. Idem faciet, cùm idem poterit. multorum, quia imbecilla sunt, latent vitia: non minus ausura, cùm illis vires suæ placuerint, quàm illa quæ iam felicitas aperuit. Instrumenta illis explicandæ nequitiæ desunt. Sic tutò serpens etiam pestifera tractatur, dum riget frigore. non desunt tunc illi venena, sed torpent. Multorum crudelitas, & ambitio, & luxuria, vt paria pessimis audeat, fortunæ fauore deficitur. eadem velle eos cognosces: da posse, quantum volunt. Meministi, cùm quemdam affirmares esse in tua potestate, dixisse me, volaticum esse ac leuem, & te non pedem eius tenere, sed pennam. Mentitus sum; pluma tenebatur, quam remisit & fugit. Scis quos posteà exhibuerit tibi ludos, quàm multa in caput suum casura tentauerit. Non videbat, se per aliorum pericula in suum ruere: non cogitabat, quàm onerosa essent quæ petebat, etiam si superuacua non essent. Hoc itaque in his quæ affectamus, ad quę labore magno contendimus, inspicere debemus, aut

nihil in illis commodi esse, aut plus incommodi. Quædam superuacua sunt, quædam tanti non sunt. Sed hæc non prouidemus: & gratuita nobis videntur, quæ carissimè constant. Ex eo licet stupor noster appareat, quòd ea sola putamus emi, pro quibus pecuniam soluimus: & gratuita vocamus, pro quibus nosipsos impendimus. Quæ emere nollemus, si domus nobis nostra pro illis esset danda, si amęnum aliquod fructuosumue prædium: ad ea paratissimi sumus peruenire cum solicitudine, cum periculo, cum iactura pudoris, & libertatis, & temporis. Adeò nihil est cuique se vilius. Idem itaque in omnibus consilijs rebusque faciamus, quod solemus facere, quoties ad institorem alicuius mercis accessimus: videamus, hoc quod concupiscimus, quanti deferatur. Sæpè maximum pretium est, pro quo nullum datur. Multa possum tibi ostendere, quæ acquisita acceptaque, libertatem nobis extorserunt. nostri essemus, si ista nostra non essent. Hęc ergo tecum ipse versa, non solùm vbi de incremento agetur, sed etiam vbi de iactura. Hoc periturum est? nempe aduenticium fuit. tam facilè sine isto viues, quàm vixisti. Si diu illud habuisti, perdis postquam satiatus es: si non diu, perdis antequam assuescas. Pecuniam minorem habebis? nempe & molestiam. gratiam minorem? nempe & inuidiam. Circumspice ista, quæ nos agunt

in

in insaniam, quæ cum plurimis lacrymis amittimus: scies non damnum in his molestum esse, sed opinionem damni. Nemo illa perisse sentit, sed cogitat. Qui se habet, nihil perdidit. sed quoto cuique habere se contigit?

EPIST. XLIII. Quomodo hoc ad me peruenerit, quæris: quis mihi id te cogitare narrauerit, quod tu nulli narraueras. Is qui scit plurimum, rumor. Quid ergo, inquis, tantus sum, vt possim excitare rumorem? non est quòd te ad hunc locum respiciens metiaris: ad istum respice, in quo moraris. Quidquid inter vicina eminet, magnum est illic, vbi eminet. Nam magnitudo non habet certum modum: comparatio illam aut tollit, aut deprimit. Nauis quæ in flumine magna est, in mari paruula est: gubernaculum quod naui alteri magnum, alteri exiguum est. Tu nunc in prouincia, licet contemnas ipse te, magnus es: quid agas, quemadmodum cœnes, quemadmodum dormias, quæritur, scitur. Eò tibi diligentiùs viuendum est. Tunc felicem te esse iudica, cùm poteris in publico viuere, cùm te parietes tui tegent, nõ abscondent: quos plerumque circumdatos nobis iudicamus, non vt tutiùs viuamus, sed vt peccemus occultiùs. Rem dicam, ex qua mores æstimes nostros; vix quemquam inuenies, qui possit aperto ostio viuere. Ianitores conscientia nostra, non superbia opposuit.

Sic viuimus, vt deprehendi sit, subitò adspici. Quid autem prodest recondere se, & oculos hominum aurésque vitare? Bona cōscientia turbam aduocat, mala etiam in solitudine anxia atque solicita est. Si honesta sunt quę facis, omnes sciant: si turpia, quid refert neminē scire, cùm tu scias? O te miserum, si contemnis hunc testem!

EPIST. XLIV. Iterum tu mihi te pusillum facis, & dicis, maligniùs tecum egisse naturam priùs, deinde fortunam? cùm possis te eximere vulgo, & ad felicitatem omnium maximam emergere. Si quid aliud est in philosophia boni, hoc est, quòd stemma non inspicit. Omnes si ad primam originem reuocentur, à dijs sunt. Eques Romanus es, & ad hunc ordinem tua te perduxit industria: at mehercules multis quatuordecim sunt clausi. Non omnes curia admittit: castra quoque, quos ad laborem & periculum recipiunt, fastidiosè legunt. Bona mens omnibus patet: omnes ad hoc sumus nobiles. nec reiicit quemquam philosophia, nec eligit: omnibus lucet. Patricius Socrates non fuit: Cleanthes aquam traxit, & rigando hortulo locauit manus: Platonem non accepit nobilem philosophia, sed fecit. Quid est quare desperes his te posse fieri parem? Omnes hi maiores tui sunt, si te illis geris dignum. Geres autem, si hoc protinus tibi persuaseris, à nullo te nobilitate superari. Omnibus nobis totidem ante nos

sunt,

ſunt. nullius non origo vltra memoriam iacet. Plato ait: Neminem regem non ex ſeruis eſſe oriundũ, neminem non ſeruum ex regibus. Omnia iſta longa varietas miſcuit, & ſurſum deorſum fortuna verſauit. Quis ergo generoſus? ad virtutem benè à natura compoſitus. Hoc vnum eſt intuendum. alioqui ſi ad vetera reuocas, nemo non inde eſt, ante quod nihil eſt. A primo mundi ortu, vſque in hoc tempus, perduxit nos ex ſplendidis ſordidiſque alternata ſeries. Non facit nobilem atrium plenum fumoſis imaginibus. nemo in noſtram gloriam vixit: nec quod ante nos fuit, noſtrũ eſt. Animus facit nobilem: cui ex quacumque conditione ſupra fortunam licet ſurgere. Puta itaque te non eſſe equitem Romanum, ſed libertinum: potes hoc conſequi, vt ſolus ſis liber inter ingenuos. Quomodo? inquis. ſi mala bonaque non populo auctore diſtinxeris. Intuendum eſt, non vnde veniant, ſed quò eant. Si quid eſt quod beatam vitam poteſt facere, id bonum eſt ſuo iure: deprauari enim in malum non poteſt. Quid eſt ergo, in quo erratur? cùm omnes beatam vitam optent, quòd inſtrumenta eius pro ipſa habent, & illam dum petunt, fugiunt. Nam cùm ſumma beatæ vitæ, ſit ſolida ſecuritas, & eius inconcuſſa fiducia; ſolicitudinis colligunt cauſſas, & per inſidioſum iter vitæ non tantùm ferunt ſarcinas, ſed trahunt. Ita longiùs ab effectu eius quod

petunt, semper abscedunt, & quò plus operæ impendunt, hoc se magis impediunt, & feruntur retrò. Quod euenit in labyrintho properantibus, ipsa illos velocitas implicat.

EPIST. XLV. Librorum istic inopiam esse quereris. Non refert quàm multos, sed quàm bonos habeas. lectio certa prodest, varia delectat. Qui quò destinauit peruenire vult, vnam sequatur viam, non per multas vagetur. non ire istud, sed errare est. Vellem, inquis, magis libros mihi quàm consilium dares. Ego verò quoscumque habeo mittere paratus sum, & totum horreum excutere: me quoque istò si possem, transferrem, & nisi maturè te finem officij sperarem impetraturum, hanc senilem expeditionem indixissem mihi: nec me Charybdis, & Sylla, & fabulosum istud fretum deterrere potuisset. Transnatassem ista, non solùm traiecissem, dummodo te complecti possem, & pręsens æstimare quantum animo creuisses. Ceterùm quòd libros meos tibi mitti desideras, non magis ideò me disertum puto, quàm formosum putarem, si imaginem meam peteres. Indulgentię scio istud esse, non iudicij: & si modò iudicij est, indulgentia tibi imposuit. Sed qualescumque sunt, tu illos sic lege, tamquam verum quæram adhuc, non sciam, & contumaciter quæram. Non enim me cuiquam mancipaui, nullius nomen fero: multum

multum magnorum virorum iudicio credo, aliquid & meo vindico. Nam illi quoque non inuenta, sed quærenda nobis reliquerunt: & inuenissent forsitan necessaria, nisi & superflua quæsissent. Multum illis temporis verborum cauillatio eripuit, & captiosæ disputationes, quæ acumen irritum exercent. Nectimus nodos, & ambiguam significationem verbis alligamus, deinde dissoluimus. Tantum nobis vacat? iam viuere, iam mori scimus? Tota illò mēte pergendum est, vbi prouideri debet, ne res nos, nō verba, decipiant. Quid mihi vocum similitudines distinguis, quibus nemo vmquā nisi dum disputat, captus est? res fallunt: illas discerne. Pro bonis mala amplectimur: optamus contra id quod optauimus: pugnant vota nostra cum votis, consilia cum consilijs. Adulatio quàm similis est amicitiæ? Non imitatur tantùm illam, sed vincit, & præterit: apertis & propitijs auribus recipitur, & in præcordia ima descendit, eo ipso gratiosa quo lædit. Doce quemadmodum hanc similitudinem dignoscere possim. venit ad me pro amico blandus inimicus: vitia nobis sub virtutum nomine obrepunt: temeritas sub titulo fortitudinis latet: moderatio vocatur ignauia: pro cauto timidus accipitur. In his magno periculo erratur: his certas notas imprime. Ceterùm qui interrogatur, an cornua habeat, non est tam stultus, vt frontem suam tentet:

nec rursus tam ineptus aut hebes, vt non habere se nesciat, quod tu illi subtilissima collectione persuaseris. Sic ista sine noxa decipiunt, quomodo præstigiatorum acetabula & calculi, in quibus fallacia ipsa delectat. Effice, vt quomodo fiat intelligam: perdidi vsum. Idem de istis captionibus dico: quo enim nomine potiùs sophismata appellem? nec ignoranti nocent, nec scientem iuuant. Si vis vtique verborum ambiguitates diducere, hoc nos doce, beatum non eum esse, quem vulgus appellat, ad quem pecunia magna confluxit: sed illum, cui bonum omne in animo est, erectum, & excelsum, & mirabilia calcantem. qui neminē videt, cum quo se commutatum velit: qui hominem ea sola parte æstimat, qua homo est: qui natura magistra vtitur, ad illius leges componitur, sic viuit, quomodo illa præscripsit: cui bona sua nulla vis excutit: qui mala in bonum vertit, certus iudicij, inconcussus, intrepidus: quem aliqua vis mouet, nulla perturbat: quem fortuna, cùm in eum quod habuit telum nocentissimum, vi maxima intorsit, pungit, non vulnerat, & hoc rarò. Nam cetera eius tela, quibus genus humanum debellatur, grandinis more dissultant: quæ incussa tectis, sine vllo habitatoris incommodo crepitat, ac soluitur. Quid me detines in eo, quem tu ipse Pseudomenon appellas, de quo tantum librorum compositum est? Ecce tota mihi

vita mentitur: hanc coargue, hanc ad verum, si acutus es, redige. Necessaria iudicat, quorum magna pars superuacua est: etiam quæ non est superuacua, nihil in se momenti habet in hoc, vt possit fortunatum beatumque præstare. Non enim statim bonum est, si quid necessarium est. Ac proijcimus bonum, si hoc nomen pani aut polentæ damus, & ceteris sine quibus vita non ducitur. Quod bonum est, vtique necessarium est: quod autem necessarium est, non statim bonum est: quoniam quædam necessaria sunt, eadem vilissima. Nemo vsque eò dignitatem boni ignorat, vt illud ad hæc in diem vtilia demittat. Quid ergo? non eò potiùs curam transferes, vt ostendas omnibus, magno temporis impendio quæri superuacua: & multos transisse vitam, dum vitæ instrumenta conquirunt? Recognosce singulos, considera vniuersos: nullius non vita spectat in crastinum. Quid in hoc sit mali, quæris? infinitum. nō enim viuunt, sed victuri sunt: omnia differunt. Etiam si attenderemus, tamen nos vita præcurreret: nunc verò cunctantes quasi aliena transcurrit, & vltimo die finitur, omni perit. Sed ne epistolæ modum excedam, quæ non debet sinistram manum legentis implere: in alium diem hanc litem cum dialecticis differam, nimium subtilibus, & hoc solum curantibus, non & hoc.

EPIST. XLVI. Librum tuum quem

mihi promiseras, accepi, & tamquam lecturus ex commodo adaperui, ac tantùm degustare volui. Deinde blanditus est ipse, vt procederem longiùs: qui quàm disertus fuerit, ex hoc intelligas licet. breuis mihi visus est, cùm esset nec mei, nec tui temporis, sed qui primo adspectu aut T. Liuij, aut Epicuri posset videri. tanta autem dulcedine me tenuit & traxit, vt illum sine vlla dilatione perlegerem. Sol me inuitabat, fames admonebat, nubes minabantur: tamen exhausi totum. Non tantùm delectatus, sed gauisus sum. Quid ingenij iste habuit? quid animi? dicerem, quid impetus? si interquieuisset, si interuallo surrexisset. Nunc non fuit impetus, sed tenor, compositio virilis & sancta. Nihilominus interueniebat dulce illud, & loco lene. Grandis & rectus es. hoc te volo tenere, sic ire. Fecit aliquid & materia. ideò eligenda est fertilis, quæ capiat ingenium, quæ excitet. De libro tuo plura scribam, cùm illum retractauero: nunc verò parùm mihi sedet iudicium, tamquam audierim illa, non legerim. Sine me & inquirere. Non est quod verearis, verum audies. O te hominem felicem, quòd nihil habes, propter quod quisquam tibi tam longè mentiatur! nisi quòd etiam vbi caussa sublata est, mentimur & consuetudinis caussa.

EPIST. XLVII. Libenter ex his qui à te veniunt cognoui, familiariter te cum seruis

feruis tuis viuere. hoc prudentiam tuam, hoc eruditionem decet. Serui ſunt? imò homines. Serui ſunt? imò contubernales. Serui ſunt? imò humiles amici. Serui ſunt? imò conſerui, ſi cogitaueris tantumdem in vtroſque licere fortunæ. Itaque rideo iſtos qui turpe exiſtimant cum ſeruo ſuo cœnare: quare? niſi quia ſuperbiſſima conſuetudo cęnanti domino ſtantium ſeruorum turbam circumdedit. Eſt ille plus quàm capit, & ingenti auiditate onerat diſtentum ventrem, ac deſuetum iam ventris officio, vt maiore opera omnia egerat, quàm ingeſſit: at infelicibus ſeruis mouere labra, ne in hoc quidem, vt loquantur, licet. virga murmur omne compeſcitur: & ne fortuita quidem verberibus excepta ſunt, tuſſis, ſternutamentum, ſingultus: magno malo vlla voce interpellatum ſilentium luitur: nocte tota ieiuni, mutique perſtant. Sic fit, vt iſti de domino loquantur, quibus coràm domino loqui non licet. At illi quibus non tantùm coràm dominis, ſed cum ipſis erat ſermo, quorum os non conſuebatur, parati erant pro domino porrigere ceruicem, periculum imminens in caput ſuum auertere. In conuiuiis loquebantur, ſed in tormentis tacebant. Deinde eiuſdem arrogantiæ prouerbium iactatur. Totidem eſſe hoſtes, quot ſeruos. Non habemus illos hoſtes, ſed facimus. Alia interim crudelia & inhumana prætereo, quòd nec tamquam

quam iumentis abutimur: quòd cùm ad cœnandum discubuimus, alius sputa detergit, alius reliquias temulentorum subditus colligit, alius pretiosas aues scindit: pectus & clunes, certis ductibus circumferens eruditam manum, in frusta excutit. Infelix qui huic vni rei viuit, vt altilia decenter secet. nisi quòd miserior est, qui hoc voluptatis caussa docet, quàm qui necessitatis, discit. Alius vini minister in muliebrem modum ornatus, cum ætate luctatur. Non potest effugere pueritiam, sed retrahitur. iamque militari habitu glaber, destrictis pilis, aut penitus euulsis, tota nocte peruigilat: quam inter ebrietatem domini ac libidinem diuidit, & in cubiculo vir, & in conuiuio puer est. Alius cui conuiuarum censura permissa est, perstat infelix, & exspectat, quos adulatio, & intemperantia aut gulæ, aut linguæ, reuocet in crastinum. Adiice obsonatores, quibus dominici palati notitia subtilis est: qui sciunt, cuius rei illum sapor excitet, cuius delectet adspectus, cuius nouitate nauseabundus erigi possit, quid iam ipsa satietate fastidiat, quid illo die esuriat. Cum his cœnare non sustinet, & maiestatis suæ diminutionem putat, ad eamdem mensam cum seruo suo accedere. Dij melius quòd ex istis dominos habent. Stare ante limen Callisti dominum suum vidi, & eum qui illi impegerat titulum, qui inter reijcula mancipia produxerat, aliis intrantibus
exclu-

excludi. Retulit illi gratiam seruus, ille in primam decuriam coniectus, in qua vocem præco experitur, & ipse illum inuicem apologauit, & ipse non iudicauit domo sua dignum. Dominus Callistum vendidit: sed domino quàm multa Callistus? Vis tu cogitare istum quem seruum tuum vocas, ex iisdem seminibus ortum, eodem frui cœlo, æquè spirare, æquè viuere, æquè mori? Tam tu illum ingenuum videre potes, quàm ille te seruum. Mariana clade quàm multos splendidissimè natos, senatorium per militiam auspicantes gradum, fortuna depressit? alium ex illis pastorem, alium custodem casç fecit. Contemne nunc eius fortunæ hominem, in quam transire, dum contemnis, potes. Nolo in ingentem me locum immittere, & de vsu seruorum disputare, in quos superbissimi, crudelissimi, & contumeliosissimi sumus. Hæc tamen præcepti mei summa est: Sic cum inferiore viuas, quemadmodum tecum superiorem velles viuere. Quoties in mentem venerit, quantum tibi in seruum liceat: veniat in mentem, tantumdem in te domino tuo licere. At ego, inquis, nullum habeo dominum. Bona ætas est. forsitan habebis. nescis qua ætate Hecuba seruire cœperit, qua Crœsus, qua Darij mater, qua Plato, qua Diogenes? Viue cum seruo clementer. comiter quoq; & in sermonẽ admitte, & in consilium, & in conuictum. Hoc loco accla-
mabit

mabit mihi tota manus delicatorum: Nihil hac re humilius, nihil turpius. Hos ego eosdem deprehendam, alienorum seruorum osculantes manum. Ne illud quidem videtis, quàm omnem inuidiam maiores nostri dominis, omnem contumeliam seruis detraxerint? Dominum, patremfamiliæ appellauerunt: seruos (quod etiam in mimis adhuc durat) familiares. Instituerunt diem festum, quo non solùm cum seruis domini vescerentur, sed quo vtique honores illis in domo gerere, ius dicere permiserunt, & domum pusillam rempublicam esse iudicauerunt. Quid ergo? omnes seruos admouebo mensę meæ? non magis quàm omnes liberos. Erras, si existimas me quosdam quasi sordidioris operæ reiecturum, vt puta illum mulionem, & illum bubulcum: non ministerijs illos æstimabo, sed moribus. Sibi quisque dat mores: ministeria casus assignat. Quidam cœnent tecum, quia digni sunt; quidam, vt sint. Si quid enim in illis ex sordida conuersatione seruile est, honestiorum conuictus excutiet. Non est, mi Lucili, quòd amicum tantùm in foro & in curia quæras: si diligenter attenderis, & domi inuenies. Sæpè bona materia cessat sine artifice. tenta, & experire. Quemadmodum stultus est, qui equum empturus, non ipsum inspicit, sed stratum eius ac frænos: sic stultissimus est, qui hominem aut ex veste, aut ex conditione,

quæ

quæ vestis modo nobis circumdata est, æstimat. Seruus est? sed fortasse liber animo. Seruus est? hoc illi nocebit? ostende quis nõ sit. Alius libidini seruit, alius auaritiæ, alius ambitioni; omnes timori. Dabo consularem, aniculæ seruientem; dabo ancillulæ diuitem: ostendam nobilissimos iuuenes mancipia Pantomimorum. Nulla seruitus turpior est, quàm voluntaria. Quare nõ est quòd fastidiosi te deterreant, quò minùs seruis tuis hilarem te pręstes, & nõ superbè superiorem. Colant potiùs te, quàm timeant. Dicet nunc aliquis, me vocare ad pileum seruos, & dominos de fastigio suo deijcere: quod dixi, colant potiùs dominum, quàm timeant. Ita ne, inquit, prorsus colant tamquam clientes, tamquam salutatores? Hoc qui dixerit, obliuiscetur, id dominis parum esse, quod Deo satis est, qui colitur & amatur. Non potest amor cum timore misceri. Rectissimè ergo te facere iudico, quod timeri à seruis tuis non vis, quòd verborum castigatione vteris. Verberibus multa admonentur. non quidquid nos offendit, & lædit. Sed ad rabiem cogunt venire deliciæ, vt quidquid nõ ex voluntate respondit, iram prouocet. Regũ nobis induimus animos. nam illi quoque obliti & virium suarum, & imbecillitatis alienæ, sic excandescunt, sic sæuiunt, quasi iniuriam acceperint: à cuius rei periculo illos fortunę suę magnitudo tutissimos præstat. Nec hoc ignorant,

rant,

rant, ſed occaſionem nocendi captant, querendo. acceperunt iniuriam, vt facerent. Diutius te morari nolo. non eſt enim tibi exhortatione opus. Hoc habent inter cetera boni mores: placent ſibi, & permanent. leuis eſt malitia: ſępè mutatur; non in melius ſed in aliud.

EPIST. XLVIII. Ad epiſtolam quam mihi ex itinere miſiſti, tam longam, quàm ipſum iter fuit, poſteà reſcribam. Seducere me debeo, & quid ſuadeam, circumſpicere. Nam tu quoque qui conſulis, diu an conſuleres cogitaſti: quanto magis hoc mihi faciendum eſt, cùm longiore mora opus ſit, vt ſoluas quæſtionem, quàm vt proponas? Vtique cùm aliud tibi expediat, aliud mihi: iterùm ego tamquam Epicurus loquor. Mihi verò idem expedit, quod tibi: aut non ſum amicus, niſi quidquid agitur ad te pertinens, meum eſt. Conſortium rerum omnium inter nos facit amicitia: nec ſecundi quidquam ſingulis eſt, nec aduerſi. in commune viuitur. Nec poteſt quiſquam beatè degere, qui ſe tantùm intuetur, qui omnia ad vtilitates ſuas conuertit: alteri viuas oportet, ſi vis tibi viuere. Hæc ſocietas diligenter & ſanctè obſeruanda eſt; quæ nos omnes omnibus miſcet, & iudicat aliquod eſſe commune ius generis humani. plurimùm ad illam quoque (de qua loquebar) interiorem ſocietatem amicitiæ colendam proficit. Omnia enim cum amico communia habe-

habebit, qui multa cum homine. Hoc, Lucili virorum optime, mihi ab istis subtilibus præcipi malo, quid amico præstare debeam, quid homini, quàm quot modis Amicus dicatur, & Homo quàm multa significet. In diuersum ecce sapientia & stultitia discedunt. cui accedo? in vtram ire partem iubes? Illi homo pro amico est, huic amicus non est pro homine: ille amicum sibi parat, hic se amico. Tu mihi verba distorques, & syllabas digeris. Scilicet nisi interrogationes vaferrimas struxero, & conclusione falsa à vero nascens mendacium adstrinxero, non potero à fugiendis petenda secernere. Pudet me. in re tam seria senes ludimus. Mus syllaba est: mus autē caseum rodit. syllaba ergo caseum rodit. Puta nunc me istud nō posse soluere: quod mihi ex ista sententia periculum imminet? quod incommodum? Sine dubio verendum est, ne quando in muscipula syllabas capiam, aut ne quando si negligentior fuero, caseum liber comedat. Nisi fortè acutior est illa collectio: Mus syllaba est: syllaba autē caseum non rodit: mus ergo caseum nō rodit. O pueriles ineptias! in hoc supercilia subduximus? in hoc barbā demisimus? hoc est quod tristes docemus & pallidi? Vis scire, quid philosophia promittat generi humano? cōsilium. Alium mors vocat, alium paupertas vrit, alium diuitiæ vel alienæ torquent, vel suę: ille malam fortunā horret, hic se felicitati

suæ

ſuæ ſubducere cupit: hunc homines malè habent, illum dij. Quid mihi luſoria iſta proponis? non eſt iocandi locus. ad miſeros aduocatus es. Opem te laturum naufragis, captis, ægris, egentibus, intentæ ſecuri ſubiectum præſtantibus caput, pollicitus es: quò diuerteris? quid agis? hic cum quo ludis, timet. Succurre, quiſquis eloquentior es, pereuntium pœnis. Omnes vndique ad te manus tendunt, perditæ vitæ, perituræque auxilium aliquod implorant, in te ſpes opeſque ſunt. Rogant vt ex tanta illos volutatione extrahas, vt diſiectis & errantibus clarum veritatis lumen oſtendas. Dic quid natura neceſſarium fecerit, quid ſuperuacuum, quàm faciles leges poſuerit: quàm iucunda ſit vita, quàm expedita, illas ſequentibus; quam acerba & implicita eorum, qui opinioni plus quàm naturæ crediderunt. Quid iſtorum cupiditates demit? quid temperat? Vtinam tantum non prodeſſent! nocent. Hoc tibi, cùm voles, maniſeſtiſſimum faciam, & comminui & debilitari generoſam indolem, in iſtas argutias coniectam. Pudet dicere contra fortunam militaturis, quæ porrigant tela, quemadmodum illos ſubornent. Hac ad ſummum bonum itur? per iſtud philoſophiæ ſunt nigræ, & turpes, infameſque etiam ad album ſedentibus, exceptiones. Quid enim aliud agitis, cùm eum quem interrogatis, ſcientes in fraudem inducitis,

tis, quàm vt formula cecidisse videatur? Sed quemadmodum illum prætor, sic hos philosophia in integrum restituit. Quid disceditis ab ingentibus promissis;& grandia locuti, affecturos vos,vt non magis auri fulgor, quàm gladij perstringat oculos meos, vt ingenti constantia, & quod omnes optant, & quod omnes timent,calcem, ad Grammaticorum elementa descenditis? Quid dicitis? sic itur ad astra? hoc enim est quod philosophia mihi promittit,vt me parem Deo faciat: ad hoc inuitatus sum,ad hoc veni. fidem præsta. Quantum potes ergo,mi Lucili, reduc te ab istis exceptionibus & pręscriptionibus philosophorũ. Aperta decent & simplicia bonitatem. Etiam si multum superesset ætatis, parcè iam dispensandum erat, vt sufficeret necessariis: nunc quæ dementia est, superuacua discere in tanta tẽporis egestate?

EPIST. XLIX. Est quidem, mi Lucili, supinus & negligens, qui in amici memoriam ab aliqua regione admonitus reducitur: tamen repositum in animo nostro desiderium loca interdum familiaria euocant, nec exstinctam memoriam reddunt, sed quiescentem irritant. sicut dolorem lugentium, etiam si mitigatus est tempore, aut seruuli familiaris admissio, aut vestis, aut domus renouat. Ecce Campania, & maximè Neapolis, ad Pompeiorum tuorum conspectum, incredibile est, quàm recens desiderium tui fecerit.

ecerit. Totus mihi in oculis es, cùm maximè à te discedo: video lacrimas combibentẽ, & affectibus tuis inter ipsam coercitionem exeuntibus non satis resistentem. modò amisisse te videor. Quid enim non modò est, si recorderis? Modò apud Sotionem philosophum puer sedi, modò caussas agere cœpi, modò desij velle agere, modò desij posse. Infinita est velocitas temporis, quæ magis apparet respicientibus. Nam ad præsentia intentos fallit: adeò præcipitis fugæ transitus leuis est. Caussam huius rei quæris? quidquid temporis transiit, eodem loco est: pariter aspicitur, vnà iacet: omnia inde in profundum cadunt. & alioquin non possunt longa interualla esse in ea re, quæ tota breuis est. Punctum est quod viuimus, & adhuc puncto minus: sed hoc minimum specie quadam longioris spatij natura diuisit. Aliud ex hoc infantiam fecit, aliud pueritiam, aliud adolescentiam, aliud inclinationem quamdam ab adolescentia ad senectutem, aliud ipsam senectutem. In quàm angusto, quot gradus posuit? Modò te prosecutus sum: & tamen hoc modò, ætatis nostræ bona portio est: cuius breuitatem aliquãdo futuram cogitemus. Non solebat mihi tam velox tẽpus videri. nunc incredibilis cursus apparet: siue quia admoueri lineas sentio, siue quia attendere cœpi & computare damnum meum. Eo magis vtique indignor, aliquos ex hoc tempo-

tempore (quod sufficere nec ad necessaria quidem potest, etiam si custoditum diligentissimè fuerit) in superuacua maiorem partem erogare. Negat Cicero, si duplicetur sibi ætas, habiturum se tempus quo legat Lyricos: eodem modo Dialecticos. Tristiùs inepti sunt. illi ex professo lasciuiunt: hi agere seipsos aliquid existimant. Nec ego nego prospicienda ista: sed prospicienda tantùm, & à limine salutanda, in hoc vnum, ne verba nobis dentur, & aliquid esse in illis magni ac secreti boni iudicemus. Quid te torques & maceras in ea quæstione, quam subtilius est contempsisse, quàm soluere? Securi est, & ex commodo migrantis, minuta conquirere. Cùm hostis instat à tergo, & mouere iussus est miles, excutit necessitas quidquid pax otiosa collegerat. Non vacat mihi verba dubiè cadentia consectari, & vafritiam in illis meam experiri.

Adspice qui coeant populi, quæ mœnia clausis
Ferrum acuant portis.

Magno mihi animo strepitus iste belli circumsonantis exaudiendus est. Demens omnibus meritò viderer, si cùm saxa in munimentum murorum senes fœminæq; congererent; cùm iuuentus intra portas armata signum eruptionis exspectaret, aut posceret; cùm hostilia in portis tela vibraret, & ipsum solū suffossionibus & cuniculis tremeret; sederem otiosus, &

eiuſmodi quæſtiunculas ponens : Quod non perdidiſti, habes : cornua autem non perdidiſti: cornua ergo habes: aliaque ad exemplum huius acutæ delitationis concinnata. Atqui æquè licet demens tibi videar, ſi iſtis impendero operam. & nunc obſideor. Tunc tamen periculum mihi obſeſſo externum immineret, murus me ab hoſte ſecerneret:nũc mortifera mecum ſunt. Non vaco ad iſtas ineptias. ingens negotium in manibus eſt. Quid agam ? mors me ſequitur, fugit vita:aduerſus hęc me doce aliquid. effice ne ego mortem fugiam, vita me non effugiat. Exhortare aduerſus difficilia,de ęquanimitate:aduerſus ineuitabilia, anguſtias temporis mei laxa: doce non eſſe poſitum bonum vitę in ſpatio eius,ſed in vſu: poſſe fieri, imò ſæpe fieri, vt qui diu vixit, parùm vixerit. Dic mihi dormituro, Potes non expergiſci:dic experrecto, Potes non dormire ampliùs. Dic exeunti, Potes nõ reuerti: dic redeunti, Potes non exire. Erras, ſi in nauigatione tantùm exiſtimas minimum eſſe, quo à morte vita diducitur:in omni loco æquè tenue interuallum eſt.Non vbique ſe mors tam propè oſtendit: vbique tam propè eſt. Has tenebras diſcute: & faciliùs ea trades, ad quæ præparatus ſum. Dociles natura nos edidit, & rationẽ dedit imperfectam, ſed quæ perfici poſſet. De iuſtitia mihi, de pietate diſputa,de frugalitate, de pudicitia vtraque, & illa cui alieni corporis

abſti-

abstinentia est, & hac cui sui cura. Si me nolueris per deuia ducere, faciliùs ad id quò tendo, perueniam. Nã (vt ille ait Tragicus) Veritatis simplex oratio est. Ideoque illam implicare nõ oportet. nec enim quidquam minùs conuenit, quàm subdola ista calliditas, animis conantibus magna.

EPIST. L. Epistolam tuam accepi post multos menses, quàm miseras. superuacuum itaque putaui, ab eo qui afferebat, quid ageres, quærere. Valdè enim bonæ memoriæ est, si meminit: & tamen spero te sic iam viuere, vt vbicumque eris, sciam quid agas. Quid enim aliud agas, quàm vt meliorem te ipse quotidie facias, vt aliquid ex erroribus ponas, vt intelligas tua vitia esse, quæ putas rerum? Quædam enim locis & temporibus adscribimus: at illa, quocunque transierimus, secutura sunt. Harpasten, vxoris meæ fatuam, scis hereditarium onus in domo mea remansisse. Ipse enim auersissimus ab istis prodigijs sum. siquando fatuo delectari volo, non est mihi longè quærendus: me rideo. Hæc fatua subitò desiit videre. Incredibilem tibi narro rem, sed veram. nescit esse se cæcam: subinde pædagogum suum rogat, vt migret: ait domum tenebrosam esse. Hoc quod in illa ridemus, omnibus nobis accidere, liqueat tibi. nemo se auarum esse intelligit, nemo cupidum. Cæci tamen ducem quærunt: nos sine duce er-

ramus, & dicimus: Non ego ambitiosus sum, sed nemo aliter Romæ potest viuere. Non ego sumptuosus sum, sed vrbs ipsa magnas impensas exigit. Non est meum vitium quòd iracundus sum, quòd nondum constitui certum genus vitę: adolescentia hæc facit. Quid nos decipimus? non est extrinsecus malum nostrum: intra nos est, in visceribus ipsis sedet. Et ideò difficulter ad sanitatem peruenimus, quia nos ægrotare nescimus. Si curari cœperimus, quando tot morbos, tantásve ægritudines discutiemus? Nunc verò ne quærimus quidem medicum: qui minus negotij haberet, si adhiberetur ad recens vitium. sequerentur teneri & rudes animi, recta monstrantem. nemo difficulter ad naturam reducitur, nisi qui ab illa defecit. Erubescimus discere bonam mentem. at mehercules, turpe est magistrum huius rei quærere. Illud desperandum est, posse nobis casu tantum bonum influere: laborandum est: &, vt verum dicam, ne labor quidem magnus est: si modò, vt dixi, antè animum nostrum formare incipimus, & recorrigere, quā indurescat prauitas eius. Sed nec indurata despero. Nihil est quod non expugnet pertinax opera, & intenta ac diligens cura. Robora in rectū, quamuis flexa, reuocabis: curuatas trabes calor explicat: & aliter natæ, in id finguntur, quod vsus noster exigit: quanto faciliùs animus accipit formam, flexibilis, & omni

ni humore obſequentior? quid enim aliud eſt animus, quàm quodammodo ſe habens ſpiritus? vides autem tanto ſpiritum eſſe faciliorem omni alia materia, quanto tenuior eſt. Illud, mi Lucili, non eſt quod te impediat, quò minùs de nobis benè ſperes, quòd malitia iam nos tenet, quòd diu in poſſeſſione noſtri eſt. Ad neminem antè bona mens venit, quàm mala. omnes præoccupati ſumus, virtutes diſcere, vitia dediſcere: ſed eò maiore animo ad emendationem noſtri debemus accedere, quòd ſemel traditi boni perpetua poſſeſſio eſt. Non dediſcitur virtus. Contraria enim mala in alieno hærent: ideo expelli & exturbari poſſunt: fideliter ſedent, quæ in locum ſuum veniunt. Virtus ſecundum naturam eſt: vitia inimica & infeſta ſunt. Sed quemadmodum virtutes receptæ exire non poſſunt, faciliſque earum tutela eſt: ita initium ad illas eundi arduum. quia hoc primum imbecillæ mentis atque ægræ eſt, formidare inexperta. Itaque cogenda eſt mens, vt incipiat. Deinde non eſt acerba medicina: protinus enim delectat dum ſanat. Aliorum remediorum poſt ſanitatem voluptas eſt: philoſophia pariter & ſalutaris & dulcis eſt.

EPIST. LI. Quomodo quiſque poteſt, mi Lucili: tu iſtic habes Ætnam, illum nobiliſſimum Siciliæ montem: quem quare dixerit Meſſalla vnicum, ſiue Valgius, (apud vtrumque enim legi) non reperio;

cùm plurima loca euomant ignem, non tantùm edita, quod crebriùs euenit, videlicet quia ignis in altissimum effertur, sed etiam iacentia. Nos vtcumq; possumus, contentis sumus Baijs: quas postero die, quàm attigeram, reliqui. locum ob hoc deuitandum, cùm habeat quasdam naturales dotes, quia sibi illum celebrandum luxuria desumpsit. Quid ergo? vlli loco indicendum est odium? minimè: sed quemadmodum aliqua vestis sapienti ac probo viro magis conuenit quàm alia, nec vllum colorem ille odit, sed aliquem putat parùm aptum esse frugalitatem professo: sic regio quoque est, quam sapiens vir, aut ad sapientiam tendens, declinet, tanquam alienam bonis moribus. Itaque de secessu cogitans, numquam Canopum eliget, quamuis neminem Canopus esse frugi vetet. Ne Baias quidẽ. diuersorium vitiorum esse cęperũt. Illic sibi plurimum luxuria permittit: illic tamquam aliqua licentia debeatur loco, magis soluitur. Nõ tantùm corpori, sed etiam moribus salubrem locũ eligere debemus. Quemadmodum inter tortores habitare nolim, sic nec inter popinas quidem. Videre ebrios per littora errãtes, & comessãtiones nauigantium, & symphoniarum cantibus perstrepentes lacus, & alia quæ velut soluta legibus luxuria, nõ tãtùm peccat, sed publicat, quid necesse est? Id agere debemus, vt irritamenta vitiorũ quàm longissimè profugia-

fugiamus. Indurandus est animus, & à blandimentis voluptatum procul abstrahendus. Vna Hannibalem hiberna soluerunt: & indomitum illum niuibus atque Alpibus virum eneruauerunt fomenta Campaniæ. Armis vicit, vitijs victus est. Nobis quoque militandum est: & quidem genere militiæ, quo numquã quies, numquam otium datur. Debellandæ sunt in primis voluptates: quæ (vt vides) sæua quoque ad se ingenia rapuerunt. Si quis sibi proposuerit, quantum operis aggressus sit, sciet nihil delicatè, nihil molliter esse faciendum. Quid mihi cum istis calentibus stagnis? quid cum sudatorijs, in quæ siccus vapor corpora exhausturus includitur? Omnis sudor per laborẽ exeat. Si faceremus, quod fecit Hannibal, vt interrupto cursu rerum, omissóque bello, fouendis corporibus operam daremus: nemo nõ intempestiuam desidiam, victori quoque, nedum vincenti periculosam, meritò reprehenderet. Minus nobis, quàm illis Punica signa sequentibus, licet: plus periculi restat cedentibus, plus operis etiam perseuerantibus. Fortuna mecum bella gerit: nõ sum imperata facturus. iugum non recipio, imò quod maiore virtute faciendum est, excutio: nõ est emolliendus animus. Si voluptati cessero, cedendũ est dolori, cedendum labori, cedendum est paupertati: idem sibi in me iuris esse volet & ambitio, & ira? inter tot affectus distra-

har, imò discerpar. Libertas proposita est: ad hoc præmium laboratur. Quæ sit libertas, quæris? nulli rei seruire, nulli necessitati, nullis casibus: fortunam in æquum deducere. quo die intellexero illam plus posse, nil poterit. Ego illam feram, cùm in manu mors sit? His cogitationibus intentum, loca seria sanctaque eligere oportet. Effeminat animos amœnitas nimia: nec dubiè aliquid ad corrumpẽdum vigorem potest regio. Quamlibet viam iumenta patiuntur, quorum durata in aspero vngula est: in molli palustrique pascuo saginata, citò subteruntur. Et fortior miles ex confragoso venit: segnis est vrbanus & verna. Nullum laborem recusant manus, quæ ad arma ab aratro transferuntur: in primo deficit puluere ille vnctus & nitidus. Seuerior loci disciplina firmat ingenium, aptumque magnis conatibus reddit. Literni honestiùs Scipio, quàm Baijs exsulabat. ruina eius nõ est tam molliter collocanda. Illi quoque, ad quos primos fortuna Romani populi publicas opes transtulit, Caius Marius, & Cneius Pompeius, & Cæsar exstruxerunt quidem villas in regione Baiana, sed illas imposuerunt summis iugis montium. Videbatur hoc magis militare, ex edito speculari latè longeque subiecta. Adspice quam positionem elegerunt, quibus ædificia excitauerunt locis, & qualia: scias non villas esse, sed castra. Habitaturum tu putas vmquam fuisse in Vtica

Cato-

Catonem, vt prænauigantes adulteras dinumeraret, & adspiceret tot genera cymbarum varijs coloribus picta, & fluitantem toto lacu rosam, vt audiret canentium nocturna conuitia? nonne manere ille intra vallum maluisset, quod in vnam noctem manu sua duxisset? Quid ni malit, quisquis vir est, somnum suum classico, quàm symphonia rumpi? Sed satis diu cum Baijs litigauimus, nunquam satis cum vitijs: quæ oro te, mi Lucili, persequere sine modo, sine fine. nam illis quoque nec finis est, nec modus. Proijce quæcumque cor tuum laniant: quæ si aliter extrahi nequirent, cor ipsum cum illis reuellendum erat. Voluptates præcipuè exturba, & inuisissimas habe, latronum more, quos Philetas Ægyptij vocant. in hoc nos amplectuntur, vt strangulent.

EPIST. LII. Quid est hoc, Lucili, quod nos aliò tendentes, aliò trahit, & eò vnde recedere cupimus, impellit? quid colluctatur cum animo nostro, nec permittit nobis quidquam semel velle? Fluctuamus inter varia cōsilia: nihil liberè volumus, nihil absolutè, nihil semper. Stultitia, inquis, est: cui nihil constat, nihil diu placet. Sed quomodo, aut quando nos ab illa reuellemus? Nemo per se satis valet, vt emergat: oportet manum aliquis porrigat, aliquis educat. Quosdā ait Epicurus ad veritatem sine vllius adiutorio cōtendere, ex ijs se fecisse sibi ipsum viam. hos maximè laudat,

quibus ex se impetus fuit, qui seipsos protulerunt. quosdam indigere ope aliena, nõ ituros si nemo præcesserit, sed benè secuturos. ex his Metrodorum ait esse. Egregium hoc quoque, sed secundæ sortis ingenium. Nos ex illa prima nota nõ sumus: benè nobiscum agitur, si in hanc secundam recipimur. Nec hunc quidem cõtempseris hominem, qui alieno beneficio esse saluus potest: & hoc multum est, velle seruari. Præter hęc adhuc inuenies aliud genus hominum, ne ipsum quidẽ fastidiendum, eorum qui cogi ad rectum compellique possunt: quibus non duce tantùm opus sit, sed adiutore, &, vt ita dicam, coactore. Hic tertius color est. Si quæris huius exemplar, Hermachum ait Epicurus talem fuisse. Itaque alteri magis gratulatur, alterum magis suspicit. Quamuis enim ad eumdem finem vterque peruenerit: tamen maior est laus, idem effecisse in difficiliore materia. Puta enim duo ædificia excitata esse, ambo paria, æquè excelsa, æquè magnifica: alterum dura area accepit, illic protinus opus creuit: alterius fundamenta lassarunt, in mollem ac fluidam demissa humum: multumq; laboris exhaustũ est, dum peruenitur ad solidum. Apparet in altero, quidquid factum est: alterius, magna pars & difficilior latet. Quædam ingenia facilia & expedita: quędã manu (quod aiunt) facienda sunt, & in fundamentis suis occupanda. Itaque ego

illum

illum feliciorem dixerim, qui nihil negotij secum habuit: hunc quidem de se meliùs meruisse, qui malignitatem naturæ suæ vicit, & ad sapientiam se non perduxit, sed extraxit. Hoc durum & laboriosum ingenium nobis datum, scias licet. imus per obstantia. Itaque pugnemus, aliquorum inuocemus auxilium. Quem, inquis, inuocabo? hunc, aut illum? Tu verò etiam ad priores reuertere, qui vacant. adiuuare nos possunt, nō tantùm qui sunt, sed & qui fuerunt. Ex iis autem qui sunt, eligamus non eos, qui verba magna celeritate præcipitant, & communes locos voluunt, & in priuato circulantur: sed eos qui vita docent, qui cùm dixerint quid faciendum sit, probant faciendo: qui docent quid vitandum sit, nec vnquam in eo, quod fugiendum dixerint, deprehenduntur. Eum elige adiutorem, quem magis admireris cùm videris, quàm cùm audieris. Nec ideò te prohibuerim hos quoque audire, quibus consuetudo est admittere populum, ac disserere: si modò hoc proposito in turbam prodeunt, vt meliores fiant, faciantque meliores: si non ambitionis hoc caussa exercent. Quid enim turpius philosophia captante clamores? Numquid æger laudat medicum secantem? tacete, fauete, & præbete vos curationi. etiam si exclamaueritis, non aliter audiam, quàm si ad tactum vitiorum vestrorum ingemiscatis. Testari vultis attendere

vos, mouerique rerum magnitudine? sanè liceat. vt quidem iudicetis, & feratis de meliore suffragium, quid ni non permittam? Apud Pythagoram discipulis quinque annis tacendum erat. numquid ergo existimas, statim illis & loqui & laudare licuisse? Quanta autem dementia eius est, quem clamores imperitorum hilarem ex auditorio dimittunt? Quid lætaris, quòd hominibus ijs laudaris, quos non potes ipse laudare? Disserebat populo Fabianus: sed audiebatur modestè. Erumpebat interdum magnus clamor laudantium: sed quem magnitudo rerum euocauerat, non sonus inoffensæ ac molliter lapsæ orationis. Intersit aliquid inter clamorem theatri, & scholæ. est aliqua & laudandi licentia. Omnia rerum omnium, si obseruentur, indicia sunt: & argumentum morum ex minimis quoque licet capere. Impudicum & incessus ostendit, & manus mota, & vnum interdum respōsum, & relatus ad caput digitus, & flexus oculorum. Improbum risus, insanum vultus habitusque demonstrat. Illa enim in apertum per notas exeunt. Qualis quisque sit, scies, si quemadmodum laudetur, aspexeris. Hinc atque illinc philosopho manus auditor intentat, & super ipsum caput mirantium turba cōsistit. non laudatur ille nunc, si intelligas, sed conclamatur. Relinquantur istæ voces illis artibus, quæ propositum habent placere populo: philosophia adoretur.

Per-

Permittendum erit aliquando iuuenibus, sequi impetum animi. tunc autem hoc ex impetu facient, cùm silentium sibi imperare non poterunt. Talis laudatio aliquid exhortationis affert ipsis audientibus, & animos adolescentium exstimulat. Ad rem commoueantur, non ad verba composita. alioqui nocet illis eloquentia si non rerum cupiditatem facit, sed sui. Differam hoc in præsenti. desiderat enim propriam & longam exsecutionem, quemadmodum populo differendum, quid sibi apud populum permittendum sit, quid populo apud se. Damnum quidem fecisse philosophiam, non erit dubium, postquam prostituta est: sed potest in penetralibus suis ostendi, si modò non institorem, sed antistitem nacta est.

EPIST. LIII. Quid non potest mihi persuaderi, cui persuasum est vt nauigarem? Solui mari languido. erat sine dubio cœlum graue sordidis nubibus, quæ ferè aut in aquam, aut in ventum resoluuntur: sed putaui tam pauca millia à Parthenope tua vsque Puteolos surripi posse, quamuis dubio & impendente cęlo. Itaque quò celeriùs euaderem, protinus per altum ad Nesida direxi, præcisurus omnes sinus. Cùm iam eò processissem, vt mea nihil interesset, vtrùm irem, an redirem: primùm æqualitas illa, quę me corruperat, periit. nondum erat tempestas, sed iam inclinatio maris, ac subinde crebrior

fluctus.

fluctus. Cœpi gubernatorem rogare, vt me in aliquo littore exponeret. Aiebat ille, aspera esse & importuosa, nec quidquam se æquè in tempestate timere, quàm terram. Peiùs autem vexabar, quàm vt periculum mihi succurreret. Nausea enim me, segnis hæc & sine exitu, torquebat: quæ bilem mouet, nec effundit. Institi itaque gubernatori, & illum vellet nollet coegi vt peteret littus. Cuius vt viciniam attigimus, non exspecto vt quidquam ex præceptis Virgilij fiat, Obuertant pelago proras, aut anchora de prora iaciatur: sed memor artificij mei veteris, mitto me in mare, quomodo psychrolutam decet, gausapatus. Quæ putas me passum, dum per aspera erepo, dum viam quæro, dum facio? Intellexi, non immeritò nautis terram timeri. Incredibilia sunt, quæ tulerim: cùm me ferre non possem. Illud scito, Vlixem non fuisse tam irato mari natum, vt vbique naufragia faceret nauseator erat: at ego, quocumque nauigare debuero, vicesimo anno perueniam. Vt primùm stomachum (scis non cum mari nauseam effugere) collegi, vt corpus vnctione recreaui, occœpi mecum cogitare, quanta nos vitiorum nostrorum sequeretur obliuio, etiã corporalium, quæ subinde admonẽt sui, nedum illorum quæ eò magis latent, quò maiora sunt. Leuis aliquem motiuncula decipit: sed cùm creuerit, & vera febris exarserit, etiam duro, & per-

& perpessitio confessionem accepit. Pedes dolent, articuli punctiunculas sentiunt: adhuc dissimulamus, & aut talum extorsisse nos dicimus, aut in exercitatione aliqua laborasse. Dubio & incipiente morbo, quæritur nomen: qui talaria cœpit intendere, & vtrosq; pedes dextros fecit, necesse est podagram fateri. Contrà euenit in iis morbis, quibus afficiũtur animi: quò quis peiùs se habet, minùs sentit. Non est quod mireris, Lucili carissime. Nam qui leuiter dormit, & species secundum quietem capit, aliquando dormire se dormiens cogitat: grauis somnus etiam somnia exstinguit, animumque altiùs mergit, quàm vt vti vllo intellectu sinat. Quare vitia sua nemo confitetur? quia etiam nunc in illis est. Somnium narrare, vigilantis est: & vitia sua confiteri, sanitatis indicium est. Expergiscamur ergo, vt errores nostros coarguere possimus. sola autem nos philosophia excitabit, sola somnum excutiet grauem. Illi te totum dedica: dignus illa es; illa te digna est. ite in complexum alter alterius: omnibus aliis rebus te nega, fortiter, apertè. Non est quòd precariò philosopheris. Si æger esses, curam intermisisses rei familiaris, & forensia tibi negotia excidissent: nec quemquam tanti putares, cui aduocatus in caussam descenderes: toto animo id ageres, vt quam primũ morbo liberareris. Quid ergo? non & nunc idem facies? Omnia impedimenta dimitte,

te,& vaca bonæ menti. nemo ad illa n peruenit occupatus. Exercet philosop ia regnum suum: dat tempus, non accipi. Non est res subsiciua: ordinaria est, d mina est: adest, & iubet. Alexander cuid am ciuitati, partem agrorum, & dimidi m rerum omnium, promittenti: Eo, inqu it, proposito veni in Asiam, non vt id acci erem quod dedissetis; sed vt id haberetis quod reliquissem. Itidem philosophia rebus omnibus: Non sum id tempus acce tura, quod vobis superfuerit: sed id habebitis, quod ipsa erogauero. Totam hu conuerte mentem, huic asside, hanc cole: ingens interuallum inter te & ceteros fiat. Omnes mortales multo antecedes, non multo te dij antecedent. Quid inter te & illos interfuturum sit, quæris? diutius erunt. At mehercule magni artificis est, clausisse totum in exiguo. Tantum sapienti sua, quantum Deo omnis ætas patet. Est aliquid, quo sapiens antecedat Deum. ille naturæ beneficio, non suo sapiens est. ecce res magna, habere imbecillitatem hominis, securitatem Dei. Incredibilis vis philosophiæ est, ad omnem fortuitam vim retundendam. Nullum telum in corpore eius sedet: munita est solidaque. quædam defatigat, & velut leuia tela laxo sinu eludit, quædam discutit, & in eum vsque qui miserat respuit.

EPIST. LIV. Longum mihi commeatum dederat mala valetudo: repentè me

me inuasit. Quo genere? inquis. prorsus meritò interrogas: adeò nullum mihi ignotum est. Vni tamen morbo quasi assignatus sum: quem quare Græco nomine appellem, nescio. satis enim aptè dici suspirium potest. Breuis autem valdè, & procellæ similis, impetus est: intra horam ferè desinit. Quis enim diu exspirat? Omnia corporis aut incommoda, aut pericula, per me transierunt: nullum mihi videtur molestius. Quid ni? aliud enim quidquid est, ægrotare est: hoc est, animam agere. Itaque medici, hanc meditationem mortis vocant. Facit aliquando spiritus ille, quod sæpè conatus est. Hilarem me putas hæc tibi scribere, quia effugi? si hoc fine, quasi bona valetudine delector: tam ridiculè facio, quàm ille, quisquis se vicisse putat, cùm vadimonium distulit. Ego verò & in ipsa suffocatione non desii cogitationibus lætis ac fortibus acquiescere. Quid hoc est? inquam. tam sæpè mors experitur me? faciat. at ego illam diu expertus sum. Quãdo, inquis? antequam nascerer. Mors est, non esse id quod antè fuit. sed quale sit, iam scio: hoc erit post me, quod ante me fuit. Si quid in hac re tormenti est, necesse est & fuisse antequam prodiremus in lucem: atqui nullam sensimus tunc vexationem. Rogo non stultissimum dicas, si quis existimet lucernæ peius esse cùm exstincta est, quàm antequam accenderetur? nos quoque & accendimur, & exstin-

exstinguimur:medio illo tempore aliquid patimur. Vtrimque verò alta securitas est. In hoc enim, mi Lucili, nisi fallor, erramus, quòd mortem iudicamus sequi: cùm illa & præcesserit, & secutura sit. Quidquid ante annos fuit, mors est. Quid enim refert, vtrùm non incipias, an desinas? vtriusque rei hic est effectus, non esse. His & huiusmodi exhortationibus tacitis (nam verbis locus non erat) alloqui me non desii: deinde paullatim suspirium illud, quod esse iam anhelitus cœperat, interualla maiora fecit, & retardatum est, ac remansit. Nec adhuc, quamuis desierit, ex natura fluit spiritus. sentio hæsitationem quamdam eius, & moram. Quomodo volet, dum modò non ex animo suspirem. hoc tibi de me recipe: non trepidabo ad extrema: iam præparatus sum: nihil cogito de die. Illum lauda & imitare, quem non piget mori, cùm iuuat viuere. Quæ enim virtus est, cùm eiiciaris, exire? tamen est & hic virtus. Eiicior quidem, sed tamquam exeam. Et ideò numquam eiicitur sapiēs: quia eiici, est inde expelli, vnde inuitus recedas. Nihil inuitus facit sapiens. necessitatem effugit: quia vult quod ipsa coactura est.

EPIST. LV. A gestatione cùm maximè venio, non minùs fatigatus, quàm si tantum ambulassem, quantum sedi. labor est enim, & diu ferri: ac nescio an eò maior, quia contra naturam est: quæ pedes dedit,

dedit, vt per nos ambularemus; oculos, vt per nos videremus. Debilitatem nobis indixere deliciæ: & quod diu noluimus, posse desiuimus: Mihi tamen necessarium erat concutere corpus, vt siue bilis insiderat faucibus, discuteretur; siue ipse ex aliqua caussa spiritus densior erat, extenuaret illum iactatio. quam profuisse mihi sensi. Ideò diutiùs vehi perseueraui, inuitante ipso littore, quod inter Cumas & Seruilii Vatiæ villam curuatur, & hinc mari, illinc lacu, velut angustum iter clauditur. Erat enim à recenti tempestate spissius. Fluctus autem illud (vt scis) frequens & concitatus exęquat: longior tranquillitas soluit, cùm arenis, quæ humore alligantur, succus abscessit. Ex consuetudine tamen mea circumspicere cœpi, an aliquid illic inuenirem, quod mihi bono posset esse: & direxi oculos in villam, quæ aliquando Vatiæ fuit. In hac ille prætorius diues, nulla alia re quàm otio notus, consenuit, & ob hoc vnum felix habebatur. Nam quoties aliquos amicitia Asinii Galli, quoties Seiani odium, deinde amor merserat, (æquè enim offendisse illum, quàm amasse, periculosum fuit) exclamabant homines: O Vatia, solus scis viuere. At ille latere sciebat, non viuere. multum autem interest, vtrùm vita tua otiosa sit, an ignaua. Numquam aliter hanc villam Vatia viuo præteribam, quàm vt dicerem: Vatia hic situs est.

Sed

Sed adeò, mi Lucili, philosophia sacrum quiddam est,& venerabile,vt etiam si quid illi simile est, mendacio placeat. Otiosum enim hominem, seductum existimat vulgus, & securum, & se contentum, sibique viuentem: quorum nihil vlli contingere, nisi sapienti, potest. Ille quidem nulla re sollicitus scit sibi viuere. ille enim (quod est primum) scit viuere. Nam qui res & homines fugit,quem cupiditatum suarum infelicitas relegauit, qui alios feliciores videre non potuit, qui velut timidum atque iners animal, metu oblituit, ille sibi non viuit,sed (quod est turpissimum) ventri, somno, libidini. Non continuò sibi viuit, qui nemini. Adeò tamen magna res est constantia, & in proposito suo perseuerãtia, vt habeat auctoritatem inertia quoque pertinax. De ipsa villa nihil possum tibi certi scribere: frontem enim eius tantùm noui,& exposita: quæ ostendit etiam transeuntibus. Speluncæ sunt duæ magni operis, laxo atrio pares, manufactæ: quarum altera solem non recipit,altera vsque in occidentem tenet. Platanona medius riuus,& à mari & ab Acherusio lacu receptus,Euripi modo diuidit,alendis piscibus (etiam si assiduò exhauritur) sufficiens. Sed illi,cùm mare patet, parcitur:cùm tẽpestas piscatoribus dedit ferias, manus ad parata porrigitur.Hoc tamen est commodissimum in villa,quod Baijas trans parietem habet:incommodis illarum caret, volupta-

luptatibus fruitur. Has laudes eius ipse noui: esse villam totius anni credo. Occurrit enim Fauonio, & illum adeò excipit, vt Baiis neget. non stultè videtur elegisse hunc locum Vatia, in quem otium suum pigrum iam & senile conferret. Sed non multum ad tranquillitatem locus confert: animus est, qui commendat omnia. Vidi ego in villa hilari & amœna mæstos, vidi in media solitudine occupatis similes. Quare non est quod existimes, ideò parùm benè compositum esse te, quòd in Campania non es. quare autem non es? hucusque cogitationes tuas mitte. Conuersari cum amicis absentibus licet: & quidem quoties velis, quamdiu velis. magis hac voluptate, quę maxima est, fruimur, dum absumus. Præsentia enim nos delicatos facit: & quia aliquando vnà loquimur, ambulamus, cùm considemus, cùm diducti sumus, nihil de his quos modò vidimus, cogitamus. & ideò æquo animo ferre debemus absentiam, quia nemo non multum etiam præsentibus abest. Pone hic primùm noctes separatas: deinde occupationes vtrinque diuersas, deinde studia secreta, suburbanas profectiones: videbis non multum esse, quod nobis peregrinatio eripiat. Amicus animo possidendus est. hic autem numquam abest; quemcumque vult, quotidie videt. Itaque mecum stude, mecum cæna, mecum ambula. In angusto viueremus, si quid-

X.

quam

quam esset cogitationibus clausum. Video te, mi Lucili, cùm maximè audio: adeò tecum sum, vt dubitem, an incipiam non epistolas, sed codicillos tibi scribere.

EPIST. LVI. Peream, si est tam necessarium, quàm videtur, silentium in studia seposito. Ecce varius clamor vndique me circumsonat: supra ipsum balneum habito. Propone nunc tibi omnia genera vocum, quæ in odium possunt aures adducere: cùm fortiores exercentur, & manus plumbo graues iactant, cùm aut laborant, aut laborantem imitantur, gemitus audio: quoties retentum spiritum remiserunt, sibilos, & acerbssiimas respirationes: cùm in alipten inertem, & hac plebeia vnctione contentum incidi, audio crepitum illisæ manus humeris: quæ prout plana peruenit, aut concaua, ita sonum mutat. Si verò pilicrepus superuenerit, & numerare cœperit pilas, actum est. Adiice nunc scordalum, & furem deprehensum, & illum cui vox sua in balneo placet. Adiice nunc eos, qui in piscinam cum ingenti impulsæ aquæ sono saliunt. Præter istos, quorum, si nihil aliud, rectæ voces sunt, alipilum cogita, tenuem & stridulam vocem, quò sit notabilior, subinde exprimentem, nec vmquam tacentem, nisi dum vellit alas, & alium pro se clamare cogit. Iam libarij varias exclamationes, & botularium, & crustularium, & omnes popinarum institores, mercem sua quadam

&

: insignita modulatione vendentes. O
e, inquis, ferreum, aut surdum, cui mens
nter clamores tam varios, tam dissonos,
constat! cùm Chrysippum nostrum assidua
salutatio perducat ad mortem. At meher-
cules, ego istum fremitum non magis cu-
ro, quàm fluctum aut deiectum aquæ.
Quamuis audiam cuidam genti hanc v-
nam fuisse caussam, vrbem suam transfe-
rendi, quia fragorem Nili cadentis ferre
non potuit. Magis mihi vox auocare vi-
detur, quàm crepitus. Illa enim animum
abducit; hic tantùm aures implet, ac ver-
berat. In iis quæ me sine auocatione cir-
cumstrepunt, essedas transcurrentes pono,
& fabrum inquilinum, & ferrarium vici-
num, aut hunc qui ad metam sudantem
tabulas experitur & tibias, nec cantat, sed
exclamat. Etiam molestior est mihi so-
nus, qui intermittitur subinde, quàm qui
continuatur. Sed iam me sic ad omnia
ista duraui, vt audire vel pausarium pos-
sim, voce acerbissima remigibus modos
dantem. Animum enim cogo sibi inten-
tum esse, nec auocari ad externa. omnia
licet foris resonent; dum intus nihil tumul-
tus sit, dum inter se non rixentur cupiditas
& timor, dum auaritia luxuriaque non
dissideant, nec altera alteram vexet. Nam
quid prodest totius regionis silentium, si
affectus fremunt?

Omnia noctis erant, placida composta
quiete.

Fal-

Falsum est. nulla placida quies est, nisi quam ratio composuit. nox exhibet molestiam, non tollit, & solicitudines mutat. Nam dormientium quoque insomnia tam turbulenta sunt, quàm dies. Illa tranquillitas vera est, in quam bona mens explicatur. Adspice illum, cui somnus laxæ domus silentio quæritur: cuius aures ne quis agitet sonus, omnis seruorum turba conticuit, & suspensum, accedentium propiùs, vestigium ponitur. Huc nempe versatur atque illuc, somnum inter ægritudines lenem captans: quæ non audit, audisse se queritur. Quid in caussa putas esse? animus illi obstrepit: hic placandus est, huius compescenda est seditio: quem non est quod existimes placidum, si iacet corpus. Interdum quies inquieta est. Et ideò ad rerum actus excitandi, ac tractatione bonarum artium occupandi sumus, quoties nos malè habet inertia sui impatiens. Magni imperatores cùm malè parere militem vident, aliquo labore compescunt, & expeditionibus detinent. numquam vacat lasciuire districtis: nihilq; tam certum est quàm otij vitia negotio discuti. Sæpè videmur tædio rerum ciuilium, & infelicis atque ingratę stationis pænitentia, secessisse: tamen in illa latebra, in quam nos timor & lassitudo coniecit, interdum recrudescit ambitio. Non enim excisa desiit, sed fatigata, aut etiam abiecta, rebus parùm sibi cedentibus. Idem de luxuria dico, quæ

videtur aliquando cessisse: deinde frugalitatem professos sollicitat, atque in media parsimonia voluptates non damnatas, sed relictas petit: & quidem eò vehementiùs, quò occultiùs. Omnia enim vitia in aperto leuiora sunt: morbi quoque tunc ad sanitatem inclinant, cùm ex abdito erumpunt, ac vim suam proferunt. Et auaritiam itaque, & ambitionem, & cetera mala mentis humanę, tunc perniciosissima scias esse, cùm simulata sanitate subsidunt. Otiosi videmur, & non sumus. Nam si bona fide sumus, si receptui cecinimus, si speciosa contempsimus, vt paulò antè dicebam, nulla res nos auocabit, nullus hominum auiumque concentus interrumpet cogitationes bonas, solidasque & iam certas. Leue illud ingenium, nec se adhuc reduxit introrsus, quod ad vocem ex accidenti erigitur. Habet intus aliquid solicitudinis, & concepti pauoris, quod illum curiosum facit, vt ait Virgilius noster:

Et me, quem dudum non vlla iniecta
mouebant
Tela, nec aduerso glomerati ex agmine
Graij,
Nunc omnes terrent auræ, sonus excitat omnis
Suspensum, & pariter comitique onerique timentem.

Prior ille sapiens est, quem non tela vibrantia, non arietata inter se arma agminis densi, non vrbis impulsæ fragor terri-

tat: hic alter imperitus est, rebus suis timet, ad omnem crepitum expauescens, quem vna quælibet vox pro fremitu accepta deiecit, quem motus leuissimi exanimant. Timidum illum sarcinæ faciunt. Quemcumque ex istis felicibus elegeris, multa trahentibus, multa portantibus videbis illum comitique onerique timentem. Tunc ergo te scito esse compositum, cùm ad te nullus clamor pertinebit: cùm te nulla vox tibi excutiet: non si blandietur, non si minabitur, non si inani sono varia circumstrepet. Quid ergo? non aliquando commodius est, carere conuicio? fateor. Itaque ego ex hoc loco migrabo: experiri & exercere me volui. Quid necesse est diutiùs torqueri: cùm tam facile remedium Vlixes sociis etiam aduersus Sirenas dederit, & inuenerit?

EPIST. LVII. Cum Bajis deberem Neapolim repetere, facilè credidi tempestatem esse, ne iterùm nauem experirer. sed tantum luti tota via fuit, vt possem videri nihilominus nauigasse. Totum athletarum fatum mihi illo die perpetiendum fuit. à ceromate nos haphe excepit, in Crypta Neapolitana. Nihil illo carcere longius, nihil illis faucibus obscurius: quæ nobis præstant, non vt per tenebras videamus, sed vt ipsas. Ceterùm etiam si locus haberet lucem, puluis auferet, in aperto quoque res grauis & molesta: quid illic, vbi in se volutatur, & cùm sine vllo spiramento

mento

mento sit inclusus, in ipsos à quibus excitatus est recidit? Duo incommoda inter se contraria simul pertulimus. eadem via, eodem die, & luto & puluere laborauimus. Aliquid tamen mihi illa obscuritas, quod cogitarem, dedit. sensi quemdam ictum animi, & sine metu mutationem, quam insolitæ rei nouitas simul & fœditas fecerat. Non de me nunc tecum loquor, qui multum ab homine tolerabili, ne dum à perfecto absum, sed de illo in quem ius fortuna perdidit: huius quoque ferietur animus. mutabitur color. Quædam enim, mi Lucili, nulla virtus effugere potest: admonet illam natura mortalitatis suæ. Itaque & vultum adducet ad tristitiam, & inhorrescet ad subita, & caligabit, si vastam altitudinem in crepidine eius constitutus despexerit. Non est hic timor, sed naturalis affectio inexpugnabilis rationi. Itaque fortes quidam, & paratissimi fundere suum sanguinem, alienum videre non possunt: quidam ad vulneris noui, quidam ad veteris & purulenti tractationem inspectationemque concidunt, & linquuntur animo: alij gladium faciliùs recipiunt, quàm vident. Sensi ergo (vt dicebam) quamdam non quidem perturbationem, sed mutationem: rursus, ad primum conspectum redditæ lucis, alacritas incogitata rediit & iniussa. Illud deinde mecum loqui cœpi, quàm ineptè quædam magis ac minùs timeremus, cùm omnium idem finis esset.

Quid enim interest, vtrùm supra aliquem vigiliarium ruat an mons, an turris? nil inuenies. Erunt tamen qui hanc ruinam magis timeant, quamuis vtraque mortifera æquè sit. Adeò non effectus, sed efficientia timor spectat. Nunc me putas de Stoicis dicere, qui existimāt animam hominis magno pondere extriti permeare non posse, & statim spargi, quia non fuerit illi exitus liber: ego verò non facio. qui hoc dicunt, videntur mihi errare. Quemadmodum flamma non potest opprimi, nam circa id diffugit, quo vrgetur: quemadmodum aer verbere aut ictu non læditur, nec scinditur quidem, sed circa id cui cessit refunditur: sic animus qui ex tenuissimo constat, deprehendi non potest, nec intra corpus affligi: sed beneficio subtilitatis suæ, per ipsa quibus premitur, erumpit. Quomodo fulmini, etiam cùm latissimè percussit ac fulsit, per exiguum foramen est reditus: sic animo, qui adhuc tēnuior est igne, per omne corpus fuga est. Itaque de illo quærendum est, an possit immortalis esse. hoc quidem certum habe, si superstes est corpori, propter hoc illum nullo genere posse perire, propter quod non perit: quoniam nulla immortalitas cum exceptione est, nec quidquam noxium æterno est.

EPIST. LVIII. Quanta verborum nobis paupertas, imò egestas sit, numquā magis quàm hodierno die intellexi. Mil-

le

le res inciderunt, cùm fortè de Platone loqueremur, quæ nomina desiderarent, nec haberent: quædam verò cùm habuissent, fastidio nostro perdidissent. Quis autem ferat in egestate fastidium? Hunc quem Græci œstrum vocant, pecora peragentem, & totis saltibus dissipantem, asilum nostri vocabant. hoc Virgilio licet credas:

Et lucum Silari iuxta ilicibusque virentem
Plurimus Alburnum volitans, cui nomen asilo
Romanum est, œstrum Graci vertere vocantes,
Asper, acerba sonans, quo tota exterrita siluis
Diffugiunt armenta.

Puto intelligi istud verbum interisse. Ne te longè differam, quædam simplicia in vsu erant, sicut cernere ferro inter se dicebant. Idem Virgilius hoc probabit tibi:

——*Stupet ipse Latinus,*
Ingentes, genitos diuersis partibus orbis,
Inter se coiisse viros, & cernere ferro.

quod nunc decernere dicimus, simplicis illius verbi vsus amissus est. Dicebant antiqui, si iusso, id est, si iussero. Hoc nolo mihi credas: sed fide Virgilio:

Cetera quà iusso, mecum manus inferat arma.

Non id ago nunc hac diligentia, vt ostendā quantum tēpus apud grammaticum per-

diderim: ſed vt ex hoc intelligas, quantum apud Ennium & Attium, verborum ſitus occupauerit: cùm apud hunc quoque, qui quotidie excutitur, aliqua nobis ſubducta ſint. Quid, inquis, ſibi iſta vult præparatio? quò ſpectat? Non celabo te. cupio, ſi fieri poteſt propitiis auribus tuis, Eſſentiam dicere: ſin minùs, dicam & iratis. Ciceronem auctorem huius verbi habeo, puto locupletem. ſi recentiorem quæris; Fabianum, diſertum & elegantem, orationis, etiam ad noſtrum faſtidium, nitidę. Quid enim fiet, mi Lucili? quomodo dicetur οὐσία res neceſſaria, naturam continens, fundamentum omnium? Rogo itaque permittas mihi hoc verbo vti. nihilominus dabo operam, vt ius à te datum parciſſimè exerceã: fortaſſe contentus ero mihi licere. Quid proderit facilitas tua, cum ecce id nullo modo Latinè exprimere poſſim, propter quod linguæ noſtræ conuicium feci? Magis damnabis anguſtias Romanas, ſi ſcieris vnam ſyllabam eſſe, quam mutare non poſſim. Quę hæc ſit, quæris? τὸν. Duri tibi videbor ingenij: in medio poſitum, poſſe ſic transferri, vt dicam, Quod eſt. Sed multum intereſſe video. cogor verbum pro vocabulo ponere: ſed id ſi neceſſe eſt, ponam. Quod eſt, Sex modis hoc à Platone dici, amicus noſter homo eruditiſſimus hodierno die dicebat. Omnes tibi exponam, ſi antè indicauero eſſe aliquod genus, eſſe & ſpeciem. Nunc enim primum illud ge-
nus

nus quærimus, ex quo ceteræ species suspensæ sunt, à quo nascitur omnis diuisio, quo vniuersa comprehensa sunt. Inuenietur autem, si cœperimus singula retrò legere, sic enim perducemur ad primum. Homo species est, vt Aristoteles ait: equus species est, canis species. ergo commune aliquod quærendum est his omnibus vinculum, quod illa complectatur, & sub se habeat. Hoc quid est? animal. Ergo genus esse cœpit omnium horum quæ modò retuli, hominis, equi, canis, animal! Sed sunt quædam, quæ animam habent, nec sunt animalia. placet enim satis & arbustis animam inesse. itaque & viuere illa, & mori dicimus. Ergo animantia superiorem tenebunt locum, quia animalia in hac forma sunt, & sata. Quædam anima carent, vt saxa. itaque aliquid erit animantibus antiquius, scilicet corpus. hoc sic diuidam, vt dicam corpora omnia aut animata esse, aut inanimantia. Etiamnum est aliquid superius, quàm corpus. Dicimus enim quædam corporalia esse, quædam incorporalia. Quid ergo erit ex quo hęc diducantur? illud cui nomen modò parùm proprium imposuimus, Quod est. Sic enim in species secabitur, vt dicamus: Quod est, aut corporale est, aut incorporale. Hoc ergo genus est primum & antiquissimum, &, vt ita dicam, generale: cetera genera quidem sunt, sed specialia, tamquam homo genus est. Habet enim in se nationum

ſpecies, Græcos, Romanos, Parthos: colorum, albos, nigros, flauos: habet ſingulos, Catonem, Ciceronem, Lucretium. Itaque qua multa continet, in genus cadit: qua ſub alio eſt, in ſpeciem. Illud genus, Quod eſt, generale, ſupra ſe nihil habet. Initium rerum eſt. omnia ſub illo ſunt. Stoici volunt ſuperponere huic etiam aliud genus magis principale: de quo ſtatim dicam, ſi priùs illud genus, de quo locutus ſum, meritò primum poni docuero, cùm ſit rerum omnium capax. Quod eſt, in has ſpecies diuido, vt ſint corporalia, aut incorporalia. Nihil tertium eſt. Corpus quomodo diuido? vt dicam, aut animantia ſunt, aut inanimantia. Rurſus animantia quemadmodum diuido? vt dicam, quædam animum habent, quædam tantùm animam: aut ſic: quædam impetum habent, incedunt, tranſeunt; quædam ſolo affixa, radicibus aluntur & creſcunt. Rurſus animalia in quas ſpecies ſeco? aut mortalia ſunt, aut immortalia. Primum genus Stoicis quibuſdam videtur, Quid: ſed quare videatur, ſubiiciam. In rerum (inquiunt) natura quædam ſunt, quædam non ſunt. Et hæc autem quę non ſunt, rerum natura complectitur, quę animo ſuccurrunt, tamquam Centauri, Gigantes, & quidquid aliud falſa cogitatione formatum, habere aliquam imaginem cœpit, quamuis non habeat ſubſtantiam. Nunc ad id quod tibi promiſi, reuertor, quomodo quæcumque ſunt, in

ſex

ſex modos Plato partiatur. Primùm illud: Quod eſt, nec viſu, nec tactu, nec vllo ſenſu comprehenditur: cogitabile eſt, quod generaliter eſt. tamquam homo generalis ſub oculos non venit, ſed ſpecialis venit, vt Cicero & Cato. Animal non videtur, ſed cogitatur: videtur autem ſpecies eius, equus & canis. Secundum ex his quæ ſunt, ponit Plato, quod eminet & exſuperat omnia. Hoc ait per excellentiam eſſe. vt poeta communiter dicitur. omnibus enim verſus facientibus hoc nomen eſt. ſed iam apud Græcos in vnius notam ceſſit. Homerum intelligas, cùm audieris poetam. Quid ergo hoc eſt? Deus, ſcilicet maior ac potentior cunctis. Tertium genus eſt eorum, quæ propriè ſunt: innumerabilia hæc ſunt, ſed extra noſtrum poſita conſpectum. Quæ ſunt, interrogas? propria Platonis ſupellex eſt. Ideas vocat: ex quibus omnia, quæcumque videmus, fiunt: & ad quas cuncta formantur. Hæ immortales, immutabiles, inuiolabiles ſunt. Quid ſit Idea, id eſt, quid Platoni eſſe videatur, audi. Idea eſt eorum, quæ natura fiunt, exemplar æternum. Adiiciam definitioni interpretationem, quò tibi res apertior fiat. Volo imaginem tuam facere. exemplar picturæ te habeo, ex quo capit aliquem habitum mens, quem operi ſuo imponat. Ita illa quæ me docet & inſtruit facies, à qua petitur imitatio, Idea eſt. Talia ergo exemplaria infinita habet

natura rerum, hominum, piscium, arborum: ad quæ, quodcumque fieri ab illa debet, exprimitur. Quartum locum habet εἶδος. Quid sit hoc εἶδος, attendas oportet: & Platoni imputes, non mihi, hanc rerum difficultatem. nulla est autem sine difficultate subtilitas. Paullo antè pictoris imagine vtebar. ille cùm reddere Virgilium coloribus vellet, ipsum intuebatur: Idea erat Virgilij facies, futuri operis exemplar: ex hac quod artifex trahit, & operi suo imposuit, εἶδος est. Quid intersit, quæris? alterum exemplar est, alterum forma ab exemplari sumpta, & operi imposita. alteram artifex imitatur, alteram facit. Habet aliquam faciem statua: hæc est Idos. habet aliquam faciem exemplar ipsum, quod intuens opifex, statuam figurauit: hæc Idea est. Etiamnum aliam desideras distinctionem? Idos in opere est: Idea extra opus: nec tantùm extra opus est, sed ante opus. Quintum genus est eorum, quæ communiter sunt. hæc incipiunt ad nos pertinere: hic sunt omnia, homines, pecora, res. Sextum genus eorum est, quæ quasi sunt, tamquam inane, tamquam tempus. Quæcumque videmus ac tangimus, Plato in illis non numerat, quæ esse propriè putat. Fluunt enim, & assidua diminutione atque adiectione sunt. Nemo nostrum idem est in senectute, qui fuit iuuenis. nemo est manè, qui fuit pridie. Corpora nostra rapiuntur fluminum more.

re. quidquid vides, currit cum tempore. nihil ex his quæ videmus, manet. Ego ipse dum loquor mutari ista, mutatus sum. Hoc est quod ait Heraclitus: *In idem flumen bis non descendimus*. Manet idem fluminis nomen, aqua transmissa est. Hoc in amne manifestius est, quàm in homine. sed nos quoque non minùs velox cursus præteruehit: & ideò admiror dementiam nostram, quòd tantoperè amamus rem fugacissimam, corpus, timemusque ne quando moriamur: cùm omne momētum, mors prioris habitus sit. Vis tu timere, ne semel fiat quod quotidie fit? De homine dixi, fluida materia & caduca, & omnibus obnoxia casibus: mundus quoque, æterna res & inuicta, mutatur, nec idem manet. Quamuis enim omnia in se habeat quæ habuit, aliter habet quàm habuit, ordinem mutat. Quid, inquis, ista subtilitas mihi proderit? si me interrogas, nihil. Sed quemadmodū ille cælator oculos diu intētos ac fatigatos remittit atque auocat, &, vt dici solet, pascit: sic nos animum aliquādo debemus relaxare, & quibusdam oblectamentis reficere. sed ipsa oblectamenta opera sint: ex his quoque, si obseruaueris, sumes quod possit fieri salutare. Hoc ego, mi Lucili, soleo facere: ex omni natione, etiam si à philosophia longissimè auersa est, eruere aliquid conor, & vtile efficere. Quid de istis capiam, quæ modò tractauimus, remotis à reformatio-

ne morum? quomodo meliorem me facere Ideæ Platonicæ possunt? quid ex istis traham, quod cupiditates meas comprimat? Vel hoc ipsum, quòd omnia ista quę sensibus seruiunt, quæ nos accēdunt & irritant, negat Plato ex iis esse quæ verè sint. Igitur ista imaginaria sunt, & ad tempus aliquam faciem ferunt: nihil horū stabile, nec solidum est. & nos tamen cupimus tanquam aut semper futura, aut semper habituri. Imbecilli fluidique per interualla consistimus: mittamus animum ad illa, quæ æterna sunt. miremur in sublimi volitantes rerum omnium formas: Deumque inter illa versantem, & prouidentem, quemadmodum quæ immortalia facere non potuit, quia materia prohibebat, defendat à morte, ac ratione vitium corporis vincat. Manent enim cuncta, non quia æterna sunt, sed quia defenduntur cura regentis. Immortalia tutore non egent: hęc conseruat artifex, fragilitatem materiæ vi sua vincens. Contemnamus omnia, quæ adeò pretiosa non sunt, vt an sint omnino, dubium sit. Illud simul cogitemus, si mundum ipsum non minùs mortalem, quàm nos sumus, prouidentia periculis eximit, posse tandem aliquatenus nostra quoque prouidentia longiorem prorogari huic corpusculo moram, si voluptates, quibus pars maior perit, potuerimus regere & coercere. Plato ipse ad senectutem se diligentia pertulit. Erat quidem

corpus

corpus validum ac forte sortitus,& illi nomen latitudo pectoris fecerat: sed nauigationes ac pericula multum detraxerunt viribus: parsimonia tamen, & eorum quæ auiditatem euocant modus,& diligens sui tutela, perduxit illum ad senectutem, multis prohibentibus caussis. Nam hoc scis, puto,Platoni diligentię suæ beneficio contigisse,quòd natali suo decessit, & annum vnum atque octogesimum impleuit, sine vlla deductione. Ideò Magi, qui fortè Athenis erant,immolauerunt defuncto, amplioris fuisse sortis quàm humanæ rati, quia consummasset perfectissimum numerum,quem nouem nouies multiplicata componunt. Non dubito, quin paratus esset paucos dies ex ista summa, & sacrificium, remittere. Potest frugalitas producere senectutem. quam vt non puto concupiscendam,ita ne recusandam quidem. Iucundum est esse secum quàm diutissimè, cùm quis se dignum quo frueretur, effecit. Itaque de isto feremus sententiam, an oporteat fastidire senectutis extrema, & finem non opperiri, sed manu facere. Propè est à timente, qui fatum segnis expectat: sicut ille vltra modum deditus vino est, qui amphoram exsiccat, & fæcem quoque exsorbet. De hoc tamen quæremus, pars summa vitæ, vtrùm fæx vitæ hæc sit, an liquidissimum ac purissimum quiddam: si modò mens sine iniuria est, & integri sensus animum iuuant,
nec

nec defectum & præmortuum corpus est. Plurimum enim refert, vitam aliquis extendat, an mortem. At si inutile ministeriis est corpus, quid ni oporteat educere animum laborantem? & fortasse paullò antè quàm debet, faciendum est, ne cùm fieri debeat, facere non possis: & cùm maius periculum sit malè viuendi, quàm citò moriendi, stultus est qui non exigui temporis mercede, magnæ rei aleam redimit. Paucos longissima senectus ad mortem sine iniuria pertulit. multis iners vita sine vsu iacuit sui: Quanto deinde crudelius iudicas, aliquid ex vita perdidisse, quamuis finienda? Noli me inuitus audire, tamquam ad te iam pertineat ista sententia: sed quid dicam æstima. Non relinquam senectutem, si me totum mihi reseruabit: totum autem ab illa parte meliore. At si cœperit concutere mentē, si partes eius cōuellere, si mihi non vitam reliquerit, sed animam: prosiliam ex ædificio putrido ac ruenti. Morbum morte non fugiam, dumtaxat sanabilem, nec officientem animo: non afferam mihi manus propter dolorem. sic mori, vinci est. Hunc tamen si sciero perpetuò mihi esse patiendum: exibo non propter ipsum, sed quia impedimento mihi futurus est ad omne, propter quod viuitur. Imbecillus est & ignauus, qui propter dolorem moritur: stultus, qui doloris caussa viuit. Sed in longum exeo. est præterea materia quę ducere diem possit.

ſit. Et quomodo finē vitæ imponere poterit, qui epiſtolę nō poteſt? Vale ergo: quod libentiùs quàm mortes meras lecturus es.

EPIST. LIX. Magnam ex epiſtola tua percepi voluptatem. permitte enim mihi vti verbis publicis; nec illa ad ſignificationem Stoicam reuoca. Vitium eſſe voluptatem credimus. Sit ſanè: ponere tamen illam ſolemus, ad demonſtrandum animi hilarem affectionem. Scio, inquam, & voluptatem (ſi ad noſtrum album verba dirigimus) rem infamem eſſe, & gaudium niſi ſapienti non contingere. Eſt enim animi elatio, ſuis bonis viribuſque fidentis. vulgò tamen ſic loquimur, vt dicamus, magnum gaudium nos ex illius conſulatu, aut ex nuptijs, aut ex partu vxoris percepiſſe: quæ adeò non ſunt gaudia, vt ſæpè initia futuræ triſtitiæ ſint. Gaudio autem iunctum eſt, non deſinere, nec in contraria verti. Itaque cùm dicit Virgilius noſter: *Et mala mentis Gaudia;* diſertè quidem dicit, ſed parùm propriè: nullum enim malum gaudium eſt. Voluptatibus hoc nomen impoſuit, & quod voluit, expreſſit: ſignificauit enim homines, malo ſuo lætos. tamen ego non immeritò dixeram, cepiſſe me magnam ex epiſtola tua voluptatem. quamuis enim ex iuſta cauſſa imperitus homo gaudeat, tamen affectum eius impotentem, & in diuerſa ſtatim inclinaturum, voluptatem voco, opinione falſi boni motam, immoderatam

tam

tam & immodicam. Sed vt ad propositum reuertar, audi quid me in epistola tua delectauerit. Habes verba in potestate: non effert te oratio, nec longiùs quàm destinasti, trahit. Multi sunt, qui ad id quod non proposuerant scribere, alicuius verbi decore placentis vocentur; quod tibi nõ euenit. pressa sunt omnia, & rei aptata. Loqueris quãtum vis, & plus significas quàm loqueris. Hoc maioris rei indicium est: apparet animum quoque nihil habere superuacui, nihil tumidi. Inuenio tamen translationes verborum, vt non temerarias, ita quæ periculum sui fecerint. Inuenio imagines: quibus si quis nos vti vetat, & poetis illas solis iudicat esse concessas, neminem mihi videtur ex antiquis legisse, apud quos nondum captabatur plausibilis oratio. Illi qui simpliciter, & demonstrandę rei caussa eloquebantur. parabolis referti sunt: quas existimo necessarias, non ex eadem caussa qua poetis, sed vt imbecillitatis nostræ adminicula sint, & vt discentem & audientem in rem præsentem adducant. Sextium ecce cum maximè lego, virum acrem, Græcis verbis, Romanis moribus philosophantem. mouit me imago ab illo posita: ire quadrato agmine exercitum, vbi hostis ab omni parte suspectus est, pugnæ paratum. Idem, inquit, sapiens facere debet: omnes virtutes suas vndique expandat, vt vbicumque infesti aliquid oritur, illic parata præsidia

sint,

sint, & ad nutum regentis sine tumultu respondeant. Quod in exercitibus his quos imperatores magni ordinant, fieri videmus, vt imperium ducis simul omnes copiæ sentiant, sic dispositę, vt signum ab vno datum, peditē simul equitemque percurrat: hoc aliquanto magis necessarium esse nobis, Sextius ait. Illi enim sæpè hostem timuere sine caussa, tutissimumque illis iter, quod suspectissimū fuit: nil stultitia pacatum habet. tam supernè illi metus est, quàm infrà. vtrumque trepidat latus. Sequuntur pericula & occurrūt, ad omnia pauet: imparata est, & ipsis terretur auxiliis. Sapiens autem, ad omnem incursum munitus & intentus, non si paupertas, non si luctus, nō si ignominia, non si dolor impetum faciat, pedem referet Interritus & contra illa ibit, & inter illa. Nos multa alligant, multa debilitant: diu in istis vitijs iacuimus. elui difficile est. non enim inquinati sumus, sed infecti. Ne ab alia imagine ad aliam transeamus, hoc quæram, quod mecū sępè dispicio, quid ita nos stultitia tam pertinaciter teneat? Primò quia nō fortiter illam repellimus, nec toto ad salutem impetu nitimur: deinde, quia illa quæ à sapientibus viris reperta sunt, non satis credimus, nec apertis pectoribus haurimus, le uiterque tam magnæ rei insistimus. Quemadmodum autem potest aliquis, quantum satis sit, aduersus vitia discere, qui quantum à vitijs vacat, discit?

discit? Nemo nostrum in altum descendit: summa tantùm decerpsimus: & exiguum temporis impendisse philosophiæ, satis abundeque occupatis fuit. Illud præcipuè impedit, quòd citò nobis placemus: si inuenimus qui nos bonos viros dicant, qui prudentes, qui sanctos, agnoscimus. Nec sumus modica laudatione contenti: quidquid in nos adulatio sine pudore congessit, tamquam debitum prendimus: optimos nos esse, sapientissimos affirmantibus assentimur, cùm sciamus illos sæpè mentiri. Adeoque indulgemus nobis, vt laudari velimus in id, cui contraria cum maximè facimus. Mitissimum ille se in ipsis supplicijs audit, in rapinis liberalissimum, in ebrietatibus ac libidinibus temperatissimum. Sequitur itaque, vt ideò mutari nolimus, quia nos optimos esse credimus. Alexander cùm iam in India vagaretur, & gentes, ne finitimis quidem satis notas, bello vastaret, in obsidione cuiusdã vrbis dum circuit muros, & dum imbecillissima mœnium quærit, sagitta ictus, diu persedere, & incœpta agere perseuerauit. Deinde cùm, represso sanguine, sicci vulneris dolor cresceret, & crus equo suspensum paullatim obtorpuisset, coactus absistere: Omnes, inquit, iurant me Iouis esse filium, sed vulnus hoc hominem esse me clamat. Idem nos faciamus: cùm pro sua quemque portione adulatio infatuat, dicamus: Vos quidem me dicitis pruden-
tem

tem esse: ego autem video quàm multa inutilia concupiscam, nocitura optem. ne hoc quidem intelligo, quod animalibus satietas monstrat, quis cibo debeat esse, quis potioni modus: quantum capiam, adhuc nescio. Iam docebo, quemadmodum intelligas te non esse sapientem? Sapiens ille est, qui plenus gaudio, hilaris & placidus, inconcussus, cum dijs ex pari viuit. Nunc ipse te consule, si numquam mœstus es, nulla spes animum tuum futuri exspectatione sollicitat, si per dies noctesque par & æqualis animi tenor, erecti & placentis sibi est: peruenisti ad humani boni summam. Sed si appetis voluptates, & vndique, & omnes: scito tantum tibi ex sapientia, quantum ex gaudio, deesse. Ad hoc cupis peruenire; sed erras, qui inter diuitias illuc venturum esse te speras. Inter honores gaudium, id est, inter solicitudines, quæris? ista quæ sic petis, tamquam datura lætitiam ac voluptatẽ, caussæ dolorum sunt. Omnes, inquam, illi tendunt ad gaudium: sed vnde stabile magnumque consequantur, ignorant. Ille ex conuiuiis & luxuria: ille ex ambitione, & circumfusa clientium turba: ille ex amica: alius ex studiorum liberalium vana ostentatione, & nihil sanantibus litteris. Omnes istos oblectamenta fallacia & breuia decipiunt: sicut ebrietas, quæ vnius horæ hilarem insaniam, longi temporis tædio pensat. sicut plausus & acclamationis

nis secundæ fauor, qui magna solicitudine & partus est, & expiandus. Hoc ergo cogita, hunc esse sapientiæ effectum, gaudij æqualitatem. Talis est sapientis animus, qualis mundi status super Lunam. semper illic serenum est. Habes ergo, quare velis sapiens esse: quia numquam sine gaudio est. Gaudium hoc non nascitur, nisi ex virtutum conscientia. Non potest gaudere, nisi fortis, nisi iustus, nisi temperans. Quid ergo, inquis? stulti ac mali non gaudent? non magis, quàm prædam nacti leones. Cùm fatigauerunt se vino & libidinibus, cùm illos nox inter vina defecit, cùm voluptates angusto corpori vltrà quàm capiebat ingestæ suppurare cœperunt, tunc exclamant miseri Virgilianum illum versum:

Namque vt supremam falsa inter gaudia noctem
Egerimus, nosti.

Omnem luxuriosi noctem inter falsa gaudia, & quidem tamquam supremam, agunt. Illud gaudium, quod deos deorumque æmulos sequitur, non interrumpitur, non desinit. desineret, si sumptum esset aliunde; sed quia non est alieni muneris, nec arbitrij quidem alieni. Quod non dedit fortuna, non eripit.

EPIST. LX. Queror, litigo, irascor. Etiamnum optas quod tibi optauit nutrix tua, aut pædagogus, aut mater? Nondum intelligis, quantũ mali optauerint? O quã

inimi-

inimica nobis sunt vota nostrorum! eò quidem inimiciora, quò cessère feliciùs. Iam non admiror, si omnia nos à prima pueritia mala sequuntur: inter exsecrationes parentum creuimus. Exaudiant quoque dij nostram pro votis vocem gratuitam. Quousque poscemus aliquid deos, quasi nondum ipsi alere nos possimus? Quàm diu sationibus implebimus magnarum vrbium campos? quàm diu nobis populus metet? quàm diu vnius mensæ frumentum multa nauigia, & quidem non ex vno mari, subuehent? Taurus paucissimorum iugerum pascuis impletur: vna silua elephantis pluribus sufficit: homo & terra pascitur, & mari. Quid ergo? tam insatiabilem nobis natura aluum dedit, cùm tam modica corpora dedisset, vt vastissimorum edacissimorumque animalium auiditatem vinceremus? minimè. Quantulum est enim quod naturæ datur? paruo illa dimittitur. Non fames nobis ventris nostri magno constat, sed ambitio. Hos itaque (vt ait Sallustius) ventri obedientes animalium loco numeremus, non hominum: quosdam verò ne animalium quidem, sed mortuorum. Viuit is, qui se vtitur: qui verò latitant & torpent, sic in domo sunt, tamquam in conditiuo. Horum licet in limine ipso nomen marmori inscribas, mortem suam antecesserunt.

EPIST. LXI. Desinamus quod voluimus velle. Ego certè id ago senex, non

eadem

eadem velle, quæ puer volui. In hoc vnum eunt dies, in hoc noctes: hoc opus meum est, hæc cogitatio, imponere veteribus malis finem. Id ago, vt mihi instar totius vitæ, sit dies. Nec mehercules tamquam vltimum rapio, sed sic illum adspicio, tamquam esse vel vltimus possit. Hoc animo tibi hanc epistolam scribo, tamquam cum maximè scribentem mors euocatura sit. Paratus exire sum, & ideò fruor vita: quia quàm diu futurum hoc sit, non nimis pendeo. Ante senectutem curaui, vt benè viuerem: in senectute, vt benè moriar. Benè autem mori, est libenter mori. Da operam, ne quid vmquam inuitus facias. quidquid necesse est, futurum est. Repugnanti, non volenti necessitas est: in volente necessitas non est. Ita dico, qui imperia libens excipit, partem acerbissimam seruitutis effugit, facere quod nolit. Non qui iussus aliquid facit, miser est: sed qui inuitus facit. Itaque sic animum componamus, vt quidquid res exiget, id velimus: & in primis finem nostri sine tristitia cogitemus. antè ad mortem, quàm ad vitam, præparandi sumus. Satis instructa vita est: sed nos instrumentorum eius auidi sumus. Deesse nobis aliquid videtur, & semper videbitur. Vt satis vixerimus, nec anni nec dies facient, sed animus. Vixi, Lucili carissime, quantum satis erat: mortem plenus exspecto.

EPIST. LXII. Mentiuntur, qui sibi obsta-

obſtare ad ſtudia liberalia turbam negotiorum videri volunt: ſimulant occupationes, & augent, & ipſi ſe occupant. Vaco, mi Lucili, vaco: & vbicumque ſum, meus ſum. Rebus enim non me trado, ſed commodo: nec conſector perdendi temporis cauſſas: & quocumque conſtiti loco, ibi cogitationes meas tracto, & aliquid in animo ſalutare verſo. Cùm me amicis dedi, non tamen mihi abduco: nec cum illis moror, quibus me tempus aliquod congregauit, aut cauſſa ex officio nata ciuili, ſed cum optimo quoque ſum: ad illos, in quocumque loco, in quocumque ſæculo fuerint, animum meum mitto. Demetrium, virorum optimum, mecum circumfero, & relictis conchyliatis, cum illo ſeminudo loquor, illum admiror. Quid ni admirer? vidi nihil ei deeſſe. Contemnere omnia aliquis poteſt: omnia habere nemo poteſt. Breuiſſima ad diuitias, per contemptum diuitiarum via eſt. Demetrius autem noſter ſic viuit, non tamquam contempſerit omnia, ſed tamquam aliјs habenda permiſerit.

EPIST. LXIII. Grauiter fers deceſſiſſe Flaccum, amicum tuum: plus tamen æquo dolere te nolo. Illud, vt non doleas, vix audebo exigere: & eſſe melius ſcio. Sed cui iſta firmitas animi continget, niſi iam multùm ſupra fortunam elato? Illum quoque iſta res vellicabit, ſed tantùm vellicabit. Nobis autem ignoſci

poteſt,

potest, prolapsis ad lacrimas: si non nimię decurrerunt, si ipsi illas repressimus. Nec sicci sint oculi amisso amico, nec fluant. Lacrimandum est, non plorandum. Duram tibi legem videor ponere: cùm poetarum Græcorum maximus, ius flendi dederit in vnum dumtaxat diem: cùm dixerit, etiam Nioben de cibo cogitasse? Quęris vnde sint lamentationes, vnde immodici fletus? per lacrimas argumenta desiderij quærimus: & dolorem non sequimur, sed ostendimus. Nemo tristis sibi est. O infelicem stultitiam! est aliqua & doloris ambitio. Quid ergo? inquis, obliuiscar amici? Breuem illi apud te memoriam promittis, si cum dolore mansura est. Iam istam frontem ad risum quęlibet fortuita res transferet. Nō differo in longius tempus, quo desiderium omne mulcetur, quo etiam acerrimi luctus residunt: cùm primùm te obseruare desieris, imago ista tristitiæ discedet. Nunc ipse custodis dolorem tuum, sed custodienti quoque elabitur: eoq̀ue citiùs, quò est acrior, desinit. Id agamus, vt iucunda fiat nobis amissorum recordatio. nemo libenter ad id redit, quod non sine tormento cogitaturus est. Si tamen istud fieri necesse est, vt cùm aliquo nobis morsu, amissorum quos amauimus nomen occurrat: hic quoque morsus habet suam voluptatem. Nam, vt dicere solebat Attalus noster; Sic amicorum defunctorum memoria iucunda

est,

est, quomodo poma quædam sunt suauiter aspera: quomodo in vino nimis veteri ipsa nos amaritudo delectat: cùm verò interuenit spatium, omne quod augebat extinguitur, & pura ad nos voluptas venit. Si illi credimus, amicos incolumes cogitare, melle ac placenta frui est: eorum qui fuerunt retractatio, non sine acerbitate quadam iuuat. Quis autem negauerit, hæc acria quoque, & habentia austeritatis aliquid, stomachum excitare? Ego non idem sentio. mihi amicorum defunctorum cogitatio, dulcis ac blanda est. habui enim illos, tamquam amissurus: amisi, tamquã habeam. Fac ergo mi Lucili, quod tuam æquitatem decet. Desine beneficium Fortunæ malè interpretari. abstulit, sed dedit. Ideò amicis auidè fruamur, quia quamdiu contingere hoc possit, incertum est. Cogitemus quàm sæpè illos reliquerimus, in aliquam peregrinationem longinquam exituri: quàm sæpè eodem morantes loco, non viderimus. intelligimus, plus nos tẽporis perdidisse in viuis. Feras autem hos qui cùm negligentissimè amicos habeant, misertimè lugent: nec amãt quemquam, nisi cùm perdiderunt? Ideoque tunc effusiùs mœrent, quia verentur, ne dubium sit an amauerint: sera indicia affectus sui quærunt. Si alios habemus amicos, malè de his & meremur, & existimamus: quia parùm valent in vnius elati solatium. si non habemus, maiorem ipsi no-

bis iniuriam fecimus, quàm à fortuna accepimus. Illa vnum abstulit: nos quemquam non fecimus. Deinde ne vnum quidem amauit, qui plus quàm vnum amare non potuit. Si quis despoliatus, amissa vnica tunica, complorare se malit, quàm circumspicere quomodo frigus effugiat, & aliquid inueniat quo tegat scapulas, nonne tibi videatur stultissimus? Quem amabas, extulisti: quęre, quem ames. Satius est amicum reparare, quàm flere. Scio pertritum iam hoc esse, quod adiecturus sum: non tamen ideò prætermittam, quia ab omnibus dictum est. finem dolendi etiam qui consilio non fecerat, tempore inuenit: turpissimum autem est in homine prudente remedium mœroris, lassitudo mœrendi. Malo relinquas dolorem, quàm ab illo relinquaris. quamprimum id facere desiste, quod, etiamsi voles, diu facere non poteris. Annum fœminis ad lugendum constituere maiores, non vt tam diu lugerent, sed ne diutiùs: viris nullum legitimum tempus est, quia nullum honestum. Quam tamen mihi ex illis mulierculis dabis, vix retractis à rogo, vix à cadauere reuulsis, cui lacrimæ in totum mensem durauerint? Nulla res citiùs in odium venit, quàm dolor: qui recens, consolatorem inuenit, & aliquos ad se adducit: inueteratus verò deridetur. nec immeritò: aut enim simulatus, aut stultus est. Hæc tibi scribo, is qui Annæum Serenum, ca-

rissimum

rissimum mihi, tam immodicè fleui, vt (quod minimè velim) inter exempla sim eorum quos dolor vicit. hodie tamen factum meum damno, & intelligo maximam mihi caussam sic lugendi fuisse, quòd numquam cogitaueram, mori eum ante me posse. Hoc vnum mihi occurrebat, minorem esse, & multo minorem: tamquam ordinem fata seruarent. Itaque assiduè cogitemus, tam de nostra quàm omnium quos diligimus, mortalitate. Tunc ego dicere debui: Minor est Serenus meus: quid ad rem pertinet? post me mori debet, sed ante me potest. quia non feci, imparatum subitò fortuna percussit. Nunc cogito omnia & mortalia esse, & incerta lege mortalia. Hodie fieri potest, quidquid vmquam potest. Cogitemus ergò, Lucili carissime, citò nos eò peruenturos, quò illum peruenisse mœremus. Et fortasse (si modò sapientum vera fama est, recipitque nos locus aliquis) quem putamus perisse, præmissus est.

EPIST. LXIV. Fuisti heri nobiscum. Potes queri, si heri tãtùm: ideò adieci nobiscum: mecum enim semper es. Interuenerant quidam amici, propter quos maior fumus fieret: nõ hic qui erumpere ex lautorum culinis, & terrere vigiles solet: sed hic modicus, qui hospites venisse significaret. Varius nobis sermo fuit, vt in conuiuio, nullam rem vsque ad exitum adducens, sed aliunde aliò transiliens. Lectus est

deinde liber Q. Sextij patris, magni, si quid mihi credis, viri, &, licet negent, Stoici. Quantum in illo, dij boni, vigoris est, quantum animi! hoc non in omnibus philosophis inuenies. Quorumdam scripta clarum habent tantùm nomen: cetera exsanguia sunt. Instituunt, disputant, cauillantur: non faciunt animum, quia non habent. Cùm legeris Sextium, dices: Viuit, viget, liber est, supra hominem est, dimittit me plenum ingentis fiduciæ. In quacumque positione mentis sim, cùm lego hunc, (fatebor tibi) libet omnes casus prouocare, libet exclamare, Quid cessas fortuna? congredere. paratum vides. Illius animum induo, qui quęrit vbi se experiatur, vbi virtutem suam ostendat,

Spumantemque dari pecora inter inertia votis
Optat aprum, aut fuluum descendere monte leonem.

Libet aliquid habere quod vincam, cuius patiētia exercear. Nam hoc quoque egregium Sextius habet, quod & ostendet tibi beatæ vitæ magnitudinem, & desperationem eius non faciet. Scies illam esse in excelso, sed volenti penetrabilem. hoc quidem virtus tibi ipsa præstabit, vt illam admireris, & tamen speres. Mihi certè temporis multum auferre solet contemplatio ipsa sapientiæ. non aliter illam intueor obstupefactus, quàm ipsum interim mundum,

dum, quem sæpè tamquam spectator nouus video. Veneror itaque inuenta sapientiæ, inuentoresque: adire tamquam multorum hereditatem iuuat. Mihi ista acquisita, mihi laborata sunt. Sed agamus bonum patrem familiæ: faciamus ampliora, quæ accepimus. maior ista hereditas à me ad posteros transeat. Multum adhuc restat operis, multumque restabit: nec vlli nato post mille sæcula præcludetur occasio, aliquid adhuc adijciendi. Sed etiam si omnia à veteribus inuenta sunt: hoc semper nouum erit, vsus, & inuentorum ab aliis scientia & dispositio. Puta relicta nobis medicamenta, quibus sanarentur oculi. non opus est mihi alia quęrere: hęc tantùm morbis & temporibus aptanda sunt. Hoc asperitas oculorum conleuatur. hoc palpebrarum crassitudo tenuatur. hoc vis subita & humor auertitur. hoc acuitur visus. Teras ista oportet, & eligas tempus, adhibeas singulis modum. Animi remedia inuenta sunt ab antiquis: quomodo autem admoueantur, aut quãdo, nostri operis est quærere. Multum egerunt qui ante nos fuerunt, sed non peregerunt: suspiciendi tamen sunt, & ritu deorum colendi. Quid ni ego magnorum virorum & imagines habeam, incitamenta animi, & natales celebrem? Quid ni illos honoris caussa semper appellem? Quam venerationem pręceptoribus meis debeo, eandem illis præceptoribus generis humani, à quibus tanti

boni initia fluxerunt. Si consulem videro aut prætorem, omnia quibus honor haberi solet, faciam: equo desiliam, caput adaperiam, semita cedam. Quid ergo? Marcum Catonem vtrumque, & Lælium Sapientem, & Socratem cum Platone, & Zenonem, Cleanthemque, in animum meum sine dignatione summa recipiam? Ego vero illos veneror, & tantis nominibus semper assurgo.

EPIST. LXV. Hesternum diem diuisi cum mala valetudine. antemeridianum illa sibi vindicauit: postmeridiano mihi cessit. Itaque lectione primùm tentaui animum. deinde cùm hanc recepisset, plus illi imperare ausus sum, imò permittere. Aliquid scripsi, & quidem intentiùs, quàm soleo, dum cum materia difficili contendo, & vinci nolo: donec interuenerunt amici, qui mihi vim afferrent, & tamquam ęgrum intemperantem coercerent. In locum stili sermo successit: ex quo eam partem ad te perferam, quę in lite est, te arbitrum adegimus: plus negotij habes quàm existimas. Triplex caussa est. Dicunt, vt scis, Stoici nostri, duo esse in rerum natura, ex quibus omnia fiant; caussam & materiam. Materia iacet iners, res ad omnia parata, cessatura, si nemo moueat. Caussa autem, id est ratio, materiam format, & quocumque vult versat: ex illa varia opera producit. Esse debet ergo vnde aliquid fiat, deinde à quo fiat: hoc caussa

ſa eſt, illud materia. Omnis ars imitatio eſt naturæ: itaque quod de vniuerſo dicebam, ad hæc transfer, quæ ab homine facienda ſunt. Statua & materiam habuit, quæ pateretur artificium: & artificem, qui materiæ daret faciem. Ergo in ſtatua materia æs fuit, cauſſa artifex. Eadem conditio rerum omnium eſt. ex eo conſtant quod fit, & ex eo quod facit. Stoicis placet vnam cauſſam eſſe, id quod facit. Cauſſam Ariſtoteles putat tribus modis dici. Prima, inquit, cauſſa eſt ipſa materia, ſine qua nihil poteſt effici. Secunda opifex. Tertia forma, quæ vnicuique operi imponitur, tamquam ſtatuæ. nam hanc Ariſtoteles Idos vocat. Quarta quoque, inquit, his accedit, propoſitum totius operis. Quid ſit hoc, aperiam. Æs prima ſtatuæ cauſſa eſt: numquam enim facta eſſet, niſi fuiſſet id ex quo ea funderetur, duceretur ve. Secunda cauſſa artifex eſt: non potuiſſet enim æs illud in habitum ſtatuę figurari, niſi acceſſiſſent peritæ manus. Tertia cauſſa eſt forma: neque enim ſtatua iſta Doryphoros aut Diadumenos vocaretur, niſi hęc illi eſset impreſsa facies. Quarta cauſsa eſt, faciendi propoſitum: nam niſi hoc fuiſſet, facta non eſset. Quid eſt propoſitum? quod inuitauit artificem, quo ille ſecutus fecit. Vel pecunia eſt hoc, ſi venditurus fabricauit: vel gloria, ſi laborauit in nomen: vel religio, ſi donum templo parauit. Ergo & hæc cauſsa eſt, propter quam fit. An

non putas inter caussas facti operis numerandum, quo remoto factum non esset? His quintam Plato adijcit exemplar, quam ipse Ideam vocat: hoc est enim ad quod respiciens artifex, id quod destinabat, efficit. Nihil autem ad rem pertinet, vtrùm foris habeat exemplar, ad quod referat oculos; an intus, quod sibi ipse concepit & posuit. Hæc exemplaria rerum omnium Deus intra se habet, numerosque vniuersorum quę agenda sunt. & modos mente complexus est. plenus his figuris est, quas Plato Ideas appellat, immortales, immutabiles, infatigabiles. Itaque homines quidem pereunt: ipsa autem humanitas ad quam homo effingitur, permanet; & hominibus laborantibus, intereuntibus, illa nil patitur. Quinque ergo caussę sunt, vt Plato dicit: Id ex quo, id à quo, id quo, id ad quod, id propter quod. nouissimè id quod ex his est. Tamquam in statua (quia de hac loqui cœpimus) id ex quo, æs est: Id à quo, artifex est: Id quo, forma est, quę aptatur illi: Id ad quod, exemplar est, quod imitatur is qui facit: Id propter quod, facientis propositum est. Id quod ex istis est, ipsa statua. Hæc omnia mundus quoque (vt ait Plato) habet. Faciens, hic Deus est: Ex quo fit, hæc materia est: Forma, hæc est habitus, & ordo mundi quē videmus: Exemplar, scilicet ad quod Deus hanc magnitudinem operis pulcherrimi fecit: Propositum, propter quod

fecit,

fecit. Quæris, quid sit propositum Deo? Bonitas. ita certè Plato ait. Quæ Deo faciendi mundum caussa fuit? Bonus est, bono nulla cuiusquam boni inuidia est. Fecit itaque quàm optimum potuit. Fer ergo iudex sententiam, & pronuncia, quis tibi verisimillimum videatur dicere, non quis verum dicat. id enim tam supra nos est, quàm ipsa veritas. Hæc quæ ab Aristotele & Platone ponitur turba caussarum, aut nimium multa, aut nimium pauca comprehendit. Nam si quocumque remoto quid effici non potest, id caussam iudicant esse faciendi, pauca dixerunt. Ponant inter caussas tempus: nihil sine tempore potest fieri. Ponant locum: si non fuerit vbi fiat aliquid, ne fiet quidem. Ponant motum. nil sine hoc nec fit nec perit: nulla sine motu ars, nulla mutatio est. Sed nos nunc primam & generalem caussam quærimus. hęc simplex esse debet. nam & materia simplex est. Quærimus, quid sit caussa: Ratio faciens, id est, Deus. Ita enim quæ nunc retuli, non sunt multæ & singulæ caussæ, sed ex vna pendent, ex ea quæ facit. Formam dicis caussam esse: hanc imponit artifex operi. pars est, non caussa. Exemplar quoque non est caussa, sed instrumentum caussæ necessarium. Sic necessarium est exemplar artifici, quomodo scalprũ, quomodo lima. sine his procedere ars non potest. nõ partes tamen hæc artis, aut causæ sunt. Propositum, inquit, ar-

tificis,propter quod ad faciendum aliquid accedit,caussa est.vt sit caussa,non est efficiens caussa, sed superueniens. Hæ autem innumerabiles sunt: nos de caussa quærimus generali. Illud verò non pro solita ipsis subtilitate dixerunt, totum mundum & consummatum opus,caussam esse.multum enim interest inter opus, & caussam operis. Aut fer sententiam:aut (quod facilius in eiusmodi rebus est) nega tibi liquere,& nos reuerti iube. Quid te, inquis,delectat tempus inter ista conterere,quę tibi nullum affectum eripiunt, nullam cupiditatem abigunt? Ego quidem priora illa ago ac tracto, quibus pacatur animus, & me priùs scrutor: deinde hunc mundum. Ne hoc quidem tempus,vt existimas, perdo. Ista enim omnia si non concidantur, nec in hanc subtilitatem inutilem distrahantur, attollunt & leuant animum, qui graui sarcina pressus, explicari cupit,& reuerti ad illa quorum fuit. Nam corpus hoc,animi pondus ac pœna est: premente illo vrgetur, in vinculis est, nisi accessit philosophia, & illum respirare rerum naturæ spectaculo iussit, & à terrenis dimisit ad diuina. Hæc libertas eius est, hæc euagatio:subducit interim se custodiæ in qua tenetur,& cęlo reficitur.Quemadmodum artifices ex alicuius rei subtilioris intẽtione, quæ oculos defatigat, si malignum & precarium lumen habent, in publicum prodeunt, & in aliqua regione ad populi

otium

otium dedicata oculos libera luce delectant; ſic animus in hoc triſti & obſcuro domicilio cluſus, quoties poteſt, apertum petit, & in rerum naturæ contemplatione requieſcit. Sapiens aſſectatorque ſapientiæ adhæret quidem in corpore ſuo, ſed optima ſui parte abeſt, & cogitationes ſuas ad ſublimia intendit, & velut ſacramento rogatus, hoc quod viuit ſtipendium putat: & ita formatus eſt, vt illi nec amor vitæ, nec odium ſit, patiturque mortalia, quamuis ſciat ampliora ſupereſſe. Interdices mihi inſpectione rerum naturæ, ac toto abductum rediges in partem? Ego non quæram, quæ ſint initia vniuerſorum, quis rerum formator, quis omnia in vna maſſa & materia inerti conuoluta diſcreuerit? Non quæram, quis ſit artifex huius mundi? qua ratione tanta magnitudo in legem & ordinem venerit? quis ſparſa collegerit, confuſa diſtinxerit, in vna deformitate latentibus faciem diuiſerit? vnde lux tanta fundatur? ignis ſit, an aliquid igne lucidius? Ego iſta non quæram? ego neſciam vnde deſcenderim? ſemel hęc mihi videnda ſint, an ſæpè? Neſciam quò hinc iturus ſim? quæ ſedes exſpectet animam, ſolutam legibus ſeruitutis humanæ? Vetas me cœlo intereſſe, id eſt, iubes me viuere capite demiſſo? Maior ſum, & ad maiora genitus, quàm vt mancipium ſim mei corporis: quod equidem non aliter adſpicio, quàm vinculum aliquod libertati meę

circũmdatum. Hoc itaque oppono fortunæ, in quo resistat; nec per illud ad me vllum transire vulnus sino. Quidquid in me potest iniuriam pati, hoc est in hoc obnoxio domicilio: animus liber habitat. numquam me caro ista compellet ad metum, nunquam ad indignam bono simulationem, numquam in honorem huius corpusculi mentiar. Cùm visum fuerit, distraham cum illo societatem: & nunc tamen dum hæremus, non erimus æquis partibus socij: animus ad se omne ius ducet. Contemptus corporis sui, certa libertas est. Vt ad propositum reuertar, huic libertati multum conferet & illa, de qua modò loquebamur, inspectio. Nempe vniuersa ex materia & ex Deo constant: Deus ista temperat, quæ circumfusa rectorem sequuntur, & ducem. Potẽtius autem est quod facit, quod est Deus, quàm materia patiens Dei. Quem in hoc mundo locum Deus obtinet, hunc in homine animus: quod est illic materia, id nobis corpus est. Seruiant ergo deteriora melioribus: fortes simus aduersus fortuita: non contremiscamus iniurias, non vulnera, nõ vincula, non egestatem. Mors quid est? aut finis est, aut transitus. nec desinere timeo; idem est enim quod non cœpisse: nec transire, quia nusquam tam angustè ero.

EPIST. LXVI. Claranum condiscipulum meum vidi, post multos annos, nõ puto exspectas, vt adijciam senem: sed me-

mehercules viridem animo ac vigentem, & cum corpuſculo ſuo colluctantem. Iniquè enim ſe natura geſſit, & talẽ animum malè collocauit: aut fortaſſe voluit hoc ipſum nobis oſtendere, poſſe ingenium fortiſſimum ac beatiſſimum ſub qualibet cute latere. Vicit tamen omnia impedimenta:& ad cetera contemnenda à contemptu ſui venit. Errare mihi viſus eſt qui dixit.

Gratior eſt pulchro veniens è corpore virtus.

nullo enim honeſtamento eget: ipſa & magnum ſui decus eſt, & corpus ſuum conſecrat. Certè Claranum noſtrum cœpi intueri: formoſus mihi videtur, & tam rectus corpore, quàm eſt animo. Poteſt ex caſa vir magnus exire: poteſt & ex deformi humilique corpuſculo formoſus animus ac magnus. Quoſdam itaque videtur mihi in hoc natura tales generare, vt approbet virtutem omni loco naſci. Si poſſet per ſe nudos edere animos, feciſſet. nunc quod amplius eſt, facit: quoſdam enim edit corporibus impeditos, ſed nihilominus perrumpentes obſtãtia. Claranus mihi videtur in exemplar editus: vt ſcire poſſemus, non deformitate corporis fœdari animũ, ſed pulchritudine animi corpus ornari. Quamuis autem pauciſſimos vnà egerimus dies, tamen multi nobis ſermones fuerunt, quos ſubinde egeram, & ad te mittam. Hoc primo die quæſitum eſt, quomodo poſſint paria bona eſſe, ſi tri-

si triplex eorum conditio est. Quædam(vt nostris videtur) prima bona sunt: tamquàm gaudium, pax, salus patriæ. Quædam secunda, in materia infelici expressa: tamquam tormentorum patientia, & in morbo graui temperantia. Illa bona directò optamus nobis: hæc, si necesse erit. Sunt adhuc tertia: tamquam modestus incessus, & compositus, ac probus vultus, & conueniens prudenti viro gestus. Quomodo ista inter se paria esse possunt, cùm alia optanda sint, alia auersanda? Si volumus ista distinguere, ad primum reuertamur; & consideremus id quale sit. Animus intuens vera, peritus fugiendorum ac petendorum, non ex opinione, sed ex natura pretia rebus imponens, toti se inferens mundo, & in omnes eius actus cōtemplationem suā mittens, cogitationibus actionibusque intentus, ex ęquo magnus ac vehemens, asperis blandisque pariter inuictus, neutri se fortunæ submittens, supra omnia quę cōtingunt acciduntq; eminēs, pulcherrimus cum decore, cum viribus sanus ac siccus, imperturbatus, intrepidus, quem nulla vis frangat, quem nec attollant fortuita, nec deprimant. Talis animi virtus est, hæc eius facies, si sub vnum veniat adspectum, & semel tota se ostendat. Ceterùm multę eius species sunt, quæ pro vitę varietate & pro actionibus explicātur: nec minor fit aut maior ipsa. Decrescere enim summum bonum nō potest, nec virtuti

tuti

tuti ire retrò licet; sed in alias atque alias qualitates conuertitur, ad rerũ quas actura est habitum figurata. Quidquid attigit, in similitudinem sui adducit & tingit: actiones, amicitias, interdum domos totas, quas intrauit disposuitque, condecorat: quidquid tractauit, id amabile, conspicuum, mirabile facit. Itaque vis eius & magnitudo vltrà non potest surgere, quãdo incrementum maximo non est. Nihil inuenies rectius recto, non magis quàm verius vero, quàm tẽperato temperatius. omnis in modo est virtus: modus certa mensura est. Constantia non habet quò procedat, non magis quàm fiducia, aut veritas, aut fides. Quid accedere perfecto potest? nihil. aut perfectum nõ erat, cui accessit: ergo ne virtuti quidem, cui si quid adijci potest, defuit. Honestũ quoq; nullam accessionem recipit: honestũ est enim propter illa quæ retuli. Quid porrò decorum & iustum, & legitimum? nõ eiusdem esse formæ putas, certis terminis comprehensum? Crescere posse, imperfectæ rei signũ est: bonum omne in easdẽ cadit leges: iuncta est priuata & publica vtilitas, tã mehercules, quàm inseparabile est, laudandum petendumque. Ergo virtutes inter se pares sunt, & opera virtutum, & omnes homines quibus illa contigere. Satorum verò animaliumq; virtutes, cùm mortales sint, fragiles, caducæque, & incertę, exsiliũt residuntque: & ideò nõ eodẽ pretio ęstimantur.

tur. Vna inducitur humanis virtutibus regula: vna enim est ratio recta, simplexque. Nihil est diuino diuinius, cœlesti cœlestius. Mortalia eminent, cadunt, deteruntur, crescunt, exhauriuntur, implentur: itaque illis in tam incerta sorte inæqualitas est: diuinorũ vna natura est. Ratio autem nihil aliud est, quàm in corpus humanum pars diuini spiritus mersa. Si ratio diuina est, nullum autem bonum sine ratione est, bonum omne diuinum est. nullum porrò inter diuina discrimen est, ergo nec inter bona. Paria itaque sunt gaudium, & fortis atque obstinata tormentorum perpessio: in vtroque enim eadem est animi magnitudo: sed in altero remissa, & laxa; in altero pugnax, & intenta. Quid? tu non putas, parem esse virtutem eius qui fortiter hostium mœnia expugnat, & eius qui obsidionem patientissimè sustinet? Et magnus Scipio, qui Numantiam claudit & comprimit, cogitque inuictas manus in exitium ipsas sui verti: & magnus ille obsessorum animus, qui scit nihil esse clausum, cui mors aperta est, & in complexu libertatis exspirat. Æquè reliqua quoque inter se paria sunt, trãquillitas, simplicitas, liberalitas, constantia, æquanimitas, tolerantia: omnibus enim istis vna virtus subest, quæ animum rectum & indeclinabilem præstat. Quid ergo? nihil interest inter gaudium, & dolorum inflexibilem patientiã? nihil, quantum ad ipsas virtutes:

plu-

plurimum, quantum ad illa, in quibus virtus vtraque ostenditur. In altero namque naturalis animi remissio ac laxitas: in altero, contra naturam dolor. Itaque media sunt hæc, quæ plurimum interualli recipiunt. Virtus in vtraque par est, virtutem materia non mutat: nec peiorem facit dura & difficilis, nec meliorem hilaris & læta. Necesse est ergo æqualia sint bona vtraque: quia nec hic potest se meliùs in hoc gaudio gerere, nec ille meliùs in illis cruciatibus. duo verò, quibus nihil fieri melius potest, paria sunt. Nam si, quæ extra virtutē posita sunt, aut minuere illam, aut augere possunt; desinit vnum bonum esse, quod honestum est. Si hoc cōcesseris, omne honestum perit. Quare? Dicam: quia nihil honestum est, quod ab inuito, quod à coacto fit. omne honestū voluntarium est. Admisce illi pigritiā, querelam, tergiuersationem, metum: quod habet in se optimum, perdidit, sibi placere. Nō potest honestū esse, quod non est liberum. nā quod timet, seruit. Honestum omne securum est, tranquillum est. si recusat aliquid, si complorat, si malū iudicat, perturbationē recipit, & in magna discordia volutatur. Hinc enim species recti vocat, illinc suspicio mali retrahit. Itaq; qui honestè aliquid facturus est, quidquid opponitur, id etiam si incommodum putat, malum non putat, velut libens faciet. Omne honestum iniussum, incoactumque est. since-

ſincerum, & nullo malo mixtum. Scio quid mihi hoc loco reſpondeñ poſſit. Hoc nobis perſuadere conaris, nihil intereſſe, vtrùm aliquis in gaudio ſit, an in equuleo iaceat, & tortorem ſuum laſſet. Poteram reſpondere quod Epicurus ait, *Sapientem, ſi in Phalaridis tauro peruratur, exclamaturum: Dulce eſt, & ad me nil pertinet.* Quid miraris, ſi ego paria bona dico, vnius in conuiuio iacentis, alterius inter tormenta fortiſſimè ſtantis: cùm (quod incredibilius eſt) dicat Epicurus, dulce eſſe torqueri? Et hic reſpondeo, plurimum intereſſe inter gaudium & dolorem. Si quæratur electio, alterum petam, alterum vitabo. illud ſecundum naturam eſt, hoc contra. Quamdiu ſic æſtimantur, magno inter ſe diſſident ſpatio: cùm verò ad virtutẽ ventum eſt, vtraque par eſt, & quę perlęta procedit, & quæ per triſtia. Nullum habent momentum vexatio & dolor, & quidquid aliud incommodi eſt: virtute enim obruitur. Quemadmodum minora lumina claritas ſolis obſcurat: ſic dolores, moleſtias, iniurias, virtus magnitudine ſua elidit atque opprimit; & quocumque affulſit, ibi quidquid ſine illa apparet, extinguitur: nec magis, vllam portionem habent incommoda, cùm in virtutem inciderint, quàm in mari nimbus. Hoc vt ſcias ita eſſe, ad omne pulchrum vir bonus ſine vlla cunctatione procurret. ſtet illic licèt carnifex, ſtet tortor atque ignis, perſeue-
rabit:

rabit: nec quid passurus, sed quid facturus sit, adspiciet: & se honestæ rei tamquam bono viro credet. vtilem illam sibi iudicabit, tutam, prosperam. Eumdem ergo locum habebit apud illum honesta res, sed tristis atque aspera, quem vir bonus, pauper, aut exsul, ac pallidus. Agedum pone ex alia parte virum bonum, diuitiis abundantem, ex altera nihil habentem, sed in se omnia: vterque æquè bonus vir erit, etiam si fortuna dispari vtetur. Idem (vt dixi) in rebus iudicium est, quod in hominibus. æquè laudabilis est virtus in corpore valido ac libero posita, quàm in morbido ac vincto. Ergo tua quoque virtus non magis laudabilis, si corpus illæsum tibi & integrum fortuna præstiterit, quàm si ex aliqua parte mutilatum. alioqui hoc erit ex seruorum habitu dominum æstimare. Omnia enim ista, in quę dominium casus exercet, seruilia sunt, pecunia, & corpus, & honores: imbecilla, fluida, mortalia, possessionis incertæ. Illa rursus libera & inuicta opera virtutis. quæ non ideo magis appetenda sunt, si benigniùs à fortuna tractantur; nec minùs, si aliqua rerum iniquitate premūtur. Quod amicitia in hominibus est, hoc in rebus appetitio est. Non, puto, magis amares virū bonum locupletem, quàm pauperem: nec robustum & lacertosum, quàm gracilē, & languidi corporis: ergo ne rem quidem magis appetes hilarē ac pacatā, quàm distra-

ctam

ctam & operosam. Et si hoc est, magis diliges ex duobus æquè bonis viris, nitidum & vnctũ, quàm pulueruIentum & horrentem. deinde hucusque peruenies, vt magis diligas integrum omnibus membris & illæsum, quàm debilem aut luscum. Paullatim fastidium tuum illò vsq; procedet, vt ex duobus æquè iustis ac prudentibus, comatum & crispulum malis, quàm recaluastrum. Vbi par est in vtroque virtus, non comparet aliarum rerum inęqualitas: omnia enim alia non partes, sed accessiones sunt. Nam quis tam iniquam censuram inter suos agit, vt filium sanum quàm ægrum magis diligat? procerùmve & excelsum, quàm breuem & modicum? Fœtus suos non distinguunt ferę, & se in alimentum pariter omnium sternunt. aues ex æquo partiuntur cibos. Vlysses ad Ithacæ suæ saxa sic properat, quemadmodũ Agamemnon ad Mycenarum nobiles muros. Nemo enim patriã, quia magna est, amat, sed quia sua. Quorsum hęc pertinent? vt scias, virtutem omnia opera sua, velut fœtus suos, ijsdem oculis intueri, æquè indulgere omnibus: & quidem impensiùs, laborantibus. Quoniam quidem etiam parentum amor, magis in ea quorum miseretur, inclinat. Virtus quoque opera sua quę videt affici & premi, non magis amat, sed parentum bonorum more, magis complectitur ac fouet. Quare nõ est vllum bonum altero maius? quia non est quid-

quam

quam apto aptius, quia plano nihil est planius. Non potes dicere, Hoc magis par est alicui quàm illud: ergo nec honesto honestius quidquam est. Quòd si par omnium virtutum natura est, tria genera bonorum in æquo sunt. Ita dico, in æquo est moderatè gaudere, & moderatè dolere: Lætitia illa non vincit hanc animi firmitatem, sub tortore gemitus deuorantem. Illa bona optabilia sunt, hæc mirabilia. vtraque nihilominus paria: quia quidquid incommodi est, velamento maioris boni tegitur. Quisquis hæc imparia iudicat, ab ipsis virtutibus auertit oculos, & exteriora circumspicit. Bona vera idem pendunt, idem patent: falsa multum habent vani. Itaque speciosa & magna contrà visentibus, cum ad pondus reuocata sunt, fallunt. Ita est, mi Lucili, quidquid vera ratio cōmendat, solidum & æternum est, firmat animum, attollitque, semper futurum in excelso: illa quæ temerè laudantur, & vulgi sententia bona sunt, inflant inanibus lętos. Rursus ea quæ timentur tamquã mala, inijciunt formidinem mentibus, & illas non aliter, quàm animalia species periculi, agitant. Vtraque res ergo sine caussà animum & diffundit, & mordet: nec illa gaudio, nec hæc metu digna est: sola ratio immutabilis & iudicij tenax est. non enim seruit, sed imperat sensibus. Ratio rationi par est, sicut rectum recto: ergo & virtus, quæ nō aliud est quàm recta ratio. Omnes

virtu-

virtutes rationes rectæ sunt: si rectæ sũt,& pares sunt. Qualis ratio est,tales & actiones sunt: ergo omnes pares sunt. Nam cùm similes rationi sint, similes & inter se sunt: pares autem actiones inter se esse dico, quà rectæ sunt, & honestæ. Cæterùm magna habebunt discrimina, variante materia:quæ modò latior est, modò angustior; modò illustris, modò ignobilis; modò ad multos pertinens, modò ad paucos. In omnibus tamen istis, id quod optimum est, par est: tãquam viri boni, omnes pares sunt, quà boni sunt: sed habent differentias ætatis: alius senior, alius iunior. habẽt corporis: alius formosus,alius deformis est. habent fortunæ: ille diues, hic pauper est; ille gratiosus,potens, vrbibus notus & populis, ignotus hic plerisque, & obscurus. Sed per illud quod boni sunt,pares sunt. De bonis ac malis sensus non iudicat: quid vtile, scit; quid inutile, ignorat. Non potest ferre sentẽtiam,nisi in rem præsentem perductus est: nec futuri prouidus est, nec præteriti memor: quid sit consequẽs,nescit, Ex hoc autem rerum ordo seriesque contexitur,& vnitas vitę in perfectũ itura. Ratio ergo arbitra est bonorum ac malorum; aliena & externa pro vilibus habet; & ea quæ neq; bona sunt, neq; mala, accessiones minimas ac leuissimas iudicat. omne illi bonum in animo est. Cæterum quędam prima existimat,ad quæ ex proposito venit, tamquã victoriã,

bonos

bonos liberos, patriæ salutem: quædam secunda, quæ non apparent nisi in rebus aduersis: tamquam æquo animo pati morbum magnum, exsilium: quædam media, quæ nihilo magis secundum naturam sunt quàm cõtra naturam: tamquam prudenter ambulare, compositè sedere. Non enim minùs secundum naturam est, sedere, quàm aut stare, aut ambulare. Duo illa superiora diuersa sunt. prima enim secundum naturam sunt, gaudere liberorũ pietate, patriæ incolumitate: secunda cõtra naturam sunt, fortiter obstare tormentis, & sitim perpeti, morbo vrente præcordia. Quid ergo? aliquid contra naturam bonum est? minimè. sed illud aliquando contra naturam est, in quo bonum illud exsistit. vulnerari enim, & subiecto igne tabescere, & aduersa valetudine affligi, cõtra naturã est: sed inter ista seruare animum infatigabilem, secundum naturã est. Et vt, quod volo, exprimam breuiter, materia boni aliquando contra naturam: at bonum nunquam. quoniã bonum sine ratione nullum est: sequitur autem ratio naturam. Quid est ergo ratio? naturæ imitatio. Quid est summũ hominis bonũ? ex naturæ voluntate se gerere. Nõ est, inquit, dubium, quin felicior pax sit numquã lacessita, quàm multo reparata sanguine. Non est dubiũ, inquit, quin felicior sit incõcussa valetudo, quàm ex grauibus morbis & extrema minitantibus in tutum vi

qua-

quadam & patientia educta. Eodẽ modo non erit dubium, quin maius bonum sit gaudium, quàm obnoxius animus ad perpetiendos cruciatus vulnerum aut ignium. Minimè: illa enim quæ fortuita sunt, plurimum discriminis recipiunt: æstimantur enim vtilitate sumẽtium. Bonorum vnum propositum est, consentire naturæ: hoc in omnibus par est. Cùm alicuius in senatu sententiam sequimur, non potest dici: Ille magis assentitur, quàm ille: ab omnibus in eamdem sententiam itur. Idem de virtutibus dico: omnes naturæ assentiuntur. idem de bonis dico: omnia naturæ assentiuntur. Alter adolescens decessit, alter senex, aliquis præter hos infans, cui nihil amplius contigit, quàm prospicere vitam: omnes hi æquè fuere mortales, etiam si mors aliorũ longiùs vitam passa est procedere, aliorum in medio flore præcidit, aliorum interrupit principia. Alius inter cænãdum solutus est, alterius continuata mors somno est, aliquem cõcubitus extinxit. his oppone ferro transfossos, aut exanimatos serpentum morsu, aut fractos ruina, aut per longam neruorum contractionem extortos minutatim. aliquorum melior dici, aliquorum peior potest exitus: mors quidem omnium par est. per quæ venit, diuersa sunt; id in quod desinunt, vnũ est. mors nulla maior aut minor est: habet enim eumdem in omnibus modum, finisse vitam. Idem tibi de bonis dico. hoc

bonum

bonum inter meras voluptates est, hoc inter tristia & acerba; illud fortunæ indulgentiam rexit, hoc violentiam domuit; vtrumque æquè bonum est, quamuis illud plana emolliuerit, hoc aspera. Idem finis omnium est. bona sunt, laudanda sunt, virtutem rationemque comitantur: virtus æquat inter se, quidquid agnoscit. Nec est quòd hoc inter nostra placita mireris. apud Epicurum duo bona sunt, ex quibus summum illud beatumque componitur: vt corpus sine dolore sit, animus sine perturbatione. Hæc bona non crescunt, si plena sunt. quo enim crescet, quod plenum est? Dolore corpus caret: quid ad hanc accedere indolentiam potest? Animus constat sibi, & placidus est: quid accedere ad hanc tranquillitatem potest? Quemadmodum serenitas cæli non recipit maiorem adhuc claritatem, in sincerissimum nitorem repurgata: sic hominis corpus animumque curantis, & bonum suum ex vtroq; nectentis perfectus est status, & summam voti sui inuenit, si nec æstus animo est, nec dolor corpori. Si qua extrà blandimenta contingunt, non augent summum bonum, sed vt ita dicam, condiunt & oblectant: absolutum enim illud humanæ naturæ bonum, corporis & animi pace contentum est. Dabo apud Epicurum tibi etiamnum simillimam huic nostrę diuisionem bonorum. Alia enim sunt apud illũ, quæ malit cõtingere sibi: vt corporis quie-

tem, ab omni incommodo liberam, & animi remissionem, bonorum suorum contemplatione gaudentis. Alia sunt, quæ quamuis nolit accidere, nihilominus & laudat & comprobat: tamquã illam, quam paulloantè dicebã, malæ valetudinis, & dolorũ grauissimorum perpessionem. in qua Epicurus fuit illo sũmo ac fortunatissimo die suo: ait enim se vesicæ & exulcerati ventris tormẽta tolerare, vlteriorem doloris accessionem nõ recipientia: esse nihilominus sibi illum beatũ diẽ. beatum autem agere, nisi qui est in summo bono, non potest. Ergo & apud Epicurum sunt hęc bona, quę malles nõ experiri: sed quia ita res tulit, & amplexanda & laudanda & exæquanda summis sunt. Non potest dici, hoc nõ esse par maximis bonũ, quod beatę vitę clausulam imposuit, cui Epicurus extrema voce gratias egit. Permitte mihi, mi Lucili virorũ optime, aliquid audaciùs dicere. si vlla bona maiora esse aliis possent: hæc ego quæ tristia vidẽtur, mollibus illis & delicatis prætulissem. Maius est enim perfringere difficilia, quàm læta moderari. Eadem ratione fit, scio, vt aliquis felicitatem benè, & calamitatem fortiter ferat. Æquè fortis esse potest, qui pro vallo securus excubuit, nullis hostibus castra tentantibus: & qui succisis poplitibus in genua se excepit, nec arma dimisit. Macte virtute esto, sanguinolẽtis & ex acie redeuntibus dicitur. Itaq; hæc magis laudauerim bona

exer-

exercitata & fortia,& cum fortuna rixata. Ego dubitem, quin magis laudem truncam illam & retorridam manum Mucij, quàm cuiuslibet fortissimi saluam? Stetit hostium flammarumque contemptor, & manum suam in hostili foculo distillantē perspectauit, donec Porsenna, cuius pœnæ fauebat, gloriæ inuidit, & ignem inuito eripi iussit. Hoc bonum quidni inter prima numerem: tantoque maius putem, quàm illa secura & intentata fortunæ, quanto rarius est hostē amissa manu vicisse, quàm armata? Quid ergo? inquis, hoc bonum tibi optabis? Quid ni? hoc enim, nisi qui potest & optare, non potest facere. An potiùs optem, vt malacissandos articulos exoletis meis porrigam? vt muliercula. aut aliquis in mulierculam ex viro versus, digitulos meos ducat? Quid ni ego feliciorem putem Mucium, qui sic tractauit ignem, quasi illam manum tractatori præstitisset? In integrum restituit, quidquid errauerat. confecit bellum inermis ac mancus, & illa manu trunca reges duos vicit.

EPIST. LXVII. Vt à communibus initium faciam, ver aperire se cœpit: sed iam inclinatum in æstatem, quo tempore calere debebat, intepuit: nec adhuc illi fides est. sæpè enim in hiemem reuoluitur. Vis scire quàm dubium adhuc sit? nondū me committo frigidæ: adhuc rigorem eius infringo. Hoc est, inquis, nec calidum, nec frigidum pati. Ita est, mi Lucili. iam

ætas mea cõtẽta eſt ſuo frigore: ix media regelatur æſtate. Itaque mai r pars in veſtimentis degitur. Ago gratia ſenectuti, quòd me lectulo affixit. Quid ıi gratias illi hoc nomine agam? quidq ıid debebam nolle, non poſſum. Cum lit ællis mihi plurimus ſermo eſt. ſi quando in ervenıũt epiſtolæ tuæ, tecum eſſe mihi vi eor: & ſic afficior animo, tamquam tibi n ɔn reſcribam, ſed reſpondeam. Itaque k de hoc quod quæris, quaſi colloquar tec ım: quale ſit, vnà ſcrutabimur. Quæris an omne bonum optabile ſit. Si bonum eſt, inquis, fortiter torqueri, & magno animo vri, & patienter ægrotare, ſequitur vt iſta optabilia ſint. nihil autem video ex iſtis voto dignũ. Neminem certè adhuc ſcio eo nomine votum ſoluiſſe, quòd flagellis cæſus eſſet, aut podagra diſtortus, aut equuleo longior factus. Diſtingue, mi Lucili, iſta: & intelliges eſſe in his aliquid optandum. Tormenta abeſſe à me velim: ſed ſi ſuſtinenda fuerint, vt me in illis fortiter, honeſtè, animosè geram, optabo. Quidni ego malim non incidere bellum? ſed ſi inciderit, vt vulnera, vt famem, & omnia quæ bellorum neceſſitas fert, generosè feram, optabo. Non ſum tam demens, vt ęgrotare cupiam: ſed ſi ægrotandum fuerit, vt nihil intemperanter, nihil effeminatè faciam, optabo. Ita non incommoda optabilia ſunt, ſed virtus qua perferuntur incommoda. Quidam ex noſtris exiſtimant, omnino

nino asperorum fortem tolerantiam non esse optabilem, sed nec abominandam quidem: quia voto purum bonum peti debet, & tranquillum, & extra molestiam positum. Ego dissentio. Quare? primùm quia fieri non potest, vt aliqua res bona quidem sit, sed optabilis non sit: deinde si virtus optabilis est, nullum autem sine virtute bonum, & omne bonum optabile. Deinde etiam, si tormentorum fortis patientia optabilis non est: etiamnum interrogo. Nonne fortitudo optabilis est? atqui pericula contemnit & prouocat. Pulcherrima pars eius, maximeque mirabilis illa est, non cedere ignibus, obuiam ire vulneribus: interdum tela ne vitare quidem, sed pectore excipere. Si fortitudo optabilis est; & tormenta patienter ferre optabile est. hoc enim, fortitudinis pars est: sed separa ista, vt dixi; nihil erit quod tibi faciat errorem. Non enim pati tormenta optabile est, sed pati fortiter. Illud opto fortiter, quod est virtus. Quis tamen vmquam hoc sibi optauit? Quædam vota aperta & professa sunt, cùm particulatim fiunt: quędam latent, cùm vno voto multa comprehensa sunt. Tamquam opto mihi vitam honestam: vita autem honesta actionibus variis constat. In hac est Reguli arca, Catonis scissum manu sua vulnus, Rutilij exsilium, calix venenatus qui Socratem transtulit è carcere in cœlum. Ità cùm optaui mihi vitam honestam, & hæc optaui,

ſine quibus interdum honeſta non poteſt eſſe.

——O terque quaterque beati.
Queis ante ora patrum, Troiæ ſub mœnibus altis
Contigit oppetere!

Quid intereſt, optes hoc alicui, an optabile fuiſse fatearis? Decius ſe pro Rep. deuouit, & in medios hoſtes concitato equo mortem petens irruit. Alter poſt hunc paternæ virtutis æmulus, conceptis ſollennibus, ac iam familiaribus verbis, in aciem confertiſſimam incurrit, de hoc ſolicitus tantùm vt litaret, optabilem rem putans bonam mortem. Dubitas ergo, an optimum ſit memorabilem mori, & in aliquo opere virtutis? Cùm aliquis tormenta fortiter patitur, omnibus virtutibus vtitur fortaſsè, cùm vna in promptu ſit, & maximè appareat, patientia. ceterùm illic eſt fortitudo: cuius patientia & perpeſſio, & tolerantia, rami ſunt. illic eſt prudentia, ſine qua nullum initur conſilium: quæ ſuadet, quod effugere non poſſis, quàm fortiſſimè ferre. illic eſt conſtantia: quæ deiici loco non poteſt, & propoſitum nulla vi extorquente dimittit. illic eſt indiuiduus ille comitatus virtutum. Quidquid honeſtè fit, vna virtus facit. ſed de conſilij ſententia: quod autem ab omnibus virtutibus comprobatur, etiam ſi ab vna fieri videtur, optabile eſt. Quid? tu exiſtimas ea tantum optabilia eſse, quæ per voluptatem

& otium

& otium veniunt? quæ excipiuntur foribus ornatis? Sunt quædam tristes voluptates, sunt quædam vota, quę non gratulantium cœtu, sed adorantium venerantiumque celebrantur. Ita tu non putas Regulum optasse, vt ad Pœnos perueniret? Indue magni viri animum, & ab opinionibus vulgi secede paulisper: cape quantam debes virtutis pulcherrimæ ac magnificentissimæ speciem, quæ nobis non sertis, sed sudore & sanguine colenda est. Aspice M. Catonem, sacro illi pectori purissimas manus admouentem, & vulnera parùm demissa laxantem. Vtrùm illi tandem dicturus es, *Vellem quæ velles*, &, *Molestè fero?* an *Feliciter, quod agis?* Hoc loco mihi Demetrius noster occurrit, qui vitam securam, & sine vllis fortunæ incursionibus *mare mortuum* vocat. Nihil habere ad quod exciteris, ad quod te concites, cuius denunciatione & incursu firmitatem animi tui tentes: sed in otio inconcusso iacere: non est tranquillitas: malacia est. Attalus Stoicus dicere solebat: *Malo me fortuna in castris suis, quàm in delicijs habeat.* torqueor, sed fortiter: benè est. occidor, sed fortiter: benè est. Audi Epicurum. dicet, *Et dulce est*. Ego tam honestæ rei ac seueræ numquam molle nomen imponam. Vror, sed inuictus: Quid ni optabile sit, non quòd vrit me ignis, sed quòd non vincit? Nihil est virtute præstantius, nihil pulchrius: & bonum est, & optabile,

quidquid ex huius geritur imperio.

EPIST. LXVIII. Consilio tuo accedo: absconde te in otio, sed & otium tuum absconde. Hoc te facturum, Stoicorum etiam si non præcepto, at exemplo licet scias: sed ex præcepto quoque facies: id tibi, cùm voles, approbabo. Nec ad omnem Remp. mittimus, nec semper, nec sine vllo fine. Prætereà, cùm sapienti Remp. ipso dignam dedimus, id est, mundum: non est extra Remp. etiamsi secesserit. imò fortasse relicto vno angulo, in maiora atque ampliora transit, & cælo impositus, intelligit cùm sellam aut tribunal ascenderat, quàm humili loco sederit. Depono hoc apud te: numquam plus agere sapientem, quàm cùm in conspectum eius diuina atque humana venerunt. Nunc ad illud reuertor, quod suadere tibi cœperam, vt otium tuum ignotum sit. Non est quòd inscribas tibi philosophiam. atque etiam aliud proposito tuo nomen impone: valetudinem, & imbecillitatem vocato, & desidiam. Gloriari otio, iners ambitio est. Animalia quædam, ne inueniri possint, vestigia sua circa cubile ipsum confundunt: idem tibi faciendum est, alioqui non deerunt qui persequantur. Multi aperta transeunt, condita & obstrusa rimantur. furem signata sollicitant. vile videtur, quidquid patet: aperta effractarius præterit. Hos mores habet populus, hos imperitissimus quisque: in secreta irrumpere

cupit.

cupit. Optimum itaque est, non iactare otium suum. iactandi autem genus est, nimis latere, & à conspectu hominum secedere. Ille Tarentum se abdidit, ille Neapoli inclusus est: ille multis annis nõ transit domus suæ limen. Conuocat turbam, quisquis otio suo aliquam fabulam imposuit. Cùm secesseris, non est agẽdum hoc, vt de te homines loquantur, sed vt ipse tecum loquaris. Quid autem tecum loquaris? quod homines de aliis libentissimè faciunt, de te apud te malè existima. Assuesce & dicere verum, & audire. Id autem maximè tracta, quod in te esse infirmissimum senties. Nota habet quisque sui corporis vitia. itaque alius vomitu leuat stomachum, alius frequenti cibo fulcit, alius interposito ieiunio corpus exhaurit & purgat. Hi quorum pedes dolor repetit, aut vino aut balneo abstinent: in cetera negligentes, huic, à quo sæpè infestantur, occurrunt. Sic in animo nostro sunt quasi caussariæ partes, quibus adhibenda curatio est. Quid in otio facio? vlcus meum curo. Si ostenderem tibi pedem turgidum, liuidam manum, aut contracti cruris aridos neruos, permitteres mihi vno loco iacere, & fouere morbum meum: maius malum est hoc, quod non possum tibi ostendere. In pectore collectio & vomica est. Nolo laudes, nolo dicas: O magnum virum! contempsit omnia, & dãnatis humanæ vitæ furoribus fugit. Nihil damnaui,

nisi me: nõ est, quòd proficiendi caussa venire ad me velis. Erras, qui hinc aliquid auxilij speras. non medicus, sed æger hic habitat. Malo illa, cùm discesseris, dicas: ego istum beatum hominem putabam, & eruditum: erexeram aures: destitutus sum, nihil vidi, nihil audiui, quod concupiscerẽ, ad quod reuerterer. Si hoc sentis, si hoc loqueris, aliquid profectum est. Malo ignoscas otio meo, quàm inuideas. Otium, inquis, Seneca, mihi commendas? ad Epicureas voces dilaberis. Otium tibi commendo, in quo maiora agas & pulchriora, quã quæ reliquisti. Pulsare superbas potentiorum fores, digerere in litteram senes orbos, plurimum in foro posse, inuidiosa potentia ac breuis est, &, si verum æstimes, sordida. Ille me gratia forensi longẽ antecedit: ille stipendiis militaribus & quæsita per hoc dignitate. ille clientum turba. huius turbæ par esse non possum, huius gratiæ. Tanti est ab hominibus vinci, dum à me fortuna vincatur. Vtinam quidem hoc propositum sequi olim fuisset animus tibi! vtinam de vita beata non in conspectu mortis ageremus! sed nunc quoque non moremur. Multa enim, quæ superuacua esse & mimica, credituri fuimus rationi, nunc experientiæ credimus. Quod facere solent, qui seriùs exeunt, & volunt tempus celeritate reparare, calcar addamus. hæc ætas optimè facit ad hæc studia: iam despumauit, iam vitia primo feruore adole-
scentiæ

ſcentiæ indomita laſſauit: non multum ſupereſt, vt extinguat. Et quando, inquis, tibi proderit iſtud, quod in exitu diſcis, aut in quam rem? in hanc, vt exeam melior. Non eſt tamen quòd exiſtimes, vllam ætatem aptiorem eſſe ad bonam mentem, quàm quæ ſe multis experimentis, longa ac frequenti rerum patientia domuit: quæ ad ſalutaria, mitigatis affectibus, venit. Hoc eſt huius boni tempus: quiſquis ſenex ad ſapientiam peruenit, annis peruenit.

EPIST. LXIX. Mutare te loca, & in alium de alio tranſilire, nolo. Primùm, quia tam frequens migratio, inſtabilis animi eſt. coaleſcere otio non potes, niſi deſinas circumſpicere & errare. Vt animum poſſis continere, priùs corporis tui fugam ſiſte. Deinde plurimùm remedia continuata proficiunt: interrumpenda nō eſt quies, & vitæ prioris obliuio. Sine dediſcere oculos tuos: ſine aures aſſueſcere ſanioribus verbis. quoties proceſſeris, in ipſo tranſitu aliqua, quæ renouent cupiditates tuas, tibi occurrent. Quemadmodùm ei, qui amorem exuere conatur, euitanda eſt omnis admonitio dilecti corporis: nihil enim faciliùs quàm amor recrudeſcit: ita qui deponere vult deſideria rerum omnium, quarum cupiditate flagrauit, & oculos & aures ab his quæ reliquit, auertat. Citò rebellat affectus. quocumque ſe verterit, pretium aliquod præſens occupationis ſuæ adſpiciet. Nullum ſine auctora-

mento malum est. Auaritia pecuniam promittit: luxuria multas ac varias voluptates: ambitio purpuram & plausum, & ex hoc potentiam, & quidquid potentia potest. Mercede te vitia solicitante: hic tibi gratis viuendum est. Vix effici toto sæculo potest, vt vitia tam longa licentia tumida subigantur, & iugum accipiant: nedum, si tam breue tempus interuallo discindimus. Vnam quamlibet rem vix ad perfectum adducit assidua vigilia & intentio. Si me quidem velis audire, hoc meditare. exerce te, vt mortem & excipias, & si ita res suadebit, accersas. interest nihil, an illa ad nos veniat, an ad illam nos. Illud imperitissimi cuiusque verbum, falsum esse ipse tibi persuade: *Bella res est, mori sua morte*. Illud prætereà tecum licet cogites: Nemo nisi suo die moritur. Nihil perdis ex tuo tempore. nam quod relinquis, alienum est.

EPIST. LXX. Post longum interuallum Pompeios tuos vidi. in conspectum adolescentiæ meę reductus sum. quidquid illic iuuenis feceram, videbar mihi facere adhuc posse, & paullò antè fecisse. Prænauigamus, mi Lucili, vitam: & quemadmodum in mari, vt ait Virgilius noster,

——*Terræque vrbesque recedunt:*

sic in hoc cursu rapidissimi temporis, primùm pueritiã abscondimus, deinde adolescentiam, deinde quidquid est illud inter iuuenem & senem medium, in vtriusque

con-

confinio positum, deinde ipsius senectutis optimos annos. nouissimè incipit ostendi publicus finis generis humani. Scopulum esse illum putamus, dementissimi? portus est, aliquando petendus, nunquam recusandus. In quem si quis intra primos annos delatus est, non magis queri debet, quàm qui citò nauigauit. Alium enim, vt scis, venti segnes ludunt ac detinent, & tranquillitatis lentissimo tædio lassant: alium pertinax flatus celerrimè perfert. Idem euenire nobis puta. alios vita velocissimè adduxit, quò veniendũ erat etiam cunctantibus: alios macerauit & coxit. quę vt scis, non semper retinenda est. Non enim viuere bonum est, sed benè viuere. Itaque sapiens viuit, quantum debet, non quantum potest. Videbit vbi victurus sit, cum quibus, quomodo, quid acturus. cogitat semper, qualis vita, non quanta sit. Si multa occurrunt molesta, & tranquillitatem turbantia, emittit se: nec hoc tantùm in necessitate vltima facit, sed cùm primùm illi cœperit suspecta esse fortuna, diligenter circumspicit, numquid illo die desinendum sit. Nihil existimant sua referre, faciat finem, an accipiat: tardiùs fiat, an citiùs. non tamquam de magno detrimento timet. Nemo multum ex stillicidio potest perdere. Citiùs mori, vel tardiùs, ad rem non pertinet: benè mori, aut malè, ad rem pertinet. benè autem mori, est effugere malè viuendi periculum. Itaq; effœmina-

natissimam vocem illius Rhodij existimo, qui cùm in caueam coniectus esset à tyranno, & tamquam ferum aliquod animal aleretur, suadenti cuidam vt abstineret cibo: *Omnia*, inquit, *homini, dum viuit speranda sunt*. Vt sit hoc verum, non omni pretio vita emenda est. Quædam, licèt magna, licèt certa sint, tamen ad illa turpi infirmitatis confessione non veniam. Ego cogitem, in eo qui viuit omnia posse fortunam, potiùs quàm cogitem in eo qui scit mori, nihil posse fortunam? Aliquando tamen, etiam si certa mors instabit, & destinatum sibi supplicium sciet, nō commodabit pœnæ suæ manum. Stultitia est, timore mortis mori. venit qui occidat. Exspecta. quid occupas? quare suscipis alienæ crudelitatis procurationem? vtrùm inuides carnifici tuo, an parcis? Socrates potuit abstinētia finire vitam, & inedia potiùs quàm veneno mori. triginta tamen dies in carcere, & in exspectatione mortis exegit: non hoc animo, tamquam omnia fieri possent, tanquam multas spes tam longum tempus reciperet, sed vt præberet se legibus, vt fruendum amicis extremum Socratem daret. Quid erat stultius, quàm mortem contemnere, venenum timere? Scribonia grauis fœmina, amita Drusi Libonis fuit, adolescentis tam stolidi, quàm nobilis, maiora sperantis, quàm aut illo sęculo quisquam sperare poterat, aut ipse vllo. cùm æger à senatu in lectica relatus esset,

set,

ſet, non ſanè frequentibus exſequijs (omnes enim neceſſarij deſeruerant impiè, iam non reum, ſed funus) habere cœpit conſilium, vtrùm conſciſceret ſibi mortem, an exſpectaret. Cui Scribonia: *Quid te*, inquit, *delectat alienum negotium agere?* Non perſuaſit. manus ſibi attulit, nec ſine cauſſa. Nam poſt diem tertium aut quartum inimici moriturus arbitrio, ſi viuit, alienum negotium agit. Non poſſis itaque de re in vniuerſum pronunciare, cùm mortem vis externa denunciat, occupanda ſit, an exſpectanda. Multa enim ſunt, quę in vtramque partem trahere poſſunt. Si altera mors cum tormento, altera ſimplex & facilis eſt, quid ni huic inijcienda ſit manus? Quemadmodum nauim eligam nauigaturus, & domum habitaturus, ita mortem vtique qua ſum exiturus è vita. Prætereà, quemadmodum non vtique melior eſt longior vita, ſic peior vtique mors longior. In nulla re magis, quàm in morte, morem animo gerere debemus. exeat quà impetum cepit: ſiue ferrum appetit, ſiue laqueum, ſiue aliquã potionem venas occupantem, pergat, & vincula ſeruitutis abrumpat. Vitam & alijs approbare quiſque debet, mortem ſibi. optima eſt, quæ placet. Stultè hæc cogitantur: Aliquis dicet me parum fortiter feciſſe, aliquis nimis temerè, aliquis fuiſſe aliquod genus mortis animoſius. Vis tu cogitare id in manibus eſſe conſilium, ad

quod

quod fama non pertinet? hoc vnum intuere, vt te fortunæ quàm celerrimè eripias. Alioqui aderũt qui de facto tuo malè existiment. Inuenies etiam professos sapientiam, qui vim afferendam vitę suæ negent, & nefas iudicent ipsum interemptorem sui fieri: exspectandum esse exitum, quem natura decreuit. Hoc qui dicit, non videt se libertati viam claudere. Nil melius ęterna lex fecit, quàm quòd vnum introitum nobis ad vitam dedit, exitus multos. Ego exspectem vel morbi crudelitatem, vel hominis, cùm possim per media exire tormenta, & aduersa discutere? Hoc est vnũ, cur de vita non possimus queri: neminem tenet. Bono loco res humanæ sunt, quòd nemo nisi vitio suo miser est. Placet? viue. non placet? licet eò reuerti vnde venisti. Vt dolorem capitis leuares, sanguinem sæpè emisisti: ad extenuandum corpus vena percutitur. non opus est vasto vulnere diuidere præcordia. scalpello aperitur ad illam magnam libertatem via: & puncto securitas constat. Quid ergo est, quod nos facit pigros, inertesque? Nemo nostrum cogitat, quandoque sibi ex hoc domicilio exeundum. Sic veteres inquilinos indulgentia loci & consuetudo, etiam inter iniurias detinet. Vis aduersus hoc corpus liber esse? tamquam migraturus habita: propone tibi quandoque hoc contubernio carendum. fortior eris ad necessitatẽ exeundi. Sed quemadmodum suus finis veniet

in mentem, omnia ſine fine concupiſcentibus? Nullius rei meditatio tam neceſſaria eſt. Alia enim exercentur fortaſſe in ſuperuacuum. Aduerſus paupertatem preparatus eſt animus? permanſere diuitiæ. Ad contemptum nos doloris armauimus? numquam à nobis exiget huius virtutis experimētum integri ac ſani felicitas corporis. Vt fortiter amiſſorum deſideria pateremur, præcepimus nobis? omnes quos amabamus, ſuperſtites fortuna ſeruauit. Huius vnius rei vſum qui exigat dies, veniet. Non eſt quòd exiſtimes, magnis tantùm viris hoc robur fuiſſe, quo ſeruitutis humanæ clauſtra perrumperent. non eſt quòd iudices, hoc fieri niſi à Catone non poſſe, qui quam ferro non emiſerat animam, manu extraxit: cùm viliſſimæ ſortis homines ingenti impetu in tutum euaſerint, cumque commodò mori non licuiſſet, nec ad arbitrium ſuum inſtrumenta mortis eligere, obuia quæque rapuerunt. & quę natura non erant noxia, vi ſua tela fecerunt. Nuper in ludo beſtiariorum, vnus è Germanis, cùm ad matutina ſpectacula pararetur, ſeceſſit ad exonerandū corpus. nullum aliud illi dabatur ſine cuſtode ſecretum. ibi lignum id, quo ad emundanda obſcœna adhærente ſpongia poſitum eſt, totū in gulam farſit, & vi pręcluſis faucibus ſpiritum eliſit. Hoc fuit morti contumeliam facere, ita prorſus. Parùm mundè, & parùm decenter, Quid eſt ſtultius, quàm

quàm fastidiosè mori? O virum fortem! ô dignũ, cui fati daretur electio! quàm fortiter ille gladio vsus esset! quàm animosè in profundam se altitudinem maris, aut abscissæ rupis, immisisset! Vndique destitutus inuenit, quemadmodum & mortem sibi deberet, & telum: vt scias ad moriendum nihil aliud in mora esse, quàm velle. Existimetur de facto hominis acerrimi, vt cuique visum erit, dum hoc constet, præferendam esse spurcissimam mortem seruituti mundissimæ. Quoniam cępi sordidis exemplis vti; perseuerabo. plus enim à se quisq; exiget, si viderit hanc rem etiam à cōtemptissimis posse contemni. Catones, Scipionesque, & alios, quos audire cum admiratione consueuimus, supra imitationem positos putamus: iam ego istam virtutem habere tam multa exempla in ludo bestiario, quàm in ducibus belli ciuilis ostendam. Cùm aduceheretur nuper inter custodias quidam ad matutinum spectaculum missus, tamquã somno premente nutaret. caput vsque eò demisit, donec radijs insereret, & tamdiu se in sedili suo tenuit, donec ceruicem circumactu rotæ frangeret, eodem vehiculo quo ad pęnam ferebatur, pœnam effugit. Nihil obstat, erumpere & exire cupienti. In aperto nos natura custodit. Cui permittit necessitas sua, circumspiciat exitum mollem, cui ad manum plura sunt, per quæ sese asserat, is delectum agat; & qua potissimùm libere-

retur consideret: cui difficilis occasio est, is proximam quamque pro optima arripiat, sit licet inaudita, sit noua. Non derit ad mortem ingenium, cui non defuerit animus. Vides quemadmodum extrema quoque mancipia, vbi illis stimulos adegit dolor, excitentur, & intentissimas custodias fallant? Ille vir magnus est, qui mortem sibi non tantùm imperauit, sed inuenit. Ex eodem tibi munere plura exempla promisi. Secundo Naumachiæ spectaculo, vnus è barbaris lanceam, quam in aduersarios acceperat, totam iugulo suo immersit. Quare, inquit, non omne tormentum, omne ludibrium iam dudum effugio? quare ego mortem armatus exspecto? Tanto hoc speciosius spectaculum fuit, quanto honestius mori discunt homines, quàm occidere. Quid ergo? quod animi perditi noxiosíque habent, non habebunt illi, quos aduersus hos casus instruxit longa meditatio, & magistra rerum omnium ratio? Illa nos docet, fati varios esse accessus, finem eumdem. nihil autem interesse, vnde incipiat quod venit. Eadem illa ratio monet, vt, si licet, moriaris sine dolore: sin autem non potest, fac quemadmodum potes, & quidquid obuenerit ad vim adferendam tibi, inuadas. Iniuriosum est rapto viuere: at contrà pulcherrimum, mori rapto.

EPIST. LXXI. Subinde me de rebus singulis consulis, oblitus vasto nos mari diui-

diuidi. cùm magna pars consilij sit in tempore, necesse est euenire, vt de quibusdam rebus tunc ad te perferatur sententia mea, cùm iam contraria potior est. Consilia enim rebus aptantur: res nostræ feruntur, imò voluuntur. Ergo consilium sub die nasci debet: & hoc quoque tardum est nimis: sub manu, quod aiunt, sub manu nascatur. Quemadmodum autem inueniatur, ostendam. Quoties quid fugiendum sit, aut quid petendum, voles scire: ad summum bonum, & propositum totius vitæ respice. Illi enim [illegible] debet quidquid agimus. nõ disponet singula, nisi cui iam vitę suę summa proposita est. Nemo, quamuis paratos habeat colores, similitudinem reddet, nisi iam constet quid velit pingere. Ideò peccamus, quia de partibus vitæ omnes deliberamus, de tota nemo deliberat. Scire debet quid petat ille, qui sagittam vult mittere: & tunc dirigere, & moderari manu telum. errant consilia nostra, quia nõ habent quò dirigantur. Ignoranti quem portum petat, nullus suus vẽtus est. Necesse est multum in vita nostra casus possit, quia viuimus casu. Quibusdam autem euenit, vt quædam scire se nesciant: quemadmodum quærimus sæpe eos, cum quibus stamus: ita plerumque finem summi boni ignoramus appositum. nec multis verbis, nec circuitu longo, quid sit summum bonum colliges: digito, vt ita dicam, demonstrandum est, nec in multa
spar-

ſpargendum. Quid enim ad rem pertinet, in particulas illud diducere, cùm poſſis dicere: Summum bonum eſt, quod honeſtum eſt? & quod magis admireris, Vnum bonum eſt, quod honeſtum eſt: cetera falſa & adulterina bona ſunt. Hæc ſi perſuaſeris tibi, & virtutem adamaueris (amare enim parum eſt) quidquid illa contigerit, id tibi, qualecumque alijs videbitur, fauſtum felixque erit: & torqueri, ſi modò iacueris ipſo torquente ſecurior: & ægrotare, ſi non maledixeris fortunę, ſi non ceſſeris morbo. Omnia denique quæ ceteris videntur mala, & manſueſcent, & in bonum abibunt, ſi ſuper illa eminueris. Hoc liqueat, nihil eſſe bonum, niſi honeſtum: & omnia incommoda ſuo iure bona vocabuntur, quę modò virtus honeſtauerit. Multis videmur maiora promittere, quàm recipit humana conditio. non immeritò. ad corpus enim reſpiciunt. reuertantur ad animum: iam hominem Deo metientur. Erige te, Lucili virorũ optime, & relinque iſtum ludum literarium philoſophorum, qui rem magnificentiſſimam ad ſyllabas vocãt, qui animam minuta docendo demittunt & conterunt; fies ſimilis illis, qui inuenerunt iſta, non qui docent, & id agunt vt philoſophia potius difficilis, quã magna videatur. Sequere illos, ſi quid apud te habeo auctoritatis. Socrates, qui totã philoſophiam reuocauit ad mores, & hanc ſummam dixit eſſe ſapientiam, bona mala-

malaque distinguere: *Vt sis beatus*, inquit, *& te alicui stultum videri sine*. Quisquis volet, tibi contumeliam faciat, & iniuriam: tu tamen nihil patieris, si modò tecum erit virtus. Si vis, inquit, beatus esse, si fide bona vir bonus, sine contemnat te aliquis. Hoc nemo præstabit, nisi qui omnia bona exęquauerit: quia nec bonum sine honesto est, & honestum in omnibus par est. Quid ergo? nihil interest inter præturam Catonis, & repulsam? nihil interest vtrùm Pharsalica acie Cato vincatur, an vincat? hoc eius bonum, quo victis partibus non potest vinci, par erat illi bono, quo victor rediret in patriam, & componeret pacem? Quid ni par sit? eadem enim virtute & mala fortuna vincitur, & ordinatur bona. virtus autem non potest maior aut minor fieri. Vnius staturæ est. Sed Cn. Pompeius amittet exercitum: sed illud pulcherrimum reip. prætextum, optimates, & prima acies Pompeianarum partium, senatus ferens arma vno prælio profligabuntur: & tam magni ruina imperij, in totum dissiliet orbem. aliqua pars eius in Ægypto, aliqua in Africa, aliqua in Hispania cadet. ne hoc quidem miseræ reipubl. continget, semel ruere. Omnia licet fiant Iubam in regno suo, non locorum notitia adiuuet, non popularium pro rege suo virtus obstinatissima: Vticensium quoque fides malis fracta deficiat, & Scipionem in Africa nominis

sui

sui fortuna destituat. Olim prouisum est, ne quid Cato detrimenti capiat. Victus est tamen. Et hoc numera inter repulsas Catonis. tam magno animo feret, aliquid sibi ad victoriam, quàm ad præturam obstitisse. Quo die repulsus est, lusit, qua nocte periturus fuit, legit. eodem loco habuit, prætura & vita excedere. omnia quę acciderent, ferenda esse persuaserat sibi. Quid ni ille mutationem Reipub. forti & æquo pateretur animo? Quid enim mutationis periculo exceptum? non terra, non cœlum, nõ totus hic rerum omnium contextus, quamuis Deo agente ducatur. non semper tenebit hunc ordinem: sed illum ex hoc cursu aliquis dies deijciet. Certis eunt cuncta temporibus: nasci debent, crescere, exstingui. Quæcumque vides supra nos currere, & hæc quibus innixi atq; impositi sumus veluti solidissimis, carpentur ac desinent. nulli non senectus sua est. inæqualibus ista spatijs eodem natura demittit. quidquid est, non erit, nec peribit, sed resoluetur. Nobis solui, perire est. Proxima enim intuemur: ad vlteriora nõ prospicit mens hebes, & quæ se corpori addixerit: alioqui fortius finem sui suorumque pateretur, si speraret omnia illa sic in vitam mortemq; per vices ire, & composita dissolui, dissoluta componi. in hoc opere æternam artem cuncta temperantis Dei verti. Itaque Cato cùm æuum animo percurrerit, dicet: Omne humanũ genus,

genus, quodque est, quodque erit, morte damnatum est. omnes quæ vsquam rerum potiuntur vrbes, quæque alienorum imperiorum magna sunt decora, vbi fuerint, aliquãdo quęretur, & vario exitij genere tollentur. alias destruent bella, alias desidia, paxque ad inertiã versa consumet, & magnis opibus exitiosa res luxus. Omnes hos vertiles campos repentina maris inundatio abscondet, aut in subitam cauernam considentis soli lapsus abducet. Quid est ergo, quare indigner, aut doleam, si exiguo momẽto publica fata præcedo? magnus animus Deo pareat: & quidquid lex vniuersi iubet, sine cunctatione patiatur. Aut in meliorem emittitur vitam, lucidiùs tranquilliusque inter diuina mãsurus: aut certè sine vllo futurus incommodo, naturę suæ reminiscebitur, & reuertetur in totum. Non est ergo M. Catonis maius bonum honesta vita, quàm mors honesta: quoniam non intenditur virtus. Idem esse dicebat Socrates veritatẽ & virtutẽ: quomodo illa non crescit, sic nec virtus quidem. habet numeros suos, plena est. Non est itaque quòd mireris paria esse bona, & quæ ex proposito sumenda sunt, & quæ subita res tulit. nam si hanc inæqualitatẽ receperis, vt fortiter torqueri in minoribus bonis numeres, numerabis etiã in malis: & infelicem Socratem dices in carcere, infelicem Catonem vulnera sua animosiùs quàm fecerat, retractantem: calamito-

lamitosissimum omnium Regulum, fidei pœnas etiam hostibus seruatæ pendentē. Atqui nemo hoc dicere, ne ex mollissimis quidem, ausus est. negant enim illum esse beatum, sed tamen negant miserum. Academici veteres beatum quidem esse etiam inter hos cruciatus fatentur, sed non ad perfectum, nec ad plenum: quod nullo modo potest recipi. Nisi beatus est, in summo bono non est. Quod summum bonum est, supra se gradum non habet: si modò illi virtus inest, si illam aduersa non minuunt, si manet etiam comminuto corpore incolumis. manet autem. virtutem enim intelligo animosam & excelsam: quā incitat, quidquid infestat. Hunc animum quem sępe induunt generosæ indolis iuuenes, quos alicuius honestæ rei pulchritudo percussit, vt omnia fortuita contemnant, profectò sapientia infundet, & tradet: persuadebit vnum bonum esse quod honestum. Hoc nec remitti nec intendi posse, non magis quàm regulam, qua rectum probari solet. quam si flectes, quidquid ex illa mutaueris, iniuria est recti. Idem ergo de virtute dicemus: & hæc recta est. flexuram nō recipit. rigida est: amplius intendi non potest. Hęc de omnibus rebus iudicat, de hac nulla. Si rectior ipsa non potest fieri, nec quæ ab illa quidem fiunt, alia aliis rectiora sunt. huic enim necesse est respondeant. ita paria sunt. Quid ergo? inquis. iacere in conuiuio, &

torqueri, paria sunt? Hoc mirum videtur tibi? illud licet magis admireris. Iacere in cõuiuio, malum est: torqueri in equuleo, bonum est: si illud turpiter, hoc honestè fit. Bona ista aut mala, non efficit materia, sed virtus. hæc vbicumque apparuit, omnia eiusdem mensuræ ac pretij sunt. In oculos nunc mihi manus intentat ille, qui omnium animum æstimat ex suo, quòd dicam paria bona esse aduersa fortiter portantis, & prospera honestè iudicãtis: quòd dicam paria bona esse eius qui triumphat, & eius qui ante currum vehitur, inuictus animo. Non putant enim fieri, quidquid facere non possunt: ex infirmitate sua de virtute ferunt sententiam. Quid miraris, si vri, vulnerari, occidi, alligari iuuat? aliquando etiam libet. Luxurioso frugalitas pœna est, pigro supplicij loco labor est, delicatus miseretur industrij, desidioso studere torqueri est. Eodem modo hæc, ad quæ omnes imbecilli sumus, dura atque intoleranda credimus, obliti quàm multis tormentum sit vino carere, aut prima luce excitari. Non ista difficilia sunt natura, sed nos fluidi & enerues. Magno animo de rebus magnis iudicandum est: alioqui videbitur illarum vitium esse, quod nostrum est. Sic quædam rectissima, cùm in aquam demissa sunt, speciem curui præfractiq; visentibus reddunt. Non tantùm quid videas, sed quemadmodum, refert. animus noster ad vera

perspi-

perſpicienda caligat. Da mihi adoleſcentem incorruptum, & ingenio vegetum, dicet fortunatiorẽ ſibi videri, qui omnia rerum aduerſarum onera rigida ceruice ſuſtollit, qui ſupra fortunam exſtat. Non mirum eſt, in tranquillitate non concuti: illud mirare, ibi extolli aliquem, vbi omnes deprimuntur; ibi ſtare, vbi omnes iacẽt. Quid eſt in tormentis, quid eſt in aliis, quæ aduerſa appellamus, mali? hoc, vt opinor, ſuccidere mentem, & incuruari, & ſuccumbere: quorum nihil ſapienti viro poteſt euenire. Stat rectus ſub quolibet pondere. nulla illum res minorem facit, nihil illi eorum quæ ferenda ſunt, diſplicet. Nam quidquid cadere in hominem poteſt, in ſe cecidiſſe nõ queritur: vires ſuas nouit: ſcit ſe eſſe oneri ferendo. Non educo ſapientem ex hominum numero, nec dolores ab illo, ſicut ab aliqua rupe nullum ſenſum admittente, ſubmoueo. memini ex duabus partibus illum eſſe compoſitum. altera eſt irrationalis. hæc mordetur, vritur, dolet: altera rationalis. hæc inconcuſſas opiniones habet. intrepida eſt, & indomita. In hac poſitum eſt ſummum illud hominis bonũ. quod antequã impleatur, incerta mentis volutatio eſt: cùm verò perfectum eſt, immota illa ſtabilitas eſt. Itaq; inchoatus, ad ſumma procedẽs, cultorq; virtutis, etiamſi appropinquat perfecto bono, ſed ei nondum ſummam manum impoſuit, ibi interim ceſſabit, & remittet aliquid ex

intentione mentis. nondum enim incerta transgressus est, etiam nunc versatur in lubrico. beatus verò, & virtutis exactæ, tunc se maximè amat, cùm fortissimè expertus est: & metuenda ceteris, si alicuius honesti officij pretia sunt, non tantùm fert, sed amplexatur, multoque audire mauult, Tanto melior, quàm felicior. Venio nunc illò, quò me vocat exspectatio tua. Ne extra rerum naturam vagari virtus nostra videatur, & tremet sapiens, & dolebit, & expallescet: hi enim omnes corporis sensus sunt. Vbi ergo est origo calamitatis? vbi illud malum verum est? illic scilicet, si ista animum detrahunt, si ad confessionem seruitutis adducunt, si illi pœnitentiam sui faciunt. Sapiens quidem vincit virtute fortunam. At multi professi sapiẽtiam, leuissimis nonnumquam minis exterriti sunt. Hoc loco nostrum vitium est, qui quod dicitur de sapiente, exigimus & à proficiente. Suadeo adhuc mihi ista quę laudo, nondum persuadeo. etiamsi persuasissem, nondum tam parata haberem, aut tam exercitata, vt ad omnes casus procurrerent. Quemadmodum lana quosdam colores semel ducit, quosdam nisi sæpius macerata & recocta non perbibit: sic alias disciplinas ingenia cùm accepere, protinus præstant: hęc nisi altè descendit, & diu sedit, animum non colorauit, sed infecit, nihil ex his quæ promiserat, præstat. Citò hoc potest tradi, & paucissimis verbis, v-

num

num bonum esse virtutem: nullum certè sine virtute:& ipsam virtutem in parte nostri meliore,id est,rationali positam. Quid erit hæc virtus? iudicium verum, & immotum: ab hoc enim impetus veniet mentis, ab hoc omnis species, quæ impetum mouet, redigetur ad liquidum. Huic iudicio consentaneum erit, omnia quæ virtute contacta sunt,& bona iudicare, & inter se paria. Corporum autem bona corporibus quidem bona sunt, sed in totum non sunt bona. His pretium quidem erit aliquod, ceterùm dignitas non erit: magnis inter se interuallis distabunt, alia maiora, alia minora erunt. Et in ipsis sapientiam sectantibus magna discrimina esse, fateamur necesse est. alius iam in tantum profecit, vt contra fortunam audeat attollere oculos, sed non pertinaciter: cedunt enim nimio splendore præstricti. alius in tantum, vt possit cum illa conferre vultum: si iam peruenit ad summum, & fiduciæ plenus est. Imperfecta necesse est labent, & modò prodant, modò sublabantur, aut succidant. Sublabentur autem, nisi ire & niti perseuerauerint: si quidquam ex studio & fideli intentione laxauerint, retrò eundum est. Nemo profectum ibi inuenit, vbi reliquerat. Instemus itaque,& perseueremus. plus quàm profligauimus restat: sed magna pars est profectus, velle proficere. Huius rei conscius mihi sum: volo, & tota mente volo. Te quoque

instinctum esse, & magno ad pulcherrima properare impetu video. Properemus. ita demum vita beneficium erit: alioqui mora est, & quidem turpis inter fœda versantibus. Id agamus, vt nostrum omne tempus sit. non erit autem, nisi priùs nos nostri esse cœperimus. Quando continget contemnere vtramq; fortunam? quando continget omnibus oppressis affectibus, & sub arbitrium adductis, hanc vocem emittere? Vici. Quem vicerim, quæris? Non Persas, nec extrema Medorum, nec si quid vltra Dahas bellicosum iacet: sed auaritiam, sed ambitionem, sed metum mortis, qui victores gentium vicit.

EPIST. LXXII. Quod quæris à me, liquebat mihi, sic rem edidiceram: sed diu non retentaui memoriam meam. Itaque non facilè me sequitur. quod euenit libris situ cohærentibus, hoc euenisse mihi sentio: explicandus est animus, & quæcumque apud illum deposita sunt, subinde excuti debent, vt parata sint quoties vsus exegerit. Ergo hoc in præsentia differamus: multum enim operæ, multum diligentiæ poscit. Cùm primùm longiorem eodem loco sperauero moram, tunc istud in manus sumam. Quædam enim sunt, quæ possis & in cisio scribere: quædam lectum, & otium, & secretum desiderant. nihilominus his quoque occupatis diebus agatur aliquid, & quidem totis. numquam enim non succedent occupationes.

nouæ.

nouæ. ſetimus illas: itaque ex vna exeunt plures: deinde ipſi nobis dilationem damus. Cùm hoc peregero, toto animo incumbam: & ſi hanc rem moleſtam compoſuero, ſtudio me dabo. Non cùm vacaueris, philoſophandum eſt: omnia alia negligenda, vt huic aſſideamus. cui nullum tempus ſatis magnum eſt, etiam ſi à pueritia vſque ad longiſſimos humani æui terminos vita protenditur. Non multum refert, vtrùm omittas philoſophiã, an intermittas. non enim vbi interrupta eſt manet, ſed eorum more, quę intenta diſſiliũt, vſque ad initia ſua recurrit, quod à continuatione diſceſſit. Reſiſtendum eſt occupationibus: nec explicandæ, ſed ſubmouendæ ſunt. tempus quidem nullũ eſt parùm idoneum ſtudio ſalutari. Atqui multi inter illa non ſtudent, propter quæ ſtudendum. Incidet aliquid quod impediat? non equidem eum, cuius animus in omni negotio lętus atque alacer eſt. Imperfectis adhuc interſcinditur lætitia: ſapienti verò cõtexitur gaudium, nulla rumpitur cauſſa, nulla fortuna: ſemper & vbique tranquillum eſt. Non enim ex alieno pendet, nec fauorem fortunæ, aut hominis exſpectat: domeſtica illi felicitas eſt. exiret ex animo, ſi intraret. ibi naſcitur. Aliquando extrinſecus, quo admoneatur mortalitatis, interuenit: ſed id leue, & quod ſummam cutẽ ſtringat. Aliquo, inquam, incommodo afflatur: maximum eius illud bonum,

est fixum. Ita dico, extrinsecus aliqua sunt incommoda, velut in corpore interdum robusto solidoque, eruptiones quædam pustularum, & vlcuscula: nullum in alto malum est. Hoc, inquam, interest inter consummatæ sapientiæ virum, & alium procedentis: quod inter sanum, & ex morbo graui ac diutino emergentem, cui sanitatis loco est, leuior accessio. Hic, nisi attendit, subinde grauatur, & in eadem reuoluitur. Sapiens recidere non potest, ne incidere quidem ampliùs. Corpori enim ad tempus bona valetudo est: quam medicus etiam si reddidit, non præstat. sæpè ad eumdem quem aduocauerat, excitatur: animus semel in totum sanatur. Dicam quomodo intelligas sanum. si se ipse contentus est, si confidit sibi, si scit omnia vota mortalium, omnia beneficia quæ dantur petunturque, nullum in beata vita habere momentum. Nam cui quid accedere potest, id imperfectum est: cui quid abscedere potest, id imperpetuum est. cuius perpetua futura lætitia est, is suo gaudeat. Omnia autem quibus vulgus inhiat, vltrò citroque fluunt. Nihil dat fortuna mancipio: sed hæc quoque fortuita tunc delectãt, cùm illa ratio temperauit ac miscuit. hæc est etiam quæ externa commendet, quorum auidus vsus ingratus est. Solebat Attalus hac imagine vti: Vidisti aliquando canem missa à domino frusta panis aut carnis aperto ore captantem? quid-

quid

quid excepit, protinus integrum deuorat, & semper ad spem futuri hiat. Idem euenit nobis. quidquid exspectantibus fortuna proiecit, id sine vlla voluptate demittimus, statim ad rapinam alterius erecti & attenti. Hoc sapienti non euenit: plenus est, etiam si quid obuenit, securè excipit, ac reponit. lætitia fruitur maxima, continua, sua. Habet aliquis bonam voluntatem, habet profectum, sed cui multũ desit à summo? hic deprimitur alternis, & extollitur, ac modò in cœlum alleuatur, modò defertur ad terram. Imperitis ac rudibus, nullus præcipitationis finis est: in Epicureum illud chaos decidunt inane, sine termino. Adhuc est genus tertium eorum qui sapientiæ alludunt; quam non quidem attigerunt, in conspectu tamen, &, vt ita dicam, sub ictu habent: hi non concutiuntur, ne defluunt quidem: nondum in sicco, iam in portu sunt. Ergo cùm tam magna sint inter summos imosque discrimina, cùm medios quoque sequatur fructus suus, sequatur ingens periculũ ad deteriora redeundi: non debemus occupationibus indulgere. excludendæ sunt: si semel intrauerint, in locum suum alias substituent. Principiis illarum obstemus. meliùs non incipient, quàm desinent.

EPIST. LXXIII. Errare mihi videntur, qui existimant philosophiæ fideliter deditos, contumaces esse ac refractarios, & contemptores magistratuum ac regum,

eorùmve per quos publica administrantur. E contrario enim, nulli aduersus illos gratiores sunt: nec immeritò. nullis enim plus præstant, quàm quibus frui tranquillo otio licet. Itaque hi, quibus ad propositum benè viuendi aditum confert securitas publica, necesse est auctorem huius boni, vt parentem colant: multo quidem magis, quàm illi inquieti, & in medio positi; qui multa principibus debent, sed multa & imputant: quibus numquam tam plenè occurrere vlla liberalitas potest, vt cupiditates illorum, quæ crescunt, dum implentur, exsatiet. Quisquis autem de accipiendo cogitat, oblitus accepti est. nec vllum habet malũ cupiditas maius, quàm quòd ingrata est. Adijce nunc, quòd nemo eorum qui in republica versãtur, quos vincat, sed à quibus vincatur, adspicit: & illis non tam iucundum est, multos post se videre, quàm graue, aliquem ante se. Habet hoc vitium omnis ambitio: non respicit. Nec ambitio tantùm instabilis est, verùm cupiditas omnis: quia incipit semper à fine. At ille vir sincerus ac purus, qui reliquit, & curiam, & forum, & omnem administrationem reip. vt ad ampliora secederet, diligit eos per quos hoc ei facere tutò licet, solusque illis gratuitum testimonium reddit, & magnam rem nescientibus debet. Quemadmodum præceptores suos veneratur ac suspicit, quorum beneficio illis se vitiis exuit: sic & his, sub quorum

rum tutela positus exercet artes bonas. Verùm alios quoque rex viribus suis protegit. quis negat? Sed quemadmodum Neptuno plus debere se iudicat, ex his qui eadem tranquillitate vsi sunt, qui plura & pretiosiora illo mari vexit: & animosiùs à mercatore, quàm à vectore soluitur votum; & ex ipsis mercatoribus effusiùs gratus est, qui odores ac purpuras & auro pēsanda portabat, quàm qui vilissima quæque & saburræ loco futura congesserat: sic huius pacis beneficium ad omnes pertinentis, altiùs ad eos peruenit, qui illa benè vtuntur: multi enim sunt ex his togatis, quibus pax operosior bello est. An idē existimas pro pace debere eos, qui illam ebrietati aut libidini impendunt, aut aliis vitiis, quæ vel bello rumpenda sunt? nisi fortè tam iniquum putas esse sapientem, vt nihil viritim se debere pro communibus bonis iudicet. Soli lunæque plurimum debeo: & non vni mihi oriuntur. anno, temperantique annum Deo, priuatim obligatus sum: quamuis non in meum honorem descripta sint. Stulta auaritia mortalium possessionem proprietatemque discernit, nec quidquam suum credit esse, quod publicum est: at ille sapiens nihil iudicat suum magis, quàm cuius illi cū humano genere consortium est. Nec enim essent ista cōmunia, nisi pars illorum pertineret ad singulos. socium efficit, etiam quod ex minima portione commune est.

Adijce nunc quòd magna & vera bona non sic diuiduntur, vt exiguum in singulos cadat: ad vnumquemque tota perueniunt: Ex congiario tantum ferunt homines, quantum in capita promissum est: epulum & visceratio, & si quid aliud capitur manu, discedit in partes: at hæc indiuidua bona, pax, & libertas, tam omnium tota, quàm singulorum sunt. Cogitat itaque sapiens, per quem sibi horum vsus fructusque contingat, per quem non ad arma illum, nec ad seruandas vigilias, nec ad tuenda mœnia, & multiplex belli tributum publica necessitas vocet: agitque gubernatori suo gratias. Hoc docet philosophia præcipuè, benè debere beneficia, benè soluere. interdum autem solutio est ipsa confessio. Confitebitur ergo multum se debere ei, cuius administratione ac prouidentia contingit illi pingue otium, & arbitrium sui temporis, & imperturbata publicis occupationibus quies.

O Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit.
Namque erit ille mihi semper Deus.---

Si illa quoque otia multũ auctori suo debent, quorum munus hoc maximum est.

Ille meas errare boues (vt cernis) & ipsũ
Ludere q̃ vellẽ, calamo permisit agresti:

quanti æstimamus hoc otium, quod inter deos agitur, quod deos facit? Ita dico, Lucili, & te in cœlum compendiariò voco. Solebat Sextius dicere, *Iouem plus non posse quàm bonum virum*. Plura Iupiter habet,

habet, quæ præstet hominibus: sed inter duos bonos non est melior, qui locupletior. non magis, quàm inter duos, quibus par scientia regẽdi gubernaculum est, meliorem dixeris, cui maius speciosiusque nauigium est. Iupiter quo antecedit virum bonum? diutiùs bonus est. Sapiens nihilo se minoris æstimat, quòd virtutes eius spatio breuiore clauduntur. Quemadmodum ex duobus sapientibus, qui senior decessit, non est beatior eo, cuius intra pauciores annos terminata virtus est: sic Deus non vincit sapientẽ felicitate, etiam si vincit ætate. non est virtus maior, quæ longior. Iupiter omnia habet: sed nempe alijs tradidit habenda. ad ipsum hic vnus vsus pertinet, quòd vtendi etiam omnibus caussa est. sapiens tam æquo animo omnia apud alios videt, contemnitque, quàm Iupiter, & hoc se magis suspicit, quòd Iupiter vti illis non potest, sapiens non vult. Credamus itaque Sextio, monstranti pulcherrimum iter, & clamanti, *Hac itur ad astra*: hac, secundùm frugalitatem; hac, secundum temperantiam; hac, secundum fortitudinem. Non sunt dij fastidiosi, non inuidi: admittunt, & ascendẽtibus manum porrigunt. Miraris hominem ad deos ire? Deus ad homines venit, imò (quod propius est) in homines venit. Nulla sine Deo mẽs bona est. Semina in corporibus humanis diuina dispersa sunt. quæ si bonus cultor excipit, similia origini prodeunt, &

paria

paria his ex quibus orta sunt surgunt: si malus, non aliter quàm humus sterilis ac palustris, necat, ac deinde creat purgamenta pro frugibus.

EPIST. LXXIV. Epistola tua delectauit me, & marcentem excitauit: memoriam quoque meam, quæ iam mihi segnis ac lenta est, euocauit. Quid ni tu, mi Lucili, maximum putes instrumentum beatæ vitæ hanc persuasionem, vnum bonum esse, quod honestum est? Qui omne bonum honesto circumscripsit, intra se felix est. nam qui alia bona iudicat, in fortunę venit potestatem, alieni arbitrij fit. Hic amissis liberis mæstus, hic sollicitus ægris, hic turpibus & aliquam passis infamiam tristis. Illum videbis alienæ vxoris amore cruciari, illum suæ. Non deerit, quem repulsa distorqueat: erunt, quos honor ipse vexet. Illa verò maxima est ex omni mortalium populo turba miserorū, quam exspectatio mortis exagitat, vndique impendens. nihil enim est, vnde non subeat. Itaque vt in hostili regione versantibus, huc & illuc circumspiciendum est, & ad omnem strepitum circumagenda ceruix: nisi hic timor è pectore eiectus est, palpitantibus pręcordiis viuitur. Occurrent acti in exsilium, & euoluti bonis: occurrent (quod genus egestatis grauissimum est) in diuitijs inopes: occurrent naufragi, similiaue naufragis passi, quos aut popularis ira, aut inuidia, pernicio-

niciosum optimis telum, inopinantes securosque disiecit, procellæ more, quæ in ipsa sereni fiducia solet emergere, aut fulminis subiti, ad cuius ictum etiam vicina tremuerunt. Nam vt illic quisquis ab igne propior stetit, percusso similis obstupuit: sic in his per aliquam vim accidentibus, vnum calamitas opprimit, ceteros metus: paremque passis tristitiam facit, pati posse. Omnium animos mala aliena ac repentina sollicitant. Quemadmodum aues, etiam inanis fundæ sonus territat: ita nos non ad ictum tantùm exagitamur, sed ad crepitum. Non potest ergo quisquam beatus esse, qui huic se opinioni credidit. non enim beatum est, nisi quod intrepidum. inter suspecta malè viuitur. Quisquis se multum fortuitis dedit, ingentem sibi materiam perturbationis, & inexplicabilem fecit: vna hæc via est ad tuta vadenti, & externa despicere, & honesto contentum esse. Nam qui aliquid virtute melius putat, aut vllum præter illam bonum; ad hæc quæ à fortuna sparguntur sinum expandit, & sollicitus missilia eius exspectat. Hanc imaginem animo tuo propone, ludos facere fortunã; & in hunc mortalium cœtum honores, diuitias, gratiam excutere: quorum alia inter diripientium manus scissa sunt, alia infida societate diuisa, alia magno detrimẽto eorum, in quos deuenerant, prẽsa: ex quibus quædam aliud agentibus inciderunt, quę-
dam

dam quia nimis captabantur, amissa, & dum auidè rapiuntur, excussa sunt. Nulli verò, etiam cui rapina feliciter cessit, gaudium rapti durauit in posterum. Itaque prudentissimus quisque, cùm primùm induci videt munuscula, à theatro fugit, & scit magno parua constare. Nemo manum confert cum excedēte, nemo exeuntem ferit: circa præmium rixa est. Idem in his euenit, quæ fortuna desuper iactat. æstuamus miseri, distringimur, multas habere cupimus manus: modò in hunc, modò in illum respicimus: nimis tardè nobis mitti videntur, quæ cupiditates nostras irritant, ad paucos peruentura, exspectata omnibus. Ire obuiam cadentibus cupimus: gaudemus si quid inuasimus: inuidentque alij quos spes vana delusit. vilem prædam magno aliquo incommodo luimus, aut inde fallimur. Secedamus itaque ab istis ludis, & demus raptoribus locum. Illi spectent bona ista pendentia, & ipsi magis pendeant. Quicumque beatus esse constituit, vnum esse bonum putet, quod honestum est. Nam si vllum aliud existimat, primùm malè de prouidentia iudicat: quia multa incommoda iustis viris accidunt: & quia quidquid nobis dedit, breue est & exiguum, si compares mundi totius æuo. Ex hac deploratione nascitur, vt ingrati diuinorum interpretes simus. querimur, quòd non semper, & quòd pauca nobis, & incerta, & abitura contingant. Inde

est

eſt quòd nec viuere,nec mori volumus. vitæ nos odium tenet, timor mortis. Nutat omne conſilium, nec implere nos vlla felicitas poteſt. Cauſſa autem eſt, quòd non peruenimus ad illud bonum immenſum & inſuperabile, vbi neceſſe eſt reſiſtat voluntas noſtra, quia vltra ſummum non eſt locus. Quæris, quare virtus nullo egeat? præſentibus gaudet, non concupiſcit abſentia: nihil non illi magnum eſt,quia ſatis. Ab hoc diſcede iudicio:non pietas conſtabit, non fides: multa vtramque præſtare cupienti patienda ſunt, ex his quæ mala appellantur:multa impendenda ſunt ex his, quibus indulgemus tamquam bonis. Perit fortitudo, quæ periculum facere debet ſui: perit magnanimitas, quæ non poteſt eminere, niſi omnia velut minuta cõtempſerit,quæ pro maximis vulgus optat: perit gratia, & relatio gratiæ æſtimatur labor, ſi quidquam pretioſius fide nouimus, ſi non optima ſpectamus. Sed vt illa prætercam,aut iſta bona non ſunt quæ vocantur, aut homo felicior Deo eſt. quoniam quidem quæ parata nobis ſunt, non habet in vſu Deus: nec enim libido ad illum, nec epularum lautitia, nec opes, nec quidquã ex his hominem ineſcantibus, & vili voluptate ducentibus pertinet. Ergo aut, quod incredibile eſt, bona Deo deſunt; aut hoc ipſum argumentum eſt, bona non eſſe,quæ Deo deſunt. Adijce,quòd multa quæ bona videri volunt, animali-

malibus quàm homini pleniora contingunt. Illa cibo auidiùs vtuntur: Venere non ęquè fatigantur: virium illis maior est & æquabilior firmitas. Sequitur vt multò feliciora sint homine. Nam sine nequitia, sine fraudibus degunt; fruuntur voluptatibus, quas & magis capiunt, & ex facili sine vllo pudoris aut pœnitentiæ metu. Considera tu itaque, an id bonum vocandum sit, quo Deus ab homine vincitur. Summum bonum in animo constituamus. obsolescit, si ab optima nostri parte ad pessimam transit, & transfertur ad sensus, qui agiliores sunt animalibus mutis. Non est summa felicitatis nostræ in carne ponenda. Bona illa sunt vera, quæ ratio dat solida ac sempiterna, quę cadere non possunt, nec decrescere quidem aut minui. cetera opinione bona sunt: & nomen quidem habent commune cum veris, proprietas in illis boni non est. Itaque commoda vocentur, & (vt nostra lingua loquar) producta: ceterùm sciamus mancipia nostra esse, non partes; & sint apud nos, sed ita vt meminerimus extra nos esse. Etiam si apud nos sint, inter subiecta & humilia numerentur, propter quæ nemo se attollere debeat. quid enim stultius, quàm aliquem eo sibi placere, quod ipse non fecit? Omnia ista nobis accedant, non hæreant: vt si abducantur, sine vlla nostri laceratione discedant. Vtamur illis, non gloriemur: & vtamur parcè, tamquam depositis apud

nos,

nos, & abituris. Quisquis illa sine ratione possedit, non diu tenuit. ipsa enim felicitas se nisi temperat, premit: si fugacissimis bonis credidit, citò deseritur: & vt non deseratur, affligitur. Paucis deponere felicitatem molliter licuit: ceteri, cum his inter quæ eminuere, labuntur, & illos degrauant ipsa quæ extulerant. Ideò adhibebitur prudentia, quæ modum illis ac parsimoniam imponat. quoniam quidem licentia opes suas præcipitat, atque vrget: nec vmquam immodica durarunt, nisi illa moderatrix ratio compescuit. Hoc multarum tibi vrbium ostendet euentus, quarum in ipso flore luxuriosa imperia ceciderunt, & quidquid virtute erat partum, intemperantia corruit. Aduersus hos casus muniendi sumus. nullus autem contra fortunam inexpugnabilis murus est. intus instruamur. Si illa pars tuta est, pulsari homo potest, capi non potest. Quod sit hoc instrumentum, scire desideras? nihil indignetur sibi accidere, sciatque illa ipsa quibus lædi videtur, ad conseruationem vniuersi pertinere, & ex his esse, quæ cursum mundi officiumque consummant. Placeat homini, quidquid Deo placuit: ob hoc seipsum suaque miretur, quòd non potest vinci, quòd mala ipsa sub se tenet, quòd ratione, qua valentius nihil est, casum doloremque & iniuriam subigit. Ama rationem: huius te amor contra durissima armabit. Catu-

lorum

lorum amor in venabula impingit feras, quas feritas & inconsultus impetus pręstat indomitas: iuuenilia nonnunquam ingenia cupido glorię in contemptum tam ferri, quàm ignium, misit: species quosdam, atque vmbra virtutis, in mortem voluntariam trudit: quanto his omnibus fortior ratio est, quanto constantior, tanto vehementior per metus ipsos & pericula exibit. Nihil agitis, inquit, quòd negatis vllum esse aliud ab honesto bonum. non faciet vos hæc munitio tutos à fortuna, & immunes. Dicitis enim inter bona esse liberos pios, & benè moratam patriam, & parentes bonos; horum pericula non potestis spectare securi; perturbabit vos obsidio patriæ, liberorum mors, parentum seruitus. Quid aduersus hos pro nobis responderi soleat, ponam: deinde tunc adijciam, quid præterea respondendum putem. Alia conditio est in his, quæ ablata in locum suum aliquid incommodi substituunt: tamquam bona valetudo vitiata, in malam transfertur: acies oculorum exstincta, cæcitate nos afficit: non tantùm velocitas perit poplitibus incisis, sed debilitas pro illa subit. Hoc periculum non est in his, quæ paullò antè retulimus. quare? si amicum bonum amisi, non est mihi pro illo perfidia patienda: nec si bonos liberos extuli, in illorum locum impietas succedit. Deinde non amicorum ille aut liberorum interitus, sed corporum

est.

est. Bonum autem vno modo perit, si in malum transit, quod natura non patitur: quia omnis virtus & opus omne virtutis incorruptum manet. Deinde, etiam si amici perierunt, etiam si probati respondentesque voto patris liberi: est quod illorum expleat locum. Quid sit, quæris? quod illos bonos fecerat, virtus. Hæc nihil vacare patitur loci: totum animum tenet, desiderium omnium tollit: sola satis est. Omnium enim bonorum vis & origo in ipsa est. Quid refert, an aqua decurrens intercipiatur atque abeat, si fons ex quo fluxerat, saluus est? Non dices vitam iustiorem saluis liberis, quàm amissis, nec ordinatiorem, nec prudentiorem, nec honestiorem: ergo nec meliorẽ quidem. Non facit collectio amicorum sapientiorem, nõ facit stultiorẽ detractio: ergo nec beatiorem, aut miseriorem. quamdiu salua fuerit virtus, non senties quid abscesserit. Quid ergo? non est beatior & amicorũ & liberorum turba succinctus? Quid ni nõ sit? Summum enim bonum nec infringitur, nec augetur: in suo modo permanet: vtcumq; fortuna se gessit, siue illi senectus longa contigit, siue citra senectutẽ finitus est, eadem mẽsura summi boni est, quamuis ætatis diuersa sit. Vtrùm maiorem an minorẽ circulum scribas, ad spatium eius pertinet, non ad formam. licet alter diu manserit, alterum statim obduxeris, & in eum in quo scriptus est puluerem solueris,

in

in eadem vterque forma fuit. Quod rectum est, nec magnitudine æstimatur, nec numero, nec tempore: non magis produci, quàm contrahi potest. Honestam vitam ex cētum annorum numero inquantum voles corripe, & in vnum diem coge: æquè honesta est. modò latiùs virtus funditur, regna, vrbes, prouincias temperat, fert leges, colit amicitias, inter propinquos liberosque dispensat officia: modò arcto fine circumdatur paupertatis, exsilij, orbitatis: non tamen minor est, si ex altiore fastigio in priuatum, ex regio in humilem subducitur, ex publico & spatioso iure in angustias domus vel anguli coit. Æquè magna est, etiam si in se recessit, vndiq; exclusa. nihilominus enim magni spiritus est & erecti, exactæ prudentiæ, indeclinabilis iustitiæ. Ergo æquè beata est. beatum enim illud in vno loco positū est, in ipsa mēte, stabile, grande, tranquillum: quod sine scientia diuinorū humanorumque non potest effici. Sequitur illud, quod me responsurum esse dicebam: Non affligitur sapiens liberorum amissione, non amicorum. eodem enim animo fert illorum mortem, quo suam exspectat. nō magis hanc timet, quàm illam dolet. Virtus enim conuenientia constat: omnia opera eius cū ipsa concordant, & congruunt: hęc cōcordia perit, si animus, quem excelsum oportet esse, luctu aut desiderio submittitur. Inhonesta est omnis trepidatio & solicitu-

licitudo, & in vllo actu pigritia. Honestum enim securum & expeditum est, interritum est, in procinctu stat. Quid ergo? non aliquid perturbationi simile patietur? non & color eius mutabitur, & vultus agitabitur, & artus refrigescent? & quidquid aliud, non ex imperio animi, sed inconsulto quodam naturæ impetu geritur? Fateor; sed permanebit illi persuasio eadem: nihil illorum malum esse, nec dignum, ad quod mens sana deficiat. Omnia quæ facienda erunt, audacter facit & promptè. Hoc enim stultitiæ proprium quis non dixerit, ignauè & contumaciter facere quæ facit, & aliò corpus impellere, aliò animũ, distrahique inter diuersissimos motus? Iam propter illa ipsa, quibus extollit se miraturque, contempta est, & ne illa quidem quibus gloriatur, libenter facit. Si verò aliquod timetur malum, eo perinde, dum exspectatur, quasi venisset, vrgetur: & quidquid ne patiatur timet, iam metu patitur. Quemadmodum in corporibus futuri languoris signa præcurrunt: quædam enim segnitia neruis inest, & sine labore vllo lassitudo & oscitatio & horror membra percurrens: sic infirmus animus, multo antequam opprimatur malis, quatitur. presumit illa, & ante tempus cadit. Quid dementius autem, quàm angi futuris, nec se tormento reseruare, sed accersere sibi miserias, & admouere: quas optimum est differre, si discutere non possis?
Vis

Vis ſcire, futuro neminem debere torqueri? quicumque audierit post quinquagesimum annum ſibi patienda ſupplicia, non perturbatur, niſi ſi medium ſpatium tranſilierit, & ſe in illam ſæculo poſt futuram ſolicitudinem immiſerit. Eodem modo fit, vt animos libenter ægros, & captantes cauſſas doloris, vetera atque oblitterata contriſtent. & quæ præterierunt, & quæ futura ſunt, abſunt: neutra ſentimus. non eſt autem, niſi ex eo quod ſentias, dolor.

EPIST. LXXV. Minus tibi accuratas à me epiſtolas mitti quereris. quis enim accuratè loquitur, niſi qui vult putidè loqui? Qualis ſermo meus eſſet, ſi vnà ſederemus, aut ambularemus, illaboratus & facilis: tales eſſe epiſtolas meas volo, quæ nihil habeant accerſitum, nec fictum. Si fieri poſſet, quid ſentiam, oſtendere quàm loqui mallem. Etiam ſi diſputarem, nec ſupploderem pedem, nec manum iactarem, nec attollerem vocem; ſed iſta oratoribus reliquiſſem, contentus ſenſus meos ad te pertuliſſe, quos nec exornaſſem, nec abieciſſem: hoc vnum planè tibi approbare vellem, omnia me illa ſentire quæ dicerem; nec tantùm ſentire, ſed amare. Aliter homines amicam, aliter liberos oſculantur: tamen in hoc quoque amplexu tam ſancto & moderato, ſatis apparet effectus. Non mehercules ieiuna eſſe & arida volo, quæ de rebus tam magnis dicentur, neque enim philoſophia ingenio

renunciat:

renunciat: multum tamen operæ impendi verbis non oportet. Hæc sit propositi nostri summa: quod sentimus, loquamur; quod loquimur, sentiamus. Concordet sermo cum vita. ille promissum suum impleuit, qui & cùm videas illum, & cùm audias, idem est. Videbimus qualis sit, quantus: vnus sit. Non delectent verba nostra, sed prosint. Si tamen contingere eloquentia non solicito potest, aut si parata est, aut paruo constat, assit, & res pulcherrimas prosequatur. Sit talis, vt res potiùs quàm se ostendat. Aliæ artes, ad ingenium totæ pertinent: hic animi negotium agitur. Non quærit æger medicum eloquentem, sed sanantem: sed si ita competit, vt idem ille qui sanare potest, comptè de his quæ facienda sunt disserat, boni consulet: non tamen erit, quare gratuletur sibi, quòd inciderit in medicum etiam disertum. hoc enim tale est, quale si peritus gubernator etiã formosus est. Quid aures meas scalpis? quid oblectas? aliud agitur. vrendus, secandus, abstinendus sum. Ad hæc adhibitus es: curare debes morbum veterem, grauem, publicum. Tantum negotij habes, quantũ in pestilentia medicus: circa verba occupatus es? iamdudum gaude, si sufficis rebus. Quãdo multa disces? quando quæ didiceris affiges tibi, ita vt excidere non possint? quando illa experieris? Non enim vt cetera memoriæ tradidisse satis est. in opere tentanda sunt. Non est bea-

tus qui ſcit illa, ſed qui facit. Quid ergo? infra illum nulli gradus ſunt? ſtatim ad ſapientiam præceps eſt? Non exiſtimo. Nam qui proficit, in numero quidem ſtultorum eſt, magno tamen interuallo ab illis diducitur: inter ipſos quoque proficientes, ſunt magna diſcrimina. In tres claſſes (vt quibuſdam placet) diuiduntur. Primi ſunt, qui ſapientiam nondum habent, ſed iam in vicinia eius conſtiterunt, tamen etiam quod propè eſt, extra eſt. Qui ſint hi, quæris? qui omnes iam affectus ac vitia poſuerunt: quæ erant complectenda, didicerunt: ſed illis adhuc inexperta fiducia eſt. bonum ſuum nondum in vſu habent. Iam tamen in illa quæ fugerunt, recidere non poſſunt: iam ibi ſunt, vnde non eſt retrò lapſus: ſed hoc illis de ſe nondum liquet, & quod in quadam epiſtola ſcripſiſſe me memini, ſcire ſe neſciunt. Iam contigit illis bono ſuo frui, nondum confidere. Quidam hoc proficientium genus, de quo locutus ſum, ita complectuntur, vt illos dicant iam effugiſſe morbos animi, affectus nondum, & adhuc in lubrico ſtare, quia nemo ſit extra periculum malitiæ, niſi qui totam eam excuſſit. Nemo autem illam excuſſit, niſi qui pro illa ſapientiam aſſumpſit. Quid inter morbos animi interſit & affectus, ſæpè iam dixi: nunc quoque te admonebo. Morbi ſunt inueterata vitia, & dura: vt auaritia, vt ambitio nimia: poſtquam hæc animum implicuerunt, & perpetua eſſe mala

mala eius cœperunt. Vt breuiter finiam, morbus est iudicium in prauo pertinax, tamquã valdè expetenda sint, quæ leuiter expetenda sunt. Vel, si mauis, ita finiamus. Nimis imminere leuiter petendis, vel ex toto nõ petendis, aut in magno pretio habere in aliquo habenda, vel in nullo; Affectus sunt, motus animi improbabiles, subiti & concitati: qui frequentes neglectique, fecere morbum. sicut distillatio vna, nec adhuc in morem adducta, tussim facit: assidua & vetus, phthisin. Itaque qui plurimùm profecere, extra morbos sunt: affectus adhuc sentiunt, perfecto proximi. Secundum genus est eorum, qui & maxima animi mala & affectus deposuerunt, sed ita vt non sit illis securitatis suæ certa possessio: possunt enim in eadem relabi. Tertium illud genus extra multa & magna vitia est, sed non extra omnia. effugit auaritiam, sed iram adhuc sentit. iam non solicitatur libidine; sed habet etiamnum ambitionem. iam non concupiscit; sed adhuc timet. & in ipso metu ad quędam satis firmus est, quibusdam cedit: mortem contemnit, dolorem reformidat. De hoc loco aliquid cogitemus: benè nobiscum agetur, si in hunc admittimur numerum Magna felicitate naturæ, magnaque & assidua intentione studij, secundus occupatur gradus: sed nec hic quidem contemnendus est color tertius. Cogita, quantum circa te videas malorum: adspice, quàm nullum sit

nefas sine exemplo, quantum quotidie nequitia proficiat, quātū publicè priuatimq; peccetur: intelliges satis nos consequi, si inter pessimos nō sumus. Ego verò, inquis, spero me posse & amplioris ordinis fieri. Optauerim hoc nobis magis, quàm promiserim. præoccupati sumus: ad virtutem contendimus, inter vitia districti: pudet dicere, honesta colimus, quantum vacat. At quàm grande præmium nos exspectat, si occupationes nostras, & mala tenacissima, abrumpimus? Non cupiditas, nos nō timor pellet: inagitati terroribus, incorrupti voluptatibus, nec mortem horrebimus, nec deos: sciemus mortem malum non esse, deos malos non esse. Tam imbecillum est, quod nocet, quàm cui nocetur: optima vi noxia carent: Exspectant nos si ex hac aliquando fęce in illud euadimus sublime & excelsum, tranquillitas animi, & expulsis erroribus absoluta libertas. Quæris, quæ sit ista? non homines timere, non deos: nec turpia velle, nec nimia: in seipsum habere maximam potestatem. Inæstimabile bonum est, suum fieri.

EPIST. LXXVI. Inimicitias mihi denuncias, si quidquam ex his quæ quotidie facio, ignoraueris. Vide quàm simpliciter tecum viuam: hoc quoque tibi committam. Philosophum audio, & quidem quintum iam diem habeo, ex quo in scholam eo, & ab octaua disputantem audio. Bona, inquis, ætate. Quid ni bona? quid

autem

autem ſtultius, quàm quia diu non didiceris, non diſcere? Quid ergo? idem faciam, quod troſſuli & iuuenes? Benè mecum agitur, ſi hoc vnum ſenectutem meam decet. Omnis ætatis homines hæc ſchola admittit: in hac ſeneſcamus, hanc vt iuuenes ſequamur. In theatrum ſenex ibo, & in circum deferar, & nullum par ſine me depugnabit: ad philoſophum ire erubeſcam? Tam diu diſcendum eſt, quàm diu neſcias, &, ſi prouerbio credimus, quàm diu viuas. Nec vlli hoc rei magis conuenit, quàm huic: tam diu diſcendum eſt quemadmodum viuas, quàm diu viuis. Ego tamen hic aliquid & doceo. Quæris quid doceam? etiam ſeni eſſe diſcendum. Pudet autẽ me generis humani. Quoties ſcholã intraui (præter ipſum theatrũ Neapolitanorum (vt ſcis) tranſeundum eſt, Metronactis petentibus domum) illud quidẽ, factum eſt: & hoc ingenti ſtudio, quis ſit pithaules bonus, iudicatur. Habet tibicen quoque Græcus & præco concurſum: at in illo loco, in quo vir bonus diſcitur, pauciſſimi ſedent: & hi pleriſque videntur nihil boni negotij habere, quod agant: inepti & inertes vocantur. Mihi contingat iſte deriſus. æquo animo audienda ſunt imperitorum conuicia: & ad honeſta vadenti contemnẽdus eſt iſte contemptus. Perge, Lucili, & propera, ne tibi accidat quod mihi, vt ſenex diſcas: imò ideò magis propera, quoniam id nunc aggreſſus es,

quod perdiſcere vix ſenex poſſis. Quantum, inquis, proficiam? quantum tentaueris. Quid exſpectas? nulli ſapere caſu obtigit. Pecunia veniet vltrò, honor offeretur, gratia ac dignitas fortaſſe ingerentur tibi: virtus in te non incidet; ne leui quidem opera aut paruo labore cognoſcitur? ſed eſt tanti laborare, omnia bona ſemel occupaturo. Vnum enim eſt bonum, quod honeſtum: in illis nihil inuenies veri, nihil certi, quæcumque famæ placent. Quare hoc vnum ſit bonum, quod honeſtum, dicam: quoniam me parùm exſecutum priore epiſtola iudicas, magiſque hanc rem tibi laudatam quàm probatam putas. Et vt in arctum, quæ dicta ſunt, contraham: omnia ſuo bono conſtant. vitem fertilitas commendat, ſapor vinum, velocitas ceruum. Quare fortia dorſo iumenta ſint, quæris? quia eorum hic vnus eſt vſus, ſarcinam ferre. In cane ſagacitas prima eſt, ſi inueſtigare debet feras: curſus, ſi conſequi: audacia, ſi mordere & inuadere. Id in quoque optimum eſt cui naſcitur, quo cenſetur. In homine optimum quid eſt? Ratio: hac antecedit animalia, deos ſequitur. Ratio ergo perfecta, proprium hominis bonum eſt: cetera illi cum animalibus ſatiſque communia ſunt. Valet? & leones. formoſus eſt? & pauones. velox eſt? & equi. non dico, in his omnibus vincitur. Non quæro quid in ſe maximum habeat, ſed quid ſuum. Corpus habet? & arbores.

habet

habet impetum & motum voluntarium? & bestiæ, & vermes. habet vocem? sed quanto clariorem canes, acutiorem aquilæ, grauiorem tauri, dulciorem mobilioremque lusciniæ? Quid in homine proprium? Ratio. hæc recta & consummata, felicitatem hominis impleuit. Ergo si omnis res, cùm bonum suum perfecit, laudabilis est, & ad finem naturæ suæ peruenit, homini autem suum bonum ratio est: si hanc perfecit, laudabilis est, & finem naturæ suæ attigit. hæc ratio perfecta, virtus vocatur, eademque honestum est. Id itaque vnum bonum est in homine, quod vnum hominis est. nunc enim non quærimus quid sit bonum, sed quod sit hominis bonum. Si nullum aliud est hominis, quàm ratio: hæc erit vnum eius bonum, sed pensandum cum omnibus. Si sit aliquis malus, puto improbabitur: si bonus, puto probabitur. Id ergo in homine proprium solumque est, quo & probatur, & improbatur. Non dubitas, an hoc sit bonum: dubitas, an solùm bonum sit. Si quis omnia alia habeat, valetudinem, diuitias, imagines multas, frequens atrium, sed malus ex confesso sit: improbabis illum. Item si quis nihil quidem illorum quę retuli, habeat, deficiatur pecunia, clientum turba, nobilitate, & auorum proauorumque serie, sed ex confesso bonus sit: probabis illum. Ergo est vnum bonum hominis: quod qui habet, etiã si aliis destituitur,

laudandus est: qui non habet, in omnium aliorum copia damnatur ac reijcitur. Quę conditio rerum, eadem & hominum est. Nauis bona dicitur, non quæ pretiosis coloribus picta est, nec cui argenteum aut aureum rostrum est, nec cuius tutela ebore cælata est, nec quæ fiscis ac opibus regiis pressa est: sed stabilis, & firma, & iuncturis aquam excludentibus spissa, ad ferendum incursum maris solida, gubernaculo parens, velox, & consentiens vento. Gladium bonum dices, non cui deauratus est baltheus, nec cui vagina gemmis distinguitur: sed cui & ad secandum subtilis acies, & mucro munimentum omne rupturus. Regula non quàm formosa, sed quàm recta sit, quęritur. Eo quodque laudatur, cui comparatur, quod illi proprium est. Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet, quantum aret, quantum fæneret, à quàm multis salutetur, quàm pretioso incumbat lecto, quàm pellucido poculo bibat, sed quàm bonus sit: bonus autem est, si ratio explicita & recta est, & ad naturæ voluntatem accommodata. Hæc vocatur virtus: hoc est honestum, & vnicum hominis bonum. Nam cùm sola ratio perficiat hominem, sola ratio perfecta beatum facit. hoc autem vnum hominis bonum est, quo vno beatus efficitur. Dicimus & illa bona esse, quę à virtute profecta contactaque sunt, id est opera eius omnia. Sed ideò vnum ipsa bonum est, quia nullum

ſine illa eſt. Si omne in animo bonum eſt: quidquid illum confirmat, extollit, amplificat, bonum eſt: validiorem autem animũ, & excelſiorem, & ampliorem, facit virtus: nam cetera: quæ cupiditates noſtras irritant, deprimunt quoque animum & labefaciunt: & cùm videntur attollere, inflant, ac multa vanitate deludunt. Ergo vnum id bonum eſt, quo melior animus efficitur. Omnes actiones totius vitę, honeſti ac turpis reſpectu, temperantur: ad hæc faciendi, & non faciendi, ratio dirigitur. Quid ſit hoc, dicam. Vir bonus quod honeſtè ſe facturum putauerit, faciet, etiam ſi laborioſum erit: faciet, etiam ſi damnoſum erit: faciet, etiam ſi periculoſum erit. rurſus quod turpe erit, non faciet, etiam ſi pecuniam affert, etiam ſi voluptatem, etiam ſi potentiam. Ab honeſto nulla re deterrebitur, ad turpia nulla ſpe inuitabitur. Ergo ſi honeſtum vtique ſecuturus eſt, turpe itaque vitaturus: & in omni actu vitæ ſpectaturus hæc duo: nullum aliud bonum quàm honeſtum, nec aliud malum quàm turpe. Si vna indepráuata virtus eſt, & ſola permanet tenoris ſui, vnum eſt bonum virtus: cui iam accidere ne ſit bonum, non poteſt. Mutationis periculum effugit ſapientia. Sapientia non eripitur, ſapientia in ſtultitiam non reuoluitur. Dixi, ſi fortè meminiſti, concupita vulgo, & formidata, inconſulto impetu pleroſque calcaſſe. inuentus eſt qui flammis

imponeret manum: cuius risum non interrumperet tortor: qui in funere liberorum lacrimam non mitteret: qui morti intrepidus occurreret. amor, ira, cupiditas, pericula depoposcerunt. Quòd si hoc potest breuis obstinatio animi, aliquo stimulo excitata: quanto magis virtus quæ non ex impetu, nec subitò, sed æqualiter valet; cui perpetuum robur est? Sequitur, vt quæ ab inconsultis sæpè contemnuntur, à sapientibus semper, ea nec bona sint, nec mala. Vnum ergo bonum ipsa virtus est, quæ inter hanc fortunam & illam superba incedit, cum magno vtriusque contemptu. Si hanc opinionem receperis, aliquid bonum esse præter honestum, nulla non virtus laborabit. nulla enim obtineri poterit, si quidquam extra se respexerit. Quod si est, rationi repugnat, ex qua virtutes sunt; & veritati, quæ sine ratione non est. quæcumque autem opinio veritati repugnat, falsa est. Virum bonum concedas, necesse est, summæ pietatis erga deos esse: itaque quidquid illi acciderit, æquo animo sustinebit. sciet enim id accidisse lege diuina, qua vniuersa procedunt. Quod si est, vnum illi bonum erit, quod honestum: in hoc enim positum est & parere diis, nec excandescere ad subita, nec deplorare sortem suam, sed patienter excipere fatũ, & facere imperata. Si enim vllum aliud est bonum quàm honestum, sequetur nos auiditas vitæ, auiditas rerum vitam instru-

ſtruentium, quod eſt intolerabile, infinitum, vagum. Solum ergo bonum eſt honeſtum, cui modus eſt. Diximus, hominum futuram feliciorem vitã quàm deorum, ſi ea bona ſunt, quorum nullus diis vſus eſt, tamquam pecunia & honores. Adijce nunc, quod ſi modò ſolutæ corporibus animæ manent, felicior illis ſtatus reſtat, quàm eſt dum merſantur in corpore. Atqui ſi iſta bona ſunt, quibus per corpora vtimur, emiſſis erit peius: quod contra fidem eſt, feliciores eſſe liberis, & in vniuerſum datis, clauſas & obſeſſas. Illud quoque dixeram, ſi bona ſunt ea quę tam homini contingunt quàm mutis animalibus, & muta animalia beatam vitam actura: quod fieri nullo modo poteſt. Omnia pro honeſto patienda ſunt: quod non erat faciendum, ſi eſſet vllum aliud bonum, quàm honeſtum. Hæc quamuis latiùs exſecutus eſſem priore epiſtola, conſtrinxi, & breuiter percurri. Numquam autem vera tibi opinio talis videbitur, niſi animũ alleues, & teipſum interroges, ſi res exegerit, vt pro patria moriaris, & ſalutẽ omnium ciuium tua redimas, an porrecturus ſis ceruicem, non tantùm patienter, ſed etiam libenter. Si hoc facturus es, nullum aliud bonum eſt. Omnia relinquis, vt hoc habeas. Vide, quanta vis honeſti ſit. Pro Rep. morieris etiamſi ſtatim facturus hoc eris, cùm ſcieris tibi eſſe faciendum. interdum ex re pulcherrima magnũ gaudium

etiam tempore breui ac exiguo capitur: & quamuis fructus operis peracti nullus ad defunctum exemptumque rebus humanis pertineat, ipsa tamen contemplatio futuri operis iuuat: & vir fortis & iustus cùm mortis suę pretia ante se posuit, libertatem patriæ salutem omnium pro quibus dependit animam, in summa voluptate est, & periculo suo fruitur. Sed ille quoque, cui etiam hoc gaudium eripitur, quod tractatio operis maximum & vltimum præstat, nihil cunctatus desiliet in mortem, facere rectè pieque contentus. Oppone etiam nunc illi multa, quæ dehortentur. Dic, Factum tuum matura sequetur obliuio, & parùm grata existimatio ciuium: respondebit tibi, Ista omnia extra opus meum sunt. ego ipsum contemplor: hoc esse honestum scio. Itaque quocumque ducit ac vocat, venio. Hoc ergo vnum bonum est, quod non tantùm perfectus animus, sed generosus quoque & indolis bonæ sentit: cetera leuia sunt, mutabilia. Itaque sollicitè possidentur, etiam si fauente fortuna in vnum congesta sunt: dominis suis incumbunt grauia, & illos semper premunt, aliquando & elidunt. Nemo ex istis quos purpuratos vides, felix est, non magis quàm ex illis quibus sceptrum & chlamydem in scæna fabulæ assignant. cùm præsente populo elati incesserunt, & cothurnati, simul exierunt, excalceätur, & ad staturam suam redeunt. Nemo istorũ,
quos

quos diuitiæ honoresque in altiore fastigio ponunt, magnus est. Quare ergo magnus videtur? Cum basi illum sua metiris. Non est magnus pumilio, licet in monte cōstiterit: colossus magnitudinem suam seruabit, etiam si steterit in puteo. Hoc laboramus errore: sic nobis imponitur, quòd neminem æstimamus eo quo est, sed adijcimus illi & ea, quibus adornatus est. Atqui cùm voles veram hominis æstimationem inire, & scire qualis sit, nudum inspice. ponat patrimonium, ponat honores, & alia fortunæ mendacia: corpus ipsum exuat: animum intuere, qualis quantusque sit, alieno an suo magnus. si erectis oculis gladios micantes videt, & si scit sua nihil interesse vtrùm anima per os, an per iugulum exeat, beatum voca. Si cùm illi denunciata sunt corporis tormenta, & quæ casu veniunt, & quæ potentioris iniuria, si vincula & exsilia, & vanas humanarum formidines mentium, securus audit, & dicit,

——Non vlla laborum,
O virgo, noua mi facies inopinàve surgit.
Omnia præcepi, atque animo mecum ipse peregi.

Tu hodie ista denuncias, ego semper denunciaui mihi, & hominem paraui ad humana. præcogitati mali mollis ictus venit. At stultis & fortunæ credentibus, omnis videtur noua rerum & inopinata facies. magna

gna

gna autem pars est apud imperitos mali, nouitas. Hoc vt scias, ea quæ putauerunt aspera, cùm assueuere, patiuntur. Ideò sapiens assuescit futuris malis: & quæ alij diu patiendo leuia faciunt, hic leuia facit diu cogitando. Audimus aliquandò voces imperitorum, dicentium: Nesciebam hoc mihi restare. sapiens scit sibi omnia restare: quidquid factum est, dicit, Sciebam.

EPIST. LXXVII. Subitò hodie nobis Alexandrinæ naues apparuerunt, quę prę mitti solent & nunciare secuturæ classis aduentum. tabellarias vocant. Gratus illarum Campaniæ adspectus est. omnis in pilis Puteolorum turba consistit, & ex ipso genere velorum Alexandrinas, quamuis in magna turba nauium, intelligit. Solis enim licet supparum intendere, quod in alto omnes habent naues. Nulla enim res ęquè adiuuat cursum, quàm summa pars veli: illinc maximè nauis vrgetur. Itaque quoties ventus increbuit, maiorque est quàm expedit, antenna submittitur. minus habet virium flatus ex humili. Cùm intrauere Capreas & promontorium, ex quo

Alta procelloso speculatur vertice Pallas,

ceteræ velò iubentur esse contentæ: supparum Alexandrinarum insigne est. In hoc omnium discursu properantium ad litus, magnam ex pigritia mea sensi voluptatē, quòd epistolas meorum accepturus, non pro-

properaui ſcire,quis illic eſſet rerum mearum ſtatus, quid adferrent. Olim iam nec perit quidquam mihi,nec acquiritur. Hoc etiam ſi ſenex non eſſem, fuerat ſentiendum:nunc verò multo magis. quia quantulumcumque haberem, tamen plus iam mihi ſupereſſet viatici, quàm viæ,præſertim cùm eam viam ſimus ingreſſi, quam peragere nō eſt neceſſe. Iter imperfectum erit, ſi in media parte, aut citra petitum locum ſteteris: vita non eſt imperfecta, ſi honeſta eſt. Vbicumque deſines, ſi benè deſinis,tota eſt. Sępè autem & fortiter deſinendum eſt, & non ex maximis cauſſis. nam nec hæ maximæ ſunt,quæ nos tenēt. Tullius Marcellinus, quem optimè noueras, adoleſcēs quietus & ſcitò ſenex, morbo,& non inſanabili correptus, ſed longo & moleſto & multa imperante, cœpit deliberare de morte. conuocauit complures amicos. vnuſquiſq; aut quia timidus erat, id illi ſuadebat,quod ſibi ſuaſiſſet:aut quia adulator & blandus, id conſilium dabat, quod deliberanti gratius fore ſuſpicabatur. Amicus noſter Stoicus, homo egregius,&, vt verbis illum quibus laudari dignus eſt laudem,vir fortis ac ſtrenuus, videtur mihi optimè illum cohortatus. Sic enim cœpit: *Noli,mi Marcelline, torqueri, tamquam de re magna deliberes. Non eſt res magna, viuere. Omnes ſerui tui viuunt, omnia animalia: magnum eſt, honeſtè mori, prudenter, fortiter. Cogita quam-*

quamdiu iam idem facias. Cibus, somnus, libido: per hunc circulum curritur. Mori velle non tantùm prudens, & fortis aut miser, sed etiam fastidiosus potest. Non opus erat suasore illi, sed adiutore. serui parere nolebant. Primùm detraxit illis metum, & indicauit tunc familiam periculum adire, cùm incertum esset, an mors domini voluntaria fuisset: alioquin tam mali exempli esse occidere dominũ, quàm prohibere. Deinde ipsum Marcellinum admonuit, non esse inhumanum, quemadmodum cœna peracta reliquiæ circumstãtibus diuiduntur, sic peracta vita aliquid porrigi his, qui totius vitæ ministri fuissent. Erat Marcellinus facilis animi, & liberalis, etiam cùm de suo fieret. Minutas itaque summulas distribuit flentibus seruis, & illos vltrò consolatus est. Non fuit illi opus ferro, non sanguine: triduo abstinuit, & in ipso cubiculo poni tabernaculũ iussit. Solium deinde illatum est, in quo diu iacuit, & calida subinde suffusa, paulatim defecit: vt aiebat, nõ sine quadam voluptate, quam afferre solet lenis dissolutio, non inexperta nobis, quos aliquando liquit animus. In fabellam excessi, nõ ingratam tibi: exitum enim amici tui cognosces, non difficilem, nec miserum. Quamuis enim mortem sibi consciuerit, tamen mollissimè excessit, & vitæ elapsus est. Sed ne inutilis quidem hæc fabella fuerit. Sæpe enim talia exempla necessitas exigit.

Sæpe

Sæpe debemus mori, nec volumus: morimur, nec volumus. Nemo tam imperitus est, vt nesciat sibi quandoque moriendum: tamen cùm propè accesserit, tergiuersatur, tremit, plorat. Nònne tibi videbitur stultissimus omnium, qui fleuerit quòd ante annos mille non vixerat? æquè stultus est, qui flet, quòd post annos mille non viuet. Hæc paria sunt: non eris, nec fuisti. Vtrumque tempus alienum est. In hoc punctum coniectus es: quod vt extendas, quousque extendes? Quid fles? quid optas? perdis operam.

Desine fata Deum flecti sperare precando:

rata & fixa sunt, atque magna & æterna necessitate ducuntur. Eò ibis, quò omnia eunt. Quid tibi nouum est? ad hanc legem natus es: hoc patri tuo accidit, hoc matri, hoc maioribus, hoc omnibus ante te, hoc omnibus post te. Series inuicta, & nulla mutabilis ope, illigat ac trahit cuncta. Quantus te populus moriturorum sequetur, quantus comitabitur? Fortior, vt opinor, esses, si multa millia tibi commorerentur. atqui multa millia hominum & animalium hoc ipso momento, quo tu mori dubitas, animam variis generibus emittunt. Tu autem non putabas te aliquando peruenturum ad id, ad quod semper ibas? nullum sine exitu iter est. Exempla nunc magnorum virorum me tibi iudicas relaturum? puerorum referam,

ram. Lacon ille memoriæ traditur impubes adhuc; qui captus clamabat, *Non seruiam*, sua illa Dorica lingua, & verbis fidem imposuit. Vt primùm iussus est fungi seruili & contumelioso ministerio: afferre enim vas obscœnum iubebatur: illisum parieti caput rupit. Tam propè libertas est: & seruit aliquis? Ita non sic perire filium tuum malles, quàm per inertiam senem fieri? Quid ergo est, cur perturberis, si mori fortiter etiam puerile est? Puta te nolle sequi, duceris. Fac tui iuris, quod alieni est. Non sumes pueri spiritum, vt dicas, *Non seruio?* Infelix, seruis hominibus, seruis rebus, seruis vitæ. Nam vita, si moriendi virtus abest, seruitus est. Ecquid habes propter quod exspectes? Voluptates quæ te morantur ac retinent, consumpsisti: nulla tibi noua est: nulla non iam odiosa ipsa satietate. quis sit vini, quis mulsi sapor: scis: nihil interest, centum per vesicam tuã, an mille amphoræ transeant. saccus es. quid sapiat ostreum, quid mullus, optimè nosti. nihil tibi luxuria tua in futuros annos intactum reseruauit. Atqui hæc sunt, à quibus inuitus diuelleris. Quid est aliud quod tibi eripi doleas? Amicos & patriam? tanti enim illam putas, vt tardiùs cœnes? Solem quoque, si posses, extingueres. Quid enim vmquam fecisti luce dignum? Confitere non curiæ te, non fori, non ipsius naturæ rerum desiderio, tardiorem ad moriendum fieri. Inuitus re-

liu-

linquis macellum, in quo nihil reliquisti. Mortem times: at quomodo illam media oblectatione contemnis? Viuere vis: scis enim. Mori times: quid porrò ista vita? non mors est? Cæsar, cùm illum transeuntem per Latinam viam, vnus ex custodiarum agmine, demissa vsque in pectus vetere barba, rogaret mortem: *Nunc enim*, inquit, *viuis?* Hoc istis respondendum est, quibus succursura mors est: Mori times. nunc enim, viuis? Sed ego, inquit, viuere volo, qui multa honestè facio. inuitus relinquo officia vitæ, quibus fideliter & cum industria fungor. Quid? tu nescis vnum esse ex vitæ officijs, & mori? Nullum officium relinquis. non enim certus numerus quem debeas explere, finitur. Nulla vita est non breuis. nam si ad naturam rerum respexeris, etiam Nestoris & Statiliæ breuis est: quæ inscribi monumento suo iussit, annis se nonagintanouem vixisse. Vides aniculam gloriari senectute longa. quis illam ferre potuisset, si contigisset centesimum implere? Quomodo fabula, sic vita: non quàm diu, sed quàm benè acta sit, refert. Nihil ad rem pertinet, quo loco desinas. quocumque voles, desine: tantùm bonam clausulam impone.

EPIST. LXXVIII. Vexari te distillationibus crebris ac febriculis, quæ longas distillationes & in consuetudinem adductas sequuntur, eò molestius mihi est, quia expertus sum hoc genus valetudinis: quod

inter

inter initia contempsi. poterat adhuc adolescētia iniurias ferre, & se aduersus morbos contumaciter gerere. deinde succubui, & eò perductus sum, vt ipse distillarem. Ad summam maciem deductus, sæpè impetum cepi abrumpendæ vitæ: patris me indulgentissimi senectus retinuit. Cogitaui enim, non quàm fortiter ego mori possem, sed quàm ille fortiter desiderare non posset. Itaque imperaui mihi vt viuerem. aliquādo enim & viuere, fortiter facere est. Quæ mihi tunc fuerint solatio, dicam: si priùs hoc dixero, hæc ipsa quibus acquiescebam, medicinæ vim habuisse. In remedium cedunt honesta solatia: & quidquid animum erexit, etiam corpori prodest. Studia mihi nostra saluti fuerunt. Philosophiæ acceptum ferò quòd surrexi, quòd conualui: illi vitam debeo, & nihil illi minus debeo. Multum mihi cōtulerunt ad bonam valetudinē amici, quorum adhortationibus, vigilijs, sermonibus alleuabar. Nihil æquè, Lucili virorum optime, ægrum reficit atque adiuuat, quā amicorum affectus: nihil æquè exspectationem mortis ac metum surripit. Nō indicabam me, cùm illos superstites relinquerē, mori; putabam, inquam, me victurum, non cum illis, sed per illos: non effundere spiritum mihi videbar, sed tradere. Hæc mihi dederunt volūtatem adiuuandi me, & patiendi omne tormentum. alioqui miserrimum est, cùm animum moriendi proieceris,

ris, non habere viuendi. Ad hæc ergo remedia te confer. Medicus tibi quantum ambules,quantum exercearis,monstrabit: ne indulgeas otio, ad quod vergit iners valetudo:vt legas clariùs,& spiritum, cuius iter & receptaculum laborat, exerceas: vt nauiges, & viscera molli iactatione concutias: quibus cibis vtaris: vinum quando virium caussâ aduoces, quando intermittas, ne irritet & exasperet tussim. Ego tibi illud præcipio,quod non tantùm huius morbi, sed totius vitæ remedium est: contemne mortem.Nihil triste est,cùm huius metum effugimus. Tria hęc in omni morbo grauia sunt,metus mortis, dolor corporis,intermissio voluptatum. De morte satis dictum est. hoc vnum dicam, non morbi hunc esse, sed naturę metum. multorum mortem distulit morbus: & saluti illis fuit, videri perire. Morieris,non quia ægrotas, sed quia viuis. Ista te res & sanatum manet.cùm conualueris,non mortem,sed valetudinē effugies. Ad illud nunc proprium incommodum reuertamur. magnos cruciatus habet morbus: sed hos tolerabiles interualla faciunt. Nam summi doloris intentio inuenit finem. Nemo potest valde dolere, & diu. sic nos amantissima nostri natura disposuit, vt dolorem aut tolerabilem, aut breuem faceret. Maximi dolores cōsistunt in macerrimis corporis partibus: nerui,articuliq́ue, & quidquid aliud exile est,acerrimè sæuit, cùm in arcto vitia concepit.

cepit. Sed citò hæ partes obstupescunt, & ipso dolore sensum doloris amittunt: siue quia spiritus naturali prohibitus cursu, & mutatus in peius, vim suam qua viget, admonetque nos, perdit: siue quia corruptus humor, cum desijt habere quò confluat, ipse se elidit, & his quę nimis impleuit, excutit sensum. Sic podagra & chiragra, & omnis vertebrarum dolor, neruorumque interquiescit, cùm illa quę torquebat hebetauit: omnium istorum prima verminatio vexat, impetus mora exstinguitur, & finis dolendi est, obtorpuisse. Dentium, oculorum, aurium dolor ob hoc ipsum acutissimus est, quòd inter angusta corporis nascitur: non minùs mehercule quàm capitis ipsius. Sed quo incitatior est, eo citiùs in alienationē stuporemque conuertitur. Hoc itaque solatium vasti doloris est, quòd necesse est desinas illum sentire, si nimis senseris. Illud autem est, quod imperitos in vexatione corporis malè habet: non assueuerunt animo esse contenti: multum illis cum corpore fuit. Ideò vir magnus ac prudens animum deducit à corpore, & multum cum meliore & diuina parte versatur: cum hac querula ac fragili, quantum necesse est. Sed molestum est, inquis, carere assuetis voluptatibus, abstinere cibo, sitire, esurire. Hæc prima abstinentia grauia sunt: deinde cupiditas relanguescit: ipsis per quę cupimus fatigatis, ac deficientibus. Inde morosus est stoma-

ſtomachus: inde quorum fuit auiditas, odium eſt: deſideria ipſa moriuntur. Non eſt autē acerbum carere eo, quod cupere deſieris. Adijce, quòd nullus nō intermittitur dolor, aut certè remittitur. Adijce, quòd licet & cauere venturū, & obſiſtere imminenti remediis. Nullus enim non ſigna præmittit, vtiq; qui ex ſolito reuertitur. Tolerabilis eſt morbi patientia, ſi contempſeris id quod extremùm minatur. Noli mala tua facere tibi ipſi grauiora, & te querelis onerare: leuis dolor eſt, ſi nihil illi opinio adiecerit. Contrà, ſi exhortari te cœperis, ac dicere: *Nihil eſt, aut certè exiguum eſt, duremus; iam deſinet*: leuem illum, dum putas, facies. Omnia ex opinione ſuſpenſa ſunt. non ambitio tantùm ad illam reſpicit, & luxuria, & auaritia: ad opinionem dolemus. Tam miſer eſt quiſque, quàm credit. Detrahendas præteritorum dolorum conqueſtiones puto, & illa verba: *Nulli vmquam fuit peius. Quos cruciatus, quanta mala pertuli! nemo me ſurrecturum putauit. Quoties deploratus ſum à meis, quoties à medicis relictus! In equuleum impoſiti nō ſic diſtrahuntur.* Etiamſi ſunt vera iſta, trāſierunt. Quid iuuat præteritos dolores retractare, & miſerum eſſe, quia fueris? Quid, quòd nemo non multum malis ſuis adiicit, & ſibi ipſe mētitur? Deinde quod acerbū fuit, retuliſſe iucūdum eſt. naturale eſt, mali ſui fine gaudere. Circumcidenda ergo duo ſunt, &

futuri

futuri timor,& veteris incommodi memoria: hoc ad me iam non pertinet, illud nondum. In ipsis positus difficultatibus dicat:

—Forsan & hæc olim meminisse iuuabit.

Toto contra illum pugnet animo. vincetur, si cesserit: vincet si se contra dolorem suum intenderit. Nunc hoc plerique faciunt, attrahunt in se ruinam, cui obstandum est. istud quod premit, quod impendet, quod vrget, si subducere te cœperis, sequetur & grauiùs incumbet: si contra steteris, & obniti volueris, repelletur. Athletæ quantum plagarum ore, quantum toto corpore excipiunt? ferunt tamen omne tormentum gloriæ cupiditate: nec tantùm quia pugnant, ista patiuntur, sed vt pugnent. exercitatio ipsa tormentum est. Nos quoque euincamus omnia, quorum præmium non corona, nec palma est, nec tubicen prædicationi nominis nostri silentium faciens: sed virtus, & firmitas animi, & pax in ceterum parta, si semel in aliquo certamine debellata fortuna est. Dolorem grauem sentio. Quid ni sentias, si illum muliebriter tuleris? Quemadmodum perniciosior est hostis fugientibus, sic omne fortuitum incommodum magis instat cedenti & auerso. Sed graue est. quid? nos ad hoc fortes sumus, vt leuia portemus? Vtrùm vis, longum esse morbum, an concitatum & breuem? Si longus est, habet intercapedinem, dat refectio-

ni

ni locum:multum temporis donat.necesse est vt exsurgat, & desinat. Breuis morbus ac præceps alterutrum faciet: aut exstinguetur,aut exstinguet. Quid autem interest, non sit, an non sim? in vtroque finis dolendi est.Illud quoque proderit,ad alias cogitationes auertere animum, & à dolore discedere. Cogita quid honestè, quid fortiter feceris: bonas partes tecũ ipse tracta: memoriam in ea quæ maximè miratus es,sparge. tũc tibi fortissimus quisque, & victor doloris, occurrat. Ille, qui dum varices exsecandas præberet, legere librũ perseuerauit. Ille, qui non desiit ridere, cùm ob hoc ipsum irati tortores omnia instrumenta crudelitatis experirentur. Nõ vincetur dolor ratione, qui victus est risu? Quidquid vis, nunc licet dicas, distillationes, & vim continuæ tussis egerentem viscerum partes, & febrem præcordia ipsa torrentem, & sitim, & artus in diuersum articulis exeuntibus tortos: plus est flamma, & equuleus, & lamina, & vulneribus ipsis intumescentibus, quod illa renouaret & altius vrgeret impressum. inter hæc tamen aliquis non gemuit:parùm est.nõ rogauit:parùm est.non respondit:parùm est. risit,& quidem ex animo: vis tu post hoc dolorem deridere? Sed nihil,inquit,agere finit morbus, qui me omnibus abduxit officiis. Corpus tuum valetudo tenet, non animum. Itaque cursoris moratur pedes, sutoris ac fabri manus impediet. Si

animus tibi esse in vsu solet;suadebis, docebis,audies,disces, quæres, recordaberis. Quid porrò?nihil agere te credis, si temperans ęger sis?ostendes morbum posse superari,vel certè sustineri. Est, mihi crede, virtuti etiam in lectulo locus.Non tantùm arma & acies dant argumenta alacris animi,indomitique terroribus:& in vestimẽtis vir fortis apparet. Habes quod agas. benè luctare cum morbo: si nihil te coegerit, si nihil exorauerit, insigne prodis exemplum. O quàm magna erat gloriæ materia, si spectaremur ægri! ipse te specta,ipse te lauda.Prætereà,duo sunt genera voluptatũ: corporales morbus inhibet, nõ tamen tollit;imò,si verum æstimes, incitat.magis iuuat bibere sitientem:gratior est esurienti cibus. Quidquid ex abstinentia contigit,auidiùs excipitur.Illas verò animi voluptates, quę maiores certioresq́; sunt,nemo medicus ægro negat. has quisquis sequitur,& benè intelligit,omnia sẽsuum blandimenta contemnit. O infelicem ægrum! quare? quia non vino niuem diluit:quia non rigorem potionis suæ,quã capaci scypho miscuit, renouat fracta insuper glacie: quia non ostrea illi Lucrina in ipsa mensa aperiuntur: quia non circa cœnationem eius tumultus coquorum est, ipsos cum obsoniis focos transferentium. hoc enim iam luxuria commenta est. Ne quis intepescat cibus, ne quid palato iam calloso parùm ferueat,cœnam culina prosequi-

ſequitur. O infelicem ægrum! edet quantum concoquat. non iacebit in conſpectu aper, vt vilis caro, à menſa relegatus, nec in repoſitorio eius pectora auium, totas enim videre faſtidium eſt, congeſta ponentur. Quid tibi mali factum eſt? cœnabis tãquam æger: imò aliquando tamquam ſanus. Sed omnia iſta facilè perferemus, ſorbitionem, aquam calidam, & quidquid aliud intolerabile videtur delicatis & luxu fluentibus, magiſq; animo quàm corpore morbidis: tantum mortẽ deſinamus horrere. Deſinemus autem, ſi fines bonorum ac malorum cognouerimus: ita demũ nec vita tædio erit, nec mors timori. Vitam enim occupare ſatietas ſui non poteſt, tot res varias, magnas, diuinas percenſentem: in odium illam ſui adducere ſolet iners otium. Rerum naturam peragranti, numquam in faſtidium veritas veniet: falſa ſatiabunt. Rurſus, ſi mors accedit & vocat, licet immatura ſit, licet mediam præcidat ætatem: perceptus longiſſimè fructus eſt. cognita eſt illi ex magna parte natura, ſcit tempore honeſta non creſcere. His neceſſe eſt videri omnem vitã breuem, qui illã voluptatibus vanis, & ideò infinitis metiũtur. His te cogitationibus recrea, & interim epiſtolis noſtris vacando: veniet aliquod tempus, quod nos iterùm iungat ac miſceat. quantumlibet ſit illud, longũ faciet ſcientia vtendi. nam, vt Poſidonius, ait. *vnus dies hominum eruditorum plus pa-*

tet, *quàm imperiti longissima ætas*. Interim tene hoc mordicus. aduersis non succumbere, lętis non credere, omnem fortunæ licentiam in oculis habere: tamquam quidquid poteſt facere, factura ſit. Quidquid exſpectatum eſt diu, leuius accedit.

EPIST. LXXIX. Exſpecto epiſtolas tuas, quibus mihi indices, circumitus Siciłię totius quid tibi noui oſtenderit, & omnia de ipſa Charybdi certiora. Nam Scyllam ſaxum eſſe, & quidem non terribile nauigantibus, optimè ſcio: Charybdis an reſpondeat fabulis, perſcribi mihi deſidero. Et ſi fortè obſeruaueris, (dignum eſt autem, vt obſerues) fac nos certiores, vtrùm vno tantùm vento agatur in vortices, an omnis tempeſtas æquè mare illud contorqueat: & an verum ſit, quidquid illo freti turbine arreptum eſt, per multa millia trahi conditum, & circa Tauromenitanum litus emergere. Si hęc mihi perſcripſeris, tunc tibi audebo mandare, vt in honorem meum Ætnam quoque aſcendas: quam conſumi, & ſenſim ſubſidere, ex hoc colligunt, quòd aliquanto longiùs nauigantibus ſolebat oſtendi. Poteſt hoc accidere, non quia montis altitudo deſedit, ſed quia ignis euanuit, & minùs vehemens ac largus effertur, ob eamdem cauſſam fumo quoque per diem ſegniore. Neutrum autem incredibile eſt, nec montem qui deuoretur quotidie minui, nec ignem non manere eumdem: qui non ipſe ex ſe eſt,

ſed

ſed in aliqua inferna valle conceptus exęſtuat, & alibi paſcitur:in ipſo monte non alimentum habet, ſed viam. In Lycia regio notiſſima eſt, Epheſtion incolæ vocant, perforatum pluribus locis ſolum, quod ſine vllo naſcentium damno ignis innoxius circuit. Læta itaq; regio eſt, & herbida,nil flammis adurentibus, ſed tantùm vi remiſſa ac languida refulgentibus. Sed reſeruemus iſta,tūc quæſituri, cùm tu mihi ſcripſeris, quātum ab ipſo ore montis niues abſint, quas ne æſtas quidem ſoluit:adeò tutæ ſunt ab igne vicino. Non eſt autem, quòd iſtam curam imputes mihi: morbo enim tuo daturus eras,etiam ſi nemo mandaret tibi, donec Ætnam deſcribas in tuo carmine, & hūc ſollennem omnibus Poetis locum attingas. quem quò minùs Ouidius tractaret, nihil obſtitit, quòd iam Virgilius impleuerat:ne Seuerū quidem Cornelium vterq; deterruit. Omnibus prætereà feliciter hic locus ſe dedit: & qui præceſſerant, non præripuiſſe mihi videntur quæ dici poterant,ſed aperuiſſe. Sed multū intereſt, vtrùm ad cōſumptam materiam,an ad ſubactam accedas:creſcit in dies,& inuenturis inuenta non obſtant. Prętereà,cōditio optima eſt vltimi. Parata verba inuenit,quæ aliter inſtructa nouam faciē habent: nec illis manus inijcit, tamquam alienis:ſunt enim publica. Iuriſcōſulti negant,quidquam publicum vſucapi. Aut ego te non noui, aut Ætna tibi ſaliuā

mouet. Iam cupis grande aliquid, & par prioribus scribere. Plus enim sperare modestia tibi tua non permittit: quæ tanta in te est, vt videaris mihi retracturus ingenij tui vires, si vincendi periculum sit. tanta tibi priorum reuerentia est. Inter cetera, hoc habet boni sapientia: nemo ab altero potest vinci, nisi dum ascenditur. dum ad summum perueneris, paria sunt: non est incremento locus, statur. Numquid sol magnitudini suę adiecit? numquid luna vltrà quàm solet procedit? maria non crescunt. mundus eumdem habitum ac modum seruat. Extollere se, quæ iustam magnitudinem impleuere, non possunt. Quicumque fuerint sapientes, pares erunt & æquales. habebit vnusquisque ex his proprias dotes: alius erit affabilior, alius expeditior, alius promptior in eloquendo, alius facundior: illud de quo agitur, quod beatum facit, æquale erit in omnibus. An Ætna tua possit sublabi, & in se ruere, an hoc excelsum cacumen & cōspicuum per vasti maris spatia detrahat assidua vis ignium, nescio: virtutem non flamma, non ruina inferiùs adducet. Hæc vna maiestas deprimi nescit, nec proferri vltrà, nec referri potest. Sic huius, vt cęlestium, stata magnitudo est. Ad hanc nos conemur educere. iā multum operis effectum est, imò si verum fateri volo, nō multum. Nec enim bonitas est, pessimis esse meliorē. Quis oculis glorietur, qui suspicentur diem? quibus sol

per

per caliginem ſplendet?licet contentus interim ſit effugiſſe tenebras, adhuc non fruitur bono lucis. Tunc animus noſter habebit quod gratuletur ſibi,cùm emiſſus his tenebris,in quibus volutatur, nõ tenui viſu clara proſpexerit,ſed totum diem admiſerit, & redditus cœlo ſuo fuerit, cùm receperit locum,quem occupauit ſorte naſcendi. Surſum vocant illum initia ſua. Erit autem illic, etiam antequam hac cuſtodia exſoluatur,cùm vitia diſiecerit, puruſque ac leuis in cogitationes diuinas emicuerit. Hoc nos oportet agere, Lucili cariſſime,in hoc ire impetu toto:licèt pauci ſciant,licèt nemo videat. Gloria, vmbra virtutis eſt:etiam inuitos comitabitur. Sed quemadmodum aliquando vmbra antecedit, aliquando ſequitur: ita gloria aliquando ante nos eſt, viſendamque ſe præbet,aliquãdo in auerſo eſt, maiorque quò ſerior,vbi inuidia receſſit. Quamdiu videbatur furere Democritus? vix recepit Socratem fama. Quamdiu Catonem ciuitas ignorauit? reſpuit:nec intellexit, niſi cùm perdidit. Rutilij innocentia ac virtus lateret, niſi accepiſſet iniuriam:dum violatur, effulſit. Numquid non ſorti ſuæ gratias egit,& exſilium ſuũ complexus eſt?De his loquor,quos illuſtrauit fortuna, dũ vexat: quàm multorum profectus in notitiam euaſere,poſt ipſos? quàm multos fama non excepit,ſed eruit? Vides Epicurum,quãtopere non tantùm eruditiores,ſed hęc quo-

que imperitorũ turba miretur. Hic ignotus ipsis Athenis fuit, circa quas delituerat. Multis itaque iã annis Metrodoro suo superstes, in quadam epistola, cùm amicitiã suam & Metrodori, grata commemoratione cecinisset, hoc nouissimè adiecit: *Nihil sibi & Metrodoro inter bona tanta nocuisse, quòd ipsos illa nobilis Gracia nõ ignotos solùm habuisset, sed panè inauditos.* Numquid ergo non, posteà quàm esse desierat, inuentus est? numquid non opinio eius emicuit? Hoc Metrodorus quoque in quadam epistola confitetur, *Se & Epicurum non satis emicuisse: sed pòst, se & Epicurum, magnum paratumque nomen habituros, apud eos qui voluissent per eadem ire vestigia.* Nulla virtus latet: & latuisse, non ipsius est damnum. Veniet qui conditam, & sæculi sui malignitate compressam, dies publicet. Paucis natus est, qui populum ætatis suę cogitat. Multa annorum millia, multa populorum superuenient: ad illa respice. etiã si omnibus tecum viuentibus silentium liuor indixerit, venient qui sine offensa, sine gratia iudicent. Si quod est pretium virtutis ex fama, nec hoc interit. Ad nos quidem nihil pertinebit posterorum sermo: tamen etiam non sentientes colet, ac frequentabit. Nulli non virtus & viuo, & mortuo, retulit gratiam: si modò illam bona secutus est fide, si se non exornauit & pinxit, sed idem fuit, siue ex denuntiato videbatur, siue im-

pa-

paratus ac subitò. Nihil simulatio proficit. paucis imponit leuiter extrinsecus inducta facies: veritas in omnem partem sui semper eadem est. Quæ decipiunt, nihil habent solidi. Tenue est mendacium: perlucet, si diligenter inspexeris.

EPIST. LXXX. Hodierno die non tantùm meo beneficio mihi vaco, sed spectaculi, quod omnes molestos ad sphæromachiam auocauit. Nemo irrumpit, nemo cogitationem meam impedit: quæ hac ipsa fiducia procedit audaciùs. Non crepuit subinde ostium, non alleuabatur velum: licebit vni vadere, quod magis necessarium est per se eunti, & suam sequenti viam. Non ergo sequor priores? facio, sed permitto mihi & inuenire aliquid, & mutare, & relinquere. Non seruio illis, sed assentior. Magnum tamen verbum dixi, qui mihi silentium promittebam, & sine interpellatore secretum: ecce ingens clamor ex stadio profertur, & me non excutit mihi, sed in huius ipsiùs rei contentionem transfert. Cogito mecum, quàm multi corpora exerceant, quàm ingenia pauci: quantus ad spectaculum non fidele & lusorium fiat concursus; quanta sit circa artes bonas solitudo: quàm imbecilli animo sint, quorum lacertos humerosque miramur. Illud maximè reuoluo mecũ. si corpus perduci exercitatione ad hanc patientiam potest, qua & pugnos pariter & calces non vnius hominis ferat. qua solem

ardentissimum in feruentissimo puluere sustinens aliquis, & sanguine suo madens diem ducat: quanto faciliùs animus corroborari possit, vt fortunæ ictus inuictus excipiat, vt proiectus, vt conculcatus exsurgat? Corpus enim multis eget rebus, vt valeat: animus ex se crescit, se ipse alit, se exercet. Illi multo cibo, multa potione opus est, multo oleo, longa denique opera: tibi cõtinget virtus sine apparatu, sine impensa. Quidquid facere te potest bonum, tecum est. Quid tibi opus est vt sis bonus? velle. Quid autẽ melius potes velle, quàm eripere te huic seruituti, quæ omnes premit, quam mancipia quoque conditionis extremæ, & in his sordibus nata, omni modo exuere conantur? Peculium suum, quod comparauerunt ventre fraudato, pro capite numerant: tu nõ concupisces quanticumque ad libertatem peruenire, qui te putas in illa natum? Quid ad arcam tuam respicis? emi non potest. Itaque in tabellas vanum conijcitur nomen libertatis: quam nec qui emerunt habent, nec qui vendiderunt. Tibi des oportet istud bonum, à te petas. Libera te primùm metu mortis: illa nobis primum iugum imponit: deinde metu paupertatis. Si vis scire quàm nihil in illa mali sit, compara inter se pauperum & diuitum vultus. Sæpiùs pauper, & fideliùs ridet: nulla solicitudo in alto est: etiam si qua incidit cura, velut nubes leuis transit. Horum qui felices vocantur, hila-

ritas

ritas ficta est, aut grauis & suppurata tristitia: & quidem grauior, quia interdum non licet palàm esse miseros: sed inter ærumnas cor ipsum exedentes, necesse est agere felicem. Sępius hoc exemplo mihi vtendum est: nec enim vllo efficaciùs exprimitur hic humanæ vitæ mimus, qui nobis partes has, quas malè agamus, assignat. Ille qui in scæna elatus incedit, & hæc resupinus dicit,

En impero Argis. Regna mihi liquit Pelops,
Quà Ponto ab Helles atque ab Ionio mari
Vrgetur Isthmos.

seruus est, quinq; modios accipit, & quinque denarios. Ille qui superbus, atque impotens, & fiducia virium tumidus ait,

Quod nisi quieris Menelae, hac dextra occides:

diurnum accipit, in cœnaculo dormit. Idem de istis licet omnibus dicas, quos supra capita hominum, supraque turbam delicatos lectica suspendit: omnium istorum personata felicitas est. Contemnes illos si despoliaueris. Equum empturus, solui iubes stratum, detrahis vestimẽta venalibus, ne qua vitia corporis lateant: hominem inuolutum æstimas? Mangones, quidquid est quod displiceat, aliquo lenocinio abscondunt. Itaque ementibus ornamenta ipsa suspecta sunt: siue crus alligatum, siue brachium adspiceres, nudari iuberes,

& ipsum tibi corpus ostendi. Vides illum Scythię Sarmatiæve regem, insigni capitis decorum? si vis illum æstimare, totumque scire qualis sit, fasciam solue. multum mali sub illa latet. Quid de aliis loquor? si perpendere te voles, sepone pecuniam, domum, dignitatem: intus te ipse considera. Nunc qualis sis, aliis credis.

EPIST. LXXXI. Quereris incidisse te in hominem ingratum. Si hoc nunc primùm, age aut fortunæ, aut diligentiæ tuæ gratias. Sed nihil facere hoc loco diligentia potest, nisi te malignum. Nam si hoc periculum vitare volueris, non dabis beneficia: ita ne apud alium pereant, apud te peribunt. Non respondeat potiùs; quàm non dentur: & post malam segetem serendum est. Sæpè quidquid perierat assidua infelicis soli sterilitate, vnius anni restituit vbertas. Est tanti, vt gratum inuenias, experiri & ingratos. Nemo habet tam certam in beneficiis manum, vt non sæpe fallatur; aberrent, vt aliquando hæreant. Post naufragium maria tentantur: fœneratorem non fugat à foro decoctor. Citò inerti otio vita torpebit, si relinquendum est quidquid offendit. Te verò benigniorem hæc ipsa res faciat. nam cuius rei euentus incertus est, id, vt aliquando procedat, sæpe tentandum est. Sed de isto satis multa in iis libris locuti sumus, qui de Beneficiis inscribuntur: illud magis quærendum videtur, quod non satis (vt

exi-

existimo) explicatum est: An is qui profuit nobis, si posteà nocuit, paria fecerit, & nos debito soluerit? Adijce si vis & illud: Multo plus posteà nocuit, quàm antè profuerat. Si rectam illam rigidi iudicis sententiam quæris, alterum ab altero absoluet, & dicet: Quamuis iniuria præponderet, tamen beneficijs donetur, quod ex iniuria superest. Plus nocuit? sed priùs profuit. itaque habeatur & temporis ratio. Iam illa manifestiora sunt quàm vt admoneri debeas, quærendum esse, quàm libenter profuerit, quàm inuitus nocuerit: quoniam animo & beneficia & iniuriæ constant. Nolui beneficium dare. victus sum aut verecundia, aut instantis pertinacia, aut spe. Eo animo quidque debetur, quo datur: nec quantū sit, sed à quali profectum voluntate, perpenditur. Nunc coniectura tollatur. Et illud beneficium fuit, & hoc quod modū beneficij prioris excessit, iniuria est. Vir bonus vtrosq; calculos sic ponit, vt se ipse circumscribat: beneficio adijcit, iniuriæ demit. Ille alter remissior iudex, quē esse me malo, iniuriæ obliuisci debebit, officij meminisse. Hoc certè, inquit, iustitię cōuenit, suū cuiq; reddere, beneficio gratiam, iniuriæ talionē, aut certè malam gratiā. Verū erit istud, cùm alius iniuriam fecerit, alius beneficium dederit. nam si idem est, beneficio vis iniuriæ exstinguitur. Nam cui, etiam si merita non antecessisset, oportebat ignosci, post bene-

ficia lædenti, plus quàm venia debetur. Non pono vtrique par pretium: pluris æstimo beneficium, quàm iniuriam. Non omnes debere sciunt grati beneficium. Potest etiã imprudens, & rudis, & vnus è turba, vtique dum propè est ab accepto, reddere beneficium, & pensare: ignorat autem quantum debeat. Vni sapienti notum est, quanti res quæque taxanda sit. Nam ille de quo loquebar modò, stultus, etiam si bonæ voluntatis est, aut minùs quàm debet, aut tempore, aut quo non debet loco, reddit: id quod referendum est, effundit atque abiicit. Mira in quibusdam rebus verborum proprietas est: & consuetudo sermonis antiqui quædam efficacissimis, & officia docentibus, notis signat. Sic certè solemus loqui: *Ille illi gratiã retulit.* Referre, est vltrò quod debeas afferre. Non dicimus, *Gratiã reddidit.* Reddunt enim, & qui reposcuntur, & qui inuiti, & qui vbilibet, & qui per alium. Non dicimus, *Reposuit beneficium, aut soluit:* nullum enim nobis placuit, quod æri alieno cõuenit, verbum. Referre, est ad eum à quo acceperis, ferre. Hęc vox significat voluntariam relationem. Qui retulit, ipse se appellauit. Sapiens omnia examinabit secum, quantum acceperit, à quo, quando, vbi, quemadmodum. Itaque negamus quemquam scire gratiam referre, nisi sapientem. nõ magis quàm beneficium dare quisquam scit, nisi sapiẽs: hic scilicet, qui magis dato gaudet,

quàm

quàm alius accepto. Hoc aliquis inter illa numerat, quæ videmur inopinata omnibus dicere; παράδοξα Græci vocant: & ait, Nemo ergo ſcit præter ſapientem referre gratiam? ergo nec quod debet creditori ſuo, reponere quiſquam ſcit alius? nec cùm emit aliquam rem, pretium venditori perſoluere? Sed ne nobis fiat inuidia, ſcito idem dicere Epicurũ. Metrodorus certè ait, *Solum ſapientem referre gratiam ſcire.* Deinde idem admiratur, cùm dicimus, *Solus ſapiens ſcit amare, ſolus ſapiens amicus eſt.* Atqui & amoris & amicitiæ pars eſt, referre gratiam: vnò hoc magis vulgare eſt, & in plures cadit, quàm vera amicitia. Deinde idem admiratur quòd dicimus fidem niſi in ſapiente non eſſe: tamquam non ipſe idem dicat. An tibi videtur fidem habere, qui referre gratiam neſcit? Deſinant itaque infamare nos, tamquam incredibilia iactantes: & ſciant apud ſapientẽ eſſe ipſa honeſta, apud vulgum ſimulacra rerum honeſtarum & effigies. Nemo referre gratiam ſcit, niſi ſapiens. Stultus quoq; vtcumq; ſcit, & quemadmodum poteſt, referat: ſcientia illi potiùs, quàm voluntas deſit. Velle non dicitur. Sapiens inter ſe omnia comparabit: maius eius opus, aut minus fit (quamuis idem ſit) tempore, loco, cauſſa. Sæpè enim hoc non potuere diuitię in domum infuſæ, quod opportunè dati mille denarij. Multum enim intereſt, donaueris, an ſuc-

succurreris: seruauerit illum tua liberalitas, an instruxerit. Sæpè quod datur, exiguum est: quod sequitur ex eo, magnum. Quantum autē existimas interesse, vtrùm aliquis quod dederat, sumpserit, an beneficiū acceperit, vt daret? Sed ne in eadem, quæ satis scrutati sumus, reuoluamur; in hac comparatione beneficij & iniuriæ, vir bonus iudicabit quidem quod erit æquissimum: sed beneficio fauebit, in hanc erit partem procliuior. Plurimum autem momenti persona solet afferre, in rebus eiusmodi. Dedisti mihi beneficium in seruo, iniuriam fecisti in patre: seruasti mihi filium, sed patrem abstulisti. Alia deinceps, per quę procedit omnis collatio, prosequetur: & si pusillum erit quod intersit, dissimulabit. Etiam si multum fuerit, si id donari salua pietate ac fide poterit, remittet: id est, si ad ipsum tota pertinebit iniuria. Summa rei hæc est. facilis erit in commutando: patietur plùs imputari sibi. inuitus beneficium per compensationem iniuriæ soluet: in hanc partem inclinabit, huc verget, vt cupiat debere gratiā, cupiat referre. Errat enim, si quis beneficiū libentiùs accipit, quàm reddit. Quanto hilarior est qui soluit, quàm qui mutuatur; tanto debet lætior esse, qui se maximo ære alieno accepti beneficij exonerat, quàm qui accipiens cùm maximè obligatur. Nam in hoc quoque falluntur ingrati, quòd creditori quidem, præter sortem, extra ordinem

nume-

numerant: beneficiorum autem vsum esse gratuitum putant. Et illa crescunt mora: tantòque plus soluendum est, quanto tardiùs. Ingratus est, qui beneficium reddit sine vsura. Itaque huius quoque rei habebitur ratio, cùm conferentur accepta & expensa. Omnia facienda sunt, vt quam gratissimi simus. nostrum enim in hoc bonum. quemadmodum iustitia non est, vt vulgò creditur, ad alios pertinens; maxima pars eius in se redit. Nemo non cùm alteri prodest, sibi profuit. Nō eo nomine dico, quòd volet adiuuare adiutus, protegere defensus, quòd bonum exemplum circuitu ad faciētem reuertitur: sicut mala exempla recidunt in auctores, nec vlla miseratio contingit his, qui patiuntur iniurias, quas posse fieri, faciendo docuerunt: sed quòd virtutum omnium pretium in ipsis est. Non enim exercentur ad præmiū: rectè facti, fecisse merces est. Gratus sum. non vt alius mihi libentiùs præstet, priori irritatus exemplo: sed vt rem iucūdissimam ac pulcherrimam faciam. Gratus sum. non quia expedit; sed quia iuuat. Hoc vt scias ita esse, si gratum esse non licebit, nisi vt videar ingratus, si reddere beneficium non aliter quàm per speciem iniuriæ potero; æquissimo animo ad honestum consilium, per mediam infamiam tendam. Nemo mihi videtur pluris æstimare virtutem, nemo illi magis esse deuotus, quàm qui boni viri famam perdidit, ne-

ne conſcientiam perderet. Itaque, vt dixi, maiore tuo, quàm alterius bono gratus es. Illi enim vulgaris & quotidiana res contigit, recipere quod dederat: tibi magna, & ex beatiſſimo animi ſtatu profecta, gratum fuiſſe. Nam ſi malitia miſeros facit, virtus beatos, gratum autẽ eſſe virtus eſt: rem vſitatam reddidiſti, inæſtimabilem conſecutus es, conſcientiam, grati: quæ niſi in animum diuinum, fortunatumque non peruenit. In contrarium autem huic affectum, ſumma infelicitas vrget. Nemo ſi ingratus eſt, non miſer erit: non differo illum, ſtatim miſer eſt. Itaque ingrati eſſe vitemus, non aliena cauſſa, ſed noſtra. Minimũ ex nequitia leuiſſimumque ad alios redundat: quod peſſimum ex illa eſt, & (vt ita dicam) ſpiſſiſſimũ, domi remanet, & premit habentẽ. Quemadmodum Attalus noſter dicere ſolebat, *Malitia ipſa maximam partem veneni ſui bibit.* Illud venenum, quod ſerpentes in alienam perniciem proferunt, ſine ſua continent, non eſt huic ſimile: hoc, habentibus peſſimum eſt. Torquet ingratus ſe, & macerat: odit quæ accepit, quia redditurus eſt, & extenuat: iniurias verò dilatat atque auget. Quid autem eo miſerius, cui beneficia excidunt, hærent iniuriæ? At cõtrà ſapientia exornat omne beneficium, ac ſibi ipſa commendat, & ſe aſſidua eius commemoratione delectat. Malis vna voluptas eſt, & hęc breuis, dum accipiunt beneficia:

ex

ex quibus sapienti longum gaudium manet, ac perenne. Non enim illum accipere, sed accepisse delectat: quod immortale est, & assiduum. Illa contemnit, quibus læsus est: nec obliuiscitur per negligētiam, sed volens. Non vertit omnia in peius: sed nec quærit cui imputet casum, & peccata hominum ad fortunam potiùs refert. Non calumniatur verba, nec vultus: quidquid accidit, benignè interpretando leuat: nec offensæ potiùs, quàm beneficij meminit. Quantū potest, in priore ac meliore se memoria detinet: nec mutat animū aduersus benè meritos, nisi multum malefacta precedant, & manifestum etiam conniuenti discrimen est: tunc quoque in hoc dumtaxat, vt talis sit post maiorem iniuriam, qualis ante beneficium. Nam cùm beneficio par est iniuria, aliquid in animo beneuolentiæ remanet. Quemadmodum reus sententiis paribus absoluitur, & semper quidquid dubium est, humanitas inclinat in melius: sic animus sapientis, vbi paria maleficijs merita sunt, desinet quidem debere, sed non desinet velle debere: & hoc facit, quod qui post tabulas nouas soluunt. Nemo autem gratus esse potest, nisi contempserit ista, propter quæ vulgus insanit. Si referre vis gratiā: & in exsilium eumdū est, & effundendus sanguis, & suscipienda egestas, & ipsa innocentia sępe maculāda, indignisque obijcienda rumoribus. Non paruo sibi cōstat homo gratus.

Nihil

Nihil carius ęstimamus, quàm beneficiũ, quãdiu petimus: nihil vilius, cùm accepimus. Quęris quid sit, quod obliuionem acceptorum nobis faciat? cupiditas accipiendorum. cogitamus non quid impetratum, sed quid impetrandum sit. Abstrahunt à recto diuitiæ, honores, potentia, & cetera, quæ opinione nostra cara sunt, pretio suo vilia. Nescimus æstimare res: de quibus non cum fama, sed cum rerum natura deliberandum est. Nihil habent ista magnificum, quo mentes in se nostras trahant, pręter hoc, quòd mirari illa consueuimus. Non enim quia concupiscenda sunt, laudantur; sed concupiscuntur, quia laudata sunt: & cùm singulorum error publicum fecerit, singulorum errorem facit publicus. Sed quemadmodum illa credimus, sic & in hoc fidei populi credamus, nihil esse grato animo honestius. Omnes hoc vrbes, omnes etiam ex barbaris regionibus gentes conclamabunt: in hoc bonis malisque conueniet. Erunt qui voluptates laudent, erunt qui labores malint: erunt qui dolorem maximum malum dicant, erunt qui ne malum quidem appellent: diuitias aliquis ad summum bonum admittet, alius illas dicet humanæ malo vitæ repertas: nihil esse eo locupletius, cui quod donet fortuna non inuenit. In tanta iudiciorum diuersitate, referendam benè merentibus gratiã, omnes vno tibi, quod aiunt, ore affirmabunt: in hoc tam discors

turba

turba consentiet, cùm interim iniurias pro beneficijs reddimus. Et prima caussa est, cur quis ingratus sit, si satis gratus esse non potuit. Eò perductus est furor, vt periculosissima res sit, beneficia in aliquem magna conferre. nam quia putat turpe non reddere; non vult esse, cui reddat. Tibi habe, quod accepisti: non repeto, non exigo. profuisse tutũ sit. Nullum est odiũ perniciosius, quã ex beneficij violati pudore.

EPIST. LXXXII. Desij iam de te esse solicitus. Quem, inquis, deorum sponsorem acecpisti? eum scilicet qui neminem fallit, animum, recti ac boni amatorem. In tuto pars tui melior est. potest fortuna tibi iniuriam facere: quod ad rem magis pertinet, non timeo, ne tu facias tibi. I, quà cœpisti: & in isto te vitæ habitu compone, placidè, non molliter. Malè tibi esse malo, quàm molliter. Malè nunc sic accipe, quemadmodum à populo solet dici, durè, asperè, laboriosè. Audire solemus sic quorundam vitam laudari, quibus inuidetur: *Molliter viuit*, Hoc dicunt, malus est. Paullatim enim effæminatur animus, atque in similitudinẽ otij sui & pigritiæ, in qua iacet, soluitur. Quid ergo? viro non vel obrigescere satius est? Deinde delicati timent mortem, cui vitam suam fecere similem. Multum interest inter otium, & conditiuum. Quid ergo? inquis. non satius est vel sic iacere, quàm istis officiorum vorticibus volutari? Vtraq;

res

res letalis eſt,& contractio, & torpor. Puto, æquè qui in odoribus iacet mortuus eſt, quàm qui rapitur vnco. Otium ſine literis mors eſt, & hominis viui ſepultura. Quid deniq; prodeſt ſeceſſiſſe, tamquam non trans maria nos ſolicitudinum cauſſæ perſequantur? Quæ latebra eſt, in quã non intret metus mortis? quæ tam munita, & in altum ſubducta vitæ quies, quam non dolor territet? Quocumque te abdideris, mala humana circumſtrepent. Multa extra ſunt, quæ circumeunt nos, quò aut fallant, aut vrgeant: multa intus, quę etiam in media ſolitudine exæſtuant. Philoſophia circumdanda eſt, inexpugnabilis murus, quem fortuna multis machinis laceſſitum non tranſit. In inſuperabili loco ſtat animus, qui externa deſeruit, & arce ſe ſua vindicat: infra illum omne telum cadit. Non habet, vt putamus, fortuna longas manus: neminẽ occupat, niſi hærentem ſibi. Itaque quantum poſſumus, ab illa reſiliamus: quod ſola pręſtabit ſui naturęque cognitio. Sciat quò iturus ſit, vnde ortus: quod illi bonum, quod malum ſit: quid petat, quid deuitet: quæ ſit illa ratio, quæ appetenda ac fugienda diſcernat, qua cupiditatum manſueſcit inſania, timorum ſæuitia compeſcitur. Hæc quidam putant ipſos etiam ſine philoſophia repreſſiſſe: ſed cùm ſecuros aliquis caſus expertus eſt, exprimitur ſera confeſſio. Magna verba excidunt, cùm tortor popoſcit manum,

cùm

cùm mors propiùs accessit. Possis illi dicere: Facilè prouocabas mala absentia: ecce dolor, quem tolerabilem esse dicebas: ecce mors, quam contra multa animosè locutus es; sonant flagella, gladius micat:

Nunc animis opus Aenea, nunc pectore firmo.

Faciet autem illud firmum assidua meditatio: si non verba exercueris, sed animū: si contra mortem te præparaueris: aduersus quam non exhortabitur, nec attollet, qui cauillationibus tibi persuadere tentauerit, mortem malum non esse. Libet enim, Lucili virorum optime, ridere ineptias Græcas, quas nondum, quamuis mirer, excussi. Zeno noster hac collectione vtitur: Nullum malum gloriosum est: mors autem gloriosa est: mors ergo non est malum. Profecisti. liberatus sum metu: posthæc, non dubitabo porrigere ceruicem. Nō vis seueriùs loqui, nec morituro risum mouere? Non mehercule facilè tibi dixerim, vtrùm ineptior fuerit, qui se hac interrogatione iudicauit mortis metum extinguere: an qui hoc tamquam ad rem pertineret, conatus est soluere. Nā & ipse interrogationē contrariam opposuit, ex eo natam, quòd mortē inter indifferētia ponimus, quę ἀδιάφορα Græci vocant. Nihil, inquit, indifferens gloriosum est: mors autem gloriosum est: ergo mors nō indifferens. Hæc interrogatio vides vbi obrepat. mors non est gloriosa, sed

forti-

fortiter mori gloriosum est: & cùm dicit, Indifferens nihil gloriosum est; concedo tibi ita, vt dicam, nihil gloriosum esse, nisi circa indifferentia. Indifferentia autem esse dico, nec bona, nec mala, tamquam morbum, dolorem, paupertatem, exsilium, mortem: nihil horum per se gloriosum est, nihil tamen sine his. Laudatur enim non paupertas, sed is quem non submittit, nec incuruat: laudatur non exsiliũ, sed qui hoc non doluit: laudatur non dolor, sed ille quem nihil coegit dolor. Nemo mortem laudat, sed eũ cui mors antè abstulit animũ, quàm conturbauit. Omnia ista per se non sunt honesta, nec gloriosa: sed quidquid virtus ex illis adiit, tractauitque, honestum & gloriosum facit. Illa in medio posita sunt: interest, vtrùm malacia illis an virtus manum admouerit. Mors enim illa, quæ in Catone gloriosa est, in Bruto statim turpis est & erubescenda. Hic est enim Brutus, qui cùm periturus mortis moras quæreret, ad exonerandum ventrem secessit, & euocatus ad mortem, iussusque præbere ceruicẽ: *Præbebo*, inquit: *ita viuam*. Quæ dementia est fugere, cùm retrò ire nõ possis? Præbebo, inquit: ita viuam. pænè adiecit, vel sub Antonio. O hominem dignum, qui vitæ dederetur! Sed vt cęperam dicere, vides ipsam mortem nec malum esse, nec bonum: Cato illa honestissimè vsus est, turpissimè Brutus. Omnis res, quod nõ habuit decus,

virtute

virtute addita sumit. Cubiculum lucidum dicimus: hoc idem obscurissimum est nocte: dies illi lucem infundit, nox eripit. Sic istis quæ à nobis indifferentia ac media dicuntur, diuitiis, viribus, formæ, honoribus, regno: & contrà, morti, exsilio, malæ valetudini, doloribus, quęque alia aut minùs aut magis pertimuimus: aut malitia, aut virtus dat boni vel mali nomen. Massa per se nec calida, nec frigida est. in fornacem coniecta concaluit: in aquam remissa refrixit. Mors honesta est, per illud quod honestum est: id est virtus, & animus externa contemnens. Est & horum, Lucili, quæ appellamus Media, grande discrimen. Non enim sic mors indifferens est, quomodo vtrùm capillos pares habeas, necne: mors inter illa est, quæ mala quidẽ non sunt, tamen habent mali speciem. Sui amor est, & permanendi conseruandique se insita voluntas, atque aspernatio dissolutionis: quia videtur multa nobis bona eripere, & nos ex hac cui assueuimus rerũ copia educere. Illa quoque res morti nos alienat, quòd hæc iam nouimus: illa ad quæ trãsituri sumus, nescimus qualia sint, & horremus ignota. Naturalis prætereà tenebrarum metus est, in quas adductura mors creditur. Itaque etiamsi indifferens mors, non tamen inter ea est quæ facilè negligi possint: magna exercitatione durandus est animus, vt conspectum eius, accessumque patiatur. Mors contemni debet

magis,quàm solet.multa enim de illa credimus: multorum ingeniis certatum est, ad augendam eius infamiam. Descriptus est carcer infernus, & perpetua nocte oppressa regio,in qua ingens ianitor Orci,

Ossa super recubãs antro semesa cruēto,
Æternùm latrans exsangues territat
vmbras.

Sed etiam cùm persuaseris ista fabulas esse, nec quidquã defunctis superesse quod timeant,subit alius metus. Æquè enim timent, ne apud inferos sint, quàm ne nusquam. His aduersantibus,quæ nobis infudit longa persuasio, fortiter pati mortem, quid ni gloriosum sit, & inter maxima opera mentis humanæ? quæ numquam ad virtutem exsurget, si mortem malum esse crediderit:exsurget, si putabit indifferens esse. Non recipit rerum natura, vt aliquis magno animo accedat ad id quod malum iudicat:pigrè veniet,& cunctanter:non est autem gloriosum,quod ab inuito & tergiuersante fit. nihil facit virtus, quia necesse est. Adijce nunc, quod nihil honestè fit, nisi cui totus animus incubuit atq; affuit, cui nulla parte sui repugnauit. Vbi autem ad malum acceditur, aut peiorum metu fit, aut spe bonorum, ad quæ peruenire tanti fit, deuorata vnius mali patientia. Dissident inter se iudicia facientis. Hinc est,quod iubeat proposita perficere:illinc, quod retrahat, & ab re suspecta ac periculosa fuget.Igitur in diuersa distrahitur. Si

hoc

hoc est, perit gloria. Virtus enim cõcordi animo decreta peragit:non timet ꝙ facit.

Tu ne cede malis, sed cõtra audẽtior itos
Quàm tua te Fortuna sinet.

Non ibis audentior, si mala illa esse credideris. Eximendum hoc è pectore est:alioquin hæsitabit impetum moratura suspicio. trudetur in id, quod inuadendum est. Nostri quidem videri volunt Zenonis interrogationem veram esse, fallacem autem alteram & falsam, quæ illi opponitur. Ego non redigo ista ad legem Dialecticã, & ad illos artificij veternosissimi nodos: totum genus istud exturbandum iudico, quo circumscribi se qui interrogatur, existimat, & ad confessionem perductus aliud respondet, aliud putat. Pro veritate simpliciùs agendum est: contra metum fortiùs. Hæc ipsa quæ voluuntur ab illis, soluere malim & expendere, vt persuadeam, non vt imponam. In aciem educturus exercitum, pro coniugibus ac liberis mortẽ obiturum, quomodo exhortabitur? Do tibi Fabios, totũ Reip. bellum in vnam transferentes domum. Laconas tibi ostendo, in ipsis Thermopylarum angustiis positos, nec victoriam sperantes, nec reditum. ille locus illis sepulchrum futurus est. Quemadmodum exhortaris, vt totius gentis ruinam, obiectis corporibus excipiant, & vita potiùs quàm loco cedant? Dices, quod malum est, gloriosum non est: mors gloriosa est: mors ergo non malum? O efficacem

concionem! Quis post hanc dubitet se infestis ingerere mucronibus, & stans mori? At ille Leonidas quàm fortiter illos allocutus est? Sic, inquit, *commilitones prandete, tamquam apud inferos cœnaturi*. Non in ore creuit cibus, non hæsit in faucibus, non elapsus est manibus: alacres illi & ad prandium promiserunt, & ad cęnam. Quid dux ille Romanus, qui ad occupandum locum milites missos, cùm per ingẽtem hostium exercitum ituri essent, sic allocutus est? *Ire commilitones illò necesse est: vnde redire non est necesse*. Vides quã simplex & imperiosa virtus sit. Quem mortalium circumscriptiones vestræ fortiorem facere, quem erectiorem possunt? Frangunt animum. qui numquam minùs contrahendus est, & in minuta ac spinosa cogendus, quàm cùm aliquid grande cõponitur. Non trecentis, sed omnibus mortalibus mortis timor detrahi debet. quomodo illos docebis malum non esse? quomodo opiniones totius æui, quibus protinus infantia imbuitur, euinces? quod auxilium inuenies? Quid dices imbecillitati humanæ? quid dices quo inflammati in media pericula irruant? qua oratione hunc timendi consensum, quibus ingenij viribus obnixam contra te persuasionem humani generis auertes? verba mihi captiosa componis, & interrogatiunculas nectis. Magnis telis magna portenta feriuntur. Serpentem illam in Africa sæuam, & Roma-

nis

nis legionibus bello ipso terribiliorem, frustrà sagittis fundisq; petierunt. Ne Python quidem vulnerabilis erat, cùm ingens magnitudo pro vastitate corporis solida, ferrum, & quidquid humanæ torserant manus, reijceret. molaribus demum fracta saxis est: & aduersus mortem tu tam minuta iacularis? subula leonem excipis? Acuta sunt ista quæ dicis. Nihil est acutius arista. quædam inutilia & inefficacia, ipsa subtilitas reddit.

EPIST. LXXXIII. Singulos dies tibi meos, & quidem totos, indicari iubes. Benè de me iudicas, si nihil esse in illis putas, quod abscondam. Sic certè viuendum est, tamquam in conspectu viuamus: sic cogitandum, tamquam aliquis in pectus intimum inspicere possit: & potest. Quid enim prodest ab homine aliquid esse secretum? nihil Deo clusum est. Interest animis nostris, & cogitationibus mediis interuenit. Sic interuenit dico, tamquam aliquando discedat. Faciam ergo quod iubes,& quid agam,& quo ordine, libenter tibi scribam. obseruabo me protinus: & quod est vtilissimum, diem meum recognoscam. Hoc nos pessimos facit, quòd nemo vitam suam respicit. Quid facturi simus,cogitamus,& id raro: quid fecerimus, non cogitamus. atqui consiliũ futuri ex pręterito venit. Hodiernus dies solidus est. nemo ex illo quidquã mihi eripuit:totius inter stratũ lectionẽq;

diuisus est. Minimum exercitationi corporis datum: & hoc nomine ago gratias senectuti. non magno mihi constat: cùm me moui, lassus sum. Hic autem exercitationis, etiam fortissimis, finis est. Progymnastas meos quæris? vnus mihi sufficit Earinus, puer (vt scis) amabilis: sed mutabitur. Iam aliquem teneriorem quæro. Hic quidem ait, nos eandem crisim habere, quia vtrique dentes cadunt: sed iam vix illum assequor currentem, & intra paucissimos dies nō potero. vide quid exercitatio quotidiana proficiat. Citò magnum interuallum fit, inter duos itinere diuerso euntes. eodem tempore ille ascendit, ego descendo: nec ignoras, quanto ex his velociùs alterum fiat. Mentitus sum. iam enim ętas nostra non descendit, sed cadit. Quomodo tamen hodiernum certamen nobis cesserit, quæris? quod rarò cursoribus euenit, Hieran fecimus. Ab hac fatigatione magis, quàm exercitatione, in frigidam descendi. hoc apud me vocatur parùm calda. Ille tantus Psychrolutes, qui Kalendis Ianuariis in Euripum saltabam, qui anno nouo quemadmodum legere, scribere, dicere aliquid, sic auspicabar in Virginem desilire, primùm ad Tiberim transtuli castra: deinde ad hoc solium, quod cùm fortissimus sum, & omnia bona fide fiunt, sol tē-perat. non multum mihi ad balneum superest. Panis deinde siccus, & sine mensa prandium: post quod non sunt lauandæ

manus.

manus. Dormio minimùm. consuetudinem meam nosti: breuissimo somno vtor, & quasi interiungo. Satis est mihi, vigilare desiisse. aliquando dormisse me scio, aliquãdo suspicor. Ecce Circensium obstrepit clamor: subita aliqua & vniuersa voce feriuntur aures meæ. nec cogitationem meam excutiunt, nec interrumpunt quidem. Fremitum patientissimè fero: multæ voces, & in vnum confusæ, pro fluctu mihi sunt, aut vento siluam verberante, & ceteris sine intellectu sonantibus. Quid ergo est? nunc cui animũ adiecerim, dicam. Superest ex hesterno mihi cogitatio, quid sibi voluerint prudentissimi viri, qui rerum maximarũ probationes leuissimas & perplexas fecerunt: quæ vt sint veræ, mẽdacio tamen similes sunt. Vult nos ab ebrietate deterrere Zeno, vir maximus, huius sectæ fortissimæ ac sanctissimæ conditor. Audi ergo quemadmodũ colligat, virũ bonum nõ futurum ebrium. Ebrio secretũ sermonẽ nemo cõmittit: viro autem bono committit: ergo vir bonus ebrius nõ erit. Quẽadmodum opposita interrogatione simili derideatur, attende. Satis enim est, vnã ponere ex multis. Dormienti nemo secretũ sermonẽ committit: viro bono autẽ committit: ergo vir bonus nõ dormit. Quo vno modo potest, Posidonius Zenonis nostri caussam agit: sed ne sic quidem, vt existimo, agi potest. Ait enim ebrium duobus modis dici: altero, cùm aliquis vino

grauis eſt, & impos ſui: altero, ſi ſolet ebrius fieri, & huic obnoxius vitio eſt. Nunc à Zenone dici qui ſoleat fieri ebrius, non qui ſit. Huic autem neminem commiſſurum arcana, quæ per vinum eloqui poſſit. quod eſt falſum. Prima enim illa interrogatio complectitur eum qui eſt ebrius, non eum qui futurus eſt. Plurimum enim intereſſe concedes inter ebrium & ebrioſum. poteſt & qui ebrius eſt, tunc primùm eſſe, nec habere hoc vitium: & qui ebrioſus eſt, ſæpè extra ebrietatem eſſe. Itaque id intelligo, quod ſignificari verbo iſto ſolet: præſertim cùm ab homine diligentiã profeſſo ponatur, & verba examinante. Adijce nunc, quòd ſi hoc intellexit Zeno, & nos intelligere voluit, ambiguitate verbi quæſiuit locum fraudi: quod faciendum non eſt, vbi veritas quæritur. Sed ſanè hoc ſenſerit: quod ſequitur, falſum eſt, ei qui ſoleat ebrius fieri, non committi ſermonẽ ſecretum. Cogita enim quàm multis militibus, non ſemper ſobriis, & imperator, & tribunus, & centurio, tacenda mandauerit. De illa C. Cæſaris cæde, illius dico qui ſuperato Pompeio Rempublicã tenuit, tam creditum eſt Tillio Cimbro, quàm C. Caſſio. Caſſius tota vita aquam bibit: Tillius Cimber & nimius erat in vino, & ſcordalus. In hanc rem iocatus eſt ipſe: *Ego, inquit, quemquam feram, qui vinum ferre non poſſum?* Sibi quiſque nunc nominet eos, quibus ſcit & vinum malè credi, & ſer-

sermonem benè. Vnum tamen exemplũ, quod occurrit mihi, referam, ne intercidat. Instruenda est enim vita exemplis illustribus. non semper confugiamus ad vetera. L. Piso, vrbis custos, ebrius ex quo semel factus est, fuit. maiorem partem noctis in conuiuio exigebat: vsque in horam sextam ferè dormiebat: hoc erat eius matutinum. Officium tamen suum, quo tutela vrbis continebatur, diligentissimè administrauit. Huic & diuus Augustus dedit secreta mandata, cùm illum præponeret Thraciæ, quam perdomuit: & Tiberius proficiscens in Campaniã, cùm multa in vrbe & suspecta relinqueret & inuisa. Puto quia illi benè cesserat Pisonis ebrietas, posteà Cossum fecit vrbis præfectum, virũ grauem, moderatum, sed mersum vino, & madentẽ: adeò, vt ex senatu aliquando, in quem è conuiuio venerat, oppressus inexcitabili somno, tolleretur. Huic tamẽ Tiberius multa sua manu scripsit. quę cõmittenda ne ministris quidem suis iudicabat. Nullum Cosso aut priuatum secretũ, aut publicum elapsum est. Itaq; declamationes istas de medio remoueamus. Non est animus in sua potestate, ebrietate deuinctus. Quẽadmodum musto dolia ipsa rũpuntur, & omne quod in imo iacet, in summã partem vis caloris eiectat: sic vino exæstuante, quidquid in imo iacet abditũ, effertur, & prodit in mediũ. Onerati mero, quemadmodum nõ continent cibum,

vino redundante, ita ne secretum quidem: quod suum alienumque est, pariter effundunt. Sed quamuis hoc soleat accidere, ita & illud solet, vt cum his quos scimus libētiùs bibere, de rebus necessariis deliberemus. Falsum est ergo hoc, quod patrocinij loco ponitur, ei qui soleat ebrius fieri, non dari tacitum. Quanto satius est, apertè accusare ebrietatem, & vitia eius exponere? quæ etiā tolerabilis homo vitauerit, nedū perfectus ac sapiēs. cui satis est sitim extinguere: qui etiam si quando orta est hilaritas, aliena caussa producta lōgiùs, tamen citra ebrietatem resistit. Nam de illo videbimus, an sapientis animus nimio vino turbetur, & faciat ebriis solita. Interim si hoc colligere vis, virum bonum non debere ebrium fieri, cur syllogismis agis? dic quàm turpe sit, plus sibi ingerere quàm capiat, & stomachi sui non nosse mensuram: quàm multa ebrij faciant, quibus sobrij erubescant: nihil aliud esse ebrietatē, quàm voluntariam insaniam. Extende in plures dies illum ebrij habitum: numquid de furore dubitabis? nunc quoque non est minor, sed breuior. Refer Alexandri Macedonis exemplum, qui Clitum carissimū sibi ac fidelissimum inter epulas transfodit: & intellecto facinore, mori voluit, certè debuit. Omne vitium ebrietas & incendit, & detegit: obstantem malis conatibus verecundiam remouet. Plures enim pudore peccandi, quàm bona voluntate, pro-

hibitis

hibitis abstinent. Vbi possedit animum nimia vis vini, quidquid mali latebat, emergit. Non facit ebrietas vitia, sed protrahit. tunc libidinosus ne cubiculum quidẽ exspectat, sed cupiditatibus suis, quantum petierint, sine dilatione permittit: tunc impudicus morbum profitetur ac publicat: tunc petulans non linguam, non manum continet. Crescit insolenti superbia, crudelitas sæuo, malignitas liuido: omne vitium detegitur & prodit. Adijce illam ignorationem sui, dubia & parùm explanata verba, incertos oculos, gradùm errantem, vertiginem capitis, tecta ipsa mobilia, velut aliquo turbine circumagente totam domum: stomachi tormenta, cùm efferuescit merum, ac viscera ipsa distendit. Tunc tamen vtcumq; tolerabile est, dum illi vis sua est: quid cùm somno vitiatur, &, quæ ebrietas fuit, cruditas facta est? Cogita quas clades ediderit publica ebrietas. Hæc acerrimas gentes, bellicosasque, hostibus tradidit: hæc multorum annorum pertinaci bello defensa mœnia patefecit: hæc contumacissimos, & iugum recusantes, in alienum egit arbitrium: hæc inuictos acie mero domuit. Alexandrum, cuius modò feci mentionem, tot itinera, tot prœlia, tot hiemes, per quas, victa temporum locorumque difficultate, transierat, tot flumina ex ignoto cadentia, tot maria tutum dimiserunt: intemperantia bibendi, & ille Herculaneus ac fatalis scyphus cõ-

didit. Quę gloria est, capere multum? Cùm penes te palma fuerit, & propinationes tuas strati somno ac vomitantes recusauerint, cùm superstes toti cõuiuio fueris, cùm omnes viceris virtute magnifica, & nemo tam vini capax fuerit; vinceris à dolio. M. Antonium, magnum virum & ingenij nobilis, quæ alia res perdidit, & in externos mores ac vitia nõ Romana traiecit, quàm ebrietas, nec minor vino Cleopatrę amor? Hæc illum res hostem reipublicæ, hæc hostibus suis imparem reddidit, hæc crudelem fecit, cùm capita principum ciuitatis cænanti referrentur, cùm inter apparatissimas epulas luxusque regales ora ac manus proscriptorum recognosceret, cùm vino grauis, sitiret tamen sanguinem. Intolerabile erat quod ebrius faciebat; etiam si sobrius faceret: quanto intolerabilius, quòd hæc in ipsa ebrietate faciebat? Ferè vinolentiam crudelitas sequitur. violatur enim exasperaturque sanitas mentis. Quẽadmodum difficiles faciunt oculos diutini morbi, etiam ad minimam radij solis offensionem: ita ebrietates continuæ efferant animos. Nam cùm sæpe apud se non sint, consuetudine insaniæ durata vitia, vino concepta, etiam sine illo valent. Dic ergo, quare sapiens non debeat ebrius fieri. Deformitatem rei & importunitatem ostende rebus, non verbis: quod facillimum est. Proba istas, quæ voluptates vocantur, vbi transcenderint modum, pœnas esse.

Nam

Nam si illud argumentaberis, sapientem multo vino inebriari, & retinere rectum tenorem, etiam si temulentus sit: licet colligas, nec veneno poto moriturum, nec sopore sumpto dormiturum, nec elleboro accepto quidquid in visceribus hærebit, eiecturum, deiecturumque. Sed si tentantur pedes, lingua non constat: quid est, quare illum existimes in parte sobrium esse, in parte ebrium?

EPIST. LXXXIV. Itinera ista quę segnitiam mihi excutiunt, & valetudini meæ prodesse iudico, & studiis. Quare valetudinem adiuuent, vides: cùm pigrum me, & negligentem corporis, litterarum amor faciat, aliena opera exerceor. Studiis quare prosint, indicabo. A lectionibus recessi. Sunt autem, vt existimo, necessariæ; primùm, ne sim me vno contentus: deinde, vt cùm ab alijs quæsita cognouero, tum & de inuentis iudicem, & cogitem de inueniendis. Alit lectio ingenium: & studio fatigatum, non sine studio tamen, reficit. Nec scribere tantùm, nec tantùm legere debemus. altera res contristabit, & vires exhauriet: de stilo dico: altera soluet ac diluet. Inuicem hoc illo commutandum est, & alterum altero temperandum: vt quidquid lectione collectum est, stilus redigat in corpus. Apes (vt aiunt) debemus imitari, quæ vagãtur, & flores ad mel faciendum idoneos carpunt: deinde quidquid attulere, disponunt, ac per fauos dige-

digerunt: &, vt Virgilius noster ait,

—liquentia mella
Stipant, & dulci distendunt nectare cellas.

De illis non satis constat, vtrùm succum ex floribus ducant, qui protinus mel sit: an quę collegerunt, in hunc saporem mixtura quadam, & proprietate spiritus sui mutent. Quibusdam enim placet, non faciendi mellis scientiam esse illis, sed colligendi. Aiunt inueniri apud Indos mel in arundinum foliis, quod aut ros illius cœli, aut ipsius arundinis humor dulcis & pinguior gignat. In nostris quoque herbis vim eamdem, sed minùs manifestam & notabilem poni: quam persequatur & cōtrahat animal huic rei genitum. Quidam existimant, conditura & dispositione in hanc qualitatem verti, quæ ex tenerrimis virentium florentiumque decerpserint: nō sine quodam, vt ita dicam, fermento, quo in vnum diuersa coalescunt. Sed ne ad aliud, quàm de quo agitur, abducar, nos quoque apes debemus imitari, & quęcumque ex diuersa lectione congessimus, separare: meliùs enim distincta seruantur. deinde adhibita ingenij nostri cura & facultate, in vnum saporē varia illa libamenta confundere: vt etiam si apparuerit vnde sumptum sit, aliud tamen esse, quàm vnde sumptum est, appareat. Quod in corpore nostro videmus, sine vlla opera nostra, facere naturam. Alimenta quæ accepimus,

quam-

quamdiu in sua qualitate perdurant, & solida innatant stomacho, onera sunt: at cùm ex eo quod erant, mutata sunt, tunc demum in vires & in sanguinem trãseunt. Idem in his, quibus aluntur ingenia, præstemus: vt quæcumque hausimus, non patiamur integra esse, ne aliena sint. Concoquamus illa: alioquin in memoriam ibunt, non in ingenium. Assentiamur illis fideliter; & nostra faciamus, vt vnum quiddam fiat ex multis: sicut vnus numerus fit ex singulis, cùm minores summas & dissidentes computatio vna comprehēdit. Hoc faciat animus noster. omnia quibus est adiutus, abscondat: ipsum tantùm ostendat, quod effecit. Etiamsi alicuius in te cōparebit similitudo, quem admiratio tibi altiùs fixerit: similē esse te volo quomodo filium, non quomodo imaginem. Imago, res mortua est. Quid ergo? non intelligetur cuius imiteris orationem? cuius argumentationē? cuius sententias? Puto aliquãdo ne intelligi quidem posse, si magni viri. nec enim omnibus, quæ ex quoque velut exemplaria traxit, formam suã impressit, vt in vnitatem illam competant. Nō vides quàm multorum vocibus chorus constet? vnus tamē ex omnibus sonus redditur. aliqua illic acuta est, aliqua grauis, aliqua media. accedunt viris fœminæ, interponuntur tibiæ: singulorum illic latent voces, omnium apparēt. De choro dico, quē veteres Philosophi nouerãt. In cōmissionibus no-

stris

ſtris plus cantorum eſt, quàm in theatris olim ſpectatorum fuit. cùm omnes vias ordo canentium impleuit, & cauea æneatoribus cincta eſt, & ex pulpito omne tibiarum genus organorumque conſonuit, fit concentus ex diſſonis. Talem animum eſſe noſtrum volo, vt multæ in illo artes, multa præcepta ſint, multarum ætatum exempla, ſed in vnum conſpirata. Quomodo, inquis, hoc effici poterit? aſſidua intentione: ſi nihil egerimus, niſi ratione ſuadente. hanc ſi audire volueris, dicet tibi: Relinque iſta iamdudum, ad quæ diſcurritur. relinque diuitias, aut periculum poſſidentium, aut onus. relinque corporis atque animi voluptates: molliunt & eneruant. relinque ambitum: tumida res eſt, vana, ventoſa. nullum habet terminum. tam ſolicita eſt, ne quem ante ſe videat, quàm ne poſt ſe alium. laborat inuidia, & quidem duplici. Vides autem quàm miſer ſit is, cui inuidetur, ſi & inuidet. Intueris illas potentium domos, illa tumultuoſa, rixa ſalutātium, limina? multum habet contumeliarū, vt intres; plus, cùm intraueris. Pręter iſtos gradus diuitum, & magno aggeſtu ſuſpenſa veſtibula. non in prærupto tantùm iſtic ſtabis, ſed in lubrico. Huc potiùs te ad ſapientiam dirige, tranquilliſſimaſque res, & ſimul ampliſſimas, pete. Quæcunque videntur eminere in rebus humanis, quamuis puſilla ſint, & comparatione humillimorum exſtent, per diffi-

ciles

es tamen & arduos tramites adeuntur. ꞏfragosa in fastigium dignitatis via est. si conscendere hunc verticem libet, cui fortuna submisit: omnia quidem sub te, quæ pro excelsissimis habentur, adspicies, d tamen venies ad summa per planum.

EPIST. LXXXV. Peperceram tibi, quidquid nodosi adhuc supererat, prætrieram: contentus quasi gustum tibi dae eorum, quæ à nostris dicuntur, vt proetur virtus ad explendam beatam vitam ola satis efficax. Iubes me, quidquid est interrogationum aut nostrarum, aut ad traditionem nostram excogitatarum, comprehendere: quod si facere voluero, non erit epistola, sed liber. Illud toties testor, hoc me argumentorum genere non delectari. pudet in aciem descendere pro diis hominibusque susceptam, subula armatũ. Qui prudẽs est, & temperans est: qui temperans est, & constans: qui constans est, & imperturbatus est. qui imperturbatus est, sine tristitia est. qui sine tristitia est, beatus est: ergo prudens beatus est, & prudentia ad beatam vitam satis est. Huic collectioni hoc modo Peripateticorum quidam respondent. vt imperturbatum, & constantẽ, & sine tristitia; sic interpretentur, tamquã imperturbatus dicatur, qui rarò perturbatur, & modicè, nõ qui numquam. Item sine tristitia eum dici aiunt, qui non est obnoxius tristitiæ, nec frequens, nimiùsve in hoc vitio. Illud enim

huma-

humanam naturam negare, alicuius animum immunem esse tristitia: sapientem non vinci mœrore, ceterùm tangi: & cetera in hunc modum sectæ suæ respondentia. Non hi tollunt affectus, sed temperant: quantulum autem sapienti damus, si imbecillimis fortior est, & mœstissimis lætior, & effrænatissimis moderatior, & humillimis maior? Quid si miretur velocitatem suam Ladas, ad claudos debilesque respiciens?

Illa vel intactæ segetis per summa volaret
Gramina, nec cursu teneras læsisset aristas,
Vel mare per medium fluctu suspensa tumenti,
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.

Hęc est pernicitas per se æstimata, nō quę tardissimorū collatione laudatur. Quid si sanum voces, leuiter febricitantem? non est bona valetudo, mediocritas morbi. Sic, inquit, sapiens imperturbatus dicitur, quomodo apyrina dicuntur, nō quibus nulla inest duritia granorum, sed quibus minor. Falsum est. Non enim diminutionē malorum in bono viro intelligo, sed vacationē. nulla debēt esse; non parua. Nā si vlla sint, crescent, & interim impedient. Quomodo oculos maior & perfecta suffusio excęcat, sic modica turbat. Si das aliquos affectus sapienti, impar illis erit ratio, & velut torrente

rente quodam auferetur: præsertim cùm illi non vnum, sed vniuersum affectuum cœtum relinquis, cum quo colluctetur. Plus potest quamuis mediocrium turba, quàm posset vnius magni violentia. Habet pecuniæ cupiditatem, sed modicam: habet ambitionem, sed non concitatam: habet iracundiam, sed placabilem: habet inconstantiam, sed minùs vagam ac mobilem: habet libidinem, non insaniam. Meliùs cum illo ageretur, qui vnum vitium integrum haberet, quàm cum eo qui leniora quidem, sed omnia. Deinde nihil interest, quã magnus sit affectus: quãtuscumque est, parere nescit, consilium non accipit. Quemadmodum rationi nullum animal obtemperat, non ferum, non domesticum & mite; natura enim illorum est surda suadenti: sic non sequuntur, nõ audiunt affectus, quantulicumq; sint. Tigres, leonesque numquam feritatem exuunt, aliquando submittũt: & cùm minimè exspectaueris, exasperatur toruitas mitigata. Nunquã bona fide vitia mansuescunt. Deinde si ratio proficit, ne incipient quidem affectus. si inuita ratione cœperint, inuita perseuerabunt. Facilius est enim, initia illorum prohibere, quàm impetum regere. Falsa est itaq; ista mediocritas & inutilis, eodemque loco habenda, quo si quis diceret modicè insaniendũ, modicè ægrotandum. Sola virtus habet, nõ recipiunt animi mala, temperamentum: faciliùs sustuleris

illa, quàm rexeris. Numquid dubium est, quin vitia mentis humanæ inueterata & dura, quæ morbos vocamus, immoderata sint: vt auaritia, vt crudelitas, vt impotentia, vt impietas? ergo immoderati sunt & affectus: ab his enim ad illa transitur. Deinde si das aliquid iuris tristitiæ, timori, cupiditati, ceterisque moribus prauis, non erunt in nostra potestate. Quare? quia extra nos sunt, quibus irritantur. Itaque crescunt, prout magnas habuerint minoresve caussas, quibus concitentur. maior erit timor, si plus quò exterreatur, aut propiùs adspexerit: acrior cupiditas, quò illam amplioris rei spes euocauerit. Si in nostra potestate non est, an sint affectus; ne illud quidem est, quanti sint: si ipsis permisisti incipere, cũ caussis suis crescent, tantique erunt, quãti fient. Adijce nunc, quòd ista quãtumuis exigua sint, in maius excedunt. numquam perniciosa seruant modum. Quamuis leuia initia morborum, serpunt: & ægra corpora, minima interdum mergit accessio. Illud verò cuius dementiæ est credere, quarum rerum extra nostrum arbitrium posita principia sunt, earum nostri esse arbitrij terminos? Quomodo ad id finiendum satis valeo, ad quod prohibendum parùm valui? cùm facilius sit excludere, quàm admissa comprimere. Quidam ita distinxerunt, vt dicerent: Temperans ac prudens positione quidem mentis, & habitu tranquillus est;

euen-

euentu non est. nam quantum ad habitum mentis suæ, non perturbatur, nec contristatur, nec timet: sed multæ extrinsecus caussæ incidunt, quæ illi perturbationem afferant. Tale est quod volunt dicere: Iracundum quidem illum non esse, irasci tamen aliquando: & timidum quidem non esse, timere tamen aliquando: id est, vitio timoris carere, affectu non carere. Quod si recipitur, vsu frequēti timor transit in vitium: & ira in animum admissa, habitum illum ira carentis animi retexit. Prætereà, si non contemnit venientes extrinsecùs caussas, & aliquid timet, cū fortiter eundum erit aduersus tela, ignes, pro patria, legibus, libertate, cunctanter exibit, & animo recedente. Non cadit autem in sapientem hæc diuersitas mentis. Illud prætereà iudico obseruādum, ne duo quæ separatim probanda sunt, misceamus. Per se enim colligitur, vnum bonum esse quod honestum: per se rursus, ad vitam beatam satis esse virtutem. Si vnum bonum est, quod honestum, omnes concedunt ad beatè viuendum sufficere virtutem: è contrariò non remittetur, si beatum sola virtus facit, vnum bonū esse quod honestum est. Xenocrates & Speusippus putant beatum vel sola virtute fieri posse: non tamen vnum bonum esse quod honestum est. Epicurus quoque iudicat, cùm virtutem habeat, beatum esse, sed ipsam virtutem non satis esse ad beatam vitam: quia

beatum efficiat voluptas, quæ ex virtute est, nõ ipsa virtus. Inepta distinctio. Idem enim negat, vmquam virtutem esse sine voluptate. ita si ei iuncta semper est, atque inseparabilis, & sola satis est: habet enim secum voluptatem, sine qua non est, etiam cùm sola est. Illud autem absurdum est, quòd dicitur beatum quidem futurum vel sola virtute; non futurum autem perfectè beatum: quod quemadmodum fieri possit, non reperio. Beata enim vita bonum in se perfectum habet, inexsuperabile: quod si est, perfectè beata est. Si deorum vita nihil habet maius aut melius: beata autem vita diuina est: nihil habet, in quod ampliùs possit attolli. Prætereà, si beata vita nullius est indigens, omnis beata vita perfecta est, eademque est & beata, & beatissima. Nũquid dubitas, quin beata vita summũ bonum sit? ergo si summum bonum habet, summè beata est. Quemadmodum summum, adiectionem nõ recipit, (quid enim supra summũ erit?) ita ne beata quidem vita, quæ sine summo bono non est. Quòd si aliquem magis beatum induxeris, & multo magis innumerabilia discrimina summi boni facies: cùm summum bonum intelligam, quod supra se gradũ non habet. Si est aliquis minùs beatus quàm alius, sequitur, vt hic alterius vitam beatioris magis concupiscat, quàm suã. beatus autem nihil suę pręfert. Vtrumlibet ex his incredibile est: aut aliquid bea-

ro restare, quod esse quàm quod est malit: aut id illum non malle, quod illo melius est. Vtique enim quo prudentior est, hoc magis se ad id quod est optimum, extendet, & id omni modo consequi cupiet. Quomodo autem beatus est, qui cupere etiamnum potest, imò qui debet? Dicam quid sit, ex quo veniat hic error. Nesciunt beatam vitam vnam esse. in optimo illam statu ponit qualitas sua, non magnitudo. Itaque in æquo est longa & breuis, diffusa & angustior; in multa loca, multasq; partes distributa, & in vnũ coacta. Qui illam numero æstimat, & mensura, & partibus, iam illi quod habet eximium, eripit. Quid autẽ est in beata vita eximium? quòd plena est. Finis, vt puta, edendi bibendique, satietas est. hic plus edit, ille minus: quid refert? vterque iam satur est. hic plus bibit, ille minus. quid refert? vterque non sitit. Hic pluribus annis vixit, hic paucioribus: nihil interest, si tam illum multi anni beatum fecerunt, quàm hunc pauci. Ille quẽ tu minùs beatum vocas, non est beatus: nõ potest nomen imminui. Qui fortis est, sine timore est: qui sine timore est, sine tristitia est: qui sine tristitia est, beatus est. Nostrorum hæc interrogatio est. Aduersus hanc sic respondere conantur, falsam nos rem, & controuersam pro confessa inducere, eum qui fortis est, sine timore esse. Quid ergo? inquit. fortis imminẽtia mala nõ timebit? istud dementis alienatique,

non

non fortis eſt. Ille verò, inquit, moderatiſſimè timet, ſed in totum extra metum nõ eſt. Qui hæc dicunt, rurſus in idem reuoluuntur, vt illis virtutum loco ſint minora vitia. Nam qui timet quidem, ſed rariùs & minùs, non caret malitia, ſed leuiore vexatur. At enim dementem puto, qui mala imminentia non extimeſcit. Verum eſt quod dicit, ſi mala ſunt: ſed ſi ſcit mala illa non eſſe, & vnam tantùm turpitudinem malũ iudicat; debebit ſecurè pericula adſpicere, & alijs timenda contemnere. aut ſi ſtulti & amentis eſt, mala non timere: quo quis prudentior eſt, hoc timebit magis. Vt vobis, inquit, videtur; præbebit ſe periculis fortis. Minimè. non timebit illa, ſed vitabit: cautio illum decet, timor non decet. Quid ergo? inquis. mortem, vincula, ignes, alia tela fortunæ non timebit? Non: ſcit enim illa non eſſe mala, ſed videri: omnia iſta humanæ vitæ formidines putat. Deſcribe captiuitatem, verbera, catenas, egeſtatem, & membrorum lacerationes, vel per morbum, vel per iniuriam, & quidquid aliud attuleris, inter lymphaticos metus numerat. Iſta timidis timenda ſunt. An id exiſtimas malum, ad quod aliquando noſtra ſponte veniendum eſt? Quæris, quid ſit malum? Cedere his quæ mala vocantur, & illis libertatem ſuam dedere, pro qua cuncta patienda ſunt. Perit libertas, niſi illa contemnimus, quæ nobis iugum imponunt. Non

dubita-

dubitarent quid conueniret forti viro, si scirent quid esset fortitudo. Non est enim inconsulta temeritas, nec periculorum amor, nec formidabilium appetitio: scientia est distinguendi quid sit malum, & quid non sit. Diligentissima in tutela sui fortitudo est, & eadem patientissima eorum, quibus falsa species malorum est. Quid ergo, si ferrum intentatur ceruicibus viri fortis, si pars subinde alia atque alia suffoditur, si viscera sua in sinu suo vidit, si ex interuallo, quò magis tormenta sentiat, repetitur, & per siccata viscera recens demittitur sanguis, non timere istum iudices, non dolere? iste verò dolet: sensum enim hominis nulla exuit virtus: sed non timet. inuictus ex alto dolores suos spectat. Quæris, quis tunc animus illi sit? qui ægrum amicũ adhortantibus. Quod malum est, nocet: quod nocet, deteriorem facit: dolor & paupertas deteriorem non faciunt: ergo mala non sunt. Falsum est, inquit, quod proponitur: non enim si quid nocet, etiã deteriorem facit. Tempestas & procella nocet gubernatori, non tamen illum deteriorẽ facit. Quidã Stoici ita aduersus hoc respondent: Deteriorem fieri gubernatorem tẽpestate ac procella, quia non possit id quod proposuit efficere, nec tenere cursum suum: deteriorem illum in arte sua non fieri, in opere fieri. Quibus Peripateticus: Ergo, inquit, & sapientem deteriorem faciet paupertas & dolor,

& quidquid aliud tale fuerit: virtutem enim illi non eripiet, sed opera eius impediet. Hoc rectè diceretur, nisi dissimilis esset gubernatoris cõditio, & sapiẽtis. Huic enim propositum est in vita agenda, non vtique quod tentat efficere, sed omnia rectè facere: gubernatori propositum est, vtique nauem in portum perducere. Artes ministræ sunt: præstare debent, quod promittunt: sapientia domina rectrixque est. Artes seruiunt vitæ, sapientia imperat. Ego aliter respõdendum iudico, nec artem gubernatoris deteriorem vlla tempestate fieri, nec ipsam administrationem artis. Gubernator tibi non felicitatem promisit, sed vtilem operam, & nauis regendæ sciẽtiam. hæc eò magis apparet, quò illi magis aliqua fortuita vis obstitit. Qui hoc potuit dicere, *Neptune numquam hanc nauem, nisi rectam*: arti satisfecit. tempestas non opus gubernatoris impedit, sed successum. Quid ergo? inquis. non nocet gubernatori ea res quæ illum tenere portum vetat? quæ conatus eius irritos efficit? quæ aut refert illum, aut detinet, & exarmat? Non tamquam gubernatori, sed tamquam nauigãti nocet. Alioquin gubernatoris artem adeò non impedit, vt ostendat. tranquillo enim, vt aiunt, quilibet gubernator est. Nauigio ista obsunt, non rectori eius, quà rector est. Duas personas habet gubernator: alteram communem cum omnibus qui eandem conscenderunt nauẽ, qua ip-

ſe quoq; vector eſt:alteram propriam,quà gubernator eſt. tempeſtas tamquam vectori nocet, non tamquam gubernatori. Deinde gubernatoris ars alienum bonum eſt;ad eos quos vehit, pertinet: quomodo medici ars ad eos, quos curat: ſapientia commune bonum eſt, & eorum cum quibus viuit, & proprium ipſius. Itaque gubernatori fortaſſe nocetur, cuius miniſterium aliis promiſſum tempeſtate impeditur:ſapienti non nocetur à paupertate, nō à dolore, non ab aliis tempeſtatibus vitæ. Non enim prohibentur opera eius omnia, ſed tantùm ad alios pertinentia: ipſe ſemper in actu eſt, non in effectu. tunc maximus,cùm illi fortuna ſe oppoſuit: tunc ipſius ſapientiæ negotium agit, quam diximus & alienum bonum eſſe,& ſuum. Prętereà,ne aliis quidem tunc prodeſſe prohibetur,cùm illum aliquæ neceſſitates, premunt. Propter paupertatem prohibetur docere, quemadmodum tractanda reſpublica ſit: at illud docet, quemadmodū tractanda ſit paupertas. per totam vitam opus eius extēditur.Ita nulla fortuna,nulla res, actus ſapientis excludit. Id enim ipſum agit, quo alia agere prohibetur. Ad vtroſq; caſus aptus eſt: bonorum rector, & malorum victor. Sic,inquā,ſe exercuit, vt virtutē, tam in ſecūdis quàm in aduerſis exhibeat: nec materiā eius, ſed ipſam intueatur.Itaque nec paupertas illum,nec dolor, nec quidquā aliud quod imperitos auer-

rit & pręcipites agit, prohibet. Tu illum premi putas malis? vtitur. Non ex ebore tantùm Phidias sciebat facere simulacra, faciebat ex ære: si marmor illi, si adhuc viliorem materiam obtulisses, fecisset quale ex illa fieri optimum posset. Sic sapiens virtutem, si licebit, in diuitiis explicabit; si minùs, in paupertate: si poterit, in patria; si minùs, in exsilio: si poterit, imperator; si minùs, miles: si poterit, integer, si minùs, debilis. quamcumque fortunam acceperit, aliquid ex illa memorabile efficiet. Certi sunt domitores ferarum, qui sęuissima animalia, & ad occursum exterrentia hominem, docent pati iugum: nec asperitatem excussisse contenti, vsque in contubernium mitigant. Leonibus magister manum insertat, osculatur tigrim suus custos, elephantem minimus Æthiops iubet subsidere in genua, & ambulare per funẽ. Sic sapiens est artifex domandi mala. Dolor, egestas, ignominia, carcer, exsilium, & vbicumq; horrenda, cùm ad hunc peruenere, mansueta sunt.

EPIST. LXXXVI. In ipsa Scipionis Africani villa iacens hæc tibi scribo, adoratis manibus eius & ara, quam sepulcrũ esse tãti viri suspicor: animum quidem eius in cœlũ, ex quo erat, redisse persuadeo mihi. non quia magnos exercitus duxit (hos enim & Cambyses furiosus, ac furore feliciter vsus habuit) sed ob egregiam moderationem pietatemq; magis in illo admira-

mirabilem, cùm reliquit patriam, quàm cùm defendit. Aut Scipio Romę deesse debebat, aut Romæ libertas: *Nihil*, inquit, *volo derogare legibus, nihil institutis. æquũ inter omnes ciues ius sit: vtere sine me beneficio meo patria. caussa tibi libertatis fui, ero & argumentũ. Exeo, si plus, quàm tibi expedit, creui.* Quid ni ego admirer hanc magnitudinem animi, qua in exsilium voluntarium secessit, & ciuitatem exonerauit? Eò perducta res erat, vt aut libertas Scipioni, aut Scipio libertati faceret iniuriam. neutrum fas erat. Itaque dedit locum legibus, & se Liternum recepit, tã suum exsiliũ Reipub. imputaturus, quàm Hannibalis. Vidi villam structam lapide quadrato, murum circumdatum siluę, turres quoq; in propugnaculum villæ vtrimque subrectas. Cisternam ædificiis ac viridibus subditam, quæ sufficere in vsum vel exercitus posset. Balneolum angustũ, tenebricosum ex consuetudine antiqua, non videbatur maioribus nostris caldum, nisi obscurum. Magna ergo me voluptas subit, contemplantem mores Scipionis ac nostros. In hoc angulo ille Carthaginis horror, cui Roma debet, quòd tantùm semel capta est, abluebat corpus laboribus rusticis fessum: exercebat enim opere se, terramque (vt mos fuit priscis) ipse subigebat. Sub hoc ille tecto tam sordido stetit, hoc illum pauimentum tam vile sustinuit. At nunc quis est, qui sic lauari sustineat?

pauper sibi videtur ac sordidus, nisi parietes magnis & pretiosis orbibus refulserũt; nisi Alexãdrina marmora Numidicis crustis distincta sunt; nisi illis vndique operosa & in picturæ modum variata circumlitio prætexitur; nisi vitro absconditur camera, nisi Thasius lapis, quondam rarum in aliquo spectaculũ templo, piscinas nostras circumdedit; in quas multa sudatione corpora exinanita demittimus; nisi aquã argentea epistomia fuderunt. Et adhuc plebeias fistulas loquor: quid cùm ad balnea libertinorum peruenero? quantum statuarum, quantum columnarum est nihil sustinentium, sed in ornamentum positarum, impensæ caussa? quantum aquarum per gradus cum fragore labentium? Eò deliciarum peruenimus, vt nisi gemmas calcare nolimus. In hoc balneo Scipionis minimę sunt rimæ magis quàm fenestræ, muro lapideo exsectæ, vt sine iniuria munimenti, lumen admitterent. At nũc blattaria vocant balnea, si qua non ita aptata sunt, vt totius diei solem fenestris amplissimis recipiant; nisi & lauantur simul & colorantur; nisi ex solio agros & maria prospiciunt. Itaque quæ concursum & admirationem habuerant cùm dedicarentur, hęc in antiquorum numerum reijciũtur, cùm aliquid noui luxuria commenta est, quo ipsa se obrueret. At olim & pauca erant balnea, nec vllo cultu exornata. Cur enim ornaretur res quadrantaria, & in

vsum,

vsum, non oblectamentum reperta? Non suffundebatur aqua, nec recens semper velut ex calido fonte currebat: nec referre credebant, in quàm perlucida sordes deponerent. Sed, dij boni, quàm iuuabat illa balnea intrare obscura, & gregali tectorio inducta, quę scires Catonem tibi ædilem, aut Fabium Maximum, aut ex Corneliis aliquem manu sua temperasse? Nam hoc quoque nobilissimi ædiles fungebantur officio, intrandi ea loca quæ populum receptabant, exigendiq; munditias, & vtilem ac salubrem temperaturam: non hanc, quę nuper inuenta est, similis incendio; adeò quidem vt conuictum in aliquo scelere seruum, viuum lauari oporteat. Nihil mihi videtur iam interesse, ardeat balneum, an caleat. Quantæ nunc aliqui rusticitatis damnant Scipionem, quòd nõ in caldariũ suum latis specularibus diem admiserat? quòd non in multa luce decoquebatur, & exspectabat, vt in balneo concoqueret? O hominem calamitosum! nescit viuere. Nõ pacata aqua lauabatur, sed sæpe turbida, & cum plueret vehementiùs, penè lutulenta. Nec multũ eius intererat, an sic lauaretur: veniebat enim, vt sudorem illic ablueret, non vt vnguentũ. Quas nunc quorumdam futuras voces credis? Non inuideo Scipioni: verè in exsilio vixit, qui sic lauabatur. Imò si scias, nõ quotidie lauabatur. Nã, vt aiunt, qui priscos mores vrbis tradiderũt, brachia & crura quotidie abluebãt,

quæ ſcilicet ſordes opere collegerant: ceterùm toti nundinis lauabantur. Hoc loco dicet aliquis, liquet immundiſſimos fuiſſe. Quid putas illos oluiſſe? militiam, laborem, virum. Poſtquam munda balnea inuenta ſunt, ſpurciores ſunt. Deſcripturus infamem & nimiis notabilem deliciis Horatius Flaccus, quid ait?

Paſtillos Rufillus olet.——

Dares nunc Rufillum, perinde eſſet, ac ſi hircum oleret, & Gorgonij loco eſſet, quem idem Horatius Rufillo oppoſuit. Parum eſt ſumere vnguentum, ni bis die terque renouetur, ne euaneſcat in corpore. Quid, quòd odore tamquam ſuo gloriantur? Hæc ſi tibi nimium triſtitia videbuntur, villæ imputabis: in qua didici ab Ægialo diligentiſſimo patrefamiliæ (is enim nunc huius agri poſſeſſor eſt) quamuis vetus arbuſtum poſſe transferri. Hoc nobis ſenibus diſcere neceſſarium eſt, quorum nemo non oliuetum alteri ponit. Quod vidi, hoc dico: illud arboretum trimum aut quadrimum faſtidienti fructus autumno deponere. Te quoque proteget illa, quæ

Tarda venit, ſeris factura nepotibus vmbram;

vt ait Virgilius noſter: qui nō quid veriſſimè, ſed quid decētiſſimè diceretur, adſpexit; nec agricolas docere voluit, ſed legentes delectare. Nam (vt omnia alia tranſeam) hoc quod hodie mihi neceſſe fuit repre-

reprehendere, adscribam:

Vere fabis satio est. tunc te quoque medica putres
Accipiunt sulci, & milio venit annua cura.

An vno tempore ista ponenda sint: & an vtriusque verna sit satio, hinc æstimes licet. Iunius mensis est quo tibi scribo, iam procliuus in Iulium. Eodem die vidi fabam metentes, milium serentes. Ad oliuetum reuertor, quod vidi duobus modis dispositum. Magnarum arborum truncos circumcisis ramis, & ad vnum redactis pedem, cum scapo suo transtulit, amputatis radicibus, relicto tantùm capite ipso, ex quo illæ pependerant. Hoc fimo tinctum in scrobem demisit: deinde terram non aggessit tantùm, sed calcauit & pressit. Negat quidquam esse hac (vt ait) spissatione efficacius: videlicet frigus excludit & ventum. minùs prætereà mouetur: & ab hoc nascentes radices prodire patitur, ac solum apprehendere, quas necesse est teneras adhuc, & precariò hęrentes, leuis quoque reuellat agitatio. parùm autē arboris antequam obruat radit. ex omni enim materia quæ nudata est, vt ait, exeunt radices nouę. Non plures autem super terram eminere debet truncus, quàm tres aut quatuor pedes: statim enim ab imo vestietur: nec magna pars, quemadmodum in oliuetis veteribus, arida & retorrida erit. Alter ponendi modus hic fuit. Ramos for-

tes, nec corticis duri, quales esse nouellarum arborum solent, eodem genere deposuit. Hi paullò tardiùs surgunt: sed cùm tamquam à planta processerint, nihil habent in se horridum, nec triste. Illud etiam nunc vidi, vitem ex arbusto suo annosam transferri: huius capillamenta quoque (si fieri potest) collegenda sunt, deinde liberaliùs sternenda vitis, vt etiam ex corpore radicescat. Et vidi non tantùm mense Februario positas, sed etiam Martio exacto tenent, & complexæ sunt non suas vlmos. Omnes autem istas arbores, quæ (vt ita dicam) grandiscapiæ sunt, ait aqua adiuuandas cisternina: quæ si prodest, habemus pluuiam in nostra potestate. Plura te docere non cogito: ne quemadmodum Ægialus noster me sibi aduersarium parauit, sic ego parem te mihi.

EPIST. LXXXVII. Naufragium, antequam nauem ascenderem, feci: quomodo acciderit, non adijcio, ne & hoc putes inter Stoica paradoxa ponendũ: quorũ nullum esse falsum, nec tã mirabile quàm prima facie videtur, cùm volueris approbabo, imò etiam si nolueris. Interim hoc me iter docuit, quàm multa haberemus superuacua, & quam facilè iudicio possemus deponere, quæ si quando necessitas abstulit; non sentimus ablata. Cum paucissimis seruis, quos vnum capere vehiculum potuit, sine vllis rebus, nisi quę corpore nostro continebantur, ego & Maximus

meus

meus biduum iam beatiſſimum agimus. Culcitra in terra iacet, ego in culcitra. Ex duabus penulis, altera ſtragulum, altera opertorium facta eſt. De prandio nihil detrahi potuit: paratũ fuit non magis hora, nuſquã ſine caricis, nuſquam ſine pugillaribus. Illæ, ſi panem habeo, pro pulmentario ſunt: ſi non, pro pane: quotidie mihi annum nouum faciunt, quem ego fauſtũ & felicem reddo bonis cogitationibus, & animi magnitudine: qui numquam maior eſt, quàm vbi aliena ſepoſuit: & fecit ſibi pacem, nihil timendo: fecit ſibi diuitias, nihil concupiſcendo. Vehiculum in quod impoſitus ſum, ruſticum eſt: Multæ viuere ſe ambulando teſtantur, mulio excalceatus non propter æſtatem. Vix à me obtineo, vt hoc vehiculum velim videri meũ. Durat adhuc peruerſa recti verecundia, quoties in aliquem comitatum lautiorem incidimus, inuitus erubeſco: quod argumẽtum eſt, iſta quæ probo, quæ laudo, nõdum habere certam ſedem & immobilẽ. Qui ſordido vehiculo erubeſcit, pretioſo gloriatur. Parùm adhuc profeci, nondum audeo frugalitatem palàm ferre, etiam nunc curo opiniones viatorum. Contra totius generis humani opiniones mittenda vox erat: Inſanitis, erratis, ſtupetis ad ſuperuacua; neminem æſtimatis ſuo. Cùm ad patrimonium ventum eſt, diligentiſſimi computatores, ſic rationem ponitis ſingulorum, quibus aut pecuniam credi-

turi estis, aut beneficia. Nam hæc quoque iam expensa fertis. Latè possidet, sed multum debet: habet domum formosam, sed alienis nummis paratam: familiam nemo citò speciosiorem producet, sed nominibus non respondet. Si creditoribus soluerit, nihil illi supererit. Idem in reliquis quoque facere debebatis, excutere quantum proprij quisque habeat. Diuitem illum putas, quia aurea supellex etiam in via eum sequitur, quia in omnibus prouinciis arat, quia magnus Kalendarij liber voluitur, quia tantum suburbani agri possidet, quantum inuidiosè in desertis Apuliæ possideret: & cùm omnia dixeris, pauper est. quare? quia debet. quantum, inquis? omnia: nisi fortè iudices interesse, vtrùm aliquis ab homine, an à fortuna mutuum sumpserit. Quid ad rem pertinent mulæ saginatæ, vnius omnes coloris? Quid ista vehicula cælata?

——instrati ostro alipedes, pictisque tapetis.
Aurea pectoribus demissa monilia pendent.
Tecti auro, fuluum mandunt sub dentibus aurum.

Ista nec dominũ meliorem possunt facere, nec mulam. M. Cato Censorius (quem tam reip. herculè profuit nasci quàm Scipionem: alter enim cum hostibus nostris bellum, alter cum moribus gessit) canterio vehebatur, & hippoperis quidẽ impositis,

vt

vt secum vtilia portaret. O quàm cuperem illi nunc occurrere aliquem ex his trossulis in via diuitibus, cursores & Numidas, & multum ante se pulueris agentem! Hic sine dubio cultior comitatiorque quàm M. Cato videretur: hic, inter illos apparatus delicatos, qui cum maximè dubitat, vtrùm se ad gladium locet, an ad cultrum. O quantum erat sæculi decus, imperatorem triumphalem, censorium (& quod super omnia hæc est) Catonem, vno caballo esse contentum, & ne toto quidem! Partem enim sarcinæ, ab vtroq; latere dependentes, occupabant. Ita non omnibus obesis mannis, & asturconibus, & tollutarijs præferres vnicum illum equum, ab ipso Catone defrictum? Video non futurum finē in ista materia vllum, nisi quem mihi ipse fecero. Hic itaque conticescam, quantum ad ista; quæ sine dubio talia diuinauit futura, qualia nunc sunt, qui primus appellauit impedimenta. Nunc volo paucissimas adhuc interrogationes nostrorū tibi reddere, ad virtutem pertinentes, quam satisfacere vitæ beatæ contendimus. Quod bonum est, bonos facit: nam & in arte musica quod bonum est, facit musicum. fortuita bonum non faciunt: ergo non sunt bona. Aduersus hoc sic respondent Peripatetici, vt quod primum proponimus, falsum esse dicant. Ab eo, inquiunt, quod est bonū, nō vtique fiunt boni. In musica est aliquod bonum, tamquā tibia, aut chorda, aut organum.

ganum aliquod aptatum ad vſus canendi: nihil tamen horum facit muſicum. Hic reſpondebimus. Non intelligitis, quomodo poſuerimus, quod bonum eſt muſico. Non enim id dicimus, quod inſtruit muſicum, ſed quod facit: tu ad ſupellectilem artis, non ad artem venis. Si quid autem in ipſa arte muſica bonum eſt, id vtiq; muſicum faciet. Etiamnum facere id planius volo. Bonum in arte muſica duobus modis dicitur: altero, quo effectus muſici adiuuatur: altero, quo ars. Ad effectũ pertinent inſtrumenta, tibiæ, & organa, & chordæ: ad artem ipſam non pertinent. Eſt enim artifex etiam ſine iſtis: vti forſitan non poteſt arte. Hoc non eſt æquè duplex in homine; idẽ enim bonũ & hominis, & vitæ. Quod cõtemptiſſimo cuique contingere ac turpiſſimo poteſt, bonum non eſt: opes autem & lenoni, & laniſtę cõtingunt: ergo nõ ſunt bona. Falſum eſt, inquiunt, quod proponitur. Nam & in grãmatica, & in arte medendi, aut gubernandi, videmus bona humillimis quibuſq; contingere. Sed iſtæ artes non ſunt magnitudinem animi profeſſæ, non conſurgunt in altum nec fortuita faſtidiunt. Virtus extollit hominem, & ſupra cara mortalibus collocat: nec ea quę bona, nec ea quę mala vocãtur, aut cupit nimis, aut expaueſcit. Chelidon, vnus ex Cleopatrę mollibus, patrimonium grande poſſedit. nuper Natalis, tã improbę linguę quàm impurę, in cuius ore fæminę

purga-

purgabantur, & multorum heres fuit, & multos habuit heredes. Quid ergo? vtrùm illum pecunia impurum effecit, an ipse pecuniam impurauit? quæ sic in quosdam homines, quomodo denarius in cloacam cadit. Virtus super ista consistit, suo ære censetur: nihil ex istis quomodolibet incurrentibus bonum iudicat. Medicina, & gubernatio, non interdicit sibi ac suis admirationem talium rerum. Qui non est vir bonus, potest nihilominus medicus esse: potest gubernator, potest grammaticus, tam mehercules quàm coquus. Cui contigit habere non quælibet, hunc non quemlibet dixeris. Qualia quisque habet, talis est. Fiscus tanti est, quantum habet: imò in accessionem eius venit quod habet. Quis pleno sacculo vllum pretium ponit, nisi quod pecuniæ in eo conditæ numerus effecit? Idem euenit magnorum dominis patrimoniorum: accessiones illorũ & appendices sunt. Quare ergo sapiens magnus est? quia magnum animum habet. Verum est ergo, quod cõtemptissimo cuique contingit, bonum non esse. Itaque indolentiam numquam bonũ dicam. habet illam cicada, habet pulex. Ne quietem quidem, & molestia vacare, bonum dicam. quid est otiosius verme? Quæris, quę res sapientem faciat? quæ Deum. Des oportet illi aliquid diuinum, aliquid cœleste, magnificum. Nõ in omnes bonũ cadit, nec quemlibet possessorem patitur. Vide,

Et

Et quid quaque ferat regio, & quid quaqua recuset.
Hic segetes, illic veniunt felicius vua:
Arborei fœtus alibi, atque iniussa virescunt
Gramina. nonne vides, croceos vt Tmolus odores,
India mittit ebur, molles sua tura Sabai?
At Chalybes nudi ferrum. ———

Ista in regiones descripta sunt, vt necessariũ mortalibus esset inter ipsos commercium, si inuicem alius ab alio aliquid peteret. Summum illud bonum, & ipsum suam habet sedem: non nascitur vbi ebur, nec vbi ferrum. Quis sit summi boni locus, quæris? animus. hic nisi purus ac sanctus est, Deum non capit. Bonum ex malo non fit: fiunt autem ex auaritia diuitiæ: ergo non sunt bonum. Non est, inquit, verum, bonum ex malo non nasci. Ex sacrilegio enim & furto pecunia nascitur. itaque malum quidem est sacrilegium & furtum: sed ideò, quia plura mala facit, quàm bona. Dat enim lucrum, sed cum metu, solicitudine, tormentis & corporis & animi. Quisquis hoc dicit, necesse est recipiat, sacrilegium sicut malum sit, quia multa mala facit, ita bonum quoque ex aliqua parte esse, quia aliquid boni facit: quo quid fieri portentosius potest? Quamquam sacrilegium, furtum & adulterium inter bona haberi prorsus persuasi-

ſuaſimus. Quàm multi furto non erubeſcunt, quàm multi adulterio gloriãtur? nam ſacrilegia minuta puniuntur, magna in triumphis feruntur. Adijce nunc, quòd ſacrilegium, ſi omnino ex aliqua parte bonum eſt, etiam honeſtum erit, & rectè factum vocabitur: noſtra enim actio eſt: quod nullius mortalium cogitatio recipit. ergo bona naſci ex malo non poſſunt. Nam ſi, vt dicitis, ob hoc vnum ſacrilegium malum eſt, quia multum mali adfert: ſi remiſeris illi ſupplicia, ſi ſecuritatem ſpoponderis, ex toto bonum erit. Atqui maximum ſcelerum ſupplicium, in ipſis eſt. Erras, inquam, ſi illa ad carnificem aut ad carcerem differs. ſtatim puniuntur cùm facta ſunt, imò dum fiunt. Nõ naſcitur itaque ex malo bonum, non magis quàm ficus ex olea. ad ſemen nata reſpondent bona degenerare non poſſunt. Quemadmodum ex turpi honeſtum non naſcitur, ita ne ex malo quidem bonũ: nam idem eſt honeſtum & bonum. Quidam ex noſtris aduerſus hoc ſic reſpondent; putemus pecuniam bonum eſſe vndecumque ſumptam, non tamen ideò ex ſacrilegio pecunia eſt, etiamſi ex ſacrilegio ſumitur. Hoc ſic intellige. In eadem vrna & aurum eſt, & vipera. Si aurum ex vrna ſuſtuleris, quia illic & vipera eſt, non ideò, mihi vrna aurũ dat, quia viperam habet. ſed aurum dat, cùm & viperã habeat. Eodem modo ex ſacrilegio lucrum fit: non quà

quà turpe & sceleratum est sacrilegium, sed quà lucrum habet. quemadmodum in illa vrna vipera malum est, non aurum quod cum vipera iacet: sic in sacrilegio malum est scelus, non lucrum. Quibus opponitur: Dissimillima vtriusque rei cōditio est. Illic aurum possum sine vipera tollere: hic lucrum sine sacrilegio facere non possum. lucrum istud non est appositum sceleri, sed immixtum. Quod dum consequi volumus, in multa mala incidimus, id bonum non est: dum diuitias consequi volumus, in multa mala incidimus: ergo diuitiæ bonum non sunt. Duas, inquit, significationes habet propositio vestra. vnam, dū diuitias consequi volumus, in multa nos mala incidere: in multa autem mala incidimus, & dum virtutē consequi volumus. Aliquis, dum nauigat studij caussa, naufragium fecit: aliquis captus est. Altera significatio talis est: Per quod in mala incidimus, id bonum nō est. Huic propositioni non erit consequens, per diuitias nos, aut per voluptates in mala incidere: aut si per diuitias in multa mala incidimus, non tantùm bonum diuitiæ non sunt, sed malum sunt. Vos autē illas dicitis tantùm, bonum non esse. Præterea, inquit, conceditis diuitias habere aliquid vsus: inter commoda illas numeratis. Atqui eadē ratione ne commodum quidem erunt: per illas enim multa nobis incommoda eueniunt. His quidam hoc respondent: Er-
ratis,

ratis, qui incommoda diuitijs imputatis. Illæ neminem lædunt. aut sua cuique nocet stultitia, aut aliena nequitia. sic, quemadmodum gladius, qui neminem occidit, occidentis telum est. Non ideò diuitiæ tibi nocent, si propter diuitias tibi nocetur. Posidonius (vt ego existimo) melius: qui ait diuitias esse causam malorum, nõ quia ipsæ faciant aliquid, sed quia facturos irritant. Alia est enim caussa efficiens, quę protinus necesse est noceat: alia præcedẽs. hanc præcedentem caussam diuitiæ habent. Inflant animos, superbiam pariunt, inuidiam contrahunt, & vsque eò mentem alienant, vt fama pecuniæ nos etiam nocitura delectet. Bona autem omni carere culpa decet, pura sunt. non corrumpunt animos, non solicitant: extollunt quidem & dilatant, sed sine tumore. Quæ bona sunt, fiduciam faciunt: diuitię audaciam. Quæ bona sunt, magnitudinem animi dant: diuitiæ insolentiam. Nihil autem aliud est insolentia, quàm species magnitudinis falsa. Isto modo, inquis, etiã malum sunt diuitiæ; non tantùm bonum non sunt. Essent malũ, si per se nocerent, si (vt dixi) haberent efficientem caussam: nunc præcedentem habent, & quidem non irritantem tantùm animos, sed attrahentem. Speciem enim boni ostẽdunt verisimilem, ac plerisque credibilem. Habet virtus quoque præcedentem caussam, ad inuidiam: multis enim propter sapientiam, multis

propter

propter iustitiam inuidetur: sed nec ex se hanc caussam habet, nec verisimilem. Contrà enim verisimilior illa species hominum animis obijcitur à virtute, quæ illos in amorem & admirationem vocet. Posidonius sic interrogandum ait: Quæ neque magnitudinem animo dant, nec fiduciam, nec securitatem, non sunt bona: diuitiæ autem, & bona valetudo, & similia his, nihil horum faciunt: ergo non sunt bona. Hanc interrogationem magis etiamnum hoc modo intendit: Quæ neq; magnitudinem animo dant, nec fiduciam, nec securitatem, contrà autẽ insolentiam, tumorem, arrogantiam creant, mala sunt: à fortuitis autem in hæc impellimur: ergo non sunt bona. Hac, inquit, ratione ne cõmoda quidem ista erunt. Alia est commodorum conditio, alia bonorum. Commodum est, quod plus vsus habet, quàm molestiæ: bonum sincerum esse debet, & ab omni parte innoxium. Non est id bonum, quod plus prodest: sed quod tantùm prodest. Propterea commodum & ad animalia pertinet, & ad imperfectos homines, & ad stultos. Itaque potest ei esse incommodum mixtum: sed commodum dicitur, à maiore sui parte æstimatum. Bonum ad vnum sapientem pertinet, inuiolatum esse oportet. Bonum animum habe. vnus tibi nodus, sed Herculaneus restat. Ex malis bonum non fit: ex multis paupertatibus diuitiæ fiunt: ergo diuitiæ bonum non

sunt.

ſunt. Hanc interrogationem noſtri non agnoſcunt. Peripatetici & fingunt illam, & ſoluunt. Ait autem Poſidonius, hoc ſophiſma per omnes dialecticorum ſcholas iactatum, ſic ab Antipatro refelli. Paupertas non per poſitionem, ſed per detractionem dicitur, vel (vt antiqui dixerunt) per orbationẽ: Græci dicunt κατὰ ϛέρησιν. nõ quòd habeat, dicitur, ſed quòd nõ habeat. Itaq; ex multis inanibus nihil impleri poteſt: diuitias multæ res faciunt, non multæ inopiæ. Aliter quàm debes, paupertatem intelligis. Paupertas eſt, non quę pauca poſſidet, ſed quæ multa non poſſidet. Ita non ab eo dicitur quod habet, ſed ab eo quod ei deeſt. Faciliùs quod volo exprimerem, ſi Latinum verbũ eſſet, quo ἀπορία ſignificatur. Hanc paupertati Antipater aſſignat. Ego non video quid aliud ſit paupertas, quàm parui poſſeſſio. De iſto videbimus, ſi quando valdè vacabit, quę ſit diuitiarum, quæ paupertatis ſubſtantia: ſed tunc quoque conſiderabimus, numquid ſatius ſit paupertatem permulcere, diuitijs demere ſupercilium, quàm litigare de verbis, quaſi iam de rebus iudicatum ſit. Putemus nos ad concionem vocatos. Lex de abolendis diuitijs fertur: his interrogationibus ſuaſuri aut diſſuaſuri ſumus? his effecturi, vt populus Romanus paupertatem, fundamentum & cauſſam imperii ſui, requirat ac laudet? diuitias autẽ ſuas timeat? vt cogitet has ſe apud victos

reperisse? Hinc ambitum, & largitiones, & tumultus, in vrbem sanctissimam temperantissimamque irrupisse? nimis luxuriosè ostentari gentium spolia? quod vnus populus eripuerit omnibus, faciliùs vni ab omnibus eripi posse? Hæc satius est suadere, & expugnare affectus, non circumscribere. Si possumus, fortiùs loquamur: si minùs, apertiùs.

EPIST. LXXXVIII. De liberalibus studijs quid sentiam, scire desideras. Nullum suspicio, nullum in bonis numero, quod ad æs exit. Meritoria artificia sunt, hactenus vtilia, si præparant ingenium, nõ detinent. Tamdiu enim istis immorandum est, quãdiu nihil animus agere maius potest. rudimenta sunt nostra, non opera. Quare liberalia studia dicta sint, vides, quia homine libero digna sunt. Ceterùm vnum studium verè liberale est, quod liberũ facit, hoc sapientiæ, sublime, forte, magnanimum: cetera pusilla & puerilia sunt. An tu quidquam in istis esse credis boni, quorum professores turpissimos omniũ ac flagitiosissimos cernis? Non discere debemus ista, sed didicisse. Quidam illud de liberalibus studijs quærendum iudicauerunt, an virum bonum facerent. Ne promittunt quidem, nec huius rei scientiã affectant. Grammaticus circa curam sermonis versatur, &, si latiùs euagari vult, circa historias. Iam vt longissimè fines suos proferat, circa carmina. Quid horum

rum ad virtutem viam ſternit?Syllabarum enarratio,& verborum diligentia, & fabularum memoria, & verſuum lex ac modificatio?Quid ex his metum demit,cupiditatem eximit,libidinẽ frænat? Ad geometriã tranſeamus,& ad muſicam:nihil apud illas inuenies, quod vetet timere; vetet cupere:quę quiſquis ignorat,alia fruſtrà ſcit. Videndum vtrùm doceant iſti virtutem, an non. ſi non docẽt,nec tradunt quidem: ſi docent,philoſophi ſunt. Vis ſcire, quàm non ad docendam virtutem conſederint? adſpice quàm diſſimilia inter ſe omnium ſtudia ſint. atqui ſimilitudo eſſet idem docentium. Niſi fortè tibi Homerũ philoſophum fuiſſe perſuadent, cùm his ipſis quibus colligunt, negent. Nam modò Stoicum illum faciunt, virtutem ſolam probantem, & voluptates refugientem, & ab honeſto ne immortalitatis quidem pretio recedentem: modò Epicureum, laudantem ſtatum quietæ ciuitatis,& inter conuiuia cantuſque vitam exigentis: modò Peripateticum, bonorum tria genera inducentem: modò Academicum, incerta omnia dicentem. Apparet nihil horum eſſe in illo,quia omnia ſunt: iſta enim inter ſe diſſident. Demus illis Homerum philoſophum fuiſſe.nempe ſapiens factus eſt, antequam carmina vlla cognoſceret: ergo illa diſcamus quæ Homerum fecere ſapientẽ. Hoc quidẽ me quærere,vtrùm maior ætate fuerit Homerus an Heſiodus,nõ

magis

magis ad rem pertinet: quàm ſcire an minor Hecuba fuerit, quàm Helena, & quare tam malè tulerit ætatē. Quid, inquam, annos Patrocli & Achillis inquirere, ad rem exiſtimas pertinere? Quæris, Vlixes vbi errauerit, potiùs quàm efficias, ne nos ſemper erremus? Non vacat audire, vtrùm inter Italiam & Siciliam iactatus ſit, an extra notum nobis orbem: neq; enim potuit in tam anguſto error eſſe tam longus. Tempeſtates animi nos quotidie iactant, & nequitia in omnia. Vlixis mala impellit. non deeſt forma quæ ſollicitet oculos, nō hoſtis: hinc monſtra effera, & humano cruore gaudentia: hinc inſidioſa blandimēta aurium: hinc naufragia, & tot varietates malorum. Hoc me doce, quomodo patriam amem, quomodo vxorem, quomodo patrem, quomodo ad hæc tam honeſta vel naufragus nauigem. Quid inquiris, an Penelopa impudica fuerit, an verba ſæculo ſuo dederit, an Vlixem illum eſſe quem videbat, antequam ſciret, ſuſpicata ſit? Doce me, quid ſit pudicitia, & quantum in ea bonum: in corpore, an in animo poſita ſit. Ad muſicum transeo. Doces me, quomodo inter ſe acutę ac graues voces conſonent, quomodo neruorum diſparem reddentium ſonum fiat concordia. Fac potiùs, quomodo animus ſecum meus cōſonet, nec cōſilia mea diſcrepent. Monſtras mihi, qui ſint modi flebiles. mōſtra potiùs, quomodo inter aduerſa non

emit-

emittam flebilem vocem. Metiri me geometres docet latifundia. potiùs doceat, quomodo metiar quantũ homini sit satis. Numerare docet me arithmetica, & auaritiæ cõmodare digitos. potiùs doceat, nihil ad rem pertinere istas computationes. Non esse feliciorem, cuius patrimonium tabularios lassat: imò quàm superuacua possideat, qui infelicissimus futurus est, si quantum habeat, per se computare cogatur. Quid mihi prodest, scire agellum in partes diuidere, si nescio cũ fratre diuidere? Quid prodest colligere subtiliter pedes iugeri, & comprehendere etiam si quid decempedam effugit, si tristẽ me facit vicinus potens, & aliquid ex meo abradens? Doces me, quomodo nihil perdam ex finibus meis? at ego discere volo, quomodo totos hilaris amittam. Paterno agro, inquit, & auito expellor. Quid? ante auum tuum quis istum agrum tenuit? Cuius, nõ dico hominis, sed populi fuerit, expedire potes? Non dominus istò, sed colonus intrasti. Cuius colonus es? si benè tecum agitur, heredis. Negant iurisconsulti quidquã vsucapi, quod publicum est: publicum est hoc quod tenes, & quidem generis humani. O egregiam artem! scis rotunda metiri, in quadratũ redigis quãcumque acceperis formã. interualla siderũ dicis: nihil est quod in mensuram tuã nõ cadat. Si artifex es, metire hominis animum. dic quã magnus sit, dic quàm pusillus sit. *Scis quæ*

recta sit linea:quid tibi prodest, si quid in vita rectum sit,ignoras? Venio nunc ad illum qui cæleſtium notitia gloriatur.

Frigida Saturni quò ſeſe ſtella receptet,
Quos ignis cæli Cyllenius erret in orbes:

hoc ſcire quid proderit? vt ſollicitus ſim, cùm Saturnus & Mars ex contrario ſtabunt, aut cùm Mercurius veſpertinum faciet occaſum vidente Saturno? Potiùs hoc diſcam, vbicumque ſunt iſta, propitia eſſe, non poſſe mutari. Agit illa continuus ordo fatorum, & ineuitabilis curſus: per ſtatas vices remeant. Effectus rerum omnium aut mouent, aut notant. Sed ſiue quidquid euenit faciunt, quid immutabilis rei notitia proficiet? ſiue ſignificant, quid refert prouidere, quod effugere non poſſis? Scias iſta, neſcias, fient.

Si verò ſolem ad rapidum ſtellaſque ſequentes
Ordine reſpicias,numquam te craſtina fallet
Hora,nec inſidiis noctis capiere ſerena.

Satis abundeque prouiſum eſt, vt ab inſidiis tutus eſſem. Numquid me craſtina non fallit hora?fallit enim, quod neſcienti euenit. Ego quid futurum ſit,neſcio:quid fieri poſſit, ſcio. Ex hoc nihil deſperabo: totum expecto. Si quid remittitur, boni conſulo. Fallit me hora,ſi parcit:ſed ne ſic quidem fallit. Nam quemadmodum ſcio omnia accidere poſſe, ſic ſcio & non vtiq;

caſura.

casura. Vtique secunda expecto: malis paratus sum. In illo feras me necesse est non per præscriptum euntem. Non enim adducor, vt in numerum liberalium artium pictores recipiam, non magis, quàm statuarios, aut marmorarios, aut ceteros luxuriæ ministros. Æquè luctatores, & totam oleo ac luto constantem scientiam expello ex his studiis liberalibus: aut & vnguentarios recipiam, & cocos, & ceteros voluptatibus nostris ingenia accommodantes sua. Quid enim, oro te, liberale habent isti ieiuni vomitores, quorum corpora in sagina, animi in macie & veterno sunt? An liberale studium istud esse iuuentuti nostræ credimus, quam maiores nostri rectam exercuerunt, hastilia iacere, sudem torquere, equum agitare, arma tractare? Nihil liberos suos docebant, quod discendum esset iacentibus. Sed nec hæ nec illæ docent, aluntve virtutem. Quid enim prodest equum regere, & cursum eius fræno temperare, affectibus effrænatissimis abstrahi? Quid prodest multos vincere luctatione vel cestu, ab iracundia vinci? Quid ergo? nihil liberalia nobis conferunt studia? ad alia multum, ad virtutem nihil. Nam & hę viles ex professo artes, quę manu constant, ad instrumenta vitæ plurimũ conferunt, tamen ad virtutem non pertinent. Quare ergo liberalibus studiis filios erudimus? Non quia virtutem dare posśũt, sed quia animum ad accipiendam virtutẽ

præparant. Quemadmodum prima illa, vt antiqui vocabant, litteratura, per quã pueris elementa traduntur, non docet liberales artes, sed mox præcipiendis locum parat: sic liberales artes non perducunt animum ad virtutem, sed expediunt. Quatuor ait esse Posidonius artium genera. Sunt vulgares & sordidę, sunt ludicrę, sunt pueriles, sunt liberales. Vulgares opificum, quæ manu constant, & ad instruendam vitam occupatæ sunt: in quibus nulla decoris, nulla honesti simulatio est. Ludicræ sunt, quæ ad voluptatem oculorum atque aurium tendunt. His annumeres licet machinatores, qui pegmata per se surgẽtia excogitant, & tabulata tacitè in sublime crescentia, & alias ex inopinato varietates, aut dehiscentibus quæ cohærebant, aut his quæ distabant sua sponte coeuntibus, aut his quæ eminebant, paullatim in se residentibus. His imperitorum feriuntur oculi, omnia subita (quia caussas non nouere) mirantiũ. Pueriles sunt, & aliquid habentes liberalibus simile, hæ artes quas ἐγκυκλίους Græci, nostri liberales vocant. Solæ autẽ liberales sunt, imò (vt dicam verius) liberæ, quibus curæ virtus est. Quemadmodum, inquit, est animi aliqua pars philosophiæ naturalis, est aliqua moralis, est aliqua rationalis; sic & hæc quoque liberaliũ artium turba locum sibi in philosophia vindicat. Cùm ventũ est ad naturales quæstiones, geometriæ testimonio statur.

tur. Ergo eius quã adiuuat, pars est? multa adiuuant nos, nec ideò partes nostræ sunt: imò si partes essent, non adiuuarent. Cibus adiutorium corporis, nec tamen pars est. Aliquid nobis pręstat geometriæ ministerium. Sic philosophiæ necessaria est, quomodo ipsi faber: sed nec hic geometriæ pars est; nec illa philosophiæ. Præterea, vtraq; fines suos habet. sapiens enim caussas naturalium & quęrit & nouit, quorum numeros mensurasq; geometres persequitur & supputat. Qua ratione constent cælestia, quæ illis sit vis, quæue natura, sapiẽs scit. cursus & recursus & obseruationes, per quas descendunt & alleuantur, ac speciem interdum stantium præbent, cùm cęlestibus stare nõ liceat, colligit mathematicus. Quæ caussa in speculo imagines exprimat, scit sapiens: illud tibi geometer potest dicere, quantum abesse debeat corpus ab imagine, & qualis forma speculi, quales imagines reddat. Magnum esse solem philosophus probabit: quantus sit, mathematicus, qui vsu quodam & exercitatione procedit: sed vt procedat, impetranda illi quædam principia sunt. Non est autẽ ars sui iuris, cui precarium fundamentum est. Philosophia nil ab alio petit, totum opus à solo excitat. Mathematica (vt ita dicam) superficiaria est, in alieno ædificat, aliena accipit principia, quorum beneficio ad vlteriora perueniat: si per se iret ad verum, si totius mũdi naturã posset cõprehendere,

dicerem multum collaturam mentibus nostris, quæ tractatu cælestium crescunt, trahuntque aliquid ex illo. Vna re consummatur animus, scientia bonorum ac malorum immutabili, quæ soli philosophiæ competit. Nulla autem ars alia de bonis ac malis quærit. Singulas habet circumire virtutes. Fortitudo contemptrix timendorum est: terribilia, & sub iugum libertatem nostrā mittentia, despicit, prouocat, frangit: numquid ergo hanc liberalia studia corroborant? Fides sanctissimum humani pectoris bonum est, nulla necessitate ad fallendū cogitur, nullo corrumpitur præmio. Vre, inquit, cæde, occide, nō prodā: sed quò magis secreta quæret dolor, hoc illa altiùs condā. Numquid liberalia studia hos animos facere possunt? Tēperātia voluptatibus imperat: alias odit atq; abigit, alias dispensat, & ad sanū modū redigit, nec vmquā ad illas propter ipsas venit. Scit optimum esse modū cupitorū, nō quantum velis, sed quantum debeas sumere. Humanitas vetat superbū esse aduersus socios, vetat auarū: verbis, rebus, affectibus comē se, facilemq; omnibus præstat: nullū alienū malum putat, bonū autem suū id maximè, quod alicui bono futurū est, amat. nūquid liberalia studia hos mores pręcipiunt? nō magis quàm simplicitatem, ac modestiam, ac frugalitatem, ac parsimoniam: nō magis quàm clementiā, quę alieno sanguini tanquā suo parcit, &

scit

ſcit homini non eſſe homine prodigè vtendum. Cùm dicatis,inquit,ſine liberalibus ſtudiis ad virtutem non perueniri, quemadmodum negatis illa nil conferre virtuti?quia nec ſine cibo ad virtutem peruenitur, cibus tamen ad virtutē non pertinet. Ligna nihil naui conferunt, quamuis non fiat nauis ſine lignis. Non eſt, inquã, cur aliquid putes eius adiutorio fieri, ſine quo non poteſt fieri. Poteſt quidem etiam illud dici, ſine liberalibus ſtudiis veniri ad ſapientiam poſſe: quamuis enim virtus diſcenda ſit, tamen non per hæc diſcitur. Quid eſt autem,quare exiſtimem,non futurum ſapientem eum qui litteras neſcit: cùm ſapientia non ſit in litteris? Res tradit,non verba:& neſcio an certior memoria ſit,quæ nullum extra ſe ſubſidium habet. Magna & ſpatioſa res eſt, ſapientia: vacuo illi loco opus eſt: de diuinis humaniſque dicendũ eſt:de præteritis, de futuris,de caducis,de æternis, de tempore: de quo vno,vide quàm multa quærantur. Primùm an per ſe ſit aliquid: deinde, an aliquid ante tempus ſit: ſi tempus cum mundo cœpit, an & ante mundum quia fuerit aliquid, fuerit, & tempus. Innumerabiles quæſtiones ſunt de animo tãtùm: vnde ſit, qualis ſit, quando eſſe incipiat, quamdiu ſit:an aliunde aliò tranſeat,& domicilium mutet, ad alias animaliũ formas aliaſque cõiectus: an non ampliùs quàm ſemel ſeruiat,& emiſſus vagetur in toto:vtrùm cor-

pus sit, an non sit: quid sit facturus, cùm per nos aliquid facere desierit: quomodo libertate sua vsurus, cùm ex hac effugerit cauea: an obliuiscatur priorum, & illic nosse se incipiat, postquam de corpore abductus in sublime secessit. Quamcumq; partem rerum humanarum diuinarumq; comprehenderis, ingenti copia quęrendorum ac discendorum fatigaberis. Hęc tam multa, tam magna, vt habere possint liberum hospitium, superuacua ex animo tollenda sunt. Non dabit se in has angustias virtus. laxum spatium res magna desiderat. expellantur omnia: totum pectus illi vacet. At enim delectat artium notitia multarum. Tantum itaque ex illis retineamus, quantum est necessarium. An tu existimas reprehendendum, qui superuacua vsu sibi comparat, & pretiosarum rerum pompam in domo explicat. nō putas eum, qui occupatus est in superuacua litterarum supellectile? Plus scire velle quàm sit satis, intemperantiæ genus est. Quid, quòd ista liberalium artium confectatio molestos, verbosos, intempestiuos, sibi placentes facit, & ideò non discentes necessaria, quia superuacua didicerunt? Quatuor millia librorū Didymus grāmaticus scripsit: miser, si tam multa superuacua legisset. In his libris de patria Homeri quæritur, in his de Æneæ matre vera: in his libidinosior Anacreon, an ebriosior vixerit: in his, an Sappho publica fuerit: & alia, quæ

erant

erant dediſcenda, ſi ſcires. I nunc, & longā eſſe vitam nega. Sed ad noſtros quoque cùm perueneris, oſtendā multa ſecuribus recidenda. Magno impendio temporum, magna alienarū aurium moleſtia, laudatio hæc conſtat: *O hominem litteratum!* Simus hoc titulo ruſticiore contenti: *O virum bonum!* Itane eſt? annales euoluam omnium gentium, & quis primus carmina ſcripſerit, quæram: quantum temporis inter Orphea interſit & Homerum, cùm faſtos non habeam, computabo: & Ariſtarchi notas, quibus aliena carmina compunxit, recognoſcam: & ętatem in ſyllabis conteram? Itane in geometriæ puluere hærebo? Adeò mihi præceptum illud ſalutare excidit: *Tempori parce?* Hæc ſciam, vt quid ignorem? Appion grāmaticus qui ſub C. Cæſare tota circumlatus eſt Gręcia, & in nomen Homeri ab omnibus ciuitatibus adoptatus, aiebat: Homerum vtraque materia conſummata, & Odyſſea, & Iliade, principium adiecisse operi ſuo, quo bellum Troianum cōplexus eſt. Huius rei argumētum afferebat, quòd duas litteras in primo verſu poſuiſſet: ex induſtria librorum ſuorum numerū cōtinentes. Talia ſciat oportet, qui multa vult ſcire. Non vis cogitare, quantū temporis tibi auferat mala valetudo, quantum occupatio publica, quantum occupatio priuata, quantum occupatio quotidiana, quantum ſomnus. metire ætatem tuam: tam multa nō capit.

De liberalibus studiis loquor: philosophi quantum habent superuacui, quantum ab vsu recedentis? Ipsi quoque ad syllabarum distinctiones, & coniunctionum ac prępositionum proprietates descenderunt, & inuidere grammaticis, inuidere geometris. Quidquid in illorum artibus superuacuũ erat, transtulere in suam. Sic effectũ est, vt diligentiùs sciant loqui, quàm viuere. Audi, quantum mali faciat nimia subtilitas, & quàm infesta veritati sit. Protagoras ait, de omni re in vtramq; partẽ disputari posse, ex ęquo. & de hac ipsa, an omnis res in vtramq; partem disputabilis sit. Nausiphanes ait, ex his quę videntur esse, nihil magis esse, quàm nõ esse. Parmenides ait, ex his quæ videntur, nihil esse in vniuersum. Zenon Eleates omnia negotia de negotio deiecit: ait nihil esse. Circa eadẽ ferè Pyrrhonij versantur, & Megarici, & Eretrici, & Academici, qui nouã induxerũt scientiã, nihil scire. Hæc omnia in illũ superuacuum studiorũ liberaliũ gregẽ conijce. Illi mihi non profuturã scientiam tradunt, hi spẽ omnis sciẽtiæ eripiunt: satius est superuacua scire, quàm nihil. Illi non præferunt lumen, per quod acies dirigatur ad verũ: hi oculos mihi effodiunt. Si Protagoræ credo, nihil in rerũ natura est, nisi dubium: si Nausiphani, hoc vnum certum est, nihil esse certi: si Parmenidi, nihil est præter vnum: si Zenoni, ne vnum quidem. Quid ergo nos sumus? quid ista quæ nos

cir-

circumstant, alunt, sustinẽt? Tota rerũ natura vmbra est, aut inanis, aut fallax. Non facilè dixerim, vtrũ magis irascar illis, qui nos nihil scire voluerunt: an illis, qui ne hoc quidem nobis reliquerunt, nihil scire.

EPIST. LXXXIX. Rem vtilem desideras, & ad sapientiam properanti vtique necessariam, diuidi philosophiam, & ingens corpus eius in membra disponi. Facilius enim per partes in cognitionem totius adducimur. Vtinam quemadmodum vniuersi mundi facies in conspectum venit, ita philosophia tota nobis posset occurrere, simillimum mundo spectaculum! Profectò enim omnes mortales in admirationem sui raperet, relictis his quę nunc magna, magnorum ignorantia, credimus. Sed quia contingere hoc non potest, sic erit à nobis adspicienda, quemadmodum mundi secreta cernuntur. Sapientis quidem animus totam molem eius amplectitur, nec minùs illam velociter obit, quàm cælum acies nostra: nobis autem, quibus perrumpenda caligo est, & quorum visus in proximo deficit, singula quæque ostendi faciliùs possunt, vniuersi nondum capacibus. Faciam ergo quod exigis, & philosophiam in partes, non in frustra, diuidam. Diuidi enim illam, non concidi, vtile est. nam comprehendere quemadmodum maxima, ita minima, difficile est. Describitur in tribus populus, in centurias exercitus. Quidquid in

maius creuit, faciliùs agnoscitur, si discessit in partes: quas (vt dixi) innumerabiles esse & paruas, nō oportet. Idem enim vitij habet nimia, quod nulla diuisio: simile confuso est, quidquid vsque in puluerem sectum est. Primum itaque, sicut videtur, tibi dicam, inter sapientiam & philosophiam quid intersit. Sapientia perfectum bonum est mentis humanæ: philosophia sapientiæ amor est & affectatio. Hæc ostendit, quò illa peruenit. Philosophia vnde dicta sit, apparet: ipso enim nomine fatetur. Quidam sapientiam ita finierunt, vt dicerent eam diuinorum & humanorum scientiam. Quidam ita: Sapientia est, nosse diuina & humana, & horum caussas. Superuacua mihi videtur hæc adiectio, quia caussæ diuinorum humanorumque partes sunt. Philosophiam quoque fuerunt qui aliter atque aliter definirent. alij, studium illam virtutis esse dixerunt; alij, studium corrigendæ mentis. A quibusdam dicta est, appetitio rectæ rationis. Illud quasi constet, aliquid inter philosophiam & sapientiam interesse. Neque enim fieri potest, vt idem sit quod affectatur, & quod affectat. Quomodo multum inter auaritiam & pecuniam interest, cùm illa cupiat, hæc concupiscatur: sic inter philosophiam & sapientiam. Hæc enim illius effectus, & præmium est: illa venit, ad hanc itur. Sapientia est, quam Græci σοφίαν vocant. Hoc verbo quoque Romani

vte-

vtebantur, ſicut philoſophia nunc quoque vtuntur. Quod & togatæ tibi antiquæ probabunt, & inſcriptus Doſſenni monumento titulus:

Hoſpes reſiſte, & ſophiam Doſſenni lege.

Quidam ex noſtris, quamuis philoſophia ſtudium virtutis eſſet, & hæc peteretur, illa peteret, tamen non putauerunt illas diſtrahi poſſe. Nam nec philoſophia ſine virtute eſt, nec ſine philoſophia virtus eſt. Philoſophia ſtudium virtutis eſt, ſed per ipſam virtutem: nec virtus autem eſſe ſine ſtudio ſui poteſt, nec virtutis ſtudium ſine ipſa. Non enim quemadmodum in his qui aliquid ex diſtanti loco ferire conantur, alibi eſt qui petit, alibi quod petitur: nec quemadmodum itinera quæ ad vrbes perducunt, extra ipſas ſunt. ad virtutem venitur per ipſam. Cohærent ergo inter ſe philoſophia, virtuſque. Philoſophiæ tres partes eſſe dixerunt & maximi & plurimi auctores: Moralem, Naturalem, & Rationalem. Prima componit animum, ſecundam rerum natura ſcrutatur, tertia proprietates verborum exigit, & ſtructuram, & argumentationes, ne pro vero falſa ſurrepant. Ceterùm inuenti ſunt, & qui in pauciora philoſophiam, & qui in plura diducerent. Quidam ex Peripateticis quartam partẽ adiecerũt, Ciuilem: quia quamdam propriam exercitationem deſideret, & circa aliam materiam occupata ſit. Quidam adiecerunt his partem, quam Græ-

ci

ci οἰκονομικὴν vocant, adminiſtrandæ rei familiaris ſcientiam. Quidam & de generibus vitæ locum ſeparauerunt. Nihil autem horum in illa parte morali non reperitur. Epicurei duas partes philoſophiæ putauerunt eſſe, Naturalem atque Moralem: Rationalem remouerunt. Deinde cùm ipſis rebus cogerentur ambigua ſecernere, falſa ſub ſpecie veri latentia coarguere, ipſi quoque locum, quem De iudicio & regula appellant, alio nomine rationalem induxerunt: ſed eum acceſſionem eſſe naturalis partis exiſtimant. Cyrenaici naturalia cum rationalibus ſuſtulerunt, & contenti fuerunt moralibus: ſed hi quoque qui remouent, aliter inducũt. In quinque enim partes moralia diuidunt: vt vna ſit de fugiendis & expetendis, altera de affectibus, tertia de actionibus, quarta de cauſſis, quinta de argumentis. Cauſſæ rerum ex naturali parte ſunt, argumenta ex rationali, actiones ex morali. Ariſto Chius non tantùm ſuperuacuas eſſe dixit naturalem & rationalem, ſed etiam contrarias: moralem quoque, quam ſolam reliquerat, circumcidit. Nam eum locum qui monitiones continet, ſuſtulit, & pædagogi eſſe dixit, non philoſophi: tamquam quidquã aliud ſit ſapiens, quàm humani generis pædagogus. Ergo cùm tripertita ſit philoſophia, moralem eius partem primùm incipiamus diſponere. Quam in tria rurſus diuidi placuit: vt prima eſſet inſpe-

ctio suum cuique distribuens, & æstimans quanto quidque dignum sit, maximè vtilis. quid enim est tam necessarium, quàm pretia rebus imponere? Secunda de impetu: tertia de actionibus. Primum enim est, vt quanti quidque sit, iudices: secundum, vt impetum ad illa capias ordinatum temperatumque: tertium, vt inter impetum tuum, actionemque conueniat, vt in omnibus istis tibi ipsi consentias. Quidquid ex his tribus defuerit, turbat & cetera. Quid enim prodest, intus ęstimata habere omnia, si sis impetu nimius? Quid prodest impetus repressisse, & habere cupiditates in tua potestate, si in ipsa rerum actione tempora ignores, nec scias quando quidque, & vbi, & quemadmodũ agi debeat? Aliud est enim, dignitates & pretia rerum nosse: aliud articulos: aliud impetus refręnare, & ad agẽda ire, nõ ruere. Tunc ergo vita sibi cõcors est, vbi actio non destituit impetum. Impetus ex dignitate rei cuiusque concipitur, perinde remissus acriorve, prout illa digna est peti. Naturalis pars philosophiæ in duo scinditur: Corporalia, & Incorporalia. Vtraq; diuiduntur in suos, vt ita dicã, gradus. Corporum locus in hoc primùm, in ea quæ faciunt, & quæ ex his gignuntur: gignuntur autẽ elementa. Ipse elementi locus, vt quidam putant, simplex est: vt quidã, in materiam, & caussam omnia mouentem, & elementa diuiditur. Superest vt rationalem

par-

partem philoſophiæ diuidamus. Omnis oratio aut continua eſt, aut inter reſpondentem & interrogantem diuiſa. Hanc διαλεκτικὴν, illam ῥητορικὴν placuit vocari. hæc verba curat, & ſenſus, & ordinem. διαλεκτικὴ in duas partes diuiditur: in verba, & ſignificationes: ideſt, in res quæ dicuntur, & vocabula quibus dicuntur. Ingens deinde ſequitur vtriuſque diuiſio. Itaque hoc loco finem faciam:

——*Et ſumma ſequar faſtigia rerum*.

Alioqui ſi voluero facere partium partes, quęſtionum liber fiet. Hęc, Lucili virorum optime, quò minus legas non deterreo: dũmodo quidquid legeris, ad mores ſtatim referas. Illos compeſce, marcentia in te excita, ſoluta cõſtringe, cõtumacia doma, cupiditates tuas publicaſque, quãtum potes, vexa: & iſtis dicentibus, Quouſq; eadem? reſponde, Ego debeo dicere, Quouſque eadem peccabitis? Remedia ante vultis, quàm vitia deſinere. ego verò eò magis dicam, & quia recuſatis, perſeuerabo. Tũc incipit medicina proficere, vbi in corpore alienato dolorem tactus expreſſit. Dicam etiam inuitis profutura. Aliquando aliqua ad vos non blanda vox veniet: & quia verum ſinguli audire nõ vultis, publicè audite. Quouſque fines poſſeſſionum propagabitis? ager vni domino, qui populum cepit, anguſtus eſt. Quouſque arationes veſtras porrigetis, ne prouinciarum quidẽ ſatione contenti circumſcribere prædiorum mo-

modum? Illustrium fluminum per priuatum decursus, & amnes magni, magnarumque gẽtium termini, vsque ad ostium à fonte, vestri sunt. Hoc quoque parum est, nisi latifundijs vestris maria cinxistis: nisi trans Hadrianũ & Ionium, Ægeumque, vester villicus regnet: nisi insulæ, ducum domicilia magnorum, inter vilissima rerum numerentur. Quàm vultis, latè possidete: sit fundus, quod aliquando imperium vocabatur: facite vestrum quicquid potestis, dum plus sit alieni. Nunc vobiscum loquor, quorum æquè spatiosè luxuria, quàm illorum auaritia diffunditur. Vobis dico, Quousque nullus erit lacus, cui non villarum vestrarum fastigia immineant? nullum flumen, cuius non ripas ædificia vestra prætexant? Vbicumque scatebunt aquarum calentium venæ, ibi noua diuersoria luxuriæ excitabũtur. Vbicumque in aliquem sinum littus curuabitur, vos protinus fundamenta iacietis, nec contẽti solo, nisi quod manu feceritis, maria agetis introrsus. Omnibus licet locis tecta vestra splendeant, alicubi imposita montibus, in vastum terrarum marisque prospectum, alicubi ex plano in altitudinẽ montium educta: cùm multa ædificaueritis, cùm ingentia; tamen & singula corpora estis, & paruula. Quid prosunt multa cubicula? in vno iacetis. Non est vestrum, vbicumque non estis. Ad vos deinde transeo, quorum profunda & insatiabilis gula, hinc

hinc maria ſcrutatur, hinc terras. Alia hamis, alia laqueis, alia retium varijs generibus cum magno labore perſequitur: nullis animalibus, niſi ex faſtidio, pax eſt. Quantulum enim ex iſtis epulis, quæ per tot comparatis manus, feſſo voluptatibus ore libatis? quantulum ex iſta fera, periculosè capta, dominus crudus ac nauſeans guſtat? quantulum ex tot conchylijs, tam longè aduectis, per iſtum ſtomachum inexplebilem labitur? infelices etiam, quòd non intelligitis, vos maiorem famem habere, quàm ventrem. Hæc alijs dic: vt dum dicis, audias ipſe. Scribe: vt dum ſcripſeris, legas; omnia ad mores, & ad ſedandam rabiem affectuum referens. Stude, non vt plus aliquid ſcias, ſed vt meliùs.

EPIST. XC. Quis dubitare, mi Lucili, poteſt, quin Deorum immortalium munus ſit, quòd viuimus: philoſophiæ, quòd benè viuimus? Itaque tanto plus nos debere huic, quàm diis, quanto maius beneficium eſt bona vita, quàm vita? Pro certo deberetur, niſi ipſam Dij philoſophiam tribuiſſent: cuius ſcientiam nulli dederunt, facultatem omnibus. Nam ſi hanc quoque bonum vulgare feciſſent, & prudentes naſceremur; ſapientia quod in ſe optimũ habet perdidiſſet, quod inter fortuita non eſt. Nunc enim hoc in illa pretioſum atque magnificum eſt, quòd non obuenit, quòd illam ſibi quiſque debet, quòd non ab alio petitur. Quid haberes,
quod

quod in philosophia suspiceres, si beneficiaria res esset? Huius opus vnum est, de diuinis humanisq; verum inuenire: ab hac numquam recedit iustitia, pietas, religio, & omnis alius comitatus virtutum consertarum & inter se cohærentium. Hæc docuit colere diuina, humana diligere, & penes Deos imperium esse, & inter homines consortium, quod aliquamdiu inuiolatum mansit, antequã societatẽ auaritia distraxit, & paupertatis caussa etiam his, quos fecit locupletissimos, fuit. Desierunt enim omnia possidere, dum volunt propria. Sed primi mortalium, quiq; ex his geniti, naturam incorrupti sequebantur, eamdem habebant & ducem, & legem, cõmissi melioris arbitrio. Naturę est enim, potioribus deteriora submittere. Mutis quidem gregibus aut maxima corpora præsunt, aut vehementissima. Nõ pręcedit armenta degener taurus, sed qui magnitudine ac toris ceteros mares vicit: elephãtorum gregem excelsissimus ducit: inter homines pro summo est optimus. Animo itaq; rector eligebatur, ideoq; summa felicitas erat gẽtium: in quibus nõ poterat potẽtior esse, nisi melior. Tãtum enim quantũ vult potest, qui se nisi quod debet, nõ putat posse. Illo ergo sæculo, quod aureũ perhibetur, penes sapientes fuisse regnum Posidonius iudicat. Hi cõtinebant manus, & infirmiores à validioribus tuebantur: suadebãt, dissuadebãtque, & vtilia atq; inutilia mõstrabant.

bant. Horum prudentia, ne quid deesset suis, prouidebat; fortitudo arcebat pericula; beneficentia augebat, ornabatque subiectos. Officium erat imperare, non regnum. Nemo quantum posset aduersus eos experiebatur, per quos cœperat posse. Nec erat cuiquã aut animus in iniuriam, aut caussa: cùm benè imperanti benè pareretur, nihilque rex maius minari malè parentibus posset, quàm vt abiret è regno. Sed postquam, surrepentibus vitiis, in tyrannidem regna versa sunt: opus esse cœpit legibus, quas & ipsas inter initia tulere sapientes. Solon, qui Athenas æquo iure fundauit, inter septem æui sapientia notos. Lycurgum si eadem ætas tulisset, sacro illi numero accessisset octauus. Zaleuci leges Charondæque laudantur. hi non in foro, nec in consultorum atrio, sed in Pythagoræ tacito illo sanctoque secessu didicerũt iura, quæ florenti tunc Siciliæ, & per Italiam Græciæ ponerent. Hactenus Posidonio assẽtior: artes quidem à philosophia inuentas, quibus in quotidiano vsu vita vtitur, non concesserim, nec illam fabricæ assertam gloriam. Illa, inquit, sparsos & casulis tectos, aut aliqua rupe suffossa, aut exesæ arboris trunco, docuit tecta moliri. Ego verò philosophiã iudico, non magis excogitasse has machinationes tectorũ supra tecta surgentium, & vrbes prementium, quàm viuaria pisciũ in hoc clausa, vt tempestatum pericula non adiret gula,

&

& quamuis acerrimè pelago sæuiente, haberet luxuria portus suos, in quibus distinctos piscium greges saginaret. Quid ais? Philosophia docuit homines habere clauem & seram? & quid aliud erat, auaritiæ signum dare? Philosophia hæc, cum tanto habitantium periculo, imminentia tecta suspendit? Parum enim erat fortuitis tegi, & sine arte & difficultate naturale sibi inuenire aliquod receptaculum. Mihi crede, felix illud sæculum ante architectonas fuit. Ista nata sunt, iam nascente luxuria in quadratum tigna decidere,& ferro per designata currente, certa manu trabem scindere.

Nam primi cuneis scindebant fissile lignum.

Non .n.tecta cœnationi, epulum recepturæ, parabantur:nec in hūc vsum pinus aut abies deferebatur longo vehiculorū ordine, vicis intremetibus, vt ex illa lacunaria auro grauia penderent. Furcæ vtrimq; suspensæ fulciebant casam: spissatis ramalibus, ac fronde congesta, & in procliue disposita, decursus imbribus quamuis magnis erat. Sub his tectis habitauere securi. Culmus liberos texit: sub marmore atque auro seruitus habitat. In illo quoq; dissentio à Posidonio, quòd ferramenta fabrilia excogitata à sapientibus viris iudicat. Isto enim modo dicat licet sapientes,per quos

Tunc laqueis captare feras, & fallere visco

In-

Inuentum, & magnos canibus circumdare saltus.

Omnia enim ista sagacitas hominum, non sapientia inuenit. In hoc quoque dissentio, sapientes fuisse, qui ferri metalla & æris inuenerunt: cùm incendio siluarum adusta tellus, in summo venas iacentes liquefacta fudisset. Ista tales inueniunt, quales colunt. Ne illa quidem tam subtilis quęstio mihi videtur, quàm Posidonio: Vtrùm malleus in vsu esse priùs, an forcipes cœperint. Vtraque inuenit aliquis exercitati ingenij, acuti, non magni, nec elati, & quidquid aliud corpore incuruato, & animo humũ spectante, quærendum est. Sapiens facilis victu fuit. quid ni? cùm hoc quoque sæculo esse quàm expeditissimus cupiat? Quomodo oro te conuenit, vt Diogenem mireris, & Dædalum? Vter ex his sapiens tibi videtur, qui serrã commentus est: an ille, qui cùm vidisset puerũ caua manu bibentem aquã, fregit protinus exemptum è perula calicem, hac obiurgatione sui: Quàm diu homo stultus superuacuas sarcinulas habui? qui se complicuit in dolio, & in eo cubitauit? Hodie, vtrùm tandem sapientiorem putat, qui inuenit quemadmodum in immensam altitudinem crocum latentibus fistulis exprimat; qui Euripos subito aquarum impetu implet, aut siccat; versatilia cœnationum laquearia ita coagmentat, vt subinde alia facies atque alia succedat, & toties tecta, quo-

quoties fercula mutentur: an eum, qui & alijs & sibi hoc monstrat, quàm nihil nobis natura durum ac difficile imperauerit? Posse nos habitare sine marmorario fabro, posse nos vestitos esse sine commercio Serum, posse nos habere vsibus nostris necessaria, si contenti fuerimus his, quæ terra posuit in summo? Quem si audire humanum genus voluerit, tam superuacuum sciet sibi coquum esse quàm militem. Illi sapientes fuerunt, aut certè sapientibus similes, quibus expedita erat tutela corporis. Simplici cura constant necessaria: in delicias laboratur. Non desiderabis artifices, si sequere naturam. illa noluit esse districtos: ad quæcumque nos cogebat, instruxit. Frigus intolerabile est corpori nudo. Quid ergo? numquid non pelles ferarum, & aliorum animalium à frigore satis, abundeque defendere queunt? non corticibus arborum pleræque gentes tegunt corpora? non auium plumæ in vsum vestis conseruntur? non hodieque magna Scytharum pars, tergis vulpium induitur ac murium, quæ tactu mollia, & impenetrabilia ventis sunt? Opus est tamen calorem solis æstiui vmbra crassiore propellere. Quid ergo? non vetustas multa abdidit loca, quæ vel iniuria temporis, vel alio quolibet casu excauata in specum recesserunt? Quid ergo? non quamlibet virgeam cratem texuerunt manus, & vili obleuerunt luto, deinde stipula alijsque siluestribus

ope-

operuere faſtigium, & pluuijs per deuexa labentibus, hiemem tranſiere ſecuri? Quid ergo? non in defoſſo latent Syrticę gentes? quibus propter nimios ſolis ardores, nullum tegumentum ſatis repellendis caloribus ſolidum eſt, niſi ipſa arens humus. Nõ fuit tam inimica natura, vt cùm omnibus alijs animalibus facilem actum vitæ daret, homo ſolus non poſſet ſine tot artibus viuere. Nihil horũ ab illa nobis imperatum eſt, nihil ægrè quærendum vt poſſit vita produci. Ad parata nati ſumus: nos omnia nobis difficilia facilium faſtidio fecimus. Tecta tegumentaque, & fomẽta corporũ, & cibi, & quæ nunc ingens negotium facta ſunt, obuia erant, & gratuita, & opera leui parabilia: modus enim omnium, prout poſtulabat neceſſitas, erat: nos iſta pretioſa, nos mira, nos magnis multiſque conquirenda artibus fecimus. Sufficit ad id natura, quod poſcit. A natura luxuria deſciuit, quæ quotidie ſeipſam incitat, & tot ſęculis creſcit, & ingenio adiuuat vitia. Primò ſuperuacua cœpit concupiſcere, inde contraria, nouiſſimè corpori animum addixit, & illius deſeruire libidini iuſſit. Omnes iſtæ artes, quibus aut excitatur ciuitas, aut ſtrepit, corporis negotium gerunt: cui omnia olim tamquam ſeruo præſtabantur, nunc tamquam domino parantur. Itaque hinc textorum, hinc fabrorum officinæ ſunt, hinc odores coquentium, hinc molles corporis motus docentium, molleſ-

que

que cantus & infractos. Recessit enim ille naturalis modus, desideria ope necessaria finiens: iam rusticitatis & miseriæ est, velle quantum sat est. Incredibile est, mi Lucili, quàm facilè etiam magnos viros dulcedo orationis abducat à vero. Ecce Posidonius, vt mea fert opinio, vnus ex iis qui plurimum philosophiæ contulerunt, dum vult describere primùm, quemadmodum alia torqueantur fila, alia ex molli solutoque ducantur: deinde quemadmodum tela suspensis ponderibus rectum stamen extendat; quemadmodum subtemen insertum, quod duritiam vtrimque comprimentis tramæ remolliat; spata coire cogantur & iungi: textricum quoque artem à sapientibus dixit inuentam, oblitus posteà repertum hoc subtilius genus, in quo

Tela iugo iuncta est, stamen secernit arundo.
Inseritur mediũ radiis subtemen acutis,
Quod lato feriunt insecti pectine dentes.

Quid si contigisset illi videre has nostri temporis telas, quibus vestis nihil celatura conficitur, in qua non dico nullum corpori auxilium, sed nullum pudori est? Transit deinde ad agricolas, nec minùs facundè describit proscissum aratro solum, & iteratum, quo solutior terra faciliùs pateat radicibus: tum sparsa semina, & collectas manu herbas, ne quid fortuitum & agreste succrescat, quod necet segetem. Hoc quoque opus ait

esse sapientium:tamquam non nunc quoque plurima cultores agrorum noua inueniant, per quæ fertilitas augeatur. Deinde non est contentus his artibus, sed in pistrinum sapientem submittit. Narrat enim quemadmodum, rerũ naturam imitatus, panem cœpit facere. Receptas, inquit,in os fruges,concurrens inter se duritia dentium frangit, & quidquid excidit, ad eosdem dentes lingua refertur: tunc verò saliuæ miscetur, vt faciliùs per fauces lubricas transeat. Cùm peruenit in ventrẽ, aqualiculi feruore concoquitur, tunc demum corpori accedit. Hoc aliquis secutus exemplar,lapidem asperum aspero imposuit, ad similitudinem dentium,quorũ pars immobilis motum alterius exspectat: deinde vtriusque attritu grana franguntur,& sæpiùs regerũtur, donec ad minutiam frequenter trita redigantur. Tunc farinam aqua sparsit,& assidua tractatione perdomuit, finxitque panem: quem primò cinis calidus, & feruens testa percoxit:deinde furni paullatim reperti, & alia genera, quorum feruor seruiret arbitrio. Non multũ abfuit,quin sutrinũ quoq; inuentũ à sapientibus diceret. Omnia ista ratio quidem, sed non recta ratio cõmenta est. Hominis enim,nõ sapientis inuenta sunt:tam mehercules quã nauigia,quibus amnes, quibusq; maria transimus, aptatis ad excipiendũ ventorum impetum velis, & additis à tergo gubernaculis, quæ huc

at-

atque illuc cursum nauigij torqueant: & exemplum à piscibus tractum est, qui cauda reguntur, & leui eius in vtrumque momento velocitatem suam flectunt. Omnia hæc quidem, inquit, sapiens inuenit: sed minora, quàm vt ipse tractaret, sordidioribus ministris dedit. Imò non ab aliis excogitata ista sunt, quàm à quibus hodieq; curantur. Quædam nostra demum prodisse memoria scimus: vt specula riorum vsum, perlucēte testa, clarum transmittentium lumen: vt suspensuras balneorum, & impressos parietibus tubos, per quos circũfunderetur calor, qui ima simul & summa foueret æqualiter. Quid loquar marmora, quibus templa, quibus domus fulgent? Quid lapideas moles in rotundum ac leue formatas, quibus porticus & capacia populorum tecta suscipimus? Quid verborum notas, quibus quamuis citata excipitur oratio, & celeritatem linguæ manus sequitur? Vilissimorum mancipiorum ista commenta sunt: sapientia altiùs sedet, nec manus docet; animorum magistra est. Vis scire, quid illa eruerit, quidve effecerit? Non indecoros corporis motus, nec varios per tubā ac tibiam cantus, quibus exceptus spiritus, aut in exitu, aut in trãsitu, formatur in vocem: non arma, nec muros, nec bella: vtilia molitur, paci fauet, & genus humanum ad concordiam vocat. Non est, inquam, instrumentorum ad vsus necessarios opifex. quid illi tam

paruula aſsignas?artificem vides vitæ. Alias quidem artes ſub dominio habet. nam cui vita, illi vitæ quoque ornamenta ſeruiunt: ceterùm ad beatum ſtatum tendit; illò ducit, illò vias aperit. Quæ ſint mala, quæ videantur, oſtendit: vanitatem exuit mentibus, dat magnitudinem ſolidam: inflatam verò, & ex inani ſpecioſam reprimit: nec ignorari ſinit, inter magna quid interſit & tumida: totius naturæ notitiam, ac ſuæ tradit. Quid ſint dij, qualeſque, declarat: quid inferi, quid lares & genij. Quid in ſecundam numinum formam animæ perpetuæ, vbi cōſiſtant, quid agant, quid poſsint, quid velint. Hæc eius initiamenta ſunt. per quæ non municipale ſacrum, ſed ingens omnium deorum templum mundus iſte reſeratur: cuius vera ſimulacra, veraſque facies cernendas mentibus protulit. nam ad ſpectacula tam magna hebes viſus eſt. ad initia deinde rerū redit, & æternam rationem toti inditam, & vim omnium ſeminum ſingula propriè figurantem. Tum de animo cœpit inquirere, vnde eſſet, vbi, quādiu, in quot membra diuiſus. Deinde à corporalibus ſe ad incorporalia tranſtulit, veritatemque & argumenta eius excuſit: poſt hæc, quemadmodum diſcernerentur vitæ ac necis ambigua: in vtraque enim falſa veris immixta ſunt. Nō abduxit, inquam, ſe, vt Poſidonio videtur, ab iſtis artibus ſapiens, ſed ad illas omnino non venit. Nihil enim di-

gnum

gnum inuentu iudicasset, quod non erat dignum perpetuo vsu iudicaturus. ponenda non sumeret. Anacharsis, inquit, inuenit rotam figuli, cuius circuitu vasa formantur. Dein quia apud Homerum inuenitur figuli rota, mauult videri versus falsos esse, quàm fabulam. Ego nec Anacharsin huius rei fuisse auctorem contendo: & si fuit, sapiens quidem hoc inuenit, sed non tamquam sapiens: sicut multa sapientes faciunt, quà homines sunt, nō quà sapientes. Puta velocissimum esse sapientem: cursu omnes anteibit, quà velox est, non quà sapiens. Cuperem Posidonio aliquem vitrarium ostendere, qui spiritu vitrum in habitus plurimos format, qui vix diligenti manu effingerentur. Hæc inuenta sunt, postquam sapientem inuenire desiuimus. Democritus, inquit, inuenisse dicitur fornicem, vt lapidū curuatura paulatim inclinatorum medio saxo alligaretur. Hoc dicam falsum esse. Necesse est enim ante Democritum, & pontes, & portas fuisse; quarum ferè summa curuantur. Excidit porrò vobis eumdem Democritū inuenisse, quemadmodum ebur poliretur, quēadmodū decoctus calculus in smaragdū cōuerteretur, qua hodieq; coctura inuēti lapides coctiles colorātur. Ista sapiēs licet inuenerit, nō quà sapiens erat, inuenit. multa enim facit, quę ab imprudentissimis aut ęquè fieri videmus, aut peritiùs, aut exercitatiùs. Quid sapiens inuestigauerit,

quid in lucem protraxerit, quæris? Primùm rerum naturam, quam non vt cetera animalia oculis secutus est, tardis ad diuina. Deinde vitæ legem, quam ad vniuersa direxit: nec nosse tantùm, sed sequi docuit deos, & accidentia non aliter excipere, quàm imperata. Vetuit parere opinionibus falsis, & quanti quidque esset, vera æstimatione perpendit: damnauit mixtas pœnitentiæ voluptates. Et bona semper placitura laudauit, & palàm fecit, felicissimum esse, cui felicitate opus non est: potentissimum esse, qui se habet in potestate. Non de ea philosophia loquor, quæ ciuē extra patriam posuit, extra mundū deos, quæ virtutem donauit voluptati: sed de illa, quę nullum bonum putat, nisi quod honestum est; quæ nec hominis, nec fortunæ muneribus deleniri potest; cuius hoc pretium est, non posse pretio capi. Hanc philosophiam fuisse illo rudi sæculo, quo adhuc artificia deerant, & ipso vso discebant vtilia, non credo: sicut ante fortunata tempora, cùm in medio iacerent beneficia naturæ promiscuè vtenda, antequam auaritia atque luxuria dissociauere mortales, & ad rapinam ex consortio discurrere, non erant illi sapientes viri, etiam si faciebant facienda sapientibus. Statum quidem generis humani, non alium quisquā suspexerit magis; nec, si cui permittat Deus terrena formare, & dare gentibus mores, aliud probauerit, quàm quod apud

illos.

illos fuisse memoratur, apud quos

——nulli subigebant arua coloni
Nec signare quidem, aut partiri limite campum:
Fas erat: in medium quærebant, ipsaque tellus
Omnia liberiùs, nullo poscente, ferebat.

Quid hominum illo genere felicius? In commune rerum natura fruebantur: sufficiebat illa, vt parens, in tutelam omnium: hæc erat publicarum opum secura possessio. Quid ni ego illud locupletissimum mortalium genus dixerim, in quo pauperem inuenire non posses? Irrupit in res optimè positas auaritia: & dum seducere aliquid cupit, atque in suum vertere, omnia fecit aliena, & in angustum ex immenso redacta, paupertatem intulit, & multa cōcupiscendo, omnia amisit. Licet itaque velit nunc concurrere & reparare quod perdidit; licet agros agris adijciat, vicinum vel pretio pellat aeris, vel iniuria; licet in prouinciarum spatium rura dilatet, & possessionem vocet, per sua longam peregrinationem: nulla nos finium propagatio eò reducet, vnde discessimus. Cùm omnia fecerimus, multum habebimus: vniuersum habebamus. Terra ipsa fertilior erat illaborata, & in vsus populorum non diripentium larga. Quidquid natura protulerat, id non minùs inuenisse, quàm inuentum monstrare alteri, voluptas erat: nec aut vlli superare poterat, aut

deesse. inter concordes diuidebatur. Nondum valentior imposuerat infirmiori manum, nondum auarus abscondendo quod sibi iaceret, alium necessariis quoque excluserat: par erat alterius, ac sui cura. Arma cessabant, incruentæq; humano sanguine manus, odium omne in feras verterant. Illi, quos aliquod nemus densum à sole protexerat, qui aduersus sæuitiam hiemis, aut imbris, vili receptaculo tuti sub fronde viuebant, placidas transigebant sine suspirio noctes. Sollicitudo nos in nostra purpura versat, & acerrimis excitat stimulis: mollem somnum illis dura tellus dabat. Non impendebant cælata laquearia: sed in aperto iacentes sidera superlabebantur, & insigne spectaculum noctiū, mundus in præceps agebatur, silentio tantum opus ducens. tam interdiu illis, quàm noctu, patebat prospectus huius pulcherrimæ domus: libebat intueri signa, ex media cœli parte vergentia, rursus ex occulto alia surgentia. Quid ni iuuaret vagari inter tam latè sparsa miracula? At vos ad omnem tectorum pauetis sonum, & inter picturas vestras si quid increpuit, fugitis attoniti. Non habebant domos, instar vrbium. Spiritus ac liber inter aperta flatus, & leuis vmbra rupis aut arboris, & perlucidi fontes, riuique non opere, nec fistula, nec vllo coacto itinere obsolefacti, sed sponte currentes, & prata sine arte formosa, inter hæc agreste domicilium rustica

positum

positum manu. Hæc erat secundum naturam domus, in qua libebat habitare, nec ipsam, nec pro ipsa timentem: nunc magna pars nostri metus, tecta sunt. Sed quamuis egregia illis vita fuerit,& carens fraude, non fuere sapientes, quando hoc iam in opere maximo nomen est. Non tamen negauerim fuisse alti spiritus viros, & vt ita dicam,à diis recentes.neque enim dubium est, quin meliora mundus nondum effetus ediderit. Quemadmodum autem omnibus indoles fortior fuit, & ad labores paratior:ita nõ erant ingenia omnibus consummata. Non enim dat natura virtutem:ars est,bonũ fieri.Illi quidem non aurum,nec argentum,nec perlucidos lapides ima terrarum fęce quęrebant,parcebantque adhuc etiam mutis animalibus: tantum aberat,vt homo hominem nõ iratus,non timens, tantùm spectaturus occideret. Nondum vestis illis erat picta, nondum texebatur aurum: adhuc non eruebatur.Quid ergo?ignorantia rerum innocentes erant.multum autem interest, vtrũ peccare aliquis nolit,an nesciat.Deerat illis iustitia, deerat prudentia, deerat temperantia ac fortitudo. Omnibus his virtutibus habebat similia quædam rudis vita: virtus nõ contingit animo,nisi instituto & edocto,& ad summũ assidua exercitatione perducto. Ad hoc quidem,sed sine hoc nascimur:& in optimis quoque antequam erudias,virtutis materia, non virtus est.

EPIST. XCI. Liberalis noster nunc tristis est, nunciato incendio, quo Lugdunensis colonia exusta est. Mouere hic casus quemlibet posset, nedum hominem patriæ suæ amantissimum. Quæ res efficit, vt firmitatem animi sui quærat, quam videlicet ad ea quæ timeri posse putabat, exercuit: hoc verò tam inopinatum malum, penè inauditum, non miror si sine metu fuit, cùm esset sine exemplo. Multas enim ciuitates incendium vexauit, nullam abstulit. Nam etiam vbi hostili manu in tecta ignis immissus est, multis locis deficit: & quamuis subinde excitetur, rarò tamen sic cuncta depascitur, vt nihil ferro relinquat. Terrarum quoque vix vmquam tam grauis & perniciosus fuit motus, vt tota oppida euerteret. Numquam deniq; tam infestum vlli exarsit incendium, vt nihil alteri superesset incēdio. Tot pulcherrima opera, quæ singula illustrare vrbes singulas possent, vna nox strauit; & in tanta pace, quantum ne bello quidem timeri potest, accidit. Quis hoc credat? vbique armis quiescentibus, cùm toto orbe terrarū diffusa securitas sit, Lugdunum, quod ostendebatur in Gallia, quæritur. Omnibus fortuna, quos publicè afflixit, quod passuri erant, timere permisit: nulla res magna non aliquod habuit ruinæ suæ spatium: in hac, vna nox fuit inter vrbem maximam, & nullam. Denique diutiùs illam tibi perisse, quàm periit, narro. Hæc omnia Libe-

ralis.

ralis nostri affectum inclinant, aduersus sua firmum & erectum. Nec sine caussa concussus est. Inexspectata plus aggrauant: nouitas adijcit calamitatibus pondus: nec quisquam mortalium non magis, quod etiam miratus est, doluit. Ideò nihil nobis improuisum esse debet. in omnia præmittendus est animus: cogitandumque, non quidquid solet, sed quidquid potest fieri. Quid enim est, quod non fortuna cùm voluit, & florentissimo detrahat? quod non eò magis aggrediatur & quatiat, quò speciosius fulget? Quid illi arduum, quidve difficile est? non vna via semper, ne tota quidem incurrit. Modò nostras in nos manus aduocat, modò suis cõtenta viribus, inuenit pericula sine auctore. Nullum tempus exceptum est: in ipsis voluptatibus caussæ doloris oriuntur. Bellum in media pace consurgit, & auxilia securitatis in metum transeunt: ex amico inimicus, hostis ex socio. In subitas tempestates, hibernisque maiores, agitur æstiua tranquillitas. Sine hoste patimur hostilia: & cladis caussas, si alia deficiunt, nimia sibi felicitas inuenit. Inuadit temperatissimos morbus, validissimos phthisis, innocentissimos pœna, secretissimos tumultus. Eligit aliquid noui casus, per quod velut oblitis vires suas ingerat. Quidquid longa series, multis laboribus, multa Deum indulgentia struxit, id vnus dies spargit ac dissipat. Longam moram dedit malis pro-

perantibus, qui diem dixit, horam, momentumque temporis, euertendis imperiis sufficere. Esset aliquod imbecillitatis nostræ solatium rerumque nostrarum; si tam tardè perirent cuncta, quàm fiunt: nūc incrementa lentè exeunt, festinatur in damnum. Nihil priuatim, nihil publicè stabile est: tam hominum, quàm vrbium, fata voluuntur. Inter placidissima terror exsistit, nihilque extrà tumultuantibus caussis, mala vnde minimè exspectabantur, erumpunt. Quæ domesticis bellis steterant regna, quæ externis, impellente nullo ruunt. Quota quæque felicitatem ciuitas pertulit? Cogitanda ergo sunt omnia, & animus aduersus ea quæ possint euenire, firmandus. Exsilia, tormenta, bella, morbos, naufragia meditare. potest te patriæ, potest patriā tibi casus eripere: potest te in solitudinem abijcere, potest hoc ipsum in quo turba suffocatur, fieri solitudo. Tota ante oculos sortis humanæ conditio ponatur: nec quantū frequenter euenit, sed quantū plurimùm potest euenire, præsumamus animo, si nolumus opprimi, nec vllis inusitatis velut nouis obstupefieri. In plenum cogitanda fortuna est: Quoties Asię, quoties Achaiæ vrbes vno tremore ceciderūt? quot oppida in Syria? quot in Macedonia deuorata sunt? Cyprum quoties vastauit hæc clades? quoties in se Paphus corruit? Frequenter nobis nunciati sunt totarum vrbium interitus: & nos, inter quos frequenter

quenter

quenter ista nunciantur, quota pars omnium sumus? Consurgamus itaque aduersus fortuita:& quidquid inciderit,sciamus non esse tam magnum, quàm rumore iactetur. Ciuitas arsit opulenta, ornamentumque prouinciarum, quibus & inserta erat, & excepta, vni tamen imposita, & huic non altissimo monti. Omnium istarum ciuitatum, quas nunc magnificas ac nobiles audis, vestigia quoq; tempus eradet. Non vides, quemadmodum in Achaia clarissimarum vrbium iam fundamenta consumpta sint, nec quidquam exstet, ex quo appareat illas saltem fuisse? Non tantùm manufacta labuntur, non tantùm humana arte atq; industria posita vertit dies: iuga montium diffluunt,totę desedere regiones. Operta sunt fluctibus, quæ procul à conspectu maris stabant: vastauit ignis colles, per quos elucebat: erosit & quondam altissimos vertices, solatia nauigantium, ac speculas ad humilem arenam deduxit. Ipsius naturæ opera vexantur: & ideò ęquo animo ferre debemus vrbium excidia. Casura omnia exstant: omnibus exitus manet: siue interna vi flatuque pręclusa violenti pondus, sub quo tenentur, excusserint; siue torrentium in abdito vis obstantia effregerit; siue flammarum violentia compaginem soli ruperit; siue vetustas,à qua nihil tutũ est,expugnauerit minutatim; siue grauitas cęli eiecerit populos,& situs deserta corruperit. Enumerare

omnes

omnes fatorum vias, longũ est: hoc vnum scio: omnia mortalium opera, mortalitate damnata sunt: inter peritura viuimus. Hæc ego atque eiusmodi solatia admoueo Liberali nostro, incredibili quodam patriæ suæ amore flagranti: quæ fortasse consumpta est, vt in melius excitaretur. Sæpe maiori fortunæ locum fecit iniuria: multa ceciderunt, vt altiùs surgerent, & in maius. Timagenes felicitati vrbis inimicus aiebat, *Romæ sibi incendia ob hoc vnum dolori esse, quòd sciret meliora resurrectura, quàm arsissent*. In hac quoque vrbe verisimile est certaturos omnes esse, vt maiora certioraque, quàm amisere, restituantur. Sint vtinam diuturna, & melioribus auspiciis in æuum longius cõdita! Nam huic coloniæ ab origine sua centesimus annus est, ætas ne homini quidem extrema. A Planco deducta in hanc frequentiam, loci opportunitate, conualuit: quæ tamen grauissimos casus intra spatium humanæ pertulit senectutis. Itaque formetur animus ad intellectum, patientiamque sortis suæ, & sciat nihil inausum esse fortunæ. Aduersus imperia illam idem habere iuris, quod aduersus imperãtes: aduersus vrbes idem posse, quod aduersus homines. Nihil horum indignandum est: in eum intrauimus mundum, in quo his legibus viuitur. Placet? pare. non placet? quacumq; vis exi. Indignare, si quid in te iniqui propriè constitutum est: sed si

hæc

hæc imos summosque necessitas alligat, in gratiam cum fato reuertere, à quo omnia resoluuntur. Non est quòd nos tumulis metiaris, & his monumentis quæ viam disparia prætexunt: æquat omnes cinis. impares nascimur, pares morimur. Idem de vrbibus, quod de vrbium incolis dico: tam Ardea capta, quàm Roma est. Conditor ille iuris humani, non natalibus nos, nec nominum claritate distinxit, nisi dum sumus. Vbi verò ad finem mortalium ventum est: Discede, inquit, ambitio: omnium quæ terram premunt, siremps lex esto. Ad omnia patienda pares sumus: nemo altero fragilior est, nemo in crastinum sui certior. Alexander Macedonum rex discere Geometriam infœlix cœperat, sciturus quàm pusilla terra esset, ex qua minimum occupauerat. Ita dico infelix ob hoc, quòd intelligere debebat falsũ se gerere cognomen. quis enim esse magnus in pusillo potest? Erant illa quæ tradebantur, subtilia, & diligẽti intentione discenda: non quæ percipere posset væsanus homo, & trans Oceanum cogitationes suas mittens. *Facilia, inquit, me doce.* Cui præceptor: *Ista, inquit, omnibus eadem sunt, æquè difficilia.* Hoc puta rerum naturam dicere: Ista de quibus quereris, omnibus eadem sunt: nulli dari faciliora possunt: sed quisquis volet, sibi ipsi illa reddet faciliora. Quomodo? æquanimitate. Et doleas oportet, & sitias, &

esurias,

esurias, & senescas, & si tibi longior contigerit inter homines mora, & ægrotes, & perdas aliquid, & pereas. Non est tamen quòd istis, quæ te circumstrepunt, credas: nihil horum malum est, nihil intolerabile, aut durum. Ex consensu istis metus est. sic mortem times, quomodo famam: quid autem stultius homine, verba metuente? Eleganter Demetrius noster solet dicere, *eodem loco sibi esse voces imperitorum, quo ventre redditos crepitus. Quid enim,* inquit, *mea refert, sursum isti an deorsum sonent?* Quanta dementia est vereri, ne infameris ab infamibus? Quemadmodum famam extimuistis sine caussa: sic & illa, quæ numquam timeretis, nisi fama iussisset. Numquid detrimenti faceret vir bonus, iniquis rumoribus aspersus? nec morti quidem hoc apud nos noceat: & hæc malam molitionem habet. Nemo eorum qui illam accusant, expertus est, interim temeritas est, damnare quod nescias. At illud scis, quàm multis vtilis sit, quàm multos liberet tormentis, egestate, querelis, suppliciis, tædio. Non sumus in vllius potestate, cum mors in nostra potestate sit.

EPIST. XCII. Puto, inter me teque cõuenit, externa corpori acquiri, corpus in honorem animi coli, in animo esse partes ministras, per quas mouemur alimurque, propter ipsum principale nobis datas. In hoc principali est aliquid irratio-

nale,

nale, est & rationale. Illud huic seruit: hoc vnum est, quod aliò non refertur, sed omnia ad se perfert. Nam illa quoque diuina ratio omnibus præposita est, ipsa sub nullo est: & hæc autem nostra eadem est, quia ex illa est. Si de hoc inter nos conuenit, sequitur vt de illo quoque conueniat, in hoc vno positam esse beatam vitam, vt in nobis ratio perfecta sit. Hæc enim sola non submittit animum, stat contra fortunam: in quolibet rerum habitu seruata, seruat. Id autem vnum bonum est, quod numquam defringitur. Is, inquam, beatus, quem nulla res minorem facit: tenet summa, & ne vlli quidem, nisi sibi, innixus. Nam qui aliquo auxilio sustinetur, potest cadere. Si aliter est, incipient in nobis multum valere non nostra. Quis autem vult constare fortuna, aut qui se prudens ob aliena miratur? Quid est beata vita? securitas & perpetua trãquillitas. Hanc dabit animi magnitudo, dabit constantia benè iudicati tenax. Ad hoc quomodo peruenitur? si veritas tota perspecta est, si seruatus est in rebus agendis ordo, modus, decor, & innoxia voluntas, aut benigna, intenta rationi, nec vmquam ab illa recedẽs, amabilis simul, mirabilisque. Denique, vt breuiter tibi formulam scribam, talis animus sapientis esse viri debet, qualis Deũ deceat. Quid potest desiderare is, cui omnia honesta cõtingunt? Nam si possunt aliquid non honesta cõferre ad optimum

statum,

ſtatum, in ijs erit beata vita, ſine quibus non eſt. Et quid ſtultius, turpiùſve, quàm bonum rationalis animi ex irrationalibus nectere? Quidam tamen augeri ſummum bonum iudicant, quia parùm plenum ſit, fortuitis repugnantibus. Antipater quoque, inter magnos ſectæ huius auctores, aliquid ſe tribuere dicit externis, ſed exiguum admodum. Vides autem quale ſit, die non eſſe contentum, niſi aliquis igniculus alluxerit. Quod poteſt in hac claritate ſolis habere ſcintilla momentum? Si non es ſola honeſtate contentus, neceſſe eſt aut quietem adijci velis, quã heſychian vocant Græci, aut voluptatem. Horum alterum vtcumque recipi poteſt: vacat enim animus moleſtia, liber ad cõſpectum vniuerſi, nihilque illum auocat à contemplatione naturæ: alterum illud, voluptas, bonum pecoris eſt. Adijcimus rationali irrationale, honeſto inhoneſtum. Magnã vitam facit titillatio corporis? quid ergo dubitatis dicere, benè eſſe homini, ſi palato benè eſt? Et hunc tu, non dico inter viros numeras, ſed inter homines, cuius ſummum bonũ ſaporibus, ac coloribus, ac ſonis conſtat? Excedat ex hoc animaliũ numero pulcherrimo, ac dijs ſecundo, mutis aggregetur animal pabulo natum. Irrationalis pars animi duas habet partes: alterã animoſam, ambitioſam, impotẽtem, poſitam in affectionibus: alteram humilem, languidam, voluptatibus deditam. Illam effrænã-

effrænatam, meliorem tamen, certè fortiorem ac digniorem viro, reliquerunt: hanc necessariam beatæ vitæ putauerunt, eneruem & abiectam. Huic rationem seruire iusserunt, & fecerunt animalis generosissimi bonum, demissum & ignobile. Præterea mixtum, portentosumque, & ex diuersis animalium congruentibus membris. nam, vt ait Virgilius noster in Scylla,

Prima hominis facies, & pulchro pectore virgo
Pube tenus, postrema immani corpore pistrix,
Delphinum caudas vtero commissa luporum.

Huic tamen Scyllæ fera animalia iuncta sunt, horrenda, velocia: at isti sapientiam ex quibusnam composuere portentis? Prima hominis pars est ipsa virtus: huic committitur futilis caro, & fluida, & receptandis tantum cibis habilis, vt ait Posidonius. Virtus illa diuina in lubricum desinit, & superioribus eius partibus venerandis atque cœlestibus animal iners ac marcidum attexitur. Illa vtcumque alta quies, nihil quidem ipsa animo præstabat, sed impedimenta remouebat: voluptas vltrò dissoluit, & omne robur emollit. Quæ inuenietur tam discors inter se iunctura corporum? Fortissimæ rei inertissima adstruitur, seuerissimæ parum seria, sanctissimæ intemperans vsque & indigesta. Quid ergo, inquit, si virtutem nihil impeditu-

peditura sit bona valetudo, & quies, & dolorum vacatio, non petes illa? Quid ni petam? non quia bona sunt, sed quia secundum naturam sunt, & quia bono à me iudicio sumuntur. Quod erit in illis tunc bonum? hoc vnum, benè eligi. Nam cùm vestem qualem decet sumo, cùm ambulo vt oportet, cùm cæno quemadmodum debeo: non cęna, aut ambulatio, aut vestis bona sunt, sed meum in his propositum, seruandi in quaque re rationi conuenientem modum. Etiam nunc adijciam: Mundæ vestis electio appetenda est homini. natura enim homo mundum & elegans animal est. Itaque non est bonum per se munda vestis, sed mundæ vestis electio: quia non in re bonum est, sed in electione: qua actiones nostræ honestæ sunt, non ipsa quæ aguntur. Quod de veste dixi, idem de corpore me existima dicere. nam hoc quoque natura, vt quamdam vestem, animo circumdedit: velamentum eius est. Quis autem vmquam vestimenta æstimauit arcula? Nec bonum, nec malum vagina gladium facit. Ergo de corpore quoque idem tibi respondeo: sumpturum quidem me, si detur electio, & sanitatem & vires: bonum autem futurum, iudicium de illis meum, non ipsa. Est quidem, inquit, sapiens beatus: summum tamen illud bonum non assequitur, nisi illi & naturalia instrumenta respondeant. Ita miser quidem esse, qui virtutem habet,

bet, non poteſt; beatiſſimus autem non eſt, qui naturalibus bonis deſtituitur, vt valetudine, & membrorum integritate. Quod incredibilius videtur, id concedis, aliquem in maximis & continuis doloribus non eſſe miſerum, eſſe etiam beatum: quod leuius eſt, negas, beatiſſimum eſſe. Atqui ſi poteſt virtus efficere, ne miſer aliquis ſit, faciliùs efficiet, vt beatiſſimus ſit. minus enim interualli à beato ad beatiſſimum reſtat, quàm à miſero ad beatum. An quæ res tantùm valet, vt ereptum calamitatibus inter beatos locet: non poteſt adiicere quod ſupereſt, vt beatiſſimum faciat? in ſummo deficit cliuo? Commoda ſunt in vita, & incommoda: vtraque extra nos. Si non eſt miſer vir bonus, quamuis omnibus prematur incommodis: quomodo nō beatiſſimus, & ſi aliquibus commodis deficitur? Nam quemadmodum incommodorum onere vſque ad miſerum non deprimitur, ſic commodorum inopia non deducitur à beatiſſimo: ſed tam ſine commodis beatiſſimus eſt, quàm non eſt ſub incommodis miſer. An non poteſt illi eripi bonum ſuum, ſi poteſt minui? Paullò antè dicebam, igniculum nihil conferre lumini ſolis: claritate enim eius, quidquid ſine eo lucet, abſconditur. Sed quædam, inquit, ſoli quoque obſtant. At ſolis vis & lux integra eſt, etiam inter oppoſita: & quamuis aliquid interiaceat, quod nos prohibeat eius adſpectu, in

opere

opere est, cursu suo fertur. Quoties inter nubila luxit, non est sereno minor, nec tardior quidem: quoniam multum interest, vtrùm aliquid obstet tantum, an impediat. Eodem modo virtuti opposita nihil detrahunt. non est minor, sed minùs fulget: nobis forsitan non æquè apparet ac nitet: sibi eadem est, & more solis obscuri, in occulto vim suam exercet. Hoc itaque aduersus virtutē possunt calamitates, & damna, & iniuriæ, quod aduersus solem potest nebula. Inuenitur qui dicat, sapientem corpore parùm prospero vsum, nec miserum esse, nec beatum. Hic quoq; fallitur. exæquat enim fortuita virtutibus, & tantumdem tribuit honestis, quantum honestate carentibus. Quid autem fędius, quid indignius, quàm comparare venerāda contemptis? Veneranda enim sunt, fides, iustitia, pietas, fortitudo, prudentia: è contrariò vilia sunt, quæ sæpe cōtingunt pleniora vilissimis, crus solidū, & lacertus, & dentes, & horum sanitas, firmitasque. Deinde si sapiens cui corpus molestū est, nec miser habebitur, nec beatus, sed in medio relinquetur: vita quoque eius nec appetēda erit, nec fugienda. Quid autem tam absurdum, quàm sapientis vitam appetendam non esse? aut quid tam extra fidem, quàm esse aliquam vitam nec appetendā, nec fugiendā? Deinde, si damna corporis miserum nō faciunt, beatum esse patiuntur. Nam quibus potentia non est in

peio-

peiorem transferendi statum, nec interpellandi quidem optimum. Frigidum, inquit, aliquid & calidum nouimus: inter vtrumque tepidum est. Sic aliquis beatus est, aliquis miser: aliquis nec miser, nec beatus. Volo hanc contra nos positam imaginem excutere. Si tepido illi plus frigidi ingessero, fiet frigidum: si plus calidi affudero, fiet nouissimè calidum. At huic, nec misero, nec beato, quantumcumq; ad miserias adiecero, miser non erit, quemadmodum dicitis: ergo imago ista dissimilis est. Deinde trado tibi hominem, nec miserum, nec beatum. huic adiicio cæcitatem, non fit miser: adiicio debilitatem, non fit miser: adiicio dolores continuos & graues, nõ fit miser. Quem tam multa mala in miseram vitam non transferunt, nec ex beata quidem educunt. Si non potest, vt dicitis, sapiens ex beato in miserum decidere, non potest in non beatum. quare enim qui labi cœpit, alicubi subsistat? quæ res non patitur illum ad imũ deuolui, retinet in summo. Quid ni non possit beata vita rescindi? nec remitti quidem potest: & ideò virtus ad illam per se ipsa satis est. Quid ergo? inquit. sapiens non est beatior, qui diutiùs vixerit, quem nullus auocauit dolor, quàm ille qui cum mala fortuna sæpe luctatus est? Responde mihi: Numquid & melior est, & honestior? si hæc non sunt, nec beatior quidem est. Rectiùs viuat oportet, vt beatiùs viuat:

ſi rectiùs non poteſt, ne beatiùs quidem. Non intenditur virtus: ergo ne beata quidem vita, quæ ex virtute eſt. Virtus enim tantum bonum eſt, vt iſtas acceſſiones minutas non ſentiat, breuitatem æui, & dolorem, & corporum varias offenſiones. Nam voluptas non eſt digna, ad quam reſpiciat. Quid eſt in virtute præcipuum? futuro non indigere, nec dies ſuos computare. In quantolibet tempore, bona æterna conſummant. Incredibilia nobis hæc videntur, & ſupra humanam naturam excurrentia. Maieſtatem enim eius ex noſtra imbecillitate metimur, & vitiis noſtris nomen virtutis imponimus. Quid porrò, non æquè incredibile videtur, aliquem in ſummis cruciatibus poſitum, dicere, Beatus ſum? atqui hæc vox in ipſa officina voluptatis eſt audita. *Beatiſſimũ*, inquit, *hunc & vltimum diem ago*, Epicurus: cùm illum hinc vrinæ difficultas torqueret, hinc inſanabilis exulcerati dolor ventris. Quare ergo incredibilia ſunt iſta apud eos, qui virtutem colunt: cùm apud eos quoque reperiantur, apud quos voluptas imperat? Hi quoque degeneres & humillimæ mentis aiunt, in ſummis doloribus, in ſummis calamitatibus, ſapientem nec miſerum futurum, nec beatum. Atqui hoc quoque incredibile eſt, imò incredibilius. Non video enim, quo modo nõ in infimũ agatur, è faſtigio ſuo deiecta virtus. Aut beatum præſtare debet: aut ſi ab hoc

depulſa

depulsa est, non prohibebit fieri miserum. Stans non potest vinci: aut vincatur oportet, aut vincat. Diis, inquit, immortalibus solis & virtus & beata vita contingit: nobis vmbra quædam illorum bonorum, & similitudo. accedimus ad illa, non peruenimus. Ratio verò, diis hominibusque communis: hæc in illis consummata est, in nobis consummabilis. Sed ad desperationem nos vitia nostra perducunt. Nam ille alter secundus, vt aliquis parùm constans ad custodienda optima, cuius iudicium labat etiamnum & incertum est, desiderat oculorum atque aurium sensum, bonam valetudinem, & non fœdum adspectum corporis, & habitu manentem suo, ætatis præterea longius spatium. Per hanc potest non pænitenda agitare, vt in imperfecto viro. Huic malitiæ vis quædam inest, qua animum habet mobilem ad parua: ille agit carens malitia, & ea agitatio abest à bono. Non est adhuc bonus, sed in bonum fingitur: cuicumque autem deest aliquid ad bonum, malus est.

Sed si cui virtus animùsque in corpore
præsens;

hic deos æquat, illò tēdit originis suæ memor. Nemo improbè eò conatur adscēdere, vnde descenderat. Quid est autem, cur nō existimes in eo diuini aliquid existere, qui Dei pars est? totum hoc quo continemur, & vnum est, & Deus: & socij eius sumus, & mēbra. Capax est noster animus

perfertur illo, si vitia nō deprimāt. Quemadmodū corporum nostrorum habitus erigitur, & spectat in cælum: ita animus, cui in quantum vult, licet porrigi, in hoc à natura rerum formatus est, vt paria diis velit, & sic vtatur suis viribus, ac se in spatium suum extendat. Nam si aliena vi ad summa niteretur, magnus erat labor, ire in cęlum: redit. cùm hoc iter nactus est, vadit audacter, & contemptor omnium, nec ad pecuniam respicit: aurum argentumq́ue, illis in quibus iacuere tenebris dignissima, non ad hunc æstimat splendorem, quo imperitorum verberant oculos. scit erui è cęno, ex quo illa secreuit cupiditas nostra & effodit. Scit, inquam, alibi positas esse diuitias, quàm quò congeruntur: animum impleri debere, non arcam. Hunc imponere dominio omnium rerum licet, hunc in possessionem rerum naturæ inducere, vt suorum. Oriens Occidensq́ue terminus fiat, deorumq́ue ritu cuncta possideat; cū opibus suis diuites supernè despiciat: quorum nemo tam lætus est suo, quàm tristis alieno. Cùm se in hanc sublimitatem tulit, corporis quoque velut oneris necessarij, non amator, sed procurator est: nec se illi cui impositus est, subijcit. Nemo liber est, qui corpori seruit. nam vt alios dominos, quos nimia pro illo sollicitudo inuenit, transeas, ipsius morosum imperium delicatumq́ue est. Ab hoc, modò æquo animo exit, modò magno prosilit: nec, quis dein-

deinde reliquiis eius futurus sit exitus, quærit. Sed vt ex barba capillos detonsos negligimus:ita ille diuinus animus egressurus hominem, quò receptaculum suum conferatur, ignis illud exurat,an feræ distrahant, an terra contegat, non magis ad se iudicat pertinere, quàm secundas ad editum infantem. Vtrùm proiectum aues differant, an consumatur

——canibus data præda marinis,

quid ad illum? Qui tunc quoque, cùm inter homines est, nullas minas timet:vllasne timebit post mortem minas eorum, quibus vsque ad mortem timeri parum est? Non conteret, inquit, me, nec vncus, nec proiecti ad contumeliam cadaueris laceratio, fœda visuris. Neminem de supremo officio rogo: nulli reliquias meas commendo. ne quis insepultus esset, rerum natura prospexit. Quem sæuitia proiecerit, dies condet. Disertè Mecænas ait:

Nec tumulum curo. sepelit natura relictos.

Altè cinctum putes dixisse. habuit enim ingenium & grande & virile,nisi illud ipse discinxisset.

EPIST. XCIII. In epistola qua de morte Metronactis philosophi querebaris,tamquam & potuisset diutiùs viuere,& debuisset,æquitatem tuam desideraui:quę tibi in omni persona, in omni negotio superest; in vna re deest, in qua omnibus,

Multos inueni æquos aduersus homines. aduersus deos neminem. Obiurgamus quotidie fatum: Quare ille in medio cursu raptus est? quare ille non rapitur? quare senectutem & sibi & alijs grauem extendit? Vtrùm obsecro te, æquius iudicas, te naturæ, an tibi parere naturam? quid autem interest quàm citò exeas, vnde vtique exeundum est? Non vt diu viuamus, curandum est: sed vt satis. nam vt diu viuas, fato opus est: vt satis, animo. Longa est vita, si plena est. impletur autem, cùm animus sibi bonum suum reddidit, & ad se potestatem sui transtulit. Quid illum octoginta anni iuuant, per inertiam exacti? non vixit iste, sed in vita moratus est; nec serò mortuus est, sed diu. Octoginta annis vixit. Interest, mortem eius ex quo die numeres. At ille obiit viridis: sed officia boni ciuis, boni amici, boni filij exsecutus est: in nulla parte cessauit. licet eius ætas imperfecta sit, vita perfecta est. Octoginta annis vixit. Imò octoginta annis fuit: nisi fortè sic vixisse eum dicis, quomodo dicuntur arbores viuere. Obsecro te, mi Lucili, hoc agamus, vt quemadmodum pretiosa rerum, sic vita nostra non pateat multum, sed multum pendat. Actu illam metiamur, non tempore. Vis scire, quid inter hunc intersit vegetum contemptoremque fortunę, functum omnibus vitæ humanæ stipendiis, atque in summum bonum euectum, & illum cui multi anni

transf-

transmissi sunt? alter post mortem quoque est, alter ante mortem periit. Laudemus itaque, & in numero felicium reponamus eum, cui quantulumcumque temporis contigit, benè collocatum est. Vidit enim veram lucem, non fuit vnus è multis. & viuit, & vixit, & viguit. Aliquando sereno vsus est: aliquando, vt solet, validi sideris fulgor per nubila emicuit. Quid quæris, quamdiu vixerit? vixit ad posteros vsque: transiliit, & se in memoriam dedit. Nec ideò mihi plures annos accedere recusauerim: nihil tamen ad beatam vitam defuisse dicam, si spatium eius inciditur. Nō enim ad eum diem me aptaui quem vltimum mihi spes auida promiserat: sed nullum non tamquam vltimum adspexi. Quid me interrogas, quando natus sim? an inter iuniores adhuc censear? habeo meum. Quemadmodum in minore corporis habitu, potest homo esse perfectus: sic & in minore temporis modo, potest esse vita perfecta. Ætas inter externa est. Quamdiu sim, alienum est: quamdiu vir bonus sim, meum est. Hoc à me exige, ne velut per tenebras æuum ignobile emetiar: vt agam vitam, non vt præteruehar. Quæris quod sit amplissimum vitæ spatium? vsque ad sapientiam viuere. Qui ad illam peruenit, attigit non longissimum finem, sed maximum. Ille verò glorietur audacter, & diis agat gratias: interque eos, sibi & rerum naturæ imputet, quòd

fuit. Meritò enim imputabit: meliorem illi vitam reddidit, quàm acceperat. Exẽplar boni viri posuit: qualis quantusque esset, ostendit: si quid adiecisset, fuisset simile præterito. Et tamen quousque viuimus? omnium rerum cognitione fruiti sumus. Scimus à quibus principalis natura se attollat, quemadmodum ordinet mundum, per quas vices annum reuocet, quemadmodum omnia quæ vsquam erant, cluserit, & seipsam sui finem fecerit. Scimus, sidera impetu suo vadere: præter terram nihil stare, cetera continua velocitate decurrere. Scimus quemadmodum solem luna prætereat: quare tardior velociorem post se relinquat: quomodo lumen accipiat, aut perdat: quæ caussa inducat noctẽ, quæ reducat diem. Illuc eundum est, vbi ista propiùs adspicias. Nec hac spe, inquit sapiens ille, fortiùs exeo, quòd patere mihi ad deos meos iter iudico. Merui quidem admitti, & iam inter illos fui: animumque illò meum misi, & ad me illi suum miserunt. Sed tolli me de medio puta, & post mortem nihil ex homine restare: æquè magnum animum habeo, etiam si nusquam transiturus excedo. Non tam multis vixit annis, quam potuit. Et paucorum versuum liber est, & quidem laudandus, atque vtilis: annales Tamusij scis quàm non decori sint, & quid vocentur. æquè est vita quorumdam longa, & quod Tamusij sequitur annales. Numquid feli-

liciorem iudicas eum, qui summo die muneris, quàm eum qui medio occiditur? numquid aliquem esse tam cupidum vitæ putas, vt iugulari in spoliario, quàm in arena malit? Non maiore spatio alter alterum præcedimus. mors per omnes it: qui occidit, consequitur occisum. Minimum est, de quo sollicitissimè agitur. Quid autem ad rem pertinet quamdiu vites, quod euitare non possis?

EPIST. XCIV. Eam partem philosophiæ, quæ dat propria cuique personæ præcepta, nec in vniuersum componit hominem, sed marito suadet, quomodo se gerat aduersus vxorem: patri, quomodo educet liberos: domino, quomodo seruos regat: quidam solam receperunt, ceteras quasi extra nostram vtilitatem vagantes reliquerunt: tamquam quis possit de parte suadere, nisi qui summam priùs totius vitæ complexus est. Sed Aristo Stoicus e contrariò hanc partem leuem existimat, & quæ non descendat in pectus vsque: at illam non habentem præcepta, plurimum ait proficere, ipsaque decreta philosophię, constitutionem esse summi boni. quam qui benè intellexit & didicit, quid in quaque re faciendum sit, sibiipse præcepit. Quemadmodum qui iaculari discit, destinatum locum captat, & manum format ad dirigenda quæ mittit: cùm hanc vim ex disciplina & exercitatione percepit, quocumque vult, illa vtitur. didicit enim

non hoc aut illud ferire, sed quodcumq; voluerit. sic qui se ad totã vitam instruxit, non desiderat particulatim admoneri, doctus in totum: non quomodo cum vxore aut cum filio viueret, sed quomodo benè viueret. in hoc est, & quomodo cum vxore ac liberis viuat. Cleanthes vtilem quidem iudicat & hanc partem, sed imbecillẽ nisi ab vniuerso fluit, nisi decreta ipsa philosophiæ & capita cognouit. In duas ergo quæstiones locus iste diuiditur. Vtrùm vtilis, an inutilis sit:& an solus virum bonũ possit efficere, id est, vtrùm superuacuus sit, an omnes faciat superuacuos. Qui hãc partẽ videri volunt superuacaniam, hoc aiunt. Si quid oculis oppositũ moratur aciẽ, remouendum est: illo quidem nõ abiecto operã perdidit, qui præcepit: Sic ambulabis, illò manum porriges. Eodem modo, vbi aliqua res obcæcat animum, & ad officiorum dispiciendum ordinẽ impedit, nihil agit, qui præcipit: Sic viues cũ patre, sic cum vxore. Nihil enim proficient præcepta, quãdiu menti error obfusus est: si illẽ discutitur, apparebit quid cuiq; debeatur officio. Alioquin doces illum, quid sano faciendum sit, non sanum efficis. Pauperi, vt agat diuitem, monstras: hoc quomodo manente paupertate fieri potest? Ostendis esurienti, quid tamquam satur faciat: fixam potiùs medullis famem detrahe. Idem tibi de omnibus vitiis dicam. ipsa remouenda sunt; non præcipiendum, quod

fieri

fieri illis manentibus non potest. Nisi opiniones falsas, quibus laboramus, expuleris: nec auarus, quomodo vtendum pecunia sit, exaudiet; nec timidus, quomodo pericula cõtemnat. Efficias oportet, vt sciat pecuniam nec bonum, nec malum esse: ostendas illi miserrimos diuites. Efficias, vt quidquid publicè expauimus, sciat non esse tam timendũ, quàm fama circumfert; nec dolorẽ quoque nec mortem. Sæpe in morte, quam pati lex est, magnum esse solatiũ, quòd ad neminẽ redit: in dolore pro remedio futuram obstinationem animi, qui leuius facit sibi, quidquid contumaciter passus est. Optimã doloris esse naturã, quòd non potest, nec qui extenditur, magnus esse; nec qui est magnus, extendi. Omnia fortiter excipienda, quę nobis mũdi necessitas imperat. His decretis cùm illum in conspectũ suę conditionis adduxeris, & cognouerit beatam vitam esse, non quæ secundum voluptatẽ est, sed secundũ naturam: cùm virtutem vnicum bonum hominis adamauerit, turpitudinẽ solum malũm fugerit, reliqua omnia, diuitias, honores, bonã valetudinẽ, vires, imperia, scierit esse mediam partẽ, nec bonis annumerandam, nec malis: monitorem non desiderabit ad singula, qui dicat: Sic incede, sic cæna: hoc viro, hoc fæminæ, hoc marito, hoc cœlibi conuenit. Ista enim qui diligentissimè monent, ipsi facere non possunt. Hæc pædagogus puero, hæc aui-

 ne-

nepoti præcipit: & irascendum non esse, magister iracundissimus disputat. Si ludum litterarium intraueris, scies ista quæ ingenti supercilio philosophi iactant, in puerili esse præscripto. Vtrùm manifesta demum, an dubia præcipies? non desiderant manifesta monitores: præcipienti dubia, non creditur: superuacuum est ergo præcipere. Id adeò sic disce. Si id mones quod obscurum est & ambiguum, probationibus adiuuandum erit: si probaturus es, illa per quæ probas, plus valent, satisque per se sunt. Sic amico vtere, sic ciue, sic socio. quare? quia iustum est. Omnia ista mihi locus de iustitia tradit. Illic inuenio æquitatem per se expetendam; nec metu nos ad illam cogi, nec mercede conduci: non esse iustum, cui quidquam in hac virtute placet, præter ipsam. Hæc cùm persuasi mihi, & perbibi, quid ista præcepta proficiunt, quę eruditum docent? Præcepta dare scienti, superuacuum est: nescienti, parum. Audire enim debet, non tantùm quid sibi præcipiatur, sed etiam quare. Vtrùm, inquam, veras opiniones habenti de bonis malisque, sunt necessaria, an non habenti? qui non habet, nihil à te adiuuabitur: aures eius cōtraria monitionibus tuis fama possedit. qui habet exactum iudicium de fugiendis petendisque, scit quid sibi faciendum sit, etiam te tacente. tota ergo pars ista philosophię submoueri potest. Duo sunt, propter quæ delinquimus.

Aut

Aut ineſt animo prauis opinionibus malitia contracta: aut etiã ſi non eſt falſis occupatus, ad falſa procliuis eſt, & citò, ſpecie quò non oportet trahente, corrumpitur. Itaque debemus aut percurare mentem ęgram, & vitiis liberare; aut vacantem quidem, ſed ad pejora pronam, præoccupare. Vtrumque decreta philoſophiæ faciunt: ergo tale præcipiendi genus nihil agit. Præterea, ſi præcepta ſingulis damus, incomprehenſibile opus eſt. Alia enim dare debemus feneranti, alia colenti agrum, alia negotianti, alia regũ amicitias ſequenti, alia pares, alia inferiores amaturo. In matrimonio præcipias, quomodo viuat cum vxore aliquis quam virginem duxit, quomodò cum ea quæ alicuius matrimoniũ experta eſt, quemadmodum cum locuplete, quemadmodum cum indotata. An non putas aliquid eſſe diſcriminis inter ſterilem, & fœcundam; inter prouectiorẽ, & puellam; inter matrem, & nouercam? Omnes ſpecies complecti non poſſumus: atqui ſingulæ propria exigunt. Leges autem philoſophiæ breues ſunt, & omnia alligant. Adijce nunc, quòd ſapientis præcepta finita eſſe debent, & certa: ſi qua finiri non poſſunt, extra ſapientiam ſunt: ſapientia rerum terminos nouit. Ergo iſta pars præceptiua ſubmouenda eſt: quia quod paucis promittit, præſtare omnibus non poteſt: ſapientia autem omnes tenet. Inter inſaniã publicã, & hanc quæ medicis

traditur, nihil intereſt: niſi quòd hæc morbo laborat, illa opinionibus falſis. Altera cauſſas furoris traxit ex valetudine, altera animi mala valetudo eſt. Si quis furioſo præcepta det, quomodo loqui debeat, quomodo procedere, quomodo in publico ſe gerere, quomodo in priuato; erit ipſo, quem monebit, inſanior. bilis nigra curanda eſt, & ipſa furoris cauſſa remouenda. Idem in hoc alio animi furore faciendum eſt. ipſe diſcuti debet: alioquin abibunt in vanum monentium verba. Hæc ab Aristone dicuntur. Cui reſpondebimus ad ſingula. Primùm aduerſus illud quod ait, ſi quid obſtat oculo, & impedit viſum, debere remoueri. Fateor, huic non eſſe opus præceptis ad videndum, ſed remedio quo purgetur acies, & officientem ſibi moram effugiat. Natura enim videmus: cui vſum ſui reddit, qui remouet obſtantia. Quid autem cuique debeatur officio, natura nõ docet. Deinde cuius curata ſuffuſio eſt, is nõ, protinus cùm visũ recepit, aliis quoq; poteſt reddere: malitia liberatus & liberat. Non eſt opus exhortatione, nec conſilio quidem, vt colorũ proprietates oculus intelligat. à nigro album, etiã nullo monente, diſtinguet. multis contrà præceptis eget animus, vt videat quid agẽdum ſit in vita. Quamquam oculos quoque ægros medicus non tantùm curat, ſed etiam monet. Non eſt, inquit, quòd protinus imbecillam aciem committas improbo lumini: à tene-

bris

bris primò ad vmbrosa procede, deinde plus aude, & paullatim claram lucem pati assuesce. Non est quòd post cibum studeas, non est quòd plenis oculis ac tumentibus imperes. Afflatum & vim frigoris in os occurrentis euita. Alia eiusmodi, quæ non minùs quàm medicamenta proficiunt. Adijcit remediis medicina consilium. Error, inquit, est caussa peccandi: hunc nobis præcepta non detrahunt, non expugnant opiniones de bonis ac malis falsas. Concedo, per se efficacia præcepta non esse ad auertẽdam prauam animi persuasionem: sed nõ ideò, ne aliis quidem adiecta proficiunt. Primùm memoriam renouant: deinde quæ in vniuerso confusiùs videbantur, in partes diuisa diligentiùs cõsiderãtur. Aut tu isto modo licet & consolationes dicas superuacuas, & exhortationes; atqui non sunt superuacuæ: ergo ne monitiones quidem. Stultum est, inquit, præcipere ægro, quid facere tamquam sanus debeat: cùm restituenda sanitas sit, sine qua irrita sunt præcepta. Quid quòd habent ægri saniq́ue quædam communia, de quibus admonendi sunt? tamquam, ne auidè cibos appetant, vt lassitudinẽ vitent. Habent quędam pręcepta communia pauper, & diues. Sana, inquit, auaritiã, & nihil habebis, quod admoneas aut pauperẽ, aut diuitem, si cupiditas vtriusq; cõsidet. Quid quod aliud est, non concupiscere pecuniam? aliud, vti pecunia scire? cuius auari

mo-

modum ignorant, etiam non auari vsum. Tolle, inquit, errores: superuacua præcepta sunt. Falsum est: puta enim auaritiam relaxatam: puta adstrictam esse luxuriam, temeritati frænos iniectos; ignauiæ subditum calcar: etiam remotis vitijs, quid & quemadmodum debeamus facere, discendum est. Nihil, inquit, efficient monitiones, admotæ grauibus vitijs. Ne medicina quidem morbos insanabiles vincit: tamen adhibetur alijs in remedium, aliis in leuamentum. Ne ipsa quidem vniuersæ philosophiæ vis, licet tota in hoc vires suas aduocet, duram iam & veterem animis extrahet pestem: sed non ideò nihil sanat, quia non omnia. Quid prodest, inquit, aperta monstrare? plurimum: interdum enim scimus, nec attendimus. Nō docet admonitio, sed aduertit, sed excitat, sed memoriam continet, nec patitur elabi. Pleraque ante oculos posita transimus: admonere, genus adhortandi est: sæpe animus etiā aperta dissimulat: ingerenda est. itaque illi notitia rerum notissimarum. Illa hoc loco in Vatinium Calui repetenda sententia est: *Factum esse ambitum, scitis: & hoc vos scire, omnes sciunt.* Scis amicitias sanctè colendas esse: sed nō facis. Scis improbum esse, qui ab vxore pudicitiam exigit, ipse alienarum corruptor vxorum. Scis vt illi nihil cum adultero, sic nihil tibi esse debere cum pellice: & non facis. Itaque subinde reducendus es ad

memoriam. Non enim reposita illa esse oportet, sed in promptu. Quæcumque salutaria sunt, sæpè agitari debent, sæpè versari: vt non tantùm nota sint nobis, sed etiam parata. Adijce nunc, quòd aperta quoque, apertiora fieri solent. Si dubia sunt, inquit, quæ præcipis, probationes adijcere debebis: ergo illæ, non præcepta, proficient. Quid quod etiam sine probationibus, ipsa monētis auctoritas prodest? sic quomodo iurisconsultorum valent responsa, etiamsi ratio non redditur. Prætereà, ipsa quæ pręcipiuntur, per se multum habent ponderis: vtique si aut carmini intexta sunt, aut prosa oratione in sententiam coartata. Sicut illa Catoniana: *Emas, non quod opus est, sed quod necesse est. Quod non opus est, asse carum est.* Qualia sunt illa, aut reddita oracula, aut similia: *Tempori parce; Te nosce.* Numquid rationem exiges, cùm tibi aliquis hos dixerit versus?

Iniuriarum remedium est, obliuio.
Audentes fortuna iuuat.
Piger sibi ipse obstat.

Aduocatum ista non quærunt: affectus ipsos tangunt, & natura vim suam exercente proficiunt. Omnium honestarũ rerum semina animi gerunt, quæ admonitione excitantur: non aliter quàm scintilla flatu leui adiuta, ignem suum explicat. Erigitur virtus cùm tacta est, & impulsa. Prætereà, quædam sunt quidẽ in animo, sed parùm

rùm prompta: quæ incipiunt in expedito esse, cùm dicta sunt. Quædam diuersis locis iacent sparsa, quæ contrahere inexercitata mens non potest. Itaque in vnum conferenda sunt, & iungenda, vt plus valeant, animumque magis alleuent. Aut, si præcepta nihil adiuuant, omnis institutio tollenda est: ipsa natura contenti esse debemus. Hoc qui dicunt, non vident aliũ ingenij esse mobilis & erecti, alium tardi & hebetis: vtique alio ingeniosior est. Ingenij vis præceptis alitur & crescit, nouasque persuasiones adijcit innatis, & deprauata corrigit. Si quis, inquit, non habet recta decreta, quid illum admonitiones iuuabunt vitijs obligatum? Hoc scilicet, vt illis liberetur. non enim exstincta in illo indoles naturalis est: sed obscurata, & oppressa. Sic quoque tentat resurgere, & cõtra praua nititur. nacta verò præsidium, & adiuta præceptis, conualescit: si tamen illam diutina pestis infecit, non enecuit. Hanc enim ne disciplina quidem philosophiæ, toto impetu suo connixa, restituet. Quid enim interest inter decreta philosophiæ, & præcepta: nisi quòd illa generalia præcepta sunt, hæc specialia? Vtraque res præcipit: sed altera in totum, particulatim altera. Si quis, inquit, recta habet & honesta decreta, hic ex superuacuo monetur. Minimè. nam hic quoque doctus quidem est facere, quę debet: sed adhuc non satis prospicit. Non enim tantùm affectibus impe-

impedimur, quò minùs probanda faciamus, sed imperitia inueniendi, quid quæque res exigat. Habemus interdum compositum animum: sed residem, & inexercitatum ad inueniendam officiorum viã, quam admonitio demonstrat. Expelle, inquit, falsas opiniones de bonis & malis: in locum autem earum veras repone: & nihil habebit admonitio quod agat. Ordinatur ista sine dubio ratione animus, sed nõ ista tantùm. Nam quamuis argumentis collectum sit, quæ bona, quæ mala sint: nihilominus habent pręcepta partes suas: & prudentia, & iustitia officij constant: officia præceptis disponuntur. Prætereà, ipsum de bonis malisque iudicium confirmatur officiorum exsecutione, ad quam præcepta perducunt. Vtraque enim inter se consentiunt: nec illa possunt præcedere, vt non hæc sequantur, & hęc ordinem sequuntur suum. Vnde apparet illa præcedere. Infinita, inquit, præcepta sunt. Falsum est. nã de maximis ac necessarijs rebus, non sunt infinita: tenues autem, differẽtias habent, quas exigunt tempora, loca, personæ. Sed his quoque dantur pręcepta generalia. Nemo, inquit, præceptis curat insaniam: ergo nec malitiam quidem. Dissimile est. nam si insaniam sustuleris, sanitas reddita est: si falsas opiniones exclusimus, non statim sequitur dispectus rerum agendarum: & vt sequatur, tamen admonitio corroborabit rectam de bonis malisque sen-

tentiam. Illud quoq; falsum est, nihil apud insanos proficere pręcepta. Nam quemadmodum sola non prosunt, sic curationem adiuuant: & denunciatio, & castigatio insanos coercuit. De illis insanis nunc loquor, quibus mens mota est, non erepta. Leges, inquit, vt faciamus quod oportet, nō efficiunt: & quid aliud sunt, quàm minis mixta præcepta? Primùm omnium, ob hoc illæ non persuadent, quia minantur: at hæc non cogunt, sed exorant. Deinde leges à scelere deterrent. præcepta in officium adhortantur. His adijce, quòd leges quoque proficiunt ad bonos mores: vtiq; si non tantùm imperant, sed docent. In hac re dissentio à Posidonio. Non probo, quòd Platonis legibus adiecta principia sunt. Legem enim breuem esse oportet, quò faciliùs ab imperitis teneatur, velut emissa diuinitus vox sit. Iubeat, nō disputet. Nihil videtur mihi frigidius, nihil ineptius, quàm lex cum prologo. Mone, dic quid me velis fecisse: non disco, sed pareo. Proficiunt itaq; malis moribus, vti videbis ciuitates, vsas malis legibus. At non apud omnes proficiunt. Ne philosophia quidem: nec ideò inutilis, & formādis animis inefficax est. quid autē philosophia, nisi vitæ lex est? Sed putemus non proficere leges: non ideò sequitur, vt ne monitiones quidem proficiant. Aut sic & consolationes nega proficere, dissuasionesque, & adhortationes, obiurgationes, & laudationes.

Omnia.

Omnia ista monitionum genera sunt: per ista ad perfectum animi statum peruenitur. Nulla res magis animis honesta induit, dubiosque & in prauum inclinabiles reuocat ad rectum, quàm bonorum virorum conuersatio. Paullatim enim descendit in pectora: & vim preceptorum obtinet, frequenter audiri, adspici frequenter. Occursus mehercule ipse sapientium iuuat: & est aliquid, quod ex magno viro vel tacente proficias. Nec tibi facilè dixerim quemadmodum prosit, sicut illud intelligam, profuisse. Minuta quędam, vt ait Phœdon, animalia, cùm mordent, non sentiuntur. adeò tenuis illis & fallens in periculum vis est. tumor indicat morsum, & in ipso tumore nullum vulnus apparet. Idem tibi in cōuersatione virorum sapientium eueniet. non deprehendes quemadmodum, aut quando, tibi prosit: profuisse deprehendes. Quorsum, inquit, hoc pertinet? æquè pręcepta bona, si sæpe tecum sint, profutura, quàm bona exempla. Pythagoras ait, alium animum fieri intrantibus templum, deorumque simulachra ex vicino cernentibus, & alicuius oraculi opperientibus vocem. Quis autem negauerit, feriri quibusdam præceptis efficaciter etiam imperitissimos? velut his breuissimis vocibus, sed multum habentibus ponderis: *Nihil nimis.*

Auarus animus nullo satiatur lucro.

Ab alio exspectes, alteri quod feceris.

Hæc

Hæc cum ictu quodam audimus, nec vlli licet dubitare, aut interrogare, Quare? adeò etiam sine ratione ipsa veritas ducit. Si reuerentia frænat animos, aut vitia compescit: cur non admonitio idem possit? Si imponit pudorem castigatio: cur admonitio non faciat, etiamsi nudis præceptis vtitur? Illa verò efficacior est, & altiùs penetrat, quę adiuuat ratione, quod præcipit, quæ adijcit, quare quidque faciendum sit, & quis facientē obedientemque præceptis fructus exspectet. Si imperio proficitur, & admonitione proficitur: atqui proficitur imperio: ergo & admonitione. In duas partes virtus diuiditur, in contemplationem veri, & actionem: contemplationem institutio tradit, actionem admonitio. Virtutem & exercet, & ostendit recta actio: acturo autem si prodest qui suadet; & qui monet, proderit. Ergo si recta actio virtuti necessaria est, rectas autem actiones admonitio demōstrat, & admonitio necessaria est. Duæ res plurimum roboris animo dant, fides veri, & fiducia: vtramque admonitio facit. Nam & creditur illi, & cùm creditum est, magnos animus spiritus concipit, ac fiducia impletur: ergo admonitio non est superuacua. M. Agrippa, vir ingentis animi, qui solus ex his quos ciuilia bella claros potentesque fecerunt, felix in publicum fuit, dicere solebat, multum se huic debere sententiæ: *Nā concordia parua res crescunt, discordia*

dia maxima dilabuntur. Hac se aiebat, & fratrem, & amicum optimum factum. Si eiusmodi sententiæ familiariter in animũ receptæ, formant eum: cur non hæc pars philosophiæ, quæ talibus sententijs constat, idem possit? Pars virtutis disciplina cõstat, pars exercitatione: & discas oportet, & quod didicisti, agendo confirmes. Quod si ita est, non tantùm scita sapientiæ prosunt, sed etiam præcepta: quæ affectus nostros velut edicto coercent, & obligant. Philosophia, inquit, diuiditur in hęc, scientiam & habitum animi. Nam illam qui didicit, & facienda ac vitanda percepit: nondum sapiens est, nisi in ea quæ didicit, animus eius transfiguratus est. Tertia pars ista præcipiendi, ex vtroque est, & ex decretis & ex habitu: itaque superuacua est ad implendam virtutem, cum duo illa sufficiant. Isto ergo modo & consolatio superuacua est; nam hæc quoque ex vtroque est: & exhortatio, & suasio, & ipsa argumentatio; nam & hæc ab habitu animi compositi validiq́ue proficiscitur. Sed quãuis ista ex habitu animi veniant; optimus animi habitus & ex his est, & ex illis. Deinde istud quod dicis, iam perfecti viri est, ac summam consecuti felicitatis humanæ. Ad hoc autem tardè peruenitur: interim etiam imperfecto, sed proficienti, demonstranda est in rebus agendis via. Hanc forsitan etiam sine admonitione dabit sibi ipsa sapientia: quæ iam eò perdu-

xit animum, vt moueri nequeat, nisi in rectum. Imbecillioribus quidem ingeniis, necessarium est aliquem præire: Hoc vitabis, hoc facies. Prætereà, si exspectat tempus quo per se sciat, quid optimum factu sit: interim errabit, & errando impedietur, quò minùs ad illud perueniat, quo possit se esse contentus: regi ergo debet, dum incipit posse se regere. Pueri ad præscriptum discunt, digiti illorum tenentur, & aliena manu per litterarum simulacra ducuntur: deinde imitari iubentur proposita, & ad illa reformare chirographum: sic animus noster dum eruditur ad præscriptum, iuuatur. Hæc sunt per quæ probatur, hāc philosophiæ partem superuacuam non esse. Quæritur deinde; an ad faciendum sapiētē sola sufficiat. Huic quæstioni suum diem dabimus. interim omissis argumentis, nonne apparet nobis esse opus aliquo aduocato, qui contra populi præcepta præcipiat? nulla ad aures nostras vox impunè perfertur: nocent qui optant, nocent qui exsecrantur. nam & horum imprecatio falsos nobis metus & inserit, & illorum amor malè docet benè optando. Mittit enim nos ad longinqua bona, & incerta & errantia, cùm possimus felicitatem domo promere. Non licet, inquā, ire recta via: trahunt in prauum parentes, trahunt serui: nemo errat vni sibi, sed dementiam spargit in proximos, accipitque inuicem. Et ideò in singulis vitia populorum

rum sunt, quia illa populus dedit. dum facit quisque peiorem, factus est. Didicit deteriora, deinde docuit: effectaque est ingens illa nequitia, congesto in vnum, quod cuique pessimum scitur. Sit ergo aliquis custos, & aurem subinde peruellat, abigatque rumores, & reclamet populis laudantibus. Erras enim, si existimas nobiscum vitia nasci: superuenerunt, ingesta sunt. Itaque monitionibus crebris opiniones, quæ nos circumsonant, compescamus. Nulli nos vitio natura conciliat: nos illa integros ac liberos genuit. Nihil quidem quod auaritiam nostram irritaret, posuit in aperto: pedibus aurum & argentum subiecit, calcandumque ac premendum dedit, quidquid est, propter quod calcamur ac premimur. Illa vultus nostros erexit in cœlum, & quidquid magnificum mirumque fecerat, videri à suspicientibus voluit: ortus occasusque, & properantis mundi volubilem cursum, interdiu terrena aperientem, noctu cœlestia: tardos siderum incessus, si compares toti; citatissimos, si cogites, quanta spatia numquam intermissa velocitate circumeant: defectus solis & lunæ, inuicem obstantium. Alia deinceps digna miratu, siue per ordinem subeunt, siue subditis caussis mota prosiliunt, vt nocturni ignium tractus, & sine vllo ictu sonituq; fulgores cæli patiscētis, columnæq; ac trabes, & varia simulacra flāmarum. Hæc supra nos natura disponit: aurum quidem & argen-

argentũ, & propter ista numquã pacem agens ferrum, quasi malè nobis committerentur, abscondit. Nos in lucem, propter quæ pugnaremus, extulimus: nos & caussas periculorum nostrorum, & instrumenta, disiecto terrarum pondere eruimus: nos fortunę mala nostra tradidimus, nec erubescimus summa apud nos haberi, quę fuerant ima terrarũ. Vis scire, quàm falsus oculos tuos decipit fulgor? nihil est istis, quamdiu mersa & inuoluta cœno suo iacent, fędius, nihil obscurius. quid ni? quando perlongissimorum cuniculorum tenebras extrahuntur, nihil est illis, dum fiunt, & à fæce sua separantur, informius. Denique ipsos opifices intuere, per quorum manus sterile terræ genus & informe perpurgatur; videbis quãta fuligine oblinantur. Atqui ista magis inquinant animos, quàm corpora: & in possessore eorum, quàm in artifice, plus est sordium. Necessarium itaque est admoneri, & habere aliquem aduocatum bonæ mentis, èque tanto fremitu tumultuque falsorum, vnã denique audire vocẽ. Quę erit illa vox? ea scilicet, quæ tibi tantis clamoribus ambitiosis exsurdato, salubria insusurret verba: quæ dicat, Nõ est quòd inuideas istis, quos magnos felicesq́; populus vocat: nõ est quòd tibi compositæ mentis habitum & sanitatem plausus excutiat: non est quòd tibi tranquillitatis tuæ fastidium faciat ille, sub illis fascibus, purpura cultus: non est

quòd

quòd feliciorem eum iudices, cui submouetur, quàm quem lictor semita deijcit. Si vis exercere tibi vtile, nulli autem graue imperium, submoue vitia. Multi inueniũtur, qui ignem inferant vrbibus, qui inexpugnabilia sæculis, & per aliquot ætates tuta prosternant, qui æquum arcibus aggerem attollant, & muros in miram altitudinem adductos arietibus ac machinis quassent: multi sunt, qui ante se agant agmina, & tergis hostium graues instent, & ad mare magnum perfusi cæde gentium veniant: sed hi quoque, vt vincerent hostem, cupiditate victi sunt. Nemo illis venientibus restitit, sed nec ipsi ambitioni, crudelitatique restiterant: tunc cùm agere visi sunt alios, agebantur. Agebat infelicem Alexandrum furor aliena deuastandi, & ad ignota mittebat. An tu putas sanum, qui à Græciæ primùm cladibus, in qua eruditus est, incipit: qui quod cuique optimum est, eripuit? Lacedęmona seruire iubet, Athenas tacere. Non contentus tot ciuitatum strage, quas aut vicerat Philippus, aut emerat, & alias alio loco proijcit, & toto orbe arma circumfert: nec substitit vsquam lassa crudelitas. immanium ferarum modo, quæ plus quàm exigit fames, mordent. Iam in vnum regnũ multa regna coniecit; iam Græci Persæque eumdem timent; iam etiam à Dario liberæ nationes iugum accipiunt: hic tamen vltra Oceanũ solemq;, indignatur ab Herculis

Liberique vestigiis victoriam flectere, ipsi naturæ vim parat. Non ille ire vult, sed non potest stare: non aliter, quàm in præceps deiecta pondera, quibus eundi finis est, iacuisse. Ne Cn. quidem Pompeio externa bella aut domestica, virtus aut ratio suadebat: sed insanus amor magnitudinis falsæ, modò in Hispaniam & Sertoriana arma, modò ad colligendos piratas, ac maria pacanda vadebat. Hæ prætexebantur caussæ, ad continuandam potentiam. Quid illum in Africā, quid in Septentrionem, quid in Mithridatem, & Armeniam, & omnes Asiæ angulos traxit? infinita scilicet cupido crescendi: cùm sibi vni parùm magnus videretur. Quid C. Cæsarem in sua fata, pariter ac publica, immisit? gloria & ambitio, & nullus supra ceteros eminendi modus. Vnum ante se ferre non potuit, cùm resp. supra se duos ferret. Quid? tu C. Marium semel cōsulem (vnum enim consulatum accepit, ceteros rapuit) cùm Theutonicos Cimbrosq; concideret, cùm Iugurtham per Africæ deserta sequeretur, tot pericula putas appetisse, virtutis instinctu? Marius exercitum, Marium ducebat ambitio. Isti cùm omnia concuterent, concutiebantur: turbinum more, qui rapta conuoluunt, sed ipsi antè voluuntur, & ob hæc maiore impetu incurrunt, quia nullum illis sui regimen est. Ideoque cum multis fuerunt mali, pestiferam illam vim, qua plerisque nocuerunt, ipsi quoque sentiunt.

tiunt. Non est quòd credas, quemquam fieri aliena infelicitate felicem. Omnia ista exempla, quæ oculis atque auribus nostris ingeruntur, retexenda sunt, & plenum malis sermonibus pectus exhauriendum. Inducenda est in occupatum locum virtus: quæ mendacia contra verum placentia exstirpet, quæ nos à populo, cui nimis credimus, separet, ac sinceris opinionibus reddat. Hæc est enim sapientia, in naturam conuerti, & eò restitui, vnde publicus error expulerit. Magna pars sanitatis est, hortatores insaniæ reliquisse, & ex isto cœtu inuicem noxio procul abiisse. Hoc vt esse verum scias, adspice, quanto aliter vnusquisque populo viuat, aliter sibi. Non est per se magistra solitudo innocentiæ, nec frugalitatem docent rura: sed vbi testis ac spectator abscessit, vitia subsidunt, quorum monstrari & conspici fructus est. Quis eam, quam nulli ostenderet, induit purpuram? quis posuit secretam in auro dapem? quis sub alicuius rusticæ arboris proiectus vmbra, luxuriæ suæ pompam solus explicuit? Nemo oculis suis lautus est, ne paucorum quidem & familiarium, sed apparatum vitiorum suorũ pro modo turbæ spectantis expandit. Itaque irritamentum est omnium, in quæ insanimus, admirator & conscius. Ne concupiscamus efficies, si ne ostendamus effeceris. Ambitio, & luxuria, & impotentia, scęnam desiderant: sanabis ista, si abscõderis.

Itaque si in medio vrbium fremitu collocati sumus, stet ad latus monitor, & contra laudatores ingentium patrimoniorum laudet paruo diuitem, & vsus opes metientem. Contra illos, qui gratiam ac potentiam attollunt, otium ipse suspiciat traditum litteris, & animum ab externis ad sua reuersum. Ostendat ex constitutione vulgi beatos, in isto inuidioso fastigio suo trementes & attonitos, longeque aliam de se opinionem habentes, quàm ab aliis habetur. Nam quæ aliis videntur excelsa, ipsis prærupta sunt. Itaque exanimantur, & trepidant, quoties despexerunt in illud magnitudinis suæ præceps. Cogitant enim varios casus, & in sublimi maximè lubricos: tunc appetita formidant, & quæ & illos graues aliis reddit, grauior ipsis felicitas incumbit. Tunc laudant otium lene & sui iuris: odio est fulgor, & fuga iam à rebus adhuc stantibus quæritur: tunc demum videas philosophantes metu, & ægræ fortunæ sana consilia. Nam quasi ista inter se contraria sint, bona fortuna, & mens bona: ita melius in malis sapimus, secunda rectum auferunt.

EPIST. XCV. Petis à me, vt id quod in diem suum dixeram debere referri, repræsentem, & scribam tibi, an hęc pars philosophiæ, quam Græci παραινετικὴν vocant, nos præceptiuam dicimus, satis sit ad consummandam sapientiam. Scio te in bonam partem accepturum, si negauero. Eò

magis

magis promitto, & verbum publicum perire non patior: *Posteà noli rogare, quod impetrare nolueris.* Interdum enim obnixè petimus, id quod recusaremus, si quis offerret. Hęc siue leuitas est, siue vernilitas, punienda est promittendi facilitate. Multa videri volumus velle, sed nolumus. Recitator historiam ingentem attulit, minutissimè scriptam, arctissimè plicatam, & magna parte perlecta: *Desinam,* inquit, *si vultis.* Acclamatur, *Recita, recita,* ab his qui illum obmutescere illicò cupiunt. Sæpè aliud volumus, aliud optamus: & verũ ne diis quidem dicimus; sed dij aut non exaudiunt, aut miserentur. Ego me, omissa misericordia, vindicabo, & tibi ingentem epistolam impingam: quam tu si inuitus leges, dicito: *Ego mihi hoc contraxi.* teq; inter illos numera, quos vxor magno ducta ambitu torquet: inter illos, quos diuitiæ per summũ acquisitæ sudorem, malè habent: inter illos, quos honores, nulla non arte atque opera petiti, discruciant: & ceteros, malorum suorum compotes. Sed vt, omisso principio, rem ipsam aggrediar: Beata, inquiunt, vita constat ex actionibus rectis: ad actiones rectas præcepta perducunt: ergo ad beatam vitam præcepta sufficiunt. Non tamen semper ad actiones rectas præcepta perducunt, sed cùm obsequens ingenium est: aliquando frustrà admouentur, si animum opiniones obsident prauæ. Deinde, etiamsi rectè faciunt, ne-

ſciunt facere ſe rectè. Non poteſt enim quiſquam niſi ab initio formatus, & tota ratione compoſitus, omnes exſequi numeros, vt ſciat quando oporteat, & inquãtum, & cũ quo, & quemadmodum. Quare non poteſt toto animo ad honeſta conari, ne cõſtanter quidem aut libenter: ſed reſpiciet, ſed hęſitabit. Si honeſta, inquit, actio ex pręceptis venit, ad beatam vitam præcepta abundè ſunt: atqui eſt illud: ergo & hoc. His reſpondemus, Actiones honeſtas ex decretis fieri, non tantùm pręceptis. Si aliæ, inquit, artes contentæ ſunt præceptis, contenta erit & ſapientia: nam & hæc ars vitæ eſt. Atqui gubernatorem facit ille qui præcipit, Sic moue gubernaculum, ſic vela ſubmitte, ſic ſecundo vento vtere, ſic aduerſo reſiſte, ſic dubium communemque tibi vindica. alios quoque artifices præcepta confirmant. Ergo non hoc idem poterunt artifices viuendi? Omnes iſtæ artes circa inſtrumenta vitæ occupatæ ſunt, non circa totam vitam. Itaque multa illas inhibent extrinſecus, & impediunt, ſpes, cupiditas, timor. At hæc quæ artem vitę profeſſa eſt, nulla re, quò minùs ſe exerceat, vetari poteſt. diſcutit enim impedimenta, & tractat obſtantia. Vis ſcire quàm diſſimilis ſit harum artium conditio, & huius? In illis excuſatius eſt voluntate peccare, quàm caſu: in hac, maxima culpa eſt, ſponte delinquere. Quod dico, tale eſt. Grammaticus non erubeſcit ſolęciſmum,

cifmũ,fi fciens facit:erubefcit, fi nefciens. Medicus fi deficere ægrum non intelligit, quantum ad artem magis peccat,quàm fi fe intelligere diffimulat. At in hac arte viuendi,turpior volentium culpa eft. Adijce nunc, quòd artes quoque pleræque, imò ex omnibus liberaliffimæ, habent decreta fua,non tantùm præcepta:ficut medicina. Itaque alia eft Hippocratis fecta, alia Afclepiadis,alia Themifonis. Prætereà nulla ars contemplatiua fine decretis fuis eft, quæ Græci vocant δόγματα: nobis decreta licet appellare,vel fcita,vel placita: quæ in geometria & in aftronomia inuenies. Philofophia autem & contemplatiua eft, & actiua: fpectat, fimulque agit. Erras enim, fi illam putas tantùm terreftres operas promittere: altiùs fpirat. Totum, inquit, mundum fcrutor, nec me intra contubernium mortale contineo, fuadere vobis,ac diffuadere contenta: magna me vocant,fupraque vos pofita.

Nam tibi de fumma cœli ratione,deûmque,
Differere incipiam, & rerum primordia pandam,
Vnde omnis natura creet res,auctet, alatque,
Quoque eadem rurfus natura perempta refoluat:

vt ait Lucretius.fequitur ergo, vt cùm cõtemplatiua fit, habeat decreta fua. Quid, quòd facienda quoq;nemo ritè obibit,nifi

is cui ratio erit tradita, quæ in quaque re omnes officiorum numeros exsequi possit? quos non seruabit, qui in re præcepta acceperit. Imbecilla sunt per se, &, vt ita dicam, sine radice quæ partibus dantur. Decreta sunt quæ muniant, quæ securitatem nostram, tranquillitatemque tueantur, quæ totam vitam, totamq; rerum naturam simul contineant. Hoc interest inter decreta philosophiæ, & præcepta: quod inter elementa, & membra. hæc ex illis dependent: illa & horum caussæ sunt & omnium. Antiqua, inquit, sapientia nihil aliud, quàm facienda & vitanda, præcepit: & tunc longè meliores erant viri: postquā docti prodierunt, boni desunt. Simplex enim illa & aperta virtus in obscuram & solertem scientiam versa est, docemurque disputare, non viuere. Fuit sine dubio, vt dicitis, vetus illa sapientia, cùm maximè nascens rudis: non minùs quàm ceteræ artes, quarum in processu subtilitas creuit. Sed ne opus quidem adhuc erat remediis diligentibus. Nondum in tantum nequitia surrexerat, nec tam latè se sparserat: poterant vitiis simplicibus obstare remedia simplicia. Nunc necesse est tanto operosiora esse munimenta, quanto valentiora sunt, quibus petimur. Medicina quondam paucarum fuit scientia herbarum, quibus sisteretur fluens sanguis, vulnera coirent paullatim: deinde in hanc peruenit tam multiplicem varietatem. Nec est mirum,

tunc

tunc illam minus negotij habuisse, firmis adhuc, solidisq; corporibus, & facili cibo, nec per artem voluptatemque corrupto. Qui postquam cœpit, non ad tollendam, sed ad irritandam famem quæri, & inuentæ sunt mille conditura, quibus auiditas excitaretur: quæ desiderantibus alimenta erant, onera sunt plenis. Indè pallor, & neruorum vino madentium tremor, & miserabilior ex cruditatibus, quàm ex fame macies: inde incerti labantium pedes, & semper qualis in ipsa ebrietate titubatio: inde in totam cutem humor admissus, distentusque venter, dum malè assuescit plus capere, quàm poterat: inde suffusio luridæ bilis, & decolor vultus, tabesque in se putrescentium, & retorti digiti articulis obrigescentibus, neruorum sine sensu iacentium torpor, aut palpitatio sine intermissione vibrantium. Quid capitis vertigines dicam? quid oculorũ auriumque tormenta, & cerebri æstuantis verminationes, & omnia per quę exoneramur, internis vlceribus affecta? Innumerabilia prætereà febrium genera, aliarum impetu sęuientium, aliarum tenui peste repentium, aliarum cum horrore & multa membrorum quassatione venientium? Quid alios referam innumerabiles morbos, supplicia luxuriæ? Immunes erant ab istis malis, qui nondũ se deliciis soluerant, qui sibi imperabant, sibi ministrabãt. Corpora opere ac vero labore durabant, aut cursu defatigati,

torum ac naturę peritissimum, in mendacio prehendi, cùm tot fœminæ podagricæ caluæq; sint? Beneficium sexus sui vitiis perdiderunt: & quia fœminam exuerunt, damnatæ sunt morbis virilibus. Antiqui medici nesciebant dare cibum sæpiùs, & vino fulcire venas cadentes: nesciebant saniem emittere, & diutinam ęgrotationem balneo sudoribusque laxare: nesciebant crurum vinculo, brachiorumque, latentem vim, & in medio sedentem, ad extrema reuocare. Non erat necesse circumspicere multa auxiliorum genera, cùm essent periculorum paucissima. Nunc verò quàm longè processerunt mala valetudinis? has usuras voluptatum pendimus, vltra modum fasque concupitarum. Innumerabiles esse morbos miraris? coquos numera. Cessat omne studiũ: & liberalia professi, sine vlla frequentia, desertis angulis præsident. In rhetorum ac philosophorũ scholis, solitudo est: at quàm celebres culinæ sunt, quanta circa nepotum focos iuuentus premit? Transeo puerorum infeliciũ greges: quos post transacta conuiuia, aliæ cubiculi contumeliæ exspectant. Transeo agmina exoletorum, per nationes coloresq; descripta, vt eadem omnibus leuitas sit, eadem primæ mensura lanuginis, eadem species capillorũ, ne quis cui rectior est coma, crispulis misceatur. Transeo pistorum turbam, transeo ministratorũ, per quos signo dato ad inferendã cęnã discur-

xit animum, vt moueri nequeat, nisi in rectum. Imbecillioribus quidem ingeniis, necessarium est aliquem præire: Hoc vitabis, hoc facies. Præterea, si exspectat tempus quo per se sciat, quid optimum factu sit: interim errabit, & errando impedietur, quò minùs ad illud perueniat, quo possit se esse contentus: regi ergo debet, dum incipit posse se regere. Pueri ad præscriptum discunt, digiti illorum tenentur, & aliena manu per litterarum simulacra ducuntur: deinde imitari iubentur proposita, & ad illa reformare chirographum: sic animus noster dum eruditur ad præscriptum, iuuatur. Hæc sunt per quæ probatur, hãc philosophiæ partem superuacuam non esse. Quæritur deinde, an ad faciendum sapiētē sola sufficiat. Huic quæstioni suum diem dabimus. interim omissis argumentis, nònne apparet nobis esse opus aliquo aduocato, qui contra populi præcepta præcipiat? nulla ad aures nostras vox impunè perfertur: nocent qui optant, nocent qui exsecrantur. nam & horum imprecatio falsos nobis metus & inserit, & illorum amor malè docet benè optando. Mittit enim nos ad longinqua bona, & incerta & errantia, cùm possimus felicitatem domo promere. Non licet, inquã, ire recta via: trahunt in prauum parentes, trahunt serui: nemo errat vni sibi, sed dementiam spargit in proximos, accipitque inuicem. Et ideò in singulis vitia populo-

rum

rum sunt, quia illa populus dedit. dum facit quisque peiorem, factus est. Didicit deteriora, deinde docuit: effectaque est ingens illa nequitia, congesto in vnum, quod cuique pessimum scitur. Sit ergo aliquis custos, & aurem subinde peruellat, abigatque rumores, & reclamet populis laudantibus. Erras enim, si existimas nobiscum vitia nasci: superuenerunt, ingesta sunt. Itaque monitionibus crebris opiniones, quæ nos circumsonant, compescamus. Nulli nos vitio natura conciliat: nos illa integros ac liberos genuit. Nihil quidem quod auaritiam nostram irritaret, posuit in aperto: pedibus aurum & argentum subiecit, calcandumque ac premendum dedit, quidquid est, propter quod calcamur ac premimur. Illa vultus nostros erexit in cœlum, & quidquid magnificum mirumque fecerat, videri à suspicientibus voluit: ortus occasusque, & properantis mundi volubilem cursum, interdiu terrena aperientem, noctu cœlestia: tardos siderum incessus, si compares toti; citatissimos, si cogites, quanta spatia numquam intermissa velocitate circumeant: defectus solis & lunæ, inuicem obstantium. Alia deinceps digna miratu, siue per ordinem subeunt, siue subditis caussis mota prosiliunt, vt nocturni ignium tractus, & sine vllo ictu sonituq; fulgores cæli patiscẽtis, columnæq; ac trabes, & varia simulacra flãmarum. Hæc supra nos natura disponit: aurum quidem & argen-

argentũ, & propter ista numquã pacem agens ferrum, quasi malè nobis committerentur, abscondit. Nos in lucem, propter quæ pugnaremus, extulimus: nos & caussas periculorum nostrorum, & instrumenta, disiecto terrarum pondere eruimus: nos fortunę mala nostra tradidimus, nec erubescimus summa apud nos haberi, quę fuerant ima terrarũ. Vis scire, quàm falsus oculos tuos decipit fulgor? nihil est istis, quamdiu mersa & inuoluta cœno suo iacent, fędius, nihil obscurius. quid ni? quando perlongissimorum cuniculorum tenebras extrahuntur, nihil est illis, dum fiunt, & à fæce sua separantur, informius. Denique ipsos opifices intuere, per quorum manus sterile terræ genus & informe perpurgatur; videbis quãta fuligine oblinantur. Atqui ista magis inquinant animos, quàm corpora: & in possessore eorum, quàm in artifice, plus est sordium. Necessarium itaque est admoneri, & habere aliquem aduocatum bonæ mentis, èque tanto fremitu tumultuque falsorum, vnã denique audire vocẽ. Quę erit illa vox? ea scilicet, quæ tibi tantis clamoribus ambitiosis exsurdato, salubria insusurret verba: quæ dicat, Nõ est quòd inuideas istis, quos magnos felicesq; populus vocat: nõ est quòd tibi compositæ mentis habitum & sanitatem plausus excutiat: non est quòd tibi tranquillitatis tuæ fastidium faciat ille, sub illis fascibus, purpura cultus: non est

quòd

quòd feliciorem eum iudices, cui submouetur, quàm quem lictor semita deijcit. Si vis exercere tibi vtile, nulli autem graue imperium, submoue vitia. Multi inueniũtur, qui ignem inferant vrbibus, qui inexpugnabilia sæculis, & per aliquot ætates tuta prosternant, qui æquum arcibus aggerem attollant, & muros in miram altitudinem adductos arietibus ac machinis quassent: multi sunt, qui ante se agant agmina, & tergis hostium graues instent, & ad mare magnum perfusi cæde gentium veniant: sed hi quoque, vt vincerent hostem, cupiditate victi sunt. Nemo illis venientibus restitit, sed nec ipsi ambitioni, crudelitatique restiterant: tunc cùm agere visi sunt alios, agebantur. Agebat infelicem Alexandrum furor aliena deuastandi, & ad ignota mittebat. An tu putas sanum, qui à Græciæ primùm cladibus, in qua eruditus est, incipit: qui quod cuique optimum est, eripuit? Lacedęmona seruire iubet, Athenas tacere. Non contentus tot ciuitatum strage, quas aut vicerat Philippus, aut emerat, & alias alio loco proijcit, & toto orbe arma circumfert: nec substitit vsquam lassa crudelitas. immanium ferarum modo, quæ plus quàm exigit fames, mordent. Iam in vnum regnũ multa regna coniecit; iam Græci Persæque eumdem timent; iam etiam à Dario liberæ nationes iugum accipiunt: hic tamen vltra Oceanũ solemq;, indignatur ab Herculis

Liberique vestigiis victoriam flectere, ipsi naturæ vim parat. Non ille ire vult, sed non potest stare: non aliter, quàm in præceps deiecta pondera, quibus eundi finis est, iacuisse. Ne Cn. quidem Pompeio externa bella aut domestica, virtus aut ratio suadebat: sed insanus amor magnitudinis falsæ, modò in Hispaniam & Sertoriana arma, modò ad colligendos piratas, ac maria pacanda vadebat. Hæ prætexebantur caussæ, ad continuandam potentiam. Quid illum in Africã, quid in Septentrionem, quid in Mithridatem, & Armeniam, & omnes Asiæ angulos traxit? infinita scilicet cupido crescendi: cùm sibi vni parùm magnus videretur. Quid C. Cæsarem in sua fata, pariter ac publica, immisit? gloria & ambitio, & nullus supra ceteros eminendi modus. Vnum ante se ferre non potuit, cùm resp. supra se duos ferret. Quid? tu C. Marium semel cõsulem (vnum enim consulatum accepit, ceteros rapuit) cùm Theutonicos Cimbrosq; concideret, cùm Iugurtham per Africæ deserta sequeretur, tot pericula putas appetisse, virtutis instinctu? Marius exercitum, Marium ducebat ambitio. Isti cùm omnia concuterent, concutiebantur: turbinum more, qui rapta conuoluunt, sed ipsi antè voluuntur, & ob hæc maiore impetu incurrunt, quia nullum illis sui regimen est. Ideoque cum multis fuerunt mali, pestiferam illam vim, qua plerisque nocuerunt, ipsi quoque sentiunt.

tiunt. Non eſt quòd credas, quemquam fieri aliena infelicitate felicem. Omnia iſta exempla, quæ oculis atque auribus noſtris ingeruntur, retexenda ſunt, & plenum malis ſermonibus pectus exhauriendum. Inducenda eſt in occupatum locum virtus: quæ mendacia contra verum placentia exſtirpet, quæ nos à populo, cui nimis credimus, ſeparet, ac ſinceris opinionibus reddat. Hæc eſt enim ſapientia, in naturam conuerti, & eò reſtitui, vnde publicus error expulerit. Magna pars ſanitatis eſt, hortatores inſaniæ reliquiſſe, & ex iſto cœtu inuicem noxio procul abiiſſe. Hoc vt eſſe verum ſcias, adſpice, quanto aliter vnuſquiſque populo viuat, aliter ſibi. Non eſt per ſe magiſtra ſolitudo innocentiæ, nec frugalitatem docent rura: ſed vbi teſtis ac ſpectator abſceſſit, vitia ſubſidunt, quorum monſtrari & conſpici fructus eſt. Quis eam, quam nulli oſtenderet, induit purpuram? quis poſuit ſecretam in auro dapem? quis ſub alicuius ruſticæ arboris proiectus vmbra, luxuriæ ſuæ pompam ſolus explicuit? Nemo oculis ſuis lautus eſt, ne paucorum quidem & familiarium, ſed apparatum vitiorum ſuorũ pro modo turbæ ſpectantis expandit. Itaque irritamentum eſt omnium, in quæ inſanimus, admirator & conſcius. Ne concupiſcamus efficies, ſi ne oſtendamus effeceris. Ambitio, & luxuria, & impotentia, ſcęnam deſiderant: ſanabis iſta, ſi abſcõderis.

Itaque si in medio vrbium fremitu collocati sumus, stet ad latus monitor, & contra laudatores ingentium patrimoniorum laudet paruo diuitem,& vsus opes metientem. Contra illos, qui gratiam ac potentiam attollunt, otium ipse suspiciat traditum litteris, & animum ab externis ad sua reuersum. Ostendat ex constitutione vulgi beatos, in isto inuidioso fastigio suo trementes & attonitos,longeque aliam de se opinionem habentes, quàm ab aliis habetur. Nam quæ aliis videntur excelsa, ipsis prærupta sunt. Itaque exanimantur, & trepidant, quoties despexerunt in illud magnitudinis suæ præceps.Cogitant enim varios casus, & in sublimi maximè lubricos:tunc appetita formidant, & quæ & illos graues aliis reddit, grauior ipsis felicitas incumbit. Tunc laudant otium lene & sui iuris:odio est fulgor, & fuga iam à rebus adhuc stantibus quæritur: tunc demum videas philosophantes metu, & ægræ fortunæ sana consilia. Nam quasi ista inter se contraria sint, bona fortuna, & mens bona: ita melius in malis sapimus, secunda rectum auferunt.

EPIST. XCV. Petis à me, vt id quod in diem suum dixeram debere referri, repræsentem,& scribam tibi,an hæc pars philosophiæ, quam Græci παραινετικὴν vocant,nos præceptiuam dicimus,satis sit ad consummandam sapientiam.Scio te in bonam partem accepturum,si negauero. Eò

magis

magis promitto, & verbum publicum perire non patior: *Posteà noli rogare, quod impetrare nolueris.* Interdum enim obnixè petimus, id quod recusaremus, si quis offerret. Hęc siue leuitas est, siue vernilitas, punienda est promittendi facilitate. Multa videri volumus velle, sed nolumus. Recitator historiam ingentem attulit, minutissimè scriptam, arctissimè plicatam, & magna parte perlecta: *Desinam*, inquit, *si vultis.* Acclamatur, *Recita, recita*, ab his qui illum obmutescere illicò cupiunt. Sæpè aliud volumus, aliud optamus: & verũ ne diis quidem dicimus; sed dij aut non exaudiunt, aut miserentur. Ego me, omissa misericordia, vindicabo, & tibi ingentem epistolam impingam: quam tu si inuitus leges, dicito: *Ego mihi hoc contraxi*, teq; inter illos numera, quos vxor magno ducta ambitu torquet: inter illos, quos diuitiæ per summũ acquisitæ sudorem, malè habent: inter illos, quos honores, nulla non arte atque opera periti, discruciant: & ceteros, malorum suorum compotes. Sed vt, omisso principio, rem ipsam aggrediar: Beata, inquiunt, vita constat ex actionibus rectis: ad actiones rectas præcepta perducunt: ergo ad beatam vitam præcepta sufficiunt. Non tamen semper ad actiones rectas præcepta perducunt, sed cùm obsequens ingenium est: aliquando frustrà admouentur, si animum opiniones obsident prauæ. Deinde, etiamsi rectè faciunt, ne-

ſciunt facere ſe rectè. Non poteſt enim quiſquam niſi ab initio formatus, & tota ratione compoſitus, omnes exſequi numeros, vt ſciat quando oporteat, & inquãtum, & cũ quo, & quemadmodum. Quare non poteſt toto animo ad honeſta conari, ne cõſtanter quidem aut libenter: ſed reſpiciet, ſed hęſitabit. Si honeſta, inquit, actio ex pręceptis venit, ad beatam vitam præcepta abundè ſunt: atqui eſt illud: ergo & hoc. His reſpondemus, Actiones honeſtas ex decretis fieri, non tantùm pręceptis. Si aliæ, inquit, artes contentæ ſunt præceptis, contenta erit & ſapientia: nam & hæc ars vitæ eſt. Atqui gubernatorem facit ille qui præcipit, Sic moue gubernaculum, ſic vela ſubmitte, ſic ſecundo vento vtere, ſic aduerſo reſiſte, ſic dubium communemque tibi vindica. alios quoque artifices præcepta confirmant. Ergo non hoc idem poterunt artifices viuendi? Omnes iſtæ artes circa inſtrumenta vitæ occupatæ ſunt, non circa totam vitam. Itaque multa illas inhibent extrinſecus, & impediunt, ſpes, cupiditas, timor. At hæc quæ artem vitę profeſſa eſt, nulla re, quò minùs ſe exerceat, vetari poteſt. diſcutit enim impedimenta, & tractat obſtantia. Vis ſcire quàm diſſimilis ſit harum artium conditio, & huius? In illis excuſatius eſt voluntate peccare, quàm caſu: in hac, maxima culpa eſt, ſponte delinquere. Quod dico, tale eſt. Grammaticus non erubeſcit ſolęciſmum,

cismũ, si sciens facit: erubescit, si nesciens. Medicus si deficere ægrum non intelligit, quantum ad artem magis peccat, quàm si se intelligere dissimulat. At in hac arte viuendi, turpior volentium culpa est. Adijce nunc; quòd artes quoque pleræque, imò ex omnibus liberalissimæ, habent decreta sua, non tantùm præcepta: sicut medicina. Itaque alia est Hippocratis secta, alia Asclepiadis, alia Themisonis. Præterea nulla ars contemplatiua sine decretis suis est, quæ Græci vocant δόγματα: nobis decreta licet appellare, vel scita, vel placita: quæ in geometria & in astronomia inuenies. Philosophia autem & contemplatiua est, & actiua: spectat, simulque agit. Erras enim, si illam putas tantùm terrestres operas promittere: altiùs spirat. Totum, inquit, mundum scrutor, nec me intra contubernium mortale contineo, suadere vobis, ac dissuadere contenta: magna me vocant, supraque vos posita.

Nam tibi de summa cœli ratione, deûmque,
Disserere incipiam, & rerum primordia pandam,
Vnde omnis natura creet res, auctet, alatque,
Quoque eadem rursus natura perempta resoluat:

vt ait Lucretius. sequitur ergo, vt cùm contemplatiua sit, habeat decreta sua. Quid, quòd facienda quoq; nemo ritè obibit, nisi

is cui ratio erit tradita, qua in quaque re omnes officiorum numeros exſequi poſſit? quos non ſeruabit, qui in re præcepta acceperit. Imbecilla ſunt per ſe, &, vt ita dicam, ſine radice quæ partibus dantur. Decreta ſunt quæ muniant, quæ ſecuritatem noſtram, tranquillitatemque tueantur, quæ totam vitam, totamq; rerum naturam ſimul contineant. Hoc intereſt inter decreta philoſophiæ, & pręcepta: quod inter elementa, & membra. hęc ex illis dependent: illa & horum cauſſæ ſunt & omnium. Antiqua, inquit, ſapientia nihil aliud, quàm facienda & vitanda, præcepit: & tunc longè meliores erant viri: poſtquã docti prodierunt, boni deſunt. Simplex enim illa & aperta virtus in obſcuram & ſolertem ſcientiam verſa eſt, docemurque diſputare, non viuere. Fuit ſine dubio, vt dicitis, vetus illa ſapientia, cùm maximè naſcens rudis: non minùs quàm ceteræ artes, quarum in proceſſu ſubtilitas creuit. Sed ne opus quidem adhuc erat remediis diligentibus. Nondum in tantum nequitia ſurrexerat, nec tam latè ſe ſparſerat: poterant vitiis ſimplicibus obſtare remedia ſimplicia. Nunc neceſſe eſt tanto operoſiora eſſe munimenta, quanto valentiora ſunt, quibus petimur. Medicina quondam paucarum fuit ſcientia herbarum, quibus ſiſteretur fluens ſanguis, vulnera coirent paullatim: deinde in hanc peruenit tam multiplicem varietatem. Nec eſt mirum,

tunc illam minus negotij habuisse, firmis adhuc, solidisq; corporibus, & facili cibo, nec per artem voluptatemque corrupto. Qui postquam cœpit, non ad tollendam, sed ad irritandam famem quæri, & inuentæ sunt mille conditurae, quibus auiditas excitaretur: quæ desiderantibus alimenta erant, onera sunt plenis. Inde pallor, & neruorum vino madentium tremor, & miserabilior ex cruditatibus, quàm ex fame macies: inde incerti labantium pedes, & semper qualis in ipsa ebrietate titubatio: inde in totam cutem humor admissus, distentusque venter, dum malè assuescit plus capere, quàm poterat: inde suffusio luridæ bilis, & decolor vultus, tabesque in se putrescentium, & retorti digiti articulis obrigescentibus, neruorum sine sensu iacentium torpor, aut palpitatio sine intermissione vibrantium. Quid capitis vertigines dicam? quid oculorũ auriumque tormenta, & cerebri ęstuantis verminationes, & omnia per quę exoneramur, internis vlceribus affecta? Innumerabilia prætereà febrium genera, aliarum impetu sęuientium, aliarum tenui peste repentium, aliarum cum horrore & multa membrorum quassatione venientium? Quid alios referam innumerabiles morbos, supplicia luxuriæ? Immunes erant ab istis malis, qui nondũ se deliciis soluerant, qui sibi imperabant, sibi ministrabãt. Corpora opere ac vero labore durabant, aut cursu defatigati,

aut venatu, aut tellure versata: excipiebat illos cibus, qui nisi esurientibus placere nō poterat. Itaque nihil opus erat tam magna medicorum supellectile, nec tot ferramētis, atque pyxidibus. Simplex erat ex simplici caussa valetudo: multos morbos multa fercula fecerunt. Vide quantum rerum per vnam gulam transiturarum permisceat luxuria, terrarum marisque vastatrix! necesse est itaque inter se tam diuersa dissideant, & hausta malè digerantur, aliis aliò nitentibus. Nec mirum, quòd inconstans variusque ex discordi cibo morbus est, & illa ex contrariis naturæ partibus in eumdem compulsa redundat. Inde tam nullo ægrotamus genere, quàm viuimus. Maximus ille medicorum, & huius scientiæ conditor, fœminis nec capillos defluere dixit, nec pedes laborare. Atqui hæ iam & capillis destituuntur, & pedibus ægræ sunt. Non mutata fœminarum natura, sed vita est. nam cùm virorum licentiam æquauerint, corporum quoque virilium vitia æquauerunt. Non minùs peruigilant, non minùs potant, & oleo & mero viros prouocant: æquè inuitis ingesta visceribus per os reddunt, & vinū omne vomitu remetiuntur: æquè niuem rodunt, solatiū stomachi æstuantis. Libidine verò, nec maribus quidē cedunt, pati natæ. Dij illas deæque malè perdant: adeò peruersū cōmentæ genus impudicitiæ: viros ineūt. Quid ergo mirandum est, maximū medi-

corum

torum ac naturę peritissimum, in mendacio prehendi, cùm tot fœminæ podagricæ caluæq; sint? Beneficium sexus sui vitiis perdiderunt: & quia fœminam exuerunt, damnatæ sunt morbis virilibus. Antiqui medici nesciebant dare cibum sæpiùs, & vino fulcire venas cadentes: nesciebant saniem emittere, & diutinam ęgrotationem balneo sudoribusque laxare: nesciebant crurum vinculo, brachiorumque, latentem vim, & in medio sedentem, ad extrema reuocare. Non erat necesse circumspicere multa auxiliorum genera, cùm essent periculorum paucissima. Nunc verò quàm longè processerunt mala valetudinis? has vsuras voluptatum pendimus, vltra modum fasque concupitarum. Innumerabiles esse morbos miraris? coquos numera. Cessat omne studiũ: & liberalia professi, sine vlla frequentia, desertis angulis præsident. In rhetorum ac philosophorũ scholis, solitudo est: at quàm celebres culinæ sunt, quanta circa nepotum focos iuuentus premit? Transeo puerorum infeliciũ greges: quos post transacta conuiuia, aliæ cubiculi contumeliæ exspectant. Transeo agmina exoletorum, per nationes coloresq; descripta, vt eadem omnibus leuitas sit, eadem primæ mensura lanuginis, eadem species capillorũ, ne quis cui rectior est coma, crispulis misceatur. Transeo pistorum turbam, transeo ministratorũ, per quos signo dato ad inferendã cęnã discur-

ritur. Dij boni, quantum hominum vnus venter exercet! Quid, tu illos boletos, voluptarium venenum, nihil occulti operis iudicas facere, etiam si præsentanei non fuerant? Quid? tu illam æstiuam niuem non putas callum iecinoribus obducere? Quid? illa ostrea, inertissimam carnem cœno saginatam, nihil existimas limosæ grauitatis inferre? Quid? illud Sociorum garum, pretiosam malorum piscium saniem, non credis vrere salsa tabe præcordia? Quid? illa purulenta, & quæ tantum non ab ipso igne in os transferuntur, iudicas sine noxa, in ipsis visceribus exstingui? Quàm fœdi atque pestilentes ructus sunt, quantum fastidium sui exhalantibus crapulam veterem? scias putrescere sumpta, non concoqui. Memini fuisse quondam in sermone nobilē patinam, in quam quidquid apud lautos solet diem ducere, properans in damnum suum popina congesserat: veneriæ spondylique, & ostrea eatenus circumcisa, quà eduntur, interuenientibus distinguebantur echinis, torti distractique sine vllis ossibus mulli constrauerant. Piget iam esse singula: coguntur in vnum sapores. In cœna fit, quod fieri debet saturo in ventre. Exspecto iam vt manducata ponantur. quantulo autem hoc minus est, testas excerpere atque ossa, & dentium opera coquum fungi? Graue est luxuriari per singula: omnia semel, & in eumdem saporem versa, ponantur. Quare ergo ad

vnam

vnam rem manum porrigam? plura veniant simul: multorum ferculorum ornamenta coeant & cohæreant. Sciant protinus hi, qui iactationẽ ex istis peti & gloriam aiebãt, non ostendi ista, sed conscientiæ dari. Pariter sint, quæ disponi solent, iure vno perfusa: nihil intersit, ostrea echinis, spondyli perturbati mullis cõcoctique ponantur. Non esset confusior vomentium cibus. Quomodo ista perplexa sunt, sic ex istis non singulares morbi nascuntur, sed inexplicabiles, diuersi, multiformes: aduersus quos & medicina armare se cępit multis generibus, multis obseruationibus. Idem de philosophia dico. Fuit aliquãdo simplicior inter minora peccantes, & leui quoque cura medicabiles: aduersum tantam morum euersionem, omnia conanda. Et vtinam sic denique lues ista vinceretur! Non priuatim solùm, sed publicè furimus. Homicidia cõpescimus, & singulas cædes: quid bella, & occisarũ gentium gloriosum scelus? Non auaritia, non crudelitas modum nouit: & ista quãdiu furtim, & à singulis fiunt, minùs noxia, minusque monstrosa sunt: ex senatusconsultis plebisque scitis scelera exercentur, & publicè iubentur, vetita priuatim. Quæ clàm commissa capite luerẽt, eadem quia paludati fecere, laudamus. Nõ pudet homines, mitissimum genus, gaudere sanguinẽ alterno, bella gerere, gerendaq; liberis tradere: cùm inter se etiam mutis ac

feris

feris pax sit? Aduersus tam potentem explicitumque latè furorem operosior philosophia facta est, & tãtum sibi virium sumpsit, quantum his, aduersus quæ parabatur, accesserat. Expeditum erat, obiurgare indulgentes mero, & petentes delicatiorem cibum. non erat animus ad frugalitatem magna vi reducendus, à quo paullulùm discesserat:

Nunc manibus rapidis opus est, nunc arte magistra.

Voluptas ab omni parte quæritur: nullum intra se manet vitium. In auaritiam præceps luxuria est: honestatis obliuio inuasit: nihil turpe est, cuius placet pretium. Homo, sacra res, homo iam per lusum & iocum occiditur: & quem erudiri ad inferenda accipiendaque vulnera nefas erat, is iam nudus inermisque producitur: satisque spectaculi in homine, mors est. In hac ergo morum peruersitate, desideratur solito vehementius aliquid; quod mala inueterata discutiat: decretis agendum est, vt reuellatur penitus falsorum recepta persuasio. His si adiunxerimus præcepta, consolationes, adhortationes, poterunt valere: per se inefficaces sunt. Si volumus habere obligatos, & malis quibus iam tenentur, auellere; discãt quid malum, quid bonum sit: sciant omnia præter virtutẽ mutare nomen, modò mala fieri, modò bona. Quemadmodum primum militiæ vinculum est religio, & si-

gnorum

gnorum amor, & deserendi nefas; tunc deinde facilè cætera exiguntur mandanturque ad iusiurandum adactis: ita in his, quos velis ad beatam vitam perducere, prima fundamēta iacienda sunt, & insinuanda virtus. Huius quadam superstitione teneantur: hanc ament, cum hac viuere velint, sine hac nolint. Quid ergo? non quidam sine institutione subtili euaserunt probi, magnosque profectus assecuti sunt, dum nudis tantùm præceptis obsequuntur? Fateor: sed felix ingenium illis fuit, & salutaria in transitu rapuit. Nam vt dij immortales nullam didicere virtutem, cum omni editi, & pars naturæ eorum est, esse bonos: ita quidam ex hominibus egregiam sortiti indolem, in ea quæ tradi solent, perueniunt sine longo magisterio; & honesta complexi sunt, cùm primùm audierūt. Vnde ista tam rapacia virtutis ingenia, vel ex se fertilia? At illis aut hebetibus & obtusis, aut mala cōsuetudine obsessis, diu rubigo animorum effricanda est. Ceterùm vt illos in bonum pronos citiùs educit ad summa, & hos imbecilliores adiuuabit, malisque opinionibus extrahet, qui illis philosophiæ placita tradiderit: quæ quàm sint necessaria, licet videas. Quædam insident nobis quæ nos ad alia pigros, ad alia temerarios faciunt. Nec hęc audacia reprimi potest, nec illa inertia suscitari, nisi caussæ eorum eximantur, falsa admiratio, falsa formido. Hæc nos quādiu

possi-

possident, dicas licet: Hoc patri præstare debes, hoc liberis, hoc amicis, hoc hospitibus: tentantem auaritia retinebit. Sciet pro patria pugnandum esse: dissuadebit timor. Sciet pro amicis desudandum esse, ad extremum vsque sudorem: sed deliciæ vetabunt. Sciet in vxorem grauissimum esse genus iniuriæ, habere pellicem: sed illum libido in cōtraria impinget. Nihil ergo proderit dare præcepta, nisi priùs amoueris obstantia præceptis: nō magis, quàm proderit arma in conspectu posuisse, propiusque admouisse, nisi vsuræ manus expediuntur. Vt ad præcepta, quæ damus, possit animus ire, soluendus est. Putemus aliquē facere, quod oportet. non faciet assiduè, non faciet æqualiter: nescit enim quare faciat. Aliqua vel casu, vel exercitatione, exibunt recta: sed non erit in manu regula, ad quam exigantur, cui credat recta esse quæ fecit. Non promittet se talem in perpetuum, qui casu bonus est. Deinde, præstabunt tibi fortasse præcepta, vt quod oportet facias: non præstabunt, vt quemadmodum oportet: & si hoc non præstant, ad virtutem non perducunt. Faciet quod oportet monitus; concedo. sed id parum est. quoniam quidem non in facto laus est, sed in eo quemadmodum fiat. Quid est cæna sumptuosa flagitiosius, & equestrem censum consumente? quid tam dignum censoria nota, si quis, vt isti ganeones loquuntur, sibi hæc & genio suo

præ-

præstet? & tricies tamen HS. adijciales cænæ frugalissimis viris constiterunt. Eadem res si gulæ datur, turpis est: si honori, reprehensionem effugit. Non enim luxuria, sed impensa sollennis est. Mullum ingentis formæ (quare autem non pondus adijcio, & aliorum gulam irrito? quatuor pondo & ad selibram fuisse aiebant) Tiberius Cæsar missum sibi, cùm in macellum deferri & venire iussisset? *Amici*, inquit, *omnia me fallunt, nisi istum mullum aut Apicius emerit, aut P. Octauius*. Vltra spem illi coniectura processit. licitati sunt: vicit Octauius, & ingentem consecutus est inter suos gloriam, cùm quinque millibus HS. emisset piscem, quem Cæsar vendiderat, ne Apicius quidem emerat. Numerare tantum Octauio fuit turpe. Nam ille qui emerat, vt Tiberio mitteret (quamquam illum quoque reprehenderim) admiratus est rem, qua putauit Cæsarem dignum. Amico ægro aliquis assidet: probamus. at hoc si hereditatis caussa facit, vultur est, cadauer exspectat. Eadem & turpia sunt, & honesta: refert, quare, aut quemadmodũ fiant. Omnia autẽ honestè fient, si honesto nos addixerimus, idque vnum in rebus humanis bonum iudicauerimus, quæque ex eo sunt: cetera, in diem bona sunt. Ergo infigi debet persuasio, ad totam pertinens vitam: hoc est, quod decretum voco. Qualis hæc persuasio fuerit, talia erunt quæ agentur, quæ cogi-

cogitabuntur: qualia autem hæc fuerint, talis vita erit. In particulas suasisse, totum ordinanti parum est. M. Brutus in eo libro, quem περὶ καθήκοντος inscripsit, dat multa præcepta & parentibus & liberis & fratribus, hæc nemo faciet quemadmodum debet, nisi habuerit quò referat. Proponamus oportet finem summi boni, ad quem nitamur, ad quem omne factum nostrum dictumq; respiciat: veluti nauigantibus ad aliquod sidus dirigendus est cursus. Vita sine proposito, vaga est. Quod si vtique proponendum est, incipiunt necessaria esse decreta. Illud, puto, concedes, nihil esse turpius dubio, & incerto ac timido, pedem modò referente, modò producente. Hoc in omnibus rebus accidet nobis: nisi eximantur, quę reprehendunt animos ac detinent, & conari totos vetant. Quomodo sint dij colendi, solet præcipi. Accendere aliquē lucernā sabbathis prohibeamus: quoniam nec lumine dij egent, & ne homines quidē delectantur fuligine. Vetemus salutationibus matutinis fungi, & foribus assidere templorū: humana ambitio istis officiis capitur. Deum colit, qui nouit. Vetemus lintea & strigiles Ioui ferre, & speculum tenere Iunoni. Non quærit ministros Deus. quid ni? ipse humano generi ministrat: vbique & omnibus præsto est. Audiat licet, quemadmodum se gerere in sacrificiis debeat, quàm procul resilire à molestiis ac superstitionibus: numquā

satis

ſatis profectum erit, niſi, qualem debet Deum, mente conceperit, omnia habentem, omnia tribuentem, beneficia gratis dantem. Quæ cauſſa eſt diis benefaciendi? natura. Errat, ſi quis putat illos nocere velle: non poſſunt. nec accipere iniuriam queunt, nec facere. Lædere etenim lædique, coniunctum eſt. Summa illa ac pulcherrima omnium natura, quos periculo exemit, nec periculoſos quidem fecit. Primus eſt deorum cultus, deos credere: deinde, reddere illis maieſtatem ſuam, reddere bonitatem, ſine qua nulla maieſtas eſt. Scire, illos eſſe qui præſident mundo, qui vniuerſa vi ſua temperant, qui humani generis tutelam gerunt, interdum curioſi ſingulorum. Hi nec dant malum, nec habent: ceterùm caſtigant quoſdam, & coercent, & irrogant pœnas, & aliquando ſpecie boni puniunt. Vis deos propitiare? bonus eſto. Satis illos coluit, quiſquis imitatus eſt. Ecce altera quæſtio, quomodo hominibus ſit vtendum. Quid agimus? quæ damus præcepta? Vt parcatur ſanguini humano? quantulum eſt ei non nocere cui debeas prodeſſe? Magna ſcilicet laus eſt, ſi homo manſuetus homini eſt. Præcipiemus vt naufrago manum porrigat, erranti viam monſtret, cum eſuriente panẽ ſuum diuidat? Quãdo omnia quæ præſtanda ſunt ac vitanda, dicam, cùm poſſim breuiter hanc formulam humani officii tradere? Omne hoc quod vides, quo diuina

atque

quis vſus ſit:non magis quàm pantomimo de arte ſaltãdi. Omnes iſtæ artes ſe ſciunt: nihil deeſt. Non enim ad totam pertinent vitam: virtus & aliorum ſcientia eſt,& ſui. diſcendum de ipſa eſt, vt ipſa voluntas diſcatur. actio recta non erit, niſi recta fuerit voluntas:ab hac enim eſt actio. Rurſus, voluntas non erit recta, niſi habitus animi rectus fuerit:ab hoc enim eſt voluntas. Habitus porrò animi non erit in optimo, niſi totius vitæ leges perceperit, & quid de quoque iudicandum ſit,exegerit, niſi res ad verum redegerit. Non contingit tranquillitas, niſi immutabile certumque iudicium adeptis: ceteri decidunt ſubinde, & reponuntur, & inter omiſſa appetitaque alternis fluctuantur. Cauſſa huius iactationis eſt, quòd nihil liquet incertiſſimo regimine vtentibus, fama. Si vis eadem ſemper velle, vera oportet velis. Ad verum ſine decretis non peruenitur: continent vitam. Bona & mala, honeſta & turpia, iuſta & iniuſta, pia & impia, virtutes vſuſque virtutum, rerum commodarum poſſeſſio,exiſtimatio ac dignitas,valetudo, vires, forma, ſagacitas ſenſuum, hæc omnia æſtimatorem deſiderant, quanti quidque in cenſum deferendum ſit. Falleris enim, & pluris quædam quàm ſunt, putas: adeoque falleris, vt quæ maxima inter vos habentur, diuitiæ, gratia, potentia, ſeſtertio nummo æſtimanda ſint. Hoc neſcies, niſi conſtitutionem ipſam, qua iſta

inter

inter se æstimantur, inspexeris. Quemadmodum folia virere per se non possunt, ramum desiderant cui inhæreant, ex quo trahant succum: sic ista præcepta si sola sunt, marcent: insigi volunt sectæ. Præterea non intelligunt hi qui decreta tollunt, eo ipso confirmari illa, quo tolluntur. Quid enim dicunt? præceptis satis vitam explicari, superflua esse decreta sapientiæ, id est, dogmata. Atqui hoc ipsum quod dicunt, decretum est: tam hercule, quàm si nunc ego dicerem recedendum esse à præceptis superuacuis, & in hęc sola studiū conferendū: hoc ipso quo negarem curanda esse præcepta, præciperem. Quædam admonitionem philosophiæ desiderant, quædam probationem: & quidem multa, quia inuoluta sunt, vixque summa diligentia ac summa subtilitate aperiuntur. Si probationes necessariæ sunt, & decreta, quæ veritatem argumētis colligunt. Quædam aperta sunt, quædā obscura. Aperta, quæ sensu comprehenduntur, quæ memoria: obscura, quæ extra hæc sunt. Ratio autem non impletur manifestis: maior eius pars pulchriorque in occultis est: Occulta probationem exigunt, probatio non sine decretis est, necessaria ergo decreta sunt. Quæ res cōmunem sensum facit, eadem perfectum, certarum rerum persuasio: sine qua, omnia in animo natāt: necessaria ergo sunt decreta, quæ dāt animis inflexibile iudicium. Denique cùm mo-

monemus aliquem, vt amicum eodem habeat loco quo se, vt ex inimico cogitet posse fieri amicum, in illo amorem incitet, in hoc moderetur odium: adijcimus, iustum est & honestum. Iustum autem honestumque decretorum nostrorum continet ratio: ergo hæc necessaria est, sine qua nec illa sunt. Sed vtraque iungamus. namque & sine radice inutiles rami sunt; & ipsæ radices his, quæ genuere, adiuuantur. Quātum vtilitatis manus habeant, nescire nulli licet: apertè iuuant: cor, illud quo manus viuunt, ex quo impetum sumunt, quo mouentur, latet. Idem dicere de præceptis possum: aperta sunt: decreta verò sapientiæ in abdito. Sicut sanctiora sacrorum tantùm initiati sciunt: ita in philosophia, arcana illa admissis receptisque in sacra ostenduntur: at præcepta, & alia huiusmodi, profanis quoque nota sunt. Posidonius nō tantùm pręceptionem (nihil enim nos hoc verbo vti prohibet) sed etiam suasionem, & consolationem, & exhortationē necessariam iudicat. His adijcit caussarum inquisitionem, quam cur ætiologiam dicere nō audeamus, cùm Grammatici, custodes Latini sermonis, suo iure ita appellent, non video. Ait vtilem futuram esse descriptionem cuiusque virtutis. hanc Posidonius ætiologiam vocat: quidam χαρακτηρισμὸν appellant, signa cuiusque virtutis & vitij ac notas reddentem, quibus inter se similia discrimi-

minentur. Hæc res eamdem vim habet, quam præcipere. Nam qui præcipit, dicit: Illa facies, si voles temperans esse. Qui describit, ait. Temperans est, qui facit illa, qui illis abstinet. Quæris, quid intersit? alter præcepta virtutis dat, alter exemplar. Descriptiones has, & (vt publicanorum vtar verbo) εἰκονισμοὺς, ex vsu esse confiteor. Proponamus laudanda: inuenietur imitator. Putas vtile tibi dari argumenta, per quæ intelligas nobilem equum, ne fallaris empturus, ne operam perdas in ignauo? Quanto hoc vtilius est, excellentis animi notas esse, quas ex alio in se transferre permittitur?

Continuo pecoris generosi pullus in aruis
Altiùs ingreditur, & mollia crura reponit.
Primus inire viam, & fluuios tentare minaces
Audet, & ignoto sese committere ponto.
Nec vanos horret strepitus: illi ardua ceruix,
Argutùmque caput, breuis aluus, obesaque terga:
Luxuriàtque toris animosum pectus: —
— tum, si qua sonum procul arma dedere,
Stare loco nescit, micat auribus, & tremit artus,
Collectùmque premens voluit sub naribus ignem.

Dum

Dum aliud agit Virgilius noster, descripsit virum fortẽ. Ego certè non aliam imaginem magno viro dederim. si mihi Cato exprimendus, inter fragores bellorum ciuilium impauidus, & primus incessens admotos iam exercitus Alpibus, ciuilique se bello ferẽs obuium: non alium illi assignauerim vultum, non alium habitum. altiùs certè nemo ingredi potuit, quàm qui simul contra Cæsarem Pompeiumque se sustulit, & aliis Cæsarianas opes, aliis Põpeianas fouentibus, vtrumque prouocauit, ostenditq; aliquas esse reip. partes. Nam parũ est in Catone dicere: *Nec vanos horret strepitus*. Quid ni, cùm veros vicinosq; non horreat? cùm contra decem legiones, & Gallica auxilia, & mixta barbarica arma ciuilibus, vocem liberam mittat, & Remp. hortetur, ne pro libertate decidat, sed omnia experiatur, honestiùs in seruitutem casura, quàm itura? Quantum in illo vigoris ac spiritus, quantum in publica trepidatione fiduciæ est? Scit se vnum esse, de cuius statu non agatur: non quæri, an liber Cato, sed an inter liberos sit. Inde periculorum gladiorumque contemptus. Libet admirantem inuictam constantiam viri, inter publicas ruinas non labantis, dicere: *Luxuriatque toris animosum pectus*. Proderit non tantùm quales esse soleant boni viri, dicere, formamque eorum & lineamenta deducere: sed quales fuerint narrare, & exponere Cato-

nis illud vltimum ac fortissimum vulnus, per quod libertas amisit animam: Lælij sapientiam, & cum suo Scipione concordiam: alterius Catonis domi forisque egregia facta: Tuberonis ligneos lectulos, cùm in publicum sternerentur, hædinasque pro stragulis pelles, & ante ipsius Iouis cellam proposita conuiuis vasa fictilia. Quid aliud est, paupertatem in Capitolio consecrare? Vt nullum aliud factum eius habeam, quo illum Catonibus inseram, hoc parùm credimus? Censura fuit illa, non cæna. O quàm ignorant homines cupidi gloriæ, quid illa sit, aut quemadmodum petenda! Illo die populus Romanus multorum supellectilem spectauit, vnius miratus est. Omnium illorum aurum argentumque fractum est, & millies conflatum: at omnibus sæculis Tuberonis fictilia durabunt.

EPIST. XCVI. Tamen tu indignaris aliquid, aut quereris: & non intelligis, nihil esse in istis mali, nisi hoc vnũ, quòd indignaris & quereris? Si me interrogas, nihil puto viro miserum, nisi aliquid esse in rerum natura putet miserum. Non feram me, quo die aliquid ferre non potero. Malè valeo? pars fati est. Familia decubuit? fenus offendit? domus crepuit? damna, vulnera, labores, metus incurrerunt? Solet fieri. hoc parum est: debuit fieri. decernuntur ista, non accidunt. Si quid credis mihi, intimos affectus meos tibi cummaximè

ximè detego: in omnibus quæ aduersa videntur & dura, sic formatus sum. Non pareo Deo, sed assentior: ex animo illum, non quia necesse est, sequor. Nihil vnquã mihi incidet, quod tristis excipiam, quod malo vultu: nullum tributum inuitus conferam. Omnia autem ad quæ gemimus, quæ expauescimus, tributa vitæ sunt. Horum, mi Lucili, nec speraueris immunitatem: nec petieris. Vesicæ te dolor inquietauit: epulæ fuerunt parùm dulces: detrimenta continua: propiùs accedam, de capite timuisti. Quid tu? nesciebas hæc te optare, cùm optares senectutem? Omnia ista in longa vita sunt, quomodo in longa via & puluis & lutum & pluuia. Sed volebam, inquis, viuere, carere tamen incommodis omnibus. Tam effæminata vox virum dedecet. Videris, quemadmodum hoc votum meum excipias: ego illud magno animo, non tantùm bono, facio. Neque dij, neque deæ faciant, vt te fortuna in deliciis habeat. Ipse te interroga, si quis potestatem tibi Deus faciat, vtrùm velis viuere in macello, an in castris. Atquì viuere, mi Lucili, militare est. Itaque hi qui iactantur, & per operosa atque ardua sursum atque deorsum eunt, & expeditiones periculosissimas obeunt, fortes viri sunt, primoresque castrorum: isti quos publica quies, alijs laborantibus, molliter habet, Turturillæ sunt, tuti contumeliæ caussa.

EPIST. XCVII. Erras, mi Lucili, si existimas nostri sæculi esse vitium, luxuriam & negligentiam boni moris; & alia quæ obijcit suis quisque temporibus. Hominum sunt ista, non temporum: nulla ætas vacauit à culpa. Et si æstimare licentiam cuiusque sæculi incipias: pudet dicere, numquam apertiùs, quàm coram Catone, peccatum est. Credat aliquis pecuniā esse versatam in eo iudicio, in quo reus erat Clodius, ob id adulterium, quod cum Cæsaris vxore in operto commiserat, violatis religionibus eius sacrificij, quod pro populo fieri dicitur, sic submotis extra cōspectum omnibus viris, vt picturæ quoque masculorum animalium contegantur? Atqui dati iudicibus nummi sunt: & quod hac etiamnum pactione turpius est, stupra insuper matronarum & adolescentulorū nobilium, salarij loco exacta sunt. Minùs crimine, quàm absolutione, peccatum est. Adulterij reus, adulteria diuisit: nec antè fuit de salute securus, quàm similes sui iudices suos reddidit. Hæc in eo iudicio facta sunt, in quo, si nihil aliud, Cato testimonium dixerat. Ipsa ponā verba Ciceronis, quia res fidem excedit: *Accersiuit ad se, promisit, intercessit, dedit. Iam verò, ò dij boni, rem perditam! etiam noctes certarum mulierum; atque adolescentulorum nobilium introductiones, nonnullis iudicibus pro mercedis cumulo fuerunt.* Non vacat de pretio queri; plus in accessionibus fuit.

fuit. Vis seueri illius vxorem? dabo illam. Vis diuitis? huius quoq; tibi præstabo concubitum. Adulterium vbi feceris, damna. Illa formosa quam desideras, veniet: illius tibi noctem promitto, nec differo: intra comperendinationem fides promissi mei stabit. Plus est distribuere adulteria, quàm facere: illud est matribus familiæ denunciare, hoc illudere. Hi iudices Clodiani à senatu petierant præsidium, quod nõ erat nisi damnaturis necessarium: & impetrauerant. Itaque eleganter illis Catulus, absoluto reo: *Quid vos, inquit, præsidium à nobis petebatis? an, ne nummi vobis eriperentur?* Inter hos tamen iocos, impunè tulit ante iudicium adulter, in iudicio leno: qui damnationẽ peiùs effugit, quàm meruit. Quidquam fuisse corruptius illis moribus credis, quibus libido non sacris inhiberi, non iudiciis poterat? quibus in ea ipsa quæstione, quæ extra ordinem senatusconsulto exercebatur, plus quàm quærebatur admissum est? Quærebatur, an post adulterium aliquis posset tutus esse: apparuit sine adulterio tutum esse non posse. Hoc inter Pompeium & Cæsarem, inter Ciceronẽ Catonemque commissum est: Catonem inquã illum, quo sedente negatur populus permisisse sibi postulare Florales iocos nudandarũ meretricũ. Credis spectasse tunc seueriùs homines, quàm iudicasse? Et fient, & facta sunt ista: & licentia vrbium, aliquando disciplina metuque,

numquam sponte consîdet. Non est itaq; quòd credas, nunc plurimum libidini permissum esse, legibus minimũ. Longè enim frugalior hęc iuuentus, quàm illa, est, cum reus adulterium apud iudices negaret, iudices apud reum confiterentur: cùm stuprum committeretur rei iudicandæ caussa: cùm Clodius iisdem vitiis gratiosus quibus nocens, conciliaturas exerceret in ipsa caussæ dictione. Credat hoc quisquã? qui damnabatur vno adulterio, absolutus est multis. Omne tempus Clodios, non omne Catones feret. Ad deteriora faciles sumus: quia nec dux potest, nec comes deesse: & res etiam ipsa sine duce, sine comite procedit: non pronum iter est tantùm ad vitia, sed præceps. Et, quod plerosque inemendabiles facit, omniũ aliarum artiũ peccata, artificibus pudori sunt, offenduntque deerrantem: vitæ peccata delectant. Non gaudet nauigio gubernator euerso, non gaudet ęgro medicus elato, non gaudet orator, si patroni culpa reus cecidit: at contrà, omnibus crimen suum voluptati est. Lætatur ille adulterio, in quod irritatus est ipsa difficultate: lętatur ille circumscriptione furtoque: nec antè illi culpa, quàm culpæ fortuna displicuit. Id praua consuetudine euenit. Alioqui vt scias, subesse animis, etiam in pessima abductis, boni sensum, nec ignorari turpe, sed negligi; omnes peccata dissimulant, & quamuis feliciter cesserint, fructu illorum vtuntur,

ipsa

ipsa subducunt. At bona conscientia prodire vult, & conspici: ipsas nequitia tenebras timet. Eleganter itaque ab Epicuro dictum puto, *Potest nocenti contingere vt lateat, latendi fides non potest.* Aut si hoc modo meliùs hunc explicari posse iudicas sensum: *Ideò non prodest latere peccantibus, quia latendi etiam si felicitatem habent, fiduciam non habent.* Ita est. tuta scelera esse possunt: secura non possunt. Hoc ego repugnare sectæ nostræ, si sic expediatur, nō iudico. quare? quia prima & maxima peccantium est pœna, peccasse. nec vllum scelus, licet illud fortuna exornet muneribus suis, licet tueatur ac vindicet, impunitū est: quoniā sceleris, in scelere, suppliciū est. Sed nihilominus & hæc, & illa, secundæ pœnæ premunt ac sequuntur: timere semper & expauescere, & securitati diffidere. Quare ego hoc supplicio nequitiā liberem? quare non semper illam in suspenso relinquā? Illic dissentiamus cum Epicuro, vbi dicit, nihil iustum esse natura, & crimina vitanda esse, quia vitari metus nō possit. Hic consentiamus, mala facinora conscientia flagellari, & plurimum illi tormentorum esse, eò quòd perpetua illā solicitudo vrget ac verberat, quòd sponsoribus securitatis suæ non potest credere. Hoc enim ipsum argumētum Epicuri est, natura nos à scelere abhorrere, quòd nulli non etiam inter tuta timor est. Multos fortuna liberat pœna, metu neminem: quare?

quia infixa nobis eius rei auersatio est, quam natura damnauit. Ideò numquam fides latendi fit etiam latentibus: quia coarguit illos conscientia, & ipsos sibi ostendit. Proprium autem est nocentium, trepidare. Malè de nobis actum erat, quòd multa scelera legem & iudicem effugiũt; & scripta supplicia: nisi illa naturalia & grauia de præsentibus soluerent, & in locum patientiæ timor cederet.

EPIST. XCVIII. Numquam credideris felicem quemquam, ex felicitate suspensum. fragilibus innititur, qui aduentitio lætus est: exibit gaudium, quod intrauit. At illud ex se ortum, fidele, firmumq; est, & crescit, & ad extremum vsque prosequitur: cetera quorum admiratio est vulgo, in diem bona sunt. Quid ergo? non vsui ac voluptati esse possunt? Quis negat? sed ita, si illa ex nobis pendent, non ex illis nos. Omnia quæ fortunam intuentur, ita fructifera ac iucunda fiunt, si quis habens illa, se quoque habet, nec in rerum suarũ potestate est. Errant enim, mi Lucili, qui aut boni aliquid nobis, aut mali iudicant tribuere fortunam: materiã dat bonorum ac malorum, & initia rerum apud nos in malum bonumve exiturarum. Valentior enim omni fortuna animus est: in vtramque partem ipse res suas ducit, beatæque ac miseræ vitę sibi caussa est. Malus omnia in malum vertit, etiam quæ specie optimi venerant: rectus atque integer, corrigit

praua

praua fortunæ,& dura atque aspera ferendi scientia mollit: idemque & secūda gratè excipit modesteque, & aduersa constāter atque fortiter. Qui licet prudens sit, licet exacto faciat cuncta iudicio, licet nihil supra vires suas tentet: non contingit illi bonum integrum illud, & extra minas fortunæ positum; nisi certus aduersus incerta est. Siue alios obseruare volueris (liberius enim inter aliena iudicium est) siue teipsum fauore seposito; & senties hoc, & confiteberis, nil ex his optabilibus & caris vtile esse, nisi te contra leuitatem casus, rerumq; casum sequentium, instruxeris: nisi illud frequenter & sine querela, inter singula damna dixeris: *Diis aliter visum est.* Imò mehercule, vt carmen fortius ac iustius petam, quo animum tuum magis fulcias, hoc dicito, quoties aliquid aliter quàm cogitabas euenerit: *Dÿ melius.* Sic composito nihil accidet. sic autem cōponetur, si, quid humanarum rerum varietas possit, cogitauerit, antequā senserit. Si & liberos, & coniugem, atq; patrimoniū sic habuerit, tamquā non vtique semper habiturus: & tamquam non futurus ob hoc miserior, si habere desierit. Calamitosus est animus futuri anxius, & ante miserias miser, qui solicitus est, vt ea quibus delectatur, ad extremū vsque permaneāt. Nullo enim tempore conquiescet, & expectatione futuri, præsentia, quibus frui poterat, amittet. In æquo est autem amissio rei, &

timor amittendæ. Nec ideò præcipio tibi negligentiam. Quin verò metuẽda declina; & quidquid consilio prospici potest, prospice: quodcumque læsurum est, multo antè quàm accidat, speculare & aduerte. In hoc ipsum tibi plurimum conferet fiducia, & ad tolerandum omnino obfirmata mens. Potest fortunã cauere, qui potest ferre: certè in trãquillo non tumultuatur. Nil est nec miserius nec stultius, quàm prætimere. quæ ista dementia est, malum suum antecedere? denique, vt breuiter includam quod sentio, & istos satageos, ac sibi molestos describam tibi, tam intemperantes in ipsis miseriis sunt, quàm ante illas. Plus dolet quàm necesse est, qui antè dolet quàm necesse sit. Eadem enim infirmitate dolorẽ non æstimat, qua non exspectat. Eadem intemperantia fingit sibi perpetuã felicitatẽ, fingit sibi crescere debere quæcũque contigerunt, non tantùm durare: & oblitus huius petauri, quo humana iactantur, sibi vni fortuitorũ constãtiam spondet. Egregiè itaq; videtur mihi Metrodorus dixisse in ea epistola, qua sororem, amisso optimæ indolis filio, alloquitur: *Mortale est omne mortalium bonum.* de his loquitur bonis, ad quæ cõcurritur. Nã illud verũ bonum non moritur: certum est sempiternumque, sapientia & virtus: hoc vnum cõtingit immortale mortalibus. Ceterùm tam improbi sunt, tamque obliti quò eant, quò illos singuli dies

trahant,

trahant, vt mirentur aliquid se amittere, amissuri vno die omnia. Quidquid est, cui dominus inscriberis, apud te est, tuum nō est: nihil firmum infirmo, nihil fragili æternū & inuictū est. Tā necesse est perire quàm perdere: & hoc ipsum, si intelligimus, solatium est, æquo animo perdere, quod periturum est. Quid ergo aduersus has amissiones auxilij inueniemus? Hoc, vt memoria teneamus amissa, nec cū ipsis fructū excidere patiamur, quē ex illis percepimus. Habere, eripitur: habuisse, numquā. Peringratus est, qui cùm amiserit, pro accepto nihil debet. Rem nobis eripit casus, vsū fructumq; apud nos relinquit: quē nos iniquitate desiderij perdimus. Dic tibi, Ex istis quę terribilia videntur, nihil est inuictū. Singula vicere iā multi: ignē Mucius, crucem Regulus, venenum Socrates, exsilium Rutilius, mortem ferro adactam Cato: & nos vincamus aliquid. Rursus ista, quæ vt speciosa & felicia trahunt vulgum, à multis & sæpe contempta sunt. Fabricius diuitias imperator reiecit, censor notauit: Tubero paupertatem & se dignam & Capitolio iudicauit, cùm fictilibus in publica cęna vsus, ostendit debere his hominē esse contentum, quibus dij etiānum vterentur. Honores repulit pater Sextius, qui ita natus vt remp. deberet capessere, latum clauum diuo Iulio dante, nō recepit. Intelligebat enim, quod dari posset, & eripi posse. Nos quoq; aliquid ipsi faciamus animo-

sèrſimus inter exempla. Quare deficimus? quare deſperamus? quidquid fieri potuit, poteſt. Nos modò purgemus animum, ſequamurque naturam, à qua aberranti cupiendum timendumque eſt, & fortuitis ſeruiendum. Licet reuerti in viam, licet in integrum reſtitui. Reſtituamur, vt poſſimus dolores, quocumque modo corpus inuaſerint, perferre, & fortunæ dicere: *Cum viro tibi negotium eſt, quære quem vincas*. His ſermonibus, & his ſimilibus, lenitur illa vis vlceris: quam opto mehercules mitigari, & aut ſanari, aut ſtare, & cum ipſo ſeneſcere. Sed ſecurus de ipſo ſũ. de noſtro damno agitur, quibus ſenex egregius eripitur. Nam ipſe vitæ plenus eſt, cui adijci nihil deſiderat ſua cauſſa, ſed eorum quibus vtilis eſt. Liberaliter facit, quod viuit. Alius iam hos cruciatus finiſſet: hic tam turpe putat mortem fugere, quàm ad mortẽ confugere. Quid ergo? non ſi ſuadebit res, exibit? Quid ni exeat? ſi nemo iam eo vti poterit? ſi nihil aliud, quàm dolori operã dabit? Hoc eſt, mi Lucili, philoſophiã in opere diſcere, & ad verum exerceri: videre quid homo prudens animi habeat contra mortẽ, contra dolorem: cùm illa accedat, hic premat. Quid faciendum ſit, à faciente diſcendum eſt. Adhuc argumẽtis actum eſt, an poſſit aliquis dolori reſiſtere, an mors magnos quoque animos admota ſubmittere: quid opus eſt verbis? in rem præſentem eamus: nec

mors

mors illum contra dolorem facit fortiorem, nec dolor contra mortem. Contra vtrumque sibi fidit: nec spe mortis patienter dolet, nec tædio doloris libenter moritur: hunc fert, illam exspectat.

EPIST. XCIX. Epistolam, quam scripsi Marullo, cùm filium paruulum amisisset, & diceretur molliter ferre, misi tibi. In qua non sum morem solitum secutus, nec putaui leniter illum debere tractari, cùm obiurgatione esset quàm consolatione dignior. Afflicto enim, & magnum vulnus malè ferenti, paullisper cedendum est: exsatiet se, aut certè primum impetum effundat. Hi qui sibi lugere sumpserunt, protinus castigentur, & discant quasdam etiam lacrimarum ineptias esse. Solatia exspectas? conuicia accipe. tam molliter tu fers mortem filij? quid faceres, si amicum perdidisses? Decessit filius incertæ spei, paruulus: pusillum temporis periit. Caussas doloris conquirimus, & de fortuna etiam iniquè queri volumus: quasi nõ sit iustas querẽdi caussas prębitura. At mehercule satis mihi iam videbaris animi habere, etiã aduersus solida mala, nedũ ad istas vmbras malorum, quibus ingemiscunt homines moris caussa. Quod damnorum omnium maximum est, si amicũ perdidisses, dãda opera erat, vt magis gauderes quòd habueras, quã męreres quòd amiseras. Sed pleriq; non computant, quanta perceperint, quãtùmve ga-

uisi sint. Hoc habet inter reliqua mala dolor, quòd non superuacuus tantùm, sed ingratus est. Ergo quod habuisti talem amicum, periit opera tot annis, tanta coniunctione vitæ, tam familiari studiorum societate, nihil actum est? Cum amico effers amicitiam: & quid doles amisisse, si habuisse non prodest? Mihi crede, magna pars ex illis quos amauimus, licet ipsos casus abstulerit, apud nos manet. Nostrũ est quod præteriit tempus: nec quidquam est loco tutiore, quàm quod fuit. Ingrati aduersus percepta, spe futuri, sumus: quasi non quod futurum est, si modò successerit nobis, citò in præterita transiturum sit. Angustè fructus rerum determinat, qui tantùm præsentibus lætus est. & futura & præterita delectant: hæc exspectatione, illa memoria. sed alterum pendet, & non fieri potest: alterum non potest non fuisse. Quis ergo furor est, certissimo excidere? Acquiescamus his quæ iam hausimus: si modò nõ perforato animo hauriebamus, & transmittẽte quidquid acceperat. Innumerabilia sunt exempla eorũ, qui liberos iuuenes sine lacrimis extulerint: qui in senatum, aut in aliquod publicum officium à rogo redierint, & statim aliud egerint: nec immeritò. Nã primùm, superuacuum est dolere, si nihil dolendo proficias: deinde iniquũ est queri de eo, quod vni accidit, & omnibus restat. Deinde, desiderij stulta conquestio est, vbi minimum interest inter amis-

amissum, & desiderantem. Eo itaq; æquiore animo esse debemus, quòd quos amisimus, sequimur. Respice celeritatem rapidissimi tẽporis: cogita breuitatem huius spatij, per quod citatissimi currimus: obserua hunc comitatum generis humani, eodem tendentis, minimis interuallis distinctum, etiam vbi maxima videntur: quẽ putas perijsse, præmissus est. Quid autẽ dementius, quàm cùm idẽ tibi iter emetiendũ sit, flere eum qui antecessit? Flet aliquis factum, quod nõ ignorauit futurum? aut si mortem in homine non cogitauit, sibi imposuit. Flet aliquis factum, quod aiebat non posse non fieri? quisquis aliquem queritur mortuum esse, queritur hominem fuisse. Omnes eadem conditio deuinxit: cui nasci contingit, mori restat. Interuallis distinguimur, exitu æquamur. Hoc quod inter primum diem & vltimum iacet, varium, & incertum est. si molestias æstimas, etiam puero longum: si velocitatem, etiam seni angustum. Nil non lubricum & fallax, & omni tẽpestate mobilius. Iactantur cuncta, & in contrarium transeunt, iubente fortuna: & in tanta volutatione rerũ humanarum, nil cuiquam, nisi mors, certum. Tamen de eo queruntur omnes, in quo vno nemo decipitur. Sed puer decessit. Nondum dico meliùs agi cum eo qui vita defungitur: ad eum transeamus qui consenuit: quantulo vincit infantem? Propone profundi temporis vastitatem,

& vniuersum complectere: deinde hoc quod ætatem vocamus humanam, compara immenso : videbis quàm exiguum sit, quod optamus, quod extendimus. Ex hoc quantum lacrimæ, quantum sollicitudines occupant, quantum mors, antequam veniat, optata: quantum valetudo, quantum timor, quantum teneri aut rudes aut inutiles anni? dimidium ex hoc edormitur. Adijce labores, luctus, pericula: & intelliges etiam in longissima vita, minimum esse quod viuitur. Sed quis tibi concedat, non meliùs se habere eum cui citò reuerti licet, cui ante lassitudinem peractum est iter? Vita, nec bonum nec malum est: boni ac mali locus est. Ita nihil perdidit ille, nisi aleam in damnum certiorem. Potuit euadere modestus ac prudens, potuit sub cura tua in meliora formari: sed (quod iustiùs timetur) potuit fieri pluribus similis. Adspice illos iuuenes, quos ex nobilissimis domibus in arenā luxuria proiecit: adspice illos, qui suam alienamque libidinem exercent, mutuò impudici; quorum nullus sine ebrietate, nullus sine aliquo insigni flagitio dies exit: plus timeri quàm sperari potuisse manifestum erit. Non debes itaque caussas doloris accersere, nec leuia incommoda indignando cumulare. Non hortor, vt nitatis & vigeas: non tam malè de te iudico, vt tibi aduersus hęc totā putem virtutem aduocandam. Nō est dolor iste, sed morsus: tu illum dolorem

lorem facis. Sine dubio multum philosophia profecit, si puerum, nutrici adhuc quàm patri notiorem, animo forti desideras. Quid? nunc ego duritiam suadeo, & in funere ipso erigere vultum volo, & animum ne contrahi quidem patior? Minimè. inhumanitas est ista, non virtus, funera suorum iisdem oculis, quibus ipsos videre, nec commoueri ad primam familiarium diuisionem. Puta autem me vetare: quædam non sunt sui iuris. Excidunt etiam retinentibus lacrimæ, & animum profusæ leuant. Quid ergo est? permittamus illis cadere, non imperemus. Fluant quantum affectus eiecerit, non quantum poscet imitatio. Nihil verò mœrori adijciamus, nec illum ad alienum augeamus exemplum. Plus ostentatio doloris exigit, quàm dolor: quotusquisque sibi tristis est? Clariùs, cùm audiuntur, gemunt: & taciti quietique, dum secretum est; cùm aliquos viderint, in fletus nouos excitantur. Tum capiti suo manus ingerũt, quod potuerant facere, nullo prohibente, liberiùs: tũc mortem comprecantur sibi, tunc lectulo deuoluuntur. Sine spectatore cessat dolor. Sequitur nos (vt in alijs rebus, ita in hac quoque hoc vitium) ad pluriũ exempla componi; nec quid oporteat, sed quid soleat, adspicere. A natura discedimus: populo nos damus, nullius rei bono auctori, & in hac re, sicut in omnibus, inconstantissimo. Videt aliquem fortem in luctu suo?

im-

impium vocat,& efferatũ. Videt aliquem collabentem,& corpori affusum? effœminatum ait, & eneruem. Omnia itaque ad rationem reuocanda sunt. Stultius verò nihil est,quàm famam captare tristitię, & lacrimas approbare: quas iudico sapienti viro alias permissas cadere, alias vi sua latas. Dicam quid intersit. Cùm primùm nos nuncius acerbi funeris percuiit, cùm tenemus corpus è complexu nostro in ignem transiturum,lacrimas naturalis necessitas exprimit: & spiritus ictu doloris impulsus, quemadmodum totum corpus quatit, ita oculos, quibus adiacentem humorem perpremit & expellit. Hæ lacrimę per elisionem cadunt, nolentibus nobis. Aliæ sunt, quibus exitum damus, cùm memoria eorum quos amisimus, retractatur: & inest quiddam dulce tristitiæ: cùm occurrunt sermones eorum iucundi, conuersatio hilaris, officiosa pietas, tunc oculi velut in gaudio relaxantur. His indulgemus, illis vincimur. Non est itaque,quòd lacrimas propter circumstantes assidentesque, aut contineas, aut exprimas: nec cessant,nec fluunt vmquã tam turpiter,quàm finguntur. Eant sua sponte: ire autẽ possunt placidis atque compositis. Sæpe salua sapientis auctoritate fluxerunt, tanto temperamento,vt illis nec humanitas, nec dignitas deesset. Licet, inquam,naturę obsequi,grauitate seruata. Vidi ego in funere suorum verendos, in quorum ore amor

emi-

eminebat, remota omni lugentium scęna. Nihil erat, nisi quod veris dabatur affectibus. Est aliquis & dolendi decor. hic sapienti seruandus est: & quemadmodum in ceteris rebus, ita & in lacrimis aliquid sat est. Imprudentium vt gaudia, sic dolores exundauere. Æquo animo excipe necessaria. Quid incredibile, quid nouum euenit? quàm multis cummaximè funus locatur? quàm multis vitalia eruuntur? quã multi post luctũ tuũ lugent? Quoties cogitaueris puerum fuisse, cogita & hominem, cui nihil certi promittatur, quem fortuna non vtique perducit ad senectutem: vnde visum est, dimittit. Ceterùm de illo frequenter loquere, & memoriam eius quantũ potes, celebra: quę ad te sæpius reuertetur, si erit sine acerbitatę ventura. Nemo enim libenter tristi conuersatur, nedum tristitiæ. Si quos sermones eius, si quos quamuis paruuli iocos cum voluptate audieras, sæpius repete: potuisse illum implere spes tuas, quas paterna mente conceperas, audacter affirma. Obliuisci quidem suorum, ac memoriam cum corporibus efferre, & effusissimè flere, meminisse parcissimè, inhumani animi est. Sic aues, sic ferę fętus suos diligunt: quarũ concitatus est amor, & pænè rabidus, sed cũ amissis totus exstinguitur. Hoc prudentẽ virũ nõ decet: meminisse perseueret, lugere desinat. Illud nullo modo probo, quod ait Metrodorus, esse aliquã cognatam tri-

stitiæ

animos, & omnia eius tela non tamquam possent venire, sed tamquam vtique essent ventura, prospiceres.

EPIST. C. Fabiani Papirij libros, qui inscribuntur *Ciuilium*, legisse te cupidissimè scribis: sed non respondisse exspectationi tuæ. deinde, oblitus de philosopho agi, compositionem eius accusas. Puta esse quod dicis: & effundi verba, non fingi. Primùm, habet ista res suam gratiam: & est decor proprius orationis leniter lapsæ. Multum enim interesse existimo, vtrùm exciderit, an fluxerit. Nunc in hoc quoque, quod dicturus sum, ingens differentia est. Fabianus mihi non effundere videtur orationem, sed fundere: adeò larga est, & sine perturbatione, non sine cursu tamen, veniens. Illud planè fatetur & præfert, non esse se tractatam, nec diu tortam. Sed ita, vt vis, esse credamus: mores ille, non verba composuit; & animis scripsit ista, nō auribus. Prætereà, ipso dicente non vacasset tibi partes intueri: adeò te summa rapuisset: & ferè quæ impetu placent, minùs præstant ad manum relata. Sed illud quoque multum est, primo adspectu oculos occupasse, etiamsi contemplatio diligens inuentura est, quod arguat. Si me interrogas, maior ille est qui iudicium abstulit, quàm qui meruit. Et scio hunc tutiorem esse: scio audaciùs sibi de futuro promittere. Oratio solicita philosophum nō decet. Vbi tandem erit fortis & constans, vbi

peri-

periculum sui faciet, qui timet verba? Fabianus non erat negligens in oratione, sed securus: itaque nihil inuenies sordidum. Electa verba sunt, non captata: nec huius sæculi more contra naturam suam posita & inuersa, splendida tamen, quamuis sumantur è medio: sensus honestos & magnificos habent, non coactos in sententiam, sed altiùs ductos. Videbimus, quid parùm recisum sit, quid parùm structum, quid non huius recentis polituræ: cùm circumspexeris omnia, nullas videbis angustias inanes. Desit sanè varietas marmorum, & concisura aquarum cubiculis interfluentium, & pauperis cella, & quidquid aliud luxuria, non contenta decore simplici, miscet: quod dici solet, *domus recta est*. Adijce nunc, quod de compositione non constat. Quidam illam volunt esse ex horrido comptam: quidam vsque eò aspera gaudent, vt etiam quæ molliùs casus explicuit, ex industria dissipent, & clausulas abrumpant, ne ad exspectatum respondeant. Lege Ciceronem. compositio eius vna est: pedem seruat, curata, lenta, & sine infamia mollis. At contrà, Pollionis Asinij salebrosa & exsiliens, & vbi minimè exspectes, relictura. Denique apud Ciceronem omnia desinũt: apud Pollionẽ cadunt: exceptis paucissimis, quæ ad certũ modum, & ad vnum exemplar, adstricta sunt. Humilia præterea tibi videri dicis omnia, & parùm erecta: quo vitio carere

quia infixa nobis eius rei auersatio est, quam natura damnauit. Ideò numquam fides latendi fit etiam latentibus: quia coarguit illos conscientia, & ipsos sibi ostendit. Proprium autem est nocentium, trepidare. Malè de nobis actum erat, quòd multa scelera legem & iudicem effugiũt; & scripta supplicia: nisi illa naturalia & grauia de præsentibus soluerent, & in locum patientiæ timor cederet.

EPIST. XCVIII. Numquam credideris felicem quemquam, ex felicitate suspensum. fragilibus innititur, qui aduentitio lætus est: exibit gaudium, quod intrauit. At illud ex se ortum, fidele, firmumq; est, & crescit, & ad extremum vsque prosequitur: cetera quorum admiratio est vulgo, in diem bona sunt. Quid ergo? non vsui ac voluptati esse possunt? Quis negat? sed ita, si illa ex nobis pendent, non ex illis nos. Omnia quæ fortunam intuentur, ita fructifera ac iucunda fiunt, si quis habens illa, se quoque habet, nec in rerum suarũ potestate est. Errant enim, mi Lucili, qui aut boni aliquid nobis, aut mali iudicant tribuere fortunam: materiã dat bonorum ac malorum, & initia rerum apud nos in malum bonumve exiturarum. Valentior enim omni fortuna animus est: in vtramque partem ipse res suas ducit, beatæque ac miseræ vitę sibi caussa est. Malus omnia in malum vertit, etiam quæ specie optimi venerant: rectus atque integer, corrigit

praua

praua fortunæ, & dura atque aspera ferendi scientia mollit: idemque & secũda gratè excipit modesteque, & aduersa constãter atque fortiter. Qui licet prudens sit, licet exacto faciat cuncta iudicio, licet nihil supra vires suas tentet: non contingit illi bonum integrum illud, & extra minas fortunæ positum, nisi certus aduersus incerta est. Siue alios obseruare volueris (liberius enim inter aliena iudicium est) siue teipsum fauore seposito; & senties hoc, & confiteberis, nil ex his optabilibus & caris vtile esse, nisi te contra leuitatem casus, rerumq; casum sequentium, instruxeris: nisi illud frequenter & sine querela, inter singula damna dixeris: *Diis aliter visum est*. Imò mehercule, vt carmen fortius ac iustius petam, quo animum tuum magis fulcias, hoc dicito, quoties aliquid aliter quàm cogitabas euenerit: *Dij melius*. Sic composito nihil accidet. sic autem cõponetur, si, quid humanarum rerum varietas possit, cogitauerit, antequã senserit. Si & liberos, & coniugem, atq; patrimoniũ sic habuerit, tamquã non vtique semper habiturus: & tamquam non futurus ob hoc miserior, si habere desierit. Calamitosus est animus futuri anxius, & ante miserias miser, qui solicitus est, vt ea quibus delectatur, ad extremũ vsque permaneãt. Nullo enim tempore conquiescet, & expectatione futuri, præsentia, quibus frui poterat, amittet. In æquo est autem amissio rei, &

timor amittendæ. Nec ideò præcipio tibi negligentiam. Quin verò metuēda declina; & quidquid consilio prospici potest, prospice: quodcumque læsurum est, multo antè quàm accidat, speculare & aduerte. In hoc ipsum tibi plurimum conferet fiducia, & ad tolerandum omnino obfirmata mens. Potest fortunā cauere, qui potest ferre: certè in trāquillo non tumultuatur. Nil est nec miserius nec stultius, quàm prætimere. quæ ista dementia est, malum suum antecedere? denique, vt breuiter includam quod sentio, & istos satageos, ac sibi molestos describam tibi, tam intemperantes in ipsis miseriis sunt, quàm ante illas. Plus dolet quàm necesse est, qui antè dolet quàm necesse sit. Eadem enim infirmitate dolorē non æstimat, qua non exspectat. Eadem intemperantia fingit sibi perpetuā felicitatē, fingit sibi crescere debere quæcūque contigerunt, non tantùm durare: & oblitus huius petauri, quo humana iactantur, sibi vni fortuitorū constātiam spondet. Egregiè itaq; videtur mihi Metrodorus dixisse in ea epistola, qua sororem, amisso optimæ indolis filio, alloquitur: *Mortale est omne mortalium bonum.* de his loquitur bonis, ad quæ cōcurritur. Nā illud verū bonum non moritur: certum est sempiternumque, sapientia & virtus: hoc vnum cōtingit immortale mortalibus. Ceterùm tam improbi sunt, tamque obliti quò eant, quò illos singuli dies

trahant,

trahant, vt mirentur aliquid se amittere, amissuri vno die omnia. Quidquid est, cui dominus inscriberis, apud te est, tuum nõ est: nihil firmum infirmo, nihil fragili æternũ & inuictũ est. Tã necesse est perire quàm perdere: & hoc ipsum, si intelligimus, solatium est, æquo animo perdere, quod periturum est. Quid ergo aduersus has amissiones auxilij inueniemus? Hoc, vt memoria teneamus amissa, nec cũ ipsis fructũ excidere patiamur, quẽ ex illis percepimus. Habere, eripitur: habuisse, numquã. Peringratus est, qui cùm amiserit, pro accepto nihil debet. Rem nobis eripit casus, vsũ fructumq; apud nos relinquit: quẽ nos iniquitate desiderij perdimus. Dic tibi, Ex istis quę terribilia videntur, nihil est inuictũ. Singula vicere iã multi: ignẽ Mucius, crucem Regulus, venenum Socrates, exsilium Rutilius, mortem ferro adactam Cato: & nos vincamus aliquid. Rursus ista, quæ vt speciosa & felicia trahunt vulgum, à multis & sæpe contempta sunt. Fabricius diuitias imperator reiecit, censor notauit: Tubero paupertatem & se dignam & Capitolio iudicauit, cùm fictilibus in publica cęna vsus, ostendit debere his hominẽ esse contentum, quibus dij etiãnum vterentur. Honores repulit pater Sextius, qui ita natus vt remp. deberet capessere, latum clauum diuo Iulio dante, nõ recepit. Intelligebat enim, quod dari posset, & eripi posse. Nos quoq; aliquid ipsi faciamus animo-

sè:simus inter exempla. Quare deficimus? quare desperamus? quidquid fieri potuit, potest. Nos modò purgemus animum, sequamurque naturam, à qua aberranti cupiendum timendumque est, & fortuitis seruiendum. Licet reuerti in viam, licet in integrum restitui. Restituamur, vt possimus dolores, quocumque modo corpus inuaserint, perferre, & fortunæ dicere: *Cum viro tibi negotium est, quære quem vincas.* His sermonibus, & his similibus, lenitur illa vis vlceris: quam opto mehercules mitigari, & aut sanari, aut stare, & cum ipso senescere. Sed securus de ipso sũ. de nostro damno agitur, quibus senex egregius eripitur. Nam ipse vitæ plenus est, cui adiici nihil desiderat sua caussa, sed eorum quibus vtilis est. Liberaliter facit, quod viuit. Alius iam hos cruciatus finisset: hic tam turpe putat mortem fugere, quàm ad mortẽ confugere. Quid ergo? non si suadebit res, exibit? Quid ni exeat? si nemo iam eo vti poterit? si nihil aliud, quàm dolori operã dabit? Hoc est, mi Lucili, philosophiã in opere discere, & ad verum exerceri: videre quid homo prudens animi habeat contra mortẽ, contra dolorem: cùm illa accedat, hic premat. Quid faciendum sit, à faciente discendum est. Adhuc argumẽtis actum est, an possit aliquis dolori resistere, an mors magnos quoque animos admota submittere: quid opus est verbis? in rem præsentem eamus: nec

mors

mors illum contra dolorem facit fortiorem, nec dolor contra mortem. Contra vtrumque sibi fidit: nec spe mortis patienter dolet, nec tædio doloris libenter moritur. hunc fert, illam exspectat.

EPIST. XCIX. Epistolam, quam scripsi Marullo, cùm filium paruulum amisisset, & diceretur molliter ferre, misi tibi. In qua non sum morem solitum secutus, nec putaui leniter illum debere tractari, cùm obiurgatione esset quàm consolatione dignior. Afflicto enim, & magnum vulnus malè ferenti, paullisper cedendum est: exsatiet se, aut certè primum impetum effundat. Hi qui sibi lugere sumpserunt, protinus castigentur, & discant quasdam etiam lacrimarum ineptias esse. Solatia exspectas? conuicia accipe. tam molliter tu fers mortem filij? quid faceres, si amicum perdidisses? Decessit filius incertæ spei, paruulus: pusillum temporis periit. Caussas doloris conquirimus, & de fortuna etiam iniquè queri volumus: quasi nō sit iustas querēdi caussas prębitura. At mehercule satis mihi iam videbaris animi habere, etiā aduersus solida mala, nedū ad istas vmbras malorum, quibus ingemiscunt homines moris caussa. Quod damnorum omnium maximum est, si amicū perdidisses, dāda opera erat, vt magis gauderes quòd habueras, quā męreres quòd amiseras. Sed pleriq; non computant, quanta perceperint, quātùmve gauisi

uisi

uisi sint. Hoc habet inter reliqua mala dolor, quòd non superuacuus tantùm, sed ingratus est. Ergo quod habuisti talem amicum, periit opera? tot annis, tanta coniunctione vitæ, tam familiari studiorum societate, nihil actum est? Cum amico efferes amicitiam: & quid doles amisisse, si habuisse non prodest? Mihi crede, magna pars ex illis quos amauimus, licet ipsos casus abstulerit, apud nos manet. Nostrũ est quod præteriit tempus: nec quidquam est loco tutiore, quàm quod fuit. Ingrati aduersus percepta, spe futuri, sumus: quasi non quod futurum est, si modò successerit nobis, citò in præterita transiturum sit. Angustè fructus rerum determinat, qui tantùm præsentibus lætus est. & futura & præterita delectant: hæc exspectatione, illa memoria. sed alterum pendet, & non fieri potest: alterum non potest non fuisse. Quis ergo furor est, certissimo excidere? Acquiescamus his quæ iam hausimus: si modò nõ perforato animo hauriebamus, & transmittẽte quidquid acceperat. Innumerabilia sunt exempla eorũ, qui liberos iuuenes sine lacrimis extulerint: qui in senatum, aut in aliquod publicum officium à rogo redierint, & statim aliud egerint: nec immeritò. Nã primùm, superuacuum est dolere, si nihil dolendo proficias: deinde iniquũ est queri de eo, quod vni accidit, & omnibus restat. Deinde, desiderij stulta conquestio est, vbi minimum interest inter

amis-

amissum,& desiderantem. Eo itaq; ęquiore animo esse debemus, quòd quos amisimus, sequimur. Respice celeritatem rapidissimi tẽporis: cogita breuitatem huius spatij, per quod citatissimi currimus: obserua hunc comitatum generis humani, eodem tendentis, minimis interuallis distinctum; etiam vbi maxima videntur: quẽ putas perijsse, pręmissus est. Quid autẽ dementius, quàm cùm idẽ tibi iter emetiendũ sit, flere eum qui antecessit? Flet aliquis factum, quod nõ ignorauit futurum? aut si mortem in homine non cogitauit, sibi imposuit. Flet aliquis factum, quod aiebat non posse non fieri? quisquis aliquem queritur mortuum esse, queritur hominem fuisse. Omnes eadem conditio deuinxit: cui nasci contingit, mori restat. Interuallis distinguimur, exitu æquamur. Hoc quod inter primum diem & vltimum iacet, varium, & incertum est. si molestias æstimas, etiam puero longum: si velocitatem, etiam seni angustum. Nil non lubricum & fallax, & omni tẽpestate mobilius. Iactantur cuncta, & in contrarium transeunt, iubente fortuna: & in tanta volutatione rerũ humanarum, nil cuiquam, nisi mors, certum. Tamen de eo queruntur omnes, in quo vno nemo decipitur. Sed puer decessit. Nondum dico meliùs agi cum eo qui vita defungitur: ad eum transeamus qui consenuit: quantulo vincit infantem? Propone profundi temporis vastitatem,

& vniuersum complectere: deinde hoc quod ætatem vocamus humanam, compara immenso: videbis quàm exiguum sit, quod optamus, quod extendimus. Ex hoc quantum lacrimæ, quantum sollicitudines occupant, quantum mors, antequam veniat, optata: quantum valetudo, quantum timor, quantum teneri aut rudes aut inutiles anni? dimidium ex hoc edormitur. Adiice labores, luctus, pericula: & intelliges etiam in longissima vita, minimum esse quod viuitur. Sed quis tibi concedat, non meliùs se habere eum cui citò reuerti licet, cui ante lassitudinem peractum est iter? Vita, nec bonum nec malum est: boni ac mali locus est. Ita nihil perdidit ille, nisi aleam in damnum certiorem. Potuit euadere modestus ac prudens, potuit sub cura tua in meliora formari: sed (quod iustiùs timetur) potuit fieri pluribus similis. Adspice illos iuuenes, quos ex nobilissimis domibus in arenā luxuria proiecit: adspice illos, qui suam alienamque libidinem exercent, mutuò impudici; quorum nullus sine ebrietate, nullus sine aliquo insigni flagitio dies exit: plus timeri quàm sperari potuisse manifestum erit. Non debes itaque caussas doloris accersere, nec leuia incommoda indignando cumulare. Non hortor, vt nitaris & vigeas: non tam malè de te iudico, vt tibi aduersus hęc totā putem virtutem aduocandam. Nō est dolor iste, sed morsus: tu illum dolorem

lorem

lorem facis. Sine dubio multum philosophia profecit, si puerum, nutrici adhuc quàm patri notiorem, animo forti desideras. Quid? nunc ego duritiam suadeo, & in funere ipso erigere vultum volo, & animum ne contrahi quidem patior? Minimè. inhumanitas est ista, non virtus, funera suorum iisdem oculis, quibus ipsos videre, nec commoueri ad primam familiarium diuisionem. Puta autem me vetare: quædam non sunt sui iuris. Excidunt etiam retinentibus lacrimæ, & animum profusæ leuant. Quid ergo est? permittamus illis cadere, non imperemus. Fluant quantum affectus eiecerit, non quantum poscet imitatio. Nihil verò mœrori adijciamus, nec illum ad alienum augeamus exemplum. Plus ostentatio doloris exigit, quàm dolor: quotusquisque sibi tristis est? Clariùs, cùm audiuntur, gemunt: & taciti quietique, dum secretum est; cùm aliquos viderint, in fletus nouos excitantur. Tum capiti suo manus ingerũt, quod potuerant facere, nullo prohibente, liberiùs: tũc mortem comprecantur sibi, tunc lectulo deuoluuntur. Sine spectatore cessat dolor. Sequitur nos (vt in alijs rebus, ita in hac quoque hoc vitium) ad pluriũ exempla componi; nec quid oporteat, sed quid soleat, adspicere. A natura discedimus: populo nos damus, nullius rei bono auctori, & in hac re, sicut in omnibus, inconstantissimo. Videt aliquem fortem in luctu suo?

im-

impium vocat,& efferatũ. Videt aliquem collabentem,& corpori affusum? effœminatum ait, & eneruem. Omnia itaque ad rationem reuocanda sunt. Stultius verò nihil est,quàm famam captare tristitię, & lacrimas approbare: quas iudico sapienti viro alias permissas cadere, alias vi sua latas. Dicam quid intersit. Cùm primùm nos nuncius acerbi funeris perculit, cùm tenemus corpus è complexu nostro in ignem transiturum,lacrimas naturalis necessitas exprimit: & spiritus ictu doloris impulsus, quemadmodum totum corpus quatit, ita oculos, quibus adiacentem humorem perpremit & expellit. Hæ lacrimę per elisionem cadunt, nolentibus nobis. Aliæ sunt, quibus exitum damus, cùm memoria eorum quos amisimus, retractatur: & inest quiddam dulce tristitiæ: cùm occurrunt sermones eorum iucundi, conuersatio hilaris, officiosa pietas, tunc oculi velut in gaudio relaxantur. His indulgemus, illis vincimur. Non est itaque,quòd lacrimas propter circumstantes assidentesque, aut contineas, aut exprimas: nec cessant,nec fluunt vnquã tam turpiter,quàm finguntur. Eant sua sponte: ire autẽ possunt placidis atque compositis. Sæpe salua sapientis auctoritate fluxerunt, tanto temperamento,vt illis nec humanitas, nec dignitas deesset.Licet, inquam,naturę obsequi,grauitate seruata. Vidi ego in funere suorum verendos, in quorum ore amor
emi-

eminebat, remota omni lugentium scęna. Nihil erat, nisi quod veris dabatur affectibus. Est aliquis & dolendi decor. hic sapienti seruandus est: & quemadmodum in ceteris rebus, ita & in lacrimis aliquid sat est. Imprudentium vt gaudia, sic dolores exundauere. Æquo animo excipe necessaria. Quid incredibile, quid nouum euenit? quàm multis cummaximè funus locatur? quàm multis vitalia eruuntur? quã multi post luctũ tuũ lugent? Quoties cogitaueris puerum fuisse, cogita & hominem, cui nihil certi promittatur, quem fortuna non vtique perducit ad senectutem: vnde visum est, dimittit. Ceterùm de illo frequenter loquere, & memoriam eius quantũ potes, celebra: quę ad te sæpius reuertetur, si erit sine acerbitate ventura. Nemo enim libenter tristi conuersatur, nedum tristitiæ. Si quos sermones eius, si quos quamuis paruuli iocos cum voluptate audieras, sæpius repete: potuisse illum implere spes tuas, quas paterna mente conceperas, audacter affirma. Obliuisci quidem suorum, ac memoriam cum corporibus efferre, & effusissimè flere, meminisse parcissimè, inhumani animi est. Sic aues, sic ferę fętus suos diligunt: quarũ concitatus est amor, & pæne rabidus, sed cũ amissis totus exstinguitur. Hoc prudentẽ virũ nõ decet: meminisse perseueret, lugere desinat. Illud nullo modo probo, quod ait Metrodorus, esse aliquã cognatam tri-

stitiæ

stitiæ voluptatem: hanc ipsam captandam in eiusmodi tempore. Ipsa Metrodori verba subscripsi: de quibus non dubito, quid sis sensurus. Quid enim turpius, quàm captare in ipso luctu voluptatem, imò per luctum: & inter lacrimas quoque, quod iuuet, quærere? Hi sunt qui nobis obijciunt nimium rigorem, & infamant præcepta nostra duritia, quòd dicamus dolorem in animum aut admittendum non esse, aut citò expellendum. Vtrùm tandem est aut incredibilius, aut inhumanius, non sentire amisso amico dolorem, an voluptatem in ipso dolore aucupari? Nos quod præcipimus honestum est. cùm aliquid lacrimarum affectus effuderit, &, vt ita dicam, despumauerit, non esse tradendum animum dolori. Quid tu dicis? miscendam ipsi dolori voluptatem? Sic consolamur crustulo pueros, sic infantium fletum infuso lacte compescimus. Ne illo quidem tempore quo filius ardet, aut amicus exspirat, cessare pateris voluptatem, sed ipsum vis titillare mœrorem. Vtrùm honestiùs dolor ab animo submouetur, an voluptas ad dolorem quoque admittitur? admittitur, dico? captatur, & quidem ex ipso. Est aliqua, inquit, voluptas cognata tristitię. Illud nobis licet dicere: vobis quidem non licet. Vnum bonum nostis voluptatem, vnum malum dolorem. Quæ potest inter bonum, & malum, esse cognatio? Sed puta esse. nunc potissimùm eruitur: & ipsum

dolo-

dolorem ſcrutamur an aliquid habeat iucundum circa ſe,& voluptarium? Quædam remedia alijs partibus corporis ſalutaria, velut fœda & indecora, adhiberi alijs nequeunt: & quod alibi prodeſſet ſine damno verecundiæ, id fit inhoneſtum loco vulneris. Non te pudet luctum voluptate ſanare? ſeueriùs iſta plaga curanda eſt. illud potiùs admone, nullum mali ſenſum, ad eum qui perit, peruenire: nam ſi peruenit, non perijt. Nulla, inquam, eum res lędit, qui nullus eſt: viuit, ſi læditur. Vtrùm putas illi malè eſſe, quòd nullus eſt, an quòd eſt adhuc aliquis? Atqui nec ex eo poteſt ei tormentum eſſe, quòd non eſt: quis enim nullius ſenſus eſt? nec ex eo, quod eſt: effugit enim maximum mortis incommodum, non eſſe. Illud quoque dicamus ei, qui deflet, ac deſiderat in ætate prima raptum: Omnes quantum ad breuitatem æui, ſi vniuerſo compares, & iuuenes & ſenes in æquo ſumus. Minus enim ad nos ex omni ętate venit, quàm quòd minimum eſse quis dixerit. quoniam quidē minimum aliqua pars eſt, hoc quod viuimus, proximum nihilo eſt: & tamen ob dementiam noſtram latè diſponitur. Hæc tibi ſcripſi, non tamquam exſpectaturus eſses remedium à me tam ſerum: liquet enim mihi te locutum tecum, quidquid lecturus es; ſed vt caſtigarem illam exiguam moram, qua à te receſſiſti: & in reliquum exhortarer, cōtra fortunam tolleres

animos, & omnia eius tela non tamquam possent venire, sed tamquam vtique essent ventura, prospiceres.

EPIST. C. Fabiani Papirij libros, qui inscribuntur *Ciuilium*, legisse te cupidissimè scribis: sed non respondisse exspectationi tuæ. deinde, oblitus de philosopho agi, compositionem eius accusas. Puta esse quod dicis: & effundi verba, non fingi. Primùm, habet ista res suam gratiam: & est decor proprius orationis leniter lapsæ. Multum enim interesse existimo, vtrùm exciderit, an fluxerit. Nunc in hoc quoque, quod dicturus sum, ingens differentia est. Fabianus mihi non effundere videtur orationem, sed fundere: adeò larga est, & sine perturbatione, non sine cursu tamen, veniens. Illud planè fatetur & præfert, non esse se tractatam, nec diu tortam. Sed ita, vt vis, esse credamus: mores ille, non verba composuit; & animis scripsit ista, nō auribus. Præthereà, ipso dicente non vacasset tibi partes intueri: adeò te summa rapuisset: & ferè quæ impetu placent, minùs præstant ad manum relata. Sed illud quoque multum est, primo adspectu oculos occupasse, etiamsi contemplatio diligens inuentura est, quod arguat. Si me interrogas, maior ille est qui iudicium abstulit, quàm qui meruit. Et scio hunc tutiorem esse: scio audaciùs sibi de futuro promittere. Oratio solicita philosophum nō decet. Vbi tandem erit fortis & constans, vbi peri-

periculum ſui faciet, qui timet verba? Fabianus non erat negligens in oratione, ſed ſecurus: itaque nihil inuenies ſordidum. Electa verba ſunt, non captata: nec huius ſæculi more contra naturam ſuam poſita & inuerſa, ſplendida tamen, quamuis ſumantur è medio: ſenſus honeſtos & magnificos habent, non coactos in ſententiam, ſed altiùs ductos. Videbimus, quid parùm reciſum ſit, quid parùm ſtructum, quid non huius recentis polituræ: cùm circumſpexeris omnia, nullas videbis anguſtias inanes. Deſit ſanè varietas marmorum, & conciſura aquarum cubiculis interfluentium, & pauperis cella, & quidquid aliud luxuria, non contenta decore ſimplici, miſcet: quod dici ſolet, *domus recta eſt*. Adijce nunc, quod de compoſitione non conſtat. Quidam illam volunt eſſe ex horrido comptam: quidam vſque eò aſpera gaudent, vt etiam quæ molliùs caſus explicuit, ex induſtria diſſipent, & clauſulas abrumpant, ne ad exſpectatum reſpondeant. Lege Ciceronem. compoſitio eius vna eſt: pedem ſeruat, curata, lenta, & ſine infamia mollis. At contrà, Pollionis Aſinij ſalebroſa & exſiliens, & vbi minimè exſpectes, relictura. Denique apud Ciceronem omnia deſinũt: apud Pollionẽ cadunt: exceptis pauciſſimis, quæ ad certũ modum, & ad vnum exemplar, adſtricta ſunt. Humilia præterea tibi videri dicis omnia, & parùm erecta: quo vitio carere

eum

eum iudico. Non sunt humilia illa, sed placida. sunt enim tenore quieto compositoque formata, nec depressa, sed plana. Deest illis oratorius vigor, stimulique quos quæris, & subiti ictus sententiarum: sed totum corpus videris; quamuis sit incomptum, honestum est. Non habet oratio eius, sed debet dignitatẽ. Affer quem Fabiano possis prępónere. Dic Ciceronem, cuius libri ad philosophiam pertinentes, pęnè totidem sunt, quot Fabiani. Cedam. sed non statim pusillum est, si quid maximo minus est. Dic Asinium Pollionem. Cedam. & respondeamus: In re tanta eminere est, & post duos esse. Nomina adhuc Liuiũ. Scripsit enim & dialogos, quos non magis philosophiæ annumerare possis, quàm historiæ: & ex professo philosophiam continentes libros. Huic quoque dabo locum: vide tamen, quàm multos antecedat, qui à tribus vincitur, & tribus eloquentissimis. Sed non præstat omnia. non est fortis oratio eius, quamuis elata sit: non est violenta, nec torrens, quamuis effusa sit: non est perspicua, sed pura. Desideres, inquies, contra vitia aliquid asperè dici, contra pericula animosè, contra fortunam superbè, contra ambitionem contumeliosè. Volo luxuriam obiurgari, libidinem traduci, impotentiam frangi: sit aliquid oratoriè acre, tragicè grande, comicè exile. Vis illum assidere pusillæ rei, verbis: Ille rerum se magnitudini addixit: eloquentiam,

quentiam, velut vmbram, non hoc agens, trahit. Non erunt sine dubio singula circumspecta, nec in se collecta, nec omne verbum excitabit ac punget: fateor: exibunt multa, nec ferient, & interdum otiosa præterlabetur oratio: sed multum erit in omnibus locis, & ingens sine tædio spatium. Deniq; illud præstabit, vt liqueat tibi, illum sensisse, quæ scripsit. Intelliges actum hoc, vt tu scires quid illi placeret; nõ vt ille placeret tibi. Ad profectum omnia tendunt, & ad bonam mentem: non quæritur plausus. Talia esse scripta eius non dubito, etiam si magis reminiscor quàm teneo: hęretque mihi color eorum, non ex recenti conuersatione familiariter, sed summatim, vt solet ex vetere notitia. Cùm audirem certè illum, talia mihi videbantur: non solida, sed plena, quæ adolescentem indolis bonæ attollerent, & ad imitationem sui vocarent, sine desperatione vincendi. quæ mihi adhortatio videtur efficacissima. Deterret enim, qui imitandi cupiditatem modò fecit, spem abstulit. Ceterùm verbis abundabat, sine commendatione partium singularum, in vniuersum magnificus.

EPIST. CI. Omnis dies, omnis hora, quàm nihil simus ostẽdit, & aliquo argumento recenti admonet fragilitatis oblitos, cùm æterna meditãtes respicere cogit ad mortem. Quid sibi istud principiũ velit, quęris? Senecionem Corneliũ, equitem

Romanum splendidum & officiosum, noueras: ex tenui principio se ipse promouerat, & iam illi decliuis erat cursus ad cetera. Faciliùs enim crescit dignitas, quàm incipit. Pecunia quoque circa paupertatẽ plurimam moram habet, dum ex illa erepat. Hic etiam Senecio diuitiis imminebat, ad quas illum duæ res ducebant efficacissimę, & quęrendi, & custodiendi sciẽtia: quarum vel altera locupletem facere potuisset. Hic homo summæ frugalitatis, non minùs patrimonij quàm corporis diligens, cùm me ex consuetudine manè vidisset, cùm per totum diem amico grauiter affecto, & sine spe iacenti, vsque in noctem assedisset, cùm hilaris cœnasset, genere valetudinis pręcipiti abreptus, angina, vix compressum arctatis faucibus spiritum traxit in lucem. Intra paucissimas ergo horas, postquam omnibus erat sani ac valentis officiis functus, decessit. Ille qui & mari & terra pecuniam agitabat, qui ad publica quoque, nullum relinquens inexpertum genus quæstus, accesserat; in ipso actu benè cedentium rerum, in ipso procurrentis pecuniæ impetu, raptus est.

Insere nunc Melibœe pyros, pone ordine vites.

Quàm stultum est ætatem disponere? ne crastino quidem dominamur. O quanta dementia est, spes longas inchoantium! Emam, ædificabo, credam, exigam, honores geram; tum demum lassam, & plenam senectu-

nectutem in otium referam. Omnia, mihi crede, etiam felicibus dubia sunt. Nihil sibi quisquã de futuro debet promittere: id quoque quod tenetur, per manus exit, & ipsam quam premimus horam, casus incidit. Voluitur tempus, rata quidem lege, sed per obscurum: quid autem ad me, an naturæ certum sit, quod mihi incertũ est? Nauigationes longas, & pererratis littoribus alienis, seros in patriam reditus proponimus, militiam, & castrensium laborũ tarda manupretia; procurationes, officiorumque per officia processus: cùm interim ad latus mors est. quæ quoniam numquã cogitatur, nisi aliena; nobis subinde ingeruntur mortalitatis exempla, non diutiùs, quàm dum miramur, hæsura. Quid autem est stultius, quàm mirari id vllo die factum, quod omni potest fieri? Stat quidẽ terminus nobis, vbi illum inexorabilis fatorum necessitas fixit: sed nemo scit nostrũ, quàm propè versetur. Sic itaque formemus animum, tamquam ad extrema ventũ sit: nihil differamus, quotidie cum vita paria faciamus. Maximum vitæ vitiũ est, quòd imperfecta semper est, quòd etiã aliquid ex illa differtur: qui quotidie vitæ suæ summam manum imposuit, non indiget tempore. Ex hac autem indigentia timor nascitur, & cupiditas futuri exedens animum. Nihil est miserius dubitatione venientium, quorsum euadant. Quantum sit illud quod restat aut quale, collecta

mens inexplicabili formidine agitatur. Quomodo effugiemus hanc volutationem? vno, si vita nostra non prominebit, si in se colligetur. Ille enim ex futuro suspenditur, cui irritum est præsens. Vbi verò quidquid mihi debui, redditum est, vbi stabilita mens scit, nihil interesse inter diẽ & sæculum: quidquid deinceps dierum rerumque venturum est, ex alto prospicit, & cum multo risu seriem temporum cogitat. Quid enim varietas mobilitasque casuum perturbabit, si certus sit aduersus incerta? Ideò, mi Lucili, propera viuere: & singulos dies, singulas vitas puta. Qui hoc modo se aptabit, cui vita sua quotidie fuit tota, securus est. In spe viuentibus, proximum quodque tempus elabitur: subitque auiditas, & miserrimum atq; miserrima omnia efficiens, metus mortis. Inde illud Mecænatis turpissimum votũ: quo & debilitatem non recusat, & deformitatem, & nouissimè acutam crucem, dummodò inter hæc mala spiritus prorogetur.

Debilem facito manu,
Debilem pede, coxa:
Tuber adstrue gibberum,
Lubricos quate dentes.
Vita dum superest, benè est.
Hanc mihi, vel acuta
Si sedeam cruce, sustine.

Quod miserrimum erat, si incidisset, optatur: & tamquam vita petitur, supplicij mora. Contemptissimum putarem, si viuere vellet

vellet vſque ad crucem. Tu verò, inquit, me debilites licet, dum ſpiritus in corpore fracto & inutili maneat: depraues licet, dum monſtroſo & diſtorto temporis aliquid accedat: ſuffigas licet, & acutam ſeſſuro crucem ſubdas: eſt tanti, vulnus ſuum premere, & patibulo pendere deſtrictum, dum differat id quod eſt in malis optimũ, ſupplicij finem. Eſt tanti, habere animam, vt agã. Quid huic optes, niſi deos faciles? quid ſibi vult iſta carminis effœminati turpitudo? quid timoris dementiſſimi pactio? quid tam fœda vitę mendicatio? Huic putas vmquam recitaſſe Virgilium,

Vſque adeone mori miſerum eſt?

Optat vltima malorum: & quæ pati grauiſſimum eſt, extendi ac ſuſtineri cupit. qua mercede? ſcilicet vitæ longioris. Quid autem huius viuere eſt? diu mori. Inuenitur aliquis, qui malit inter ſupplicia tabeſcere, & perire membratim, & toties per ſtillicidia amittere animam, quàm ſemel exhalare? Inuenitur qui velit adactus ad illud infelix lignum, iam debilis, iam prauus, & in fœdum ſcapularum ac pectoris tuber eliſus, cui multæ moriendi cauſſæ etiam citra crucem fuerant, trahere animam tot tormenta tracturam? Nega nunc magnum beneficium eſſe naturæ, quod neceſſe eſt mori. Multi peiora paciſci adhuc parati ſunt: etiam amicum prodere, vt diutiùs viuant: & liberos ad ſtuprum manu ſua tradere, vt contingat lu-

cem videre, tot consciam scelerum. Excutienda vitæ cupido est: discendumque nihil interesse quando patiaris, quod quandoque patiendum est: quàm benè viuas referre, non quamdiu: sæpe autem in hoc esse benè, ne diu.

EPIST. CII. Quomodo molestus est iucundum somnium videnti, qui excitat; aufert enim voluptatem, etiamsi falsam, effectum tamen verę habentem: sic epistola tua mihi fecit iniuriam. reuocauit enim me cogitationi aptæ traditum, & iturum, si licuisset, vlteriùs. Iuuabat de ęternitate animarum quærere, imò mehercule credere. credebam enim facilè opinionibus magnorum virorum, rem gratissimam promittentium magis, quàm probātium. Dabam me spei tantæ. iam eram fastidio mihi, iam reliquias ætatis infractæ contemnebam, in immensum illud tempus, & in possessionem omnis æui transiturus: cùm subitò experrectus sum epistola tua accepta, & tam bellum somniū perdidi. quod repetam, si te dimisero, & redimam. Negas me epistola prima totā quæstionem explicuisse, in qua probare conabar id quod nostris placet, claritatem quæ post mortem contingit, bonū esse. Id enim me nō soluisse, quod opponitur nobis: Nullum, inquiunt, bonum ex distantibus: hoc autē ex distantibus constat. Quod interrogas, mi Lucili, eiusdem quæstionis est, loci alterius: & ideò non hoc tantùm, sed alia

quoq;

quoq; eodem pertinentia, distulerã. Quædam enim, vt scis, moralibus rationalia immixta sunt. Itaque illam partem rectà ad mores pertinentem tractaui. Numquid stultum sit ac superuacuum, vltra extremum diem curas transmittere. An cadãt bona nostra nobiscum, nihilq; sit eius qui nullus est. An ex eo quod, cùm erit, sensuri non simus, antequam aliquis fructus percipi aut peti possit. Hęc autem omnia ad mores spectant: itaque suo loco posita sunt. At quæ à dialecticis contra hanc opinionem dicuntur, segreganda fuerunt: & ideò seposita sunt. Nunc quia omnia exigis, omnia quę dicunt persequar, deinde singulis occurram. At nisi aliquid prædixero, intelligi non poterunt quæ refellentur. Quid est, quod prædicere velim? Quędam continua esse corpora, vt hominem: quædam composita, vt nauem, domũ, omnia denique quorũ diuersæ partes iunctura in vnum sunt coactæ: quædam ex distantibus, quorum adhuc membra separata sunt, tamquam exercitus, populus, senatus. Illi enim, per quos ista corpora efficiuntur, iure aut officio cohærent, natura diducti & singuli sunt. Quid est, quod etiã nunc prædicere velim? Nullũ bonum putamus esse, quod ex distantibus constat. vno enim spiritu vnum bonum contineri ac regi debet, vnum esse vnius boni principale. Hoc si quãdo desideraueris, per se probatur: interim ponendum fuit, quo nostra
 tela.

tela nitatur. Dicitis, inquit, nullum bonum ex distantibus esse: Claritas autem ista, bonorum virorum secunda opinio est. Nam quomodo fama non est vnius sermo, nec infamia vnius mala existimatio: sic nec claritas, vni bono placuisse. Consentire in hoc plures insignes & præstantes viri debent, vt claritas sit. Hęc autem ex iudiciis plurium efficitur, id est, distantium: ergo non est bonum. Claritas, inquit, laus est à bonis bono reddita: laus oratio: oratio vox est, aliquid significans: vox autem, licet virorum sit bonorum, bonum non est. Neque enim quidquid vir bonus facit, bonum est. nam & plaudit, & sibilat: sed nec plausum quisquam, nec sibilum, licet omnia eius admiretur & laudet, bonum dicit, non magis quàm sternutamentum aut tussim. Ergo claritas bonum non est. Ad summam, dicite nobis, vtrùm laudantis, an laudati bonum sit? Si laudantis bonum esse dicitis, tam ridiculam rem facitis, quàm si affirmetis meum esse, quòd alius benè valeat. Sed laudare dignos, honesta actio est: ita laudantis bonum est, cuius actio est; non nostrum qui laudamur: atqui hoc quærebatur. Respondebo nunc singulis cursim. Primùm, an sit aliquid ex distantibus bonum, etiam nunc quæritur, & pars vtraque sententias habet. Deinde, claritas desiderat multa suffragia: potest & vnius boni viri iudicio esse contenta. Nam omnes bonos bonus vnus iudicat. Quid ergo,

inquit,

inquit, & fama erit vnius hominis existimatio, & infamia vnius malignus sermo? Gloriam quoque, inquit, latiùs fusam intelligo: consensum enim multorum exigit. Diuersa horum conditio est, & illius. Quare? quia si de me benè vir bonus sentit, eodem loco sum, quo, si omnes boni idem sentirent. omnes enim si me cognouerint, idem sentient. Par illis idemque iudicium est: æquè verò insistitur ab his, qui dissidere non possunt. Ita pro eo est, ac si omnes idem sentiant: quia aliud sentire non possunt. Ad gloriam & famam, non est satis vnius opinio. Illic idem potest vnius sententia, quod omnium: quia omnium si perrogetur, vna erit: hic diuersa dissimilium iudicia sunt, dissimiles affectus. Dubia omnia inuenias, leuia, suspecta. Putas tu posse sententiam vnam omnium esse? nõ est vnius vna. Illis placet verum: veritatis vna vis, vna facies est: apud hos falsa sunt, quibus assentiuntur. Numquam autem falsis constantia est: variantur & dissident. Sed laus, inquit, nihil aliud quàm vox est: vox autem bonum non est: Cùm dicunt, claritatem laudem esse bonorum, à bonis redditam, iam non ad vocem referunt, sed ad sententiam. Licet enim vir bonus taceat, sed aliquem iudicet dignum laude, laudatus est. Præterea, aliud est laus, aliud laudatio. Hæc & vocem exigit. Itaque nemo dicit laudem funebrem, sed laudationem, cuius officium

oratione constat. Cùm dicimus aliquem laude dignum, non verba illi benigna hominum, sed iudicia promittimus. Ergo laus etiam taciti est benè sentientis, ac bonum virum apud se laudantis. Deinde, vt dixi, ad animum refertur laus, non ad verba; quæ conceptam laudem egerunt, & in notitiam plurium emittunt. Laudat, qui laudandum esse iudicat. Cùm Tragicus ille apud nos ait, *Magnificum esse laudari à laudato viro:* laude digno, ait. Et cùm æquè antiquus poeta ait, *Laus alit artes:* non laudationem dicit, quæ corrumpit artes. nihil enim æquè & eloquentiam, & omne aliud studium auribus deditum vitiauit, quàm popularis assensio. Fama vtique vocem desiderat, claritas non: potest enim citra vocem contingere, contenta iudicio: plena est, non tantùm inter tacentes, sed etiam inter reclamantes. Quid intersit inter claritatem & gloriam, dicam. Gloria multorum iudiciis constat, claritas bonorum: Cuius, inquit, bonum est claritas, id est, laus bono à bonis reddita; vtrùm laudati an laudantis? Vtriusque: Meũ qui laudor, quia natura me amantem omniũ genuit; & benefecisse gaudeo, & gratos me inuenisse virtutum interpretes lætor. Hoc plurium bonum est, quòd grati sunt, sed & meum. Ita enim animo compositus sum, vt aliorum bonum, meum iudicem: vtique eorum, quibus ipse sum boni caussa. Est illud laudantium bonum. vir-

tute.

tute enim geritur: omnis autem virtutis actio bonum est. Hoc contingere illis non potuisset, nisi ego talis essem. Itaq; vtriusque bonum est, meritò laudari: tam mehercule, quàm benè iudicasse, iudicantis bonum est, & eius, secundùm quem iudicatum est. Numquid dubitas, quin iustitia & habentis bonum sit, & eius cui debitum soluit? Merentem laudare iustitia est: igitur vtriusque bonum est. Cauillatoribus istis abundè responderimus. Sed non debuit hoc nobis esse propositum, arguta disserere, & philosophiam in has angustias ex sua maiestate detrahere. Quanto satius est, ire aperta via & recta, quàm sibi ipsi flexus disponere, quos cũ magna molestia debeas relegere? neque enim quidquam aliud istæ disputationes sunt, quàm inter se peritè captantium lusus. Dic potiùs, quàm naturale sit, in immensum mẽtem suam extendere. Magna & generosa res est humanus animus: nullos sibi poni nisi cõmunes & cum Deo terminos patitur. Primùm humilem non accipit patriã: Ephesum aut Alexandriam, aut si quod est etiamnũ frequentius incolis, latius tectis solũ. Illi patria est, quodcumq; suprema & vniuersa circuitu suo cingit: hoc omne conuexum, intra quod iacent maria cũ terris, intra quod aer humanis diuina secernens etiã cõiungit, intra quod disposita tot numina in actus suos excubant. Deinde, arctã ætatẽ sibi dari nõ sinit. Om-

nes, inquit, anni mei sunt. nullum sæculũ magnis ingeniis clusum est, nullum non cogitationi peruium tempus. Cùm venerit dies ille qui mixtum hoc diuini humaniq; secernat, corpus hoc, vbi inueni, relinquam: ipse me diis reddam. nec nunc sine illis sum, sed graui terrenoq; detineor. Per has mortalis æui moras, illi meliori vitæ longioriq; proluditur. Quemadmodũ nouem mensibus nos tenet maternus vterus, & præparat non sibi, sed illi loco in quem videmur emitti, iam idonei spiritum trahere, & in aperto durare: sic per hoc spatiũ, quod ab infantia patet in senectutem, in alium naturæ sumimur partum. Alia origo nos exspectat, alius rerũ status. Nondum cœlum, nisi ex interuallo, pati possumus. Proinde intrepidus horam illam decretoriã prospice: non est animo suprema, sed corpori. Quidquid circa te iacet rerũ, tamquam hospitalis loci sarcinas specta: transeundum est. Excutit redeuntem natura, sicut intrantem. Non licet plus efferre, quàm intuleris: imò etiam ex eo, quod in vitã attulisti, pars magna ponenda est. Detrahetur tibi hæc circumiecta, nouissimum velamentũ tui, cutis: detrahetur caro & suffusus sanguis, discurrensque per totũ: detrahētur ossa neruique, firmamenta fluidorum ac labentium. Dies iste, quem tamquam extremum reformidas, æterni natalis est. Depone onus. quid cunctaris, tamquam non prius quoque, relicto,

in

in quo latebas corpore, exieris? Hæres & reluctaris: tum quoque magno nisu matris expulsus es. Gemis, ploras: & hoc ipsum flere, nascentis est. Sed tunc debebat ignosci. rudis & imperitus omnium veneras: ex maternorum viscerum calido mollique fomento emissum, afflauit aura liberior. Deinde, offendit duræ manus tactus: tenerque adhuc,& nullius rei gnarus obstupuisti inter ignota. Nunc tibi non est nouum separari ab eo, cuius antè pars fueris: æquo animo membra iam superuacua dimitte, & istud corpus inhabitatum diu, pone. Scindetur,obruetur,abolebitur. Quid contristaris? ita solet fieri. Pereunt semper velamenta nascentium. Quid ista sic diligis, quasi tua? istis opertus es. Veniet qui te reuelet dies,& ex contubernio fœdi atque olidi ventris educat. Hinc nunc quoque tu quantum potes,subuola: vtique etiam necessariis,quæ cohærebunt, alienus. Iam hinc, altius aliquid sublimiusque meditare. Aliquando naturę tibi arcana retegentur, discutietur ista caligo, & lux vndique clara percutiet. Imaginare tecum, quantus ille sit fulgor, tot sideribus inter se lumen miscentibus. Nulla serenũ vmbra turbabit: æqualiter splendebit omne cœli latus: dies & nox, aeris infimi vices sunt. Tunc in tenebris vixisse dices, cùm totam lucem totus adspexeris: quam nunc, per angustissimas oculorum vias, obscurè intueris, & tamen admiraris.

raris tam procul. Quid tibi videbitur diuina lux, cùm illam suo loco videris? Hæc cogitatio nihil sordidum animo subsidere sinit, nihil humile, nihil crudele. Deos omnium rerum esse testes ait: illis nos approbari, illis in futurum parari iubet, & æternitatem proponere: quam qui mente concepit, nullos horret exercitus, non terretur tuba, nullis ad timorem minis agitur. Quid ni non timeat, qui mori sperat? si is quoque, qui tamdiu animum iudicat manere, quamdiu retinetur corporis vinculo; exsolutum, statim spargi; id agit, vt etiam post mortẽ vtilis esse possit. Quamuis enim ipse ereptus sit oculis, tamen

Multa viri virtus animo, multùsque recursat
Gentis honos.

Cogita, quantum nobis exempla bona prosint: scies magnorum virorum, non minùs præsentia, esse vtilem memoriam.

EPIST. CIII. Quid ista circumspicis, quæ tibi possunt fortasse euenire, sed possunt & non euenire? incendium dico, ruinam, aliàque, quæ nobis incidunt, non insidiantur: illa potiùs vide, illa deuita, quæ nos obseruant, quæ captant. Rari sunt casus, etiam si graues, naufragium facere, vehiculò euerti: ab homine homini quotidianum periculum. Aduersus hoc te expedi, hoc intentis oculis intuere. Nullum enim malum frequentius, nullum pertinacius, nullum blandius.

dius. Tempestas minatur, antequam surgat: crepant ædificia, antequam corruant: prænunciat fumus incendium. subita est ex homine pernicies,& eò diligentiùs tegitur, quò propiùs accedit. Erras, si istorum tibi qui occurrunt vultibus credis: hominum effigies habent, animos ferarum: nisi quòd illarum perniciosior est primus incursus, quos transire nõ queunt. Numquam enim illas ad nocendum nisi necessitas inigit: aut fame,aut timore coguntur ad pugnam; homini perdere hominem libet. Tu tamen ita cogita, quod ex homine periculum sit: vt cogites,quod sit hominis officium. Alterum intuere,ne lædaris; alterũ, ne lædas. Commodis omnium læteris, mouearis incommodis: & memineris quæ præstare debeas, quæ cauere. Sic viuendo quid consequeris? non, vt ne noceant; sed, ne fallant. Quantum autem potes, in philosophiam secede. Illa te sinu suo proteget: in huius sacrario eris aut tutus,aut tutior. Non arietant inter se, nisi in eodem ambulantes. Quod autem ipsam philosophiam,non debebis iactare. multis fuit periculi caussa, insolenter tractata,& contumaciter. Vitia tibi detrahat, non alij exprobret: non abhorreat à publicis moribus; nec hoc agat, vt quidquid non facit, damnare videatur. Licet sapere sine pompa,sine inuidia.

EPIST. CIIII. In Nomentanum meum fugi.. quid putas? vrbem? imò febrem,,

febrem, & quidem surrepentem. Iam manum mihi iniecerat: protinus itaque parari vehiculum iussi, Paullina mea retinente. Medicus initia esse dicebat, motis venis, sed incertis, & naturalem turbantibus modum. Exire perseueraui. Illud mihi in ore erat domini mei Gallionis: qui cùm in Achaia febrem habere cœpisset, protinus nauem adscendit, clamitans non corporis esse, sed loci morbum. Hoc ego Paullinæ meæ dixi, quæ mihi valetudinem meam commendat. Nã cùm sciam spiritum illius in meo verti: incipio, vt illi consulam, mihi consulere: & cùm me fortiorem senectus ad multa reddiderit, hoc beneficium ætatis amitto. Venit enim mihi in mẽtem, in hoc sene & adolescentem esse, cui parcitur. Itaque quoniam ego ab illa non impetro, vt me fortiùs amet: impetrat illa à me, vt me diligẽtiùs amem. Indulgendum est enim honestis affectibus: & interdum etiam si premunt caussę, spiritus in honorem suorum vel cum tormento reuocandus, & in ipso ore retinendus est: cùm bono viro viuendum sit, non quamdiu iuuat, sed quamdiu oportet. Ille qui non vxorem, non amicum tanti putat, vt diutiùs in vita commoretur, qui perseuerat mori, delicatus est. Hoc quoque imperet sibi animus, vbi vtilitas suorum exigit: nec tantùm si vult mori, sed si cępit, intermittat, & suis se commodet. Ingẽtis animi est, aliena caussa ad vitam reuerti;

uerti: quod magni viri sæpè fecerunt. Sed hoc quoque summæ humanitatis existimo, senectutem suam, cuius maximus fructus est, securior sui tutela, & vitæ vsus animosior, attentiùs conseruare, si scias alicui tuorum esse dulce, vtile, optabile. Habet prætereà in se non mediocre ista res gaudium, & mercedem. quid enim iucundius, quàm vxori tam carum esse, vt propter hoc tibi carior fias? Potest itaque Paullina mea non tantùm suum mihi timorem imputare, sed etiam meum. Quæris ergo, quomodo mihi consilium profectionis cesserit? Vt primùm grauitatem vrbis excessi, & illum odorem culinarum fumantium, quæ motæ quidquid pestiferi vaporis obruerant, cum puluere effundunt, protinus mutatam valetudinem sensi. Quantum deinde adiectum putas viribus; postquam vineas attigi? in pascuum emissus, cibum meum inuasi. Repetiui ergo iam me. non permansit marcor ille corporis dubij, & malè cogitantis: incipio toto animo studere. Non multum ad hoc locus confert, nisi se sibi præstet animus, qui secretum & in occupationibus mediis, si volet, habebit. At ille qui regiones eligit, & otium captat, vbique quo distringatur inueniet. Nam Socratem quærenti cuidam, quòd nihil sibi peregrinationes profuissent, respondisse ferunt: *Non immeritò hoc tibi euenit: tecum enim peregrinabaris.* O quàm benè cum quibusdam ageretur,

retur, si à se aberrarent! Nunc primi seipsos sollicitant, corrumpunt, territant. Quid prodest mare traiicere, & vrbes mutare? si vis ista, quibus vrgeris, effugere, non alibi sis oportet, sed alius. Puta venisse te Athenas, puta Rhodon: elige arbitrio tuo ciuitatem: quid ad rem pertinet, quos illa mores habeat? tuos adferes. Diuitias iudicabis bonum: torquebit te paupertas, & (quod est miserrimum) falsa. Quamuis enim multum possideas, tamen quia aliquis plus habet, tanto tibi videberis defici, quanto vinceris. Honores iudicas bonum? malè te habebit ille consul factus, ille etiam refectus: ringeris, quoties aliquē in fastis sæpiùs legeris. Tantus erit ambitionis furor, vt nemo tibi post te videatur, si aliquis ante te fuerit. Maximum malum iudicabis mortē: cùm in illa nihil sit mali, nisi, quod ante ipsam est, timeri. Exterrebunt te non tantùm pericula, sed suspiciones: vanis semper agitaberis. Quid enim proderit,

——euasisse tot vrbes
Argolicas, mediòsque fugam tenuisse
per hostes?

Ipsa pax timores subministrabit. ne tutis quidem habebitur fides, cōsternata semel mente. quæ vbi consuetudinē pauoris improuidi fecit, etiam ad tutelā salutis suę inhabilis est. Non enim vitat, sed fugit: magis autem periculis patemus auersi. Grauissimum iudicabis malum, aliquem ex his

quos,

quos amabis amittere: cùm interim hoc tam ineptum erit, quàm flere, quòd arboribus amœnis & domum tuam ornantibus decidant folia. Quidquid te delectat, æquè viget, vt videras dum vireret. vtique aliud alio die casus excutiet. sed quemadmodum frondium iactura facilis est, quia renascuntur: sic istorum quos amas, quosque oblectamenta vitæ putas esse, damnum: quia reparantur, etiã si non renascantur. Sed non erunt ijdem. Ne tu quidem idem eris. omnis dies, omnis hora te mutat: sed in aliis rapina faciliùs apparet: hic latet, quia non ex aperto fit. Alij auferũtur: at ipsi nobis furto subducimur. Horum nihil cogitabis, nec remedia vulneribus appones, sed ipse tibi seres sollicitudinum caussas, alia sperando, alia desperando? Si sapis, alterum alteri misceas: nec speraueris sine desperatione, nec desperaueris sine spe. Quid per se prodesse peregrinatio cuiquam potuit? Non voluptates illa temperauit, non cupiditates refrænauit, non iras repressit, non indomitos amoris impetus fregit, nulla denique animo mala eduxit, non iudicium dedit, non excussit errorem: sed vt puerum ignota mirantem, ad breue tempus rerum aliqua nouitate detinuit. Ceterùm inconstantiam mentis, quæ cùm maximè ægra est, lacessit, mobiliorem leuioremque reddit ipsa iactatio. Itaque quæ petierant cupidissimè loca, cupidiùs

diùs deferunt, auium modo transuolant, citiusque àm venerant, abeunt. Peregrinatio no iam dabit gentium, nouas tibi montium formas ostendet, inusitata spatia camp um, & irriguas perennibus aquis valles; c alicuius fluminis sub obseruatione nat ram: siue, vt Nilus, æstiuo incremento t met; siue, vt Tigris, eripitur ex oculis, & acto per occulta cursu, integræ magnit dini redditur; siue, vt Mæander, poeta um omnium exercitatio & ludus, im licatur crebris anfractibus, & sæpè in vi inum alueo suo admotus, antequam sib influat, flectitur; ceterùm neque melio em faciet, neque saniorem. Inter studia versandum est, & inter auctores sapientiæ, vt quæsita discamus, nondum inuenta quæramus. Sic eximendus animus ex miserrima seruitute: in libertatem asseritur. Quamdiu quidem nescieris, quid fugiendum, quid petendum, quid necessarium, quid superuacuũ, quid iustum, quid honestum sit: non erit hoc peregrinari, sed errare. Nullam tibi opẽ feret iste discursus: peregrinaris enim cum affectibus tuis, & mala te tua sequũtur. Vtinam quidem sequerentur! longiùs abessent: nunc fers illa, non ducis. Itaque vbique te premũt, & paribus incommodis vrunt. Medicina ægro, nõ regio, quærenda est. Fregit aliquis crus, aut extorsit articulum? non vehiculum nauemque conscendit, sed aduocat medicum, vt fracta

pars

pars iungatur, vt luxata in locum reponatur. Quid ergo auimum, tot locis fractum & extortum, credis locorum mutatione posse sanari? maius est istud malum, quàm vt gestatione curetur. Peregrinatio non facit medicum, non oratorem: nulla ars loco discitur. Quid ergo? Sapientia rerum omnium maxima in itinere colligetur? Nullum, mihi crede, iter est, quod te extra cupiditates, extra iras, extra metus sistat: aut si quod esset, agmine facto, gens illuc humana pergeret. Tamdiu ista vrgebunt mala, macerabuntque per terras ac maria vagum, quamdiu malorum gestaris caussas. Fugam tibi non prodesse miraris? tecum sunt quæ fugis. Te igitur emēda, onera tibi detrahe & desideria: saltem intra modum cōtine. Omnem ex animo erade nequitiam. si vis peregrinationes habere iucundas, tuum comitem sana. Hærebit tibi auaritia, quamdiu auaro sordidoque cōuixeris: hærebit tumor, quamdiu cum superbo cōuersaberis: numquam sæuitiam in tortoris contubernio pones: incendent libidines tuas adulterorum sodalitia. Si velis vitijs exui, longe à vitiorum exemplis recedendum est. Auarus, corruptor, sæuus, fraudulentus, multum nocituri si propè à te fuissent, intra te sunt. Ad meliores transi. cum Catonibus viue, cum Lælio, cum Tuberone: quòd si conuiuere etiam Græcis iuuat, cum Socrate, cum Zenone versare. Alter te do-

cebit

cebit mori, si necesse erit: alter, antequam necesse erit. Viue cum Chrysippo, cum Posidonio. Hi tibi tradent diuinorum humanorumque notitiam. hi iubebunt in opere esse: nec tantùm scitè loqui, & in oblectationem audientium verba iactare, sed animum indurare, & aduersus minas erigere. Vnus est enim huius vitæ fluctuātis & turbidæ portus, euentura contemnere, stare fidenter, apertè tela fortunæ aduerso pectore excipere, non latitantem, nec tergiuersantem. Magnanimos nos natura produxit: & vt quibusdam animalibus ferum dedit, quibusdam subdolum, quibusdam pauidum, ita nobis gloriosum & excelsum spiritum, quærentem vbi honestissimè, non vbi tutissimè viuat; simillimum mundo: quem, quantum mortalibus passibus licet, sequitur æmulaturque. Profert se, laudari & adspici credit. Dominus omnium est, supra omnia est. itaque nulli se rei submittit: nihil illi videtur graue, nihil asperum, quod virum incuruet

Terribiles visu formæ, letūque labòsque.

minimè quidem, si quis rectis oculis intueri illa possit, & tenebras perrumpere. multa per noctem habita terrori, dies vertit ad risum.

Terribiles visu formæ, letùmque labòsque;

egregiè Virgilius noster. Non re dixit terribiles esse, sed visu: id est, videri, non esse.

Quid

Quid, inquam, in istis est tam formidabile, quàm fama vulgauit? Quid est, obsecro te, Lucili, cur timeat laborem vir, mortem homo? Totiens mihi occurrunt isti, qui non putant fieri posse quidquid facere non possunt, & aiunt nos loqui maiora, quàm quæ natura humana sustineat. At quanto ego de illis meliùs existimo? ipsi quoque hæc possunt facere, sed nolunt. Denique quem vmquam ista destituere tentantem? cui non faciliora apparuere in actu? Non quia difficilia sunt, non audemus: sed quia non audemus, difficilia sunt. Si tamen exemplum desideratis, accipite Socratem perpessicium senem, per omnia aspera iactatum, inuictum tamen & paupertate, quam grauiorem illi domestica onera faciebant; & laboribus, quos militares quoque pertulit, & quibus ille domi exercitus. siue vxorem eius spectes moribus feram, lingua petulantem; siue liberos indociles, & matri quàm patri similiores. Sic ferè aut in bello fuit, aut in tyrannide, aut in libertate, bellis ac tyrannis sæuiore. Viginti & septem annis pugnatum est. post finita arma, triginta tyrannis noxæ dedita est ciuitas, ex quibus plerique inimici erant. Nouissima damnatio est sub grauissimis hominibus impleta. obiecta est & religionum violatio, & iuuentutis corruptela, quam immittere in deos, in patres, in rempub. dictus est: post hæc carcer, & venenum. Hæc

vsque

vsque eò animum Socratis non mouerunt, vt ne vultum quidem mouerint. Illam mirabilem laudem, & singularem, vsque ad extremum seruauit: non hilariorem quisquam, non tristiorem Socratem vidit: æqualis fuit in tanta inæqualitate fortunæ. Vis alterum exemplum? accipe hunc M. Catonem recentiorem, cum quo & infestiùs fortuna egit, & pertinaciùs. Cui cùm omnibus locis obstitisset, nouissimè & in morte: ostendit tamen virum fortem posse inuita fortuna viuere, inuita mori. Tota illi ætas aut in armis est exacta ciuilibus, aut in ætate concipiente iam ciuile bellum. Et hunc licet dicas non minùs, quàm Socratem, in seruitute vixisse: nisi fortè Cn. Pompeium, & Cæsarem, & Crassum, putas libertatis socios fuisse. Nemo mutatum Catonem, toties mutata Rep. vidit: eumdem se in omni statu præstitit. In prætura, in repulsa, in accusatione, in prouincia, in concione, in exercitu, in morte, denique in illa Reip. trepidatione, cùm illinc Cæsar esset decem legionibus pugnacissimis subnixus, tot externarum gẽtium præsidijs hinc Cn. Pompeius, satis vnus aduersus omnia. Cùm alij ad Cæsarem inclinarent, alij ad Pompeium, solus Cato fecit aliquas & Reip. partes. Si animo complecti volueris illius imaginem temporis, videbis illinc plebem & omnem erectum ad res nouas vulgum: hinc optimates & equestrem ordinem,

dinem, quidquid erat in ciuitate sancti & lecti: duos in medio relictos, Remp. & Catonem. Miraberis, inquam, cùm animaduerteris

Atridem, Priamumque, & sæuum ambobus Achillem.

Vtrumque enim improbat, vtrumque exarmat. Hanc fert de vtroque sententiam. Ait, se, *si Cæsar vicerit, moriturum: si Pompeius, exulaturum.* Quid habebat quod timeret, qui ea sibi & victo & victori constituerat, quæ constituta esse ab hostibus iratissimis poterant? Periit itaque ex decreto suo. Vides posse homines labores pati? per medias Africæ solitudines pedes duxit exercitum. Vides posse tolerare sitim? & in collibus arentibus, sine vllis impedimentis victi exercitus reliquias trahens, inopiam humoris loricatus tulit, & quoties aquæ fuerat occasio, nouissimus bibit. Vides honorem & notam posse contemni? eodem quo repulsus est die, in comitio pila lusit. Vides posse non timeri potentiam superiorum? & Pompeium & Cæsarem, quorũ nemo alterum offendere audebat, nisi vt alterum demereretur, simul prouocauit. Vides tam mortẽ posse cõtemni quàm exsilium? & exsilium sibi indixit & mortem, & interim bellum. Possumus itaque aduersus ista tantum habere animi: libeat modò subducere iugo collum. In primis autem despuendæ sunt voluptates: eneruant, & effæminant, & multum petunt.

multum autem à fortuna petendum est. Deinde spernendæ opes: auctoramenta sunt seruitutum. Aurum & argentum, & quidquid aliud felices domos onerat, relinquatur. non potest gratis constare libertas. Hanc si magno æstimas, omnia paruo æstimanda sunt.

EPIST. CV. Quæ obseruanda tibi sint, vt tutior viuas, dicam. Tu tamen sic audias censeo ista præcepta, quomodo si tibi præciperem, qua ratione bonam valetudinem in Ardeatino tuereris. Considera, quæ sint quæ hominem in perniciem hominis instigent: inuenies spem, inuidiam, odium, metum, contemptum. Ex omnibus istis, adeò lenissimum est cõtemptus, vt multi in illo remedij caussà delituerint. Quem quis contemnit, calcat sine dubio, sed transit. Nemo homini contempto, pertinaciter, nemo diligenter nocet. Etiam in acie iacens præteritur: cum stante pugnatur. Spem improborum vitabis, si nihil habueris quod cupiditatem alienam & improbam irritet, si nihil insigne posséderis. Concupiscuntur enim insignia, etiã si parùm nota sunt. Sic verò inuidiam effugies, si te non ingesseris oculis, si bona tua non iactaueris, si scieris in sinu gaudere. Odium autem ex offensa sic vitabis, neminem lacessendo gratuitò: à quo te sẽsus cõmunis tuebitur. fuit enim hoc multis periculosum. Quidam odium habuerunt, nec inimicum. Illud, ne timearis, prę-

stabit

ſtabit tibi & fortunę mediocritas, & ingenij lenitas: cùm te eſſe homines ſcient, quẽ offendere ſine periculo poſſint. Reconciliatio tua & facilis ſit, & certa. Timeri autem tam domi moleſtum eſt, quàm foris: tam à ſeruis, quàm à liberis. Nulli non ad nocendum ſatis virium eſt. Adijce nunc, quòd qui timetur, timet. nemo potuit terribilis eſſe ſecurè. Contemptus ſupereſt: cuius modum in ſua poteſtate habet, qui illum ſibi adiunxit: qui contemnitur, quia voluit, non quia debuit. Huius incommodum & artes bonæ diſcutiunt, & amicitiæ eorum, qui apud aliquem potentem potentes ſunt. quibus applicari expediet, non implicari: ne pluris remedium, quàm periculum conſtet. Nihil tamen æquè proderit, quàm quieſcere, & minimum cum aliis loqui, plurimum ſecum. Eſt quędam dulcedo ſermonis, quæ irrepit, & blanditur, & non aliter quàm ebrietas aut amor ſecreta producit. Nemo quod audierit, tacebit: nemo quantum audierit, loquetur. Qui rem non tacuerit, non tacebit auctorem. Habet vnuſquiſque aliquem cui tantum credit, quantum ipſi creditum eſt: vt garrulitatem ſuam cuſtodiat, & contentus ſit vnius auribus, populum faciet. Sic quod modò ſecretum erat, rumor eſt. Securitatis magna portio eſt, nihil iniqui facere. Confuſam vitam & perturbatam impotentes agunt: tantum metuunt, quantum nocent: nec vllo tempore vacant.

Trepidant enim cùm fecerunt, hærens conſcientia aliud agere non patitur, ac ſubinde reſpicere ad ſe cogit. Dat pœnas, quiſquis exſpectat: quiſquis autem meruit, exſpectat. Tutum aliqua res in mala conſcientia præſtat, nulla ſecurum. putat enim ſe, etiam ſi non deprehenditur, poſſe deprehendi: & inter ſomnos mouetur, & quoties alicuius ſcelus loquitur, de ſuo cogitat. Non ſatis illi oblitteratum videtur, non ſatis tectum. Nocens habuit aliquando latendi fortunam, numquam fiduciam.

EPIST. CVI. Tardius reſcribo ad epiſtolas tuas, non quia diſtrictus occupationibus ſum: hanc excuſationem caue audias: vaco, & omnes qui volunt, vacant. Neminem res ſequuntur: ipſi illas amplexantur, & argumentum eſſe felicitatis occupationem putant. Quid ergo fuit, quare non protinus reſcriberem tibi, de quo quærebas? Veniebat in contextum operis mei: ſcis enim me moralem philoſophiam velle complecti, & omnes ad eam pertinentes quæſtiones explicare. Itaque dubitaui vtrùm differrem te, an, donec ſuus iſti rei veniret locus, ius tibi extra ordinem dicerem: humanius viſum eſt, tam longè venientem non detinere. Itaque & hoc ex illa ſerie rerum cohærentium excerpam, & ſi qua erunt huiuſmodi, non quærenti tibi vltrò mittam. Quæ ſint hæc, interrogas? Quæ ſcire magis iuuat,

nat,quàm prodest : sicut hoc de quo quæris, an bonum corpus sit. Bonum prodest: facit enim: quod facit,corpus est: bonum, agitat animum,& quodãmodo format,& continet: quæ ergo propria sunt corporis, ea corporis bona sunt : corpora ergo sunt, & quæ animi sunt. nam & hic corpus est. Bonum hominis necesse est corpus sit, cùm ipse corporalis. Mentior, nisi & quæ alunt illud, & quæ valetudinem eius vel custodiunt vel restituunt, corpora sunt:ergo & bonum eius corpus est. Non puto te dubitaturum, an affectus corpora sint, vt aliud quoque de quo non quæris, insulciam:tamquam ira,amor, tristitia.si dubitas,vide an vultum nobis mutent, an frontem adstringant,an faciem diffundant, an ruborem euocent, an fugent sanguinem. Quid ergo? tam manifestas corpori notas credis imprimi, nisi à corpore? Si affectus corpora sunt, & morbi animorum,& auaritia,crudelitas,indurata vitia,& in statum inemendabilem adducta: ergo & malitia, & species eius omnes, malignitas,inuidia, superbia. Ergo & bona. primùm quia contraria istis sunt: deinde,quia eadem tibi indicia præstabunt. An non vides, quãtum oculis det vigorem fortitudo? quantam intentionem prudentia? quantã modestiam & quietem reuerentia?quantã serenitatem lætitia? quantum rigorẽ seueritas? quantã remissionem veritas? Corpora ergo sunt,quæ colorem habitumq; corpo-

rum mutant, quæ in illis regnum suum exercent. Omnes autem quas retuli virtutes, bona sunt, & quidquid ex illis est. Numquid est dubium, an id quo quid tangi potest, corpus sit?

Tangere enim & tangi, nisi corpus, nulla potest res, vt ait Lucretius.

Omnia autem ista quæ dixi, non mutarent corpus, nisi tangerent: ergo corpora sunt. Etiamnum, cui tanta vis est, vt impellat & cogat & retineat & iubeat, corpus est. Quid ergo? Non timor retinet? non audacia impellit? non fortitudo immittit, & impetum dat? non moderatio refrænat ac reuocat? non gaudium extollit? non tristitia adducit? Denique quidquid facimus, aut malitiæ, aut virtutis gerimus imperio: quod imperat corpori, corpus est: quod vim corpori affert, corpus. Bonum corporis corporale est: bonum hominis, & corporis bonum est: itaque corporale est. Quoniam, vt voluisti, morem gessi tibi, nunc ipse dicam mihi, quod dicturum esse te video. Latrunculis ludimus: in superuacuis subtilitas teritur. non faciunt bonos ista, sed doctos. Apertior res est, sapere: imò simplicior. paucis opus est ad mentem bonam litteris. Sed nos vt cetera in superuacuum diffundimus, ita philosophiam ipsam. Quemadmodum omnium rerum, sic litterarum quoque intemperantia laboramus: non vitæ, sed scholæ discimus.

EPIST. CVII. Vbi illa prudentia tua? vbi in dispiciendis rebus subtilitas? vbi magnitudo? Tam pusilla te angunt? serui occupationes tuas, occasionem fugæ putauerunt. Si amici deciperent, (habeant enim sanè nomen, quod illis Epicurus noster imposuit, & ita vocentur) quo turpius non sint omnibus rebus tuis: desint illi, qui & operam tuam conterebant, & te aliis molestum esse credebant. Nihil horum insolitum, nihil inexspectatum est. Offendi rebus istis tam ridiculum est, quàm queri, quòd spargaris in publico, aut inquineris in luto. Eadem vitæ conditio est, quæ balnei, turbæ, itineris: quędam intermittentur, quædam incident. Non est delicata res, viuere. Longam viam ingressus es: & labaris oportet, & arietes, & cadas, & lasseris, & exclames: O mors, id est, mentiaris. Alio loco comitem relinques, alio efferes, alio timebis. Per eiusmodi offensas emetiendum est confragosum hoc iter. Mori me vult? præparetur animus contra omnia. Sciat se venisse vbi patiatur fulmen; sciat se venisse vbi

Luctus & vltrices posuere cubilia curæ,
Pallentesque habitant morbi, tristisque senectus.

In hoc contubernio vita degenda est. Effugere ista non potes, contemnere potes: cōtemnes autem, si sæpè cogitaueris, & futura pręsumpseris. Nemo non fortiùs ad

id cui se diu composuerat, accessit, & duris quoque, si præmeditata erant, obstitit. At contrà imparatus, etiã leuissima expauit. Id agẽdum est, ne quid nobis inopinatum sit: & quia omnia nouitate grauiora sunt, hæc cogitatio assidua præstabit, vt nulli sis malo tiro. Serui te reliquerunt. Alium compilauerunt, alium accusauerunt, aliũ occiderunt, alium prodiderunt, alium calcauerunt, aliũ veneno, alium criminatione petierunt. Quidquid dixeris, multis accidit. Deinceps quæ multa & varia sunt in nos diriguntur. Quędam in nos fixa sunt, quædam vibrant, & cummaximè veniunt; quædam ad alios peruentura nos stringunt. Nihil miremur eorum ad quæ nati sumus: quæ ideò nulli quęrenda, quia paria sunt omnibus. Ita dico, paria sunt. nam etiam quod effugit aliquis, pati potuit. Æquum autem ius est, non quo omnes vsi sunt, sed quod omnibus latum est. Imperetur æquitas animo, & sine querela mortalitatis tributa pendamus. Hyems frigora adducit: algendum est. æstas calores refert: æstuandum est. intemperies cæli valetudinem tentat: ęgrotandum est. Et fera nobis loco occurret, & homo perniciosior feris omnibus. Aliud aqua, aliud ignis eripiet. Hanc rerum conditionem mutare non possumus: id possumus, magnum sumere animum, & viro bono dignum, quo fortiter fortuita patiamur, & naturæ consentiamus. Natura autem hoc, quod vides,

regnum

regnum mutationibus temperat. Nubilo serena succedunt: turbantur maria, cùm quieuerunt: flant inuicem venti: noctē dies sequitur: pars cæli consurgit, pars mergitur: contrariis rerum æternitas constat. Ad hanc legem animus noster aptandus est: hanc sequatur, huic pareat: & quæcumq; fiunt, debuisse fieri putet: nec velit obiurgare naturam. Optimum est pati, quod emendare non possis: & Deum, quo auctore cuncta proueniunt, sine murmuratione comitari. Malus miles est, qui imperatorem gemens sequitur. Quare impigri atque alacres excipiamus imperia, nec deseramus hunc operis pulcherrimi cursum, cui, quidquid patimur, intextum est: & sic alloquamur Iouem, cuius gubernaculo moles ista dirigitur, quemadmodum Cleanthes noster versibus disertissimis alloquitur. quos mihi in nostrum sermonem mutare permittitur, Ciceronis viri disertissimi exemplo. Si placuerint, boni consules: si displicuerint, scies me in hoc secutum Ciceronis exemplum.

Duc me parens, celsiq; dominator poli,
Quocumque placuit. nulla parendi mora est:
Assum impiger. fac nolle: comitabor gemens:
Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.
Malusque patiar, quod pati licuit bono.

Sic viuamus, sic loquamur. paratos nos inueniat atque impigros fatum. Hic est magnus animus, qui se Deo tradidit: at contrà ille pusillus ac degener, qui obluctatur, & de ordine mundi malè existimat, & emendare mauult deos, quàm se.

EPIST. CVIII. Id de quo quæris, ex his est, quæ scire tantùm eò, vt scias, pertinet. Sed nihilominus quia pertinet, pertinaciter properas, nec vis exspectare libros, quos cummaximè ordino continentes totam moralem philosophiæ partem, statim expediam. Illud tamen priùs scribam, quemadmodum tibi ista cupiditas discendi, qua flagrare te video, dirigenda sit, ne ipsa se impediat. Nec passim carpēda sunt, nec auidè inuadenda vniuersa: per partes peruenitur ad totum. Aptari onus viribus debet: nec plus occupari, quam cui sufficere possumus. Non quantum vis, sed quantum capis, hauriendum est. bonum tantùm habe animum: capies, quantum voles. Quò plus recipit animus, hoc se magis laxat. Hæc nobis præcipere Attalum memini, cùm scholam eius obsideremus, & primi veniremus, & nouissimi exiremus: ambulantem quoque illum ad aliquas disputationes euocaremus, non tantùm paratum discentibus, sed obuium. Idem, inquit, & docenti & discenti debet esse propositum: vt ille prodesse velit, hic proficere. Qui ad philosophorum scholas venit, quotidie secum aliquid boni ferat:

aut

aut sanior domum redeat, aut sanabilior. Redibit autem. ea enim philosophiæ vis est, vt non solùm studentes, sed etiam conuersantes iuuet. Qui in solem venit, licet non in hoc venerit, colorabitur: qui in vnguentaria taberna resederunt, & paullò diutiùs commorati sunt, odorem secum loci ferunt; & qui apud philosophum fuerunt, traxerint aliquid necesse est, quod prodesset etiam negligentibus. Attende quid dicam: negligentibus, non repugnantibus. Quid ergo? non nouimus quosdam, qui multis apud philosophum annis persederint, & ne colorem quidem duxerint? Quid ni nouerim? pertinacissimos quidē, & assiduos: quos ego non discipulos philosophorum, sed inquilinos voco. Quidam veniunt vt audiant, non vt discant: sicut in theatrum voluptatis caussâ ad delectandas aures, oratione, vel voce, vel fabulis ducimur. Magnam hanc auditorum partem videbis, cui philosophi schola diuersorium otij sit. Non id agunt vt aliqua illic vitia deponant, vt aliquam legem vitæ accipiāt, ad quam mores suos exigant, sed vt oblectamento aurium perfruantur. Aliqui tamen & cum pugillaribus veniunt, non vt res excipiant, sed verba: quæ tam sine profectu alieno discant, quàm sine suo audiant. Quidam ad magnificas voces excitantur, & transeunt in affectum dicentiū, alacres vultu & animo: nec aliter concitantur, quàm solent Phrygij tibicinis sono

semiuiri, & ex imperio furentes. Rapit illos instigatque rerum pulchritudo, non verborum inanium sonitus. Si quid acriter contra mortem dictum est, si quid cõtra fortunam contumaciter, iuuat protinus quæ audias facere. Afficiuntur illi: & fint quales iubentur, si illa animo forma permaneat, si non impetum insignem protinus populus honesti dissuasor excipiat. Pauci illam, quam conceperant, mentem domum perferre potuerunt. Facile est auditorem concitare ad cupiditatem recti. Omnibus enim natura fundamenta dedit, semenque virtutum: omnes ad omnia ista nati sumus: cùm irritator accessit, tunc illa animi bona velut sopita excitantur. Nõ vides quemadmodum theatra consonent, quoties aliqua dicta sunt, quæ publicè agnoscimus, & consensu vera esse testamur?

Desunt inopiæ multa, auaritiæ omnia.
In nullum auarus bonus est, in se pessimus.

Ad hos versus ille sordidissimus plaudit, & vitiis suis fieri conuicium gaudet. Quanto magis hoc iudicas euenire, cùm à philosopho ista dicuntur: cùm salutaribus præceptis versus inseruntur, efficaciùs eadẽ illa demissuri in animũ imperitorum? Nam (vt dicebat Cleanthes) quemadmodum spiritus noster clariorem sonum reddit, cùm illum tuba per longi canalis angustias tractum, patẽtiore nouissimè exitu effudit: sic

sensus nostros clariores carminis arcta necessitas efficit. Eadem negligentiùs audiuntur, minusque percutiunt, quamdiu soluta oratione dicuntur: vbi accessere numeri, & egregium sensum adstrinxere certi pedes, eadem illa sententia velut lacerto excussa torquetur. De contemptu pecuniæ multa dicuntur, & longissimis orationibus hoc præcipitur, vt homines in animo, non in patrimonio putent esse diuitias: eum esse locupletem, qui paupertati suæ aptus est, & paruo se diuitem fecit: magis tamen feriuntur animi, cùm carmine eiusmodi dicta sunt:

Is minimo eget mortalis, qui minimum cupit.

Quod vult habet, qui velle quod satis est, potest.

Cùm hæc atque eiusmodi audimus, ad confessionem veritatis adducimur. Illi enim quibus nihil satis est, admirantur, acclamant, odium pecuniæ indicunt. Hunc illorum affectum vbi videris, vrge, hoc preme, hoc onera, relictis ambiguitatibus, & syllogismis, & cauillationibus, & ceteris acuminis irriti ludicris. Dic in auaritiam, dic in luxuriam. cùm profecisse te videris, & animos audientium affeceris, insta vehementiùs. Verisimile non est, quantum proficiat talis oratio remedio intenta, & tota in bonum audientium versa. Facillimè enim tenera conciliantur ingenia ad honesti rectique

queamorem. Adhuc docilibus leuiterque corruptis iniicit manum veritas, si aduocatum idoneum nacta est. Ego certè, cùm Attalum audirem, in vitia, in errores, in mala vitæ perorantem, sæpè misertus sum generis humani, & illum sublimem altioremq; humano fastigio credidi. Ipse regem se esse dicebat: sed plus quã regnare mihi videbatur, cui liceret censuram agere regnantium. Cùm verò commẽdare paupertatem cœperat, & ostendere, quàm quidquid vsum excederet pondus esset superuacuum & graue ferenti sæpe exire è schola pauperi libuit. Cùm cœperat voluptates nostras traducere, laudare castum corpus, sobriam mensam, puram mentẽ, non tãtùm ab illicitis voluptatibus, sed etiã superuacuis: libebat circunscribere gulam & ventrem. Inde mihi quędam permansere, Lucili. Magno enim in omnia impetu venerã: deinde ad ciuitatis vitã reductus, ex benè cęptis pauca seruaui. Inde ostreis boletisq; in omnem vitam renunciatũ est. Hęc enim nõ cibi, sed oblectamenta sunt, ad edendum saturos cogẽtia: quod gratissimũ est edacibus, & se vltrà quàm capiunt farcientibus, facilè descensura, facilè reditura. Inde in omnem vitam vnguento abstinemus: quoniam optimus odor in corpore est nullus. Inde vino caret stomachus: inde in omnem vitam balneum fugimus. Decoquere corpus, atq; exinanire sudoribus, inutile simul delicatumq; credimus.

Cete-

Cetera proiecta redierunt: ita tamen, vt quorum abstinentiam interrupi, modum seruem, & quidem abstinentiæ proximiorem, nescio an difficiliorē: quoniam quædam abscinduntur faciliùs animo, quàm temperantur. Quoniam cœpi tibi exponere, quantum maiori impetu ad philosophiam iuuenis accesserim, quàm senex pergam; non pudebit fateri, quem mihi amorem Phythagorę iniecerit Sotion. Docebat, quare ille animalibus abstinuisset, quare posteà Sextius. Dissimilis vtriq; caussa erat, sed vtrique magnifica. Hic homini satis alimentorum citra sanguinem esse credebat, & crudelitatis consuetudinem fieri, vbi in voluptatem esset adducta laceratio. Adijciebat, contrahendam materiam esse luxuriæ: colligebat, bonæ valetudini contraria esse alimenta varia, & nostris aliena corporibus. At Pythagoras omnium inter omnia cognationē esse dicebat, & aliorum commercium in alias atque alias formas transeuntium. Nulla (si illi credas) anima interit, nec cessat quidē, nisi tēpore exiguo, dum in aliud corpus transfunditur. Viderimus per quas temporum vices, & quando pererratis pluribus domicilijs, in hominē reuertatur; interim sceleris hominibus ac parricidij metum fecit, cùm possint in parentis animā inscij incurrere, & ferro morsùve violare, in quo cognatus aliquis spiritus hospitaretur. Hęc cum exposuisset Sotion, & impleset argumentis

mentis suis, Non credis, inquit, animas in alia corpora atque alia describi? & migrationem esse, quam dicimus esse mortem? Non credis in his pecudibus ferisve, aut aqua mersis, illum quondam hominis animum morari? Non credis nihil perire in hoc mundo, sed mutare regionem? nec tantùm cęlestia per certos circuitus verti, sed animalia quoque per vices ire, & animos per orbem agi? Magni ista crediderũt viri. itaque iudicium quidem tuum sustine: ceterùm omnia tibi integra serua. Si vera sunt ista, abstinuisse animalibus innocẽtia est: si falsa, frugalitas est. Quod istic crudelitatis tuę damnum est? Alimẽta tibi leonum & vulturum eripio. His instinctus, abstinere animalibus cœpi: & anno peracto non tantùm facilis erat mihi consuetudo, sed dulcis. Agiliorẽ mihi animum esse credebam: nec tibi hodie affirmauerim, an fuerit. Quæris, quomodo desierim? In Tiberij Cæsaris principatum iuuentæ tempus inciderat: alienigenarum sacra mouebantur: sed inter argumẽta superstitionis ponebatur quorumdam animalium abstinentia. Patre itaque meo rogante, qui non calumniam timebat, sed philosophiam oderat, ad pristinam cõsuetudinem redij: nec difficulter mihi, vt inciperem meliùs cœnare, persuasit. Laudare solebat Attalus culcitram, quæ resisteret corpori: tali vtor etiam senex, in qua vestigium apparere non possit. Hæc retuli,

vt

vt probarem tibi, quam vehementes haberent tirunculi impetus primos ad optima quæque, si quis exhortaretur illos, si quis impelleret. Sed aliquid præcipientium vitio peccatur, qui nos docent disputare, non viuere: aliquid discentium, qui propositum adferunt ad preceptores suos, non animum excolendi, sed ingenium. Itaque quæ philosophia fuit, facta philologia est. Multum autem ad rem pertinet, quo proposito ad quam rem accedas. Qui grammaticus futurus, Virgilium scrutatur, non hoc animo legit illud egregium,

——Fugit irreparabile tempus.

Vigilandum est: nisi properamus, relinquimur. agit nos, agiturque velox dies: inscij rapimur. omnia in futurum disponimus, & inter precipitia lenti sumus. Sed vt obseruet, quoties Virgilius de celeritate temporum dicit, hoc vti verbo illum, FVGIT.

Optima quæque dies miseris mortalibus æui
Prima fugit. subeunt morbi, tristisque senectus,
Et labor, & dura rapit inclementia mortis.

Ille qui ad philosophiam spectat, hæc eadem quò debet, abducit. Numquã Virgilius, inquit, dies dicit ire, sed fugere, quod currendi genus cõcitatissimum est: & optimos quosq; primos rapi. Quid ergo cessamus nos ipsi concitare, vt velocitatem rapidis-

pidissimæ rei possimus ęquare? Meliora prętervolant, deteriora succedunt. Quemadmodum ex amphora primùm quod est sincerissimum effluit, grauissimum quodque turbidumque subsidit: sic in ætate nostra, quod optimum, in primo est. Id exhauriri in alijs potiùs patimur, vt nobis fæcem reseruemus. Inhæreat istud animo & tamquam missum oraculo placeat:

Optima quaque dies miseris mortalibus æui
Prima fugit.

Quare optima? quia restat quod incertum est. Quare optima? quia iuuenes possumus discere, possumus facilem animum, & adhuc tractabilem, ad meliora conuertere: quia hoc tempus idoneum est laboribus, idoneum agitandis per studia ingenijs, & exercendis per opera corporibus. Quod superest, segnius & languidius est, & propius à fine. Itaque toto hoc agamus animo, & omissis ad quæ diuertimus, in rem vnam laboremus: ne hanc temporis pernicissimi celeritatem, quam retinere non possumus, relicti demum intelligamus. Primus quisque tamquam optimus dies placeat, & redigatur in nostrum. quod fugit, occupandum est. Hoc nō cogitat ille, qui grammatici oculis carmen istud legit. ideò optimum quemque primum esse diem, quia subeunt morbi, quia senectus premit, & adhuc adolescentiam cogitantibus supra caput est: sed ait,

Virgi-

Virgilium ſemper vnà ponere morbos & ſenectutem. non mehercule immeritò: ſenectus enim inſanabilis morbus eſt. Præterea, inquit, hoc ſenectuti cognomen impoſuit, triſtem illam vocat:

——*ſubeunt morbi, triſtiſq; ſenectus.*

Non eſt quòd mireris, ex eadem materia ſuis quemque ſtudijs apta colligere. In eodem prato bos herbam quærit, canis leporem, ciconia lacertum. Cùm Ciceronis libros de Rep. prehendit hinc philologus aliquis, hinc grammaticus, hinc philoſophiæ deditus: alius aliò curam ſuam mittit. Philoſophus admiratur, contra iuſtitiam dici tam multa potuiſſe. Cùm ad hanc eandem lectionem philologus acceſſit, hoc ſubnotat, duos Romanos reges eſſe, quorum alter patrem non habet, alter matrem. Nam de Seruij matre dubitatur: Anci pater nullus, Numæ nepos dicitur. Præterea notat eum quem nos dictatorem dicimus, & in hiſtoriis ita nominari legimus, apud antiquos magiſtrum populi vocatum. Hodieq; id extat in Auguralibus libris: & teſtimonium eſt, quòd qui ab illo nominatur, magiſter equitum eſt. Æquè notat, Romulū periſſe ſolis defectione. Prouocationem ad populum etiam à regibus fuiſſe. Id ita in Pōtificalibus libris aliqui putant, & Feneſtella. Eoſdem libros cùm grāmaticus explicuit, primùm REAPSE dici ab Cicerone, ideſt, reipſa, in commentarium refert; nec minùs SEPSE, id

eſt

est, se ipse. Deinde transit ad ea, quæ consuetudo sæculi mutauit: tamquam quod ait Cicero, *Quoniam sumus ab ipsa calce, eius interpellatione reuocati*: hanc quam nunc in circo cretam vocamus, calcem antiqui dicebant. Deinde Ennianos colligit versus, & in primis illos de Africano scriptos:

——Cui nemo ciuis neque hostis
Quiuit pro factis reddere opræpretium.

Ex eo se ait intelligere, apud antiquos non tantùm auxilium significasse operam, sed opera. ait enim neminem potuisse Scipioni neque ciuem, neque hostem reddere operæ pretium. Felicem deinde se putat, quòd inuenerit, vnde visum sit Virgilio dicere:

——Quem super ingens
Porta tonat cœli——

Ennium hoc ait Homero surripuisse; Ennio Virgilium. Est enim apud Ciceronem in his ipsis de Rep. hoc Epigramma:

Si fas endo plagas cœlestum ascendere cuiquam:
Mi soli cœli maxima porta patet.

Sed ne & ipse, dum aliud ago, in philologum aut grammaticum dilabar, illud admoneo, auditionem philosophorum, lectionemque ad propositum beatæ vitę trahendam: non vt verba prisca aut ficta captemus, & translationes improbas figurasque dicendi, sed vt profutura præcepta, & magnificas voces, & animosas, quæ mox in rem

rem transferantur. Sic ista discamus, vt quę fuerunt verba, sint opera. Nullos autem peiùs mereri de omnibus mortalibus iudico, quàm qui philosophiam velut aliquod artificium venale didicerunt: qui aliter viuunt, quàm viuēdum esse præcipiunt. Exempla enim seipsos inutilis disciplinæ circumferunt, nulli non vitio, quod insequuntur, obnoxij. Non magis mihi potest quisquam talis prodesse præceptor, quàm gubernator in tempestate nauseabundus. Tenendum est, rapiente fluctu, gubernaculum, luctandum cum ipso mari, eripienda sunt vento vela: quid me potest adiuuare rector nauigij attonitus & vomitans? Quanto maiore putas vitam tempestate iactari, quàm vllam ratem? non est loquendum, sed gubernandum. Omnia quæ dicunt, quæ turba audiente iactant, aliena sunt. dixit illa Plato, dixit Zeno, dixit Chrysippus, & Posidonius, & ingens agmen tot ac talium. Quomodo probare possint sua esse, monstrabo: faciant quæ dixerint. Quoniam quæ volueram ad te perferri, iam dixi, nunc desiderio tuo satisfaciam, & in alteram epistolam integrum quod exegeras transferam: ne ad spinosam, & auribus erectis curiosisque audiendam, lassus accedas.

EPIST. CIX. An sapiens sapienti prosit, scire desideras. Dicimus plenū omni bono esse sapientem, & summa adeptū; quomodo prodesse aliquis possit summū

bonum

bonum habenti, quæritur. Prosunt inter se boni: exercent enim virtutes, & sapientiam in suo statu continent. desiderat vterque aliquem, cum quo conferat, cum quo quærat. Peritos luctandi, vsus exercet: musicum, qui paria didicit monet. Opus est & sapienti, agitatione virtutum. Ita quemadmodū ipse se mouet, sic mouetur ab alio sapiente. Quid sapiens sapienti proderit? impetum illi dabit, occasiones actionum honestarum commonstrabit. Præter hæc, aliquas suas cogitationes exprimet, docebit quæ inuenerit. Semper enim sapienti restabit quod inueniat, & quò animus eius excurrat. Malus malo nocet; facit peiorem, iram, metū incitando, tristitiæ assentiēdo, voluptates laudando: & tunc maximè laborant mali, vbi plurium vitia miscuere, & in vnū collata nequitia est: ergo ex contrario, bonus bono proderit. Quomodo inquis? Gaudiū illi afferet, fiduciam confirmabit, ex conspectu mutuæ tranquillitatis crescet vtriusque lętitia. Præterea, quarumdam illi rerum notitiam tradet. nō enim omnia sapiens scit: etiamsi sciret, breuiores vias rerum aliquis excogitare possit, & has indicare, per quas faciliùs totum opus circumfertur. Proderit sapienti sapiens: non scilicet tantùm suis viribus, sed ipsius quē adiuuat. Potest quidem ille etiam relictus sibi, explicare partes suas. Vtetur propria velocitate: sed nihilominus adiuuat etiam, qui currentem horta-

hortatur. Non prodest tantùm sapiens sapienti, sed sibi ipsi. Obijcies: Detrahe illi vim propriam, & ille nihil agit. Isto modo dicas licet, non esse in melle dulcedinem. Nam ipse ille qui est, esse debet ita aptatus lingua palatoque ad huiusmodi gustum, vt ille tali sapore capiatur, non offendatur. Sunt enim quidam, quibus morbi vitio mel amarum videatur. Oportet vtrumque talem esse, vt & ille prodesse possit, & huic profecturo idonea materia sit. In summum, inquit, producto calorem calefieri superuacuum est: & in summum producto bonum superuacuum est, quod prosit. Num quid instructus omnibus rebus agricola, ab alio instrui quærit? Numquid armatus miles quantum in aciem exituro satis est, ampliùs arma desiderat? Ergo nec sapiens. satis enim vitæ instructus, satis armatus est. Qui in sūmo est calore, ei non opus est adiecto, vt summum teneat. Ipse se, inquit, calor continet. Ad hæc respondeo: Primùm multū interest inter ista, quæ comparas. Calor enim vnus est: prodesse varium est. Deinde calor nō adiuuatur adiectione caloris, vt caleat: sapiens nō potest in habitu suę mentis stare, nisi amicos aliquos similes sui admisit, cum quibus virtutes suas cōmunicet. Adijce nūc, quòd omnibus inter se virtutibus amicitia est. Itaq; prodest, qui virtutes alicuius pares suis amat, amandasque inuicem præstat. Similia delectant: vtique vbi

hone-

honesta sunt, & probare ac probari sciunt. Etiamnum. Sapientis animum peritè mouere nemo alius potest, nisi sapiens: sicut hominem mouere rationaliter nō potest, nisi homo. Quomodo ergo ad rationem mouendam ratione opus est: sic vt moueatur ratio perfecta, opus est ratione perfecta. Prodesse dicuntur, & qui media nobis largiuntur: pecuniam, gratiam, incolumitatem, alia in vsus vitæ cara aut necessaria: in his dicetur etiam stultus sapienti prodesse. Prodesse autem est, animum secundùm naturam mouere virtute sua, aut eius qui mouebitur. Hoc non sine ipsius quoque qui proderit, bono fiet. necesse est enim, alienam virtutem exercendo, exerceat & suam. Sed vt remoueas ista, quæ aut summa bona sunt, aut summorum efficientia, nihilominus prodesse inter se sapientes possunt. Inuenire enim sapientem, sapienti per se res petenda est: quia natura bonum omne carum est bono: & sic quisque conciliatur bono, quemadmodum sibi. Necesse est, ex hac quæstione, argumenti caussa, in alteram transeam. Quæritur enim, an deliberaturus sit sapiēs: an in consilium aliquem aduocaturus: quod facere illi necessarium est, cùm ad hæc ciuilia & domestica venitur, & (vt ita dicam) mortalia. In his sic illi opus est alieno cōsilio, quomodo medico, quomodo gubernatori, quomodo aduocato, & litis ordinatori. Proderit ergo sapiens ali-

quando

quando ſapienti:ſuadebit enim: ſed in illis quoq; magnis ac diuinis, vt diximus, communiter honeſta tractando, & animos cogitationeſque miſcendo, vtilis erit. Præterea ſecũdum naturam eſt & amicos complecti, & amicorum actu, vt ſuo proprioque, lætari. Nam ſi hoc non fecerimus, ne virtus quidem nobis permanebit, quæ in exercendo ſe, vſu valet. Virtus autem ſuadet præſentia benè collocare, in futurum conſulere, deliberare, & intendere animũ: faciliùs intendet explicabitque qui aliquẽ ſibi aſſumpſerit. Quærit itaque aut perfectum virum, aut proficientem, vicinumque perfecto. Proderit autem ille perfectus, ſi conſilium communi prudentia iuuerit. Aiunt homines plus in alieno negotio videre, quàm in ſuo: hoc illis euenit, quos amor ſui excæcat, quibuſque diſpectum vtilitatis timor in periculis excutit. Incipiet ſapere ſecurior, & extra metum poſitus. Sed nihilominus quædam ſunt, quæ etiam ſapientes in alio, quàm in ſe, diligentiùs vident. Præterea illud quod dulciſſimum honeſtiſſimumque eſt, idem velle atque idem nolle, ſapiens ſapienti præſtabit. Egregium opus pari iugo ducet. Perſolui quod exegeras, quamquã in ordine rerũ erat, quas moralis philoſophiꝗ voluminibus complectimur. Cogita, quod ſoleo frequenter tibi dicere: In iſtis nos nihil aliud quàm acumen exercere. Toties enim illò reuertor: Quid iſta me res iu-

uat?fortiorem faciet, iustiorem, temperatiorem? Nondum exerceri vacat: adhuc medico mihi opus est. Quid me doces scientiam inutilem? magna promisisti: exigua video. Dicebas intrepidum fore, etiamsi circa me gladij micarent, etiamsi mucro tangeret iugulum: dicebas securum fore, etiamsi circa me flagrarent incendia, etiamsi subitus turbo toto nauem meam mari raperet. Hæc mihi præsta tu, vt voluptatem, vt gloriam contemnam: posteà docebis implicita soluere, ambigua distinguere, obscura perspicere: nunc doce, quod necesse est.

EPIST. CX. Ex Nomentano meo te saluto, & iubeo te habere mentem bonam, hoc est, propitios deos omnes: quos habet placatos & fauentes, quisquis sibi se propitiauit. Sepone in pręsentia, quę quibusdam placent: Vnicuique nostrum pædagogum dari Deum, non quidem ordinarium, sed hunc inferioris notæ, ex eorum numero quos Ouidius ait, *de plebe deos*. Ita tamen hoc seponas volo, vt memineris maiores nostros, qui crediderūt hoc, Stoicos fuisse: singulis enim & Genium & Iunonem dederunt. Posteà videbimus, an tantùm diis vacet, vt priuatorum negotia procurent: interim illud scito, siue assignati sumus, siue neglecti, & fortunæ dati, nulli te posse imprecari quidquā grauius, quàm si imprecatus fueris, vt se habeat iratū. Sed non est, quare cuiquam, quem dignum pœna puta-

taueris, optes, vt infestos deos habeat: habet, inquam, etiamsi videtur eorum cura & fauore produci. Adhibe diligētiam tuam, & intuere, quid sint res nostræ, non quid vocentur: & scies plura mala contingere nobis, quam accidere. Quoties enim felicitatis caussa & initium fuit, quod calamitas vocabatur? Quoties magna gratulatione excepta res gradum sibi struxit in præceps, & aliquem iam eminentem alleuauit etiamnum, tamquam ibi adhuc staret, vnde tutò caderet? sed ipsum illud cadere nō habet in se mali quidquam, si exitum spectes, vltra quem natura neminem deijcit. Propè est rerum omnium terminus, propè est, inquam, & illud vnde felix eijcitur, & illud vnde infelix emittitur. Nos vtraque extendimus, & longa spe ac metu facimus. Sed si sapis, omnia humana conditione metire: simul & quod gaudes, & quod times contrahe. Est tanti, diu nihil gaudere, ne quid diu timeas. Sed quare istuc malum adstringo? nō est quòd quidquam timēdum putes. Vana sunt ista quę nos mouent, quæ attonitos habent. Nemo nostrum quid veri esset, excussit, sed metum alter alteri tradidit. Nemo ausus est ad id quo perturbatur accedere, & naturā ac bonum timoris sui nosse. Itaque res falsa & inanis habet adhuc fidem, quia non coarguitur. Tanti putemus oculos intendere: iam apparebit quàm breuia, quàm incerta, quàm tuta timeantur. Talis est

animorum nostrorum confusio, qualis Lucretio visa est:

Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cæcis
In tenebris metuunt: ita nos in luce timemus.

Quid ergo? Non omni puero stultiores sumus, qui in luce timemus? Sed falsum est, Lucreti: non timemus in luce. omnia nobis fecimus tenebras: nihil videmus, nec quid noceat, nec quid expediat. tota vita incursitamus, nec ob hoc resistimus, aut circumspectiùs pedem ponimus. Vides autem quàm sit furiosa res, in tenebris impetus. At mehercule id agimus, vt longiùs reuocandi simus: & cùm ignoremus quò feramur, velociter tamen illò quò intendimus, ire perseueramus: Sed lucescere, si velimus, potest. Vno autem modo potest, si quis hanc humanorum diuinorumq; notitiam acceperit: si illa se non perfuderit, sed infecerit: si eadem quamuis sciat, retractauerit, & ad se sæpè retulerit: si quęsierit quę sint bona, quę sint mala, quibus hoc sit falsò nomẽ adscriptum: si quęsierit de honestis, de turpibus, de prouidentia. Nec intra hæc humani ingenij sagacitas sistitur. prospicere & vltra mũdum libet, quo feratur, vnde surrexerit, in quem exitum tanta rerum velocitas properet. Ab hac diuina cõtemplatione abductum animum in sordida & humilia pertraximus, vt auaritiæ seruiret, vt relicto

mundo

mundo terminisque eius, & dominis cuncta versantibus, terram rimaretur, & quæreret quid ex illa mali effoderet, non contentus oblatis. Quidquid nobis bono futurum erat, Deus & parens noster in proximo posuit. Non expectauit inquisitionem nostram: vltrò dedit: nocitura altissimè pressit: Nihil nisi de nobis queri possumus. ea quibus periremus, nolente rerũ natura & abscondente, protulimus. Addiximus animũ voluptati: cui indulgere, initium omnium malorum est. Tradidimus ambitioni & famæ, ceteris æquè vanis & inanibus. Quid ergo nunc te hortor vt facias? nihil noui: nec enim nouis malis remedia quęruntur: sed hoc primùm, vt tecũ ipse dispicias, quid sit necessarium, quid superuacuum. Necessaria tibi vbique occurrent: superuacua & semper, & toto animo quærenda sunt. Non est autem quòd te nimis laudes, si contempseris aureos lectos, & gemmeam supellectilem: quæ est enim virtus, superuacua contemnere? tunc te admirare, cùm contempseris necessaria. Non magnam rem facis, quòd viuere sine regio apparatu potes: quòd non desideras milliarios apros, nec linguas phœnicopterorum, & alia portenta luxuriæ iam tota animalia fastidientis, & certa membra ex singulis eligentis. Tunc te admirabor, si non contempseris etiam sordidum panem: si tibi persuaseris, herbas, vbi necesse est, non pecori tantùm, sed homini

nasci : si scit ; cacumina arborum explementum est ventris, in quem sic pretiosa congerimus tamquam recepta seruantem. sine sal lio implendus est. Quid enim ad rem ertinet, quid accipiat, perditurus quidqu l acceperit? Delectant te disposita, quæ t ra marique capiuntur. alia eò gratiora, recentia perferuntur ad mēsam: alia, si di pasta & coacta pinguescere, fluunt, ac v x saginam continent suam. Delectat te ni lor horum, arte quæsitus. At mehercule ista sollicitè scrutata, variéque condita, um subierint ventrem, vna atque eadem f æditas occupabit. Vis ciborum voluptatem cōtemnere? exitum specta. Attalum memini cum magna admiratione omnium hæc dicere: Diu mihi, inquit, imposuere diuitiæ. stupebam, vbi aliquid ex illis alio atque alio loco fulserat: existimabam similia esse quæ laterent, his quæ ostenderentur. Sed in quodam apparatu vidi totas opes vrbis, cęlatas ex auro & argento, & his quæ pretium auri argentíque vicerunt, exquisitos colores, & vestes vltra non tantùm nostrum, sed vltra finem hostium aduectas. Hinc puerorum perspicuos cultu atque forma greges, hinc fęminarum, & alia quæ res suas recognoscens summi imperij fortuna protulerat. Quid hoc est, inquā, aliud quàm irritare cupiditates hominum per se incitatas? Quid sibi vult ista pecunię pompa? ad discendā auaritiam conuenimus. At mehercules minus

cupi-

cupiditatis istinc effero, quàm attuleram. Contempsi diuitias, non quia superuacuæ, sed quia pusillæ sunt. Vidistine, quàm intra paucas horas ille ordo, quamuis lentus dispositusque, transierit? hoc totam vitam nostram occupabit, quod totum diem occupare non potuit? Accessit illud quoque: tam superuacuæ mihi visæ sunt habentibus, quàm fuerant spectantibus. Hoc itaque ipsi mihi dico, quoties tale aliquid præstrinxerit oculos meos, quoties occurrit domus splendida, cohors culta seruorũ, lectica formosis imposita calonibus: Quid miraris? quid stupes? Pompa est. Ostenduntur istæ res, non possidentur: & dum placent, transeunt. Ad veras potiùs te conuerte diuitias: Disce paruo esse contentus: & illam vocem magnus atq; animosus exclama: *Habeamus aquam, habeamus polentam. Ioui ipsi de felicitate controuersiam faciamus.* Faciamus, oro te, etiam si ista defuerint. Turpe est, beatam vitam in auro & argento reponere: æquè turpe est in aqua & polenta. Quid ergo faciam, si istá non fuerint? Quæris, quod sit remedium inopiæ? famem fames finit. Alioqui quid interest, magna sint, an exigua, quę seruire te cogunt? quid refert quantum sit, quod tibi possit negare fortuna? Hæc ipsa aqua & polenta in alienum arbitrium cadit: liber est autem, non in quem parum licet fortunæ, sed in quẽ nihil. Ita est: nihil desideres oportet, si vis Iouẽ prouocare, nihil

desiderantem. Hęc nobis Attalus dixit: natura omnibus edixit. Quæ si voles frequenter cogitare, id ages, vt sis felix, non vt videaris: & vt tibi videaris, non aliis.

EPIST. CXI. Quid vocentur Latinè sophismata, quæsisti à me. Multi tentauerunt illis nomen imponere, nullum hæsit: videlicet quia res ipsa non recipiebatur à nobis, nec in vsu erat, nomini quoque repugnatum est. Aptissimum tamen videtur mihi, quo Cicero vsus est: Cauillationes vocat: quibus quisquis se tradidit, quæstiunculas quidem vafras nectit: ceterùm ad vitam nihil proficit, neque fortior fit, neque temperantior, neque elatior. At ille qui philosophiam in remedium suum exercuit, ingens fit animo, plenus fiduciæ, inexuperabilis, & maior adeunti. Quod in magnis euenit montibus, quorum proceritas minùs apparet longè intuentibus; cùm accesseris, tunc manifestum fit, quàm in arduo summa sint: talis est, mi Lucili, verus & rebus, non artificiis, philosophus. In edito stat admirabilis, celsus, magnitudinis veræ. Non exsurgit in plantas, nec summis ambulat digitis, eorum more qui mendacio staturam adiuuant, longioresq; quàm sunt, videri volunt: contentus est magnitudine sua. Quid ni contentus sit eousque creuisse, quò manum fortuna non porrigit? ergo & supra humana est. Par sibi in omni statu rerum, siue secundo cursu vita procedit, siue fluctuatur per

ad-

aduersa ac difficilia. Hanc constantiam cauillationes istæ, de quibus paullò antē loquebar, præstare non possunt. Ludit istis animus, non proficit: & philosophiam à fastigio deducit in planum. Nec te prohibuerim aliquādo ista agere, sed tunc cùm voles nihil agere. Hoc tamen habent in se pessimum, dulcedinem quandam sui faciunt, & animum specie subtilitatis inductum tenent; ac remorantur: cùm tanta rerum moles vacet, cùm vix tota vita sufficiat, vt hoc vnum discas, vitam contemnere. Quid regere? inquis. secundum opus est. Nam nemo illam benè rexit, nisi qui contempserat.

EPIST. CXII. Cupio mehercule amicū tuum formari, vt desideras, & institui: sed valdè durus capitur, imò potiùs, quod est molestius, valdè mollis capitur, & cōsuetudine mala ac diutina fractus. Volo tibi ex nostro artificio exemplum referre. Nō quælibet insitionē vitis patitur. si vetus & exesa est, si infirma gracilísque: aut non recipiet surculum, aut non alet, nec applicabit sibi, nec in qualitatē eius naturamq; transibit. Itaq; solemus supra terram præcidere: vt, si non respōderit, tētari possit secūda fortuna, & iterùm repetita infra terrā inseratur. Hic de quo scribis & mādas, nō habet vires. indulsit vitiis: simul & emarcuit, & induruit. Non potest recipere rationem, non potest nutrire. At cupit ipse. Noli credere. non dico illum mentiri tibi:

putat se cuperet. Stomachum illi fecit luxuria: citò tamen cũ illa redibit in gratiã. Sed dicit se offendi vita sua. Non negauerim. quis enim nõ offenditur? homines vitã suam & amant simul, & oderunt. Tunc itaq; de illo feremus sententiam, cùm fidem nobis fecerit, inuisam iam sibi esse luxuriam. nunc illis malè conuenit.

EPIST. CXIII. Desideras tibi scribi à me, quid sentiam de hac quæstione iactata apud nostros: An iustitia, an fortitudo, prudentia, ceteræque virtutes, animalia sint. Hac subtilitate efficimus, Lucili carissime, vt exercere ingenium inter irrita videamur, & disputationibus nihil profuturis otium terere. Faciam quod desideras, & quid nostris videatur, exponam. Sed me in alia sententia profiteor esse. Puto quædam esse, quæ decent phæcasiatum palliatumque. Quæ sint ergo quæ antiquos mouerint, dicam. Animum constat animal esse: cùm ipse efficiat, vt simus animalia, & cùm ab illo animalia nomen hoc traxerint. Virtus autem nihil aliud est, quàm animus quodammodo se habens: ergo animal est. Deinde: virtus agit aliquid: agi autem nihil sine impetu potest: si impetum habet, qui nulli est, nisi animali; animal est. Si animal est, inquit, virtus, habet ipsam virtutem. Quid ni? habet seipsam. Quomodo sapiens omnia per virtutem gerit, sic virtus per se. Ergo, inquit, & omnes artes animalia sunt, & om-

nia

nia quæ cogitamus, quæque mente complectimur. Sequitur, vt multa animalium millia habitent in his angustiis pectoris, & singuli multa simus animalia, aut multa habeamus animalia. Quæris, quid aduersus ista respondeatur? Vnaquæque res ex istis animal erit, multa animalia non erunt. Quare? dicam, si mihi accommodaueris subtilitatem & intentionem tuam. Singula animalia singulas debent habere substantias: ista omnia vnum animum habent. Itaque singula esse possunt, multa esse non possunt. Ego & animal sum & homo, non tamen duos esse dices. Quare? quia separati esse debent. Ita dico, alter ab altero debet esse diductus, vt duo sint. Quidquid vnum multiplex est, sub vnam cadit naturam: itaque vnum est. Et animus meus animal est, & ego animal sum, duo tamen non sumus. quare? quia animus mei pars est. Tunc aliquid per se numerabitur, cùm per se stabit: vbi verò alterius membrum erit, non poterit videri aliud. Quare? dicam: quia quod aliud est, suum oportet esse, & proprium, & totum, & intra se absolutum. Ego in alia esse me sententia professus sum. Non enim tantùm virtutes animalia erunt, si hoc recipitur: sed opposita quoq; illis vitia & affectus, tamquam ira, timor, luctus, suspicio. Vltrà res ista procedet. omnes sententiæ, omnes cogitationes animalia erunt: quod nullo modo recipiendum est. Non enim quidquid

ab homine fit, homo est. Iustitia quid est? inquit. Animus quodammodo se habens. Itaque si animus animal est, & iustitia. Minimè. hæc enim habitus animi est, & quædam vis. Idem animus in varias figuras conuertitur, & non toties animal aliud est, quoties aliud facit: nec illud quod fit ab animo, animal est. Si iustitia animal est, si fortitudo, si ceteræ virtutes: vtrùm desinunt animalia esse subinde, ac rursus incipiunt, an semper sunt? Desinere virtutes non possunt: ergo multa animalia, imò innumerabilia in hoc animo versantur. Non sunt, inquit, multa: quia ex vno religata sunt, & partes vnius ac membra sunt. Talem ergo faciem animi nobis proponimus, qualis est Hydræ, multa habentis capita, quorũ vnumquodque per se pugnet, per se noceat. Atqui nullum ex illis capitibus animal est, sed animalis caput: ceterùm ipsa vnum animal est. Nemo in Chimæra leonem esse animal dixit, aut draconẽ: hæ partes erant eius: partes non sunt animalia. Quid est, quo colligas iustitiam animal esse? Agit, inquit, aliquid, & prodest: quod autem agit aliquid, & prodest, impetũ habet: quod autem impetum habet, animal est. Verum est, si suum impetũ habet: suum autem non habet, sed animi. Omne animal, donec moriatur, id est quod cœpit: homo donec moriatur, homo est: equus item, & canis: transire enim in aliud non possunt. Iustitia, id est, animus quodã-
modo

modo se habens, animal est. Credamus. Deinde animal est fortitudo, id est, animus quodammodo se habens. Quis animus? Ille qui modò iustitia erat, tenetur in priore animali, in aliud animal ei transire non licet. In eo illi in quo primùm esse cœpit, perseuerandum est. Prætereà vnus animus duorum animalium esse non potest, multominùs plurium. Si iustitia, fortitudo, temperantia, ceteræque virtutes animalia sunt: quomodo vnum animum habebunt? Singulos habeant oportet, aut non sunt animalia. Non potest vnum corpus plurium animaliũ esse: hoc & ipsi fatentur. Iustitiæ quod est corpus? animus. Fortitudinis quod est corpus? idẽ animus. Atqui vnum corpus esse duorum animalium non potest. Sed idem animus, inquit, iustitiæ habitum induit, & fortitudinis, & temperantiæ. Hoc fieri posset, si quo tempore iustitia esset, fortitudo non esset: quo tempore fortitudo esset, temperantia non esset. Nunc verò omnes virtutes simul sunt. Ita quomodo erunt singula animalia, cùm vnus animus sit, qui plus quàm vnum animal non potest facere? Denique nullum animal pars est alterius animalis: iustitia autem pars est animi: non est ergo animal. Videor mihi in re confessa perdere operam. Magis enim indignandum de isto, quàm disputandum est. Nullum animal alterius pars est. Circumspice omnium corpora:

nulli-

nulli nō & color proprius est,& figura sua, & magnitudo. Inter cetera, propter quæ mirabile diuini artificis ingenium est, hoc quoque existimo, quod in tanta copia rerum numquam in idem incidit: etiam quæ similia videntur, cùm contuleris, diuersa sunt. Tot fecit genera foliorum, nullum non sua proprietate signatum. tot animalia: nulli similitudo cum altero conuenit. Vtique aliquid interest. Exegit à se, vt quæ alia erant,& dissimilia essent & imparia. Virtutes, vt dicitis, omnes pares sunt: ergo nō sunt animalia. Nullum non animal per se aliquid agit. Virtus autem per se nihil agit, sed cum homine. Omnia animalia aut rationalia sunt, vt homines, vt dij: aut irrationalia, vt pecora. Virtutes vtique rationales sunt: atqui nec homines sunt, nec dij: ergo non sunt animalia. Omne rationale animal nihil agit, nisi primùm specie alicuius rei irritatum est, deinde impetum cepit, deinde assensio confirmauit hunc impetum. Quid sit assensio, dicam. Oportet me ambulare. tunc demum ambulò, cùm hoc mihi dixi, & approbaui hanc opinionem meam. oportet me sedere: tunc demum sedeo. hæc assensio in virtute non est. Puta enim prudentiam animal esse: quomodo assentietur: Oportet me ambulare? hoc natura non recipit: prudentia enim ei cuius est prospicit, non sibi. Nam nec ambulare potest, nec sedere: ergo assensionem non habet:

quod

quod assensionem non habet, rationale animal non est. Virtus si animal est; rationale est: rationale autem non est, ergo nec animal. Si virtus animal est: virtus autem bonum est: omne bonum animal est. Hoc nostri fatentur. Patrem seruare, bonum est: & sententiam prudenter in senatu dicere, bonum est: & iustè decernere, bonum est. Ergo & patrem seruare, animal est: & prudenter dicere, animal est. Eousque res excedet, vt risum tenere non possis. Prudenter tacere, & cænare benè, bonum est: ita & tacere & cænare, animal est. Ego mehercule titillare non desinam, & ludos mihi ex istis subtilibus ineptijs facere. Iustitia & fortitudo si animalia sunt, certè terrestria sunt. Omne animal terrestre alget, esurit, sitit: ergo iustitia alget, fortitudo esurit, clementia sitit. Quid porrò non interrogabo illos, quam figuram habeant ista animalia, hominis, an equi, an feræ? Si rotundam illis, qualem Deo, dederint formam: quæram, an & auaritia, & luxuria, & dementia æquè rotundæ sint? sunt enim & ipsæ animalia. Si has quoque corrotundauerint: etiamnum interrogabo, an prudens ambulatio animal sit, nec ne? confiteantur necesse est. Deinde dicant, ambulationem esse animal, & quidem rotundum. Ne putes autem me primum ex nostris, non ex præscripto loqui, sed meæ sententiæ esse:

inter

inter Cleanthē, & discipulum eius Chrysippum, non conuenit quid sit ambulatio. Cleanthes ait, spiritum esse à principali vsque in pedes permissum: Chrysippus, ipsum principale. Quid est ergo cur non ipsius Chrysippi exemplo sibi quisque se vindicet, & ista tot animalia, quot mundus ipse non potest capere, derideat? Non sunt, inquit, virtutes multa animalia, & tamen animalia sunt. Nam quemadmodum aliquis & poeta est & orator, & tamen vnus: sic virtutes istæ animalia sunt, sed multa non sunt. Idem est animus & iustus, & prudens, & fortis, ad singulas virtutes quodammodo se habens. Sublata est quæstio: conuenit nobis. Nam & ego interim fateor, animum animal esse: postea visurus, quam de ista re sententiam feram. Actiones eius animalia esse nego. Alioqnin & omnia verba erunt animalia, & omnes versus. Nam si sermo prudens, bonum est: bonum autem omne animal est: sermo ergo animal est. Prudens versus, bonum est: bonum autem omne animal est: versus ergo animal est. Itaque,

Arma virùmque cano,

animal est; quod non possunt rotundum dicere, cùm sex pedes habeat. Textorium, inquis, totum mehercule istud est, quod cummaximè agitur. dissilio risu, cùm mihi propono solœcismū animal esse, & barbarismum, & syllogismum; & ap-

tas

tas illis facies, tamquam pictor, assigno. Hæc disputamus, attractis superciliis, fronte rugosa. Non possum hoc loco dicere illud Cæcilianum: *O tristes ineptias!* ridiculæ sunt. Quin itaque potiùs aliquid vtile nobis ac salutare tractamus, & quærimus quomodo ad virtutes venire possimus, quę nos ad illas via adducat. Doce me, non an fortitudo animal sit: sed nullum animal felix esse sine fortitudine, nisi contra fortuita conualuit, & omnes casus antequam exciperet, meditando prædomuit. Quid est fortitudo? munimentum humanæ imbecillitatis inexpugnabile: quod qui circumdedit sibi, securus in hac vitæ obsidione perdurat. Vtitur enim suis viribus, suis telis. Hoc loco tibi Posidonij nostri sententiā referre volo. *Non est quòd vmquā fortunæ armis putes esse te tutum: tuis pugna contra ipsam. fortuita non armant.* Itaque contra hostes instructi, contra ipsam inermes sunt. Alexander quidē Persas, & Hyrcanos, & Indos, & quidquid gentium vsque in Oceanum extendit Oriens, vastabat, fugabatque: sed ipse modò occiso amico, modò amisso, iacebat in tenebris, alias scelus, alias desiderium suum mærens, victor tot regum atque populorum, irę tristitiæquè succubuit. Id enim egerat, vt omnia potiùs haberet in potestate, quàm affectus. O quàm magnis homines erroribus tenentur, qui ius dominandi trans maria cupiunt mitte-

re;

re: felicissimosque se iudicant, si multas per milites prouincias obtinent, & nouas veteribus adiungunt, ignari quod sit illud ingens paratúmque regnum! Imperare sibi, maximũ imperium est. Doceat me, quàm sacra res sit iustitia, alienum bonum spectans, nihil ex se petens, nisi vsum sui. Nihil sit illi cum ambitione famaque: sibi placeat. Hoc ante omnia sibi quisque persuadeat, Me iustum esse gratis oportet. Parum est. adhuc illud persuadeat sibi, Me in hanc pulcherrimam virtutem vltrò etiã impendere iuuet: vt tota cogitatio à priuatis commodis quàm longissimè auersa sit. Nõ est quòd spectes, quod sit iustæ rei præmium maius, quàm iustum esse. Illud adhuc tibi affige, quod paullò antè dicebam: nihil ad rem pertinet, quàm multi æquitatẽ tuam nouerint. Qui virtutem suam publicari vult, non virtuti laborat, sed gloriæ. Non vis esse iustus sine gloria? at mehercules sæpe iustus esse debebis cum infamia. Et tunc, si sapis, mala opinio benè parta delectat.

EPIST. CXIV. Quare quibusdam temporibus prouenerit corrupti generis oratio, quæris? & quomodo in quędã vitia inclinatio ingeniorum facta sit; vt aliquãdo inflata explicatio vigeret, aliquando infracta, & in morem cantici ducta. Quare alias sensus audaces, & fidem egressi placuerint, alias abruptæ sentẽtiæ, & suspiciosæ, in quibus plus intelligendum est, quam audien-

audiendum: quare aliqua ætas fuerit, quæ translationis iure vteretur inuerecundè. Hoc quod audire vulgò soles, quod apud Græcos in prouerbium cessit, talis hominibus fuit oratio, qualis vita. Quemadmodum autem vniuscuiusque actio dicenti similis est, sic genus dicendi aliquando imitatur publicos mores. Si disciplina ciuitatis laborauit, & se in delicias dedit, argumentum est luxuriæ publicæ, orationis lasciuia: si modò non in vno aut in altero fuit, sed approbata est, & recepta. Non potest alius esse ingenio, alius animo color. Si ille sanus est, si compositus, grauis, temperans, ingenium quoque siccum ac sobrium est: illo vitiato, hoc quoque afflatur. Nõ vides, si animus languet, trahi membra, & pigrè moueri pedes? si ille effæminatus est, in ipso incessu apparere mollitiem? si ille acer est & velox, cõcitari gradum? si furit, aut (quod furori simile est) irascitur, turbatum esse corporis motum, nec ire, sed ferri? Quanto hoc magis accidere ingenio putas, quod totum animo permixtum est? ab illo fingitur, illi paret, inde legem petit. Quomodo Mecænas vixerit, notius est, quam vt narrari nũc debeat: quomodo ambulauerit, quàm delicatus fuerit, quàm cupierit videri, quàm vitia sua latere noluerit. Quid ergo? non oratio eius æquè soluta est, quàm ipse discinctus? non tam insignita illius verba sunt, quàm cultus, quàm comita-

tus,

tus, quàm domus, quàm vxor? Magni ingenij vir fuerat, si illud egisset via rectiore, si non vitasset intelligi, si non etiam in oratione diffflueret. Videbis itaque eloquentiam ebrij hominis inuolutam, & errantem, & licentiæ plenam. Mecænas in cultu suo. *Quid turpius amne, siluisque ripa comantibus? Vide vt alueum lintribus arent, versoq; vado remittāt hortos. Quid si quis fœminæ cirro crispata, & labris columbatur? Incipitque suspirans, vt ceruice laxa feratur. nemo tyranni, irremediabilis factio rimantur, epulis, laganaque tentant domos, & sæpe mortem exigunt. Genium festo vix suo testem, tenuis cerei fila, & crepacem molam. focum mater aut vxor inuestiunt.* Non statim hæc cùm legeris, hoc tibi occurret, hunc esse qui solutis tunicis in vrbe semper incesserit? Nam etiam cùm absentis partibus Cæsaris fungeretur, signum à discincto petebatur. Hunc esse qui in tribunali, in rostris, in omni publico cœtu sic apparuerit, vt pallio velaretur caput, exclusis vtrimque auribus, non aliter quàm in Mimo diuites fugitiui solent? Hunc esse cui, cummaximè ciuilibus bellis strepentibus, & solicita vrbe & armata, comitatus hic fuerit in publico: spadones duo, magis tamen viri quàm ipse? Hunc esse, qui vxorem millies duxit, cùm vnam habuerit? Hæc verba tam improbè structa, tam neglìgenter abiecta, tam contra con-

ſuetudinem omnium poſita, oſtendunt mores quoque non minùs nouos & prauos,& ſingulares fuiſſe. Maxima laus illi tribuitur manſuetudinis: pepercit gladio, ſanguine abſtinuit: nec vlla alia re, quid poſſet, quàm licentia oſtendit. Hanc ipſam laudem ſuam corrupit, iſtis orationis portentoſiſſimæ deliciis. Apparet enim mollem fuiſſe, non mitem. Hoc iſtæ ambages compoſitionis, hoc verba tranſuerſa, hoc ſenſus magni quidem ſæpe, ſed eneruati dum exeunt, cuiuis manifeſtum facient, motum illi felicitate nimia caput: quod vitium hominis eſſe interdum, interdum temporis ſolet. Vbi luxuriam latè felicitas fudit, cultus primùm corporum eſſe diligentior incipit; deinde ſupellectili laboratur; deinde in ipſas domos impenditur cura; vt in laxitatem ruris excurrant; vt parietes aduectis trans maria marmoribus fulgeant; vt tecta varientur auro, vt lacunaribus pauimentorum reſpondeat nitor; deinde ad cænas lautitia transfertur, & illic commendatio ex nouitate, & ſoliti ordinis commutatione captatur. vt ea quæ claudere cænam ſolent, prima ponantur; vt quæ aduenientibus dabantur, exeuntibus dentur. Cùm aſſueuit animus faſtidire quæ ex more ſunt, & illi pro ſordidis ſolita ſunt; etiam in oratione quod nouum eſt, quærit: & modò antiqua verba atque exoleta reuocat & profert: modò fingit & ignota deflectit:
modò

modò id quod nuper increbuit, pro cultu habetur, audax translatio, ac frequens. Sunt qui sensus præcidant, & hinc gratiam sperent, si sententia pependerit, & audienti suspicionem sui fecerit: sunt qui illos detineant, & porrigant: sunt qui non vsque ad vitium accedãt (necesse est enim hoc facere, aliquid grande tentanti) sed qui ipsum vitium ament. Itaque vbicumq; videris orationem corruptam placere, ibi mores quoque à recto desciuisse, non erit dubiũ. Quomodo conuiuiorum luxuria, quomodo vestium, ægræ ciuitatis indicia sunt: sic orationis licentia (si modò frequens est) ostendit animos quoque, à quibus verba exeunt, procidisse. Mirari quidem non debes corrupta excipi, non tantùm à corona sordidiore, sed ab hac turba quoque cultiore. Togis enim inter se isti, non iudicijs distant. Hoc magis mirari potes, quòd non tantùm vitiosa, sed & vitia laudantur. Nam illud semper factum est: nullum sine venia placuit ingenium. Da mihi quemcumque vis magni nominis virũ. dicã, quid illi ætas sua ignouerit, quid in illo sciens dissimulauerit. Multos dabo, quibus vitia non nocuerint: quosdam, quibus profuerint. Dabo, inquã, maximæ famæ, & inter miranda propositos: quos si quis corrigit, delet. Sic enim vitia virtutibus immixta sunt, vt illas secũ tractura sint. Adiice nunc, quòd oratio certam regulã non habet. Consuetudo illam

ciui-

ciuitatis, quæ numquam in eodem diu stetit, versat. Multi ex alieno sæculo petunt verba: duodecim tabulas loquuntur: Gracchus illis, & Crassus, & Curio, nimis culti, & recentes sunt: ad Appium vsque, & ad Coruncanum redeunt. Quidam contrà, dum nihil nisi tritum & vsitatum volunt, in sordes incidunt. Vtrumque diuerso genere corruptum est, tam mehercules, quàm si vellent splendidis vti, ac sonantibus, & poeticis; necessaria, & in vsu posita vitare: tam hunc dicam peccare, quàm illum. Alter se iusto plus colit, alter se iusto plus negligit: ille & crura, hic nec alas quidem vellit. Ad compositionem transeamus. quot genera tibi dabo in hac, quibus peccetur? Quidam præfractam & asperam probant; disturbant de industria. si quid placidius effluxit; nolunt sine salebra esse iuncturam; virilem putant & fortem, quæ aurem inæqualitate percutiat. Quorumdam non est compositio: modulatio est: adeò blanditur, & molliter labitur. Quid de illa loquar, in qua verba differuntur, & diu exspectata vix ad clausulas redduntur? Quid de illa in exitu lenta, qualis Ciceronis est, deuexa, & molliter desinens, nec aliter quàm solet, ad morem suum pedemque respondens? Non tantùm in genere sententiarum vitium est, si aut pusillæ sunt & pueriles, aut improbæ, & plus ausæ quàm pudore saluo licet: sed
si

si floridæ sunt,& nimis dulces,si in vanum exeunt,& sine effectu,nihil ampliùs quàm sonant. Hæc vitia vnus aliquis inducit, sub quo tunc eloquentia est:ceteri imitantur, & alter alteri tradunt. Sic Sallustio vigente, amputatæ sententiæ, & verba ante exspectatum cadentia, & obscura breuitas, fuere pro cultu. Arruntius vir raræ frugalitatis, qui historias belli Punici scripsit, fuit Sallustianus, & in illud genus nitens. Est apud Sallustium: *Exercitum argento fecit*: id est, pecunia parauit. Hoc Arruntius amare cœpit; posuit illud omnibus paginis. Dicit quodam loco: *Fugam nostris fecere*. Alio loco *Hiero rex Syracusanorum, bellum facit*. Et alio loco: *Quæ audita Panormitanos dedere Romanis fecere*. Gustum tibi dare volui. Totus his contexitur liber. Quæ apud Sallustium rara fuerunt, apud hunc crebra sunt, & pœnè continua, nec sine caussa. ille enim in hæc incidebat: at hic illa quærebat. Vides autem quid sequatur, vbi alicui vitium pro exemplo est. Dixit Sallustius: *Aquis hyemantibus*. Arruntius in primo libro belli Punici ait; *Repentè hyemauit tempestas*. Et alio loco, cùm dicere vellet frigidum annum fuisse, ait: *Totus hyemauit annus*. Et alio loco: *Inde sexaginta onerarias, leues præter militem & necessarios nautarum, hyemante Aquilone misit*. Non desinit omnibus locis hoc verbum infulcire. Quodam loco Sallu-

Sallustius dicit: *Inter arma ciuilia æqui boni famas petit*. Arruntius non temperauit, quominùs primo statim libro poneret: *Ingentes esse famas de Regulo*. Hæc ergo & huiusmodi vitia, quæ alicui impressit imitatio, non sunt indicia luxuriæ, nec animi corrupti. Propria enim esse debent, & ex ipso nata, ex quibus tu æstimes alicuius affectus. Iracundi hominis iracunda oratio est: commoti nimis incitata, delicati tenera & fluxa. Quod vides istos sequi, qui aut vellunt barbam, aut interuellunt: qui labra pressiùs tondent & abradunt, seruata & submissa cetera parte: qui lacernas coloris improbi sumunt, qui perlucentem togam, qui nolunt facere quidquam, quod hominum oculis transire liceat. Irritant illos, & in se aduertunt: volunt vel reprehendi, dum conspiciantur. Talis est oratio Mecænatis, omniumque aliorum, qui non casu errant, sed scientes volentesque. Hoc à magno animi malo oritur. Quomodo in vino non antè lingua titubat, quàm mens cessit oneri, & inclinata vel perdita est: ita ista oratio (quid aliud quàm ebrietas?) nulli molesta est, nisi animus labat. Ideò ille curetur: ab illo sensus, ab illo verba exeunt, ab illo nobis est habitus, vultus, incessus. Illo sano ac valente, oratio quoque robusta, fortis, virilis est: si ille procubuit, & cetera sequuntur ruinam.

——Rege incolumi, mens omnibus vna
est;
Amisso rupere fidem.

Rex noster est animus. hoc incolumi, cetera manent in officio, parent & obtemperant: cùm ille paullùm vacillauit, simul nutant. Cùm verò cessit voluptati, artes quoq; eius actusque marcent, & omnis ex languido fluxoque conatus est. Quoniam hac similitudine vsus sum, perseuerabo. Animus noster modò rex est, modò tyrannus. rex, cùm honesta intuetur, salutem sibi commissi corporis curat, & nihil imperat turpe, nihil sordidum: vbi verò impotens, cupidus, delicatus est, transit in nomẽ detestabile ac dirum, & fit tyrannus. Tunc illum excipiunt affectus impotentes, instantque: qui initio quidem gaudet, vt solet populus largitione nocitura frustra plenus, & quæ non potest haurire, contrectat. Cùm verò magis ac magis vires morbus exedit, & in medullas neruosque descendere deliciæ: conspectu eorum, quibus se nimia auiditate inutilem reddidit, lætus, pro suis voluptatibus habet spectaculum, alienarum subministrator libidinum, testisque, quarum sibi vsum ingerendo abstulit. nec illi tam gratum est abũdare iucundis, quàm acerbum, quòd non omnem illũ apparatũ per gulam ventrẽque transmittit, non cum omni exoletorũ fæminarũque turba cõuolutatur: mæretque, quòd magna pars suæ felicitatis exclusa corpo-

ris

ris angustiis, cessat. Numquid enim, mi Lucili, hic furor est, quòd nemo nostrum mortalem se cogitat? quòd nemo imbecillum? imò quòd nemo nostrum vnum esse se cogitat? Adspice culinas nostras, & concursantes inter tot ignes coquos nostros: vnum videri putas ventrem, cui tanto tumultu comparatur cibus? Adspice veteraria nostra, & plena multorum sæculorum vindemiis horrea: vnum putas videri ventrem, cui tot consulum regionumque vina conduntur? Adspice quot locis vertatur terra, quot millia colonorum arent, fodiāt: vnum putas videri ventrem, cui & in Sicilia, & in Africa seritur? Sani erimus, & modica concupiscemus, si vnusquisque se numeret: metiatur simul corpus, sciatque nec multum capere, nec diu posse. Nihil tamen æquè tibi profuerit ad temperantiam omnium rerum, quàm frequens cogitatio breuis æui, & huius incerti. Quidquid facies, respice ad mortem.

EPIST. CXV. Nimis anxium esse te circa verba & compositionem, mi Lucili, nolo: habeo maiora quæ cures. Quære quid scribas, non quemadmodum: & hoc ipsum, non vt scribas, sed vt sentias: vt illa quæ senseris, magis applices tibi, & veluti signes. Cuiuscumque orationem videris solicitam & politam, scito animum quoque non minùs esse pusillis occupatum. Magnus ille remissiùs loquitur, & securiùs: quæcumque dicit, plus habent fidu-

ciæ, quàm curæ. Nosti complures iuuenes, barba & coma nitidos, de capsula totos: nihil ab illis speraueris forte, nihil solidum. Oratio vultus animi est: si circumtonsa est, & fucata, & manufacta, ostendit illum quoque non esse sincerum, & habere aliquid fracti. Non est ornamentum virile, concinnitas. Si nobis animum boni viri liceret inspicere, o quàm pulchram faciem, quàm sanctam, quàm ex magnifico placidoq; fulgentem videremus! hinc iustitia, illinc fortitudine, hinc temperantia, prudentiaque lucentibus. Præter has frugalitas, & continentia, & tolerantia, & libertas, comitasque, & (quis credat?) in homine rarum humanitas bonum, splendorem illi suum affunderent. Tum prouidentia, tum elegantia, & ex istis magnanimitas eminentissima, quantum, dij boni, decoris illi, quantum ponderis, grauitatisque adderent! quanta esset cum gratia auctoritas! Nemo illum amabilem, qui nõ simul venerabilem diceret. Si quis viderit hanc faciem altiorem fulgentioremque, quàm cerni inter humana consueuit, nonne velut numinis occursu obstupefactus resistat, & vt fas sit vidisse, tacitus precetur? Tum aduocante ipsum vultus benignitate productus, adoret ac supplicet: & diu contẽplatus multũ exstantem, supraque mensuram solitorum inter nos adspici, elatam, oculis miti quidẽ, sed nihilominus viuido igni flagrantibus, tũc demum

demum illam Virgilij nostri vocem verens atque attonitus emittat:

O quam te memorem virgo? namque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem sonat ———
Sis felix, nostrumque leues quacumque laborem.

Aderit, leuabitque, si colere eam voluerimus. Colitur autem non taurorum opimis corporibus contrucidatis, nec auro argentoq; suspenso, nec in thesauros stipe infusa, sed pia & recta voluntate. Nemo, inquam, non amore eius arderet, si nobis illam videre contingeret. Nunc enim multa obstrigillant, & aciem nostram aut splendore nimio repercutiunt, aut obscuro retinent. Sed quemadmodum visus oculorum quibusdam medicamentis acui solet, & repurgari: sic & nos, si aciem animi liberare impedimentis voluerimus; poterimus perspicere virtutem, etiam obrutam corpore, etiam paupertate opposita, & humilitate & infamia obiacentibus. Cernemus, inquã, pulchritudinem illam, quãuis sordido obtectã. Rursus æquè malitiam, & ærumnosi animi veternum perspiciemus: quãuis multus circà diuitiarum radiantium splendor impediat, & intuentem, hinc honorum, illinc magnarũ potestatum falsa lux verberet. Tunc intelligere nobis licebit, quàm contemnenda miremur, simillimi pueris, quibus omne ludicrum in pretio est. Parentibus quippe,

nec minùs fratribus, præferunt paruo ære empta monilia. Quid ergo inter nos & illos interest, vt Aristo ait, nisi quòd nos circa tabulas & statuas insanimus, cariùs inepti? Illos reperti in littore calculi leues, & aliquid habentes varietatis, delectant; nos ingentium maculæ columnarum: siue ex Ægyptiis arenis, siue ex Africæ solitudinibus aduectæ, porticum aliquam vel capacem populi cænationem ferunt. Miramur parietes tenui marmore inductos: cùm sciamus quale sit, quod absconditur. oculis nostris imponimus. Et cùm auro tecta perfundimus, quid aliud quam mendacio gaudemus? scimus enim sub illo auro fœda ligna latitare. Nec tantùm parietibus aut lacunaribus ornamentum tenue prætenditur: omnium istorum quos incedere altos vides, bracteata felicitas est. Inspice, & disces sub ista tenui membrana dignitatis, quantum mali lateat. Hæc ipsa res tot magistratus, tot iudices detinet, quæ magistratus & iudices facit, pecunia; quæ ex quo in honore esse cœpit, verus rerum honor cecidit: mercatoresque & venales inuicem facti, quærimus, non quale sit quid, sed quanti. Ad mercedem pij sumus, ad mercedem impij. Honesta, quamdiu aliqua illis spes inest, sequimur: in contrarium transituri, si plus scelera promittant. Admirationem nobis parentes auri argentique fecerunt: & teneris infusa cupiditas altiùs sedit, creuitque nobiscum.

Deinde

Deinde totus populus in alia discors, in hoc conuenit: hoc suspiciunt, hoc suis optant, hoc Diis velut rerum humanarum maximum, cùm grati videri volunt, consecrant. Denique eò mores redacti sunt, vt paupertas maledicto probroque sit, contempta diuitibus, inuisa pauperibus. Accedunt deinde carmina poetarum, quæ affectibus nostris facem subdant, quibus diuitię velut vnicum vitę decus ornamentumque laudantur. Nihil illis melius nec dare videntur Dij immortales posse, nec habere.

Regia solis erat sublimibus alta columnis,
Clara micante auro.

Eiusdem currum adspice.

Aureus axis erat, temo aureus, aurea summa
Curuatura rota, radiorum argenteus ordo.

Denique quod optimum videri volunt sæculum, aureum appellant. Nec apud tragicos desunt, qui lucro innocentiam, salutem, opinionem bonam mutant.

Sine me vocari pessimũ, vt diues vocer.
An diues omnes quærimus: nemo, an bonus.
Non quare: & vnde quid habeas tantùm rogant.
Vbique tanti quisque quantum habuit fuit.

Quid habere nobis turpe sit, quaris? nihil.
Aut diues opto viuere, aut pauper mori.
Benè moritur, qui, dum moritur, lucrum facit.
Pecunia ingens generis humani bonum,
Cui non voluptas matris, aut blanda potest
Par esse prolis, non sacer meritis parens.
Tã dulce si quid Veneris ĩ vultu micat,
Meritò illa amores cælitum atque hominum mouet.

Cùm hi nouissimi versus in tragœdia Euripidis pronunciati essent, totus populus ad eijciendum & actorem & carmen consurrexit vno impetu: donec Euripides in medium ipse prosiluit, petens, vt exspectarent, viderentque quem admirator auri exitum faceret. Dabat in illa fabula pœnas Bellerophontes, quas in sua quisque dat. Nulla enim auaritia sine pœna est, quamuis satis sit ipsa pœnarum. O quantum lacrymarum, ò quantum laborum exigit! quàm misera desideratis, quàm misera partis est! Adiice quotidianas solicitudines, quę pro modo habendi quemque discruciant. Maiore tormento pecunia possidetur, quàm quæritur. Quantum damnis ingemiscunt, quæ & magna incidunt, & maiora videntur! denique vt nihil illis fortuna detrahat, quidquid non acquiritur, damnum est. At felicem illum homines, & diuitem vocant, & consequi

optant,

optant, quãtum ille possidet. Fateor. Quid ergo? tu vllos esse conditionis peioris existimas, quàm qui habent & miseriam, & inuidiam? Vtinam qui diuitias appetituri essent, cum diuitibus deliberarent! vtinam honores petituri, cum ambitiosis, & summum adeptis dignitatis statum! profectò vota mutassent: cùm interim illi noua suscipiunt, qui priora damnauerant. Nemo enim est cui felicitas sua, etiamsi cursu venit, satisfaciat. Queruntur & de consiliis, & de processibus suis: maluntque semper, quæ reliquerunt. Itaque hoc tibi philosophia præstabit, quo equidem nihil maius existimo: numquam te pœnitebit tui. Ad hanc tam solidam felicitatem, quam tempestas nulla concutiat, non perducent te aptè verba contexta, & oratio fluens leniter. Eant vt volent, dum animo compositio sua constet, dum sit magnus, & opinionum securus, & ob ipsa quæ aliis displicent, sibi placens: qui profectum suum vita æstimet, & tantum scire se iudicet, quantum non cupit, quantum non timet.

EPIST. CXVI. Vtrum satius sit, modicos habere affectus, an nullos, sępe quęsitum est. Nostri illos expellunt: Peripatetici temperant. Ego non video, quomodò salubris esse aut vtilis possit vlla mediocritas morbi. Noli timere. nihil eorum, quæ tibi non vis negari, eripio: facilem me, in-

dulgentemque præbebo rebus, ad quas tendis,& quas aut vitæ necessarias, aut vtiles, aut iucundas putes: detraham vitium. Nam cùm tibi cupere interdixero, velle permittam: vt eadem illa intrepidus facias,vt certiore consilio, vt voluptates illas magis sentias. Quid ni?ad te magis peruenturæ sunt, si illis imperabis, quàm si seruies. Sed naturale est,inquis, vt desiderio amici torquear: da tempus lacrymis tam iustè cadentibus. Naturale est opinionibus hominum tangi, & aduersis contristari: quare non permittas mihi hunc tam honestum malæ opinionis metum? Nullum vitium est sine patrocinio: nulli non initium est verecundum & exorabile, sed ob hoc latiùs funditur. Non obtinebis vt desinat, si incipere permiseris. Imbecillis est primò omnis affectus, deinde ipse se concitat,& vires,dum procedit, parat: excluditur faciliùs, quàm expellitur. Quis negat omnes affectus à quodam quasi naturali fluere principio? curam nobis nostri natura mandauit:sed huic vbi nimium indulseris, vitium est. Voluptatem natura necessariis rebus admiscuit, non vt illam peteremus, sed vt ea sine quibus non possumus viuere, gratiora nobis illius faceret accessio: si suo veniat iure, luxuria est. Ergo intrantibus resistamus:quia faciliùs, vt dixi, non recipiuntur quàm exeunt. Aliquatenus, inquis, dolere, aliquatenus timere permitte. sed illud aliquatenus longè

gè

gè producitur, nec vbi vis, accipit finem. Sapienti non solicitè custodire se tutum est: & lacrymas suas & voluptates, vbi volet, sistet. Nobis quia non est regredi facile, optimum est omnino non progredi. Eleganter mihi videtur Panætius respondisse adolescentulo cuidam quærenti, *An sapiens amaturus esset? De sapiente*, inquit, *videbimus: mihi & tibi, qui adhuc à sapiente longè absumus, non est committendum, vt incidamus in rem commotam, impotentem, alteri emancipatam, vilem sibi*. Siue enim nos respexit, humanitate eius irritamur: siue contempsit, superbia accendimur. Æquè facilitas amoris, quàm difficultas nocet: facilitate capimur, cum difficultate certamus. Itaq; conscij nobis imbecillitatis nostræ, quiescamus. Nec vino infirmum animum committamus, nec formæ, nec adulationi, nec vllis rebus blandè trahentibus. Quod Panætius de amore quærenti respondit, hoc ego de omnibus dico. Quantum possumus nos, à lubrico recedamus: in sicco quoque parùm fortiter stamus. Occurres hoc loco mihi illa publica contra Stoicos voce: Nimis magna promittitis, nimis dura præcipitis. nos homunciones sumus, omnia nobis negare non possumus. Dolebimus, sed parùm: concupiscemus, sed temperatè: irascemur, sed placabimur. Scis quare non possumus ista? quia nos posse non credimus. Imò mehercules, aliud est in-

re. Vitia nostra, quia amamus, defendimus, & malumus excusare illa, quàm excutere. Satis natura homini dedit roboris, si illo vtamur, si vires nostras colligamus, ac totas pro nobis, certè non contra nos concitemus. Nolle in caussa est: non posse prætenditur.

EPIST. CXVII. Multum mihi tibique negotium concinnabis, &, dum nescis, in magnam me litem ac molestiam impinges, qui mihi tales quæstiunculas ponis, in quibus ego nec dissentire à nostris salua gratia, nec consentire salua cõsciẽtia possum. Quæris, an verum sit, quod Stoicis placet, Sapientiam bonum esse, sapere bonum non esse? Primùm exponam, quid Stoicis videatur: tum dicere sententiam audebo. Placet nostris, quod bonum est, esse corpus: quia quod bonum est, facit: quidquid facit, corpus est. Quod bonũ est, prodest: faciat autem aliquid oportet, vt prosit: si facit, corpus est. Sapientiam bonum esse dicunt: sequitur, vt necesse sit illam corporalem quoque dicere. At sapere non putant eiusdem conditionis esse. Incorporale est & accidens alteri, id est, sapientiæ: itaque nec facit quidquam, nec prodest. Quid ergo? inquiunt, non dicimus, Bonum est sapere? dicimus, referentes ad id ex quo pendet, id est, ad ipsam sapientiam. Aduersus hos quid ab aliis respõdeatur, audi, antequã ego incipio secedere, & in alia parte considere. Isto modo, in-

Inquiunt, nec beatè viuere bonum est. Velint nolint, respondendum est, beatam vitam bonum esse, & beatè viuere bonum non esse. Etiamnum quoque nostris illud opponitur. Vultis sapere? ergo expetenda res est sapere: si expetenda res est, bonum est. Coguntur nostri verba torquere, & vnam syllabam expetendo interponere, quam sermo noster inseri non sinit. Ego illam, si pateris, adiungam. Expetendum est, inquiunt, quod bonum est: ad expetendum, quod bono contingit: quod, cùm bonũ consecuti sumus, non petitur tamquam bonum, sed petito bono accedit. Ego non idem sentio, & nostros iudico in hoc descendere: quia iam primo vinculo tenẽtur, & mutare illis formulam non licet. Multum dare solemus præsumptioni omnium hominum. Apud nos veritatis argumentum est, aliquid omnibus videri: tamquã deos esse, inter alia sic colligimus, quòd omnibus de diis opinio insita est: nec vlla gens vsquam est adeò extra leges moresque proiecta, vt nõ aliquos deos credat. Cùm de animarum æternitate disserimus, non leue momentum apud nos habet cõsensus hominum, aut timentium inferos, aut colentium. Vtor hac publica persuasione: neminem inuenies, qui non putet & sapientiam bonum, & sapere. Non faciam quod victi solent, vt prouocem ad populum: nostris incipiemus armis confligere. Quod accidit alicui, vtrùm

extra.

extra id cui accidit est, an in eo cui accidit? Si in eo est cui accidit, tam corpus est, quàm illud cui accidit. Nihil enim accidere sine tactu potest: quod tangit, corpus est. Si extra est, postquam acciderat, recessit: quod recessit, motum habet: quod motum habet, corpus est. Speres me dicturum, non esse aliud cursum, aliud currere: nec aliud calorem, aliud calere: nec aliud lucem, aliud lucere. Concedo ista alia esse, sed non sortis alterius. Si valetudo indifferens est, & valere indifferens est. Si forma indifferens est, & formosum esse indifferens est. Si iustitia bonum est, & iustum esse bonū est. Si turpitudo malum est, & turpem esse malum est: tam mehercules quàm si lippitudo malum est, & lippire malum est. Hoc vt scias, neutrum esse sine altero potest. Quod sapit, sapiens est; quod sapiens est, sapit. Adeò nō potest dubitari, an quale illud sit, tale hoc sit, vt quibusdam vtrumq; vnum videatur atque idem. Sed illud libenter quæsierim: Cùm omnia aut bona sint, aut mala, aut indifferentia, sapere in quo numero sit? Bonum negant esse. malum vtique nō est: sequitur, vt medium sit. Id autē medium atq; indifferens vocamus, quod tam malo contingere quàm bono potest: tamquam pecunia, forma, nobilitas. Hoc, vt sapiat, contingere nisi bono non potest: ergo indifferens non est. Atqui ne malū quidem est, quod contingere malo non potest: ergo

bonum

bonum est. Quod nisi bonus non habet, bonum est: sapere non nisi bonus habet: ergo bonum est. Accidens est, inquit, sapientiæ. Hoc ergo quod vocas sapere, vtrùm facit sapientiam, an patitur? siue facit illud, siue patitur, vtroque modo corpus est. nā & quod fit, & quod facit, corpus est. Si corpus est, bonum est: vnum enim deerat illi, quò minùs bonum esset, quòd incorporale erat. Peripateticis placet: nihil interesse inter sapientiam & sapere, cùm in vtrolibet eorū & alterum sit. Numquid enim quemquā existimas sapere, nisi qui sapientiam habet? Numquid quemquam qui sapiat, non putas habere sapientiam? Dialectici veteres ista distinguunt: ab illis diuisio vsque ad Stoicos venit. Qualis sit hæc, dicam. Aliud est ager, aliud agrum habere. Quid ni? cùm habere agrum ad habentem, non ad agrum pertineat. Sic aliud est sapientia, aliud sapere. Puto concedes duo esse hæc, id quod habetur, & eū qui habet: habetur sapientia: habet, qui sapit. Sapientia est mens perfecta, vel ad summum optimumq; perducta: ars enim vitæ est. Sapere quid est? non possum dicere mens perfecta, sed id quod contingit perfectam mētem habēti. Ita alterum est, mens bona: alterum, quasi habere mētem bonā. Sunt, inquit, naturæ corporum: tamquam, hic homo est, hic equus: has deinde sequuntur motus animorum enunciatiui corporum. Hi habent proprium quiddam,

& à corporibus seductum: tamquam, video Catonem ambulantem: hoc sensus ostendit, animus credit. Corpus est quod video, cui & oculos, & animum intendi. Dico deinde, Cato ambulat: non corpus quidem est quod nunc loquor, sed enuntiatiuum quiddam de corpore: quod alij effatum vocant, alij enunciatum, alij edictum. Sic cùm dicimus sapientiã, incorporale quiddam intelligimus: cùm dicimus, Sapit; de corpore loquimur. Plurimum autem interest, vtrùm illud dicas, an de illo. Putemus in præsentia ista duo esse: nondum enim quid mihi videatur, pronuncio: quid prohibet, quò minùs aliud quidem sit, sed nihilominus bonum? Dicebas paullò antè aliud esse agrum, aliud habere agrum. Quid ni? in alia enim natura est qui habet, in alia quod habetur. illa terra est, hic homo est. At in hoc de quo agitur, eiusdẽ naturę sunt vtraque, & qui habet sapientiam; & ipsa quæ habetur. Præterea illic aliud est quod habetur, alius qui habet: hic in eodem est, & quod habetur, & qui habet. Ager iure possidetur: sapientia natura. ille abalienari potest, & alteri tradi: hæc non discedit à domino. Non est itaque quòd compares inter se dissimilia. Cœperam dicere, posse ista duo esse, & tamen vtraque bona. Sapientia, & sapiens duo sunt: & vtrumque bonum esse concedis. Quomodo nihil obstat, quò minùs & sapientia bonũ sit, & habens sapientiam: sic

ſic nihil obſtat, quò minùs & ſapientia bo-
num ſit, & habere ſapientiam, id eſt, ſa-
pere. Ego in hoc volo ſapiens eſſe, vt ſa-
piam. Quid ergo? non eſt id bonum, ſine
quo nec illud bonum eſt? Vos certè dici-
tis, ſapientiam, ſi ſine vſu detur, accipien-
dam non eſſe. Quis eſt vſus ſapientiæ? Sa-
pere: hoc eſt in illa pretioſiſſimũ: quo de-
tracto ſuperuacua fit. Si tormenta mala
ſunt, torqueri malum eſt: adeò quidem,
vt illa non ſint mala, ſi quod ſequitur, de-
traxeris. Sapientia habitus perfectæ men-
tis eſt: ſapere, vſus perfectę mentis. Quo-
modo poteſt vſus eius bonum nõ eſſe, quę
ſine vſu bonum non eſt? Interrogo te, an
ſapientia ſit expetenda. fateris. Interrogo,
an vſus ſapientię ſit expetendus. fateris. ne-
gas enim te illam recepturũ, ſi vti ea pro-
hibearis. quod expetendum eſt, bonum
eſt. Sapere, ſapientiæ vſus eſt: quomodo
eloquentię, loqui: quomodo oculorum, vi-
dere: ergo ſapere, ſapientiæ vſus eſt. vſus
autem ſapientiæ expetendus eſt: ſapere er-
go expetendum eſt: ſi expetendum eſt, bo-
num eſt. Olim ipſe me damno, qui illos
imitor dum accuſo, & verba apertæ rei
impendo. Cui enim dubium poteſt eſſe,
quin ſi æſtus malum eſt, & ęſtuare malum
ſit? ſi algor malum eſt, malum ſit algere? ſi
vita bonum eſt, & viuere bonum eſt? Om-
nia iſta circa ſapientiam, nõ in ipſa ſunt: at
nobis in ipſa commorãdum eſt. etiãſi quid
euagari libet, amplos habet illa ſpatio-

ſoſque

fosq́ue secessus. De deorum natura quæramus, de siderum alimẽto, de his tam varijs stellarum discursibus: an ad illarum motus nostra moueantur corpora, an corporibus omnium, animisq́ue illinc impetus veniat. An & hæc quæ fortuita dicuntur, certa lege constricta sint, nihilq́ue in hoc mundo repentinum, aut expers ordinis volutetur. Ista iam à formatione morum recesserunt; sed leuant animum, & ad ipsarum quas tractant rerum magnitudinem attollunt. Hæc verò de quibus paullo antè dicebam, minuunt & deprimunt, nec vt putas exacuunt, sed extenuant. Obsecro vos, cur tam necessariam curam maioribus melioribusq́ue debitã, in re nescio an falsa, certè inutili, terimus? Quid mihi profuturum est scire, an aliud sit sapientia, aliud sapere? quid mihi profuturũ est scire, illud bonum esse, hoc nõ esse? Temerè me geram, subibo huius voti aleam. tibi sapientia, mihi sapere contingat: pares erimus. Potiùs id age, vt mihi viam monstres, qua ad ista perueniã. Dic mihi quid vitare debeam, quid appetere: quibus animum labantem studijs firmem: quemadmodum quæ me ex transuerso ferunt aguntq́ue, procul à me repellã. Quomodo par esse tot malis possim: quomodo istas calamitates remoueam, quæ ad me irruperunt: quomodo illas, ad quas ego irrupi. Doce, quomodo ferã ęrumnã sine gemitu meo, felicitatẽ sine alieno: quomodo vltimum

mum necessarium vitæ terminum non exspectem, sed ipsemet, cùm visum erit, profugiam. Nihil mihi videtur turpius, quàm optare mortem. Nam si vis viuere, quid optas mori? si non vis, quid deos rogas, quod tibi nascenti dederunt? Nam vt quādoque moriaris, etiam inuito positum est: vt cùm voles, in tua manu est. Alterum tibi necesse est, alterum licet. Turpissimum his diebus principium diserti mehercules viri legi: *Ita, inquit, quāprimùm moriar.* Homo demens, optas rem tuā. *Ita quamprimùm moriar.* Fortasse inter has voces senex factus es. Alioqui quid in mora est? nemo te tenet, euade quà visum est. Elige quamlibet rerum naturæ partem, quà tibi præberi exitum iubeas. Hæc nempe sunt elementa, quibus hic mundus administratur: aqua, terra, spiritus. Omnia ista tam caussa viuendi sunt, quam vię mortis. *Ita quamprimùm moriar.* Quamprimum istud, quod esse vis? quem illi diem ponis? citiùs fieri quàm optas, potest. Imbecillæ mentis ista sunt verba, & hac detestatione misericordiam captantis. Non vult mori, qui optat. Deos vitam roga, & salutem: si mori placuit, hic mortis est fructus, optare desinere. Hæc, mi Lucili, tractemus. his formemus animū. Hæc est sapientia, hoc est sapere, non disputatiunculis inanibus subtilitatem vanissimam agitare. Tot quęstiones tibi fortuna posuit. nondū illas soluisti: iam cauillaris. Quàm stultum est,

cùm signum pugnæ acceperis, ventilare ? remoue ista lusoria arma, decretoriis opus est. Dic qua ratione nulla animum tristitia, nulla formido perturbet: qua ratione hoc secretarum cupiditatũ pondus effundam. Agatur aliquid. Sapientia bonum est, sapere non est bonum. Sic fit. negemus, sapere bonum esse: vt hoc totum studium derideatur, tamquam operatum supernacuis. Quid si scires etiam illud quęri; an bonum sit futura sapientia ? Quid enim dubij est, oro te, an nec messem futuram iam sentiant horrea, nec futuram adolescentiam pueritia viribus aut vllo robore intelligat ? Ægro interim nihil ventura sanitas prodest, non magis quàm currentem luctantemque, post multos secuturum sensus otium reficit. Quis nescit hoc ipso non esse bonũ id quod futurum est; quia futurum est ? nam quod bonum est, vtique prodest: nisi præsentia, prodesse nõ possunt. Si non prodest, bonum non est vtique: si prodest, iam est. Futurus sum sapiens: hoc bonum erit, cùm fuero: interim non est. Priùs aliquid esse debet, deinde quale esse. Quomodo, oro te, quod adhuc nihil est, iam bonum est? Quomodo autem tibi magis vis probari, non esse aliquid; quàm si dixero, futurum est? nõdum enim venisse apparet, quod venit. Ver secuturũ est: scio nunc hiemem esse. æstas secutura est: scio æstatem non esse. Maximum argumentum habeo nondum præsentis, futurum.

turum esse. Sapiam, spero: sed interim non sapio. si illud bonum haberem, iam hoc carerem malo. Futurum est, vt sapiam. ex hoc licet nondum me sapere intelligas. non possum simul & in illo bono, & in hoc malo esse. Duo ista non coeunt, nec apud eumdem sunt vnà, bonum & malũ. Transcurramus solertissimas nugas, & ad illa quæ nobis aliquam opem sunt latura, properemus. Nemo qui obstetricem parturienti filiæ solicitus accersit, edictum & ludorum ordinem perlegit. nemo qui ad incendium domus suæ currit, tabulam latruncularíam perspicit, vt sciat quomodo alligatus exeat calculus. At mehercules omnia tibi vndique nunciantur, & incendium domus, & periculum liberorum, & obsidium patriæ, & bonorum direptio: adiice istis naufragium, motusque terrarum, & quidquid aliud timeri potest. Inter ista districtus, rebus, nihil aliud quàm animum oblectantibus, vacas? Quid inter sapientiam, & sapere intersit, inquiris? nodos nectis ac soluis, tanta mole impendente capiti tuo? Non tam benignum ac liberale tempus natura nobis dedit, vt aliquid ex illo vacet perdere: & vide quàm multa etiam diligentissimis pereant. Aliud valetudo sua cuique abstulit, aliud suorũ: aliud necessaria negotia, aliud publica occupauerunt: vitam nobiscum diuidit somnus. Ex hoc tempore tam angusto & rapido, & nos auferente, quid iuuat maiorem

rem partem mittere in vanum? Adiice nunc, quòd assuescit animus delectare se potiùs, quàm sanare: & philosophiã oblectamentum facere, cùm remedium sit. Inter sapientiam, & sapere quid intersit, nescio: scio mea non interesse, sciam ista, an nesciam. Dic mihi, cùm, quid inter sapientiam & sapere intersit, didicero, sapiam? Cur ergo potiùs inter vocabula me sapientiæ detines, quàm inter opera? Fac me fortiorem, fac me securiorem, fac fortunæ parem, fac superiorem. possum autẽ superior esse, si fecero omne quod disco.

EPIST. CXVIII. Exigis à me frequentiores epistolas. Rationes conferamus: soluendo non eris. Conuenerat quidem, vt tua priora essent; tu scriberes, ego rescriberem: sed non ero difficilis. benè credi tibi scio: itaque in antecessum dabo. Nec faciã, quod Cicero vir disertissimus facere Atticum iubet, vt etiam si rem nullam habebit, *quod in buccam venerit, scribat.* Numquam potest deesse quod scribam, vt omnia illa quæ Ciceronis implent epistolas, transeam: quis candidatus laboret, quis alienis, quis suis viribus pugnet, quis consulatum fiducia Cæsaris, quis Pompeij, quis apertè petat: quàm durus sit fœnerator Cæcilius, à quo minoris centesimis propinqui nummum mouere non possunt. Sua satius est mala, quàm aliena tractare: se excutere, & videre, quàm multarum rerum candidatus sit,

& non ſuffragari. Hoc eſt, mi Lucili, egregium, hoc ſecurum ac liberum, nihil petere, & tota fortunæ comitia tranſire. Quàm putas eſse iucundum, tribubus vocatis, cùm candidati in templis ſuis pendeant, & alius nummos pronunciet; alius per ſequeſtrum agat; alius eorum manus oſculis conterat, quibus deſignatus contingendam manum negaturus eſt; omnes attoniti, vocem præconis exſpectant, ſtare otioſum, & ſpectare illas nundinas, nec ementem quidquam, nec vendentem? Quanto hic maiore gaudio fruitur, qui nō prætoria, aut conſularia comitia ſecurus intuetur, ſed magna illa, in quibus alij honores anniuerſarios petunt, alij perpetuas poteſtates, alij bellorum euentus proſperos triumphoſque, alii diuitias, alij matrimonia ac liberos, alij ſalutem ſuā ſuorumque! Quanti animi res eſt, ſolum nihil petere, nulli ſupplicare, & dicere: Nihil mihi tecum fortuna: non facio mei tibi copiam. ſcio apud te Catones repelli, Vatinios fieri: nihil rogo. Hoc eſt priuatam facere fortunam. Libet ergo hæc inuicem ſcribere, & hanc integram ſemper egerere materiam, circumſpicientibus tot millia hominum inquieta: qui vt aliquid peſtiferi conſequantur, per mala nituntur in malum, petuntque mox fugienda, aut etiam faſtidienda. Cui enim aſſecuto ſatis fuit, quod optanti nimium videbatur? Non eſt, vt exiſtimant homines,

nes, auida felicitas, sed pusilla . itaque neminem satiat. Tu ista credis excelsa, quia longè ab illis iaces: ei verò qui ad illa peruenit, humilia sunt. Mentior, nisi adhuc quærit adscendere. Istud quod tu summum putas, gradus est. Omnes autem malè habet ignorantia veri. tamquam ad bona feruntur, decepti rumoribus. Deinde mala esse, aut inania, aut minora quàm sperauerint, adepti ac multa passi vident: maiorque pars miratur ex interuallo fallentia, & vulgò magna pro bonis sunt. Hoc ne nobis quoque eueniat, quæramus quid sit bonum. Varia eius interpretatio fuit. Finiuit hoc alius alio modo, alius illud aliter expressit. Quidam ita finiunt: Bonũ est, quod inuitat animos, quod ad se vocat. Huic statim opponitur: Quid si inuitat quidẽ, sed in perniciem? scis quàm multa mala, blanda sint. Verum, & verisimile, inter se differunt ita: Quod bonum est, vero iungitur: non est enim bonũ, nisi verum est. At quod inuitat ad se, & allicit facie, verisimile est: subrepit, sollicitat, attrahit. Quidam ita finierunt: Bonum est, quod appetitionẽ sui mouet, vel quod impetũ animi tendentis ad se mouet. Et huic idem opponitur: multa enim impetũ animi mouent, quæ petuntur petentium malo. Melius illi qui sic finierunt: Bonum est, quod ad se impetum animi secundum naturam mouet: & ita demũ petendum est, cùm cœpit esse expetendum.

Iam

Iam & honeſtum eſt: hoc enim perfectè eſt petendum. Locus ipſe me admonet, vt quid interſit inter bonum honeſtumque, dicam. Aliquid inter ſe habent mixtum, & inſeparabile: nec poteſt bonum eſſe, niſi cui aliquid honeſti ineſt: & honeſtum vtique bonum eſt. Quid ergo inter duo intereſt? Honeſtum eſt perfectum bonum, quo beata vita completur, cuius contactu alia quoq; bona fiunt. Quod dico, tale eſt. Sunt quædam neq; bona, neque mala: tamquã militia, legatio, iuriſdictio. Hæc cùm honeſtè adminiſtrata sũt, bona eſſe incipiũt, & ex dubio in bonum tranſeunt. Bonum ſocietate honeſti fit, honeſtum per ſe bonum eſt. Bonum ex honeſto fluit, honeſtũ ex ſe eſt. Quod bonum eſt, malũ eſſe potuit: quod honeſtũ eſt, niſi bonum eſſe nõ potuit. Hanc quidam finitionem reddiderunt: Bonum eſt, quod ſecundum naturã eſt. Attende quid dicam. Quod bonum eſt, & ſecundum naturam eſt: non protinus quod ſecundum naturam eſt, & bonũ eſt. Multa quidem naturæ conſentiunt: ſed tam puſilla ſunt, vt non conueniat illis boni nomen. Leuia enim ſũt, & contemnenda: nullum nec minimum cõtemnendum bonum. Nam quamdiu exiguum eſt, bonum non eſt: cùm bonum eſſe cępit, non exiguum eſt. Vnde aliquid cognoſcitur bonum? ſi perfectè ſecundum naturam eſt. Fateris, inquis, quod bonum eſt, ſecundum naturam eſſe: hæc eius pro-

prietas est. Fateris & alia secundum naturam quidem esse, sed bona non esse. Quomodo ergo illud bonum est, cùm hęc non sint? quomodo ad aliam proprietatem peruenit, cùm vtrique præcipuum illud commune sit, secundum naturam esse? ipsa scilicet magnitudine. Nec hoc nouū est, quædam crescendo mutari. Infans fuit, factus est pubes; alia eius proprietas fit: ille irrationalis est, hic rationalis. Quædam incremento non tantum in maius exeunt, sed in aliud. Non fit, inquit, aliud quod maius fit. Vtrùm lagenam an dolium impleas vino, nihil refert: in vtroque proprietas vini est. Exiguum mellis pondus, & magnum, sapore non differt. Diuersa ponis exempla. in istis enim eadem qualitas est: quamuis augeantur, manent. Quædam amplificata in suo genere, in sua proprietate perdurant: quædam post multa incrementa, vltima demum vertit adiectio, & nouam illis, aliamque quàm in qua fuerant, conditionem imprimit. Vnus lapis fecit fornicem, ille qui latera inclinata cuneauit, & interuentu suo vinxit. Summa adiectio quare plurimum facit, vel exigua? quia non auget, sed implet. Quædam processu priorem exuunt formam, & in nouam transeunt. Vbi animus aliquid diu protulit, & magnitudinē eius sequendo lassatus est, infinitum cępit vocari; quod longè aliud factum est quàm fuit, cùm magnum videretur, sed finitum.

Eodem

Eodẽ modo aliquid difficulter secari cogitauimus: nouissimè crescẽte difficultate, insecabile inuentũ est. Sic ab eo quod vix & ægrè mouebatur, processimus ad immobile. Eadem ratione aliquid secundũ naturam fuit: hoc in aliam proprietatem magnitudo sua transtulit, & bonum fecit.

EPIST. CXIX. Quoties aliquid inueni, non exspecto donec dicas, *In commune*: ipse mihi dico. Quid sit quod inuenerim, quæris? sinum laxa, merum lucrum est. Docebo quomodo fieri diues celerrimè possis, quod valdè cupis audire. Nec immeritò: ad maximas te diuitias compendiaria ducam. Opus erit tamen tibi creditore. vt negotiari possis, æs alienum facias oportet: sed nolo per intercessorem mutueris, nolo proxenetæ nomen tuum iactent. Paratum tibi creditorẽ dabo, Catonianum illud: à te mutuũ sumes. *Quantulumcumque est, satis erit, si quidquid deerit, id à nobis petierimus*. Nihil enim, mi Lucili, interest, vtrùm non desideres, an habeas. Summa rei in vtroque est eadem: non torqueberis. Nec illud præcipio, vt aliquid naturę neges: contumax est, non potest vinci, suum poscit: sed vt quidquid naturam excedit, scias precarium esse, non necessarium. Esurio: edendum est. vtrùm hic panis sit plebeius, an siligineus, ad naturam nihil pertinet. Illa ventrem non delectari vult, sed impleri. Sitio. vtrùm hæc aqua sit ex lacu proximo excepta,

an ea quam multa niue clusero,vt rigore refrigeretur alieno,ad naturam nihil pertinet. Illa hoc vnum iubet, sitim exstingui. Vtrùm sit aureum poculum, an crystallinum, an murrhinum,an Tiburtinus calix; an manus concaua, nihil refert. Finem omnium rerum specta, & superuacua dimittes. Fames me appellat: ad proxima quæque tendatur manus: ipsa mihi cõmendabit, quodcumq; comprehendero. Nihil contemnit esuriens. Quid sit ergo,quod me delectauerit,quæris? Videtur mihi egregiè dictum: *Sapiens,diuitiarum naturalium est quæsitor acerrimus.* Inani me,inquis, lance muneras. Quid est illud inane?iam ego parauerã fiscos:circumspiciebã in quod me mare negotiaturus immitteram,quod publicum agitarem,quas accerserem merces.Decipere est istud,docere paupertatem, cùm diuitias promiseris. Ita tu pauperem iudicas, cui nihil deest?Suo,inquis,& patientiæ suæ beneficio, non fortunæ. Ideò ergo illum nõ iudicas diuitem, quia diuitiæ eius desinere non possunt? Vtrùm malis habere multum, an satis? qui multum habet,plus cupit; quod est argumentum, nondum illum satis habere;qui satis habet, consecutus est, quod numquam diuiti contingit,finem. An has ideò non putas esse diuitias, quia propter illas nemo proscriptus est?quia propter illas nulli venenum filius, nulli vxor impegit? quia in bello tutæ sunt? quia in pace

otiosæ?

otiosæ? quia nec habere illas periculosum est, nec operosum disponere? An parum habet, qui tantùm non alget, non esurit, non sitit? plus Iupiter non habet. Numquam parum est, quod satis est: numquam multum est, quod satis non est. Post Darium & Indos pauper est Alexander Macedo: quærit quod suum faciat, scrutatur maria ignota, in Oceanum classes mittit nouas, & vt ita dicam, mundi claustra perrumpit. Quod naturæ satis est, homini non est. Inuentus est qui concupisceret aliquid post omnia. Tanta est cæcitas mentium, & tanta initiorum suorum vnicuique, cùm processit, obliuio. Ille modò ignobilis anguli non sine cõtrouersia dominus, de tanto fine terrarum per suum rediturus orbem tristis est. Neminem pecunia diuitem fecit: imò contrà, nulli non maiorem sui cupiditatem incussit. Quæris, quę sit huius rei caussa? plus incipit habere posse, qui plus habet. Ad summam, quem voles mihi ex his quorum nomina cum Crasso Licinoque numerãtur, in medium licet protrahas: afferat censum, & quidquid habet, & quidquid sperat, simul computet: iste, si mihi credis, pauper est; si tibi, potest esse. At hic qui se ad id quod natura exigit, cõposuit, non tantùm extra sensum est paupertatis, sed extra metum. Sed vt scias, quàm difficile sit res suas ad naturalem modum coarctare, hic ipse quẽ circa naturã diximus, quem tu vocas pau-

perem, habet aliquid & superuacui. At excæcant populum, & in se conuertunt opes, si numerati multum ex aliqua domo efferutur, si multum auri tecto quoque eius illinitur, si familia aut corporibus electa, aut spectabilis cultu est. Omnium istorum felicitas in publicum spectat: ille quẽ nos & populo & fortunæ subduximus, beatus introrsum est. Nam quod ad illos pertinet, apud quos falsò diuitiarum nomen inuasit occupata paupertas: sic diuitias habent, quomodo habere dicimur febrem, cùm illa nos habeat. Econtrario dicere debemus: Febris illum tenet. eodem modo dicendum est, Diuitię illum tenent. Nihil ergo monuisse te malim, quã hoc, quod nemo monetur satis: vt omnia naturalibus desideriis metiaris, quibus aut gratis satis fiat, aut paruo. Tantum miscere vitia desideriis noli. Quæris quali mensa, quali argento, quàm paribus ministeriis, & leuibus, afferatur cibus? nihil præter cibum natura desiderat.

Num tibi, cùm fauces vrit sitis, aurea quæris
Pocula? num esuriens fastidis omnia, præter
Pauonem rhombumque?

Ambitiosa non est fames: contenta desinere est: quo desinat, non nimis curat. Infelicis luxuriæ ista tormenta sunt. quærit quemadmodum post saturitatem quoque esuriat; quemadmodum non impleat ventrem,

trem, sed farciat: quemadmodum sitim prima potione sedatam reuocet. Egregiè itaque Horatius negat ad sitim pertinere, quo poculo aqua, aut quàm eleganti manu ministretur. Nam si pertinere ad te iudicas, quàm crinitus puer, & quàm perlucidum tibi poculum porrigat, non sitis. Inter reliqua, hoc nobis natura præstitit præcipuum, quod necessitati fastidium excussit. Recipiunt superuacua delectum. Hoc parùm decens, illud parùm lautum, oculos hoc meos lædit. Id actum est ab illo mundi conditore, qui nobis viuendi iura descripsit, vt salui essemus, non delicati. Ad salutẽ omnia parata sunt, & in promptu: deliciis omnia miserè ac solicitè comparantur. Vtamur ergo hoc naturę beneficio inter magna numerando: & cogitemus, nullo nomine meliùs illam meruisse de nobis, quam quia quidquid ex necessitate desideratur, sine fastidio sumitur.

EPIST. CXX. Epistola tua per plures quęstiunculas vagata est, sed in vna constitit, & hanc expediri desiderat: Quomodo ad nos boni honestiq; prima notitia peruenerit. Hæc duo apud alios diuersa sunt, apud nos tãtùm diuisa. Quid sit hoc, dicã. Bonũ putãt esse aliqui, quod vtile est. itaq; hoc & diuitiis, & equo, & vino, & calceo nomen imponunt: tanta est apud illos boni vilitas, & adeò vsque ad sordida descendit. Honestum putãt, cui ratio recti officij cõstat: tamquam piè curatam patris senectutem,

ctutem, adiutam amici paupertatem, fortem expeditionem, prudentem moderatamque sententiam. Ista duo quidem facimus, sed ex vno. Nihil est bonum, nisi quod honestum est: quod honestum est, vtique bonū. Superuacuum iudico adijcere, quid inter ista discriminis sit, cùm sæpè dixerim. Hoc vnum dicam: Nihil nobis bonum videri, quo quis & malè vti potest. Vides autem, diuitiis, nobilitate, viribus quàm multi malè vtantur. Nunc ergo ad id reuertor, de quo desideras dici. Quomodo ad nos prima boni honestique notitia peruenerit. Hoc nos docere natura non potuit: semina nobis scientiæ dedit, scientiam non dedit. Quidam aiunt nos in notitiam incidisse: quod est incredibile, virtutis alicui speciem casu occurrisse. Nobis videtur obseruatio collegisse, & rerum sæpe factarum inter se collatio, per analogiam nostro intellectu & honestum & bonum iudicante. Hoc verbum cùm Latini grāmatici ciuitate donauerint, ego damnandum non puto, nec in ciuitatem suam redigēdum. Vtar ergo illo nō tātùm tamquā recepto, sed tamquam vsitato. Quę sit hæc analogia, dicā. Noueramus corporis sanitatem: ex hac collegimus esse aliquam & animi. noueramus corporis vires: ex his collegimus esse & animi robur. Aliqua benigna facta, aliqua humana, aliqua fortia, nos obstupefecerant: hæc cœpimus tāquam perfecta mirari. Suberant illis mul-

ta

ta vitia, quę species alicuius conspicui facti fulgorq; celabat: hęc dissimulauimus. Natura iubet augere laudanda: nemo non gloriam vltra verũ tulit. Ex his ergo speciẽ ingentis boni traximus. Fabricius Pyrrhi regis aurum repulit, maiusq; regno iudicauit, regias opes posse cõtemnere. Idẽ, medico Pyrrhi promittẽte venenum se regi daturum, monuit Pyrrhum, caueret insidias. Eiusdem animi fuit, auro non vinci, veneno non vincere. Admirati sumus ingentẽ virum, quem non regem, nõ contra regem promissa flexissent, boni exempli tenacẽ: quod difficillimum est, in bello innocentem: qui aliquod esse crederet etiã in hoste nefas: qui in summa paupertate, qua sibi decus fecerat, non aliter refugit diuitias quàm venenum. Viue, inquit, beneficio meo Pyrrhe, & gaude, quod adhuc dolebas, Fabriciũ nõ posse corrumpi. Horatius Cocles solus impleuit pontis angustias, adimique à tergo sibi reditum, dummodo iter hosti auferretur, iussit: & tã diu restitit prementibus, donec reuulsa ingenti ruina tigna sonuerunt. Postquam respexit, & extra periculũ esse patriã periculo suo sensit: *Veniat, si quis vult*, inquit, *sic euntẽ sequi*: deditque se in præceps: & non minùs solicitus in illo rapido alueo fluminis, vt armatus, quàm vt saluus exiret, retento armorum victricium decore, tã tutus rediit, quàm si ponte venisset. Hæc & huiusmodi facta imaginẽ nobis ostendere

virtutis. Adijciam quod mirum fortasse videatur: mala interdum speciem honesti obtulerunt,& optimum ex contrario nituit. Sunt enim,vt scis, virtutibus vitia confinia, & perditis quoq; ac turpibus recti similitudo est. Sic mentitur prodigus liberalem:cùm plurimum intersit, vtrùm quis dare sciat, an seruare nesciat. Multi, inquam, sunt, Lucili, qui non donant, sed proijciunt.non voco ego liberalem, pecuniæ suæ iratum. Imitatur negligentia facilitatẽ, temeritas fortitudinem. Hæc nos similitudo coegit attendere,& distinguere specie quidem vicina,re autem plurimùm inter se dissidentia. Dũ obseruamus eos, quos insignes egregium opus fecerat, cœpimus annotare, quis rem aliquam generoso animo fecisset & magno impetu, sed semel. Hunc vidimus in bello fortem, in foro timidũ; animosè paupertatem ferentem,humiliter infamiam:factum laudauimus, contempsimus virum. Aliũ vidimus aduersus amicos benignũ,aduersus inimicos temperatum,& publica & priuata sanctè ac religiosè administrantẽ:non deesse ei,& in his quæ toleranda erant,patientiã, & in his quæ agenda,prudentiã. Vidimus vbi tribuendũ esset, plena manu dantem: vbi laborandũ, pertinacem & obnoxium, & lassitudinem corporis animo subleuantem. Preterea idem erat semper,& in omni actu par sibi, iam non consilio bonus, sed more eò perductus, vt non tantùm re-

ctè facere posset, sed nisi rectè facere non posset. Intelleximus in illo perfectam esse virtutẽ: hanc in partes diuisimus. Oportebat cupiditates refrænari, metus comprimi, facienda prouideri, reddẽda distribui: comprehendimus temperantiam, fortitudinem, prudentiam, iustitiam, & suũ cuiq; dedimus officium. Ex quo ergo virtutem intelleximus? Ostendit illam nobis ordo eius, & decor, & constantia, & omnium inter se actionum concordia, & magnitudo super omnia efferens sese. Hinc intellecta est illa beata vita, secundo defluens cursu, arbitrij sui tota. Quomodo ergo hoc ipsũ nobis apparuit? dicam. Numquam vir ille perfectus adeptusq; virtutem, fortunæ maledixit: numquam accidentia tristis excepit, ciuem esse se vniuersi & militem credens, labores velut imperatos subiit. Quidquid inciderat, non tamquam malũ aspernatus est, & in se casu delatum, sed quasi delegatum sibi. Hoc qualecumque est, inquit, meum est: asperum est, durum est: in ipso nauemus operam. Necessariò itaque magnus apparuit, qui numquã malis ingemuit, numquam de fato suo questus est, fecit multis intellectum sui, & nõ aliter quàm in tenebris lumen effulsit: aduertitq; in se omnium animos, cùm esset placidus & lenis, & humanis diuinisq; rebus pariter æquus. Habebat perfectũ animum, ad summã sui adductus, supra quã nihil est nisi mens Dei, ex qua pars & in

hoc pectus mortale defluxit: quod nunquã magis diuinum est, quàm vbi mortalitatẽ suam cogitat, & scit in hoc natum hominem, vt vita defungeretur: nec domum esse hoc corpus, sed hospitiũ, & quidem breue hospitium: quod relinquendũ est, vbi te grauem esse hospiti videas. Maximum, inquam, mi Lucili, argumentum est animi ab altiori venientis sede, si hæc in quibus versatur, humilia iudicat, & angusta; si exire non metuit. Scit enim quò exiturus sit, qui vnde venerit, meminit. Nõ videmus, quàm multa nos incommoda exagitant, quàm malè nobis cõueniat hoc corpus? Nunc de ventre, nunc de capite, nunc de pectore ac faucibus querimur: alias nerui nos, alias pedes vexant: nunc deiectio, nunc destillatio: aliquando superest sanguis, aliquando deest: hinc atque illinc tentamur, & expellimur. Hoc euenire solet in alieno habitantibus. At nos corpus tam putre sortiti, nihilominus æterna proponimus, & in quantum potest ætas humana protendi, tantum spe occupamus, nulla contenti pecunia, nulla potentia. Quid hac re fieri impudẽtiùs, quid stultiùs potest? Nil satis est morituris, imò morientibus quotidie enim propiùs ab vltimo stamus, & illò vnde nobis cadẽdum est, hora nos omnis impellit. Vide in quanta cęcitate mens nostra sit! Hoc quod futurũ dico, cum maximè fit, & pars eius magna iam facta est. nam quod viximus tempus, eo

loco

loco est, quo erat antequam viximus. Erramus autem, qui vltimum timemus diem: cùm tantumdem in mortem singuli conferant. Non ille gradus lassitudinem facit, in quo deficimus, sed ille profitetur. Ad mortem dies extremus peruenit, accedit omnis. Carpit nos illa, non corripit. Ideò magnus animus, conscius sibi melioris naturæ, dat quidem operam, vt in hac statione, qua positus est, honestè se atque industriè gerat: ceterùm nihil horum quæ circa ipsum sunt, suum iudicat, sed vt commodatis vtitur, peregrinus & properans. Cùm aliquem huius videremus constantiæ, quìdni subiret nos species non vsitatæ indolis? vtique si hanc, vt dixi, magnitudinem veram esse ostendebat. Qualitatis veræ tenor permanet, falsa non durant. Quidam alternis Vatinij, alternis Catones sunt: & modò parùm illis seuerus est Curius, parùm pauper Fabricius, parùm frugi & contentus vili Tubero: modò Licinum diuitijs, Apicium cœnis, Mecænatem delicijs prouocant. Maximum indicium est malæ mentis, fluctuatio, & inter simulationem virtutum, amoremque vitiorum, assidua iactatio.

—— habebat sæpe ducentos,
Sæpe decem seruos: modò reges atque
tetrarchas,
Omnia magna loquens: modò sit mihi
mensa tripes, &

Con-

Concha salis puri, & toga quæ defendere frigus,
Quamuis crassa, queat. decies centena dedisses
Huic parco paucis contento: quinque diebus
Nil erat in loculis.

Omnes isti tales sunt, qualem hunc describit Horatius: numquam eumdem, nec similem quidem sibi. adeò in diuersum aberrat. Multos dixi: propè est vt omnes sint. Nemo non quotidie & consilium mutat, & votum. modò vxorem vult habere, modò amicam: modò regnare vult; modò id agit, ne quis sit officiosior seruus: modò dilatat se vsque ad inuidiam; modò subsidit, & contrahitur infra humilitatem verè iacentium: nunc pecuniam spargit, nunc rapit. Sic maximè coarguitur animus imprudens: alius prodit atque alius, & (quo turpius nihil iudico) impar sibi est. Magnam rem puta, vnum hominem agere. Præter sapientem autem nemo vnum agit: ceteri multiformes sumus. Modò frugi tibi videbimur & graues, modò prodigi & vani. Mutamus subinde personam, & contrariam ei sumimus, quam exuimus. Hoc ergo à te exige, vt qualem institueris præstare te, talem vsque ad exitum serues. Effice vt possis laudari: si minùs, vt agnosci. De aliquo, quem vidisti heri, meritò dici potest: Hic quis est? tanta mutatio est.

EPIST.

EPIST. CXXI. Litigabis, ego video: cùm tibi hodiernam quæstiunculam, in qua satis diu hæsimus, exposuero. Iterùm enim clamabis, Hoc quid ad mores? Sed exclama, dum tibi primùm alios opponam, cum quibus litiges, Posidonium & Archidemum. Hi iudicium accipient, deinde dicam. Non quidquid morale est, bonos mores facit. Aliud ad hominem alendum pertinet, aliud ad exercendum, aliud ad vestiendum, aliud ad docendum, aliud ad delectandum. Omnia tamen ad hominem pertinent, etiamsi non omnia meliorem eum faciunt. Mores alia aliter attingunt. Quædam illos corrigunt & ordinant; quædam naturam eorum & originem scrutantur. Cùm quæritur, quare hominem natura produxerit, quare prætulerit animalibus ceteris, longè me iudicas mores reliquisse? falsum est. Quomodo enim scies, qui habendi sint, nisi quid homini sit optimum, inueneris? nisi naturam eius inspexeris? Tunc demum intelliges, quid faciendum tibi, quid vitandum sit, cùm didiceris quid naturæ tuæ debeas. Ego, inquis, volo discere, quomodo minùs cupiam, minùs timeam. Superstitionem mihi excute, doce leue esse vanumque hoc, quod felicitas dicitur: vnam illi syllabam facillimè accedere. Desiderio tuo satisfaciam, & ad virtutes exhortabor, & vitia conuerberabo, licet aliquis ni-

mium

mium immoderatumque in hac parte me indicet, non desistam persequi nequitiam, & affectus efferatissimos inhibere, & voluptates ituras in dolorem compescere, & votis obstrepere. Quìdni? cùm maxima malorum optauerimus, & ex gratulatione natum sit quidquid obloquimur. Interim permitte mihi ea quæ paullò remotiora videntur, excutere. Quærebamus, an esset omnibus animalibus constitutionis suæ sensus? Sensum autem esse ex eo maximè apparet, quòd membra aptè & expeditè mouent, non aliter quàm in hoc erudita. Nulli non partium suarum agilitas est. Artifex instrumenta sua tractat ex facili: rector nauis scit gubernaculum flectere: pictor colores quos ad reddendam similitudinem multos variosque ante se posuit, celerrimè denotat, & inter ceram opusque facili vultu ac manu commeat. Sic animal in omnem vsum sui mobile. Mirari solemus scenæ peritos, quòd in omnem significationem rerum & effectuum parata illorum est manus, & verborum velocitatem gestus assequitur. Quod illis ars præstat, his natura. Nemo ægrè molitur artus suos, nemo in vsu sui hæsit: ad hoc edita, protinus faciunt. Cum hac scientia prodeunt, instituta nascuntur. Ideò, inquit, partes suas animalia aptè mouebunt: quia si aliter mouerint, dolorem sensura sunt. Ita, vt vos dicitis, coguntur; metusque illa

in rectum, non voluntas mouet: quod est falsum. Tarda enim sunt, quæ necessitate impelluntur. Agilitas spontaneus motus est. Adeò autem non adigit illa ad hoc doloris timor, vt in naturalem motum etiam dolore prohibente nitantur. Sic infans qui stare meditatur, & ferre se assuescit, simul tentare vires suas cœpit, cadit: & cum fletu toties resurgit, donec se per dolorem ad id quod natura poscit, exercuit. Animalia quędam tergi durioris inuersa tamdiu se torquent, ac pedes exserunt, & obliquant, donec ad locum reponantur. Nullum tormentum sentit supinata testudo. inquieta est tamen desiderio naturalis status: nec antè desinit niti, quatere se, quàm in pedes constitit. Ergo omnibus constitutionis suæ sensus est, & inde membrorum tam expedita tractatio: nec vllum maius indicium habemus, cum hac illa ad viuendum venire notitia, quàm quòd nullum animal ad vsum sui rude est. Constitutio est, inquit, vt vos dicitis, principale animi quodammodo se habens erga corpus. Hoc tam perplexum & subtile, & vobis quoque vix enarrabile, quomodo infans intelligit? Omnia animalia dialectica nasci oporteret, vt istam finitionem magnæ parti togatorum obscuram intelligant. Verum erat quod opponis, si ego ab animalibus constitutionis finitionem intelligi dicerem. Nam ipsa constitutio faciliùs natura intelligitur,

ligitur, quàm enarratur. Itaque infans ille, quid sit constitutio, non nouit: constitutionem suam nouit: & quid sit animal nescit, animal esse se sentit. Præterea ipsam constitutionem suam crassè intelligit, & summatim, & obscurè. Nos quoque animum habere nos scimus: quid sit animus, vbi sit, qualis sit, & vnde, nescimus. Qualis ad nos peruenit animi nostri sensus, quamuis naturam eius ignoremus, ac sedem; talis ad omnia animalia constitutionis suæ sensus. Necesse est enim id sentiant, per quod alia quoque sentiunt: necesse est sensum eius habeant, cui parent, à quo reguntur. Nemo non ex nobis intelligit esse aliquid, quod impetus suos moueat: quid sit illud, ignorat. & conatum sibi esse scit: quid sit, aut vnde sit, nescit. Sicut infantibus, sic quoque animalibus, principalis partis suæ sensus est, non satis dilucidus, non expressus. Dicitis, inquit, omne animal primùm constitutioni suæ conciliari: hominis autem constitutionem rationalem esse: & ideò conciliari hominem sibi, non tamquam animali, sed tamquam rationali. Ea enim parte sibi carus est homo, qua homo est. Quomodo ergo infans conciliari constitutioni rationali potest, cum rationalis nondum sit? Vnicuique ætati sua constitutio est: alia infanti, alia puero, alia seni. Omnes enim constitutioni conciliantur, in qua sunt. Infans

sine

sine dentibus est: huic constitutioni suæ conciliatur. enati sunt dentes: huic constitutioni conciliatur. Nam & illa herba, quæ in segetem frugemque ventura est, alienam constitutionem habet tenera, & vix eminens sulco: aliam cùm conualuit, & molli quidem culmo, sed qui ferat onus suum, constitit: aliam cùm flauescit, & ad aream spectat, & spica eius induruit: in quamcumque constitutionem venit, eam tuetur, in eam componitur. Alia est ætas infantis, pueri, adolescentis, senis: ego tamen idem sum, qui & infans fui, & puer, & adolescens. Sic quamuis alia atque alia cuique constitutio sit, conciliatio constitutionis suæ eadem est. Non enim puerum mihi, aut iuuenem, aut senem, sed me natura commendat. Ergo infans ei constitutioni suæ conciliatur, quæ tunc infanti est, non quæ futura iuueni est. Neque enim si aliquid illi maius, in quo transeat, restat; non hoc quoque in quo nascitur, secundum naturam est. Primùm sibi ipsi conciliatur animal: debet enim aliquid esse, ad quod alia referantur. Voluptatem peto. cui? mihi. ergo mei curam ago. Dolorem refugio. pro quo? pro me. ergo mei curam ago. Si omnia propter curam mei facio, ante omnia est mei cura. Hæc animalibus inest cunctis, nec inseritur, sed innascitur. Producit fœtus suos natura, nō abiicit: & quia tutela certissima ex pro-

ximo

ximo est, sibi quisq; commissus est. Itaq; vt in prioribus dixi, tenera quoque animalia è materno vtero vel quoquo modo effusa, quid sit infestũ ipsis, protinus norunt, & mortifera deuitant: vmbram quoque transuolãtium reformidant, obnoxia auibus rapto viuentibus. Nullum animal ad vitam prodit sine metu mortis. Quemadmodum, inquit, editum animal intellectum habere, aut salutaris aut mortiferæ rei potest? Primùm quæritur, an intelligat, non quemadmodum intelligat. Esse autem illis intellectum, ex eo apparet, quòd nihil ampliùs, si intellexerint, faciant. Quid est quare pauonem, quare anserem gallina non refugiat, cùm tanto minorem, & ne notum quidem sibi, accipitrem fugiat? quare pulli felem timent, canem non timent? Apparet, illis inesse scientiam nocituri, non experimento collectam. nam antequam possint experiri, cauent. Deinde, ne hoc casu existimes fieri, nec metuunt alia quàm debent, nec vmquam obliuiscuntur huius tutelæ & diligentiæ. æqualis est illis à pernicioso fuga. Prætereà, non fiunt timidiora viuendo. Ex quo quidem apparet, non vsu illa ad hoc peruenire, sed naturali amore salutis suæ. Et tardum est & varium, quod vsus docet: quidquid natura tradit, & æquale est omnibus, & statim. Si tamen exigis, dicam quomodo omne animal perniciosa intelligere conetur. Sentit

se

ſe carne conſtare: itaque ſentit, quid ſit, quo ſecari caro, quo vri, quo obteri poſſit. Quæ ſunt animalia armata ad nocendum, horum ſpeciem trahit inimicam & hoſtilem. Inter ſe iſta coniuncta ſunt. Simul enim conciliatur ſaluti ſuæ quidque: & quæ iuuant, illa petit; læſura formidat. Naturales à contrariis aſpernationes ſunt. ſine vlla cogitatione, ſine conſilio fit, quidquid natura præcipit. Nō vides, quanta ſubtilitas ſit apibus ad fingēda domicilia? quanta diuidui laboris obeundi concordia? Non vides quàm nulli mortalium imitabilis ſit illa araneæ textura? quanti operis ſit, fila diſponere? alia in rectum immiſſa firmamenti loco, alia in orbem currentia ex denſo rara, quæ minora animalia, in quorum perniciem illa tenduntur, velut retibus implicata teneāt. Naſcitur ars iſta, non diſcitur. Itaque nullum eſt animal altero doctius. videbis aranearum pares telas, par in fauis angulorum omnium foramen. Incertum eſt & inæquale, quidquid ars tradit: ex ęquo venit, quod natura diſtribuit. Hęc nihil magis, quàm tutelam ſui, & eius peritiam tradidit: ideoque etiam ſimul incipiunt, & diſcere & viuere. Nec eſt mirum, cum eo naſci illa, ſine quo fruſtrà naſcerentur. Primum hoc inſtrumentum illis natura contulit, ad permanendum in conciliatione & caritate ſui. Non poterant ſalua eſſe, ni vellent. Nec hoc per ſe profuturum erat;

erat: sed sine hoc nulla res profuisset. Sed in nullo deprehendes vilitatem sui, ne negligentiam quidem. Tacitis quoque & brutis, quamuis in cetera torpeant, ad viuendum solertia est. Videbis quæ aliis inutilia sunt, sibi ipsa non deesse.

EPIST. CXXII. Detrimentum iam dies sensit: resiliuit aliquantulum: ita tamen, vt liberale adhuc spatium sit, si quis cum ipso, vt ita dicam, die surgat, officiosior, meliorque, quàm si quis illum exspectat, vt luce prima exeat. Turpis, qui alto sole semisomnis iacet, cuius vigilia medio die incipit: & adhuc multis hoc antelucanum est. Sunt qui officia lucis noctisque peruertunt: nec antè diducunt oculos hesterna graues crapula, quàm appetere nox cœpit. Qualis illorum conditio dicitur, quos natura (vt ait Virgilius) pedibus nostris subditos econtrario posuit,

Nòsque vbi primus equis oriens afflauit anhelis,
Illis sera rubens accēdit lumina vesper:

talis horum contraria omnibus non regio, sed vita est. Sunt quidam in eadem vrbe antipodes, qui, vt M. Cato ait, *nec orientem vmquam solem viderunt, nec occidentem*. Hos tu existimas scire, quemadmodum viuendum sit, qui nesciunt quando? & hi mortem timent, in quam se viui condiderunt: tam infausti ominis, quàm nocturnæ aues sunt? Licet in vino vn-

vnguentoque tenebras suas exigant, licet epulis, & in multa quidem fercula distinctis, totum peruersæ vigiliæ tempus diducant: non conuiuantur, sed iusta sibi faciunt. Mortuis certè interdiu parentatur. At mehercules nullus agenti dies longus est. Extendamus vitam: huius & officium, & argumentum, actus est. circumscribatur nox, & aliquid ex illa in diem transferatur. Aues, quæ conuiuijs comparantur, vt immotæ facilè pinguescant, in obscuro continentur: ita sine vlla exercitatione iacentibus, tumor pigrum corpus inuadit, & super membra iners sagina succrescit. Ita istorum corpora, qui se tenebris dicauerunt, fœda visuntur. Quippe non speciosior illis, quàm morbo pallentibus, color est: languidi, & euanidi albent, & in viuis caro morticina est. Hoc tamen minimum in illis malorum dixerim: quanto plus tenebrarum in animo est? ille in se stupet, ille caligat, inuidet cæcis. Quis vmquam oculos tenebrarum caussa habuit? Interrogas, quomodo hæc animo prauitas fiat, auersandi diem, & totam vitam in noctē transferendi? Omnia vitia contra naturam pugnant: omnia debitum ordinem deserunt. hoc est luxuriæ propositum, gaudere peruersis: nec tantùm discedere à recto, sed quàm longissimè abire, deinde etiam econtrariò stare. Isti non videntur tibi contra naturam viuere, qui ie-

iuni

iuni bibunt, qui vinum recipiunt inanibus venis, & ad cibum ebrij transeunt? Atqui frequens hoc adolescentium vitium est, qui vires excolunt. in ipso pænè balnei limine, inter nudos bibunt, imò potant: vt sudorem, quem mouerunt potionibus crebris ac feruentibus, subinde distringant. Post prandium aut cœnam bibere, vulgare est: hoc patres-familiæ rustici faciunt, & veræ voluptatis ignari. Merum illud delectat, quod non innatat cibo, quod liberè penetrat ad neruos: illa ebrietas iuuat, quæ in vacuum venit. Non videntur tibi contra naturam viuere, qui commutant cum fœminis vestem? Non viuunt contra naturam, qui exspectant, vt pueritia splendeat tempore alieno? Quid fieri vel crudeliùs, vel miseriùs potest? numquam vir erit, vt diu virum pati possit: & cùm illum contumeliæ sexus eripuisse debuerat, ne ætas quidem eripiet? Non viuunt contra naturam, qui hyeme concupiscunt rosam? fomentoque aquarum calentium, & calorum apta mutatione, bruma lilium, florem vernum, exprimunt? Non viuunt contra naturam, qui pomaria in summis turribus serunt? quorum syluæ in tectis domorum ac fastigiis nutant, inde ortis radicibus, quò improbè cacumina egissent? Non viuunt contra naturam, qui fundamenta thermarum in mare iaciunt: nec delicatè natare ipsi sibi videntur, nisi calentia stagna

gna fluctu ac tempestate feriantur? Cùm instituerunt omnia contra naturæ consuetudinem velle, nouissimè in totum ab illa descíscunt. Lucet: somni tempus est. quies est: nunc exerceamur, nunc gestemur, nunc prandeamus. Iam lux propiùs accedit: tempus est cœnæ. Non oportet id facere, quod populus: res sordida est, trita ac vulgari via viuere. Dies publicus relinquatur: proprium nobis ac peculiare mane fiat. Isti verò mihi defunctorum loco sunt. quantulum enim à funere absunt, & quidem acerbo, qui ad faces & cereos viuunt? Hanc vitam agere eodem tempore multos meminimus: inter quos & Atilium Butam prætorium, cui post patrimoniũ ingens consumptum, Tiberius paupertatem confitenti: *Serò, inquit, experrectus es*. Recitabat Montanus Iulius carmen, tolerabilis poeta, & amicitia Tiberij notus, & frigore. Ortus & occasus libentissimè inserebat. itaque cùm indignaretur quidam illum tota die recitasse, & negaret accedendum ad recitationes eius, Natta Pinarius ait: *Numquid liberaliùs possum agere? paratus sum illum audire ab ortu ad occasum*. Cùm hos versus recitasset:

Incipit ardentes Phœbus producere flammas,
Spargere se rubicunda dies, iam tristis hirundo
Argutis reditura cibos immittere nidis

Incipit, & molli partitos ore ministrat:

Varus eques Romanus L. Vinicij comes, cænarum bonarum assectator, quas improbitate linguæ merebatur, exclamauit: *Incipit Buta dormire*. Deinde cùm subinde recitasset:

Iam sua pastores stabulis armenta locarunt,
Iam dare sopitis nox nigra silentia terris
Incipit:

Idem Varus inquit: *Quid dicit? iam nox est: ibo, & Butam salutabo*. Nihil erat notius hac eius vita in cõtrarium circumacta: quam, vt dixi, multi eodem tempore egerunt. Caussa autem est ita viuendi quibusdam, non quia aliquid existiment noctem ipsam habere iucundius, sed quia nihil iuuat obuium, & grauis malæ conscientiæ lux est: & omnia concupiscenti aut contemnenti, prout magno aut paruo empta sunt, fastidio est lumen gratuitum. Præterea, luxuriosi vitam suam esse in sermonibus, dum viuunt, volunt. nam si tacetur, perdere se putant operam. Itaque malè habent, quoties non faciunt, quod excitet famam. Multi bona comedunt, multi amicas habent: vt inter istos nomen inuenias, opus est non tantùm luxuriosam rem, sed notabilem facere. In tam occupata ciuitate, fabulas vulgaris nequitia non inuenit. Pedonem Albinouanum narrantem audieramus (erat autem fabula-

bulator elegantissimus) habitasse se supra domum Sp. Papinij. is erat ex hac turba lucifugarum. Audio, inquit, circa horam tertiam noctis, flagellorum sonos: quæro, quid faciat? Dicitur rationes accipere. Audio, circa horam sextam noctis, clamorem concitatum: quæro, quid sit? Dicitur vocem exercere. Quæro circa octauam horam noctis, quis sit ille sonus rotarum? velle gestari dicitur. Circa lucem discurritur, pueri vocantur; cellarij, coqui tumultuantur: Quæro quid sit? Dicitur mulsum & alicam poposcisse, à balneo exisse. Excedebat, inquit, cæna eius diem? minimè, valdè enim frugaliter viuebat, nihil consumebat nisi noctem. Itaque crebrò dicentibus illum quibusdam auarum, & sordidum: *Vos*, inquit, *illum & lychnobium diceris*. Non debes admirari, si tantas inuenis vitiorum proprietates: varia sunt, & innumerabiles habent facies: comprehendi eorum genera non possunt. Simplex recti cura est; multiplex praui, & quantumuis nouas declinationes capit. Idem moribus euenit. naturam sequentium, faciles sunt, soluti sunt, exiguas differentias habent: ab his distorti plurimùm, & omnibus & inter se dissident. Caussa tamen præcipua mihi videtur huius morbi, vitæ communis fastidium. Quomodo cultu se à ceteris distinguunt, quomodo elegantia cœnarum, mundiciis ve-

hiculorum, sic volunt separare etiam temporum dispositione. nolunt solita peccare, quibus peccandi præmium infamia est. Hanc petunt omnes isti, qui, vt ita dicam, retrò viuunt. Ideò, Lucilli, tenenda nobis via est, quam natura præscripsit, nec ab illa declinandum. illam sequentibus, omnia facilia & expedita sunt: contra illam nitentibus, non alia vita est, quàm contra aquam remigantibus.

EPIST. CXXIII. Itinere confectus incommodo magis, quàm longo, in Albanum meum nocte multa perueni. Nihil habeo paratum, nisi me. Itaque in lecto lassitudinem pono: hanc coqui, hanc pistoris mora boni consulo. Mecum enim de hoc ipso loquor, quàm nihil sit graue, quod leniter excipias: quàm indignandum nihil, nisi ipse indignando adstruas. Non habet panem meus pistor: sed habet villicus, sed habet atriensis, sed habet colonus. Malum panem, inquis: Exspecta, bonus fiet: etiam illum tenerum tibi & siligineum fames reddet. Ideò non est antè edendum, quàm illa imperet. Exspectabo ergo: nec antè edam, quàm aut bonum panem habere cœpero, aut malum fastidire desiero. Necessarium est, paruo assuescere. Multæ difficultates locorum, multæ temporum etiam locupletibus & instructis à diis optantem prohibent & occurrunt. Quidquid vult, habere nemo potest: Illud potest, nolle quod

non

non habet: rebus oblatis hilaris vti. Magna pars libertatis est, benè moratus venter, & contumeliæ patiens. Æstimari non potest, quantam voluptatem capiam ex eo, quòd lassitudo mea sibi ipsi acquiescit. Non vnctiones, non balneum, non vllum aliud remedium quàm temporis quæro. Nam quod labor contraxit, quies tollit: hæc qualiscumque cæna adijciali iucundior erit. Aliquando enim experimentum animi sumpsi subitum: hoc est, simplicius & verius. nam vbi se præparauit, & indixit sibi patientiam, non æquè apparet, quantum habeat veræ firmitatis. Illa sunt certissima argumenta, quæ ex tempore dedit, si non tantùm æquus molesta, sed placidus adspexit: si non excanduit, non litigauit, si quod dari deberet, ipse sibi non desiderando suppleuit, & cogitauit, aliquid consuetudini suæ, sibi nihil deesse. Multa quàm superuacua essent, non intelleximus, nisi cùm deesse cœperunt. Vtebamur enim illis, non quia debebamus, sed quia habebamus. Quàm multa autem paramus, quia alij parauerunt? quia apud plerosque sunt? Inter caussas malorum nostrorum est, quòd viuimus ad exempla: nec ratione componimur, sed consuetudine abducimur. Quod, si pauci facerent, nollemus imitari: cùm plures facere cœperunt, quasi honestius sit, quia frequentius, sequimur: & recti apud nos locum tenet error, vbi publi-

cus factus est. Omnes iam sic peregrinantur, vt illos Numidarum præcurrat equitatus, vt agmen curſorum antecedat. turpe est nullos eſſe, qui occurrentes via deiiciant, qui honeſtum hominem venire magno puluere oſtendant. Omnes iam mulos habent, qui cryſtallina & murrhina, & cælata magnorum artificum manu, portent. turpe eſt videri, eas te habere ſarcinas, quæ tutò concuti poſſint. Omniũ pedagogia oblita facie vehuntur, ne ſol, ne frigus teneram cutem lædat. turpe eſt, neminem eſſe in comitatu puerorum, cuius ſana facies medicamentum deſideret. Horum omnium ſermo vitandus eſt. hi ſunt, qui vitia tradunt, & aliò aliunde transferunt. Peſſimum genus hominum videbatur, qui verba geſtarent: ſunt quidam qui vitia geſtant. Horum ſermo multùm nocet. nam etiamſi non ſtatim officit: ſemina in animo relinquit, ſequiturque nos etiam cùm ab illis diſceſſerimus, reſurrecturum poſteà malum. Quemadmodum qui audierunt ſymphoniam, ferunt ſecum in auribus modulationem illam ac dulcedinem cantus, quæ cogitationes impedit, nec ad ſeria patitur intendi: ſic adulatorum, & praua laudantium ſermo, diutiùs hæret quàm auditur: nec facile eſt, animo dulcem ſonum excutere. proſequitur & durat, & ex interuallo recurrit. Ideò claudendæ ſunt aures malis vocibus, & quidem primis.

mis. Nam cùm initium fecerunt, admissęque sunt, plus audent. Inde ad hæc peruenitur verba: Virtus & philosophia, & iustitia, verborum inanium crepitus est. Vna felicitas est, bona vita: facere omnia liberè, frui patrimonio. hoc est viuere, hoc est se mortalē esse meminisse. Fluunt dies, & irreparabilis vita decurrit. Dubitamus quod iuuat facere, & ætati non semper voluptates decerpturæ, interim dum potest, dum poscit, ingerere? Quid iuuat frugalitate vltrò mortem præcurrere, & quidquid illa ablatura est, iam sibi interdicere? Non amicam habes, non puerum, qui amicæ moueat inuidiam. quotidie sobrius prodis: sic cœnas, tamquam ephemeridem patri approbaturus. Non est istud viuere, sed alienæ vitæ interesse. Quanta dementia est, heredi suo procurare, & sibi negare omnia, vt tibi ex amico inimicum magna faciat hereditas? Plus enim gaudebit tua morte, quò plus acceperit. Istos tristes & superciliosos alienæ vitæ censores, suæ hostes, publicos pædagogos, assis ne feceris: nec dubitaueris, bonam vitam, quàm opinionem bonam malle. Hæ voces non aliter fugiendæ sunt, quàm illæ, quas Vlyxes nisi alligatus, præteruehi noluit. Idem possunt: abducunt à patria, à parentibus, ab amicis, à virtutibus, & in turpem vitam miseros turpiùs illidunt. Quãto satius est, rectum sequi limitem, & eò

ſe perducere, vt ea demum ſint tibi iucunda, quæ honeſta? Quod aſſequi poterimus, ſi fecerimus duo eſſe genera rerum, quę nos aut inuitent, aut fugient. Inuitent; vt diuitiæ, voluptates, forma, ambitio, cetera blanda & arridentia. Fugent; labor, mors, dolor, ignominia, victus aſtrictior. Debemus itaque exerceri, ne hæc timeamus, ne illa cupiamus. In contrarium pugnemus, & ab inuitantibus recedamus, aduerſus petentia concitemur. Non vides, quàm diuerſus ſit aſcendentium habitus, & deſcendentium? qui per pronum eunt, reſupinant corpora: qui in arduum, incumbunt. Nam ſi deſcendas, pondus ſuum in priorem partem dare: ſi aſcendas, retrò abducere, cum vitio, Lucili, conſentire eſt. In voluptates deſcenditur: in res aſperas & duras ſubeundum eſt. hic impellamus corpora, illic refrænemus. Hoc nunc me exiſtimas dicere, eos tantùm pernicioſos eſſe auribus noſtris, qui voluptatem laudant, qui doloris metum, per ſe formidabilis rei, incutiunt? Illos quoq; nocere nobis exiſtimo, qui nos ſub ſpecie Stoicæ ſectæ hortantur ad vitia. Hoc enim iactant: ſolum ſapientem & doctum, eſſe amatorem. ſolus aptè ad hanc artem, æquè combibendi & conuiuandi, ſapiens eſt peritiſſimus. Quæramus, ad quã vſque ętatem iuuenes amandi ſint. Hæc Græcæ cõſuetudini data ſint: nos ad illa potiùs aures dirigamus: Nemo

est casu bonus: discenda virtus est. Voluptas humilis res & pusilla est, & in medio habenda pretio, communis cum mutis animalibus, ad quam minima & contemptissima aduolant. Gloria vanum & volatile quiddam est, auraque mobilius. Paupertas nulli malum est, nisi repugnanti. Mors malum non est. quid quereris? sola ius æquum est generis humani. Superstitio error insanus est: amandos timet; quos colit, violat. Quid enim interest, vtrùm deos neges, an infames? Hæc discenda, imò ediscenda sunt. non debet excusationes vitio philosophia suggerere. Nullam habet spem salutis æger, quem ad intemperantiam medicus hortatur.

EPIST. CXXIV.

Possum multa tibi veterum præcepta referre,
Ni refugis, tenuisq; piget cognoscere curas.

Non refugis autem, nec vllà te subtilitas abigit. Non est elegantiæ tuæ, tantùm magna sectari. Sicut illud probo, quòd omnia ad aliquem profectum redigis, & tunc tantùm offenderis, vbi summa subtilitate nihil agitur: quod ne nunc quidem fieri laborabo. Quæritur, vtrùm sensu an intellectu comprehendatur bonum. Huic adiunctum est, in mutis animalibus & infantibus non esse. Quicumque voluptatem in summo ponunt, sensibile iudicant bonum: nos contrà intelligibile,

qui illud animo damus. Si de bono sensus iudicarent, nullam voluptatem reijceremus: nulla enim non inuitat, nulla non delectat. Et econtrariò nullum dolorem volentes subiremus: nullus enim non offendit sensum. Præterea, non essent digni reprehensione, quibus nimiùm voluptas placet, quibusque summus est doloris timor. Atqui improbamus gulæ ac libidini addictos; & contemnimus illos qui nihil viriliter ausuri sunt doloris metu. Quid autem peccant, si sensibus, id est, iudicibus boni ac mali, parent? his enim tradidistis appetitionis & fugæ arbitrium. Sed videlicet ratio isti rei præposita est, quemadmodum debeat de vita, quemadmodum de virtute, de honesto, sic & de bono maloque constitui. Nam apud istos vilissimę parti datur de meliore sententia, vt de bono pronunciet sensus, obtusa res & hebes, & in homine quàm in aliis animalibus tardior. Quid si quis velit non oculis, sed tactu minuta discernere? subtilior ad hoc nulla acies, quàm oculorum, & intentior daretur, bonum malumque dignoscere. Vides in quanta ignorantia veritatis versetur, & quàm humi sublimia ac diuina proiecerit, apud quem de summo bono maloque iudicat tactus. Quemadmodum, inquit, omnis scientia atque ars aliquid debet habere manifestum, sensu comprehensum, ex quo oriatur & crescat: sic beata vita fundamentum &

ini-

initium à manifestis ducit, & eo quod sub sensum cadit. Nempe vos à manifestis beatam vitam sui initium capere dicitis. Dicimus beata esse, quæ secundum naturam sunt: quid autem secundum naturam sit, palàm & protinus apparet, sicut quid sit integrum. Quid est secundum naturam? quod contingit & protinus nato, non dico bonum, sed initium boni. Tu summum bonum voluptatem infantiæ donas, vt inde incipiat nascens, quò consummatus homo peruenit. Cacumen radicis loco ponis. Si quis diceret illum in materno vtero iacentem vixque incœptum, tenerum, & imperfectum, & informem, iam in aliquo bono esse, apertè videretur errare. Atqui quantulum interest inter eum qui cummaximè vitam accipit, & illum qui maternorum viscerum latens onus est? Vterque, quantum ad intellectum boni ac mali, æquè maturus est: & non magis infans adhuc boni capax est, quàm arbor, aut mutum aliquod animal. Quare autem bonum in arbore animalique muto non est? quia nec ratio. ob hoc in infante quoque non est: nam & huic deest. Tunc ad bonum perueniet, cùm ad rationem peruenerit. Est aliquod irrationale animal: est aliquod nondum rationale: est rationale, sed imperfectum: In nullo horum bonum: ratio illud secum affert. Quid ergo inter ista, quæ retuli,

distat? Numquam erit bonum in eo quod irrationale est: in eo quod nondum rationale est, tunc esse bonum non potest: in imperfecto iam potest esse bonum, sed non est. Ita dico, Lucili, bonum non in quolibet corpore, non in qualibet ætate inuenitur: & tantum abest ab infantia, quantum à primo vltimum, quantum ab initio perfectum. ergo nec in tenero modò coalescente corpusculo est. Quid ni non sit? non magis quàm in semine. Vt si dicas, aliquod arboris, aut sati bonum: hoc non est in prima fronde, quæ emissa cummaximè solum rumpit. Est aliquod bonum tritici: hoc nondum est in herba lactente: nec cum folliculo se exserit spica mollis, sed cùm frumentum æstas & debita maturitas coxit. Quemadmodum omnis natura bonum suum nisi consummata non profert: ita hominis bonum non est in homine, nisi cùm in illo ratio perfecta est. Quod autem hoc sit bonum, dicam. Liber animus est ac rectus, alia subijciens sibi, se nulli. Hoc bonum adeò non recipit infantia, vt pueritia non speret, adolescentia improbè speret. Benè agitur cum senectute, si illuc longo studio intentoque peruenit: vbi hoc & bonum, & intelligibile est. Dixisti, inquit, aliquod bonum esse arboris, aliquod herbæ: potest ergo esse aliquod & infantis. Verum bonum nec in arboribus, nec in mutis animalibus est: hoc

quod

quod in illis bonum est, precariò bonum dicitur. Quod est? inquis. hoc quod secundum naturam cuiusque est. Bonum quidem cadere in mutum animal nullo modo potest: felicioris meliorisque naturæ est. Nisi vbi rationi locus est, bonum non est. Quatuor hæ naturæ sunt, arboris, animalis, hominis, & Dei. Hæc duo quæ irrationalia sunt, eamdem naturam habent: illa diuersa sunt, quòd alterum immortale, alterum mortale est. Ex his ergo vnius bonum, natura perficit, Dei scilicet: alterius cura, hominis. Cetera in sua natura perfecta sunt, non verè perfecta, à quibus abest ratio. Hoc enim demum perfectum est, quod secundum vniuersam naturam perfectum est: vniuersa autem natura rationalis est: cetera possunt in suo genere perfecta esse. In quo non potest beata vita esse, nec id potest quo beata vita efficitur: beata autem vita bonis efficitur: in muto animali non est quo beata vita efficitur: ergo in muto animali bonum non est. Mutum animal sensu comprehendit præsentia: præteritorum reminiscitur, cùm id incidit, quo sensus admonetur: tamquam equus reminiscitur viæ, cùm ad initium eius admotus est. In stabulo quidem nulla viæ, quamuis sæpè calcatæ, memoria est. Tertium verò tempus, id est, futurum, ad muta non pertinet. Quomodo ergo potest eorum videri perfecta natura, qui-

bus vſus perfecti temporis non eſt? Tempus enim tribus partibus conſtat: præterito, præſente, & futuro. Animalibus tantùm quod breuiſſimum eſt in tranſcurſu datum, præſens: præteriti rara memoria eſt, nec vmquam reuocatur, niſi præſentium occurſu. Non poteſt ergo perfectæ naturæ bonum in imperfecta eſſe natura. Aut ſi natura habet, hoc habet, quod habent & ſata. Nec illud nego, ad ea quæ videntur ſecundum naturam, magnos eſſe mutis animalibus impetus & concitatos, ſed inordinatos ac turbidos. Numquam autem aut inordinatum eſt bonum, aut turbidum. Quid ergo, inquis, muta animalia perturbatè & indiſpoſitè mouentur? Dicerem illa perturbatè & indiſpoſitè moueri, ſi natura illorum ordinem caperet: nunc mouentur ſecundum naturam ſuam. Perturbatum enim id eſt, quod eſſe aliquando & non perturbatum poteſt. Sollicitum eſt, quod poteſt eſſe ſecurum. Nulli vitium eſt, niſi cui virtus poteſt eſſe. Mutis animalibus talis ex ſua natura motus eſt. Sed ne te diu teneam, aliquod erit bonum in muto animali, erit aliqua virtus, erit aliquid perfectum: ſed quale? nec bonum abſolutè, nec virtus, nec perfectum. Hæc enim rationalibus ſolis contingunt, quibus datum eſt ſcire, quare, quatenus, quemadmodum. Ita bonum in nullo eſt, niſi in quo ratio. Quò nunc pertineat

neat ista disputatio, quæris, & quid animo tuo profutura sit? dico. & exercet illum, & acuit, & vtique aliquid acturum occupatione honesta tenet. Prodest autem, & quod moratur ad praua properantem. Sed illud dico, nullo modo prodesse tibi possum magis, quàm si tibi bonum tuum ostendo, si te à mutis animalibus separo, si cum Deo pono. Quid, inquam, vires corporis alis & exerces? pecudibus istas maiores ferisque natura concessit. Quid excolis formam? cùm omnia feceris, à multis animalibus decore vinceris. Quid capillum ingenti diligentia comis? cùm illum vel effuderis more Parthorum, vel Germanorum nodo vinxeris, vel vt Scythæ solent, sparseris: in quolibet equo densior iactabitur iuba, horrebit in leonum ceruice formosior. Cùm te ad velocitatem paraueris, par lepusculo non eris. Vis tu, relictis in quibus vinci te necesse est, dum in aliena niteris, ad bonum reuerti tuum? Quod hoc est? animus scilicet emendatus ac purus, æmulator Dei, super humana se extollens, nihil extra se sui ponens. Rationale animal es. quod ergo in te bonum est? perfecta ratio. Hanc tu ad summum finem euoca, in quantum potest plurimum crescere. Tunc beatum esse te iudica, cùm tibi ex te gaudium omne nascetur. cùm in his quæ homines eripiunt, optant, custodiunt, nihil inueneris,

neris, non dico quod malis, sed quod velis. Breuem tibi formulam dabo, qua te metiaris, qua perfectum esse iam sentias: Bonum tunc habebis tuum, cùm intelliges infelicissimos esse felices.

FINIS.

L. ANNÆI SENECÆ CLAVDII CÆSARIS ΑΠΟΚΟΛΟΚΥΝΤΩΣΙΣ.

VID actum sit in cælo ante diem tertium eidus Octobris, Asinio Marcello, Acilio Auiola Coss. anno nouo, initio sæculi felicissimi, volo memoriæ tradere. Nihil offensæ vel gratiæ dabitur. Hęc ita vera si quis quęsierit vnde sciam: primùm, si noluero, non respondebo. Quis coacturus est? Ego scio me liberum factum, ex quo suum diem obiit ille, qui verum prouerbium fecerat, Aut regem, aut fatuum nasci oportere. Si libuerit respondere, dicam quod mihi in buccam venerit. Quis vmquam ab historico iurato res exegit? Tamen si necesse fuerit auctorem producere, quærite ab eo qui Drusillam euntem in cælum vidit. Idem Claudium vidisse se dicet iter facientem, non passibus æquis. Velit, nolit, necesse est illi omnia videre, quæ in cælo agan-

agantur. Appiæ viæ curator est: quâ scis & diuum Augustum, & Tiberium Cæsarem, ad deos isse. Hunc si interrogaueris, soli narrabit: coram pluribus numquam verbum faciet. Nam ex quo in senatu iurauit se Drusillam vidisse cælum adscendentem, & illi pro tam bono nuntio nemo credidit quid viderit, verbis conceptis adfirmauit, se non indicaturum etiamsi in medio foro hominem vidisset occisum. Ab hoc ego quæcumque audiui, certè clara affero, ita illum saluum & felicem habeam.

Iam Phœbus breuiore via contraxerat ortum
Lucis, & obscuri crescebant tempora somni:
Iamque suum victrix augebat Cynthia regnum;
Et deformis hiems gratos carpebat honores
Diuitis autumni, visoque senescere Baccho
Carpebat raras serus vindemitor vuas.

Puto magis intelligi si dixero, mensis erat October, dies tertius eidus Octobris. Horam non possum tibi certam dicere. facilius inter philosophos, quàm inter horologia conueniet. Tamen inter sextam & septimam erat. Nimis rusticè acquiescunt oneri poetæ, non contenti ortus & occasus describere, vt etiam medium

diem

diem inquietent. Tu ſic tranſibis horam tam bonam?

Iam medium curſu Phœbus diuiſerat orbem,
Et propior nocti feſſas quatiebat habenas,
Obliquo flexam deducens tramite lucem.

Claudius animam agere cœpit, nec inuenire exitum poterat. Tum Mercurius, qui ſemper ingenio eius delectatus eſſet, vnam de tribus Parcis educit, & ait: Quid fœmina crudeliſſima hominem miſerum torqueri pateris, nec vmquam meritum, vt tamdiu cruciaretur? Annus ſexageſimus & quartus eſt, ex quo cum anima luctatur. Quid huic inuides? Patere mathematicos aliquando verum dicere, qui illum ex quo princeps factus eſt, omnibus annis, omnibus menſibus efferunt. Et tamen non eſt mirum ſi errant. horam eius nemo nouit. Nemo enim illum vnquam natum putauit. Fac quod faciendum eſt.

Dede neci. melior vacua ſine regnet in aula.

Sed Clotho: Ego mehercule, inquit, puſillum temporis adiicere illi volebam, dum hos pauculos, qui ſuperſunt, ciuitate donaret. Conſtituerat enim omnes Græcos, Gallos, Hiſpanos, Britannos, togatos videre. Sed quoniam placet aliquos peregrinos in ſemen relinqui, & tu ita iubes fieri,

fieri, fiat. Aperit tum capsulam, & treis fusos profert. Vnus erat Augurini, alter Babæ, tertius Claudij. Hos, inquit, treis vno anno exiguis interuallis temporum diuisos mori iubebo: nec illum incomitatum dimittam. Non oportet enim eum, qui modò se tot millia hominum sequentia videbat, tot præcedentia, tot circumfusa, subitò solum destitui. Contentus erit his interim conuictoribus.

Hæc ait: & turpi conuoluens stamina fuso,
Abrupit stolidæ regalia tempora vitæ.
At Lachesis redimita comas, ornata capillos,
Pieria crinem lauro frontemque coronans.
Candida de niueo subtegmina vellere sumit,
Felici moderanda manu: quæ ducta colorem
Assumpsere nouum: mirantur pensa sorores.
Mutatur vilis pretioso lana metallo:
Aurea formoso descendunt sæcula filo.
Nec modus est illis, felicia vellera ducunt,
Et gaudent implere manus, sunt dulcia pensa.
Sponte sua festinat opus, nulloq; labore
Mollia cõtorto descẽdunt stamina fuso.
Vincunt Tithoni, vincunt & Nestoris annos.

Phœbus

Phœbus adeſt, cantuque iuuat, gaudetque futuris:
Et lætus nunc plectra mouet, nunc penſa miniſtrat.
Detinet intentas cantu, fallitq; laborẽ.
Dumque nimis citharam, fraternaque carmina laudant,
Plus ſolito neuere manus: humanaque fata
Laudatum tranſcendit opus. Ne demite Parca,
Phœbus ait: vincat mortalis tempora vita:
Ille mihi ſimilis vultu, ſimiliſq; decore,
Nec cantu, nec voce minor: felicia laſſis
Sæcula præſtabit, legumq; ſilẽtia rũpet.
Qualis diſcutiẽs fugiẽtia lucifer aſtra;
Aut qualis ſurgit redeuntibus heſperus aſtris:
Qualis cùm primùm tenebris aurora ſolutis
Induxit rubicunda diem, ſol adſpicit orbem
Lucidus, & primos è carcere concitat axes:
Talis Cæſar adeſt, talem iam Roma Neronem
Adſpiciet, flagrat nitidus fulgore remiſſo
Vultus, & affuſo ceruix formoſa capillo.

Hæc Apollo. At Lacheſis, quæ & ipſa homini fortiſſimo faueret, fecit, & plena orditur

ditur manu, & Neroni multos annos de suo donat. Claudium autem iubent omnes χαίροντας, ἐυφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμον. Et ille quidem animam ebulliit, & eò desiit viuere videri. Exspirauit autem dum comœdos audit, vt scias me non sine caussa illos timere. Vltima vox eius hæc inter homines audita est, cùm maiorem sonitum emisisset illa parte, qua faciliùs loquebatur: Væ me, puto, concacaui me. Quid autem fecerit, nescio: omnia certè concacauit. Quæ in terris posteà sint acta, superuacuum est referre. Scitis enim optimè: nec periculum est, ne excidant, quæ memoriæ publicum gaudium impresserunt. Nemo felicitatis suæ obliniscitur. In cælo quæ acta sint, audite: fides penes auctorem erit. Nunciatur Ioui, venisse quemdam bonæ staturæ, benè canum; nescio quid illum minari: assiduè enim caput mouere, pedem dextrum trahere. quæsisse se, cuius nationis esset? respondisse, nescio quid perturbato sono, & voce confusa, non intelligere se linguam eius: nec Græcum esse, nec Romanum, nec vllius gentis notæ. Tum Iupiter Herculem, quia totum orbem terrarum pererrauerat, & nosse videbatur omnes nationes, iubet ire & explorare, quorum hominum esset. Tum Hercules primo adspectu sanè perturbatus est, vt qui etiam non omnia monstra timuerit: vt vidit noui generis faciem, insolitum incessum,

vocem

vocem nullius terrestris animalis, sed (qualis esse marinis belluis solet) raucam & implicatam, putauit sibi tertium decimum laborem venisse. Diligentiùs intuenti, visus est quasi homo. Accessit itaque, & quod facillimum fuit Græculo, ait: Τίς πόθεν εἷς ἀνδρῶν, πόθι τοὶ πόλις; Vbi hęc Claudius, gaudet esse illic philologos homines, sperat futurum aliquem historiis suis locum. Itaque & ipse Homerico versu Cæsarem se esse significans, ait:

Ἰλιόθεν με φέρων ἄνεμος Κικόνεσσι πέλασσεν.

Erat autem sequens versus verior, æquè Homericus:

Ἔνθα δ' ἐγὼ πόλιν ἔπραθον, ὤλεσα δ' αὐτούς.

Et imposuerat Herculi homini minimè vafro, nisi fuisset illic Febris, quæ fano suo relicto sola cum illo venerat: cæteros omnes deos Romæ reliquerat. Iste, inquit, mera mendacia narrat. Ego tibi dico, quæ cum ipso tot annos vixi. Lugduni natus est: Marci municipem vides: quod tibi narro, ad sextumdecimum lapidem à Vienna natus est, Gallus germanus. Itaque quod Gallum facere oportebat, Romam cepit. Hunc ego tibi recipio Lugduni natum, vbi Licinius multos annos regnauit. Tu autem qui plura loca calcasti, quàm vllus mulio perpetuarius, Lugdunenses scire debes, & multa millia inter Xanthum & Rhodanum interesse.

tereſſe. Excandeſcit hoc loco Claudius, & quanto poteſt murmure iraſcitur. Quid diceret, nemo intelligebat. Ille autem Febrim duci jubebat, illo geſtu ſolutæ manus, & ad hoc vnum ſatis firmæ, quo decollare homines ſolebat. Iuſſerat illi collum præcidi: Putares omnes illius eſſe libertos, adeò illum nemo curabat. Tum Hercules: Audi me, inquit, tu, & deſine fatuari: veniſti huc, vbi mures ferrum rodunt. Citiùs mihi verum, ne tibi alogias excutiam. Et quò terribilior eſſet, tragicus fit, & ait:

Exprome properè, ſede qua genitus cluas,
Hoc ne peremptus ſtipite, ad terram accidas.
Hæc claua reges ſæpè mactauit feros.
Quid nunc profatu vocis incerto ſonas?
Quæ patria, quæ gens mobile eduxit caput,
Ediſſere. equidem regna tergemini petens
Longinqua regis, vnde ab Heſperio mari
Inachiam ad vrbem nobile aduexi pecus,
Vidi duobus imminens fluuiis iugum
Quod Phœbus ortu ſemper obuerſo videt:
Vbi Rhodanus ingens amne prærapido fluit.
Ararque dubitãs quò ſuos curſus agat,
Tacitus quietis alluit ripas vadis.
Eſtne illa tellus ſpiritus altrix tui?

Hæc

Hæc satis animosè & fortiter. Nihilominus mentis suæ non est, & timet μωροῦ πληγήν. Claudius vt vidit virum valentem, oblitus nugarum, intellexit neminem parem sibi Romæ fuisse: illic non habere se idem gratiæ: Gallum in suo sterquilinio plurimum posse. Itaq; quantum intelligi potuit, hæc visus est dicere: Ego te fortissime deorum Hercules, sperau mihi affuturum apud alios: & si quis à me notorem petisset, te fui nominaturus, qui me optimè nosti. Nam si memoria repetis, ego eram, qui tibi ante templum tuum ius dicebam totis diebus mense Iulio & Augusto. Tu scis quantum illic miseriarum pertulerim, cùm causidicos audirem, & diem & noctem: in quos si incidisses, valdè fortis licet, maluisses Cloacas Augiæ purgare: multò plus ego stercoris exhausi. * Sed quoniam volo, non mirum, quòd impetum in curiam fecisti: nihil tibi clusi est. Modò dic nobis, qualem Deum istum fieri velis: ἐπικούρειος θεὸς non potest esse: οὔτε αὐτὸς πρᾶγμα ἔχει οὔτε ἄλλοις παρέχει. Stoicus? quomodo potest rotundus esse (vt ait Varro) sine capite, sine præputio? Est aliquid in eo Stoici Dei: iam video, nec cor, nec caput habet. * Si mehercules à Saturno petisset hoc beneficium, cuius mensem toto anno celebrauit, Saturnalia eius princeps non tulisset. Illum Deum ab Ioue, quem quantum quidem

in illo fuit, damnauit incesti. L. Syllanum enim generum suum occidit. Oro per quod sororem suam, festiuissimam omnium puellarum, quam omnes Venerem vocarent, maluit Iunonem vocare. Quare, inquit, quæro enim, sororem suam stultè studere; Athenis dimidium licet, Alexandriæ totum? Quia Romæ, inquit, mures molas lingunt: hic nobis curua corrigit. Quid in cubiculo suo faciat, nescio: etiam cœli scrutatur plagas, deus fieri vult. Parum est quòd templum in Britannia habet, quòd hunc barbari colunt, & vt deum orant. Α'λφίτου φτυγάτου χύτυ. Tandem Ioui venit in mentem, priuatis intra curiam morantibus sententiam dicere, nec disputare. Ego inquit, P. C. interrogare vobis permiseram; vos mera mapalia fecistis. Volo seruetis disciplinam curiæ. Hic qualiscumque est, quid de nobis existimabit? illo dimisso, primus interrogatur sententiam Ianus pater: is designatus erat in Kal. Iulias postmeridianus Cos. homo quantumuis vafer, qui semper videt ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω. Is multa disertè, quòd in foro viuat, dixit, quæ notarius persequi non potuit: & ideò non refero: ne aliis verbis ponam, quæ ab illo dicta sunt. Multa dixit de magnitudine deorum: non debere hunc vulgo dari honorem. Olim, inquit, magna res erat, Deum fieri: iam fama nimium fecisti.

cisti. Itaque ne videar in personam, non in rem sententiam dicere, censeo ne quis post hunc diem Deus fiat ex his, qui ἀρούρης καρπὸν ἔδουσιν: aut ex his, quos alit ζείδωρος ἄρουρα. Qui contra hoc S. C. deus factus, fictus, pictusve erit, eum dedi laruis, & proximo munere inter nouos auctoratos, ferulis vapulare placet. Proximus interrogatur sententiam Diespiter Vicæ Potæ filius, & ipse designatus Cos. nummulariolus. Hic quæstu se sustinebat, vendere ciuitatulas solebat. Ad huncce bellè accessit Hercules, & auriculam ei tetigit. Itaque in hæc verba censet: Cùm Diuus Claudius Diuum Augustum sanguine contingat, nec minùs Diuam Augustam auiam suam, quam ipse Deam esse iussit, longeque omnes mortales sapientia antecellat, sitque è rep. esse aliquem, qui cum Romulo possit

——feruentia rapa vorare:

censeo, vt D. Claudius ex hac die Deus fiat, ita vti ante eum quis optimo iure factus sit: eamque rem ad μεταμορφώσεις Ouidij adijciendam. Variæ erant sententiæ, & videbatur Claudius sententia vincere. Hercules enim, qui videret ferrum suum in igne esse, modò huc, modò illuc cursabat: & aiebat: Noli mihi inuidere, mea res agitur: deinde si qt id volueris, inuicem faciam: Manus manum lauat. Tunc Diuus Augustus surrexit sententiæ suæ dicendæ, & summa facundia disse-

ruit. P. C. vos testes habeo, ex quo deus factus sum, nullum verbum me fecisse. semper meum negotium ago. Sed non possum ampliùs dissimulare, & dolorem quem grauiorem pudor facit, continere. In hoc terra marique pacem peperi? ideò ciuilia bella compescui? ideò legibus vrbem fundaui, operibus ornaui? Et quid dicam P. C. non inuenio: omnia infra indignationem verba sunt. Confugiendum est itaque à me ad Messalę Coruini disertissimi viri illam sententiam: Præcidit ius imperij. hic, P. C. qui nobis non posse videtur muscam excitare, tam facilè homines occidebat, quàm canis exta edit. Sed quid ego de tot acribus viris dicam? Non vacat deflere publicas clades, intuenti domestica mala. Itaque illa omittam, hæc referam. Etiamsi Phormea Græcè nescit, ego scio. ΕΝΤΙΚΟΝΤΟΝΤΚΗΝΔΙΗϹ. senescit. Iste, quem videtis, per tot annos sub meo nomine latens, hanc mihi gratiam retulit, vt duas Iulias proneptes meas occideret, alteram ferro, alteram fame: vnum abnepotem L. Syllanum. Videris Iupiter, an in caussa mala, certè in tua, si hic inter nos futurus est. Dic mihi, Diue Claudi, quare quemquam ex his, quos, quasq; occidisti, antequam de caussa cognosceres, antequam audires, damnasti? hoc fieri solet? in cœlo non fit. Ecce Iupiter, qui tot annos regnat, vni Vulcano crus fregit, quem

Pi†e

Ῥῖψε ποδὸς τεταγὼν ἀπὸ βηλοῦ θεσπεσίοιο.

& iratus fuit vxori, & ſuſpendit illam, numquid occidit? Tu Meſſalinam, cuius æquè auunculus maior eram, quàm tuus, occidiſti. Neſcio, inquis? Dij tibi malefaciant: adeò iſtud turpius eſt, quòd neſcis, quàm quòd occidiſti. Iſte C. Cæſarem non deſiit mortuum proſequi. Occiderat ille ſocerum: hic & generum. Caius Cæſar Craſſi filium vetuit Magnum vocari: hic nomen illi reddidit, caput tulit. Occidit in vna domo Craſſum Magnum, Scriboniam, Triſtoniam, Aſſarionem, nobiles tamen: Craſſum verò tam fatuum, vt etiam regnare poſſet. Cogitate P. C. quale portentum in numerum deorum ſe recipi cupiat. Hunc nunc deum facere vultis? Videte corpus eius, diis iratis natum. Ad ſummam tria verba citò dicat, & ſeruum me ducat. Hunc deum quis colet? quis credet? denique dum tales deos facitis, nemo vos deos eſſe credet. Summa rei, P. C. ſi honeſtè inter vos geſſi, ſi nulli duriùs reſpondi, vindicate iniurias meas. Ego pro ſententia mea hoc cenſeo. Atque ita ex tabella recitauit: Quandoquidem diuus Claudius occidit ſocerum ſuum Appium Syllanum, generos duos, Pompeium Magnum & L. Syllanum, ſocerum filiæ ſuæ Craſſum, frugi hominem, tam ſimilem ſibi, quàm ouo ouum, Scriboniam ſocrum filiæ ſuæ,

Messalinam vxorem suam, & ceteros, quorum numerus iniri non potuit: placet mihi in eum seuerè animaduerti, nec illi rerum iudicandarum vocationem dari, eumque quamprimum exportari, & cœlo intra dies xxx. excedere, olympo intra diem tertium. Pedibus in hanc sententiam itum est. Nec mora, Cyllenius illum collo obtorto trahit ad inferos,

Illuc vnde negant redire quemquam.

Dum descendunt per viam sacram, interrogat Mercurius, quid sibi velit ille concursus hominum, num Claudij funus esset? Et erat omnium formosissimum, & impensa cura plenum, vt scires deum efferri, tibicinum, cornicinum, omnisque generis æneatorum tanta turba, tantus conuentus, vt etiam Claudius audire posset. Omnes læti, hilares. P. Ro. ambulabat tamquam liber. Agatho, & pauci causidici plorabant, sed planè ex animo. Iurisconsulti è tenebris procedebant, pallidi, graciles, vix habentes animam, tamquam qui cummaximè reuiuiscerent. Ex his vnus cùm vidisset capita conferentes, & fortunas suas deplorantes causidicos, accedit, & ait: Dicebam vobis, Non semper Saturnalia erunt. Claudius vt vidit funus suum, intellexit se mortuum esse. Ingenti enim μεγαληγορίᾳ nænia cantabatur anapæstis.

Fundite fletus,
Edite planctus,

Fingite

Fingite luctus,
Resonet tristi
Clamore forum:
Cecidit pulchrè
Cordatus homo,
Quo non alius
Fuit in toto
Fortior orbe.
Ille citato
Vincere cursu
Poterat celeres:
Ille rebelles
Fundere Parthos,
Leuibusque sequi
Persida telis,
Certaque manu
Tendere neruum:
Qui præcipites
Vulnere paruo
Figeret hostes,
Pictaque Medi
Terga fugacis.
Ille Britannos
Vltra noti
Littora ponti,
Et cæruleos
Scuta Brigantas
Dare Romuleis,
Colla catenis
Iussit, & ipsum
Noua Romanæ
Iura securis
Tremere Oceanum.

Deflete virum.
Quo non alius
Potuit citiùs
Discere caussas,
Vna tantùm
Parte audita,
Sæpe & neutra.
Quis nunc iudex
Toto lites
Audiet anno?
Tibi iam cedet
Sede relicta,
Qui dat populo
Iura silenti,
Cretæa tenens
Oppida centum.
Cadite mœstis
Pectora palmis
O causidici,
Venale genus.
Vosque Poetæ
Lugete noui,
Vosque in primis
Qui concusso
Magna parastis
Lucra fritillo.

Delectabatur laudibus suis Claudius, & cupiebat diutiùs spectare. Inijcit illi manum Talthybius deorum nuncius, & trahit capite obuoluto, ne quis eum possit agnoscere, per campum Martium: & inter Tyberim & viam rectam descendit ad inferos. Antecesserat iam compendiaria

via Narcissus libertus, ad patronum excipiendum, & venienti nitidus, vt erat à Balineo, occurrit, & ait: Quid dij ad homines? Celeriùs, inquit Mercurius; & venire nos nuncia. Ille autem patrono plura blandiri volebat. quem Mercurius iterum festinare iussit, & virga morantem impulit. Dicto citiùs Narcissus euolat; Omnia procliua sunt, facilè descenditur. Itaque quamuis podagricus esset, momento temporis peruenit ad ianuam Ditis: vbi iacebat, vt ait Horatius, bellua centiceps, sese mouens, villosque horrendos excutiens. pusillum superturbatur, (albam canem in deliciis habere consueratt) vt illum vidit canem nigrum villosum sanè: quem non velis tibi in tenebris occurrere. Et magna inquit voce: Claudius Cæsar venit. Ecce extemplò cum plausu procedunt cantantes. Εὑρήκαμεν, συγχαίρωμεν. Hic erat C. Silius Cos. desig. Iunius Prætorius, Sex. Trallus, M. Heluius Trogus, Cotta Tectus, Valens, Fabius, Equ. Rom. quos Narcissus duci iusserat. Medicus erat in hac cantantium turba Mnester Pantomimus, quem Claudius decoris caussa minorem fecerat. Necnon ad Messalinam citò rumor percrepuit, Claudium venisse. Conuolarunt primùm omnium liberti, Polybius, Myron, Harpocras, Amphæus & Pheronactes, quos omnes, necubi imparatus esset, præmiserat. Deinde præfecti duo, Iustus Ca-

tonius, & Ruffus Pompeij F. Deinde amici, Saturnius Luscius, & Pedo Pompeius, & Lupus,& Celer Asinius,consulares, nouissimè fratris filia, sororis filia, gener, socer, socrus, omnes planè consanguinei. Et agmine facto Claudio occurrunt. Quos cùm vidisset Claudius, exclamat, Πάντα φίλων πλήρη. Quomodo vos huc venistis? Tum Pedo Pompeius: Quid dicis homo crudelissime? Quæris quomodo? Quis enim nos alius huc misit quàm tu, omnium amicorum interfector? In ius eamus: ego tibi hic sellas ostendam. Ducit illum ad tribunal Æaci. is lege Cornelia, quæ de sicariis lata est, quærebat: postulat nomen eius recipi. edit subscriptionem: Occisos Senatores XXX, Equites Rom. CCCXV. atque plures: ceteros CCXXI. ὅσα ψάμαθός τε κόνις τε. Exterritus Claudius oculos vndecunque circumfert, vestigat aliquem patronum qui se defenderet. Aduocatum non inuenit. Tandem procedit P. Petronius, vetus conuictor eius, homo Claudiana lingua disertus, & postulat aduocationem. Non datur. Accusat Pedo Pompeius magnis clamoribus. Incipit Petronius velle respondere. Æacus homo iustissimus, vetat. Illum tantùm altera parte audita condemnat, & ait: Εἴκε πάθοι τάκ᾽ ἔρεξε, δίκη τ᾽ ἰθεῖα γένοιτο. Ingens silentium factum est. Stupebant omnes, nouitate rei attoniti: negabant hoc vnquam factum.

Clau-

Claudio iniquum magis videbatur quàm nouum. De genere pœnæ diu disputatum est, quid illum pati oporteret. Erant qui dicerent, si vni dij laturam fecissent: Tantalum siti periturum, nisi illi succurreretur: non vmquam Sisyphum onere releuari: aliquando Ixionis miseri rotam sufflaminandam. Non placuit vlli ex veteranis missionem dari, ne vel Claudius vmquam simile speraret. Placuit nouam pœnam excogitari debere, instituendum illi laborem irritum, & alicuius cupiditatis species sine fine & effectu. Tum Æacus iubet illum alea ludere pertuso fritillo. Et iam cœperat fugientes semper tesseras quærere, & nihil proficere.

Nam quotiens missurus erat resonante fritillo,
Vtraq; subducto fugiebat tessera fundo:
Cũq; recollectos auderet mittere talos,
Lusuro similis semper, semperq; petenti,
Decepere fidẽ: refugit, digitosq; per ipsos
Fallax assiduo dilabitur alea furto.
Sic cùm iam summi tanguntur culmina montis,
Irrita Sisyphio voluuntur pondera collo.

Apparuit subitò C. Cæsar, & petere illum in seruitutem cœpit: producit testes, qui illum viderant ab illo flagris, ferulis, colaphis vapulantem. Adiudicatur C. Cæsari: illum Æacus donat. Is Menandro liberto suo tradidit, vt à cognitionibus ei esset.

EXCERPTA QVÆDAM E LIBRIS SENECÆ.

HONESTA, inquit Epicurus, res est paupertas læta. Illa verò iam paupertas non est, si læta est. Cui cum paupertate benè conuenit, diues est. Non qui parum habet, sed qui plura cupit, pauper est. Quid enim refert, quantum illi in arca, quantum in horreis lateat, quantum pascat, aut feneret, si alieno imminet, si non acquisita, sed acquirenda concupiscit? Quis sit diuitiarum modus, quæris? Primò, habere quod necesse est: secundò, quod satis est. Nulli potest secura vita contingere, qui de producenda nimis cogitat. Nullum bonum iuuat habentem, nisi ad cuius amissionem præparatus est animus. Magnæ diuitiæ sunt, lege naturæ composita paupertas. Lex autem naturæ, scis quos terminos nobis statuit? Non esurire, non sitire, non algere. Vti famem sitimque depellas, non est necesse maria tentare, nec

castra

castra sequi. Parabile est quod natura desiderat, & citò apponitur. Ad superuacua sudatur. Illa sunt quæ togam terunt, quę nos senescere cogunt, quæ in aliena littora impingunt. Ad manum est, quod satis est. Si cui sua non videntur amplissima, licèt totius mundi dominus sit, miser est. Miser est, qui se beatissimum non iudicat, licèt toti mundo imperet. Non est beatus, qui se id non putat esse. Nihil habemus, quod cum magno emolumento insidiantis eripi possit. Quamminimum in corpore tuo sit spoliorum. Nemo ad humanum sanguinem venit propter ipsum, vel admodum pauci. Nudum latro transmittit: etiam in obsessa via pauperi pax est. Is maximè diuitijs fruitur, qui minimè indiget. Si ad naturam viues, numquam eris pauper: si ad opinionem, numquam diues. Exiguum natura desiderat, immensum opinio. Si congeratur in te, quidquid multi locupletes possederunt, si vltra priuatum pecuniæ modum fortuna te prouehat, auro tegat, purpura vestiat, eò deliciarum opumque perducat, vt terram marmoribus abscondas, non tantùm liceat habere, sed calcare diuitias: accedent statuę & picturę, & quidquid ars vlla luxuriæ auro & argento elaborauit: maiora cupere ab his disces. Desideria naturalia, finita sunt: ex falsa opinione nascentia, vbi desinant, non habent. nullus enim terminus falso est. Ve-

ritati aliquid extremum est: error immensus est. Retrahe te ergo à vanis: & cùm voles scire, an naturalem, an vanam habeas cupiditatem, considera num alicubi consistat. Si longè progresso semper aliquid longiùs restat, scito id naturale non esse. Paupertas expedita, secura est. Cùm classicum cecinit, scit non se peti: cum aliquo conclamatum est, quomodo exeat, non quid efferat, quærit. At cùm nauigandum est, non strepitu portus, non vnius comitatu inquieta sunt littora. Non circumstat illum turba hominum, ad quos pascendos transmarinarum regionum optanda est fertilitas. Facile est pascere paucos ventres, & benè institutos, & nihil aliud desiderantes, quàm impleri. Paruo fames constat, magno fastidium. Paupertas contenta est desiderijs instantibus satisfacere. Sanus diues est, qui licèt habeat diuitias, eas tamen vt fugientes habet. Quid ergo est, quare recuses eam contubernalem, cuius mores sanus diues imitatur? Si vis vacare animo, aut pauper sis oportet, aut pauperi similis. Non potest studiũ salutare fieri sine frugalitatis cura. Frugalitas, paupertas volũtaria est. Perpessi sunt multotiens exercitus inopiam omnium rerum, vixerunt herbarum radicibus, & dictu fœdam tulerunt famem. Et hæc omnia perpessi sunt pro regno, quò magis mireris, alieno. Dubitabit aliquis ferre paupertatem, vt ani-

mum

mum à furoribus liberet? Multis diuitias parasse, non finis miseriarum fuit, sed mutatio. Nec hoc miror. Non in rebus vitiũ, sed in animo ipso est. Illud quod paupertatem grauem nobis fecerat, & diuitias graues faciet. Quemadmodũ nihil refert, vtrùm ęgrum in lecto ligneo, an in aureo colloces: quocunque illum transtuleris, morbum suum secum transferet: sic nihil refert, vtrùm æger animus in diuitiis an in paupertate sit: malum suum illum sequitur. Ad securitatem non est opus fortuna. Quod enim necessitati sat est, dabit, licèt irata. Ne imparatos nos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris. Securiùs diuites erimus, si sciemus quàm non sit graue pauperes esse. Incipe cum paupertate habere contubernium.

Aude hospes contemnere opes, & te quoque dignum
Finge Deo.

Nemo alius dignus Deo est, nisi qui opes contempsit. Quare possessiones tibi non interdico, sed efficere volo, vt illas intrepidè possideas. Quod vno consequeris modo, si te etiam sine illis benè victurum speraueris, & si illas tamquam exituras adspexeris: Discedat quisquis, non te, sed aliud in te sequebatur. ob hoc vnum est amanda paupertas, quòd à quibus ameris, ostendit. Multum est, non corrumpi diuitiarum contubernio. Magnus ille est, qui in diuitiis pauper est. Nemo nascitur di-

ues.

ues. Quisquis exit in lucem, iussus est pane & lacte esse contentus. Ab his initijs regna nos non capiunt. Panem & aquam natura desiderat. Nemo ad hæc pauper est. Intra quæ si quis desiderium suū clusit, cum ipso Ioue de felicitate contendat. Res inquieta, felicitas est, ipsa se exagitat, mouet cerebrum, non in vno genere. Alios in cultū irritat, alios in potentiam, alios inflat, alios mollit. Si vis scire quàm nihil mali sit in paupertate, compara inter se vultum pauperis & diuitis. Sæpiùs pauper & fideliùs ridet: nulla sollicitudine concutitur, in alto est. Cura velut nubes leuis transit. Horum qui felices vocantur, hilaritas ficta est: huic grauis & suprema superbia, licèt non palam, tristitia est: eò quidem grauior, quòd interdum non licet palam esse miseros, sed inter ærumnas cor ipsum exedentes necesse est agere felicem. Abstrahunt à recto diuitiæ, honores, potentiæ, & cetera: quę opinione hominum cara sunt, pretio suo vilia. Nescimus æstimare res, de quibus non cum fama, sed cum rerum natura deliberandum est. Nihil habent ista magnificum, quod mentes nostras in se trahat, præter hoc quòd mirari illa consueuimus. Non enim quia concupiscenda sunt, laudantur: sed quia concupiscuntur. Hanc præcedentem caussam habent diuitiæ. Mutant animos, superbiam & arrogantiā pariunt, inuidiam trahunt, eò vsque men-

rem alienant, vt fama pecuniæ nos etiam nocitura delectet. Bona omni culpa carere decet: pura sunt, non corrumpunt animos, non sollicitant: extollunt quidem animos & delectant, sed sine tumore. Quæ bona sunt, fiduciam faciunt; diuitię audaciam. Quæ bona sunt, magnitudinem animi dant; diuitiæ insolentiam.

EXCERPTA ALIA.

LICET cunctorum poetarum carmina gremium tuũ semper illustrent, aliquando deliberans, hoc tibi opusculum pro accidentibus casibus dirigere curaui, quod non præcedentes, sed posteri narrabunt. Vnde ergo primum incipimus? Si tibi videtur, à morte. Ab vltimo, inquis: imò à maximo. Ad hoc præcipuè gens humana contremit: nec immeritò tibi videtur hoc facere. Ceteri timores habent aliquem post se locum: mors omnia abscindit. Alia nos torquẽt: mors omnia deuorat. Omnium quæ horremus, ad hanc exitus spectat aliorum quæ per circuitum. Etiam qui alioqui se nihil timere iudicant, hoc timent. Quidquid aliud extimescimus, habet aut remedium, aut solatium. Sic ergo te forma, vt si quis tibi palam mortem minetur, omnes terriculas eius deludas.

Mo-

Morieris. Ista hominis natura est, non pœna. Morieris. Hac conditione intraui, vt exirem. Morieris. Gentium ius est, quod acceperis reddere. Morieris. Peregrinatio est vita. Multùm cùm deambulaueris, domum redeundum est. Morieris. Putabam te aliquid noui dicere. Ad hoc veni, hoc ago, huc me singuli dies adducunt. Nascenti mihi natura protinus hunc posuit terminum. Quid habeo quòd indigner? In hæc verba iuraui. Morieris. Stultum est timere, quod vitare non possis. Istud non effugit, etiam qui distulit. Morieris. Nec primus, nec vltimus. Multi me antecesserunt, omnes sequentur. Morieris. Hic est humani officij finis. Quis sanus exauctorari molestè tulit? Quò transit orbis, ego transibo. Ad hanc conditionem cuncta gignuntur. Quod cœpit, & desinit. Morieris. Nihil graue est, quod semel est. Æs alienũ meum noui. Hoc quidem cum eo creditore contraxi, cui decoquere non possum. Morieris. Dij melius. Nemo hac re meliùs mortalibus minari potest.

Sed decollaberis. Quid interest, vtrùm cæsim moriar, an punctim? Sed sæpè ferieris, & multi in te gladij concurrent. Quid refert, quàm multa sint vulnera? Non potest ampliùs, quàm vnum esse mortiferum.

Peregre morieris. Vndecumq; ad inferos vna via est. Peregrè morieris. Ego quod

quod debeo, soluere paratus sum. Videat fenerator, vbi me appellet. Peregrè morieris. Nulla terra est aliena mortuo. Peregrè morieris. Non est grauior foris quàm domi somnus. Peregrè morieris. Hoc est, in patriam sine viatico peruenire.

Sed iuuenis morieris. Optimum est, antequam optes, mori. Iuuenis morieris. Hoc vnum est, quod æquè ad iuuenem quàm ad senem pertinet. Non citamur ex censu, nec exigitur numerus annorum. Et adolescentes & impuberes eadem fati necessitas ducit. Optimum est mori, cùm iuuat viuere. Iuuenis morieris. Quicumque ad extremũ fati sui venit, senex moritur. Non enim refert quæ sit hominis ætas, sed quæ sit meta. Iuuenis morieris. Fortasse alicui malo subducit me fortuna; si nulli alij, vel senectuti. Iuuenis morieris. Non refert, quot annos habeam, sed quot acceperim. si plus viuere non possum, hæc est senectus mea.

Insepultus iacebis. Quid aliud respondeam, quàm illud Maronis?

——*Facilis iactura sepulcri.*

Si nihil sentio, non pertinet ad me iactura corporis insepulti. Si sentio, omnis sepultura tormẽtum est. Insepultus iacebis.

——*Cælo tegitur, qui nõ habet vrnam.*

Quid interest, ignis me an fera consumat, an tellus omnium sepultura? Istud non sentienti superuacuum est, sentiẽti onus. Insepultus iacebis. At tu combustus, at tu

obru-

obrutus, at tu inclusus, at tu putridus, at tu euisceratus & constrictus, at traditus lapidi, qui te paullatim edat & exsiccet. Nulla est sepultura. non sepelimur, sed proijcimur. Non sepelieris. Quid inter tutissima trepidas? Vltra pœnarum omnium terminum iste locus est. Vitę multa debemus, morti nihil. Non defunctorum caussa, sed viuorum, inuenta est sepultura, vt corpora & visu, & odore fœda, amouerentur. alios terra obruit, alios flãma consũpsit, alios lapis ossa redditurus inclusit. Non defũctis, sed nostris oculis parcimus.

Ægroto. Venit tempus quo experimentum mei caperem. Non in mari tantùm, aut in prælio vir fortis apparet. Exhibetur etiam in lectulo virtus. Ægroto. Non potest istud toto sæculo fieri. Aut ego febrem relinquam, aut ipsa me. Semper vnà esse non possumus. Cum morbo mihi res est: aut vincetur, aut vincet.

Malè de te loquuntur homines. Sed mali. Mouerer, si de me Marcus Cato, si Lælius Sapiens, si alter Cato, si duo Scipiones ista loquerentur. Nunc malis displicere, laudari est. Non potest vllam auctoritatem habere sententia, vbi qui damnandus est, damnat. Malè de te loquuntur. Mouerer, si iudicio hoc facerent: nunc morbo faciunt. Non de me loquuntur, sed de se. Malè de te loquuntur. Benè nesciunt loqui: faciunt, non quod mereor, sed quod solent. Quibusdam

dam enim canibus sic innatum est, vt non pro feritate, sed pro consuetudine latrent.

Exsulabis. Erras: cùm omnia fecerim, patriam meam transire non possum. Omnium vna est. Extra hanc nemo proficisci potest. Exsulabis. Non patria mihi interdicitur, sed locus. In quamcumque terram venio, in meam venio. Nulla terra exsilium est, altera patria est. Non eris in patria. Patria est, vbicunque benè est. Illud autem per quod benè est, in homine, non in loco est. In ipsius potestate est, quæ sit illi fortuna. Si enim sapiens est, peregrinatur: si stultus, exsulat. Exsulabis. Hoc dicis: alterius loci ciuitate donaberis.

Dolor imminet. Si exiguus est, feramus: leuis est patientia. Si grauis est, feramus: non leuis est gloria. Dolor clamorem exprimat, dum secreta non exprimat. Non potest homo par dolori esse, nec rationi dolor. Dura res est dolor. immò tu mollis. Pauci dolorem ferre potuerunt. Simus ex paucis. Imbeciles natura sumus. Naturam infamare nolite. illa nos fortes genuit. Fugiamus dolorem. Quid quòd ille sequitur fugientes?

Paupertas mihi grauis est, imò tu paupertati. Non in paupertate vitium est, sed in paupere. Illa expedita est, hilaris, tuta. Pauper sum. Nescis te opinione,

non te, laborare. Pauper es, quia videris. Pauper sum. Nihil deest auibus. pecora in diem viuunt. feris ad alimenta solitudo sua sufficit.

Non sum potens. Gaude, impotens non eris. Iniuriam accipere potero. Gaude: facere non poteris. Magnam pecuniam habet. Hominem illum iudicas? arca est. Quis ærario, quis plenis loculis inuidet? Et iste quem dominum pecuniæ existimas, loculus est. Multum habet. Vtrùm auarus, an prodigus est? Si auarus, non habet: si prodigus, non habebit. Iste quem beatum credis, sæpè dolet, sæpè suspirat. Multi illum comitantur. Mel muscæ sequuntur, cadauera lupi, frumenta formicæ. Prædam sequitur ista turba, non hominem.

Pecuniam perdidi. Fortasse te illa perdidisset. Pecuniam perdidi. Sed habuisti. Pecuniam perdidi. Sed habebis inde periculi minus. Pecuniam perdidi. O te felicem, si cum illa auaritiam perdidisti! Sed si manet illa apud te, es tamen vtcunque felicior, quòd tanto malo materia subducta est. Perdidi pecuniam. & illa quidem quàm multos. Eris nunc in via expeditior, domi tutior. Non habebis, sed non timebis heredem. Exonerauit te fortuna, si intelligis, & tutiore loco posuit. Damnum putas? remedium est. Defles, gemis, miserum te clamitas, quòd opibus excussus es? Tuo vitio ista tibi iactura

ctura tam tristis est. Non tam molestè ferres, si tamquam perditurus habuisses. Perdidi pecuniam. Nempe quam vt tu haberes, alius antè perdiderat.

Oculos perdidi. Habet & nox suas voluptates. Oculos perdidi. Quàm multis cupiditatibus via incisa est? quã multis rebus carebis, quas ne videres, vel eruendi erant? Non intelligis partem innocentiæ esse cæcitatem. Huic oculi adulterium monstrant, huic incestum, huic domum quam concupiscat, huic vrbem, & mala omnia. Certè irritamenta sunt vitiorum, ducesque scelerum.

Amisi liberos. Stultus es, qui defleas mortem mortalium. Quid istud aut nouum, aut mirum est? Quàm rara est sine isto casu domus! Quid si infelicem voces arborem, quòd stante ipsa cadunt poma? Et hic tuus fructus est. Nemo extra ictum vulneris positus est. Ducuntur ex plebeia domo immatura funera, ducuntur & ex regia. Non est idem ordo fati, qui & ætatis. Non quomodo quisque venit, emittitur. Quid tamen est quòd indigneris? Quid contra exspectationem tuam euenit? Periere perituri. Sed ego illos superstites optabam. Verùm hoc nemo tibi promiserat. Perierunt liberi mei. Habebant illi cuius essent magis quàm tui: apud te precariò morabantur. Educandos tibi fortuna mandauerat. recepit illos, non abstulit.

Nau-

Naufragium feci. Cogita nō quid perdideris, sed quòd euaseris. Nudus exij. Sed existi. Omnia perdidi. Sed perire potuisti vnà cum omnibus.

In latrones incidi. Sed alius in accusatores, alius in fures, alius in fraudatores. Plena est insidiis via. Noli conqueri quòd incideris: gaude quòd euaseris. Inimicos graues habeo. Quomodo aduersus feras munimenta conquiris, quomodo aduersus serpentes: sic aduersus inimicos auxilia circumspice, quibus illos aut arceas, aut compescas, aut quod optimum est, places. Inimicos habeo. Illud est peius, quòd amicos non habes.

Amicum perdidi. Iam enim te habuisse certum est? Amicum perdidi. Alium quęre: & ibi eum quæras, vbi inuenire possis. Quære inter liberales artes, inter honesta & recta officia, quære in laboribus. Ad mensam ista res non quæritur. quęre aliquem frugi. Perdidi amicum. Fortem animum habe, si vnum: erubesce, si vnicum. quid tu in tanta tempestate ad vnam anchoram stabas?

Vxorem bonam amisi. Vtrùm inueneras bonam, an feceras? Si inueneras, habere adhuc te posse ex hoc intelligas licet, quòd habuisti. Si feceras, benè spera. Res perijt: saluus est artifex. Amisi vxorem bonam. Quid in illa probabas? Pudicitiam? Quàm multæ diu custoditam perdidere! Decus? Quàm multæ inter

pro-

probatas matronalis ordinis esse cœperunt, posteà inter exempla mutatarum? Delectabat te fides eius? Quàm multas ex optimis coniugibus pessimas videmus, ex diligentissimis solutissimas? Omnium quidem imperitorum animus, maximè tamen muliebris, in lubrico est. Si bonam vxorem habuisti, non potes affirmare in illo eam permansuram fuisse proposito. Nihil tam mobile quàm feminarum voluntas, nihil tam vagum. Nouimus veterum matrimoniorum repudia; & fœdiores diuortio, malè cohærentium rixas. Quàm multæ quos in adolescentia amauerunt, in communi reliquere senectute? quoties anile diuortium risimus? quàm multarum notus amor odio notiore mutatus est? Sed hæc & fuit bona, & fuisset, si vixisset. Mors effecit, vt affirmare id sine periculo possis. Bonam vxorem amisi. Inuenies, si nihil quæris nisi bonam. Tu modò ne imagines, proauosque respexeris, nec patrimonium, cui iam ipsa nobilitas cessit. Ista diu cum forma non repugnabunt. Faciliùs reges animum, nulla vanitate tumentem. Non multùm abest à contemptu viri, quæ se nimis suspicit. Duc benè institutam, nec maternis inquinatam vitiis. non cuius auriculis vtrimque bina patrimonia dependeant. non quam margaritæ suffocent, cui minus sit in dote quàm in veste: quam in patente sella circumlata per vrbem populus ab omni parte

æquè vt maritus inspexerit: cuius sarcinis domus sit angusta. Hanc facilè ad tuos mores rediges, quam nondum corrupe-runt publici. Vxorem bonam amisi. Non erubescis flere, & intolerabilem vocare iacturam? Hoc vnum deest, vtrùm illam lugeas, an non. Cùm maritum te cogitaueris, cogita & virum. Amisi vxorem bonam. Soror bona non potest recuperari, nec mater. Vxor aduentitium bonum est: non est inter illa, quæ semel vnicuique contingunt. Amisi vxorem bonam. Multos tibi numerare possum, quibus bonam vxorem lugentibus successit melior.

Mors, exsilium, luctus, dolor, non sunt supplicia, sed tributa viuendi. Neminem illæsum fata transmittunt. Felix est, non qui aliis videtur, sed qui sibi.

Hæc EXCERPTA libenter omisissem. Senecæ enim non esse, vel cæco perspicuum est. Sed veritus sum, nequis ea, cuicuimodi sunt, sublata quereretur. Et in eis tamen multa ex vetere libro emendauimus.

L. ANNÆI SENECÆ AD LVCILIVM Epiſtolarum Argumenta.

Argumenta ſic ordinauimus, ne Epiſtolarum ſeries variis titulis & inſcriptionibus variaretur. Placet enim ſcribendi ratio non interrupta: & breuiarium hoc in multis editionibus non inſeruerunt Emendatores, quod in editione Plantini repertum hic appoſuimus.

ARGVMENTVM EPIST. I.

TEMPORIS *æſtimationem & vſum Lucilio commendat: non differri debere, non elabi, non malè poni.* pag. 1.

EPIST. II.

Corporis quietem approbat, ſed & animi in vna aliqua re aut ſtudio. Damnat curioſulos, qui per varios auctores & ſcripta diſcurrunt: pauca bonaque potiùs legere, & iis immorari ſuadet. Excerpendum ſemper aliquid, & animo inſerendum: à ſuo exemplo, qui ſenſum tunc Epicuri egregium, de Paupertate, 2

EPIST. III.

Malè & temerè ſæpè amicos dici, qui re non ſunt. Si quis talis, omnia illi fidendum, & communicandum eſſe, tanquam alteris nobis. Timidi

di & subducti arguuntur; sed & creduli nimis, atque aperti. Medium optimum. 7

EPIST. IV.

Hortatur ad perseuerandum in Philosophiâ: à qua in serium & grauem, ac verè virum transcribatur. Ceteros, pueros esse: timere non timenda. vt Mortem imprimis. Atqui hanc finem malorum esse, & impetu aut desperatione multos contempsisse: cur non ratione? Vitam ergo non amandam, & cottidie cogitandum, quàm ex variis leuibusq́; caussis mors veniat. Emblemadein ex Epicuro, de veris diuitiis. 8

EPIST. V.

Arcet ab ostentatione Philosophia, & ne cultu notabilem, aut victu se faciat. Non spernere vulgi omnia, sed modicè adhibere, & citra vitium. Sordes abdicat: ad Naturæ legem nos vocat. Clausula est, ex Hecatone, de Spei & Metus coniunctione. Liberum ab altero esse, qui alteram posuit: obnoxium vtrique, qui vni. 11

EPIST. VI.

Proficere se in Philosophia; & argumentum esse, quòd vitia sua agnoscat. Velle se cum eo, vt vero amico, omnia communicare, quæ sint vtilia: idque proprium sapientis. Consuetudinem bonorum valdè efficacem, & supra ipsa præcepta videri: quod exemplo Philosophorum aliquot docet. 13

EPIST. VII.

Proficienti turbam vitandam, & vitia ab ea trahi: vitanda item spectacula, & maximè cruenta. Neque publicè recitandum, aut differendum, apud dissimiles. Pluris sit, inqnit, vnus alterque auditor bonus, aut etiam nullus. 15

EPIST. VIII.

Pendet à priore Epistola, & est velut obiectio. Quid? vitare me vis turbam, & populum? atqui Stoici tui docent rebus accedere, in rebus mori. Respondet non otium se suadere, sed secessum. à suo

EPIST. IX.

EPIST. X.

EPIST. XI.

EPIST. XII.

nere, parcere, pauperes adſimilare. Praexercitatio eſt ad veram inopiam, ſi ea venit. Clauſula ab Epicuro: Ira inſania aſsidet. 53

EPIST. XIX.

Omittendas aut abijciendas occupationes, & otium captandum: ſed otium, non latebras. Monet ab aula, & ſplendore abire: qua tumultus, & fluctus ſuos habent. Clauſula ab eodem magiſtro: Vide quibuſcum menſa communices. 57

EPIST. XX.

Philoſophiam in factis non verbis eſſe: itaq; ad illa eundum. Et conſtanter eundum. nam Sapientia, eſt conuenientia, & tenor vnus voluntatum, ac vitæ. Paupertas etiam non timenda: & diuitiæ, ſi aſſint, non amandæ. Iterum monitio, pauperem certis diebus agere, & imitari. 60

EPIST. XXI.

Verum ſplendorem à Philoſophia, non ab honoribus aut titulis eſſe. Dare illam nomen manſurum & famam, habenti; & adhærenti quoque. Emblema ab Epicuro: Vt diuitias augeas, cupiditates minue. 65

EPIST. XXII.

Fortiter exeundum eſſe ab occupationibus, & ſoluendos laqueos, aut rumpendos. Sed tamen opportunitas & εὐκαιρία exſpectetur: nec elabatur. Spernit deinde, & abijcit ſplendores iſtos falſos. Tum ab Epicuro ſententia: Omnes exire pueros è vita; id eſt, veræ eius ignaros. 67

EPIST. XXIII.

Monet verum gaudium quærere. quod illud? ſeuerum, & ex vero Bono natum. Reliqua fallacia & fugacia ſunt, hoc ſolidum & firmum: quia in ſolido ſitum, & animo, optima noſtri parte. Vno verbo; poſitum eſt in Conſcientia. Epicuri deinde dictum: Turpe & moleſtum, vitam ſemper inchoare: & inconſtantes damnantur. 72

EPIST. XXIV.

Epiſtola inter bonas pulchraſq;. Hortatur non time-

re ventura, etsi minentur: imò proponere ventura, & sic se formare examinando, aut eleuando. Quid enim omnes isti metus sunt? vltimus eorum mors est, & ratione contemne. Magni viri fecerunt, è plebe & seruitiis fecerunt: cur tu non adspires? Deme personam rebus quod times, dolor est: quem muliercula in puerperio tulit. Denique in hac natus es, iactari, dolere, mori. agnosce sortem: Tamen (Epicuri pracepto) nec opta mortem, nec time. 75

EPIST. XXV.

Præscribit de duobus amicis, iuuene & sene, aliter atque aliter cum vtroque agendum: cum illo fortiùs; cum hoc remissiùs, ne desperet. ipsum Lucilium hortatur ad mediocritatem, aut pauperiem: deinde (Epicuri voce) vt sumat sibi Pædagogum. Fac omnia tanquam aliquis spectet. 83

EPIST. XXVI.

Senem se esse, & tamen animo vigere. Fortiter de morte loquitur: quæ sola, inquit, iudicat, an aliquid sit facti. Reliqua, verba sunt. Robur & virtus apparebit, cùm animam ages. Ab Epicuro clausula: Disce mortem meditari. 85

EPIST. XXVII.

Monet & excusat, Quid enim? Ipse iam bonus, iam sanus? Non sum, inquit: sed inter agros, de communi malo, & remedio, tecum dissero. Voluptates nocent, aut falsò iuuant: Virtus sola solidum gaudium parit. Sed hanc tu adsume & habe: per alium non potes. Historiola de Caluisio faceta. Epicuri dictum, Diuitiæ sunt, naturalis paupertas. 87

EPIST. XXVIII.

Loca mutata animum non mutant: ipse te debes. Tolle internam ægrimoniam, omnis locus bonus iucundúsque erit. Eligam tamen, si possum, quietissimum & minùs turbis aut vitiis opportunum. Clausula: Peccata tua nosce, iam es saluus. 90

EPI-

EPIST. XXIX.

EPIST. XXX.

EPIST. XXXI.

EPIST. XXXII.

EPIST. XXXIII.

EPIST. XXXIV.

EPIST. XXXV.

EPIST. XXXVI.

Vete-

EPI-

vna, omnes. Sunt & hæc pulchra, fortis, germani Stoici. 219

EPIST. LXVIII.

Suadet otium, sed cum Philosophia iunctum. Idipsum non iactandum esse. Et in eo de se, apud se, agendum: idest, vt in vitia inquiramus, emendemus. Denique hoc otium, super aliorum negotia esse: quod magna reip. seruit. 224

EPIST. LXIX.

Loca non mutanda, sed magis quiescendum corpore, vt & animus possit. Hunc in salutari studio desigendum, & quæ nocent vitanda. 227

EPIST. LXX.

Pompeiis se fuisse, & præteriti temporis admonitu, sensisse eius fugam. Mortem instare, portum nempe iactationum, neque timendam, neque appetendam, aut sumendam: nisi interdum. & quando? cùm ratio, non impetus suadebit. Plura & perpulchra in hunc sensum. 228

EPIST. LXXI.

Summum bonum in oculis habendum, eò singula consilia vel actiones referendas. Quod igitur illud? vnum Honestum. Adulterant, qui Externa miscent: quia in solo animo hæret. Deinde, Bona paria esse, & Contemptum à Claritate non differre, si vtrumque ex Honesto. Catonem dat exemplum, & (ô pulchrè!) dilatat. Mortem honestam à vitâ tali, non item differre: contra Academicos, qui gradus faciunt Beatitatis. Non esse, nec illam, nec Honestum intendi. Itaque in eculeo, Beatissimo esse licere. Itane? Non pallebit, tremet, dolebit? Imò (à natura enim ista:) sed hæc omnia animi robore vincet. Nec tamen statim omnes. discrimina sunt inter Sapientes, aut Studiosos. Lege sodes, attende, mirare. 235

EPIST. LXXII.

Differt petitionem Lucilij, ex occasione, differri à nobis Boni studium: malè. Huic vni, omissis aliis, va-

EPI-

EPI-

Etsi

EPIST. XCIII.

EPIST. XCIV.

EPIST. XCV.

EPIST. XCVI.

EPIST. XCVII.

hinc

FINIS.

INDEX RERVM NOTABILIVM,

Quæ in hoc secundo Tomo continentur.

A

B

omnia

E

H

L

N

pro-

Spe-

Do-

FINIS.

VENETIIS, MDCXXXXIII.

Apud Franciſcum Baba.

Cum licentia Superiorum, & Priuilegio.